

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

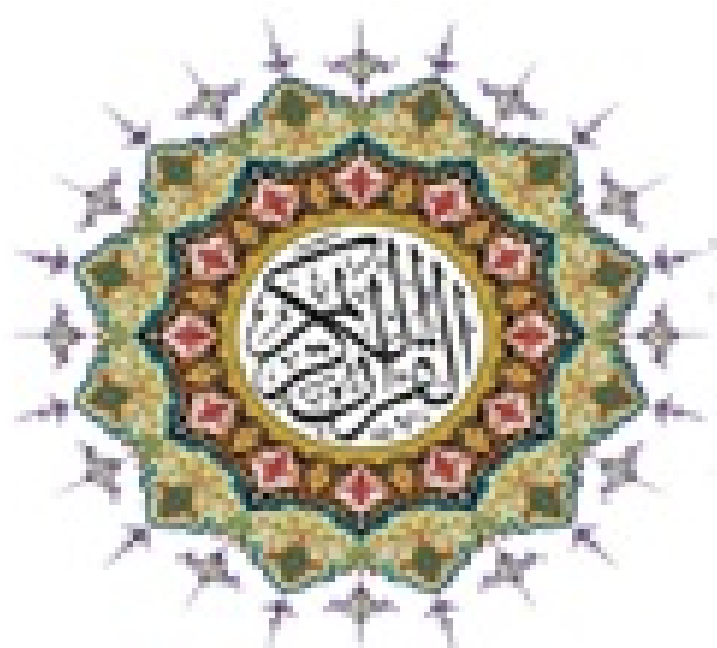
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۷۰

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 70

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۶	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۷۰
۴۶	مشخصات کتاب
۴۶	۱- علم
۴۶	۱- علم
۵۳	۲- آثار ازدیاد علم
۵۳	۳- آثار ایمان به علم خدا
۵۴	۴- آثار ایمان به علم غیب خدا
۵۶	۵- آثار تحقق علم خدا
۵۶	۶- آثار تکامل علم
۵۶	۷- آثار تکذیب علم خدا
۵۷	۸- آثار ذکر علم خدا
۷۰	۹- آثار ذکر علم غیب خدا
۷۲	۱۰- آثار رشد علمی
۷۲	۱۱- آثار ضعف علمی
۷۲	۱۲- آثار عقیده به علم خدا
۷۸	۱۳- آثار عقیده به علم غیب خدا
۷۸	۱۴- آثار علم
۱۱۲	۱۵- آثار علم ابراهیم(ع)
۱۱۳	۱۶- آثار علم اقوام پیشین
۱۱۴	۱۷- آثار علم به تاریخ
۱۱۶	۱۸- آثار علم به حسابرسی عمل
۱۱۶	۱۹- آثار علم به حوادث
۱۱۶	۲۰- آثار علم به سنتهای خدا

- ۱۱۷ ۲۱- آثار علم به قدرت خدا
- ۱۱۸ ۲۲- آثار علم به قرآن
- ۱۱۸ ۲۳- آثار علم به قیامت
- ۱۱۸ ۲۴- آثار علم به لوح محفوظ
- ۱۱۹ ۲۵- آثار علم به مجهولات
- ۱۲۰ ۲۶- آثار علم به مرگ
- ۱۲۰ ۲۷- آثار علم به نامه عمل
- ۱۲۰ ۲۸- آثار علم خدا
- ۱۴۶ ۲۹- آثار علم ذوالقرنین
- ۱۴۶ ۳۰- آثار علم سلیمان(ع)
- ۱۴۶ ۳۱- آثار علم غیب
- ۱۴۸ ۳۲- آثار علم غیب خدا
- ۱۵۲ ۳۳- آثار علم قارون
- ۱۵۳ ۳۴- آثار علم لدنی
- ۱۵۴ ۳۵- آثار علم ملائکه
- ۱۵۴ ۳۶- آثار علم مؤمنان
- ۱۵۴ ۳۷- آثار علم یوسف(ع)
- ۱۵۶ ۳۸- آثار کتمان علم
- ۱۵۶ ۳۹- آثار محدودیت علم مشرکان
- ۱۵۶ ۴۰- آثار وسعت علم خدا
- ۱۵۸ ۴۱- آفات علم
- ۱۵۹ ۴۲- احاطه به علم خدا
- ۱۶۰ ۴۳- احکام و علم خدا
- ۱۶۰ ۴۴- ادعای علم غیب
- ۱۶۰ ۴۵- ارزش تحمل سختیهای تحصیل علم
- ۱۶۰ ۴۶- ارزش علم

- ۴۷- ارزش علم به آفرینش ۱۶۸
- ۴۸- ارزش علم به حقایق ۱۶۸
- ۴۹- ارزش علوم دینی ۱۶۸
- ۵۰- ازدیاد علم ۱۷۰
- ۵۱- ازدیاد علم انبیا ۱۷۰
- ۵۲- ازدیاد علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۷۰
- ۵۳- ازلیت علم خدا ۱۷۰
- ۵۴- استحاله علم به ذات خدا ۱۷۲
- ۵۵- استحاله علم غیب ۱۷۲
- ۵۶- اعطای علم به موسی(ع) ۱۷۳
- ۵۷- اقرار به علم خدا ۱۷۴
- ۵۸- امکان علم به لوح محفوظ ۱۷۴
- ۵۹- انسان ها و نعمت علم ۱۷۵
- ۶۰- اهمیت اظهار علم ۱۷۶
- ۶۱- اهمیت تحصیل علم ۱۷۶
- ۶۲- اهمیت صبر در تحصیل علم ۱۷۶
- ۶۳- اهمیت علم ۱۷۸
- ۶۴- اهمیت علم به آموزشهای خدا ۱۸۶
- ۶۵- اهمیت علم به اصول دین ۱۸۶
- ۶۶- اهمیت علم به عزت خدا ۱۸۶
- ۶۷- اهمیت علم به قیامت ۱۸۶
- ۶۸- اهمیت علم به معاد ۱۸۸
- ۶۹- اهمیت علم دین ۱۸۸
- ۷۰- اهمیت علم غیب ۱۸۸
- ۷۱- ایمان به علم خدا ۱۹۰
- ۷۲- بت ها و اقرار به علم خدا ۱۹۴

- ۷۳- بهترین علم ۱۹۴
- ۷۴- بی تأثیری علم به تعداد اصحاب کهف ۱۹۶
- ۷۵- پرسش از علم خدا ۱۹۶
- ۷۶- پیروی از علم ۱۹۶
- ۷۷- تاریخ حجیت علم ۱۹۶
- ۷۸- تاریخ علم ۱۹۸
- ۷۹- تجلی علم خدا ۱۹۸
- ۸۰- تحقق علم خدا ۱۹۸
- ۸۱- تداوم علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۰۰
- ۸۲- ترک سخن بی علم ۲۰۰
- ۸۳- تشویق به تحصیل علم ۲۰۰
- ۸۴- تعلم علم زینبار ۲۰۲
- ۸۵- تعلیم علم غیب به یوسف(ع) ۲۰۲
- ۸۶- جاودانگی علم خدا ۲۰۲
- ۸۷- جایگاه علم ۲۰۲
- ۸۸- جنیان سلیمان(ع) و علم غیب ۲۰۴
- ۸۹- حرمت افتای بی علم ۲۰۴
- ۹۰- حقیقت علم انسان ۲۰۴
- ۹۱- درخواست ازدیاد علم ۲۰۴
- ۹۲- دستیابی به علم انبیا ۲۰۶
- ۹۳- دعا برای ازدیاد علم ۲۰۶
- ۹۴- دعای راسخان در علم ۲۰۶
- ۹۵- دلایل برتری علم خدا ۲۰۷
- ۹۶- دلایل علم خدا ۲۰۸
- ۹۷- دلایل علم غیب خدا ۲۰۸
- ۹۸- دلایل علم غیب یوسف(ع) ۲۱۰

- ۹۹- دین و علم ۲۱۱
- ۱۰۰- ذکر علم خدا ۲۱۲
- ۱۰۱- ذکر علم غیب خدا ۲۱۲
- ۱۰۲- رابطه علم و ایمان ۲۱۴
- ۱۰۳- رابطه علم و عمل ۲۱۴
- ۱۰۴- زمینه ازدیاد علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۱۷
- ۱۰۵- زمینه استفاده از علم ۲۱۸
- ۱۰۶- زمینه تأثیر علم ۲۱۸
- ۱۰۷- زمینه تأثیر علم انسان ها ۲۱۸
- ۱۰۸- زمینه تحصیل علم ۲۲۰
- ۱۰۹- زمینه ذکر علم خدا ۲۲۰
- ۱۱۰- زمینه علم ۲۲۰
- ۱۱۱- زمینه علم به آینده ۲۲۴
- ۱۱۲- زمینه علم به زندگی دنیوی ۲۲۴
- ۱۱۳- زمینه علم به قدرت خدا ۲۲۵
- ۱۱۴- زمینه علم حق ناپذیران ۲۲۶
- ۱۱۵- زمینه علم غیب ۲۲۶
- ۱۱۶- زمینه علم غیب خدا ۲۲۷
- ۱۱۷- زمینه علم کافران ۲۲۸
- ۱۱۸- زمینه علم لدنی ۲۲۸
- ۱۱۹- زمینه علم مؤمنان ۲۲۸
- ۱۲۰- زمینه علم یوسف(ع) ۲۲۹
- ۱۲۱- سخن بی علم ۲۳۰
- ۱۲۲- سرزنش جهل به علم خدا ۲۳۰
- ۱۲۳- سرزنش شک در علم خدا ۲۳۰
- ۱۲۴- سرزنش کتمان علم ۲۳۲

- ۱۲۵- سوء استفاده از علم ۲۳۲
- ۱۲۶- شرایط علم ۲۳۲
- ۱۲۷- عظمت علم غیب خدا ۲۳۲
- ۱۲۸- عقیده به علم خدا ۲۳۴
- ۱۲۹- علم آخرت طلبان ۲۳۴
- ۱۳۰- علم آدم(ع) ۲۳۵
- ۱۳۱- علم آصف بن برخیا ۲۳۶
- ۱۳۲- علم آل ابراهیم ۲۳۸
- ۱۳۳- علم ابراهیم(ع) ۲۳۸
- ۱۳۴- علم ابلیس ۲۴۰
- ۱۳۵- علم اخروی انسان ۲۴۲
- ۱۳۶- علم اخروی انسان ها ۲۴۴
- ۱۳۷- علم اخروی جهنمیان ۲۴۷
- ۱۳۸- علم اخروی حق ستیزان ۲۴۸
- ۱۳۹- علم اخروی کافران ۲۴۸
- ۱۴۰- علم اخروی گناهکاران ۲۵۰
- ۱۴۱- علم ارزشمند ۲۵۰
- ۱۴۲- علم ازلی خدا ۲۵۰
- ۱۴۳- علم اسحاق(ع) ۲۵۰
- ۱۴۴- علم اصحاب اعراف ۲۵۲
- ۱۴۵- علم الله ۲۵۲
- ۱۴۶- علم امیدواران به رحمت خدا ۲۵۴
- ۱۴۷- علم انبیا ۲۵۵
- ۱۴۸- علم انحصاری قرآن ۲۵۸
- ۱۴۹- علم انسان ۲۵۸
- ۱۵۰- علم انسان ها ۲۶۰

- ۱۵۱- علم انسان های نخستین ۲۶۲
- ۱۵۲- علم اوصیا ۲۶۲
- ۱۵۳- علم اولیاء الله ۲۶۲
- ۱۵۴- علم اهل مکه ۲۶۴
- ۱۵۵- علم اهمیت اجتناب از دشنام ۲۶۵
- ۱۵۶- علم ائمه(ع) ۲۶۶
- ۱۵۷- علم برادران یوسف ۲۶۶
- ۱۵۸- علم بلعم باعورا ۲۶۷
- ۱۵۹- علم بندگان خدا ۲۶۸
- ۱۶۰- علم بنی اسرائیل ۲۶۸
- ۱۶۱- علم بودن قرآن ۲۶۸
- ۱۶۲- علم به آخرت ۲۷۰
- ۱۶۳- علم به آفرینش ۲۷۰
- ۱۶۴- علم به آیات خدا ۲۷۱
- ۱۶۵- علم به آیندگان ۲۷۲
- ۱۶۶- علم به آینده ۲۷۲
- ۱۶۷- علم به اسم اعظم ۲۷۳
- ۱۶۸- علم به اطاعت بندگان ۲۷۴
- ۱۶۹- علم به اعمال انسان ۲۷۴
- ۱۷۰- علم به ایمان انسان ها ۲۷۵
- ۱۷۱- علم به بطلان تفاخر ۲۷۶
- ۱۷۲- علم به بطلان تکاثر ۲۷۶
- ۱۷۳- علم به پوچی ارزش های مادی ۲۷۶
- ۱۷۴- علم به پوچی تفاخر ۲۷۶
- ۱۷۵- علم به پیشینیان ۲۷۸
- ۱۷۶- علم به تحولات بارداری ۲۷۸

- ۱۷۷- علم به تحولات تاریخ ۲۷۹
- ۱۷۸- علم به تحولات زایمان ۲۸۰
- ۱۷۹- علم به تعالیم انبیا ۲۸۰
- ۱۸۰- علم به تعالیم دین ۲۸۰
- ۱۸۱- علم به تعداد آفرینش ۲۸۱
- ۱۸۲- علم به تفکر انسان ها ۲۸۲
- ۱۸۳- علم به تکلیف ۲۸۲
- ۱۸۴- علم به توحید ۲۸۲
- ۱۸۵- علم به توطئه کافران ۲۸۲
- ۱۸۶- علم به جنین ۲۸۴
- ۱۸۷- علم به حروف مقطعه ۲۸۴
- ۱۸۸- علم به حقانیت خدا ۲۸۶
- ۱۸۹- علم به حقانیت دین ۲۸۶
- ۱۹۰- علم به حقانیت معجزه ۲۸۶
- ۱۹۱- علم به حقایق پنهانی ۲۸۷
- ۱۹۲- علم به حقیقت عمل ۲۸۸
- ۱۹۳- علم به ذات خدا ۲۸۸
- ۱۹۴- علم به رازها ۲۸۹
- ۱۹۵- علم به رازهای آفرینش ۲۹۰
- ۱۹۶- علم به رازهای انسان ۲۹۱
- ۱۹۷- علم به رشد جنین ۲۹۲
- ۱۹۸- علم به رویش میوه ۲۹۲
- ۱۹۹- علم به زندگی دنیوی ۲۹۲
- ۲۰۰- علم به سخن ها ۲۹۲
- ۲۰۱- علم به سنتهای خدا ۲۹۴
- ۲۰۲- علم به عالم برزخ ۲۹۴

- ۲۰۳- علم به عالم ملائکه ----- ۲۹۴
- ۲۰۴- علم به عبادت بندگان ----- ۲۹۵
- ۲۰۵- علم به عقیده انسان ها ----- ۲۹۶
- ۲۰۶- علم به عمل ----- ۲۹۶
- ۲۰۷- علم به عمل انسان ها ----- ۲۹۶
- ۲۰۸- علم به عمل خیر ----- ۲۹۸
- ۲۰۹- علم به عمل در قیامت ----- ۲۹۸
- ۲۱۰- علم به عمل صالح ----- ۳۰۲
- ۲۱۱- علم به عمل محسنان ----- ۳۰۲
- ۲۱۲- علم به عمل ناپسند ----- ۳۰۳
- ۲۱۳- علم به فرجام اقوام پیشین ----- ۳۰۴
- ۲۱۴- علم به فرجام انسان ها ----- ۳۰۴
- ۲۱۵- علم به فرجام فرعون ----- ۳۰۴
- ۲۱۶- علم به فرجام قوم ثمود ----- ۳۰۵
- ۲۱۷- علم به فرجام مؤمنان ----- ۳۰۶
- ۲۱۸- علم به فلسفه بی نیازی ----- ۳۰۶
- ۲۱۹- علم به فلسفه فقر ----- ۳۰۶
- ۲۲۰- علم به قدرت خدا ----- ۳۰۶
- ۲۲۱- علم به قرآن ----- ۳۰۸
- ۲۲۲- علم به قیامت ----- ۳۰۸
- ۲۲۳- علم به کفر انسان ها ----- ۳۱۳
- ۲۲۴- علم به کفران نعمت ----- ۳۱۴
- ۲۲۵- علم به کوتاهی زندگی دنیوی ----- ۳۱۴
- ۲۲۶- علم به گمراهان ----- ۳۱۴
- ۲۲۷- علم به گناه انسان ها ----- ۳۱۵
- ۲۲۸- علم به لوح محفوظ ----- ۳۱۶

- ۲۲۹- علم به مراتب اهل عذاب ۳۱۷
- ۲۳۰- علم به مصالح ۳۱۸
- ۲۳۱- علم به معاد ۳۱۸
- ۲۳۲- علم به مقدرات خدا ۳۱۸
- ۲۳۳- علم به منابع ۳۱۹
- ۲۳۴- علم به موجودات ۳۲۰
- ۲۳۵- علم به موجودات آسمانی ۳۲۰
- ۲۳۶- علم به مهتدین ۳۲۰
- ۲۳۷- علم به نامه عمل ۳۲۱
- ۲۳۸- علم به نیات انسان ۳۲۲
- ۲۳۹- علم به نیازهای انسان ۳۲۲
- ۲۴۰- علم به نیت ۳۲۲
- ۲۴۱- علم به وحی ۳۲۵
- ۲۴۲- علم به وقت عذاب ۳۲۶
- ۲۴۳- علم به وقت قیامت ۳۲۶
- ۲۴۴- علم به ویژگیهای جنین ۳۲۶
- ۲۴۵- علم به هلاکت اقوام پیشین ۳۲۸
- ۲۴۶- علم به هلاکت قوم عاد ۳۲۸
- ۲۴۷- علم بهشتیان ۳۲۸
- ۲۴۸- علم پسندیده ۳۲۹
- ۲۴۹- علم تفصیلی خدا ۳۳۰
- ۲۵۰- علم توزیع کنندگان نامه عمل ۳۳۲
- ۲۵۱- علم جادوگران فرعون ۳۳۲
- ۲۵۲- علم جن ۳۳۲
- ۲۵۳- علم جنیان سلیمان(ع) ۳۳۴
- ۲۵۴- علم جهنمیان ۳۳۴

- ۲۵۵- علم حافظان قرآن ----- ۳۳۴
- ۲۵۶- علم حضوری ----- ۳۳۴
- ۲۵۷- علم حضوری به جهنم ----- ۳۳۶
- ۲۵۸- علم حضوری خدا ----- ۳۳۶
- ۲۵۹- علم حضوری در قیامت ----- ۳۳۶
- ۲۶۰- علم حضوری موجودات ----- ۳۳۶
- ۲۶۱- علم حیوانات ----- ۳۳۸
- ۲۶۲- علم خدا ----- ۳۳۸
- ۲۶۳- علم خدا به آفرینش ----- ۴۳۴
- ۲۶۴- علم خدا به اعمال ----- ۴۳۸
- ۲۶۵- علم خدا به انسان ها ----- ۴۴۴
- ۲۶۶- علم خدا به باران ----- ۴۴۵
- ۲۶۷- علم خدا به بخار آب ----- ۴۴۶
- ۲۶۸- علم خدا به تابش خورشید ----- ۴۴۶
- ۲۶۹- علم خدا به تابش ستارگان ----- ۴۴۶
- ۲۷۰- علم خدا به تابش ماه(قمر) ----- ۴۴۸
- ۲۷۱- علم خدا به جنین ----- ۴۴۸
- ۲۷۲- علم خدا به حرکت ----- ۴۴۸
- ۲۷۳- علم خدا به دانه ها ----- ۴۴۸
- ۲۷۴- علم خدا به رازها ----- ۴۵۰
- ۲۷۵- علم خدا به رازهای انسان ----- ۴۵۲
- ۲۷۶- علم خدا به سخنان ----- ۴۵۲
- ۲۷۷- علم خدا به صعود ملائکه ----- ۴۵۴
- ۲۷۸- علم خدا به ظالمان ----- ۴۵۴
- ۲۷۹- علم خدا به عمر انسانها ----- ۴۵۴
- ۲۸۰- علم خدا به کافران ----- ۴۵۴

- ۲۸۱- علم خدا به گمراهان ۴۵۶
- ۲۸۲- علم خدا به گناهکاران ۴۵۶
- ۲۸۳- علم خدا به گیاهان ۴۵۶
- ۲۸۴- علم خدا به متقین ۴۵۷
- ۲۸۵- علم خدا به محسنان ۴۵۸
- ۲۸۶- علم خدا به مردگان ۴۵۸
- ۲۸۷- علم خدا به معدوم ۴۵۸
- ۲۸۸- علم خدا به مفسدان ۴۶۰
- ۲۸۹- علم خدا به موجودات ۴۶۰
- ۲۹۰- علم خدا به مؤمنان ۴۶۲
- ۲۹۱- علم خدا به مؤمنان آینده ۴۶۲
- ۲۹۲- علم خدا به مؤمنان پیشین ۴۶۴
- ۲۹۳- علم خدا به مهتدین ۴۶۴
- ۲۹۴- علم خدا به نجوا ۴۶۴
- ۲۹۵- علم خدا به نزول ملائکه ۴۶۴
- ۲۹۶- علم خدا به نيات ۴۶۶
- ۲۹۷- علم خدا به نيات انسان ۴۶۸
- ۲۹۸- علم خدا در قصه يوسف(ع) ۴۶۸
- ۲۹۹- علم خضر(ع) ۴۶۸
- ۳۰۰- علم خواهر موسى(ع) ۴۷۰
- ۳۰۱- علم داود(ع) ۴۷۰
- ۳۰۲- علم در برنامه ریزی ۴۷۲
- ۳۰۳- علم در تبلیغ ۴۷۲
- ۳۰۴- علم در تشریح احکام ۴۷۲
- ۳۰۵- علم در تعالیم دین ۴۷۲
- ۳۰۶- علم در جهان بینی ۴۷۴

- ۳۰۷- علم در ربوبیت ۴۷۴
- ۳۰۸- علم در رهبری ۴۷۵
- ۳۰۹- علم در عقیده ۴۷۶
- ۳۱۰- علم در عقیده دینی ۴۷۸
- ۳۱۱- علم در قانونگذاری ۴۷۸
- ۳۱۲- علم در قضاوت ۴۸۰
- ۳۱۳- علم در گواهی ۴۸۲
- ۳۱۴- علم در مباحله ۴۸۲
- ۳۱۵- علم در مدیریت ۴۸۲
- ۳۱۶- علم در ولایت ۴۸۴
- ۳۱۷- علم دشمنان اسلام ۴۸۴
- ۳۱۸- علم ذاتی خدا ۴۸۴
- ۳۱۹- علم ذوالقرنین ۴۸۵
- ۳۲۰- علم رهبری ۴۸۶
- ۳۲۱- علم سامری ۴۸۸
- ۳۲۲- علم سلیمان(ع) ۴۸۸
- ۳۲۳- علم سلیمان(ع) به تسلیم ملکه سبأ ۴۸۹
- ۳۲۴- علم شفیعیان ۴۹۰
- ۳۲۵- علم شهیدان ۴۹۰
- ۳۲۶- علم شیاطین ۴۹۰
- ۳۲۷- علم شیطان ۴۹۰
- ۳۲۸- علم طالوت ۴۹۲
- ۳۲۹- علم عزیر(ع) ۴۹۲
- ۳۳۰- علم علمای اهل کتاب ۴۹۴
- ۳۳۱- علم علمای مسیحیت ۴۹۴
- ۳۳۲- علم علمای یهود ۴۹۴

- ۴۹۴ ۳۳۳- علم عیسی (ع)
- ۴۹۶ ۳۳۴- علم غیب الله
- ۴۹۸ ۳۳۵- علم غیب انبیا
- ۵۰۱ ۳۳۶- علم غیب خالق
- ۵۰۲ ۳۳۷- علم غیب خدا
- ۵۶۷ ۳۳۸- علم غیب خضر(ع)
- ۵۶۸ ۳۳۹- علم غیب رسولان خدا
- ۵۶۸ ۳۴۰- علم غیب عیسی (ع)
- ۵۶۸ ۳۴۱- علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۵۷۲ ۳۴۲- علم غیب معبود راستین
- ۵۷۲ ۳۴۳- علم غیب ملائکه
- ۵۷۴ ۳۴۴- علم غیب موسی (ع)
- ۵۷۵ ۳۴۵- علم غیب نوح(ع)
- ۵۷۶ ۳۴۶- علم غیب یعقوب(ع)
- ۵۷۸ ۳۴۷- علم غیب یوسف(ع)
- ۵۸۰ ۳۴۸- علم فرعون
- ۵۸۰ ۳۴۹- علم قاضی
- ۵۸۰ ۳۵۰- علم قانونگذاران
- ۵۸۰ ۳۵۱- علم قوم ثمود
- ۵۸۲ ۳۵۲- علم قوم عاد
- ۵۸۲ ۳۵۳- علم قوم لوط
- ۵۸۲ ۳۵۴- علم کافران
- ۵۸۲ ۳۵۵- علم کافران صدر اسلام
- ۵۸۴ ۳۵۶- علم کفران کنندگان
- ۵۸۵ ۳۵۷- علم کلاغ
- ۵۸۶ ۳۵۸- علم لدنی

- ۵۸۶-----۲۵۹- علم لدنی انبیا
- ۵۸۶-----۳۶۰- علم لدنی انسان ها
- ۵۸۸-----۳۶۱- علم لدنی خضر(ع)
- ۵۹۰-----۳۶۲- علم لدنی داود(ع)
- ۵۹۰-----۳۶۳- علم لدنی سلیمان(ع)
- ۵۹۰-----۳۶۴- علم لدنی لوط(ع)
- ۵۹۰-----۳۶۵- علم لدنی محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۵۹۲-----۳۶۶- علم لدنی نوح(ع)
- ۵۹۲-----۳۶۷- علم لدنی یعقوب(ع)
- ۵۹۴-----۳۶۸- علم لدنی یوسف(ع)
- ۵۹۴-----۳۶۹- علم لوط(ع)
- ۵۹۴-----۳۷۰- علم مادر موسی(ع)
- ۵۹۶-----۳۷۱- علم مبلغان
- ۵۹۶-----۳۷۲- علم متہجدان
- ۵۹۶-----۳۷۳- علم محسنان
- ۵۹۷-----۳۷۴- علم محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۶۰۲-----۳۷۵- علم مردم صدر اسلام به تاریخ
- ۶۰۲-----۳۷۶- علم مردم مقارن بعثت
- ۶۰۴-----۳۷۷- علم مسلمانان صدراسلام
- ۶۰۴-----۳۷۸- علم مسیحیان
- ۶۰۴-----۳۷۹- علم مشرکان
- ۶۰۴-----۳۸۰- علم مشرکان صدراسلام
- ۶۰۶-----۳۸۱- علم مصریان باستان
- ۶۰۶-----۳۸۲- علم مطلق خدا
- ۶۰۶-----۳۸۳- علم معبود راستین
- ۶۰۸-----۳۸۴- علم ملانکہ

- ۳۸۵- علم ملائکه ثبت عمل ۶۱۱
- ۳۸۶- علم ملائکه عذاب ۶۱۲
- ۳۸۷- علم ملکه سبأ ۶۱۲
- ۳۸۸- علم منافقان ۶۱۳
- ۳۸۹- علم موسی(ع) ۶۱۴
- ۳۹۰- علم مؤمن آل فرعون ۶۱۵
- ۳۹۱- علم مؤمنان ۶۱۶
- ۳۹۲- علم نسل اهل بیت(ع) ۶۱۸
- ۳۹۳- علم نوح(ع) ۶۱۸
- ۳۹۴- علم و اخلاق ۶۱۹
- ۳۹۵- علم و ایمان ۶۲۰
- ۳۹۶- علم و تکلیف ۶۲۰
- ۳۹۷- علم و توحید ۶۲۲
- ۳۹۸- علم و حکمت ۶۲۲
- ۳۹۹- علم و عبادت ۶۲۲
- ۴۰۰- علم و عمل ۶۲۳
- ۴۰۱- علم و کيفر ۶۳۱
- ۴۰۲- علم و مسؤولیت ۶۳۲
- ۴۰۳- علم هابیل ۶۳۳
- ۴۰۴- علم هواپرستان ۶۳۴
- ۴۰۵- علم یعقوب(ع) ۶۳۴
- ۴۰۶- علم یوسف(ع) ۶۳۶
- ۴۰۷- علم یوشع(ع) ۶۳۸
- ۴۰۸- علم یهود ۶۳۸
- ۴۰۹- علوم قبل از قرآن ۶۳۹
- ۴۱۰- عوامل ازدیاد علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۴۰

- ۴۱۱- عوامل رشد علم ۶۴۰
- ۴۱۲- عوامل زوال علم ۶۴۰
- ۴۱۳- عوامل شناخت علم خدا ۶۴۲
- ۴۱۴- غفلت از علم خدا ۶۴۲
- ۴۱۵- غفلت از علم غیب خدا ۶۴۲
- ۴۱۶- فضیلت علم ۶۴۲
- ۴۱۷- قرآن و علم ۶۴۴
- ۴۱۸- کتاب علم موجودات ۶۴۴
- ۴۱۹- کتمان علم هنگام نیازهای جامعه ۶۴۴
- ۴۲۰- کمال علم خدا ۶۴۴
- ۴۲۱- کیفر تکذیب علم خدا ۶۴۵
- ۴۲۲- کیفیت استفاده از علم ۶۴۶
- ۴۲۳- گمراهی با علم ۶۴۶
- ۴۲۴- مبدأ علم ۶۴۶
- ۴۲۵- متحجران و علم ۶۴۶
- ۴۲۶- محدوده اعتبار علم ۶۴۸
- ۴۲۷- محدوده علم ابراهیم(ع) ۶۴۸
- ۴۲۸- محدوده علم استهزاگران آیات خدا ۶۵۰
- ۴۲۹- محدوده علم اکثریت ۶۵۰
- ۴۳۰- محدوده علم انبیا ۶۵۰
- ۴۳۱- محدوده علم انبیای ۶۵۵
- ۴۳۲- محدوده علم انبیای اولوالعزم ۶۵۶
- ۴۳۳- محدوده علم انسان ۶۵۶
- ۴۳۴- محدوده علم انسان ها ۶۵۸
- ۴۳۵- محدوده علم انصار ۶۶۰
- ۴۳۶- محدوده علم برادران یوسف ۶۶۰

- ۴۳۷- محدوده علم جن ۶۶۰
- ۴۳۸- محدوده علم خدا ۶۶۲
- ۴۳۹- محدوده علم سلیمان(ع) ۶۶۴
- ۴۴۰- محدوده علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۶۴
- ۴۴۱- محدوده علم لوط(ع) ۶۶۵
- ۴۴۲- محدوده علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۶۶
- ۴۴۳- محدوده علم مردم مقارن بعثت ۶۷۴
- ۴۴۴- محدوده علم ملائکه ۶۷۴
- ۴۴۵- محدوده علم ملکه سبأ ۶۷۵
- ۴۴۶- محدوده علم موجودات ۶۷۶
- ۴۴۷- محدوده علم موسی(ع) ۶۷۶
- ۴۴۸- محدوده علم مهاجران صدراسلام ۶۷۹
- ۴۴۹- محدوده علم نوح(ع) ۶۸۰
- ۴۵۰- محدوده علم هود(ع) ۶۸۱
- ۴۵۱- محدوده علم یوسف(ع) ۶۸۲
- ۴۵۲- محدوده علم یونس(ع) ۶۸۲
- ۴۵۳- محدودیت علم انبیا ۶۸۲
- ۴۵۴- محدودیت علم انسان ۶۸۴
- ۴۵۵- محدودیت علم انسان ها ۶۸۶
- ۴۵۶- محدودیت علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۷
- ۴۵۷- محرومان از علم ۶۸۸
- ۴۵۸- محمد(صلی الله علیه و آله) و علم غیب ۶۸۹
- ۴۵۹- مراتب علم ۶۹۰
- ۴۶۰- مراتب علم انسان ها ۶۹۰
- ۴۶۱- مراد از علم الیقین ۶۹۰
- ۴۶۲- ملاک علم ۶۹۰

- ۴۶۳- ممنوعیت سخن بدون علم ۶۹۲
- ۴۶۴- منابع علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۹۲
- ۴۶۵- منافقان و علم خدا ۶۹۲
- ۴۶۶- منافقان و علم غیب خدا ۶۹۲
- ۴۶۷- منشأ استفاده از علم ۶۹۴
- ۴۶۸- منشأ زوال علم انسان ۶۹۴
- ۴۶۹- منشأ زوال علم لدنی ۶۹۴
- ۴۷۰- منشأ علم ۶۹۴
- ۴۷۱- منشأ علم ابراهیم(ع) ۶۹۷
- ۴۷۲- منشأ علم انبیا ۶۹۸
- ۴۷۳- منشأ علم انسان ۶۹۸
- ۴۷۴- منشأ علم به عمل در قیامت ۷۰۱
- ۴۷۵- منشأ علم به قیامت ۷۰۱
- ۴۷۶- منشأ علم خدا ۷۰۲
- ۴۷۷- منشأ علم داود(ع) ۷۰۲
- ۴۷۸- منشأ علم سامری ۷۰۴
- ۴۷۹- منشأ علم سلیمان(ع) ۷۰۴
- ۴۸۰- منشأ علم غیب ۷۰۶
- ۴۸۱- منشأ علم غیب انبیا ۷۰۷
- ۴۸۲- منشأ علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۰۸
- ۴۸۳- منشأ علم لدنی ۷۰۸
- ۴۸۴- منشأ علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۰۸
- ۴۸۵- منشأ علم ملائکه ۷۱۴
- ۴۸۶- منشأ علم نوح(ع) ۷۱۴
- ۴۸۷- منشأ علم یحیی(ع) ۷۱۴
- ۴۸۸- منشأ علم یعقوب(ع) ۷۱۶

۷۱۶	۴۸۹- منشأ علم یوسف(ع)
۷۱۶	۴۹۰- منشأ علوم
۷۱۸	۴۹۱- منشأ نعمت علم
۷۱۸	۴۹۲- موارد علم غیب
۷۱۸	۴۹۳- موانع تأثیر علم دین
۷۱۸	۴۹۴- موانع علم
۷۱۹	۴۹۵- موانع علم لدنی
۷۲۰	۴۹۶- موجبات ازدیاد علم
۷۲۰	۴۹۷- موجبات علم
۷۲۰	۴۹۸- موجبات علم غیب یوسف(ع)
۷۲۰	۴۹۹- ناپایداری علم انسان
۷۲۲	۵۰۰- نبوت و علم غیب
۷۲۲	۵۰۱- نشانه های علم
۷۲۴	۵۰۲- نشانه های علم خدا
۷۳۳	۵۰۳- نشانه های علم غیب خدا
۷۳۴	۵۰۴- نشانه های محدودیت علم انسان
۷۳۴	۵۰۵- نشانه های وسعت علم خدا
۷۳۵	۵۰۶- نعمت علم
۷۳۷	۵۰۷- نقش علم
۷۴۰	۵۰۸- نقش علم انسان
۷۴۱	۵۰۹- نقش علم به وقت قیامت
۷۴۲	۵۱۰- نقش علم خدا
۷۴۲	۵۱۱- نقش علم در قانونگذاری
۷۴۴	۵۱۲- نقش علم در قضاوت
۷۴۴	۵۱۳- نقش علم نجوم
۷۴۴	۵۱۴- نوح(ع) و علم غیب

- ۵۱۵- نهی از سخن بدون علم ۷۴۴
- ۵۱۶- وسعت علم ۷۴۶
- ۵۱۷- وسعت علم خدا ۷۴۶
- ۵۱۸- وسعت علم خضر(ع) ۷۷۲
- ۵۱۹- وسعت علم غیب خدا ۷۷۴
- ۵۲۰- وعده علم به محسنان ۷۷۴
- ۵۲۱- ویژگیهای علم ۷۷۴
- ۵۲۲- ویژگیهای علم آصف بن برخیا ۷۷۴
- ۵۲۳- ویژگیهای علم خدا ۷۷۵
- ۵۲۴- ویژگیهای علم غیب ۷۷۸
- ۵۲۵- ویژگیهای علم غیب خدا ۷۷۹
- ۵۲۶- ویژگیهای علم محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۸۰
- ۵۲۷- ویژگیهای علم مردم مقارن بعثت ۷۸۰
- ۵۲۸- هماهنگی اسلام با علم ۷۸۱
- ۵۲۹- هماهنگی دین با علم ۷۸۲
- ۵۳۰- هماهنگی سبیل الله با علم ۷۸۲
- ۵۳۱- یقین به علم غیب خدا ۷۸۲
- ۵۳۲- یوسف(ع) و علم خدا ۷۸۲
- ۵۳۳- یهود و علم خدا ۷۸۴
- ۵۳۴- یهود و علم غیب خدا ۷۸۴
- ۵۳۵- مراد از علم الیقین ۷۸۴
- ۵۳۶- {علم غیب} ۷۸۵
- ۵۳۷- آثار ایمان به علم غیب خدا ۷۸۸
- ۵۳۸- آثار ذکر علم غیب خدا ۷۸۹
- ۵۳۹- آثار عقیده به علم غیب خدا ۷۹۰
- ۵۴۰- آثار علم غیب ۷۹۲

- ۷۹۴ ۵۴۱- آثار علم غیب خدا
- ۷۹۷ ۵۴۲- ادعای علم غیب
- ۷۹۸ ۵۴۳- استحاله علم غیب
- ۷۹۸ ۵۴۴- اهمیت علم غیب
- ۷۹۹ ۵۴۵- تعلیم علم غیب به یوسف(ع)
- ۸۰۰ ۵۴۶- جنیان سلیمان(ع) و علم غیب
- ۸۰۰ ۵۴۷- دلایل علم غیب خدا
- ۸۰۲ ۵۴۸- دلایل علم غیب یوسف(ع)
- ۸۰۲ ۵۴۹- ذکر علم غیب خدا
- ۸۰۴ ۵۵۰- زمینه علم غیب
- ۸۰۵ ۵۵۱- زمینه علم غیب خدا
- ۸۰۶ ۵۵۲- عظمت علم غیب خدا
- ۸۰۶ ۵۵۳- علم غیب الله
- ۸۰۷ ۵۵۴- علم غیب انبیا
- ۸۱۰ ۵۵۵- علم غیب خالق
- ۸۱۲ ۵۵۶- علم غیب خدا
- ۸۷۶ ۵۵۷- علم غیب خضر(ع)
- ۸۷۸ ۵۵۸- علم غیب رسولان خدا
- ۸۷۸ ۵۵۹- علم غیب عیسی(ع)
- ۸۷۸ ۵۶۰- علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۸۸۲ ۵۶۱- علم غیب معبود راستین
- ۸۸۲ ۵۶۲- علم غیب ملائکه
- ۸۸۴ ۵۶۳- علم غیب موسی(ع)
- ۸۸۵ ۵۶۴- علم غیب نوح(ع)
- ۸۸۶ ۵۶۵- علم غیب یعقوب(ع)
- ۸۸۸ ۵۶۶- علم غیب یوسف(ع)

- ۵۶۷- غفلت از علم غیب خدا ۸۹۰
- ۵۶۸- محدوده علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۹۰
- ۵۶۹- محمد(صلی الله علیه و آله) و علم غیب ۸۹۰
- ۵۷۰- منافقان و علم غیب خدا ۸۹۰
- ۵۷۱- منشأ علم غیب ۸۹۲
- ۵۷۲- منشأ علم غیب انبیا ۸۹۲
- ۵۷۳- منشأ علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۹۳
- ۵۷۴- موارد علم غیب ۸۹۴
- ۵۷۵- موجبات علم غیب یوسف(ع) ۸۹۴
- ۵۷۶- نبوت و علم غیب ۸۹۴
- ۵۷۷- نشانه های علم غیب خدا ۸۹۶
- ۵۷۸- نوح(ع) و علم غیب ۸۹۶
- ۵۷۹- وسعت علم غیب خدا ۸۹۶
- ۵۸۰- ویژگیهای علم غیب ۸۹۷
- ۵۸۱- ویژگیهای علم غیب خدا ۸۹۸
- ۵۸۲- یقین به علم غیب خدا ۸۹۸
- ۵۸۳- یهود و علم غیب خدا ۸۹۸
- ۲- علما ۹۰۱
- ۱- علما ۹۰۱
- ۲- آثار ترس علما ۹۰۵
- ۳- آداب همنشینی با علما ۹۰۶
- ۴- آموزش علما ۹۰۷
- ۵- احترام علما ۹۰۷
- ۶- اختلاف علما ۹۰۷
- ۷- اخلاص علما ۹۰۹
- ۸- ارزش علما ۹۰۹

- ۹- ارزش مسافرت با علما ۹۰۹
- ۱۰- اشک علما ۹۰۹
- ۱۱- اطاعت از علما ۹۰۹
- ۱۲- اطمینان قلب علما ۹۱۱
- ۱۳- اقرار علما ۹۱۲
- ۱۴- اقرار علمای صدراسلام ۹۱۳
- ۱۵- امیدواری علما ۹۱۳
- ۱۶- انفاق علما ۹۱۳
- ۱۷- اهمیت پیروی از علما ۹۱۵
- ۱۸- اهمیت تقلید از علما ۹۱۵
- ۱۹- اهمیت رجوع به علما ۹۱۵
- ۲۰- ایمان علما ۹۱۵
- ۲۱- برپایی نماز علما ۹۱۷
- ۲۲- بشارت به علما ۹۱۷
- ۲۳- بغی علما ۹۱۷
- ۲۴- بی اعتباری علمای دنیاطلب ۹۱۸
- ۲۵- بینش علما ۹۱۹
- ۲۶- پاداش علما ۹۲۱
- ۲۷- پادشاه مصر و علما ۹۲۱
- ۲۸- پرسش از علما ۹۲۱
- ۲۹- تأثیرپذیری علما ۹۲۳
- ۳۰- تبلیغ علمای دین ۹۲۳
- ۳۱- تزکیه علمای متعهد ۹۲۳
- ۳۲- تشکر از علما ۹۲۳
- ۳۳- تشویق علما ۹۲۵
- ۳۴- تفاوت علما با جاهلان ۹۲۵

- ۳۵- تفضل به علما ۹۲۵
- ۳۶- تقلید از علما ۹۲۶
- ۳۷- تقوای علمای ربانی ۹۲۷
- ۳۸- تلاوت قرآن علما ۹۲۷
- ۳۹- جاهلان و علما ۹۲۷
- ۴۰- حسد علما ۹۲۷
- ۴۱- حق پذیری علما ۹۲۹
- ۴۲- حکومت باطل و علما ۹۲۹
- ۴۳- خشوع علما ۹۲۹
- ۴۴- خشیت علما ۹۳۰
- ۴۵- خضوع علما ۹۳۱
- ۴۶- دلایل برتری علما ۹۳۱
- ۴۷- دنیاطلبی علمای دین ۹۳۱
- ۴۸- دین فروشی علما ۹۳۲
- ۴۹- رجوع به علما ۹۳۳
- ۵۰- رقت قلب علما ۹۳۳
- ۵۱- رهبران ظالم و علما ۹۳۳
- ۵۲- زمینه فهم سخن علما ۹۳۴
- ۵۳- زهد علمای ربانی ۹۳۵
- ۵۴- سرزنش علما ۹۳۵
- ۵۵- سرزنش علمای بی عمل ۹۳۵
- ۵۶- سرزنش علمای هواپرست ۹۳۵
- ۵۷- سرنوشت علما ۹۳۷
- ۵۸- سکوت علما ۹۳۷
- ۵۹- سوء استفاده از علما ۹۳۷
- ۶۰- شخصیت علما ۹۳۹

- ۶۱- شرایط استفاده از علما - ۹۳۹
- ۶۲- شرایط همنشینی با علما - ۹۴۰
- ۶۳- شرک علما - ۹۴۱
- ۶۴- صبر در همنشینی با علما - ۹۴۱
- ۶۵- صفات علما - ۹۴۲
- ۶۶- ظلم علما - ۹۴۳
- ۶۷- عبرت پذیری علما - ۹۴۴
- ۶۸- عبرت علما - ۹۴۵
- ۶۹- عجب علما - ۹۴۵
- ۷۰- عذاب علمای بی عمل - ۹۴۵
- ۷۱- عفو علما - ۹۴۵
- ۷۲- عقلانیت برتری علما - ۹۴۷
- ۷۳- علما در صدر اسلام - ۹۴۷
- ۷۴- علما در عالم برزخ - ۹۴۷
- ۷۵- علما در قیامت - ۹۴۷
- ۷۶- علما در میان جاهلان - ۹۴۹
- ۷۷- علما و آیات آفاقی - ۹۴۹
- ۷۸- علما و آیات خدا - ۹۴۹
- ۷۹- علما و آیات قرآن - ۹۵۱
- ۸۰- علما و اختلاف - ۹۵۱
- ۸۱- علما و انبیا - ۹۵۲
- ۸۲- علما و توحید - ۹۵۲
- ۸۳- علما و جاهلان - ۹۵۲
- ۸۴- علما و جنگ - ۹۵۲
- ۸۵- علما و قرآن - ۹۵۴
- ۸۶- علما و کافران - ۹۵۶

- ۸۷- علما و مثالهای قرآن ۹۵۶
- ۸۸- علما و مجاهدان ۹۵۷
- ۸۹- علما و نیازمندی آفرینش ۹۵۷
- ۹۰- علمای بی عمل ۹۵۷
- ۹۱- علمای بی عمل در جهنم ۹۵۹
- ۹۲- علمای تحریفگر ۹۵۹
- ۹۳- علمای خاضع ۹۵۹
- ۹۴- علمای دنیا طلب و کتمان حق ۹۵۹
- ۹۵- علمای دنیا طلب ۹۶۱
- ۹۶- علمای دین ۹۶۱
- ۹۷- علمای دین در صدر اسلام ۹۶۱
- ۹۸- علمای دین و انحراف ۹۶۲
- ۹۹- علمای دین و کتب آسمانی ۹۶۳
- ۱۰۰- علمای دین و کتمان حق ۹۶۳
- ۱۰۱- علمای راستین ۹۶۴
- ۱۰۲- علمای متعهد در قیامت ۹۶۵
- ۱۰۳- علمای مقارن بعثت ۹۶۵
- ۱۰۴- علمای هواپرست ۹۶۵
- ۱۰۵- عوامل خشوع علما ۹۶۶
- ۱۰۶- عوامل خشیت علمای راستین ۹۶۷
- ۱۰۷- عوامل سرزنش علمای دین ۹۶۷
- ۱۰۸- فرعون و علما ۹۶۷
- ۱۰۹- فضایل علما ۹۶۸
- ۱۱۰- فضایل علمای دین ۹۷۳
- ۱۱۱- فضایل علمای ربانی ۹۷۳
- ۱۱۲- فضایل علمای متعهد ۹۷۳

- ۱۱۳- فطريت برترى علما ۹۷۵
- ۱۱۴- فلسفه اتفاق علما ۹۷۵
- ۱۱۵- فلسفه برپايى نماز علما ۹۷۵
- ۱۱۶- فلسفه تلاوت قرآن علما ۹۷۵
- ۱۱۷- قدرت علمای محسن ۹۷۷
- ۱۱۸- قرآن و علما ۹۷۷
- ۱۱۹- قلب سليم علما ۹۷۷
- ۱۲۰- كفر علما ۹۷۷
- ۱۲۱- كمى علما ۹۷۹
- ۱۲۲- كيفر اخروى علما دين ۹۷۹
- ۱۲۳- گريه علما ۹۷۹
- ۱۲۴- گواهى علما ۹۷۹
- ۱۲۵- محدوده حجيت سخن علما ۹۸۱
- ۱۲۶- محروميت علمای بى عمل ۹۸۱
- ۱۲۷- مراد از علما ۹۸۲
- ۱۲۸- مسؤوليت علما ۹۸۳
- ۱۲۹- مسؤوليت علمای دين ۹۸۷
- ۱۳۰- مسؤوليت ها علما ۹۸۹
- ۱۳۱- مقام علما ۹۸۹
- ۱۳۲- مقامات اخروى علما ۹۸۹
- ۱۳۳- مقامات علما ۹۹۱
- ۱۳۴- ملاک عمل علما ۹۹۱
- ۱۳۵- موارد رنج علما ۹۹۱
- ۱۳۶- نقش اخروى علما ۹۹۲
- ۱۳۷- نقش سينه علما ۹۹۲
- ۱۳۸- نقش علما ۹۹۲

- ۱۳۹- نقش علمای دین ۹۹۳
- ۱۴۰- نقش علمای فاسد ۹۹۵
- ۱۴۱- وضوح برتری علما ۹۹۶
- ۱۴۲- ویژگیهای علما ۹۹۷
- ۱۴۳- هدایت پذیری علما ۹۹۷
- ۱۴۴- هدایتگری علما ۹۹۹
- ۱۴۵- هشدار به علمای دین ۹۹۹
- ۱۴۶- آگاهی علمای اهل کتاب ۱۰۰۱
- ۱۴۷- اضلال علمای اهل کتاب ۱۰۰۱
- ۱۴۸- اقرار علمای اهل کتاب ۱۰۰۱
- ۱۴۹- تجاهل علمای اهل کتاب ۱۰۰۲
- ۱۵۰- تهدید علمای اهل کتاب ۱۰۰۳
- ۱۵۱- خضوع علمای اهل کتاب ۱۰۰۳
- ۱۵۲- سجده علمای اهل کتاب ۱۰۰۳
- ۱۵۳- سرزنش علمای اهل کتاب ۱۰۰۵
- ۱۵۴- سکوت علمای اهل کتاب ۱۰۰۵
- ۱۵۵- ظلم علمای اهل کتاب ۱۰۰۵
- ۱۵۶- عذاب علمای اهل کتاب ۱۰۰۵
- ۱۵۷- علم علمای اهل کتاب ۱۰۰۶
- ۱۵۸- علمای اهل کتاب ۱۰۰۷
- ۱۵۹- علمای اهل کتاب و انجیل ۱۰۲۰
- ۱۶۰- علمای اهل کتاب و تغییر قبله ۱۰۲۱
- ۱۶۱- علمای اهل کتاب و تورات ۱۰۲۱
- ۱۶۲- علمای اهل کتاب و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۲۲
- ۱۶۳- علمای اهل کتاب و قرآن ۱۰۲۳
- ۱۶۴- علمای اهل کتاب و کتمان حق ۱۰۲۳

- ۱۶۵- علمای اهل کتاب و کتمان حقایق ----- ۱۰۲۵
- ۱۶۶- علمای اهل کتاب و محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۱۰۲۵
- ۱۶۷- فضایل علمای اهل کتاب ----- ۱۰۲۶
- ۱۶۸- کیفر علمای اهل کتاب ----- ۱۰۲۷
- ۱۶۹- گرایش علمای اهل کتاب ----- ۱۰۲۷
- ۱۷۰- گمراهی علمای اهل کتاب ----- ۱۰۲۷
- ۱۷۱- محرومیت علمای اهل کتاب ----- ۱۰۲۷
- ۱۷۲- مسؤولیت علمای اهل کتاب ----- ۱۰۲۹
- ۱۷۳- علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۲۹
- ۱۷۴- تبلیغ علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۲۹
- ۱۷۵- روش برخورد علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۳۱
- ۱۷۶- زهد علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۳۱
- ۱۷۷- سرزنش علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۳۱
- ۱۷۸- علمای بنی اسرائیل و قرآن ----- ۱۰۳۲
- ۱۷۹- علمای بنی اسرائیل و محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۱۰۳۳
- ۱۸۰- عمل علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۳۳
- ۱۸۱- مدح علمای بنی اسرائیل ----- ۱۰۳۳
- ۱۸۲- علمای بی عمل ----- ۱۰۳۵
- ۱۸۳- علمای بی عمل در جهنم ----- ۱۰۳۵
- ۱۸۴- مثل علمای بی عمل ----- ۱۰۳۵
- ۱۸۵- {علمای دین} ----- ۱۰۳۵
- ۱۸۶- تحقیر علمای دین ----- ۱۰۳۶
- ۱۸۷- دشمنان علمای دین ----- ۱۰۳۷
- ۱۸۸- زهد علمای دین ----- ۱۰۳۷
- ۱۸۹- علمای دین دنیاطلب ----- ۱۰۳۷
- ۱۹۰- علمای دین هواپرست ----- ۱۰۳۹

- ۱۹۱- مبارزه علمای دین ۱۰۳۹
- ۱۹۲- مردم صدر اسلام و علمای دین ۱۰۳۹
- ۱۹۳- مسؤولیت علمای دین ۱۰۳۹
- ۱۹۴- نقش علمای دین ۱۰۴۱
- ۱۹۵- وظایف علمای دین ۱۰۴۳
- ۱۹۶- هشدار به علمای دین ۱۰۴۳
- ۱۹۷- احترام علمای دینی ۱۰۴۵
- ۱۹۸- اهمیت شخصیت علمای دینی ۱۰۴۵
- ۱۹۹- بینش علمای دینی مقارن بعثت ۱۰۴۶
- ۲۰۰- پرسش از علمای دینی ۱۰۴۷
- ۲۰۱- تکامل علمای دینی ۱۰۴۷
- ۲۰۲- تواضع بر علمای دینی ۱۰۴۷
- ۲۰۳- حجیت سخن علمای دینی ۱۰۴۹
- ۲۰۴- حق پذیری علمای دینی ۱۰۴۹
- ۲۰۵- خضوع علمای دینی ۱۰۴۹
- ۲۰۶- عقیده علمای دینی ۱۰۵۰
- ۲۰۷- علمای دینی در صدر اسلام ۱۰۵۱
- ۲۰۸- علمای دینی صدر اسلام ۱۰۵۱
- ۲۰۹- مقامات علمای دینی ۱۰۵۱
- ۲۱۰- موقعیت اجتماعی علمای دینی ۱۰۵۱
- ۲۱۱- نقش علمای دینی ۱۰۵۲
- ۲۱۲- {علمای مسیحیت} ۱۰۵۳
- ۲۱۳- آگاهی علمای مسیحیت ۱۰۵۳
- ۲۱۴- اضلال علمای مسیحیت ۱۰۵۳
- ۲۱۵- اطاعت از علمای مسیحیت ۱۰۵۴
- ۲۱۶- اکثریت علمای مسیحیت ۱۰۵۵

- ۲۱۷- انحراف علمای مسیحیت ۱۰۵۵
- ۲۱۸- بدعت علمای مسیحیت ۱۰۵۵
- ۲۱۹- پیشگویی علمای مسیحیت ۱۰۵۷
- ۲۲۰- تبعیت مسیحیان از علمای مسیحیت ۱۰۵۷
- ۲۲۱- جرایم علمای مسیحیت ۱۰۵۷
- ۲۲۲- حرامخواری علمای مسیحیت ۱۰۵۸
- ۲۲۳- حق پذیری علمای مسیحیت ۱۰۵۹
- ۲۲۴- حق ستیزی علمای مسیحیت ۱۰۵۹
- ۲۲۵- خطر علمای مسیحیت ۱۰۵۹
- ۲۲۶- دشمنی علمای مسیحیت ۱۰۵۹
- ۲۲۷- دنیاطلبی علمای مسیحیت ۱۰۶۱
- ۲۲۸- سرزنش احترام به علمای مسیحیت ۱۰۶۱
- ۲۲۹- سرزنش علمای مسیحیت ۱۰۶۱
- ۲۳۰- سکوت علمای مسیحیت ۱۰۶۱
- ۲۳۱- علم علمای مسیحیت ۱۰۶۳
- ۲۳۲- علمای مسیحیت ۱۰۶۳
- ۲۳۳- علمای مسیحیت و قبله ۱۰۶۳
- ۲۳۴- علمای مسیحیت و قرآن ۱۰۶۴
- ۲۳۵- علمای مسیحیت و کتمان حق ۱۰۶۵
- ۲۳۶- علمای مسیحیت و محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۶۶
- ۲۳۷- غصب علمای مسیحیت ۱۰۶۷
- ۲۳۸- فساد مالی علمای مسیحیت ۱۰۶۷
- ۲۳۹- گریه علمای مسیحیت ۱۰۶۷
- ۲۴۰- لعن بر علمای مسیحیت ۱۰۶۸
- ۲۴۱- مسلمانان صدر اسلام و علمای مسیحیت ۱۰۶۹
- ۲۴۲- مسؤولیت علمای مسیحیت ۱۰۶۹

- ۲۴۳- نقش علمای مسیحیت ۱۰۶۹
- ۲۴۴- {علمای مکه} ۱۰۷۱
- ۲۴۵- {علمای یهود} ۱۰۷۱
- ۲۴۶- آگاهی علمای یهود ۱۰۷۱
- ۲۴۷- ادعاهای علمای یهود ۱۰۷۳
- ۲۴۸- استکبار علمای یهود ۱۰۷۳
- ۲۴۹- اضلال علمای یهود ۱۰۷۳
- ۲۵۰- اطاعت از علمای یهود ۱۰۷۵
- ۲۵۱- اکثریت علمای یهود ۱۰۷۶
- ۲۵۲- انحراف علمای یهود ۱۰۷۶
- ۲۵۳- اهداف علمای یهود ۱۰۷۷
- ۲۵۴- ایمان علمای یهود ۱۰۷۷
- ۲۵۵- بدعت علمای یهود ۱۰۷۷
- ۲۵۶- بدعتگذاری علمای یهود ۱۰۷۸
- ۲۵۷- بینش علمای یهود ۱۰۷۹
- ۲۵۸- پیشگویی علمای یهود ۱۰۸۱
- ۲۵۹- تبعیت یهود از علمای یهود ۱۰۸۱
- ۲۶۰- تحریفگری علمای یهود ۱۰۸۲
- ۲۶۱- ترس علمای یهود ۱۰۸۷
- ۲۶۲- تقوای علمای یهود ۱۰۸۷
- ۲۶۳- توجیه گری علمای یهود ۱۰۸۹
- ۲۶۴- توطئه علمای یهود ۱۰۸۹
- ۲۶۵- جرایم علمای یهود ۱۰۸۹
- ۲۶۶- حرامخواری علمای یهود ۱۰۹۰
- ۲۶۷- حق ستیزی علمای یهود ۱۰۹۱
- ۲۶۸- حق ناپذیری علمای یهود ۱۰۹۱

- ۱۰۹۳ - خطر علمای یهود - ۲۶۹
- ۱۰۹۳ - خواسته علمای یهود - ۲۷۰
- ۱۰۹۳ - دروغ‌گویی علمای یهود - ۲۷۱
- ۱۰۹۳ - دشمن شناسی علمای یهود - ۲۷۲
- ۱۰۹۵ - دشمنی علمای یهود - ۲۷۳
- ۱۰۹۵ - دنیاطلبی علمای یهود - ۲۷۴
- ۱۰۹۷ - دین سازی علمای یهود - ۲۷۵
- ۱۰۹۷ - فروشی علمای یهود دین - ۲۷۶
- ۱۰۹۷ - رشوه خواری علمای یهود - ۲۷۷
- ۱۰۹۹ - روش تبلیغ علمای یهود - ۲۷۸
- ۱۰۹۹ - ریاست طلبی علمای یهود - ۲۷۹
- ۱۰۹۹ - زمینه توجیه گری علمای یهود - ۲۸۰
- ۱۰۹۹ - زهد علمای یهود - ۲۸۱
- ۱۱۰۱ - سرزنش علمای یهود - ۲۸۲
- ۱۱۰۱ - سرزنش احترام به علمای یهود - ۲۸۳
- ۱۱۰۱ - سرزنش علمای یهود - ۲۸۴
- ۱۱۰۲ - سکوت علمای یهود - ۲۸۵
- ۱۱۰۳ - سوء استفاده علمای یهود - ۲۸۶
- ۱۱۰۳ - شبهه افکنی علمای یهود - ۲۸۷
- ۱۱۰۳ - شجاعت علمای یهود - ۲۸۸
- ۱۱۰۴ - شرک علمای یهود - ۲۸۹
- ۱۱۰۵ - طمع علمای یهود - ۲۹۰
- ۱۱۰۵ - ظلم علمای یهود - ۲۹۱
- ۱۱۰۵ - عصیان علمای یهود - ۲۹۲
- ۱۱۰۶ - علایق علمای یهود - ۲۹۳
- ۱۱۰۷ - علم علمای یهود - ۲۹۴

- ۲۹۵- علمای یهود ۱۱۰۷
- ۲۹۶- علمای یهود و اسلام ۱۱۱۱
- ۲۹۷- علمای یهود و انبیا ۱۱۱۱
- ۲۹۸- علمای یهود و تورات ۱۱۱۳
- ۲۹۹- علمای یهود و سفاهت ۱۱۱۳
- ۳۰۰- علمای یهود و قبله ۱۱۱۴
- ۳۰۱- علمای یهود و قرآن ۱۱۱۵
- ۳۰۲- علمای یهود و کافران ۱۱۱۶
- ۳۰۳- علمای یهود و کتمان حق ۱۱۱۷
- ۳۰۴- علمای یهود و محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۱۱۹
- ۳۰۵- علمای یهود و مردم ۱۱۲۲
- ۳۰۶- علمای یهود و مسلمانان ۱۱۲۳
- ۳۰۷- علمای یهود و مشرکان ۱۱۲۳
- ۳۰۸- علمای یهود و یهود ۱۱۲۵
- ۳۰۹- غصب علمای یهود ۱۱۲۵
- ۳۱۰- فساد مالی علمای یهود ۱۱۲۵
- ۳۱۱- قضاوت علمای یهود ۱۱۲۵
- ۳۱۲- کفر علمای یهود ۱۱۲۷
- ۳۱۳- گرایش علمای یهود ۱۱۲۷
- ۳۱۴- گواهی علمای یهود ۱۱۲۸
- ۳۱۵- لجاجت علمای یهود ۱۱۲۹
- ۳۱۶- لعن بر علمای یهود ۱۱۲۹
- ۳۱۷- مثل علمای یهود ۱۱۲۹
- ۳۱۸- مسلمانان صدر اسلام و علمای یهود ۱۱۳۱
- ۳۱۹- مسلمانان و علمای یهود ۱۱۳۱
- ۳۲۰- مسؤولیت علمای یهود ۱۱۳۱

- ۲۲۱- مناققان و علمای یهود ۱۱۳۳
- ۲۲۲- نژادپرستی علمای یهود ۱۱۳۳
- ۲۲۳- نفاق علمای یهود ۱۱۳۳
- ۲۲۴- نقش علمای یهود ۱۱۳۴
- ۲۲۵- هشدار به علمای یهود ۱۱۳۵
- ۳- علوم ۱۱۳۷
- ۱- ارزش علوم دینی ۱۱۳۷
- ۲- حقیقت علوم دینی ۱۱۳۷
- ۳- زیان علوم غریبه ۱۱۳۷
- ۴- سوء استفاده از علوم غریبه ۱۱۳۹
- ۵- علوم انبیا ۱۱۳۹
- ۶- علوم قبل از قرآن ۱۱۳۹
- ۷- عوامل موثر در انتقال علوم تجربی ۱۱۳۹
- ۸- فلسفه علوم طبیعی قرآن ۱۱۳۹
- ۹- محمد(صلی الله علیه و آله) و علوم طبیعی ۱۱۴۱
- ۱۰- منشأ بقای علوم ۱۱۴۱
- ۱۱- منشأ زوال علوم ۱۱۴۱
- ۱۲- منشأ علوم ۱۱۴۱
- ۱۳- منشأ علوم تجربی ۱۱۴۳
- ۱۴- منشأ علوم دینی ۱۱۴۳
- ۱۵- نعمت علوم تجربی ۱۱۴۳
- ۱۶- هشدار به متعلمان علوم غریبه ۱۱۴۵
- ۱۷- عوامل موثر در انتقال علوم تجربی ۱۱۴۵
- ۱۸- نعمت علوم تجربی ۱۱۴۵
- ۱۹- ارزش علوم دینی ۱۱۴۶
- ۲۰- حقیقت علوم دینی ۱۱۴۷

- ۱۱۴۷ ----- ۲۱- منشأ علوم دینی
- ۱۱۴۷ ----- ۲۲- زیان علوم غریبه
- ۱۱۴۹ ----- ۲۳- هشدار به متعلمان علوم غریبه
- ۱۱۵۰ ----- ۴- عمر
- ۱۱۵۰ ----- ۱- عمر
- ۱۱۵۰ ----- ۲- آثار اخروی عمر
- ۱۱۵۰ ----- ۳- آثار تباهی عمر
- ۱۱۵۳ ----- ۴- آثار تضييع عمر
- ۱۱۵۴ ----- ۵- آثار ذکر محدودیت عمر
- ۱۱۵۴ ----- ۶- آثار عمر طولانی
- ۱۱۵۴ ----- ۷- آرزو عمر طولانی
- ۱۱۵۶ ----- ۸- آغاز عمر
- ۱۱۵۶ ----- ۹- ارزش عمر انسان ها
- ۱۱۵۶ ----- ۱۰- امکان طول عمر
- ۱۱۵۸ ----- ۱۱- امکان کوتاهی عمر
- ۱۱۵۸ ----- ۱۲- اهمیت عمر انسان
- ۱۱۵۸ ----- ۱۳- اهمیت عمر انسان ها
- ۱۱۵۸ ----- ۱۴- بدترین دوران عمر
- ۱۱۶۰ ----- ۱۵- بهره مندی از عمر
- ۱۱۶۰ ----- ۱۶- پایان عمر ابلیس
- ۱۱۶۲ ----- ۱۷- پایان عمر انسان ها
- ۱۱۶۲ ----- ۱۸- پایان عمر دنیا
- ۱۱۶۳ ----- ۱۹- پایان عمر گیاهان
- ۱۱۶۴ ----- ۲۰- تباهی سرمایه عمر
- ۱۱۶۶ ----- ۲۱- تباهی عمر
- ۱۱۶۶ ----- ۲۲- تباهی عمر جهنمیان

- ۱۱۶۶-..... ۲۳- تباهی عمر کافران
- ۱۱۶۶-..... ۲۴- تباهی عمر مشرکان
- ۱۱۶۸-..... ۲۵- تقدیر عمر
- ۱۱۶۸-..... ۲۶- حرص مشرکان به عمر طولانی
- ۱۱۶۸-..... ۲۷- حرص یهود به عمر طولانی
- ۱۱۷۰-..... ۲۸- دورانهای عمر
- ۱۱۷۲-..... ۲۹- دورانهای عمر انسان
- ۱۱۷۴-..... ۳۰- زمینه طول عمر
- ۱۱۷۶-..... ۳۱- سرزنش تباهی عمر
- ۱۱۷۶-..... ۳۲- سرمایه عمر
- ۱۱۷۶-..... ۳۳- طول عمر
- ۱۱۷۷-..... ۳۴- طول عمر انسان ها
- ۱۱۷۸-..... ۳۵- طول عمر موجودات
- ۱۱۷۸-..... ۳۶- علم خدا به عمر انسانها
- ۱۱۷۸-..... ۳۷- عمر آسمان ها
- ۱۱۷۸-..... ۳۸- عمر ابلیس
- ۱۱۸۰-..... ۳۹- عمر اصحاب کهف
- ۱۱۸۰-..... ۴۰- عمر انسان
- ۱۱۸۳-..... ۴۱- عمر انسان ها
- ۱۱۸۴-..... ۴۲- عمر خورشید
- ۱۱۸۴-..... ۴۳- عمر طولانی ابلیس
- ۱۱۸۵-..... ۴۴- عمر طولانی اقوام پیشین
- ۱۱۸۶-..... ۴۵- عمر طولانی اهل مکه
- ۱۱۸۶-..... ۴۶- عمر طولانی مشرکان
- ۱۱۸۶-..... ۴۷- عمر طولانی موجودات
- ۱۱۸۷-..... ۴۸- عمر کافران

- ۴۹- عمر ماه ۱۱۸۸
- ۵۰- عمر مردم دوران نوح(ع) ۱۱۸۸
- ۵۱- عوامل تباهی عمر ۱۱۸۸
- ۵۲- عوامل طول عمر ۱۱۹۰
- ۵۳- عوامل کوتاهی عمر ۱۱۹۰
- ۵۴- غفلت از محدودیت عمر دنیا ۱۱۹۰
- ۵۵- قضاوت عمر (ابن خطاب) ۱۱۹۲
- ۵۶- کيفر اخروی تباهی عمر ۱۱۹۲
- ۵۷- گناهکاران و عمر طولانی ۱۱۹۲
- ۵۸- محدوده عمر آفرینش ۱۱۹۲
- ۵۹- محدودیت عمر آفرینش ۱۱۹۳
- ۶۰- محدودیت عمر انسان ۱۱۹۴
- ۶۱- محدودیت عمر دنیا ۱۱۹۶
- ۶۲- محصول عمر انسان ۱۱۹۶
- ۶۳- مدت عمر انسان ۱۱۹۶
- ۶۴- مدت عمر انسان ها ۱۱۹۶
- ۶۵- مدت عمر ساره ۱۱۹۷
- ۶۶- مدت عمر نوح(ع) ۱۱۹۸
- ۶۷- مراحل عمر ۱۱۹۸
- ۶۸- مراحل عمر انسان ۱۲۰۰
- ۶۹- مراحل عمر دانه گیاهان ۱۲۰۰
- ۷۰- مراحل عمر یوسف(ع) ۱۲۰۰
- ۷۱- منشأ عمر ۱۲۰۱
- ۷۲- منشأ عمر طولانی ۱۲۰۲
- ۷۳- موارد تباهی عمر ۱۲۰۲
- ۷۴- موانع تباهی عمر ۱۲۰۲

- ۷۵- نقش عمر طولانی - ۱۲۰۲
- ۷۶- وعده عمر طبیعی - ۱۲۰۴
- ۷۷- یهود و عمر طولانی - ۱۲۰۴
- ۵- عمران - ۱۲۰۵
- ۱- عمران - ۱۲۰۵
- ۲- برگزیدگی آل عمران - ۱۲۰۵
- ۳- حزن همسر عمران - ۱۲۰۵
- ۴- دختر عمران - ۱۲۰۵
- ۵- دعای همسر عمران - ۱۲۰۷
- ۶- زایمان همسر عمران - ۱۲۰۸
- ۷- مرگ عمران - ۱۲۰۹
- ۸- مقام آل عمران - ۱۲۰۹
- ۹- مقام همسر عمران - ۱۲۰۹
- ۱۰- نبوت آل عمران - ۱۲۰۹
- ۱۱- نذر همسر عمران - ۱۲۱۱
- ۱۲- نسل آل عمران - ۱۲۱۲
- ۱۳- همسر عمران - ۱۲۱۳
- ۶- عمره - ۱۲۱۵
- ۱- احکام عمره - ۱۲۱۵
- ۲- اهمیت عمره - ۱۲۱۷
- ۳- اهمیت قربانی عمره - ۱۲۱۸
- ۴- تجارت در عمره - ۱۲۱۹
- ۵- تقصیر (مو) در عمره - ۱۲۱۹
- ۶- حلق (سرتراشی) در عمره - ۱۲۱۹
- ۷- شرایط وجوب عمره - ۱۲۱۹
- ۸- عمره تمتع - ۱۲۲۱

- ۱۲۲۱ - عمره حديبيه - ۹
- ۱۲۲۲ - عمره مفرده - ۱۰
- ۱۲۲۳ - مناسك عمره - ۱۱
- ۱۲۲۳ - زمينه عمره القضا - ۱۲
- ۱۲۲۴ - فلسفه تأخير عمره القضا - ۱۳
- ۱۲۲۵ - قصه عمره القضا - ۱۴
- ۱۲۲۶ - منت بر حاضران عمره القضا - ۱۵
- ۱۲۲۷ - درباره مركز -

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 70

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- علم

1- علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 19

19 - توجه انسان به بازگشت به خدا و اعتقاد به آن ، عامل مقاومت در برابر ولایت کافران

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ .. وَاَلِيَ اللَّهُ الْمَصِيرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 4،5،8

4 - توجه به علم و قدرت مطلق الهی ، مقتضی پرهیز از قهر او *

و يحذركم الله نفسه .. قل ان تخفوا ما في صدوركم ... يعلمه الله

5 - توجه به علم الهی نسبت به آشکار و نهان و قدرت مطلق او ، مانع سوء استفاده از تقیه

الآن اتقوا منهم تقیه .. قل ... و الله على كل شيء قدير

8 - توجه به علم مطلق خداوند و ایمان به آن ، مانع توجیه کاری

الآن اتقوا منهم .. و يعلم ما في السموات و ما في الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 53 - 3

3- توجه به ربوبیت خدا ، برانگیزنده انسان به دعا

رَبَّنَا اٰمِنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 70 - 6

6- نکوهش دوگانگی میان علم و عمل

لَمْ تَكْفُرُوْنَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 85 - 7

7- توجه به بهره مندی مسلمانان در آخرت و زیان دیگران ، انگیزه ای برای پذیرش اسلام

ص: 1

و من یتغ . . . و هو فی الاخره من الخاسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 10

10 - توجه آدمی به آگاهی خداوند به انفاق و ایثار ، زمینه ساز انجام آن

لن تتالوا . . . فان الله به علیم

جمله «ان الله . . .»، به منظور تشویق ایثارگران و انفاق کنندگان، ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 98 - 8

8 - توجه به نظارت و آگاهی خداوند بر اعمال انسان ، عامل بازدارنده از کفر به آیات خداوند

و الله شهید علی ما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 99 - 14

14 - توجه به آگاهی خداوند نسبت به اعمال ، بازدارنده انسان از کردار زشت

و ما الله بغافل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 12

12 - بیان فرجام و آثار مثبت اعمال خیر ، از شیوه های قرآن برای سوق دادن انسان ها به آن اعمال

ولتکن منکم امه . . . و اولئک هم المفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 10، 6

6 - دانایی گسترده و همواره خداوند به تقواییشان

و الله عليم بالمتقين

10 - توجه به دانایی گسترده و همواره خداوند ، برانگیزنده آدمی به سوی اعمال خیر و رعایت تقوای الهی

و ما يفعلوا من خیر فلن یکفروه و الله عليم بالمتقين

به نظر می رسد هدف از تذکر به دانایی خدا و اعمال نیک و پاداش دهی به آن، برای تشویق و ترغیب به آن اعمال نیک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 18:21

18 - دانایی همه جانبه خداوند ، به آنچه آدمیان در دل خویش پنهان دارند .

انّ الله عليم بذات الصدور

21 - توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

یا ایها الذین امنوا .. ها اتم اولاء ... انّ الله عليم بذات الصدور

ص: 2

جمله «ان الله...» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نهان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات بپرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 14

14 - توجه به احاطه خداوند بر تمامی اعمال و رفتار دشمنان دین، از عوامل تقویت روحیه مسلمانان در برخورد با آنان

تمسکم... ان الله بما يعملون محیط

جمله «ان الله...»، علاوه بر بیان احاطه علمی خداوند، برای این هدف نیز بیان شده است که مبدا مسلمانان پس از اینکه کینه توزی کافران برای آنان افشا شد، مضطرب شوند و روحیه خود را بیازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 6

6 - آگاهی خداوند، از راز دل و اسرار افراد

والله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان

کلمه «همّت» از ماده «همّ» به معنای تصمیم و قصدی است که در دل، برای انجام کاری گرفته شود. و بنابر اینکه «اذ همّت» متعلق به «سمیع» و «علیم» باشد، بیانگر علم خداوند به قصد و نیت انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 5

5 - توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان، هدایتگر تقوایبندگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن... هدی و موعظه للمتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 5, 13

5 - توجه به سنت های الهی در فرجام شوم تکذیب کنندگان دین خداوند، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه و سستی از جامعه ایمانی

فسیروا... فانظروا کیف کان عاقبه المکذّبین... و لاتهنوا و لاتحزنوا

اگر جمله «و لا- تهنوا . . .»، عطف بر جمله «فانظروا كيف ...» باشد، معنای این دو آیه چنین می شود: شما محزون نباشید، عاقبت تکذیب کنندگان آیات الهی (دشمن شما مسلمانان)، نابودی است.

13 - آگاهی مؤمنان به ارزش ایمان ، مانع خودکم بینی

يا ايّها الذين امنوا . . . وانتم الاعلون ان كنتم مؤمنين

چون فرض شده که مخاطبین آیه مؤمن هستند و مؤمن برتر است و نباید در مقابل کافران احساس ضعف کند (و لا تهنوا . . .) ; بنابراین ضعف و اندوه مؤمنان، ناشی از غفلت آنان به ارزش ایمان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 9

9 - اشتیاق مؤمنان به حضور در میدان جهاد و شهادت ، پس از آگاهی از درجات شهدای بدر

ص: 3

و لقد كنتم تمنون الموت من قبل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: فانّ المؤمنین لما اخبرهم الله بالآذی فعل بشهادتهم یوم بدر و منازلهم من الجنّة رغبوا فی ذلك فقالوا اللهم ارنا القتال نستشهد فیه.

تفسیر قمی، ج 1، ص 119؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 319، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 26

26 - توجه به دانایی خداوند به جزئیترین اعمال، زمینه ساز پرهیز از رفتار های ناپسند (فرار از جنگ و . . .)

اذ تصعدون و لا تلون . . . و الله خبیر بما تعملون

جمله «و الله . . .»، برای ترغیب مخاطبان به پرهیز از اعمال ناپسند و تشویق به اعمال نیکو و خداپسند است که با توجه به مورد آیه، مراد فرار از جنگ و نافرمانی از دستورات نظامی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 12

12 - حیات شهیدان و چگونگی آن فراتر از درک مردمان عادی و تنها در خور فهم کسانی همچون پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و لا تحسبن . . . عند ربهم یرزقون

از اینکه خداوند در آیات قبل همه مؤمنان را مخاطب قرار می دهد ولی در این آیه تنها خطابش را متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (و لا تحسبن به صیغه مفرد) کرده، می تواند اشاره به این معنا باشد که مضمون این آیه یعنی حیات شهیدان پس از شهادت، تنها در خور فهم پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 10

10 - درک صحیح انسان از خیر و شرّ خویش، زمینه بخشش و انفاق از دارایی های خدادادی و پرهیز از بخل

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون بما اتيهم الله من فضله هو خیراً لهم بل هو شرّ لهم

2- آثار از دیاد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 12

12- بالا بردن سطح آگاهی ها و دانش ها ، وسیله فهم بهتر ارزش های برتر الهی و سود و زیان حقیقی

و لا تشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً إنما عند الله هو خير لكم إن كنتم تعلمون

3- آثار ایمان به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 4

17 - توجه و ایمان به آگاهی همه جانبه خداوند بر احوال و رفتار کافران و گمراهان، بازدارنده آدمی از حسرت و اندوه شدید نسبت به آنان

فلاتذهب نفسک علیهم حسرت إنَّ اللهَ علیم بما یصنعون

جمله «إنَّ اللهَ علیم..» تعلیل برای جمله «فلاتذهب نفسک علیهم حسرات» است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند بر احوال کافران آگاه است، پس به حال آنان حسرت مخور. این معنا گویای دو مطلب است: 1- چون خدا بر احوال کافران آگاه است و آنان تحت نظر او قرار دارند، پس باید آنها را به خدا واگذاشت و بیش از این بر آنان اندوه نخورد. 2- این سخن نوعی دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 20، 11

11 - ترس از خداوند، بازدارنده انسان از سرکشی در برابر او است.

فأما من طغی .. و أما من خاف مقام ربّه

تقابل طغیان گران و خداترسان در فرجام خویش، گویای ناسازگاری خداترسی با طغیان گری است.

20 - «عن أبي عبد الله (ع) . . . قال : من علم أنّ الله يراه و يسمع ما يقول و يعلم ما يعمل من خير أو شرّ فيحجزه ذلك عن القبيح من الأعمال فذلك الذي « خاف مقام ربّه و نهى النفس عن الهوى » ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: . . . کسی که بداند خدا او را می بیند و آنچه را می گوید، می شنود و از آنچه عمل می کند - خوب یا بد - آگاه است و این دانستن مانع کارهای زشت او گردد؛ این شخص کسی است که از مقام پروردگارش ترسیده و نفس را از هوا بازداشته است».

4- آثار ایمان به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 14

14 - توجه و اعتقاد به با خبر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است.

و أقسموا بالله جهد أيمانهم . . . إنَّ اللهَ خبير بما تعملون

جمله «إنَّ اللهَ خبير..» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

8- آگاهی و ایمان به علم همه جانبه خداوند ، به تمامی حقایق عالم و راز های دل آدم ، بازدارنده انسان از حق گریزی و ستم کاری

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ .. عَلِيمُ بَدَاتِ الصُّدُورِ

یادآوری علم همه جانبه خداوند در این آیه - پس از نقل سرگذشت ستم کاران دوزخی و کافران حق ناپذیر در آیات پیشین -

می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

5- آثار تحقق علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 12 - 4

4- وجود یافتن پدیده ها در عالم غیبت ، به فعلیت رسیدن علم الهی است .

ثم بعثنهم لنعلم أی الحزبین

روشن است که خداوند، بر همه چیز آگاه است و ابعاد زمان و مکان، مانعی در برابر علم الهی نیست. بنابراین، «لنعلم» باید معنایی داشته باشد که با این اصل کلی و مسلم تنافی نداشته باشد. یکی از وجوه این است که مراد از «علم» در «لنعلم» فعلیت یافتن علم خداوند باشد؛ یعنی، آنچه خداوند به واقع شدن آن عالم است، واقع شود.

6- آثار تکامل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 7,8

7- شکوفایی علم و آگاهی ، راهنمای آدمی به راز های نهفته در گوناگونی زبان ها و رنگ ها است .

و اختلف ألسنتکم و ألونکم إن فی ذلک لآیت للعلمین

مراد از «عالمین» به تناسب موضوع - که سخن از تفاوت لهجه ها و رنگ ها است - ممکن است دانشمندان زبان شناس و زیست شناس باشد.

8- رشد علوم و آگاهی های بشری ، زمینه ساز به دست آوردن فهم بهتر درباره خداوند است .

إن فی ذلک لآیت للعلمین

7- آثار تکذیب علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 23 - 4

4- بی اعتقادی به علم گسترده الهی ، موجب انحطاط ، سقوط و نابودی انسان

أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ .. ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أُرْدِيكُمْ

«ارداء» (مصدر «اردی») به معنای نابود کردن و هلاک ساختن است.

8- آثار ذکر علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 6

7 - توجه به انحصار عزت برای خداوند و شنوایی و دانایی مطلق او، برطرف کننده اندوه ایجاد شده از جنجال های تبلیغاتی دشمنان است

و لا یحزنک قولهم إن العزه لله جمیعاً هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 3

3- یوسف (ع) با یادآوری نعمت های الهی و توجه به ربوبیت و علم و حکمت فراگیر خداوند، خویشتن را در محضر او احساس کرد.

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العليم الحکیم. رب قد ءاتیتنی

تغییر سیاق؛ یعنی، الثفات از غیبت (إن ربی... إنه هو العليم) به خطاب (رب قد ءاتیتنی) حاوی نکاتی است از جمله اینکه یوسف(ع) با یاد کردن از نعمتهای خدادادی و توجه به ربوبیت و علم و حکمت مطلق الهی، به این حقیقت توجه پیدا کرد که خداوند حاضر و ناظر است. از این رو خود را در محضر او احساس کرد و او را مخاطب قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 10،11

10- توجه انسان به احاطه علمی خداوند بر رفتارش، مانع شکستن عهد و سوگند است.

و أوفوا... و لاتنقضوا... إن الله یعلم ما تفعلون

11- اعتقاد و توجه به علم خداوند به همه اعمال آدمیان، پشتوانه اجرای فرمان های اوست.

و أوفوا بعهده الله... إن الله یعلم ما تفعلون

برداشت فوق، از تعلیل «إن الله یعلم ما تفعلون» به دست می آید؛ یعنی، به عهد و پیمان خود با خدا وفادار باشید؛ چون که خدا از اعمال شما آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 3

3- توجه انسان به علم مطلق خداوند، عامل بازدارنده وی از معصیت و گناه

لايسبقونه . . . بأمره يعملون . يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - حج - 22 - 70 - 2

2 - توجه به علم و آگاهی خدا نسبت به همه موجودات آسمان و زمین و رخداد های آن ، زمینه ساز باور به احاطه علمی او نسبت به تمامی اعمال مردمان

فقل الله أعلم بما تعملون . . . ألم تعلم أن الله يعلم ما في السماء والأرض

استفهام در «ألم تعلم. . .» استفهام تقریری است؛ یعنی، مگر نمی دانی که خدا به هر آنچه که در آسمان و زمین است، آگاهی دارد. مقصود این که: خدایی که سراسر هستی در احاطه علمی او قرار دارد، به اعمال آدمیان - که جزئی از جهان اند - آگاهی دارد و هیچ گفته و کرده ای از آنان بر او پنهان نمی ماند.

ص: 7

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 21

21 - توجه و اعتقاد به شنوا و دانا بودن خداوند به تمامی گفته ها و رفتار های نهان و آشکار آدمی ، بازدارنده وی از ارتکاب فحشا و منکرات و پیروی از شیطان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ..

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه است و در مقام تعلیل برای جملات پیشین می باشد. بنابراین هشدار خداوند به شنوا و دانا بودن خویش، پس از نهی از پیروی شیطان، می تواند به منظور بازداشتن انسان از گناه و فحشا و تضمین این بازدارندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 13

13 - توجه و اعتقاد به آگاهی خداوند به اعمال انسان ها ، موجب برانگیختن آنان به رعایت دستورات الهی و پرهیز از نافرمانی او است .

وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

سخن تهدیدآمیز خداوند به مؤمنان (و الله بما تعملون علیم)، می تواند به منظور مطلب فوق ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 16

16 - توجه و اعتقاد به آگاهی خداوند به حرکات و رفتار انسان ها ، موجب برانگیختن آنان به رعایت دستورات خدا و پرهیز از نافرمانی او است .

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغْضَبُوا ... إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

سخن تهدیدآمیز خداوند به مؤمنان (إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ)، می تواند به منظور این مطلب، ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 17

17 - توجه و اعتقاد انسان ها به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار تمامی موجودات ، بر انگیزنده آنان به اطاعت و فرمانبری از او

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِغُ لَه مِنْ فِي السَّمَوَاتِ .. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

یادآوری علم همه جانبه خداوند برای انسان ها در پایان آیه شریفه، می تواند حاکی از برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 14

14 - توجه و اعتقاد به با خبر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان ، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است .

و أقسموا باللّٰه جهد أیمنهم .. . إنّ اللّٰه خبیر بما تعملون

جمله «إنّ اللّٰه خبیر. . .» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

ص: 8

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 60 - 12

12 - توجه و اعتقاد به شنوایی و دانایی خداوند ، بازدارنده آدمی از گناه و قانون شکنی است .

و القواعد من النساء الّتی لایرجون نکاحاً فلیس علیهن جناح أن یضعن ثیابهنّ . . . و

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه و در مقام تهدید زانی است که احیاناً بخواهند از حکم حجاب و عفاف سرپیچی کنند و یا از موارد استثنا، سوء استفاده کنند. از این رو آمدن چنین جمله ای و یادآوری صفت شنوایی و دانایی خداوند، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 12

12 - توجه و اعتقاد به علم همه جانبه خداوند ، بازدارنده آدمی از هر گونه نافرمانی از او

فلیحذر الذین یخالفون عن أمره . . . قد یعلم ما أنتم علیه . . . و الله بکلّ شیء علیم

تذکر خداوند به علم همه جانبه خویش - در پایان سوره و پس از بیان یک سلسله دستورها و آموزش ها از آغاز سوره تا پایان آن (به ویژه جمله «فلیحذر الذین یخالفون عن أمره. . .») - می تواند بیانگر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 10

10 - توجه به علم مطلق الهی ، برانگیزاننده انسان به تهیه توشه ای مناسب برای قیامت است .

و اخشوا یوماً لایجزی والد عن ولده . . . إنّ الله عنده علم الساعه . . . و ما تدری ن

یادآوری علم مطلق خداوند به امور، پس از سفارش به ترس از قیامت، می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که حال که خداوند، از همه چیزها آگاه است و طبعاً، براساس علم خود، حساب رسی خواهد کرد، پس انسان ها، باید برای قیامت خود - که در آن، کسی فریادرس دیگری نیست - توشه ای فراهم کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 17

17 - توجه و ایمان به آگاهی همه جانبه خداوند بر احوال و رفتار کافران و گمراهان ، بازدارنده آدمی از حسرت و اندوه شدید نسبت به آنان

فلا تذهب نفسک علیهم حسرت إنَّ اللّٰهَ علیم بما یصنعون

جمله «إنَّ اللّٰهَ علیم..» تعلیل برای جمله «فلا تذهب نفسک علیهم حسرات» است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند بر احوال کافران آگاه است، پس به حال آنان حسرت مخور. این معنا گویای دو مطلب است: 1- چون خدا بر احوال کافران آگاه است و آنان تحت نظر او قرار دارند، پس باید آنها را به خدا وا گذاشت و بیش از این بر آنان اندوه نخورد. 2- این سخن نوعی دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 76 - 8

8 - توجه و اعتقاد به آگاهی خداوند به تمامی رفتارها و حرکت های پنهانی و آشکار انسان ها ، بازدارنده آدمی از گناه و حق

ص: 9

ناپذیری است .

إِنَّا نَعْلَمُ مَا يَسْرُونَ وَ مَا يَعْلَنُونَ

برداشت بالا از این رو است که آیه شریفه در مقام تهدید به کافران و مشرکان حق ناپذیر است. بنابراین یادآوری آگاهی مطلق خداوند به رفتار نهان و آشکار انسان ها در شرایط تهدید، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 5

5 - توجه و باور آدمیان به آگاهی خداوند از تمامی اعمال آنان ، بازدارنده آنها از گناه و معصیت

و لکن ظننتم أنّ الله لا يعلم كثيرًا مما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 17

17 - توجه به آگاهی مطلق خداوند ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست

لا يخفون علينا .. إنّهم بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 10

10 - توجه به آگاهی خدا از افعال بندگان ، زمینه ساز توبه و روی آوردی ایشان به درگاه او

هو الذی یقبل التوبه عن عباده .. و یعلم ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 84 - 7

7 - توجه به حکمت و علم گسترده خدا ، مستلزم بی نیاز شمردن او از شریک و مشاور

و هو الذی فی السماء إله و فی الأرض إله و هو الحکیم العلیم

تذکر به حکمت و علم گسترده خدا، در پایان جمله ای که نفی کننده شرک و اثبات کننده توحید است، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 14

14- توجه به علم و نظارت الهی ، مانع تلاش های پنهانی انسان علیه دین

و الله يعلم اسرارهم

علم الهی، از آن جهت به منافقان تذکر داده شده تا آنان، با توجه به این حقیقت، دست از خلاف کاری بردارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 20

20 - توجه به قدرت ، علم و حکمت گسترده خداوند ، مایه اطمینان قلب مؤمنان در طریق ایمان .

أنزل السكينة . . . و لله جنود السموت و الأرض و كان الله عليماً حكيمًا

ص: 10

«لله جنود..» دال بر حاکمیت و قدرت خداوند است و این که خداوند در پایان آیه به قدرت مطلقه و علم و حکمت گسترده خود اشاره کرده است؛ می تواند از آن جهت باشد که نفس توجه مؤمنان به این حقیقت، خود وسیله ازدیاد ایمان و آرامش قلب آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 21 - 8

8 - توجه به علم و قدرت الهی ، زمینه امیدواری مؤمنان به پیروزی راه ایمان

قد أحاط الله بها و كان الله على كل شيء قديرًا

از این که خداوند، پس از نوید دادن به قدرت و پیروزی مؤمنان در آینده، علم و قدرت خویش را به ایشان یادآور شده است؛ مطلب بالا را می توان نتیجه گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 10

10 - توجه به شنوایی و آگاهی خداوند ، مستلزم رعایت تقوا و سبقت نگرفتن بر حکم خدا و رسول

لا تَقْدَمُوا .. و اتقوا الله إنّ الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 7

7 - توجه به علم الهی ، بازدارنده انسان از گزافه گویی و بی صداقتی در دین

قل أتعلّمون الله بدینکم .. و الله بكلّ شيء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 6

6 - توجه به علم و بصیرت الهی ، بازدارنده انسان از بی صداقتی در عقیده و ناخالصی در عمل

یمنّون علیک أن أسلموا .. إنّ الله یعلم غیب ... و الله بصیر بما تعملون

تذکر به علم و بصیرت الهی، در پایان آیاتی که مدعیان ایمان را به سبب بی صداقتی ملامت کرده است، می تواند پیامدار معنای یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 4 - 4

4- توجه به علم گسترده الهی ، زداینده شبهات انسان در امکان معاد

ذلک رجع بعید . قد علمنا ما تنقص الأرض منهم

از این که خداوند، در قبال شبهه کافران نسبت به معاد، علم ازلی خود را یاد آور شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 11

11- توجه به علم و قدرت الهی و نمود های رستاخیز در طبیعت ، زداینده هر شک در امکان معاد

ص: 11

قد علمنا ما تنقص الأرض منهم .. أفلم ينظروا إلى السماء فوقهم كيف بنيناها ... و

خداوند در پاسخ به شبهات منکران معاد، در این آیات به سه نکته اشاره کرده است: 1- علم، 2- قدرت، 3- نمودهای رستاخیز در طبیعت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 9

9 - توجه به آگاهی کامل خداوند به اعمال بندگان ، بازدارنده آنان از گناه و نافرمانی

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 14

14 - توجه به آگاهی کامل الهی به اعمال بندگان ، بازدارنده آنان از تخلف و نافرمانی در برابر دستورات خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و أطيعوا الله ورسوله و الله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 16

16 - توجه به آگاهی همه جانبه خداوند به اعمال ، زمینه ساز گرایش آدمی به تقوا

و اتقوا الله إن الله خبير بما تعملون

«إن الله خبير..» در مقام تعلیل و بیانگر علت لزوم تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 19

19 - توجه به آگاهی خدا از آشکار و نهان ، بازدارنده مؤمنان از ارتباط سرّی با کافران

تسرّون .. و أنا أعلم بما أخفيتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - توجه و اذعان به آگاهی همه جانبه خداوند به اعمال مردمان ، برانگیزاننده انسان به کار های نیک و پرهیز از کار های ناپسند

والله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 24 - 2

2 - توجه به دانایی خداوند به افکار و کردار ، امکان گریز از عذاب الهی را منتفی می سازد .

والله أعلم بما یوعون . فبشرهم بعذاب أليم

حرف «فاء»، بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 12

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - 14 - 96 - علق

2- توجه به آگاهی و نظارت خداوند بر گفتار و کردار انسان ها ، دور سازنده آنان از تکذیب دین و روی گردانی از آن

أرءیت إن كذب وتولى . ألم يعلم بأن الله يرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 4

4- توجه به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی انسان ، بازدارنده او از خوی ناسپاسی ، بخل و دل بستگی به مال

لكنود . . . لحب الخیر لشدید . أفلا یعلم . . . إن ربهم بهم یومئذ لخبیر

9- آثار ذکر علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 9

9- توجه به آگاهی خداوند ، حتی از پوشیده ترین افکار و گفتار ، بازدارنده انسان از زبان گشودن به گفتار نارو است . *

وإن تجهر بالقول فإنه یعلم السِّرّ وأخفی

جمله «فإنه یعلم . . .» تهدید به پوشیده نماندن هیچ فکر و گفته ای از خداوند است. تفریع این تهدید بر «إن تجهر بالقول» گویای این است

که مراد از «القول» گفتاری است که نه تنها به زبان آوردن آن نارو است، بلکه حتی اندیشه نیز باید از محتوای آن پاک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 6

6- توجه به علم همه جانبه خداوند به گفتار و اعمال موجودات جهان ، بازدارنده آدمی از حق ستیزی و گناه

أسرّوا النجوى . . . قال ربّی یعلم القول فی السماء والأرض و هو السميع العلیم

خداوند در پاسخ به توطئه ها و سخنان سرّی مشرکان علیه اسلام، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمان داد که علم همه جانبه الهی را به

آنان گوشزد کند. این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 29 - 6

6 - توجه و اعتقاد به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار انسان ها ، بازدارنده آنان از گناه و نافرمانی است .

لیس علیکم جناح أن تدخلوا بیوتاً غیر مسکونه . . . و الله یعلم ما تبءون و ما تکتمو

تذکر به علم همه جانبه الهی در پایان آیه می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 10

10 - توجه به آگاهی خداوند از تمامی رفتار ها ، برانگیزاننده انسان ها به انجام عمل صالح

ص: 13

و اعملوا صلحاً إنّي بما تعملون بصير

یادآوری خداوند به آگاه بودنش از تمامی رفتارهای انسان ها - پس از توصیه آنان به انجام عمل صالح - می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

10- آثار رشد علمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 6

6 - توسعه اقتصادی، فرهنگی و رشد دانش دینی، به تنهایی نمی تواند تضمین کننده وحدت و همدلی اجتماعی باشد.

رزقنهم من الطّیّب و فضّلنهم علی العلمین . و ائینهم بیّنات من الأمر فما اخت

در آیه قبل، سخن از اعطای کتاب، حکومت، نبوت، روزی های پاکیزه و شرافت اجتماعی که خداوند در پی رسالت موسی(ع) به بنی اسرائیل عطا فرمود؛ ولی این آیه «بغی» و تجاوزگری را از صفاتی شمرده است که در چنین جامعه ای باعث پیدایش اختلاف گردید و حتی آن فرهنگ و اقتصاد شکوفا و معارف روشن نیز نتوانست این روحیه را از میان ببرد.

11- آثار ضعف علمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 9 - 8

8 - آگاهی اندک و غیر جامع نسبت به مفاهیم دینی، زمینه مواجهه منفی با آنها *

و إذا علم من آیتنا شیءاً اتّخذها هزواً

12- آثار عقیده به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 11

11 - اعتقاد و توجه به علم خداوند به همه اعمال آدمیان، پشتوانه اجرای فرمان های اوست.

و أوفوا بعهد الله .. إن الله يعلم ما تعملون

برداشت فوق، از تعلیل «إن الله يعلم ما تعملون» به دست می آید؛ یعنی، به عهد و پیمان خود با خدا وفادار باشید؛ چون که خدا از اعمال

شما آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 21

21 - توجه و اعتقاد به شنوا و دانا بودن خداوند به تمامی گفته ها و رفتار های نهان و آشکار آدمی ، بازدارنده وی از ارتکاب فحشا و منکرات و پیروی از شیطان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ..

ص: 14

جمله «و الله سمیع علیم» استیغافیه تعلیلیه است و در مقام تعلیل برای جملات پیشین می باشد. بنابراین هشدار خداوند به شنوا و دانا بودن خویش، پس از نهی از پیروی شیطان، می تواند به منظور بازداشتن انسان از گناه و فحشا و تضمین این بازدارندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 13

13 - توجه و اعتقاد به آگاهی خداوند به اعمال انسان ها ، موجب برانگیختن آنان به رعایت دستورات الهی و پرهیز از نافرمانی او است .

وإن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو أذکی لکم و الله بما تعملون علیم

سخن تهدیدآمیز خداوند به مؤمنان (و الله بما تعملون علیم)، می تواند به منظور مطلب فوق ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 29 - 6

6 - توجه و اعتقاد به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار انسان ها ، بازدارنده آنان از گناه و نافرمانی او است .

لیس علیکم جناح أن تدخلوا بیوتاً غیر مسکونه .. و الله یعلم ما تبءون و ما تکتمو

تذکر به علم همه جانبه الهی در پایان آیه می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 16

16 - توجه و اعتقاد به آگاهی خداوند به حرکات و رفتار انسان ها ، موجب برانگیختن آنان به رعایت دستورات خدا و پرهیز از نافرمانی او است .

قل للمؤمنین یغضوا .. إن الله خبیر بما یصنعون

سخن تهدیدآمیز خداوند به مؤمنان (إن الله خبیر بما یصنعون)، می تواند به منظور این مطلب، ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 17

17 - توجه و اعتقاد انسان ها به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار تمامی موجودات ، بر انگیزنده آنان به اطاعت و فرمانبری از او

ألم تر أن الله يسخّر له من في السموت . . . و الله علیم بما یفعلون

یادآوری علم همه جانبه خداوند برای انسان ها در پایان آیه شریفه، می تواند حاکی از برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 60 - 12

12 - توجه و اعتقاد به شنوایی و دانایی خداوند ، بازدارنده آدمی از گناه و قانون شکنی است .

و القواعد من النساء الّتی لایرجون نکاحاً فلیس علیهن جناح أن یضعن ثیابهنّ . . . و

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه و در مقام تهدید زنانی است که احیاناً بخواهند از حکم حجاب و عفاف سرپیچی کنند و یا از موارد استثنا، سوء استفاده کنند. از این رو آمدن چنین جمله ای و یادآوری صفت شنوایی و دانایی خداوند، می

ص: 15

تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 12

12 - توجه و اعتقاد به علم همه جانبه خداوند ، بازدارنده آدمی از هر گونه نافرمانی از او

فلیحذر الذین یخالفون عن أمره .. قد یعلم ما أنتم علیه ... و اللّٰه بکلّ شیء علیم

تذکر خداوند به علم همه جانبه خویش - در پایان سوره و پس از بیان یک سلسله دستورها و آموزش ها از آغاز سوره تا پایان آن (به ویژه جمله «فلیحذر الذین یخالفون عن أمره ..») - می تواند بیانگر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 2

2 - اعتقاد به ربوبیت خدای یگانه و قدرت قاهر و علم گسترده او ، مقتضی توکل کردن انسان به او

إِنَّ رَبَّكَ یَقْضِی بَیْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْعَلِیمُ . فَتَوَكَّلْ عَلَی اللّٰهِ

تفریع «توکل علی اللّٰه» بر «إِنَّ رَبَّكَ یَقْضِی .. و هو العزیز العلیم» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 76 - 7،8

7 - عقیده به آگاهی خداوند از تمامی رفتارها و حرکت های توطئه آمیز کافران ، موجب دل گرمی و تسلی خاطر مبلغان اسلام و مدافعان عقیده توحیدی است .

فلا یحزنک قولهم إنا نعلم ما یسرّون و ما یعلنون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إنا نعلم ..» تعلیل برای نهی در «فلا یحزنک» است؛ یعنی ، چون خداوند بر تمامی رفتارهای آدمیان - از جمله کافران - آگاه است ، پس نباید در برابر توطئه های آنان محزون بود؛ بلکه باید با دل گرمی و پشتکار به تبلیغ دین پرداخت.

8 - توجه و اعتقاد به آگاهی خداوند به تمامی رفتارها و حرکت های پنهانی و آشکار انسان ها ، بازدارنده آدمی از گناه و حق ناپذیری است .

إنا نعلم ما یسرّون و ما یعلنون

برداشت بالا از این رو است که آیه شریفه در مقام تهدید به کافران و مشرکان حق ناپذیر است. بنابراین یادآوری آگاهی مطلق خداوند به رفتار نهان و آشکار انسان ها در شرایط تهدید، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 5

5- آگاهی و اعتقاد به احاطه علمی خداوند بر وجود انسان ها ، بازدارنده آنان از هرگونه گناه و ستم

و ما للظلمین من حمیم .. یعلم خائنه الأعین و ما تخفی الصدور

ذکر شدن آگاهی همه جانبه خداوند از احوال انسان ها - پس از یادکردن از ستمکاران - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 6

ص: 16

6- آگاهی و عقیده به علم همه جانبه خداوند به جهان و انسان ، بازدارنده انسان ها از نافرمانی و گناه

يعلم ما في السموت . . . و ما تعلنون واللّه علیم بذات الصدور

13- آثار عقیده به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 14

14 - توجه و اعتقاد به با خبر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان ، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است .

و أقسموا باللّه جهد أیمنهم . . . إنّ اللّه خبیر بما تعملون

جمله «إنّ اللّه خبیر. . .» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

14- آثار علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 16

16 - صدور خیر ها و برکت ها و جوشش علم و حکمت ، نشانه منزه بودن قلب از قساوت و کدورت است .

ثم قست قلوبکم . . . فهی کالحجاره أو أشد . . . و إن من الحجاره لما یتفجر منه الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 21

21 - مخالفت آگاهانه با هدایت های الهی ، انحراف و گناهی بزرگ و نابخشودنی است .

ولئن اتبعت أهواءهم بعد الذی جاءک من العلم مالک من اللّه من ولیّ و لانصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 137 - 3

3 - پذیرفتن معارف اسلام ، پس از آگاهی به آنها ، نشانه حق ناپذیری و ستیزه جویی است .

قولوا ءامنوا بالله .. فإن ءامنوا ... وإن تولوا فإنما هم فى شقاق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 145 - 20

20 - ارتكاب گناه پس از آگاهی به آن ظلم است .

و لئن اتبعت اهواءهم من بعد جاءك من العلم إنك إذا لمن الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 17

1 - بقره - 2 - 184 - 22

22 - آگاهی به ارزش والای روزه ، زمینه ساز انجام آن است .

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 13

13 - توجّه انسان به علم خداوند نسبت به اعمال خیر ، مُشَوِّق او برای انجام آن

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 17

17 - نقش علم ، در کمال قانون

كُتِبَ عَلَيْكُمْ . . . وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَانْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 15، 20

15 - توجّه ، به مغفرت و بردباری خداوند ، منشأ ایجاد امید به پاک شدن از گناهان

لَا جُنَاحَ . . . إِنْ أَلَّيْتُمْ غُفُورٌ حَلِيمٌ

20 - توجه به دانایی خداوند به اسرار درون ، منشأ پرهیز از تیات ناشایسته درونی

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 17

17 - توجّه به نظارت خداوند ، زمینه ساز عمل به احکام الهی و کسب تقوا

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ . . . إِنْ أَلَّيْتُمْ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 7

7 - توجّه و ایمان به علم مطلق خداوند ، برانگیزاننده آدمی برای اقدام به پیکار در راه او

و قاتلوفی سبیل اللّٰه و اعلموا انّ اللّٰه سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 6

6 - توجّه به فحشاخواهی شیطان ، عامل بازدارنده انسان از پذیرش وسوسه های او

الشیطان یعدکم الفقر و یأمرکم بالفحشاء

بنابراینکه جمله «یأمرکم بالفحشاء»، تعلیلی برای جمله «یعدکم الفقر» باشد. یعنی به وعده ها و وسوسه های او گوش فرادهید؛ چه اینکه شما را به فحشا فرامی خواند.

ص: 18

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 9

9 - توجّه به علم خداوند به انفاق ها و نذر ها ، برانگیزنده آدمی به انفاق و وفای به نذر

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر فانّ الله يعلمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 9

9 - توجّه به دانایی گسترده خداوند بر اعمال ، برانگیزنده آدمی به انفاق

ان تبدوا الصدقات . . . و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 4

4 - وعده الهی بر پاداش اهل انفاق ، بر انگیزنده آدمی به آن

فلهم اجرهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 12

12 - آگاهی به فرجام اعمال نیک (صدقه ، گذشت از وامداران تنگدست و . . .) برانگیزنده آدمی برای انجام آن اعمال

و ان تصدّقوا خیر لکم ان کنتم تعلمون

مفعول «تعلمون» در برداشت فوق خیر بودن صدقه گرفته شده است؛ و جواب شرط (ان کنتم تعلمون) محذوف می باشد یعنی: اگر به نیکی صدقه آگاه باشید صدقه خواهید داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ربا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

(.

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقى من الربوا . . و ان تصدقوا خير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 10

10 - مسؤوليت دانشمندان و صاحبان هر فن ، در برابر شناخت ها و آگاهيهايشان

و لا ياب . . كما علمه الله

جمله «كما علمه الله» می تواند بيان علت لزوم کتابت بر توانای به نویسندگی باشد و همواره علت، نشانگر یک قاعده کلی است. بنابراین هر علمی مسؤولیت آفرین است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 19

2 - توجه به مالکیت مطلقه الهی، زمینه اجرای عدل و قسط و اجرای احکام او در روابط مالی و اقتصادی

اذا تداینتم بدین . . . و ان کنتم علی سفر . . . لله ما فی السموات و ما فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 60 - 8

8 - توجه به این که تمامی حق از ناحیه پروردگار است، برطرف کننده زمینه های تردید نسبت به معارف و تعالیم الهی

الحق من ربک فلا تکن من الممترین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 4

4 - بروز نقطه های ضعف در جنگ و آگاهی از آن، زمینه مناسبی برای خالص شدن مؤمنان از عیب ها و نقصها

ان یمسسکم قرح . . . نداولها بین الناس . . . و لیمحص الله الذین امنوا

چون «تمحیص» به معنای خالص سازی از عیب و نقص است و این خالص سازی نتیجه شکست مؤمنان فرض شده، می توان گفت که شکست مسلمانان باعث می شود که آنها عیبه و نقصهای خود را بشناسند و در رفع آن بکوشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 13، 42

13 - بینش ها و شناخت های آدمی، مؤثر در شکل گیری خواسته های وی

و طائفه قد اهتمتهم انفسهم یظنون بالله غیر الحق ظن الجاهلیه

42 - توجه انسان به دانایی خداوند به انگیزه ها و کنش های درونی برحذر دارنده وی از موضعگیری های ناروا

یظنون بالله . . . یخفون فی انفسهم . . . و الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 7، 16

7 - حسرت و افسوس فراریان از میدان نبرد ، پس از دانستن این که حیات و مرگ تقدیر الهی است .

لا تكونوا .. ما ماتوا و ما قتلوا لیجعل الله ذلك حسره فی قلوبهم

بنابر اینکه «لیجعل» متعلق به محذوف باشد؛ یعنی بیان این حقیقت که مرگ و حیات تقدیر الهی است، برای این بود که متخلفان از جنگ بر کرده خویش حسرت برند. زیرا معلوم می شد که اگر در جنگ شرکت می کردند، چون مقدر نبود، کشته نمی شدند.

16 - توجّه به نظارت و بینایی خداوند به کردار آدمیان ، برانگیزنده آدمی به نبرد و پیکار در راه خدا (اعمال پسندیده)

انّ الذین تولّوا منکم .. و الله بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 21

21 - توجّه به دانایی خداوند بر راز دل ها و عملکرد های آدمی ، زمینه ساز پرهیز از نفاق و ارتکاب اعمال ناپسند

و الله اعلم بما یکتُمون

ص: 20

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 12

12 - شناخت سنن الهی و توجه به تدبیر وی درباره مخالفان اسلام، موجب رفع اندوه از عملکرد آنان

و لا یحزنک . . . یرید الله الا یجعل لهم حظا فی الاخره

جمله «یرید الله . . .»، دالّ بر سنّت الهی در محروم کردن کافران از بهره های اخروی است و خداوند با شناساندن این سنّت خویش، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از غم و اندوه بازداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 5,27

5 - توجه به از جانب خدا بودن دارایی ها، آسان کننده انفاق و بخشش و بیانگر زشتی و شناعة بخلورزی

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون بما اتیهم الله من فضله

تذکر خداوند به اینکه داراییهای شما، فضلی از جانب اوست (بما آتیهم الله من فضله)، برای این هدف است که انفاق را بر آدمی آسان کند و زشتی بخل را بر او آشکار سازد.

27 - توجه به مالکیت مطلق خداوند و توجه به آگاهی او از اعمال آدمی، آسان کننده انفاق و زمینه ساز پرهیز از بخلورزی

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون . . . و لله میراث السموات و الارض و الله بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 189 - 3

3 - توجه به مالکیت و فرمانروایی مطلق خداوند، زمینه پرهیز از شکستن میثاق، کتمان حقایق، دین فروشی و خودپسندی

و اذ اخذ الله میثاق الذّین اوتوا الکتب لتبیّنه . . . و لا تکتمونه . . . و اشتروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 12

12 - توجه به ربوبیت خداوند، زمینه درخواست و انتظار آمرزش گناهان از او

رَبَّنَا فَاعْفِرْ لَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 4

4 - توجّه به ربوبیت الهی ، زمینه گرایش به تقوا

لكن الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 3

3 - آشنایی اهل کتاب با وحی و کتب آسمانی ، مقتضی ایمان آنان به قرآن

يا ايها الذين اتوا الكتب امنوا بما نزلنا

مخاطب قراردادن یهود و نصارا با عنوان اهل کتاب و تصریح به اینکه قرآن از جانب خداوند است، استدلالی بر لزوم ایمان

ص: 21

آوردن اهل کتاب به قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 14

14 - دانایی به حقیقت اعمال و واقعیت گناه ، بازداده آدمی از خطا و گناه *

و لولا فضل الله علیک و رحمته لهمت طائفه . . . و علمک ما لم تکن تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 10

10 - ارتکاب گناهانی همچون شرابخواری ، زنا و نپرداختن زکات ، با اعتقاد به گناه بودن آنها ، کفر است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا

ابو بصیر از معصوم (ع) روایت کرده است که پس از تلاوت «ان الذین ءامنوا ثم کفروا ثم ءامنوا ثم ازدادوا کفراً» امام فرمود: من زعم ان الخمر حرام ثم شربها، و من زعم ان الزنا حرام ثم زنی، و من زعم ان الزکوة حق و لم یؤدها.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 281، ح 288؛ نورالثقلین، ج 1، ص 563، ح 623.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 5

5 - رفتار های آدمی برخاسته از نگرش ها و باور های وی *

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

برداشت فوق بر این اساس است که عطف «صدوا» بر «کفروا» از باب عطف سبب بر مسبب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 13

13 - علم و ایمان در قیامت و حضور در پیشگاه خداوند ، مانع از استکبار و بازماندن از عبادت خدا

لن يستنكف المسيح . . . و من يستنكف عن عبادته و يستكبر فسيحشرهم إليه جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 48

48 - توجه به کیفر سخت الهی ، زمینه ساز تقوای پیشگی و پرهیز از همکاری در گناه

و لاتعاونوا علی الاثم و العدوان و اتقوا الله ان الله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 30

30 - توجه رهبران دینی به پلیدی و ناپاکی گروه بسیاری از مردم ، مانع حزن و اندوه آنان بر سرپیچی برخی از مردم از دین و احکام آن

فان تولوا . . . و ان كثيراً من الناس لفسقون

ص: 22

چنانچه هدف از جمله «فاعلم . . .»، بازداري زايد پيامبر (صلى الله عليه و آله) از حزن و اندوه باشد، مي توان جمله «ان كثيراً» را بيانگر علت آن دانست؛ يعنى اى پيامبر (صلى الله عليه و آله) بسيارى از مردم فاسقند و خداوند هدايت آنان را اراده نكرده است. بنابر اين بر رويگردانى آنان از دين و احكام آن محزون مباح.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مانده - 5 - 83 - 6

6 - گرايش مسيحيان عصر بعثت به اسلام، برخاسته از آگاهي آنان بر حقانيت قرآن

ترى اعينهم تقيض من الدمع مما عرفوا من الحق

برداشت فوق بر اين اساس است كه مراد از «الحق» قرآن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مانده - 5 - 95 - 23

23 - توجه به عزت و انتقامگيري خداوند زمينه ترك محرمات

والله عزيز ذو انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مانده - 5 - 97 - 11

11 - آگاهي انسان ها به علم گسترده خداوند، از اهداف بيان نقش كعبه و ماه هاى حرام و قرباني در قوام جامعه

جعل الله . . . ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما فى السموت و ما فى الارض

«ذلك» مي تواند اشاره به بيان مطالب ياد شده باشد، يعنى خداوند فلسفه ايجاد كعبه و نيز احكام مربوط به آن را بيان كرد تا انسانها بدانند افعال خداوند و احكام او عالمانه و داراي اهدافى والاست و اين را نشان و علامتى از علم گسترده خداوند بشمارند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مانده - 5 - 108 - 2

2 - توجه به احكام و قوانين شهادت بر وصيت (نقض شهادت هاى دروغين و بازگشت حق سوگند به ديگران)، مایه هراس از اداى شهادت دروغ و زمينه ساز اداى شهادت به راستى و درستى

او یخافون ان ترد ایمن بعد ایمنهم

ضمیر در «یخافوا» و «ایمنهم» به شاهدان نخست بر می گردد و مراد از رد یمین «ترد ایمن» بازگشت حق سوگند به دیگران است. بنابراین «او یخافوا ان ترد...» یعنی تا شاهدان نخست بترسند که سوگند آنان نادیده انگاشته شده و حق سوگند به دیگران بازگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 1 - 10

10 - توجه به آفرینش مجموعه جهان هستی به دست خداوند، زمینه ساز اعتقاد به توحید ربوبی است.

الحمد لله الذی خلق السموت و الأرض . . . ثم الذین کفروا بر بهم یعدلون

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 11، 10

10 - توجه انسان به آفرینش و مرگ خویش، زمینه شناخت ربوبیت یگانه خداوند

بربهم يعدلون. هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا ... ثم أنتم تمترون

11 - مطالعه در آفرینش انسان و مرگ و حیات وی، زداینده تردید در یگانگی خداوند

هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا .. ثم أنتم تمترون

از جمله «ثم أنتم تمترون»، که بیان استبعاد هر گونه تردید در یگانگی خداوند پس از توجه به مضامین صدر آیه است، چنین برمی آید که بعد از این توجه، علی القاعده نباید تردیدی در توحید و اعتقاد بدان وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 3، 25

3 - درستی اعتقادات بنیادی هر فرد در ارتباطی عمیق با سطح بینش و معرفت او به خداوند است.

و ما قدروا الله حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله علی بشر من شیء

چون انکار رسالت را در آیه شریفه معلول نقص معرفت درباره خداوند دانسته است، و تفاوتی نیز بین این عقیده و دیگر عقاید اصولی نیست، بنابراین کلیه عقاید دارای چنین ارتباطی است.

25 - کسانی که آگاهانه و از سر عناد و لجاجت حقایق را منکر شوند، فاقد ارزش هستند.

ما أنزل الله علی بشر .. قل الله ثم ذرهم فی خوضهم یلعبون

کاربرد واژه «ذر» در مواردی است که چیزی را به جهت حقارت و بی ارزشی آن رها کرده و از آن بگذرند. آیه شریفه نیز در مقام فرمان به ترک مخاصمه با یهودیانی که به جهت عناد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) اصل نزول وحی بر بشر را منکر شده اند، این واژه را به کار برده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 6

6 - دانش شرط راهیابی انسان به شناخت خداوند و یگانگی او از طریق سیر در طبیعت است.

فالق الإصباح .. قد فصلنا الأيت لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 102 - 8

8 - توجه به انحصار ربوبیت و خالقیت خداوند برانگیزنده آدمی به پرستش اوست.

ذلکم الله ربکم لا إله إلا هو خلق کل شیء فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 4

4 - نقش اساسی ارائه آگاهی و بینش در تربیت و پرورش

قد جاءکم بصائر من ربکم

ذکر نام مقدس «رب»، با ضمیر خطاب «کم» پس از بیان ارائه بینشها، بیانگر این است که این کار از جمله شؤون ربوبیت، وبالطبع در تربیت و پرورش مؤثر است.

ص: 24

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 8

8 - علم و آگاهی، زمینه درک و پذیرش آیات الهی است.

لنبینه لقوم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 156 - 2

2 - هدایت نیافتگان در صورت آگاهی از وجود قرآن، هیچ عذری در پیشگاه خدا نخواهند داشت.

هذا کتب أنزل نه .. أن تقولوا إنما أنزل الکتب علی طائفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 23 - 11

11 - نهایت تذلل و تضرع آدم و حوا در پیشگاه خدا، پس از توجه به خطای خویش

ربنا ظلمنا .. لنکونن من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 23

23 - توجه به ربوبیت خدا و علم همه جانبه او، مستلزم توکل کردن بر وی و پایداری در برابر تهدید دشمنان

وسع ربنا کل شیء علماً علی الله توکلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 4

4 - بیان فرجام کفرپیشگان بی تقوا، از روش های قرآن در هدایت مردم به ایمان و تقواست .

ولکن کذبوا فأخذنهم .. أو أمن أهل القرى أن یأتیهم بأسنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - شیطان ناتوان از گمراه کردن کسانی که معارف و آیات الهی را بخوبی بشناسند و به آنها پایبند باشند .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

از اینکه شیطان پس از فاصله گرفتن بلعم باعورا به تعقیب او می پردازد، معلوم می شود پیش از آن به وی دسترسی نداشته و از گمراه کردن او ناتوان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - علم ، زمینه ساز رفاه و آسایش و دور ماندن از ضررها و سختیها

لو كنت أعلم الغیب لاستكثرت من الخیر و ما مسنی السوء

ص: 25

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 7

7 - آگاهی به تکالیف الهی از شرایط مسؤولیت انسان در برابر آن

و لاتولوا عنه و أنتم تسمعون

در برداشت فوق جمله حالیه «و أنتم تسمعون» قید برای «أطیعوا» و «لاتولوا» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 13، 15

13 - توجه به علم کامل خداوند بر اندیشه ها، زمینه ساز اجابت دعوت خدا و رسول و پرهیز از نفاق و دورویی

لاتكونوا كالذين قالوا سمعنا و هم لا يسمعون .. و اعلموا أن الله يحول

15 - توجه انسان ها به حشر قهری ایشان به پیشگاه الهی، زمینه ساز گرایش آنان به اجابت دعوت خدا و رسول

يأيها الذين ءامنوا استجيبوا .. و أنه إليه تحشرون

هدف از بیان حشر آدمیان به سوی خداوند پس از «استجیبوا ..»، ایجاد زمینه برای اجابت دعوت خدا و رسول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 6

6 - توجه به شدت عقاب الهی، زمینه ساز پرهیز از گناهان و ستمگریها

و اتقوا فتنه .. و اعلموا أن الله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 7

7 - علم و دانش، زمینه و ابزار فهم معارف قرآن

و نفصل الآيت لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 11

11 - کسب ارزش های واقعی ، در پرتو علم و شناخت میسر است .

ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 6

6 - توجه تقوایپیشگان به آگاهی خداوند به احوالشان ، مایه دلگرمی آنان در جهاد

ان یجهدوا .. و الله علیهم بالمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 10

ص: 26

10 - مسؤولیت آور بودن علم و آگاهی

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

برداشت فوق با توجه به این است که توبیخ منافقان و کافران از آن رو صورت گرفته که آنان پس از آگاهی به فرجام شوم کفر، بازهم راه خطا را پیموده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 10

10 - دانش و فرهنگ بالای اجتماعی، زمینه ساز درک عمیق تر حدود و احکام الهی، و نیز پذیرش آن

الأعراب . . . أجدر ألا یعلموا حدود ما أنزل الله

بیان اینکه «بدویان» از درک حدود خدا دورند، إشعار به این معنا دارد که: متمدن بودن و برخورداری از دانش، زمینه ای بهتر برای شناخت حدود خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 20

20- مردم، در صورت آگاهی از براهین توحید، به یکتاپرستی گرایش خواهند یافت .

و لكن أكثر الناس لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 29

29- علم و آگاهی مایه برتری است .

نرفع درجت من نشاء و فوق کل ذی علم علیم

برداشت فوق، از ارتباط در دو جمله «نرفع . . .» و «فوق کل ذی علم علیم» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 16

16- علم و آگاهی ، وسیله تشخیص ارزش های برتر است .

و لأجر الأخره أكبر لو كانوا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 13

13- علم ، عامل هوشیاری انسان و آگاه شدن وی به حقایق

فستلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

«ذکر» در لغت بودن چیزی (صورت علمی) در قلب است و طبق این معنا «ذکر» ضد غفلت و نسیان خواهد بود. مراد از «أهل الذکر» به قرینه «لاتعلمون» اهل علم است. با توجه به اینکه از علم به «ذکر» تعبیر شده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 27

19- علم، مقدمه هدایت و هدایت، زمینه ساز جلب رحمت الهی و رحمت، موجب بشارت و سرور مسلمانان حقیقی است.

و نزلنا علیک الکتب تبییناً لكل شیء و هدی و رحمه و بشری للمسلمین

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ترتیب در آیه، ترتیب رتبی باشد؛ یعنی، هر یک از آنها مقدمه دیگری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 14، 11، 9، 7

7- علم و آگاهی، دارای نقشی مؤثر در پیدایش ایمان و جهل از موانع آن

إن الذین أُوتوا العلم من قبله یخرون للأذقان سجداً

9- علم، وسیله ای بس ارزشمند برای راه یافتن به حقیقت و قبول تعالیم دین

إن الذین أُوتوا العلم من قبله یخرون للأذقان

11- ایمان برخاسته از علم و آگاهی، ایمانی ارزشمند و ستودنی است.

ءامنوا به أو لا تؤمنوا إن الذین أُوتوا العلم .. یخرون للأذقان

14- تأثیر سطح دانش مردم، در مقدار بهره‌وری آنان از معارف قرآنی

إن الذین أُوتوا العلم .. یخرون للأذقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 2

2- داشتن اطلاع و آگاهی همه جانبه به ابعاد امور، شرط ضروری ولایت و سرپرستی است.

أفتتخذونه و ذریته أولیاء من دونی .. ما أشهدتهم خلق السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 5

5- موسی (ع) برای رسیدن به رشد و تکامل - برتر از راه تحصیل دانش، در تلاش بود.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 68 - 5

5- آگاهی و شناخت ، زمینه ساز صبر و شکیبایی است .

و کیف تصبر علی ما لم تحط به خیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 11

11- علم مسؤولیت آور و عالمان و آگاهان ، وظیفه دار هدایت کردن دیگران

قد جاءنی من العلم ... فاتبعنی

حضرت ابراهیم(ع)، مسؤولیت هدایت گری خود را ناشی از علم و آگاهی خود دانسته است. بیان این نکته از زبان ابراهیم(ع) در قرآن، گویای نقش دانش و مسؤولیت آفرینی آن است.

ص: 28

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 70 - 8

8- توقف داوری صحیح و تعیین مراتب و درجات ، بر آگاهی کامل

ثم لنحن أعلم بالذین هم أولى بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 6

6 - علم ، مایه سلامت قلب و جان و جهل ، موجب قساوت و بیمار دلی

لیجعل .. فتنه للذین فی قلوبهم مرض ... و لیعلم الذین أوتوا العلم أنه الحق من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 9

9 - ایمان متکی به شناخت ، ایمانی استوار و تزلزل ناپذیر

فألقي السحرة سجدين .. قالوا لاضیر

چون ساحران خود اهل شناخت بودند و به آسانی معجزه موسی را از افسون تمایز دادند و به حقانیت وی پی بردند، به درجه ای از ایمانی رسیدند که نمی شد با هیچ شکنجه ای آن را از آنان گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 4,15

4 - علم ، منشأ قدرت

قال الذی عنده علم من الکتب أنا اتيك به قبل أن یرتد إلیک طرفک

وصف «عنده علم..» اشعار به علیت دارد؛ یعنی، چون به دانش آن کتاب آگاهی داشت، توانست به خواسته سلیمان جامه عمل بپوشاند.

15 - برخوردارى از علم و قدرت ، زمينه توجه مردان الهی به مسؤولیت و وظایف برتر خود

فلما رءاه مستقرًا عنده قال هذا من فضل ربی لیبلونی

برداشت یاد شده از آن جا است که سلیمان(ع) با مشاهده قدرت دربار خویش، متذکر گشت که هدف از این تفضلات و امکانات، امتحان و آزمون او است و باید به هوش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 42 - 6

6 - علم و معرفت ، زمینه ساز خضوع و تسلیم انسان در برابر حق

و أُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَ كُنَّا مُسْلِمِينَ

تقدیم «علم» بر «اسلام» می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 5

ص: 29

5- علم و دانش ، زمینه ساز درک آیات و نشانه های خدا و موجب پندآموزی از درس های نهفته در سرگذشت اقوام هلاک شده پیشین

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

قید «لقوم يعلمون» نشانگر آن است که جهل و نادانی، مانع از شناخت درس ها و آیات الهی است و تنها با داشتن درک و پیش فرض های معرفتی، می توان از آیات الهی پند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 54 - 8

8- ارتکاب فحشا از روی آگاهی ، دارای زشتی و جرم بیشتر

أَتَأْتُونَ الْفَحْشَاءَ وَأَنْتُمْ تَبْصُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 2

2- اعتقاد قارون به نقش تعیین کننده دانش و ابتکار در دستیابی انسان به مال و ثروت و نه لطف و احسان خداوند

إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ .. أَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ... قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 3 - 5

5- آگاهی یافتن از جریان سنت آزمایش الهی در میان مؤمنان گذشته ، آسان کننده پذیرش آن برای مدعیان ایمان است .

أَحْسِبُ النَّاسَ أَنْ يَبْرُكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ . وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 8

8- تمثیل بی بنیادی شرک به خانه عنكبوت ناشی از علم و برهان است .

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا .. وَتَلِكِ الْأُمِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - برخورداران از علم و آگاهی به معارف آسمانی ، برای پذیرش قرآن ، از دیگران آماده ترند .

أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ ءَاتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ

«آئیناهم الکتاب» مشعر به این حقیقت است که اهل کتاب، از آن جهت که با داشتن کتاب، آگاهی هایی در زمینه معارف آسمانی به دست آورده اند، زمینه مناسب تری برای پذیرش حقایق قرآن دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - انسان ها ، در صورت آگاهی و اطلاع از سرگرمی و بازی بودن دنیا و حیات واقعی بودن عالم آخرت ، از دنیا دست می کشیدند و به آخرت روی می آوردند .

و ما هذه الحيوه الدنيا إلا لهو . . . وإنّ الدار الآخرة لهي الحيوان لو كانوا يع

برداشت بالا بنابر محذوف بودن جواب «لو» است و آن، چیزی مانند این فراز است: «لرغبوا في الآخرة و زهدوا في الدنيا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 6

6 - علم و آگاهی ، دارای نقشی اساسی در شناخت و تشخیص آیات الهی است .

إنّ في ذلك لآيت للعلمين

موارد یاد شده، برای همه، آیه است. این که از بین همه انسان ها، عالمان را ذکر کرده، گویای حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 7

7 - لازمه علم و آگاهی ، قضاوت صحیح و واقع بینانه درباره تعالیم نازل شده از جانب خداوند است .

و يرى الذين أُوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربك هو الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 18

18 - تنها در سایه علم و آگاهی ، می توان به عمق مثل های قرآن پی برد و از آن درس آموخت .

ضرب الله مثلاً رجلاً . . . بل أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 14، 19

14 - علم و آگاهی ، زمینه توسعه اقتصادی و برخورداری از رفاه و آسایش

ثمّ إذا حوّلنه نعمه متّاقال إنّما أوتيته على علم

از آهنگ این آیه استفاده می شود که آنچه محکوم و مردود است، نادیده گرفتن نقش خدا به عنوان منشأ اصلی نعمت ها و تکیه کردن بر تلاش و دانش خود است؛ نه این که آیه شریفه درصدد نفی نقش دانش و تلاش بشر در توسعه اقتصادی و رفاه است.

19 - بیشتر انسان ها از منشأ اصلی نعمت ها و آسودگی ها (خدایی بودن آنها) و مقدار تأثیر دانش بشری در پدید آمدن آنها ، بی خبر و ناآگاه اند .

قال إنّما أُوتيته على علم بل هي فتنة و لكنّ أكثرهم لا يعلمون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که متعلق علم در «لایعلمون»، مطلبی باشد که از جمله «قال إنّما أُوتيته..» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 2

2 - رفاه مندی و برخورداری از نعمت ها در سایه تلاش و دانش اقتصادی ، در صورت همراه بودن آن با ناسپاسی و غفلت از منشأ خدایی آنها ، هلاکت و بدبختی در دنیا را در پی خواهد داشت .

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون فأصابهم سيئات ما كسبوا

ص: 31

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 12 - 4

4 - گرایش به شرک ، پس از آگاهی از یگانگی خداوند ، موجب عذاب گریزناپذیر در قیامت است .

فهل إلى خروج من سبيل . ذلكم بأنه إذا دعى الله وحده كفرتم وإن يشرك به تؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 3,5

3 - برخورداری از دانش و تجربه بشری در اداره زندگی ، موجب غرور و احساس بی نیازی برخی از اقوام قدرتمند پیشین ، از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی گردید .

فلما جاءتهم رسلهم بالبينت فرحوا بما عندهم من العلم

درباره این که مقصود از علم در این آیه چیست؟ چند احتمال از سوی مفسران ابراز شده است؛ بهترین آنها دو احتمال می باشد: 1- مقصود علوم بشری است که موجب به وجود آمدن تمدن و قدرت بسیار گردید و در نتیجه اقوام گذشته احساس می کردند که نیازی به تعالیم آسمانی برای تأمین زندگی خود ندارند. 2- مراد آگاهی هایی است که آن اقوام درباره عقاید خویش داشتند؛ آن چنان که موجب غرور آنان شده و خود را از تعالیم آسمانی بی نیاز می دانستند. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

5 - علوم و تجربه های بشری ، نمی تواند جایگزین تعالیم الهی و تجربه های پیامبران شود و انسان را از آنها بی نیاز سازد .

فلما جاءتهم رسلهم بالبينت فرحوا بما عندهم من العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 15

15 - قدرت و آگاهی ، پشتوانه مدیریت و تدبیر شایسته

خلق الأرض . . . ذلك تقدير العزيز العليم

آمدن صفت «عزیز» و «علیم» پس از بیان آسمان، زمین و . . اشاره به این واقعیت دارد که آفرینش زیبا و مستحکم، تکیه بر قدرت و علم دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 5

5- دانش بشر و دریافت های علمی او، در پهنه طبیعت و وجود انسان، هموارکننده راه درک حقانیت پیام وحی

سنرهم ءآیتنا فی الأفاق و فی أنفسهم حتی یتبین لهم أنه الحقّ

خداوند حقایقی را در قرآن در مورد انسان مطرح نموده است. از انطباق آن با واقعیت وجودی انسان، حقانیت قرآن آشکار می گردد. این برداشت در صورتی است که ضمیر در «آنّه»، به قرآن باز گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 9

9- حفظ وحدت دینی و پرهیز از دسته بندی های مذهبی، ره آورد رشد تربیتی و اخلاقی جامعه و نه صرف آگاهی فکری

و ما تفرّقوا إلاّ من بعد ما جاءهم العلم بعیا بینهم

ص: 32

از این که جوامع پیشین، با وجود علم و آگاهی، به واسطه کمبود خصایل شایسته اخلاقی (خوی تجاوزگری و فزون طلبی) به تفرقه روی آوردند، استفاده می شود که صرف آگاهی فکری در حفظ و ایجاد وحدت دینی کافی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 7 - 6

6 - شناخت تاریخ و آگاهی از موضع گیری های همگون کافران در برابر پیامبران ، مانع نگرانی و دلسردی رهبران دینی است .

و کم أرسلنا .. إلاّ كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 86 - 5،7

5 - شفاعت اخروی ، متکی بر علم و آگاهی است ؛ نه بیهوده و بدون ملاک .

إلاّ من شهد بالحقّ و هم يعلمون

7 - ایمان متکی بر علم و آگاهی ، دارای ارزش و اهمیت

من شهد بالحقّ و هم يعلمون

تعبیر «و هم يعلمون» بیانگر متکی بودن شهادت بر علم و آگاهی و مصداق مورد نظر از «الحقّ»، ایمان به خدا و دیگر حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 7

7 آگاهی و درک حقیقت ، مسؤولیت آور و ملاک نکوهش و مؤاخذة حق ناپذیران

إنّ الذین .. من بعد ما تبین لهم الهدی

آیه شریفه، مرتدان و حق ناپذیران را سرزنش می کند و این توییح و سرزنش را بر یک اصل استوار کرده و آن عبارت است از «تبیین حق و راه هدایت».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 3

3 - دریافت پیام های نهفته در متن تاریخ ، نیازمند قلبی آگاه یا گوشه شنوا و حق پذیر

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَ هُوَ شَهِيدٌ

عبارت «لمن كان له قلب أو ألقى..» می رساند که برای فهم صحیح تاریخ، یکی از دو شرط لازم است: یا خردمندی و تیزهوشی در درک و تحلیل و یا حق شنوی از اهل خرد و اندیشه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 7

7 - علم عادی و دلایل ظاهری ، کافی در مقام داوری و تشخیص امور

فامتحنوهنّ الله أعلم بایمنهنّ

بیان «الله أعلم بایمنهنّ..» - پس از امر «امتحنوهنّ» - می رساند که شما انسان ها در مقام داوری و حکم، موظف به

ص: 33

ملاک های ظاهری و بشری هستید؛ نه ملاک هایی که چه بسا از دسترس بشر خارج است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 6

6 - علم و آگاهی ، مسؤولیت آور است .

لم تؤذوننی وقد تعلمون انی رسول الله الیکم

برداشت یاد شده، با توجه به این است که موسی (ع) در نکوهش قوم خویش، به علم و آگاهی آنان استناد کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 15

15 - کسب ارزش های واقعی ، در پرتو علم و شناخت میسر است .

ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 11

11 - کسب ارزش های واقعی ، در پرتو دانش و آگاهی میسر است .

ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 11

11 - بهره مندی از دانش و معرفت ، زمینه ساز بهره مندی از معارف و حقایق الهی

لو کنتم تعلمون

در برداشت یاد شده، فعل «تعلمون» گرفته شده است؛ یعنی، «لو کنتم أهل العلم لاستجبتم دعوتی و آمنتکم».

15- آثار علم ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آگاهی و دانش الهی حضرت ابراهیم (ع)، مبنا و مجوّز او برای دعوت آزر به پیروی از خود

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي

16- آثار علم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 4

4- آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی

ص: 34

کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

17- آثار علم به تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 17

17 - آگاهی های تاریخی ، می تواند دارای نقشی سازنده برای آدمی باشد .

بینی اسرائیل اذکروا نعمتی التي أنعمت علیکم

به یاد آوردن نعمتهای گذشته - که نوعی آگاهی تاریخی است - مورد سفارش و توصیه خداوند قرار گرفته است و از آنجا که سفارشهای خداوند همواره در راستای سازندگی انسان و هدایت اوست، می توان به برداشت فوق دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 47 - 10

10 - آگاهی تاریخی ، دارای نقشی سازنده در هدایت انسانها

اذکروا نعمتی التي أنعمت علیکم و أنى فضلکم على العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 3

3 - بینش و آگاهیهای تاریخی دارای نقشی سازنده و کارساز در راهیابی و هدایت انسان است.

و كذلك جعلنا لكل نبی عدوا

تذکر به این نکته تاریخی که تمامی انبیای الهی دشمن داشته اند، می تواند گویای نقش آگاهیهای تاریخی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 13

13 - توجه به بحران های گذشته و برطرف شدن آن ، در پرتو امداد های الهی ، زمینه ساز گرایش به شکرگزاری خداوند در برابر نعمت های

و اذکروا إذ أنتم قليل . . . فاویکم ... لعلکم تشکرون

«لعل» متعلق به «اذکروا» است و بیانگر هدف از ضرورت به یاد داشتن مطالبی است که در آیه مطرح شد. از جمله مقایسه دو حالت قبل از هجرت و بعد از آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 3 - 14

14 - اطلاع یافتن از گرفتاری مؤمنان پیشین به سختی ها ، زمینه ساز تحمل سختی ها ، از سوی مؤمنان بعدی است .

أحسب الناس أن یترکوا أن یقولوا ءامنّا و هم لایفتنون. و لقد فتنّا الذین من قبلهم

یادآوری ابتلای مؤمنان دوران های پیشین به سختی ها، پس از اعلام باطل بودن پندار عدم گرفتاری مؤمنان به آنها، می تواند

ص: 35

به منظور هموارسازی سختی های پیش آمده برای مؤمنان بعدی باشد.

18- آثار علم به حسابرسی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 16 - 3

3 - آشنایی با مرحله حسابرسی نامه های اعمال ، زمینه ساز باور انسان به تغییرپذیر بودن حالات خویش است .

فلا أقسم

جمله «طبقاً عن طبق» (در آیات بعد) - که سوگندهای مکرر این آیات مربوط به آن است - از دگرگونی حالات انسان خبر می دهد و حرف «فاء» در «فلا أقسم» این مجموعه را بر آیات پیشین - که درباره محاسبه نامه های اعمال بود - تفریع کرده است؛ یعنی، حال که از حساب و کتاب آگاه شدید، بدانید که دگرگونی حالات حتمی است.

19- آثار علم به حوادث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 13

13 - توجه به بحران های گذشته و برطرف شدن آن ، در پرتو امداد های الهی ، زمینه ساز گرایش به شکرگزاری خداوند در برابر نعمت های او

و اذکروا إذ أنتم قليل . . . فاویکم . . . لعلکم تشکرون

«لعل» متعلق به «اذکروا» است و بیانگر هدف از ضرورت به یاد داشتن مطالبی است که در آیه مطرح شد. از جمله مقایسه دو حالت قبل از هجرت و بعد از آن.

20- آثار علم به سنتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 5

5 - آگاهی از سنت های الهی و فلسفه آن ، زمینه ساز صبر و تحمل بیشتر در سختی ها و نگرانی ها

و لولا کلمه . . . فاصبر علی ما یقولون

21- آثار علم به قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 20 - 10

10 - پی بردن به قدرت و توانایی خداوند، برطرف کننده استبعاد در وقوع معاد است.

ص: 36

سیروا .. فانظروا ... ثم الله ينشئ النشأه الآخره إن الله على كل شیء قدير

22- آثار علم به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 10

10- آگاه شدن از قرآن و محتوای آن، آدمی را به حقایق رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) راهنمایی می کند.

کفی بالله شهیداً .. و من عنده علم الكتب

23- آثار علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 19 - 2

2 - آگاهی از قیامت و سرگذشت انسان ها در آن روز، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری

إن هذه تذکره

آیات گذشته، درباره قیامت و احوال انسان ها در آن روز بود؛ از این رو ممکن است، «هذه» اشاره به این موضوع باشد.

24- آثار علم به لوح محفوظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 3،2

2 - آصف بن برخیا (آورنده تخت بلقیس) دارای بخشی از علم به کتاب (لوح محفوظ)

قال الذی عنده علم من الكتب اناءتیک به قبل أن یرتد إلیک طرفک

عبارت «علم من الكتاب» - با توجه به نکره بودن «علم» - به معنای آگاهی داشتن به گوشه ای از دانش کتاب می باشد. گفتنی است که بر طبق روایات، آورنده تخت بلقیس آصف بن برخیا، وصی و وزیر سلیمان (ع) بوده است و مراد از «کتاب» - بنابر گفته برخی از مفسران - لوح محفوظ است.

3 - امکان سلطه بر قوانین طبیعت با در اختیار داشتن گوشه ای از دانش کتاب الهی (لوح محفوظ)

قال الذی عنده علم من الكتب اناءتیک به قبل أن یرتد إلیک طرفک

25- آثار علم به مجهولات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 3

3 - شناخت برخی مجهولات آثار ناخوشایند و زیانباری دارد .

ص: 37

لا تسئلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسؤکم

26- آثار علم به مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 10

10 - شناخت مرگ و اجل انسان ، زمینه ساز توجه به خدا و ایمان به او است .

لو کنتم تعلمون

در برداشت یاد شده، مفعول «تعلمون» - به قرینه جملات سابق - اجل انسان است و جواب شرط «لو»، ممکن است جمله ای محذوف مانند «لأمتنم و أطعتم» باشد.

27- آثار علم به نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 7

7 - اطلاع بر پرونده اعمال ، راهی برای آگاهی انسان در قیامت بر کردار خویش

و إذا الصحف نشرت . . . علمت نفس ما أحضرت

28- آثار علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 158 - 9

9 - علم و آگاهی خداوند به اعمال خیر بندگان ، ضامن ضایع نشدن پاداش آنهاست .

و من تطوع خيراً فإن الله شاکر علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 5

5 - مبهم گذاردن سرنوشت اخروی برخی از خطاکاران ، نشأت یافته از علم و حکمت الهی و دارای مصلحت است .

وآخرون مرجون لأمر الله . . . والله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 11

11 - احکام و قوانین خداوند ، نشأت یافته از علم گسترده او به مصالح و مفاسد و حقایق هستی

حتی بین لهم ما یتقون إن الله بکل شیء عليم

جمله «إن الله بکل . . .» در مقام تعلیل و بیانگر علت تبیین احکام از سوی خداوند باشد.

ص: 38

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - 42 - 13 - رعد - 8

8- آگاهی خداوند به عملکرد و دستاورد انسانها، زمینه ساز اقتدار او بر خنثی کردن مکرها و توطئه های ایشان علیه پیامبران و برنامه های الهی

فَللّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ

جمله «يعلم . . .» به منزله تعلیلی است برای «فَللّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا» و اشاره به ریشه و خاستگاه این حقیقت دارد که مکرها و توطئه های کافران علیه برنامه های الهی بی اثر است و همه برنامه ها در اختیار خداوند است؛ یعنی، چون خداوند از اعمال و رفتار انسانها آگاه است، مکر و نقشه های ایشان بر او مخفی نمی ماند و لذا به خوبی می تواند آنها را خنثی سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 29 - 2

2- آگاهی خداوند از اعمال زشت کافران، عامل فرمان او به آنها برای ورود به جهنم

الْكٰفِرِيْنَ . . . اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ . فَاَدْخَلُوْا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ

«فا» در «فادخلوا» عاطفه است و مسبب را بر سبب (علم خدا) عطف کرده است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: حال که خداوند چنین آگاهی از کردار شما دارد، پس وارد جهنم شوید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 71 - 3

3- اراده خداوند به تفاوت روزی انسانها، نشأت یافته از علم او به نیازها و مصالح واقعی آنهاست . *

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ قَدِيْرٌ . و اللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰی بَعْضٍ فِی الرِّزْقِ

تصریح به اینکه خدا باعث برتری یافتن برخی بر برخی دیگر در روزی است - پس از تذکر به اینکه خدا عالم و قادر است - می تواند گویای این حقیقت باشد که این برتری دادنها عالمانه و نشأت یافته از آگاهی خداوند به مصالح و نیازهای واقعی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 7

7- اعطای فضیلت بیشتر به برخی از انبیا از جانب خداوند، بر اساس علم او به شایستگی و لیاقت آنان است .

وَرَبِّكَ أَعْلَمُ بِمَن . . . وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّنَ عَلَى بَعْضٍ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 19 - 13

13- برتری آگاهی خداوند ، لازمہ ربوبیت او بر ہمہ آگاہان است .

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 27 - 11

ص: 39

11- علم مطلق خداوند ، اساس ثبات و تغییرناپذیری کلمات او است .

له غیب السموت و الأرض . . . لا مبدل لکلمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 70 - 6

6- علم خداوند ، ضامن و پشتوانه تعیین دقیق میزان و مرتبه استحقاق هر کس برای دوزخ

لنحن أعلم بالذین هم أولى بها

بیان داناتر بودن خداوند نسبت به اولویت ها، صرفاً به منظور نشان دادن برتری آگاهی خداوند نیست؛ بلکه به نظر می رسد مقصود، بیان اجرا و سازمان یافتن عذاب ها، براساس اولویت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 6

6 - قرآن و پند های آن ، نشأت یافته از علم مطلق خداوند است .

تذکره . . . فإِنَّه يعلم السرّ و أخفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 7

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نخاف . . . لا تخافا إني معكما أسمع و أری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 8

8- مسخر گشتن تندباد و به فرمان درآمدن آن برای سلیمان (ع) ، در پرتو اراده و علم گسترده الهی بود .

و لسلیمن الريح . . . و کتّا بکلّ شیء علمین

عبارت «بكلّ شىء عالمين» می رساند که این کار، براساس قوانین علمی صورت گرفته و خداوند با علم گسترده خویش به آن قوانین، اراده کرده بود که تندباد تحت فرمان سلیمان قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 5

5- قضاوت و داوری برحق خداوند، برخاسته از علم و آگاهی همه جانبه او است.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ . . . قُلْ رَبِّ احْكُم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 69 - 3

3 - داوری خدا در قیامت، بر اساس علم کامل او به کردار آدمیان است.

اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ . اللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

ص: 40

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 6

6 - قوانین اسلامی ، احکامی سنجیده ، بی عیب و نقص و برخاسته از علم و حکمت الهی

و لولا فضل الله عليكم و رحمته و ان الله تواب حكيم

برداشت فوق از وصف «حکیم» برای خداوند، پس از بیان یک سلسله از احکام و قوانین در آیات گذشته، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 17، 16، 18

16 - رحمت وسیع و علم گسترده خداوند ، تضمین کننده تحقق وعده او ، مبنی بر تأمین نیازمندی های فقیرانی که در صدد ازدواج اند .

إن یكونوا فقراء یغنهم الله من فضله و الله وسع علیم

جمله «و الله واسع علیم» استینافیه تعلیلیه است و بیانگر علت و چگونگی بی نیاز کردن فقیران و تهی دستان به وسیله خدا است؛ یعنی، چون خداوند گشایش گر و دانای مطلق به همه حقایق و نیازمندی های انسان است، پس بر انجام وعده خود نیز، توانا خواهد بود.

17 - توصیه خداوند به ازدواج غیر متأهلان ، نشأت گرفته از علم و آگاهی او به واقعیت ها و نیاز های آدمیان است .

و أنکحوا الأیمی منکم . . . والله ... علیم

18 - گشایش در کار مؤمنان و تفضل به آنان از جانب خداوند ، بر پایه علم گسترده او به مصالح و نیاز های آنان است .

یغنهم الله من فضله و الله وسع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 24، 25

24 - مشیت خداوند بر هدایت مردمان به نور خویش ، برخاسته از علم فراگیر او است .

یهدی الله لنوره من یشاء . . . و الله بکل شیء علیم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که جمله «و الله بکل شیء علیم»، عطف بر جمله «یهدی الله...» باشد. یاد کرد علم همه جانبه خداوند پس از مشیت مطلقه او؛ می رساند که مشیت خدا، مرتبط با علم او و برخاسته از آن است.

25 - تمثیل های خداوند برای فهم معارف بلند الهی ، به امری محسوس و قابل درک همگان ، برخاسته از علم فراگیر او به ویژگی ها و استعداد های انسان ها است .

و يضرب الله الأمثال للناس و الله بكلّ شيء عليم

برداشت یاد شده مبتنی بر دو نکته است: 1- جمله «و الله بكلّ شيء عليم» عطف بر جمله «و يضرب الله الأمثال للناس» باشد. 2- تذکر به آگاهی همه جانبه خداوند، پس از بیان تمثیل برای مردم، می رساند که این آگاهی مرتبط بانسان ها و ویژگی ها و استعدادهای او برای بهره گیری از چنین تمثیل هایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 220 - 3

3 - شنوایی و علم گسترده و بی همتای الهی ، مقتضی توکل کردن بر او در تنگناها

و توکل علی العزیز الرحیم . . . إنه هو السميع العليم

ص: 41

«إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ..» می تواند تعلیل برای امر به توکل باشد؛ یعنی، بر او توکل کن؛ زیرا او شنوای راز و نیازهای شما و دانا به چگونگی برداشتن تنگناها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 26 - 5

5- علم و قدرت بی کران خدا، اساس ربوبیت و تدبیر او بر نظام هستی

الذی یرج الخبء... و یعلم ماتخفون و ما تعلنون... ربّ العرش العظیم

«یرج الخبء» - در آیه پیش- بیانگر قدرت بی کران و «یعلم ما تخفون..» بیانگر علم همه جانبه خداوند است. ارتباط این آیه با آیه قبل می رساند که ربوبیت و تدبیر خدا، بر پایه قدرت و علم همه جانبه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 74 - 4,8

4- علم خدا به مواضع فکری و عملی مردم در قبال پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تضمینی بر تحقق وعده ها و وعید های او

و یقولون متی هذا الوعد... و إنّ ربّک لیعلم

مطرح ساختن علم الهی به نهان و آشکار خلق (پس از آیات مربوط به وعده عذاب) می رساند که خداوند به اتکای علم خویش، موضع گیری مردم را در قبال پیامبر (صلی الله علیه و آله) جزا خواهد داد.

8- علم خداوند به توطئه های کافران، مایه ناکامی آنان در دستیابی به اهدافشان

و لاتکن فی ضیق ممّا یمکرون... و إنّ ربّک لیعلم ما تکتّ صدورهم و ما یعلنون

طرح علم خدا به اسرار نهانی و کارهای آشکار توطئه گران علیه دین و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اشاره به این نکته دارد که آنان در هر حال در منظر خدا هستند و نمی توانند چیزی را از او مخفی کرده و به اهداف شان برسند. این بیان، می تواند تعلیلی باشد بر آنچه که قبلاً در ضمن «و لاتکن فی ضیق ممّا یمکرون» آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 3

3- آگاهی عمیق خداوند به اعمال بندگان، پشتوانه پاداش او به نیک کرداران

إنّه خبیر بما تفعلون. من جاء بالحسنه فله خیر منها

از ارتباط «من جاء..» با بخش پایانی آیه قبل (إِنَّهٗ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 10

10 - محاسبه و جزای اعمال انسان ، براساس علم دقیق و همه جانبه الهی

إِنَّهٗ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ .. فَكَبَّتْ وَجُوهُهُم فِى النَّارِ هَلْ تَجْزُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

مطلب یاد شده با توجه به ارتباط این آیه با ذیل آیه 88 (إِنَّهٗ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 70 - 5

5 - انحصار خالقیت ، اختیار و آگاهی مطلق و یکتایی به خداوند ، دلیل انحصار شایستگی ستایش ها به او

ص: 42

ربّك يخلق ما يشاء ويختار... يعلم... وهو الله لا إله إلا هو له الحمد في

از ارتباط میان آیات گذشته - که بیانگر اوصاف خداوند بود - و این آیه برداشت یاد شده به دست می آید؛ زیرا ذکر انحصار ستایش ها به خداوند، نتیجه اوصاف یاد شده برای او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 42 - 3

3 - تشریح بی بنیادی شرک - همانند بی بنیادی خانه عنكبوت - برخاسته از علم خداوند است .

مثل الذين اتخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتخذت بيتاً .. إنّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 9

9 - آگاهی همه جانبه خداوند ، باعث تأمین روزی موجودات نیازمند است .

الله يرزقها وإياكم وهو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 62 - 6

6 - فراخی و ضیق روزی بندگان ، ناشی از علم خدا به همه چیز است .

الله يسطر الرزق .. و يقدر له إنّ الله بكلّ شيء عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 54 - 13

13 - آفرینش انسان و مراحل حیات وی ، امری عالمانه و از روی آگاهی است .

الله الذي خلقكم .. وهو العليم القدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 7

7 - اداره و تدبیر امور جهان ، برخاسته از علم و عزت و رحمت الهی است .

يُدبِرُ الْأُمْرَ . . . ذَلِكُمْ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 10

10 - فرمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رعایت تقوا ، برخاسته از علم و حکمت الهی است .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ . . . إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

جمله «إِنَّ اللَّهَ . . .» می تواند تعلیل برای فرمان به رعایت تقوا باشد؛ یعنی، چون خداوند، دارای آگاهی فراوان و صاحب حکمت است، چنین فرمانی را صادر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

11 - لطف و آگاهی همه جانبه خداوند ، منشأ صدور احکامی خاص برای همسران پیامبر

قل لأزوجک . . . ینساء النبی . . . واذکرن . . . إنَّ الله کان لطیفاً خبیراً

12 - علم و لطف خداوند ، منشأ اعطای عصمت به اهل بیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنما یرید الله لیذهب عنکم الرجس أهل البیت . . . إنَّ الله کان لطیفاً خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 9

9 - داوری خداوند ، بر اساس علم و آگاهی او است .

و هو الفتاح العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 7

7 - مؤاخذه در روز قیامت ، صرفاً بر اساس آگاهی های پیشین خداوند نخواهد بود ؛ بلکه ممکن است با حضور طرف های ماجرا باشد .

و یوم یحشرهم . . . ثمَّ یقول للملئکه أهؤلاء إیتاکم کانوا یعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 16

16 - نظام کیفر و پاداش خداوند ، بر اساس علم همه جانبه او به احوال و کردار بندگان است .

الذین کفروا لهم عذاب شدید . . . إنَّ الله علیم بما یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 13

13 - علم و توانایی خداوند ، دلیل بر ناتوانی قدرت ها از بازداشتن تحقق اراده الهی است .

و ما کان الله لیعجزه من شیء . . . إنه کان علیماً قدیداً

جمله «إِنَّهٗ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا» در مقام تعلیل برای جمله پیشین است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند دانا و توانا است، هیچ نیرویی توانایی بازداشتن تحقق اراده الهی را ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 45 - 11

11 - مهلت دادن به کافران و گنه کاران و به تأخیر انداختن مجازات آنان، کاری عالمانه و برخاسته از آگاهی دقیق خداوند به احوال و مصالح بندگان

و لکن یؤخّرهٔم إلی أجل مسمّی فإذا جاء أجلهم فإنّ الله کان بعباده بصیرًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که «فإنّ الله کان...» در مقام تعلیل برای جمله پیش (و لکن یؤخّرهٔم...) می باشد؛ یعنی، چون خداوند به احوال بندگانش آگاه است؛ از این رو مجازات آنان را تا زمان معین به تأخیر انداخته است.

ص: 44

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 79 - 7

7- آگاهی خداوند بر آفرینش و پدید آوردن هر چیزی ، دلیل و نشانه امکان برپایی قیامت و توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها

و هو بکلّ خلق علیم

جمله «و هو بکلّ خلق علیم» ادامه استدلال برای امکان معاد و رد شبهه منکران قیامت است؛ یعنی، بعید شمردن برپایی قیامت، ممکن است ناشی از این شبهه باشد که چگونه اجزای پوسیده و پراکنده بشر، شناسایی و جمع خواهد شد. خداوند در پاسخ آن، مسأله علم مطلق خویش بر آفرینش جهان هستی را یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 81 - 10

10 - آفرینش انبوه پدیده های جهان و آگاهی همه جانبه از احوال آنها ، دلیل و شاهد توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها در روز قیامت

أولیس الذی خلق السموت و الأرض بقدر علی أن یخلق مثلهم بلی و هو الخلّـق العلیم

یادآوری آفرینش و علم گسترده خداوند، در پایان آیه و در شرایطی که آیه شریفه در مقام بیان توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها است؛ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 19

19 - حسابرسی اعمال بندگان از سوی خداوند در قیامت ، متکی به علم همه جانبه او است .

فینبئکم بما کنتم تعملون إله علیم بذات الصدور

برداشت بالا- از آن جا است که جمله «إنّ علیم بذات الصدور» تعلیل برای جمله «فینبئکم بما کنتم تعملون» است؛ یعنی، چون خداوند به باطن افراد آگاه است، پس می تواند آنان را به کردارشان آگاه سازد و به حسابرسی آنان پردازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 14

14 - رحمت و علم همه جانبه و گسترده خداوند ، مقتضی طلب آموزش از او و امید بستن به اجابت او است .

و يستغفرون للذین ءامنوا ربّنا وسعت کلّ شیء رحمة و علمًا فاغفر للذین تابوا

برداشت یاد شده از تفریع «فاغفر للذین تابوا..» بر «ربّنا وسعت...» استفاده می شود؛ یعنی، ای پروردگار ما! چون رحمت و علم تو گسترده و جهان شمول است، پس بیامرز مؤمنان توبه کننده را... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 6

6 - علم همه جانبه خداوند به احوال ظاهر و باطن انسان ها ، دلیل توانایی او بر حسابرسی سریع بندگان

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ .. يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ

برداشت یاد شده بر این اساس است که جمله «يعلم خائنه الأعین..» تعلیل برای جمله «إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ» باشد؛ یعنی، چون خداوند از تمامی حالات انسان ها آگاهی کامل دارد، اعمال بندگان را با سرعت رسیدگی خواهد کرد و نیازی به

ص: 45

ارائه دلیل و شهود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 20 - 4

4 - آگاهی همه جانبه خداوند از احوال انسان ها ، پشتوانه قضاوت به حق او

يعلم خائنه الأعين . . . و الله يقضى بالحق

یادآوری قضاوت به حق خداوند - پس از تذکر به علم همه جانبه او - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 8,9

8 - تحولات پیچیده شکوفه ها و جنین ، بنا به مقتضای علم و حکمت خداوندی است .

و ما تخرج من ثمرت من أكمامها . . . إلا بعلمه

چنانچه «باء» در «بعلمه» برای سببیت باشد، مفاد آیه شریفه، این خواهد بود که همه این رخدادها براساس علم الهی است.

9 - تدبیر و اداره جهان هستی ، بر اساس علم و آگاهی صورت می گیرد .

و ما ربك . . . و ما تخرج من ثمرت . . . إلا بعلمه

با توجه به این که شکفتن شکوفه ها و انعقاد نطفه و تولد موجودات، نمونه هایی از تدبیر جهان هستی است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 14

14 - اطلاع دقیق خداوند از راه های تأمین نیازمندی های آدمیان ، تضمین کننده روزی رسانی وی به آنان

له مقاليد السموت و الأرض یسط الرزق . . . إنه بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 50 - 4

4 - خداوند ، براساس علم و آگاهی خویش ، به گروهی پسر و به گروهی دیگر دختر و یا به جمعی پسر و دختر می دهد و برخی را عقیم و

نازا می گرداند .

يهب لمن يشاء .. أو يزوجهم ... إنه عليم قدير

«تزويج» در «أو يزوجهم» به معنای توأم با یکدیگر قرار دادن است؛ یعنی، خداوند به برخی تنها دختر می دهد و به بعضی تنها پسر عطا می کند و برخی را هم پسر و هم دختر می بخشد و برخی دیگر را نازا کرده؛ نه پسر می دهد و نه دختر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 10 - 4

4 - قدرت و دانایی آفریدگار هستی ، پشتوانه پیدایش شرایط زیست در کره زمین

العزیز العليم . الذی جعل لكم الأرض مهذاً و جعل لكم فیها سبلاً لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 46

3- حکمت و علم گسترده خداوند ، پشتوانه فرمانروایی زوال ناپذیر او بر نظام هستی

و هو الحکیم العلیم . و تبارک الذی له ملک السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نزول قرآن و تقدیر و تدبیر امور خلق ، متکی بر آگاهی عمیق خداوند از نیاز آنان است .

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ .. فِيهَا يَفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ ... إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جمله «إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» می تواند تعلیل برای «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ..» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- تدبیر بایسته نظام هستی از سوی خداوند ، گواه علم و آگاهی ژرف و مطلق او است .

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ . رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ مَا بَيْنَهُمَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قرار گرفتن بنی اسرائیل ، تحت حمایت ویژه خداوند در عصر موسی ، براساس ملاک هایی متکی به علم الهی

و لقد اخترنهم علی علم

برگزیدن بنی اسرائیل ممکن است به رهایی یافتن آنان از ستم فرعونیان و وراثت آنان نظر داشته باشد؛ یعنی، ملت های زیادی تحت ستم

بوده اند، ولی از آن میان، بنی اسرائیل از این حمایت الهی برخوردار شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- شهادت و داوری خداوند میان حق و باطل ، متکی به علم برتر او

هو أعلم .. کفی به شهیداً

از ارتباط «هو أعلم» با «کفی به ..»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 2

2- نزول عذاب ، تنها متکی به علم و صلاحدید خداوند و خارج از حیطة تصمیم گیری پیامبران

فأتنا بما تعدنا .. قال إنما العلم عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 19

19 - علم و حکمت ازلی خداوند ، پشتوانه آفرینش قوای هستی و به کارگیری بهینه آن

و لله جنود السموت و الأرض و كان الله عليماً حكيماً

ص: 47

تعبیر «و كان الله عليماً حكيماً» در پایان آیه شریفه، می رساند که فتح مؤمنان و انزال سکینه بر آنان و بهره گیری از جنود آسمان ها و زمین، در پرتو علم و حکمت ازلی صورت می گیرد؛ زیرا نفس تکون جنود و نیز بهره گیری از آنها در موارد مختلف، نیازمند علم و حکمت گسترده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 3

3 - علم و حکمت الهی ، پشتوانه پاداش او به اهل ایمان *

و كان الله عليماً حكيماً . ليدخل المؤمنین و المؤمنت جنّـت

در صورتی که میان ذیل آیه قبل (كان الله.. ..) با «لیدخل...» ارتباطی لحاظ شود، مطلب بالا را می توان نتیجه گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 21 - 7

7 - علم و قدرت گسترده ، دو پشتوانه مهم تحقّق وعده های الهی

وعدكم الله . . . و أخرى لم تقدروا عليها وقد أحاط الله بها و كان الله على كلّ

از این که خداوند، پس از بشارت های مختلف به مؤمنان، به دو صفت مهم خویش (علم و قدرت فراگیر) اشاره کرده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 22، 21

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، به هنگام نیاز آنان ، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله . . . و ألزمهم كلمه التقوى ... و كان الله بكلّ شیء علیماً

از ارتباط «و كان الله.. ..» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...)، مطلب بالا استفاده می شود.

22 - علم فراگیر خداوند ، مبنای اعطای فیض از سوی او به بندگان ، براساس استحقاقشان

و ألزمهم كلمه التقوى و كانوا أحقّ بها و أهلها و كان الله بكلّ شیء علیماً

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «و كان الله.. ..» در رابطه با «و كانوا أحقّ...» مطرح شده باشد؛ یعنی، تشخیص این شایستگی و

اهلیت به وسیله علم فراگیر الهی، صورت گرفته و می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 6،15

6- اعجاز قرآن، در پیشگویی ورود حتمی مسلمانان به مسجدالحرام همراه با آرامش و امنیت

لتدخلن المسجد الحرام... ءامنین

با توجه به این که رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده خداوند، دو سال پس از حدیبیه به کامل ترین صورت تحقق یافت؛ مطلب بالا استفاده می شود.

15- اراده و تدبیر الهی، متکی به علم و حکمت او

فعلم ما لم تعلموا

خداوند، با تعبیر «فعلم...» این واقعیت را به مؤمنان یادآور شده که کارها و تدابیر او، متکی به علم و آگاهی است؛ نه گزاف و بی حساب.

ص: 48

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 8,9

8 - نعمت ها و تفضلات الهی بر خلق ، متکی به علم و حکمت او است ؛ نه بدون ملاک و گزاف .

فضلاً من الله و نعمه و الله علیم حکیم

9 - افعال الهی ، براساس علم و حکمت

و لكنّ الله حبّ . . . و کرّه إليکم ... فضلاً... و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 18

18 - ملاک قرار گرفتن تقوا ، به عنوان یگانه عامل کرامت انسان ها ، متکی بر علم و کاردانی خداوند است .

إنّ أكرمکم عند الله أتقیکم إنّ الله علیم خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 9 - 16 - 50

9- علم الهی ، به زوایای وجود آدمی ، پشتوانه برپایی قیامت و حساب رسی و مؤاخذه انسان *

و نحن أقرب إليه من حبل الوريد

در آیات پیشین برای اقامه برهان معاد به دو نکته اشاره شده است: نخست قدرت خداوند و سپس علم او. اکنون در این آیات، تعبیر «أفعبینا...» به قدرت و «نعلم ما توسوس...» به علم الهی نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 2 - 17 - 50

2- فرشتگان ثبت کننده اعمال - علاوه بر علم محیط الهی - گواهی دیگر بر اعمال انسان *

و نحن أقرب إليه من حبل الوريد . إذ يتلقى المتلقين

در آیه قبل، خداوند علم خویش را به عنوان ملاک محاسبه انسان ها معرفی فرمود و اکنون در این آیه دریافت های دو فرشته را، به عنوان

گواهی دیگر بر اعمال آدمی یاد کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 2

2 - علم خداوند به گفتار کافران ، ملاک داوری او علیه آنان در قیامت

نحن أعلم بما يقولون

از ارتباط «نحن أعلم..» با آیات پیشین - که درباره حشر و معاد است - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 30 - 6,7

6 - اعطای فرزند به همسر پیر و عقیم ابراهیم (ع) ، متکی بر حکمت و علم الهی بود .

وقالت عجوز عقیم قالوا کذلک . . . إنه هو الحکیم العلیم

ص: 49

تصریح به علم و حکمت الهی، در پی نوید به اعطای فرزند، بیانگر مطلب بالا است.

7 - معجزات الهی، متکی به علم و حکمت گسترده او

وقالت عجوز عقیم . قالوا کذلک ... إته هو الحکیم العلیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که باروری پیرزنی فرتوت و نازا، طبق عوامل طبیعی صورت نمی گیرد و آن گونه که به همسر ابراهیم (ع) بشارت داده شد، قطعاً امری اعجازی بوده است و این اعجاز بی دلیل نمی باشد؛ بلکه نشأت یافته از علم و حکمت الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 31 - 3

3 - علم گسترده و قدرت مطلقه خداوند، پشتوانه حتمی بودن نظام جزا و پاداش او

هو أعلم . . . و لله ما فی السموت و ... لیجزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 29

29 - احکام و داوری های خداوند میان خلق، متکی به علم و حکمت گسترده او است .

یحکم بینکم و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 10

10 - تشریح خداوند، برخاسته از علم و حکمت او است .

قد فرض الله لکم . . . و هو العلیم الحکیم

یادآوری علم و حکمت خداوند - پس از تشریح قانون شکستن سوگند - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 15 - 7

7 - آگاهی دقیق خداوند به حقیقت انسان، دلیل سامان دادن معاد در مراحل هستی او است .

بلیٰ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهِۦ بَصِيْرًا

جمله «اِنَّ رَبَّهٗ ..» در مقام تعلیل است و بصیرت خداوند به انسان را دلیل معاد قرار داده است؛ یعنی، انسان موجودی است که باید معاد داشته باشد و چون خداوند، به طور کامل به حقیقت انسان آگاهی دارد، برای او معاد قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلیٰ - 87 - 7 - 8

8 - قرائت کامل قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بقای آن در حافظه آن حضرت، نویدی متکی بر علم خداوند

سنقرئک فلا تنسی . . . اِنَّهٗ یَعْلَمُ الْجَهْرَ وَ مَا یَخْفٰی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 7

ص: 50

7 - علم خداوند ، پشتوانه دقت در حسابرسی و مجازات انسان ها در قیامت است .

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ

29- آثار علم ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 84 - 5

5- در دست داشتن اسباب و راه کار های علمی و عملی ، زمینه ساز قدرت و اقتدار ذوالقرنین در زمین بود .

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

عطف «آتیناه» بر جمله قبل، عطف سبب بر مسبب است؛ یعنی، اگر «ذوالقرنین» در زمین اقتدار داشت، به جهت اسبابی بود که برای هر کار در اختیار او بود.

30- آثار علم سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 17 - 6

6 - علم و دانش سلیمان ، زمینه ساز دستیابی او به قدرت و به خدمت گرفتن آن در مسیر اهداف الهی

و لقد ءاتینا داود و سلیمان علماً. .. و اوتینا من کلّ شیء... جنوده من الجنّ و الإ

طرح علم گسترده سلیمان، پیش از بیان عظمت سپاه و قدرت برتر نظامی وی، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

31- آثار علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 1

1- آگاهی از غیب و یا صدور پیمانی از جانب خداوند ، از راه های وقوف بر پی امد های کفر و ایمان و آثار آنها است .

لَأُتَيْنَ .. أطلع الغیب أم اتخذ عند الرحمن عهداً

همزه در «أطلع» - که در اصل أطلع بوده - برای استفهام انکاری است و فاعل فعل ضمیری است که به «الذی» در آیه قبل باز می گردد. از این رو مضمون آیه چنین می شود: آیا آن کافری که مدعی شد کفر، موجب دستیابی به مال و فرزند است، بر غیب آگاهی یافته و یا

عهدی از جانب خداوند دریافت کرده است؟! مراد از عهد، نوشته و یا بیانی است که از ناحیه خداوند صادر گردیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 4

4- علم به زمان کیفر و عذاب انسان ها ، درگرو آگاهی به نهان و آشکار آنان است .

إن أدري أقریب . . . إنّه یعلم الجهر من القول

ص: 51

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 74 - 8

8 - علم خداوند به توطئه های کافران ، مایه ناکامی آنان در دستیابی به اهدافشان

و لا تکن فی ضیق ممّا یمکرون . . . و إنّ ربّک لیعلم ما تکنّ صدورهم و ما یعلنون

طرح علم خدا به اسرار نهانی و کارهای آشکار توطئه گران علیه دین و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اشاره به این نکته دارد که آنان در هر حال در منظر خدا هستند و نمی توانند چیزی را از او مخفی کرده و به اهداف شان برسند. این بیان، می تواند تعلیلی باشد بر آنچه که قبلاً در ضمن «و لا تکن فی ضیق ممّا یمکرون» آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 8

8 - داشتن علم غیب ، موجب آگاهی به حقایق پشت پرده و پنهان می شود .

تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 4

4 - آگاهی مطلق به غیب و شهود ، لازمه مقام الوهیت و خداوندگاری است .

هو الله الذی لا إله إلاّ هو علم الغیب و الشّهده

توصیف «الله» به «عالم الغیب و الشّهاده»، بیان بالا را افاده می کند.

32- آثار علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 12

12 - علم خدا به آشکار و نهان ، تضمینی بر پاداش دادن و کیفر کردن دقیق انسان ها در قیامت

ستر دون إلى علم الغیب و الشّهده فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 22،24

22- حکیمانه بودن افعال خدا و آگاهی او به ویژگی های یوسف (ع) ، موجب شد تا او را برگزیند و تعبیر رؤیا و تحلیل حوادث را به آن حضرت بیاموزد .

یجتیبیک ربک . . . این ربک علیم حکیم

24- حکمت خدا و علم او به خصلت های یوسف (ع) موجب شد تا نعمت خویش را بر خاندان یعقوب کامل کند .

و یتم نعمته علیک و علی ءال یعقوب . . . این ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

3- سفارش به انتخاب بهترین و شایسته ترین گفتار ها ، برخاسته از علم همه جانبه خداوند به احوال انسانهاست .

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . ربکم أعلم بکم

ذکر «ربکم أعلم بکم»، پس از توصیه به گزینش بهترین سخن در گفتار به منزله تعلیل است؛ یعنی، چون خداوند به احوال انسانها آگاه است، چنین توصیه ای می کند.

5- مشیت خداوند در نزول رحمت یا عذاب بر بندگان ، مبتنی بر علم و آگاهی گسترده او بر احوال آنان است .

ربکم أعلم بکم إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 4

4- آگاهی گسترده و محیط خداوند بر احوال و اعمال بندگان ، پشتوانه قانون مندی شفاعت در قیامت و صدور یا عدم صدور اجازه بر آن

لاتتفع الشفعه إلا من أذن . . . یعلم ما بین أیدیهم و ما خلفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 3

3 - خداوند عزیز و رحیم و آگاه به نماز و راز و نیاز انسان ها ، سزاوار اعتماد و توکل کردن آنان بر او

و توکل علی العزیز الرحیم . الذی ... و تقلبک فی السجدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 6

6 - علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار مردمان ، دلیل انحصار حق تشریح و انتخاب پیامبر به او

و ربک یخلق ما یشاء و یختار . . . و ربک یعلم ما تکن صدورهم و ما یعلنون

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه در مقام بیان علت منحصر بودن حق قانون گذاری و حق برگزیدن پیامبر به خداوند باشد که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است؛ یعنی، چون خداوند به نهان و آشکار انسان ها آگاهی کامل دارد؛ پس تنها او شایسته قانون گذاری برای ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 16

16 - علم خداوند به ذرات ریز دوردست ، ناشی از غیب دانی او است .

علم الغیب لا یعزب عنه مثقال ذرّه فی السموت و لافی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 18

18 - لزوم اجتناب از دعوی بی گناهی و پاکی ، در برابر خداوند آگاه به آشکار و نهان انسان ها

هو أعلم بکم . . . فلا تزکوا أنفسکم

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 15

15 - آگاهی ژرف خداوند به اعمال خلق ، پشتوانه نظام کیفر و پاداش

و لتنظر نفس ما قدمت لغد .. . إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

توجه به پیوند مفهومی صدر آیه (مسئولیت اخروی انسان در قبال کرده های خویش) و ختام آیه (علم و آگاهی ژرف الهی) مطلب بالا را نتیجه می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری ، بردباری ، آگاهی از نهان و آشکار ، عزّت و حکمت خداوند ، مقتضی تقوایبشگی ، حرف شنوی ، فرمان بری و انفاق در راه او است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ .. . اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفَقُوا .. . وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ... العزیز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوایبشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

33- آثار علم قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 3,4

3 - قارون ، مدعی بهره مندی از دانش و خلاقیت ویژه برای تحصیل ثروت بود .

قال إنّما أوتيته على علم عندي

4 - مؤثر دانستن دانش و ابتکار فردی در فزونی ثروت ، توجیه قارون برای ترک انفاق و احسان نکردن خود

إذ قال له قومه .. . وأحسن ... قال إنّما أوتيته على علم عندي

از این که قارون در پاسخ به توصیه قومش به انفاق و احسان، گفت: این ثروت ها، ناشی از دانش و ابتکار من است؛ می توان استفاده کرد که او با این پاسخ، درصدد توجیه کار خود (ترک احسان) برآمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 13

13 - آگاهی نوح (ع) به حقایق از جانب خدا، از عوامل پایداری وی در تبلیغ رسالت های الهی و خیرخواهی خالصانه برای مردم

أبلغکم رسلت ربی و أنصح لکم و أعلم من اللّٰه ما لاتعلمون

به نظر می رسد جمله «أعلم من اللّٰه ..» به منزله تعلیلی باشد برای «أبلغکم» و «أنصح لکم». یعنی آگاه بودن من بر حقایق پوشیده بر شما مرا در ابلاغ رسالت های الهی پایدار می سازد.

ص: 54

35- آثار علم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 2,5

2- آگاهی ملائکه از علم مطلق خداوند به تمامی گفتار و رفتار و حالات ، موجب انقیاد آنان و بازدارنده ایشان از هرگونه نافرمانی

لایسبقونه ... بأمره یعملون . یعلم ما بین أیدیهم و ما خلفهم

جمله «یعلم ما ..» می تواند در حکم تعلیل برای آیه قبل (لایسبقونه... بأمره یعملون) باشد؛ یعنی، چون فرشتگان آگاه اند که خداوند به تمامی حرکات آنان دانا است، از این رو گوش به فرمان خدا و تسلیم محض او هستند.

5- اطلاع ملائکه از علم گسترده الهی ، مانع از شفاعت خودسرانه آنان است .

یعلم ... و لایشفعون إلا لمن ارتضی

36- آثار علم مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 8

8 - آگاهی و ایمان مؤمنان به علم همه جانبه خداوند ، مایه تحمل مصیبت ها و پایداری در برابر مشکلات است .

ما أصاب من مصیبه إلا یأذن الله . . . و الله بكلّ شیء علیم

37- آثار علم یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 16

16- توحید ناب و خالص یوسف (ع) ، اطاعتش از خدا و تقوا و پرهیزگاری او ، جلوه هایی از علم و حکمتی که خداوند به او عطا کرده بود .

ءاتینه حکمًا و علمًا .. قال معاذ الله إنه ربی أحسن مثوای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 8

8- پادشاه مصر در پی ملاقاتش با یوسف (ع) و احراز شخصیت و دانش او، به وی اعلام کرد که در دستگاه حکومتی، رأیی نافذ و فرمانی مطاع خواهد داشت.

فلما كلمه قال إنك اليوم لدينا مكين أمين

به کسی که دارای منزلتی والا و شأنی رفیع باشد «مکین» گفته می شود. «آمین» نیز به کسی گفته می شود که از خیانت بپرهیزد و به صداقت گفتارش و درستی رفتارش اطمینان باشد. سخن پادشاه (تو نزد ما منزلتی والا داری) کنایه از این است که: دستوراتت نافذ است و آنچه در امر حکومت پیشنهاد کنی مورد قبول است.

ص: 55

38- آثار کتمان علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 7

7 - امساک دانش از دیگران و کتمان علوم الهی ، بخل است .

و ما هو علی الغیب بضنین

39- آثار محدودیت علم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 5

5 - اندیشه خرافی مشرکان در مورد فرشتگان ، برخاسته از افق محدود دانش و بینش آنان

لیسمون الملئکه تسمیه الأثنی . . . ذلک مبلغهم من العلم

با توجه به این که موضوع اصلی آیات پیشین، طرد و نقد اندیشه خرافی مشرکان درباره دختر انگاشتن فرشتگان برای خداوند بود؛ می توان استفاده کرد که عبارت «ذلک مبلغهم . . .»، فلسفه رواج این عقیده خرافی را در میان آنان تبیین می کند.

40- آثار وسعت علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 9

9 - علم برتر و همه جانبه خداوند ، پشتوانه داوری و جزای عادلانه او است .

و قضی بینهم بالحقّ و هم لایظلمون . . . و هو أعلم بما یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 17

17 - علم و آگاهی گسترده خداوند ، پشتوانه پیروزی دین حق و شکست جبهه کفر و باطل

و یمح الله البطل . . . إله علیم بذات الصدور

جمله «إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» می تواند علت برای جمله «وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 16

16- احاطه علم الهی بر احوال آدمی ، مقتضی نگرانی انسان از لغزش های خود و روی آوردن به استغفار

و استغفر... و الله يعلم متقلبکم و مثویکم

از ارتباط دو بخش آیه («استغفر» و «و الله يعلم...») مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 56

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 30 - 10

10- علم الهی به تمامی اعمال خلق ، هشداری به بیمار دلان منافق و نویدی به اهل ایمان

والله يعلم أعمالکم

یادآوری علم فراگیر الهی بر تمامی اعمال خلق - چه مؤمن و چه منافق - در حقیقت هشدار است به منافقان که سرانجام، کیفر اعمال خود را خواهند دید و نویدی است به مؤمنان که صبر و مقاومت شان بر طریق ایمان، از دید خداوند مخفی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 23 - 5

5 - اتکای سنان الهی ، بر علم و قدرت ازلی و گسترده او ، راز جاودانگی و تبدیل ناپذیری آن *

قد أحاط الله بها و كان الله على كل شيء قديرًا . . . ولن تجد لسنة الله تبديل

در آیات پیشین، خداوند دو وصف از اوصاف خویش را یادآور شده است: 1- علم ازلی و محیط؛ 2- قدرت ازلی و نامحدود و در این آیه، سخن از جاودانگی قوانین خویش به میان آورده است. از ارتباط این دو بیان، مطلب بالا به دست می آید.

41- آفات علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 25

25 - تعجیل و شتاب ، از آفات تحصیل علم است .

ولا تعجل بالقرآن . . . وقل رب زدنی علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 10

10 - هواپرستی ، انگیزه اصلی بی توجهی انسان به دلیل و برهان ، در تحصیل معارف

ما أنزل الله بها من سلطان إن يتبعون إلا الظنّ و ما تهوى الأنفس

با توجه به ارتباط بین صدر آیه شریفه با «و ما تهوی الأنفس» - که علت بی توجهی مشرکان به یقین و برهان را بازگو می کند - مطلب یاد شده استفاده می شود.

42- احاطه به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

ص: 57

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضی» است.

43- احکام و علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 13

13 - حدود و احکام نازل شده از سوی خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) بر اساس علم و حکمت است .

حدود ما أنزل الله على رسوله و الله علیم حکیم

44- ادعای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 2

2- کسی که کفرورزی را مایه فراوانی مال و اولاد می داند ، مانند کسی سخن گفته است که یا به غیب آگاه شده و یا از خداوند پیمان گرفته است .

کفر بآیتنا و قال .. أطلع الغیب أم اتّخذ عند الرحمن عهدًا

45- ارزش تحمل سختیهای تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 66 - 18

18- مسافرت با عالم و تحمل سختی ها در راه کسب دانش و رشد و کمال ، ارزشمند است .

لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا .. هل أتبعک علی أن تعلمن ممّا علّمت رشدًا

46- ارزش علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 26

26 - ارزش و اهمیت رسوخ در علم (ژرفنگری)

و الزاسخون فى العلم يقولون امنا به كل من عند ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 170 - 18

18 - كمال و ارزش والای علم در همراهی و آمیختگی آن با حکمت است .

ص: 58

و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 13، 12

12 - شنوایی و دانایی مطلق، ویژگی معبود شایسته و بایسته پرستش

قل اتعبدون من دون الله... والله هو السميع العليم

13 - شنوایی و دانایی مطلق، شرط توانایی بر سود و زیان رسانی به مردم

ما لا يملك لكم ضرراً ولا نفعاً والله هو السميع العليم

به نظر می رسد جمله «و الله...» برهانی است بر دو حقیقتی که در فراز قبل بیان شد، یکی توان خداوند به ضرر و نفع رسانی و دیگر، ناتوانی غیر خدا بر آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 17

17 - دانش و هدایت ملاک لیاقت رهبران برای رهبری

اولو كان ءاباؤهم لايعلمون شيئاً ولا يهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 7

7 - آگاهان و دانشمندان در نزد خداوند ارزشمندند.

قد فصلنا الآيت لقوم يعلمون

خداوند هدف تفصیل آیات را استفاده دانشمندان اعلام کرده است. این مسأله بیانگر ارزشمندی این گروه در نزد خداوند است؛ زیرا خداوند آنان را مخاطب سخن خویش قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 13

13 - علم و آگاهی ، دارای ارزش در بینش الهی و ملاک ارجمندی انسان

فهم لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 53 - 6

6- علم و دانش ، دارای جایگاهی والا و از مهم ترین ارزشهاست .

إنا نبشرك بغلامِ عَلِيمٍ

توصیف «غلام» به «علیم» به جای هر صفت خوب دیگر، نشان دهنده نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 9

9- زندگی بدون علم و آگاهی ، پست و بی ارزش است .

ص: 59

من یردّ إلى أرذل العمر لكي لا يعلم بعد علم شيئاً

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که خداوند مرحله ای را که انسان چیزی نمی داند و فاقد آگاهی است، پست ترین مرحله دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 12

12- علم و آگاهی برتر ، ملاک شایستگی مریان و معیار گزینش آنان

فرّبکم أعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 7,9

7- علم و آگاهی ، دارای نقشی مؤثر در پیدایش ایمان و جهل از موانع آن

إن الذين أُوتوا العلم من قبله يخرون للأذقان سجّداً

9- علم ، وسیله ای بس ارزشمند برای راه یافتن به حقیقت و قبول تعالیم دین

إن الذين أُوتوا العلم من قبله يخرون للأذقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 11

11- دانش ، ارزشی برجسته برای انسان است .

علّمه من لدنا علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 10

10- ارجمندی و ارزش والای علم و عالم

إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 23

23 - ارزش انسان و زندگی او، در پرتو علم و آگاهی

أرذل العمر لكيلا يعلم من بعد علم شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 2

2 - نور دانش و معرفت، نعمت الهی و ارزش خدا دادی است.

و ليعلم الذين أُوتوا العلم

عبارت «الذين أُوتوا العلم» اشاره دارد به این که علم و معرفت نعمتی است که از سوی خدا به عالمان داده شده است.

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 6,9

6 - علم ، فضیلتی راستین در بینش مردان الهی

و لقد آتینا داود و سلیمان علماً و قالوا الحمد لله الذی فضّلنا

9 - علم و آگاهی فزون تر ، از ملاک های برتری مؤمنان بر یکدیگر

و قالوا الحمد لله الذی فضّلنا علی کثیر من عباده المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 49 - 6

6 - برخورداری از علم و آگاهی ، ارزشی والا است .

فی صدور الذین أوتوا العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 3

3 - ارزش مندی و کارایی علم ، به همراه بودن آن با ایمان است .

و قال الذین أوتوا العلم و الإیمان

ذکر «الإیمان» پس از «العلم» احتمال دارد به خاطر اشاره به این نکته باشد که علم، به تنهایی، دستاورد راهیابی به غیب را ندارد، بلکه وقتی همراه با ایمان شد، به حقایق غیب راه می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 19 - 2

2 - علم و روشن بینی ، از فضایل و ارزش های انسانی و الهی

و ما یستوی الأعمی و البصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور بیدار کردن مردمان و توجه دادن آنان به ارزش علم و معرفت و برتری عالمان بر جاهلان

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعلام این حقیقت روشن که عالمان با جاهلان برابر نیستند، صرفاً برای بیدار کردن مردم و توجه دادن آنان به ارزش والای علم و معرفت است.

16 - ایمان و دانش ، دو معیار برتری و امتیاز انسان ها بر یکدیگر

أمن هو قنت . . هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 2

2 - علم و روشن بینی ، از فضایل و ارزش های انسانی و الهی

و ما یتوی الأعمی و البصیر

ص: 61

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 28 - 9

9 - دانش ، از ارزش های مهم انسان

و بشروه بغلم علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 7

7 - « دانش و سوادآموزی » و « دانش پژوه و دانش آموز » ، برخوردار از ارزش و جایگاه ویژه در پیشگاه خداوند

و القلم و ما یسطرون

47- ارزش علم به آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 4

4 - شناختن هستی ، آن گونه که هست و تشخیص کار خیر و انجام دادن آن (حکمت) ، امری بس مهم و ارزش مند است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه

حکمت در لغت، به معنای «معرفت پیدا کردن به موجودات» و نیز «انجام دادن کارهای خیر» است. (مفردات راغب)

48- ارزش علم به حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 8

8 - علم به حقایق هستی از ارزش های والا است .

إنی أعلم ما لاتعلمون. و علم آدم الأسماء کلها

49- ارزش علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- علم به حقایق دینی ارزشمند بوده و عالمان به آن دارای جایگاه و مقام والا در پیشگاه خداوندند .

إن الذين أُوتوا العلم من قبله يخرون للأذقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 14

ص: 62

14 - دانش و معرفت دینی ، از ملاک های فضیلت و برتری

یرفع الله الذین . . . و الذین أوتوا العلم درجات

50- ازدیاد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 18

18 - علم ، مقوله ای نامتناهی برای بشر و همواره قابل افزایش است .

و قل رب زدنی علمًا

51- ازدیاد علم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 13

13- علم پیامبران ، محدود و قابل افزایش است .

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علمت رشدًا

52- ازدیاد علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 22

22 - علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر علم خداوند محدودیت داشت و قابل افزایش بود .

و قل رب زدنی علمًا

53- ازلیت علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 23

23 - علم الهی به اعمال بندگان ، علمی ازلی است .

بل كان الله بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - فتح - 48 - 26 - 20

20- خداوند ، دارای علم همه جانبه و ازلی به همه امور هستی

ص: 63

و كان الله بكلّ شيء عليماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 4 - 2

2- علم الهی ، به سازمان و اجزای وجودی انسان ، علمی ازلی است .

قد علمنا ما تنقص الأرض منهم

ماضی آمدن فعل «قد علمنا»، اشاره به ازلیت علم الهی دارد.

54- استحاله علم به ذات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 16

16 - ذات خداوند ، حقیقتی دست نیافتنی و غیر قابل شناخت برای بشر

الله نور السموت و الأرض مثل نوره کمشکوه . . . نور علی نور

برداشت یاد شده، بر اساس این دو نکته ای است که در «تشبیه نور خدا» وجود دارد: 1- به جای تشبیه ذات خدا، یکی از اوصاف او - که نور باشد - مورد تشبیه قرار گرفت در حالی که آیه شریفه، در مقام معرفی خود خداوند است. 2- نور خدا - که امری نامحسوس است - به چند چیز محسوس و قابل شناخت برای همگان تشبیه شده است. بنابراین ذات خدا، شناختنی نیست و آنچه قابل شناخت است، صفات او می باشد. این شناخت نیز در محدوده شناخت محسوسات میسر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 11 - 13

13 - ذات پروردگار ، غیر قابل تصویر و احاطه علمی برای بشر

لیس کمثله شیء

55- استحاله علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 2

2- علم غیب و آگاهی به فرجام امور ، غیرقابل دسترسی برای انسان

أعنده علم الغیب

56- اعطای علم به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 5

ص: 64

5- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع)، زمینه ساز نایل آمدن او به مقام رسالت

فوهب لی ربی حکماً و جعلنی من المرسلین

جدا بودن «وهب» و «جعل» و مقدم آمدن اعطای حکمت، نشان دهنده تمایز میان آن دو و قرار داشتن «جعل رسالت» در طول اعطای حکمت است.

57- اقرار به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 30

30- برتری آگاهی خداوند بر سرگذشت حقیقی اصحاب کهف، مورد اعتراف کسانی بود که از کشف حقیقت ماجرا اظهار عجز می کردند.

فقالوا ابنوا علیهم نبیناً ربهم أعلم بهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 7 - 40 - 9

9- اعتراف فرشتگان حامل عرش الهی، به ربوبیت خداوند و رحمت و علم گسترده او درباره همه پدیده های عالم

ربنا وسعت کل شیء رحمه و علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 9 - 43 - 1

1 - اعتقاد و اقرار مشرکان عصرت بعثت، به عزت و دانایی آفریدگار هستی

ولئن سألتهم... ليقولنّ خلقهنّ العزيز العليم

58- امکان علم به لوح محفوظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 7

7- امکان آگاهی به دانش های لوح محفوظ

قال الذی عنده علم من الکتب

در این که مراد از «کتاب» در آیه فوق چیست، میان مفسران دو نظر هست: برخی آن را کتاب های آسمانی و عده ای لوح محفوظ دانسته اند. برداشت یاد شده براساس احتمال دوم است.

59- انسان ها و نعمت علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 65

1 - واکنش بیشتر انسان ها در برابر نعمت دانش و هنر نویسندگی ، واکنشی نامناسب و به دور از انتظار است .

کلاً

حرف «کلاً»، برای باز داشتن از رویه ای است که یا در جملات پیش از آن، تشریح یا اشاره شده باشد و یا از سیاق آیات به دست آید و در آیه - به قرینه «لیطغی» - ناظر به حالتی است که نوع انسان ها در برابر نعمت علم و قلم به خود می گیرند. تعبیر «الإنسان - که برای جنس به کار رفته - ناظر به غالب افراد آن است که از آن به عموم عرفی تعبیر می شود.

60- اهمیت اظهار علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 19

19- عفت و پاکدامنی ، امانت و صداقت ، یکتاپرستی ، کتمان نکردن دانش و مسؤولیت پذیری ، از مصادیق نیکوکاری است .

و لانضیع أجر المحسنین

از مصداقهای مورد نظر برای «المحسنین» یوسف(ع) است. بنابراین توصیفها و ویژگیهای یاد شده برای او ، مصادیق احسان و نیکوکاری در دیدگاه قرآن می باشد.

61- اهمیت تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 4

4- انسان های واجد ابزار لازم برای کسب آگاهی و علم ، در پیشگاه خداوند ، مسؤول هستند .

إن السمع والبصر والفؤاد كلٌ أولئك كان عنه مسئولاً

62- اهمیت صبر در تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 67 - 5

5- دستیابی به گوشه ای از دانش خضر و بندگان خاص خداوند ، نیازمند صبر و تحمل فراوان است .

قال إنك لن تستطيع معي صبراً

هشدار خضر به موسی (ع) در حقیقت، بیان این نکته نیز هست که برای همراه شدن با خضر و کسب معارف از او، صبر پولادین مورد نیاز است.

ص: 66

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 9

9- آگاهی بیشتر و فراتر آدم (ع)، راز برتری او بر فرشتگان بود.

و علم آدم الأسماء كلها... إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 14

14 - اهمیت بیشتر توانایی های فکری و علمی (کاردانی)، بر توانایی های جسمی در انتخاب زمامدار *

و زاده بسطه فی العلم و الجسم

در بیان ملاک، توانایی علمی «فی العلم» مقدم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 10، 13

10 - سلطنت، حکمت و علم داود، عطای خداوند به وی

واتیه الله الملك و الحکمه و علمه ممّا یشاء

13 - حکمت و علم، دو ویژگی لازم برای زمامداران الهی *

واتیه الله الملك و الحکمه و علمه ممّا یشاء

پس از بیان حکومت دو ویژگی دیگر بیان شده است: حکمت و علم. تا اشاره کند که اعطای ملک و سلطنت الهی، مقتضی اعطای علم و حکمت است؛ یعنی زمامدار الهی نمی تواند فاقد این دو ویژگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 21

21 - علم و حکمت، دو عنصر ضروری برای قانونگذاران

و المحصنات .. ان الله كان عليماً حكيماً

بیان علم و حکمت الهی پس از جعل قوانین و مقررات، دلالت بر این دارد که قانونگذاران باید دارای علم و حکمت باشند و قوانین را بر این دو پایه وضع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 14

14 - علم و حکمت ، دو پایه اساسی برای قانونگذاران

حرمت ... و المحصنات ... و من لم يستطع ... و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 14

14 - صداقت ، علم و صلاح ، از معیار های انتخاب رفیق

و حسن اولئک رفیقاً

ص: 67

در برداشت فوق، «الشهداء» به معنای عالمان گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 111 - 7

7 - عمل حکیمانه، مشروط به علم است.

و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 19

19 - تشریح احکام در صلاحیت کسی است که دانای به عالم هستی باشد.

جعل الله الكعبة البيت الحرام قيماً للناس .. و إن الله بكل شيء عليم

خصوصیات تشریحی کعبه، ماههای حرام و قربانی و دیگر مناسک حج و حکمتهای بیان شده برای آنها، مایه آگاهی به علم گسترده خداوند دانسته شده است و این معنا در صورتی قابل تحقق است که تشریح چنین قوانین از غیر او بر نیاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 24

24 - دانایی مطلق به تمامی حقایق جهان، ملاک الوهیت

تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علم الغیوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 12

12 - حکمت و علم، دو شرط لازم در تدبیر و مدیریت است.

و تلک حجتنا .. إن ربک حکیم عليم

«رب» در لغت به معنای مدیر و مربی آمده است. توصیف رب در آیه به علم و حکمت، گذشته از دلالت آن بر علم و حکمت خداوند، اشاره ای به ضرورت وجود این دو در تدبیر و مدیریت می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 8

8 - قدرت و علم شرط لازم برای برنامه ریزی و موفقیت در اجرای آن است.

ذلک تقدیر العزیز العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 5

5 - علم، شرطی اساسی در صلاحیت رهبری است.

وإن تطع أكثر... إن ربك هو أعلم من یضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 68

5 - انعام - 6 - 128 - 26

26 - علم و حکمت شرط لازم برای ربوبیت است.

إن ربك حكيم عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 6

6 - فقط احکام و قواعدی قابل پابندی است که بر دلایل علمی مبتنی باشد.

قل الذکرین حرم .. نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

«باء» در «بعلم» معنی ملاپسه دارد، یعنی خبری به من بدهی که آمیخته به علم باشد. لذا این آیه معیاری برای قبول احکام بیان می کند و آن علمی بودن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 18

18 - علم، در پیشگاه خداوند دارای اهمیتی ویژه است.

كذلك تفصل الأیت لقوم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 9

9 - دوری از تمدن و دانش، امری نکوهیده در بینش اسلام

الأعراب أشد .. و أجدر ألا یعلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 53 - 6

6 - علم و دانش، دارای جایگاهی والا و از مهم ترین ارزشهاست.

إنا نبشرك بغلم عليم

توصیف «غلام» به «علیم» به جای هر صفت خوب دیگر، نشان دهنده نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 2,5

2- عقاید و رفتار آدمی، باید بر علم و آگاهی استوار باشد.

و لا تقف ما لیس لك به علم

5- حکم و عمل انسان، بر اساس آنچه صرفاً شنیده، یا دیده و یا به قلبش راه یافته، قبل از رسیدن به مرحله علم و آگاهی، ممنوع است.

و لا تقف ما لیس لك به علم إن السمع و البصر و الفؤاد کلُّ أولئک کان عنه مسئولاً

برداشت فوق بر این اساس است که معمولاً حرکتهای غیر علمی، نشأت یافته از شنیده ها، دیده ها و باورهای سطحی است و خداوند، برای دور کردن انسان از حرکت غیر علمی، به او هشدار داده است که دیده ها و .. تا زمانی که به مبنای علمی و یقینی منتهی نشود، قابل اعتماد نیست و در صورت اعتماد نمودن، محاکمه خواهد شد.

ص: 69

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 5 - 7 - 5

5- الهیات و باور های دینی انسان ، باید بر پایه علم و آگاهی استوار باشد .

ما لهم به من علم ولا لأبائهم

از این که خداوند، کافران را به سبب باورهایی که بدان علم ندارند، مورد نکوهش قرار داده است، استفاده می شود که باورهای آدمی خصوصاً در زمینه عقاید اصولی و زیربنایی باید متکی بر علم و یقین باشد.

7- ارزش سخن ، به ریشه داشتن آن در علم و آگاهی است .

ما لهم به من علم... کبریت کلمه تخرج من أفوههم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 7

7 - لزوم مبتنی بودن جهان بینی و اعتقادات دینی انسان ، بر علم و شناخت اطمینان بخش

تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به ما لیس لی به علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 9

9- هرگونه ادعا ، باید مستند به علم و آگاهی باشد .

وقالوا لو شاء الرحمن... ما لهم بذلك من علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 5

5 - « زید الشَّحَّام عن أبي جعفر (ع) في قول الله عزَّوجلَّ: « فلينظر الإنسان إلى طعامه » قال: قلت: ما طعامه؟ قال: علمه الذي يأخذه عمَّن يأخذه؛

زید شحَّام از امام باقر(ع) درباره قول خدای عزوجلّ «فلينظر الإنسان إلى طعامه» روایت کرده و می گوید: به امام(ع) گفتم: طعام انسان [که باید به آن نظر کند] چیست؟ فرمود: علم او است که آن را فرامی گیرد؛ [باید نگاه کند] که از چه کسی فرامی گیرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 7

7 - توانایی بر خواندن مکتوبات ، امری پسندیده و مطلوب در پیشگاه خداوند

اقراً

اولین فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فرمان «اقراء» است. بنابراین قرائت، از اهمیتی والا برخوردار است.

ص: 70

64- اهمیت علم به آموزشهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 18

18 - عزت مندی و آمرزندگی خداوند ، از دانستنی های مهم در معارف توحیدی

أنا أدعوكم إلى العزيز الغفّـر

از این که مؤمن آل فرعون در شناساندن خدا و توحید ربوبی او، از دو صفت عزت مندی و آمرزندگی او یاد کرده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

65- اهمیت علم به اصول دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 52 - 9

9- علم به اصول دین (توحید و . . .) امری است لازم .

هذا بلغ للناس . . . و ليعلموا أنما هو إله وحد

از اینکه علم مردم به یکتایی خدا از هدفها و غایتهای انذار و ابلاغ وحی قرار گرفت، معلوم می شود رسیدن به این هدف؛ یعنی، آگاهی به یکتایی خداوند، امری لازم و است.

66- اهمیت علم به عزت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 18

18 - عزت مندی و آمرزندگی خداوند ، از دانستنی های مهم در معارف توحیدی

أنا أدعوكم إلى العزيز الغفّـر

از این که مؤمن آل فرعون در شناساندن خدا و توحید ربوبی او، از دو صفت عزت مندی و آمرزندگی او یاد کرده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

67- اهمیت علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 4

4 - آگاهی از زمان وقوع قیامت ، امری برای مردم بس مهم بود .

یسئلک الناس عن الساعة

ص: 71

68- اهمیت علم به معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 4 - 4

4 - ضرورت تلاش برای بالا بردن آگاهی های خویش درباره معاد و تقویت ایمان به آن

ألا يظنُّ أولئك أنهم مبعوثون

69- اهمیت علم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 13، 14

13 - تکذیب کنندگان آیات الهی به دلیل بهره نگرستن از ابزار شناخت معارف الهی از چهارپایان بدترند .

بل هم أضل

حرف «بل» برای اضراب است که در این مورد به معنای انتقال از غرضی به غرض مهمتر می باشد. در نتیجه مفاد «بل» این است که اگر چه تکذیب کنندگان مانند چهارپایان از درک آیات الهی محرومند، ولی چون از ابزاری برای شناخت آیات الهی بهره مند بودند که حیوانات فاقد آن هستند، باید آنان را از چهارپایان نیز فرومایه تر خواند.

14 - فهم حقایق و معارف دینی و حق بینی و حق شنوی ، ملاک انسانیت و برتری انسان بر چهارپایان است .

أولئك كالأنعم

70- اهمیت علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 6

6 - از دیدگاه برخی مردم در اختیار داشتن خزاین الهی و آگاهی به غیب و فرشته بودن، نشانه پیامبری است.

قل لا أقول لكم عندی خزائن الله ولا أعلم الغیب ولا أقول لكم إنی ملک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 19

19 - برخی از مردم عصر بعثت پیامبری و نبوت را مستلزم آگاهی به امور غیبی می پنداشتند .

لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير .. إن أنا إلا نذير

حصر در جمله «إن أنا ..» ناظر به پندارهایی است که مردم درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشتند که از جمله آنها عالم بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امور غیبی است. جمله «إن أنا ...» بیان می دارد که او تنها نذیر و بشیر است ; یعنی عالم به غیب بودن، لازمه پیامبری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 11

11- آگاهی به غیب و دانستن تعبیر رؤیاها ، دانشهایی والا و گران سنگ است .

ص: 72

ذلکما مما علمنی ربی

«ذلک» و «ذلکما» و نظایر آنها برای اشاره به دور است. استعمال آن برای مشارالیه نزدیک، گویای این نکته است که: مشارالیه در نزد متکلم، امری با عظمت و بلند مرتبه است.

71- ایمان به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 13

13 - باور به علم مطلق خدا و قدرت گسترده و همه جانبه او، زایل کننده هر گونه شبهه در راستی و درستی تحقق معاد و زنده شدن مردگان

ثم یحییکم ثم إلیه ترجعون. هو الذی خلق ... و هو بکل شیء علیم

جمله «هو الذی ... سبع سماوات» اشاره به قدرت بی انتهای خداوند دارد و جمله «و هو بکل شیء علیم» حاکی از علم مطلق الهی است. از هدفهای بیان قدرت و علم همه جانبه خداوند - پس از بیان معاد و زنده کردن مردگان (ثم یحییکم ثم إلیه ترجعون) - بر طرف کردن هرگونه شبهه در راستی و درستی آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 6

6 - باور به علم مطلق الهی و آگاهی او به نهان و آشکار انسان، بازدارنده وی از خطاها و لغزشها

أولایعلمون أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

جمله «أتحذونهم ... لیحاجوکم» در آیه قبل، رسای به این است که: پندار باطل یهود (محدود بودن علم خدا)، آنان را به لغزشها و گناهان پنهانی، بی پروا می کند. بنابراین، هدف از بیان علم مطلق الهی در رد آن پندار، این است که: انسانها بر اثر باور و توجه به آگاهی همه جانبه خدا از خطاها - چه در خفا و چه آشکار - از لغزشها باز ایستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 8

8 - باور و توجه به دانایی خداوند، بازدارنده انسان از تغییر و تبدیل وصیت های میت

فمن بدله ... إن الله سمیع علیم

هدف از بیان علم و آگاهی خداوند پس از بیان حرمت تغییر وصیت و گناه بودن آن، این است که: آدمی با توجه به آن، در اندیشه تغییر و تبدیل وصیت برنیاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 15

15 - اعتقاد به علم همه جانبه الهی، زمینه ساز تقوایبستگی و پرهیز از نادیده گرفتن پیمان های الهی

و اذكروا نعمه الله عليكم و میثقه . . . و اتقوا الله إنّ الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 73

23 - اعتقاد به آگاهی خدا از اعمال انسان ، زمینه قیام برای خدا ، شهادت به قسط ، اجرای عدالت و تحصیل تقواست .

كونوا قومين لله شهداء بالقسط . . . و اتقوا الله إن الله خير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 10

10 - ایمان به شنوایی مطلق و علم فراگیر خدا ، در پی دارنده توکل آدمی بر او

إنه هو السميع العليم

جمله «إنه . . .» تعلیلی است برای لزوم توکل بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 14

14 - باور و توجه آدمی به آگاهی خداوند از کردارها ، زمینه ساز روی آوردن به پرستش او و سپردن امور خویش به اوست .

فاعبدوه و توكل عليه و ما ربك بغفل عما تعملون

از هدفهای یادآوری نظارت خدا بر اعمال انسانها ، پس از توصیه به عبادت و توکل ، ترغیب آنان به پرستش و توکل کردن بر اوست؛ یعنی ، آن گاه که آدمی به آگاهی خدا و عدم غفلت او باور کرد ، به توصیه های او روی می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 20,21,22,24,26

20 - اعتقاد و باور یعقوب (ع) به علم و حکمت الهی ، موجب اتکا و امید آن حضرت به یاری خداوند بود .

عسى الله أن يأتيني بهم جميعاً إنه هو العليم الحكيم

جمله «إنه هو . . .» تعلیل برای «عسى الله ...» می باشد.

21 - باور به علم خدا و حکیمانه بودن افعال او ، زمینه ساز امید و اتکا به اوست .

عسى الله أن يأتيني بهم جميعاً إنه هو العليم الحكيم

22- باور و توجه به انحصار علم و حکمت در خداوند ، زمینه ساز قطع امید از غیر اوست .

عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً إنه هو العلیم الحکیم

هر چند جمله «عسی الله . . .» حاوی حصر نیست، ولی می توان گفت حصری که از تعلیل (إنه هو . . .) استفاده می شود به آن جمله نیز سرایت می کند. بنابراین مفاد (عسی الله . . .) چنین می شود: من تنها به خدا امید دارم و به غیر او امیدی ندارم؛ زیرا تنها او دانا و حکیم مطلق است.

24- باور یعقوب (ع) به علم و حکمت خداوند ، موجب بهره مندی وی از صبر و شکیبایی بود .

فصبر جمیل . . . إنه هو العلیم الحکیم

جمله «إنه هو . . .» علاوه بر اینکه تعلیل برای «عسی الله . . .» است می تواند بیان علت برای «فصبر جمیل» نیز باشد. برداشت فوق ، ناظر به این احتمال است.

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی ، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگنا ها و حوادث دشوار ، وامی دارد .

فصبر جمیل . . . إنه هو العلیم الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 74

31- مطالعه سرگذشت یوسف (ع)، زمینه باور و توجه به ربوبیت خدا و علم و حکمت اوست .

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 3

3- باور به نقش خدا در جهان آفرینش و علم همه جانبه او و فرمانبری همگان از وی، آدمی را به پذیرش ربوبیت مطلق او بر جهان هستی هدایت می کند .

الله یعلم . . . هو الذی یریکم البرق ... لله یسجد ... قل من رب السموت والأرض

بیان ربوبیت خدا بر هستی با طرح سؤال از مشرکان، پس از آیاتی که صفات و ویژگیهای خداوند را مطرح کرد، می رساند که مضمون آیه مورد بحث به منزله نتیجه ای برای آیات گذشته است؛ یعنی، آگاهی همه جانبه خدا (الله یعلم . . .)، دخل و تصرف او در هستی (هو الذی یریکم ...) و خضوع همگان در برابر او (لله یسجد ...) هر اندیشمندی را به این نتیجه می رساند که: اوست رب و مالک همه هستی و غیر او ربوبیتی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 8

8 - آگاهی و ایمان مؤمنان به علم همه جانبه خداوند، مایه تحمل مصیبت ها و پایداری در برابر مشکلات است .

ما أصاب من مصیبه إلاّ یأذن الله . . . و الله بکلّ شیء علیم

72- بت ها و اقرار به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 4

4- بت های اهل شرک در قیامت، بر یگانگی خدا و آگاهی او بر ظاهر و باطن اشیا اعتراف خواهند کرد .

فکفی بالله شهیداً بیننا و بینکم إن کنا عن عبادتکم لغفلین

73- بهترین علم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 20

20- دانش کشف ارتباط نظام اسباب و علل با حاکمیت اراده الہی ، دانشی بس بلند مرتبہ

ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنى عنكم من الله من شيء . . . وإنه لذو علم لما علم

ص: 75

74- بی تأثیری علم به تعداد اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 11

11- دانستن شمار اصحاب کهف ، امری غیر ضروری بوده و تأثیری در بُعد معرفتی و درس آموزی آن ندارد .

سِقُولُونَ ثَلَاثَةٌ .. قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ ... فَلَا تَمَارُ فِيهِمْ

واگذار کردن اطلاع از تعداد اصحاب کهف به خداوند و ترک بحث و منازعه در این موضوع، گواه بی نقش بودن این نوع از آگاهی در هدفِ نقلِ سرگذشت آنان است.

75- پرسش از علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 4

4- پیدایش سؤالیهای درباره علم و حکمت خداوند و امتیازات یوسف (ع) ، باعث طرح داستان یوسف (ع) در قرآن

إن ربك علیم حکیم. لقد كان فی یوسف وإخوته آیت للسانین

76- پیروی از علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 8

8- پیروی از پیامبران ، پیروی از علم و آگاهی است .

يَأْتِي إِيَّاهُ قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ

77- تاریخ حجیت علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 10

10 - علم ، در میان تمامی ملل و اقوام در گذشته تاریخ ، حجت و مسؤولیت آفرین بود .

و أشرك به ما ليس لى به علم

احتجاج و استدلال مؤمن آل فرعون با مردم مشرك مصر، به این كه نسبت به شريك داشتن خداوند علم ندارم و به این دليل آن را قبول نمى كنم، دليل بر آن است كه مردم مصر، پذيرفته بودند كه اعتقادات دينى انسان بايد مبتنى بر علم و آگاهى اطمینان بخش باشد.

ص: 76

78- تاریخ علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 6

6- وجود برخی علوم و معارف صحیح الهی در میان مردم قبل از نزول قرآن

إن الذین أوتوا العلم من قبله

79- تجلی علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 166 - 4,5

4 - قرآن پرتوی از علم و دانش خداوند

أنزله بعلمه

در برداشت فوق «بعلمه» حال برای ضمیر مفعولی و «باء» در آن به معنای مصاحبت و ملابست گرفته شده است؛ یعنی قرآن نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) علم الهی را به همراه دارد.

5 - تجلی علم الهی در قرآن، گواهی خداوند بر حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

لكن الله یشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

جمله «انزله بعلمه» می تواند تفسیری برای «یشهد» باشد یعنی نزول قرآن که مظهري از علم خداوند است، همان شهادت الهی بر حقانیت قرآن و متعاقباً حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

80- تحقق علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 3 - 8

8 - آزمون های الهی، زمینه ساز تحقق عینی علم خداوند به مؤمنان راستین و مدعیان دروغین است.

ولقد فتنا .. فلیعلمنّ الله الذین صدقوا و لیعلمنّ الکذبین

تعبیر «فلیعلمنّ الله» بیان کننده آن است که علم ازلی خداوند، با آزمودن مؤمنان و شناخته شدن مؤمنان واقعی از مدعیان ایمان، به مرحله

عینیت و تحقق می رسد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 11 - 3

3 - آزمون های الهی ، زمینه تحقق عینی علم خداوند به مؤمنان و منافقان است .

و من الناس من يقول ءامناً بالله فإذا أؤذى فى الله جعل فتنه الناس كعذاب الله .

تعبیر «و ليعلمنَّ الله ..» نشانه این حقیقت است که علم خداوند، در مرحله آزمودن مدعیان ایمان، به عینیت و فعلیت می رسد.

ص: 77

81- تداوم علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حتی پس از رحلت خود، دارای آگاهی و قدرت نظارت بر عملکرد امت خویش

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِدًا

اگر منظور از «شاهداً» شهادت بر اعمال همه امت در صحنه قیامت باشد، مطلب بالا استفاده می شود؛ زیرا که شهادت بدون آگاهی و نظارت فاقد اعتبار است.

82- ترک سخن بی علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 10

10- ارشاد مردم به ترک اظهار نظر های بی پایه در باره حقایق و احاله علم آن به خداوند، وظیفه ای است برعهده رهبران الهی .

سَيَقُولُونَ... قُلْ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ

83- تشویق به تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 16 - 8

8 - تحریص و تشویق خداوند مردم را به کسب معرفت درباره خیر بودن اعمال دینی و بازگشت منفعت آن به خود انسان

اعبدوا الله و اتقوه ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 43 - 5

5 - تشویق خداوند، به کسب دانش و خردورزی جهت دریافت دقایق قرآن کریم

و ما یعقلها إلا العلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 13

13 - تشویق و ترغیب شدن مردم از سوی حضرت نوح (ع)، به کسب دانش و شناخت حقایق و معارف الهی

لوکنتم تعلمون

ص: 78

84- تعلم علم زیانبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 35

35 - حرمت فراگیری علوم زیانبار و بی فایده

و يتعلمون ما يضرهم ولا ينفعهم

85- تعلیم علم غیب به یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت . . . واتبعت مله اباؤی

جمله «اتبعت . . .» عطف بر «ترکت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت می کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف (ع) از علوم الهی، نقش داشته است.

86- جاودانگی علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 12

12- علم و قدرت انسان، ناپایدار و علم و قدرت خداوند، همیشگی است.

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً إن الله علیم قدیر

87- جایگاه علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 15

15 - قلب و دل آدمی باید منشأ بروز حقایق و معارف الهی بوده و خاستگاه علم و حکمت باشد.

وإن من الحجارة لما يتفجر منه الأنهر وإن منها لما يشقق فيخرج منه الماء

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 49 - 7

7 - سینہ و قلب آدمی ، جایگاہ علم و آگاہی است .

بل هو . . . فی صدور الذین أوتوا العلم

ص: 79

88- جنیان سلیمان (ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 6،10

6 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع) ، از علم غیب برخوردار نبودند .

فلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

10 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع) ، از معرفتی به نام علم غیب آگاهی داشتند .

تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ

89- حرمت افتای بی علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 5

5 - اظهار نظر درباره احکام دین (فتوا دادن) بدون علم ، امری نکوهیده و حرام است .

وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

90- حقیقت علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 2

2 - ظرف معلومات انسان ، در اصل آفرینش او تهی است .

ما لم يعلم

تعبیر «ما لم يعلم» (چیزی را که نمی دانست) شامل معلومات اکتسابی و غیر اکتسابی هر دو می شود.

91- درخواست ازدیاد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 17

17 - دعا برای زیادتی علم ، از توصیه های خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقل ربّ زدنی علماً

ص: 80

92- دستیابی به علم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 3

3 - سامری ، به کمک علم و آگاهی خود ، به اندکی از آثار و تعالیم یکی از رسولان الهی دست یافت و بخشی از آن را در اختیار گرفت .

بصرت .. فقضیت قبضه من اثر الرسول

محتمل است مراد از «أثر الرسول» دانش و اسراری باشد که در دست موسی و هارون(ع) و یا پیامبران پیش از آن دو بوده است؛ که گوشه ای از آن به دست سامری افتاده بود و وی با تسویلات نفسانی، آن را در راه گمراه ساختن مردم به کار گرفته بود. «ال» در «الرسول» دلالت دارد که فرد مورد نظر سامری، برای حضرت موسی(ع) نیز شناخته شده بود؛ ولی گویا سامری به منظور پی نبردن دیگران به حقیقت ماجرا، نام رسول و اثر او را برای عموم بنی اسرائیل مشخص نساخت.

93- دعا برای ازدیاد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 26

26 - برای زیادتی علم ، باید به درگاه خداوند دعا کرد .

و قل ربّ زدنی علمًا

94- دعای راسخان در علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 18 ، 2، 1

1 - راسخین در علم ، از پروردگار ، مصوئیت از انحراف فکری و جدا نشدن از مسیر هدایت را خواهند .

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

2 - عالمان ژرفنگر ، خواهان رحمتی ویژه از پروردگار هستند .

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا ... وهب لنا من لدنک رحمه

18 - عالمان ژرفنگر خواستار رحمتی از خداوند ، که فراتر از هدایت و استمرار آن است .

رَبَّنَا لَا تَرِغْ قُلُوبَنَا .. وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً

بنابراینکه جمله «وَهَبْ لَنَا ..»، تفسیر جمله سابق نباشد؛ و چون پس از نعمت هدایت درخواست شده، نشانه برتری آن است.

95- دلایل برتری علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 26 - 7،15

ص: 81

7- مالکیت یگانه خداوند بر هستی ، دلیل قابل قیاس نبودن علم او با علوم ادعایی بشر است .

قل الله أعلم بما لبثوا له غيب السموت و الأرض

جمله «له غیب. . .» برهانی است که «الله أعلم» را تثبیت می کند.

15- ولایت و نظارت یگانه خدا بر اصحاب کهف ، دلیل علم برتر الهی و عدم آگاهی دیگران به زوایای سرگذشت آنان است .

قل الله أعلم بما لبثوا . . . ما لهم من دونه من ولیّ

96- دلایل علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 5،8،13

5 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او بر وضعیت انسان در همه حال است .

ألا إنّ لله ما فی السموت و الأرض قد یعلم ما أنتم علیه

برداشت فوق، مبتنی بر این است که جمله «قد یعلم. . .» استینافیه بیانیه باشد.

8 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او از زمان رجعت و بازگردانیده شدن انسان به سوی او (زمان رستاخیز) است .

ألا إنّ لله ما فی السموت و الأرض قد یعلم ما أنتم علیه و یوم یرجعون إلیه

13 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او بر همه پدیده های جهان است .

ألا إنّ لله ما فی السموت و الأرض . . . و الله بکلّ شیء علیم

97- دلایل علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 6

6- پوشیده نبودن هیچ پدیده ای در عالم از خداوند ، دلیل آگاهی او از نهان و آشکار انسان

و ما یخفی علی الله من شیء فی الأرض و لا فی السماء

جمله «و ما یخفی علی الله. . .» می تواند تعلیل برای بخش اول آیه (إنک تعلم...) باشد.

8- به دست خداوند بودن مرگ و حیات انسان ها ، دلیل علم او بر احوال انسان ها در گذشته و آینده

وإنا لنحن نحي ونميت . . . ولقد علمنا المستنخرين . وإن ربك هو يحشرهم

برداشت فوق، بر این احتمال که ذکر «إنا لنحن نحیی و نمیت» قبل از «ولقد علمنا. .» و ذکر «إن ربک هو یحشرهم» پس از آن، می تواند به منظور اقامه دلیل برای آن باشد. طبق این احتمال، معنای آیه چنین می شود: ما به احوال پیشینیان و آیندگان آگاهی داریم؛ چرا که خود ما میراننده و زنده کننده همه هستیم.

12- مالکیت یگانه خداوند بر هستی ، دلیل آگاهی ژرف او بر تمامی دیدنی ها و شنیدنی ها است .

له غیب السموت و الأرض أبصر به و أسمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 6

6 - آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إنّ الله علم غیب السموت و الأرض إنّه علیم بذات الصدور

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إنّ الله علیم بذات الصدور» در مقام تعلیل برای «إنّ الله عالم غیب..» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 8 - 90 - 3

3 - وابستگی ابزار درک و شناخت به خداوند ، دلیل آگاهی او از انفاق ها و اهداف مدعیان انفاق است .

يقول أهلکت مالاً .. ألم نجعل له عینین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 10 - 90 - 4

4 - آگاهی دقیق خداوند از راه های خیر و شرّ ، دلیل مخفی نبودن اهداف مدعیان انفاق ، بر او است .

يقول أهلکت مالاً .. و هدینه النجدین

98 - دلایل علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 6

6- خبر دادن از نوع غذا و خصوصیات آن ، دلیل یوسف (ع) فراروی زندانیان برای بهره مندیش از علم غیب

قال لا یأتیکما طعام ترزقانه إلاّ تبتأ تکما بتأویله . . . ذلکما مما علمنی ربی

99- دین و علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 8

8 - احکام و قوانین قرآن ، مبتنی بر علم و عقل

وإن احکم بینهم بما أنزل اللّٰه . . . افحکم الجهلیه بیغون

جهل - در لغت - مقابل عقل و نیز علم، کاربرد دارد.

ص: 83

100- ذکر علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 17

17- توجه و باور به آگاهی و نظارت خداوند بر اعمال و رفتار انسانها ، موجب پایداری و استقامت در راه دین است .

فاستقم كما أمرت و من تاب معك .. إنه بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 26

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی ، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگنا ها و حوادث دشوار ، وامی دارد .

فصیر جمیل .. إنه هو العلیم الحکیم

101- ذکر علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 13

13 - توجه به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار ، و غیب و شهود ، بازدارنده آدمی از گناه و توبه شکنی و برانگیزنده وی به خیر و صلاح

و قل اعلموا فیسری اللّٰه عملکم .. فینبئکم بما کنتم تعملون

بیان علم همه جانبه خداوند - پس از تشویق و توصیه به توبه و عمل - می تواند به منظور مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 42 - 4

4- توجه به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار ستم پیشگان و کیفر شدنشان در روز قیامت ، بازدارنده آدمی از ستم و تعدی

و لاتحسبنّ اللّٰه غفلاً عمّا يعمل الظّلمون إنّما يؤخّروهم لیوم تشخص فیہ الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - توجه به آگاهی خدا از آشکار و نهان ، بازدارنده مؤمنان از ارتباط سرّی با کافران

تسرون ... و أنا أعلم بما أخفیتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 3

3 - لزوم پرهیز از ادعا های نادرست و توجه به آگاهی خداوند از رفتار ها و نیت های انسان

ص: 84

يقول . . . أیحسب أن لم یره أحد

توییح استفاد از همزه استفهام در «أیحسب»، ممکن است ناظر به دروغ بودن گفتاری باشد که در آیه قبل از مدعیان انفاق نقل شد.

102- رابطه علم و ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 39

39 - خداترسی و توجه به آگاهی او، عامل رعایت مصالح نوزادان و مسائل مربوط به شیردهی آنان از سوی پدر، مادر، وارثان پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 10

10 - نقش علم، در فهم وحدانیت خدا و اقرار به آن

شهد الله . . . و اولوا العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 85 - 7

7 - توجه به بهره مندی مسلمانان در آخرت و زیان دیگران، انگیزه ای برای پذیرش اسلام

و من یتبع . . . و هو فی الاخره من الخاسرین

103- رابطه علم و عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 203 - 8,9

8 - توجه به قیامت و بازگشت به خدا، زمینه ساز رعایت تقوای الهی

فاذا قضیت مناسککم . . . و اتقوا الله و اعلموا انکم الیه تحشرون

9 - توجه به قیامت، زمینه ساز عمل به مناسک حج

و اعلموا انکم الیه تحشرون

با توجه به اینکه پس از بیان مناسک حج، مسأله قیامت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 10

10 - توجه به بازگشت همه چیز به سوی خداوند، زمینه تسلیم شدن در برابر او و پرهیز از پیروی شیطان

و لا تتبعوا خطوات... و الی الله ترجع الأمور

ص: 85

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 13

13 - توجّه انسان به علم خداوند نسبت به اعمال خیر ، مُشَوِّق او برای انجام آن

و ما تفعلوا من خیر فانّ الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 20

20 - توجّه انسان به جهل خود و علم خداوند ، زمینه پذیرش احکام الهی

والله یعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 220 - 16

16 - توجه به آگاهی خداوند ، زمینه ساز اجرای قوانین

والله یعلم المفسد من المصلح

هدف از بیان علم خداوند به نیت و اعمال ، تشویق انسانها به انجام وظایف و اجرای احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 37

37 - خداترسی و توجّه به نظارت او بر اعمال ، عامل رعایت حقوق متقابل مادر ، پدر و دایه

والوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله و اعلموا ان الله بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 15

15 - توجّه به آگاهی خداوند از اعمال انسان ، زمینه عمل به احکام اوست .

والذین یتوفّون . . . و الله بما تعملون خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 10

10 - توجّه آدمی به آگاهی خداوند به انفاق و ایثار، زمینه ساز انجام آن

لن تنالوا .. فانّ الله به علیم

جمله «ان الله ..»، به منظور تشویق ایثارگران و انفاق کنندگان، ایراد شده است.

104- زمینه ازدیاد علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 86

23 - ترک تعجیل در نزول تمامی قرآن و سکوت کامل تا پایان نزول هر آیه ، زمینه ساز افزایش علوم پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند

و لاتعجل بالقرآن . . . وقل رب زدنی علماً

105- زمینه استفاده از علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 10

10- لزوم به کارگیری دانش ها و ابتکارات ، در راستای دفاع از منافع انسان های مظلوم و مورد تجاوز دشمن

و علمنه صنعه لبوس لکم لتحصنکم من بأسکم

لام در «لکم» برای انتفاع و در «لتحصنکم» برای علت است و علت، می تواند تعمیم دهنده حکم باشد. در این صورت می توان گفت: هر چه در جهت منافع مردم باشد و انسان را از تجاوز دیگران مصون دارد - چه تولید سلاح باشد و چه چیز دیگر - امری لازم و بایسته است.

106- زمینه تأثیر علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 3

3 - کارایی دانش و تلاش اقتصادی بشر در رفاه و توسعه اقتصادی ، منوط به مشیت خداوند است .

إِنَّمَا أُوتِيْتَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ . . . أُولَٰئِكَ يَعْلَمُونَ إِنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «أُولَٰئِكَ يَعْلَمُونَ» عطف بر جمله «و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون» می باشد؛ یعنی، کافران توسعه روزی خود را در اثر تلاش و دانش خود می پندارند؛ در حالی که بیشتر آنان به این حقیقت آگاهی ندارند که توسعه روزی و یا تنگ شدن آن بر مردم، بسته به مشیت و تقدیر الهی است و چه بسا دو ملت و یا دو فرد یکسان به تلاش اقتصادی پردازند؛ ولی روزی آنان یکسان نباشد.

107- زمینه تأثیر علم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - کارایی دانش و تلاش اقتصادی بشر در رفاه و توسعه اقتصادی، منوط به مشیت خداوند است.

إِنَّمَا أُوتِيْتَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ .. . أَوْلِمَ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «أَوْلِمَ يَعْلَمُوا..» عطف بر جمله «و لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ» می باشد؛ یعنی، کافران توسعه روزی خود را در اثر تلاش و دانش خود می پندارند؛ در حالی که بیشتر آنان به این حقیقت آگاهی ندارند که توسعه روزی و یا تنگ شدن آن بر مردم، بسته به مشیت و تقدیر الهی است و چه بسا دو ملت و یا دو فرد یکسان

ص: 87

به تلاش اقتصادی پردازند؛ ولی روزی آنان یکسان نباشد.

108- زمینه تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 17

17 - استفاده از پاداش خواهی انسان از روش های قرآن برای ایجاد انگیزه برای تحصیل علم و گرایش به ایمان و عمل صالح

لکن الرسخون .. أولئک سنؤتیهم أجراً عظیماً

109- زمینه ذکر علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 31

31- مطالعه سرگذشت یوسف (ع)، زمینه باور و توجه به ربوبیت خدا و علم و حکمت اوست .

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم

110- زمینه علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 12

12 - دستیابی اهل ایمان به جامعه ای با قوام در پرتو حراست از حرمت کعبه و انجام مناسک حج، موجب آگاهی آنان به علم گسترده و همه جانبه خداوند .

جعل الله .. ذلک لتعلموا إن الله یعلم ما فی السموت و ما فی الارض

برداشت فوق بر این مبناست که «ذلک» اشاره به خود حقایق بیان شده باشد نه بیان آن حقایق، یعنی آنگاه که انسانها در پرتو احترام به کعبه و ماههای حرام و انجام مناسک آن به جامعه ای با قوام رسیدند، در می یابند که خداوند دارای علمی گسترده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 11

11- احسان و نیکوکاری، زمینه برخوردار شدن از علم و حکمت است .

ءاتینه حکمًا و علمًا و کذلک نجزی المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 22

22- ایمان به خدا و آخرت و اعراض از کفر حاکم بر جامعه ، زمینه ساز پدید آمدن علم و بصیرتی ویژه در آدمی

ص: 88

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت مله قوم . . هم کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کھف - 18 - 44 - 1

1- آدمی ، به هنگام شداید ، به ولایت و تسلط مطلق خداوند بر همه امور ، پی می برد .

و لم تکن له فئه ینصرونه . . هنالک الولیه لله الحق

تردیدی نیست که ولایت خداوند (چه به معنای حاکمیت و تدبیر و چه به معنای نصرت) همواره، حاکم و نافذ است، لذا اشاره به مکان و واقعه خاص با واژه «هنالک» از آن جهت است که در چنین موقعیت هایی، آدمی، به آن نکته واقف می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کھف - 18 - 65 - 10

10- بندگی به درگاه خدا، زمینه برخورداری از علم و معارف الهی است . *

عبداً من عبادنا . . و علمنه من لدنا علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 43 - 2

2 - استفاده از مثال های فراوان و تبیین کننده ، در قرآن به منظور آگاهی مردم

و تلک الأمثل نصربها للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 51 - 7

7 - برتری اعجاز قرآن بر معجزات حسی ، در این است که قرآن ، دارای معارفی است و مردم با خواندن آن ، بر آن معارف ، آگاه می شوند

أولم یکفهم أننا أنزلنا علیک الکتب یتلی علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - مبادی شک و معرفت ، در اختیار خود انسان است .

إلّا لنعلم من يؤمن بالأخره ممّن هو منها في شكّ

از این که در آیه، شک و تردید مذموم شمرده شده و پی آمد آن، تبعیت از ابلیس معرفی گردیده است؛ نشان می دهد که حصول چنین معرفتی برای انسان در اختیار خود او است. در غیر این صورت، نباید امر مذمومی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 35 - 2

2 - آیات و نشانه های الهی در پهنه طبیعت ، معرفت بخش انسان ها و انذاردهنده حق پوشان

و من آیته .. و يعلم الذین یجدلون فی آیتنا

ص: 89

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 5 - 2

2 - شناخت مراحل آغازین خلقت انسان ، زمینه سازی بردن به تحت مراقبت بودن وی و مایه شناخت قدرت خداوند بر ثبت کردار او است .

علیها حافظ . فلینظر الإنسن مم خلق

ارتباط دو آیه، با توجه به حرف «فاء» در «فلینظر»، بیانگر برداشت یاد شده است.

111- زمینه علم به آینده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 9

9- رؤیا ها می تواند بیانگر خبر ها و وقوع حوادثی از آینده باشد .

إنی رأیت أحد عشر .. لا تقصص رءیاک علی إخوتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 8

8- رؤیا ، می تواند صورت و نمودی از حوادث و دریچه ای برای آگاهی به آینده باشد .

فیسقی ربه خمراً .. فیصلب فتأکل الطیر من رأسه

112- زمینه علم به زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 1

1 - ژرف نگری درباره عالم آفرینش ، زمینه توجه انسان به آخرت و نگرش واقع بینانه به زندگی دنیا است .

یعلمون ظهراً .. أولم یتفکروا فی أنفسهم ما خلق اللّٰه السموت و الأرض و ما ب

«فی أنفسهم» ظرف برای «أولم یتفکروا» است؛ یعنی: «تعجب است که با خود نمی اندیشند.» گفتنی است، از آن جایی که جایگاهی برای اندیشیدن، جز نفس آدمی نیست، قید «فی أنفسهم» اشاره به تفکر عمیق و ژرف دارد. همزه، برای تعجب است و دلالت می کند بر

این که «غافلان از عالم آخرت و سطحی نگران به دنیا چرا چنین هستند؟» اگر آنان، درباره عالم آخرت، به اندیشه بنشینند، حقانیت آن را در خواهند یافت و با دریافت حقانیت آن به عالم آخرت توجه پیدا خواهند کرد.

113- زمینه علم به قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 20 - 4

4- فراخوانی به مطالعه طبیعت، برای پی بردن به قدرت خداوند، و در نتیجه، رفع تردید در امکان معاد، روش هدایتی

ص: 90

قرآن است .

قل سيروا في الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - نازعات - 79 - 27 - 4

4 - ضرورت دقت در آفرینش پدیده های هستی ، برای پی بردن به قدرت مطلق خداوند

ءأنتم أشد خلقاً أم السماء بنیها

114- زمینه علم حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - جن - 72 - 24 - 2

2 - کافران لجوج و حق ناپذیر ، تنها به هنگام مشاهده نشانه های نزول عذاب الهی ، به ناتوانی و بی پناهی خود پی می برند .

حتی إذا رأوا ما یوعدون فسیعلمون من أضعف ناصرًا و أقلّ عددًا

115- زمینه علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 3

3- رؤیا ، دریچه ای برای آگاهی به غیب و امور نهانی

إنی رأیت أحد عشر کوکبًا .. کذلک یجتیبک ربک و یعلمک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - نجم - 53 - 36 - 4

4 - وحی ، طریق رهیابی انسان به غیب *

أعنده علم الغیب .. أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

خداوند، در ابتدا علم غیب را از مشرکان نفی می کند و سپس در مقام تخطئه و توییح آنان می فرماید: وحی - که طریق ارتباط انسان با

غیب است - هیچ گونه سازگاری با اندیشه آنان ندارد.

116- زمینه علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 2

2- ربوبیت و پروردگاری خداوند ، مقتضی علم و آگاهی کامل به احوال انسانهاست .

رَبِّكُم اَعْلَمُ بِكُمْ

ص: 91

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 3

3- ربوبیت خداوند ، مقتضی علم و آگاهی او به همه موجودات آسمان ها و زمین است .

رَبِّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

117- زمینه علم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 24 - 2

2 - کافران لجوج و حق ناپذیر ، تنها به هنگام مشاهده نشانه های نزول عذاب الهی ، به ناتوانی و بی پناهی خود پی می برند .

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْئَلُونَ مَن أُضْعِفَ نَاصِرًا وَّأَقْلَّ عَدَدًا

118- زمینه علم لدنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 6

6- نیکوکاران ، زمینه دار بهره مند شدن از حکمت و دانش خدادادی

ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَّعِلْمًا وَّكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

119- زمینه علم مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 12

12- پی بردن مسلمانان ، پس از حدیبیه به وجود عناصری مؤمن ؛ اما مخفی در قلب محیط شرک (مکه)

و لولا رجال مؤمنون . . . لم تعلموهم

تعبیر «لم تعلموهم»، بیانگر عدم اطلاع قبلی مسلمانان از وجود مؤمنانی در مکه است و نفس همین تعبیر، تذکری به مسلمانان نسبت به وجود مؤمنان ناشناخته در مکه است.

120- زمينه علم يوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 22 - 5

5- رسيدن يوسف (ع) به سن رشد ، زمينه ساز برخورداري او از علم و حكمت

ص: 92

ولما بلغ أشده ءاتينه حكماً و علمًا

121- سخن بی علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 12

12 - ضرورت پرهیز از گفتارها و ادعا های مبتنی بر ظن و گمان *

ما لهم به من علم الا اتباع الظن

جمله «ان الذين .. الا اتباع الظن» دارای لحنی است مذمت آمیز نسبت به کسانی که باورهایشان مبنی بر ظن و گمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 8

8- سخن های نسنجیده بر زبان آوردن و اظهار نظر بدون شناخت و بررسی ، امری نکوهیده و ناروا است .

سيقولون .. رجماً بالغيب

122- سرزنش جهل به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 1

1 - جهل و تردید درباره احاطه علمی خداوند به اشیا ، مورد نکوهش و سرزنش است .

ألم تر أن الله يعلم

استفهام در «ألم تر»، برای انکار توییخی است. «تَرَ» از «رأى» (دانستن) مشتق است؛ یعنی، «ألم تعلم أن الله...».

123- سرزنش شك در علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 1

1 - جهل و تردید درباره احاطه علمی خداوند به اشیا ، مورد نکوهش و سرزنش است .

ألم تر أن الله يعلم

استفهام در «ألم تر»، برای انکار توییحی است. «تر» از «رأى» (دانستن) مشتق است؛ یعنی، «ألم تعلم أن الله...».

ص: 93

124- سرزنش کتمان علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 19

19- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال : لا ينبغي للعالم أن يسكت على علمه ، و لا ينبغي للجاهل أن يسكت على جهله و قد قال الله : « فاسئلوا أهل الذكر . . . » . . . » ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده است که فرمود: سزاوار نیست که عالم بر علم خود سکوت کند و سزاوار نیست که جاهل بر جهل خود ساکت بماند، همانا خدا فرمود: فاسئلوا اهل الذكر. . .».

125- سوء استفاده از علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 11

11 - سوء استفاده علمای یهود و دانشمندان اهل کتاب از علم و مقام خویش برای گمراهی مسلمانان

الم تر الى الذين . . . ان تضلوا السبيل

126- شرایط علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 3

3- خداوند ، فهم کامل و همه جانبه کتاب آسمانی (تورات) و عمل قاطعانه بر طبق آن را ، به یحیی (ع) فرمان داد .

يحيى خذ الكتب بقوة

«ال» در «الکتاب» عهد است و ممکن است مراد همان تورات باشد؛ زیرا کتاب دیگری که بر یحیی (ع) نازل شده باشد شناخته شده نیست. فرمان «خذ» کنایه از فهم و تدبیر کامل است و «بقوه» که حال برای فاعل «خذ» می باشد، به معنای نیرومندی هم در مقام علم و فراگیری و هم در مقام عمل است.

127- عظمت علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- علم الهی به اسرار و اعمال آدمیان ، تنها گوشه ای از علم گسترده او به امور پنهان و آشکار آسمان و زمین

وإن ربك لیعلم ما تكتمّ . . . و ما من غائبه . . . إلا فی كتب مبین

ص: 94

128- عقیده به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 18

18- علم و عقیده ملائکه به آگاهی خداوند از کردار انسانها

بلی إن الله علیم بما کنتم تعملون

برداشت فوق بر این اساس است که «بلی إن الله . . .» کلام ملائکه در برابر ادعای کافران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 31

31- بازدید کنندگان از اصحاب کهف ، به ربوبیت خداوند و برتری علم او بر همگان ، معتقد بودند .

فقالوا .. ربهم أعلم بهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 70 - 3

3 - باور داشت و اعتقاد مشرکان صدراسلام ، به احاطه علمی خدا بر سراسر هستی

ألم تعلم أن الله يعلم ما فی السماء و الأرض

استفهام تقریری در «ألم تعلم» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 1

1 - اعتقاد و اقرار مشرکان عصرت بعثت ، به عزت و دانایی آفریدگار هستی

ولئن سألتهم .. ليقولنّ خلقهنّ العزیز العلیم

129- علم آخرت طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - شب زنده داران عابد و آخرت جوین امیدوار به رحمت الهی ، عالمان راستین و آگاهان به حقایق هستی اند .

أمن هوقنت ءاناء الیل . . ویرجوا رحمه ربّه قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که «الذین یعلمون»، اشاره به کسانی داشته باشد که در صدر آیه شریفه از آنان سخن به میان آمده است.

130- علم آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 9

ص: 95

9- آگاهی بیشتر و فراتر آدم (ع)، راز برتری او بر فرشتگان بود.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا .. إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 8,9

8- آدم (ع)، برتر از فرشتگان و عالمتر از ایشان بود.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا .. قَالُوا سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

9- هدف از فرمان خدا به فرشتگان (در بیان نام های حقایق)، یادآوری عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی و آگاه ساختن آنان به برتری علمی آدم (ع) بود.

أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ .. قَالُوا سُبْحٰنَكَ ... إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 1,2

1- خداوند به آدم (ع) فرمان داد تا نام هر یک از حقایق هستی را برای فرشتگان بازگو کند.

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ

2- آدم (ع)، نام های حقایق هستی را برای فرشتگان بیان کرد.

فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ

131- علم آصف بن برخیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 26,27

2- آصف بن برخیا (آورنده تخت بلقیس) دارای بخشی از علم به کتاب (لوح محفوظ)

قال الذی عنده علم من الکتب أنا ایتیک به قبل أن یرتدّ إلیک طرفک

عبارت «علم من الکتب» - با توجه به نکره بودن «علم» - به معنای آگاهی داشتن به گوشه ای از دانش کتاب می باشد. گفتنی است که بر

طبق روایات، آورنده تخت بلقیس آصف بن برخیا، وصی و وزیر سلیمان(ع) بوده است و مراد از «کتاب» - بنابر گفته برخی از مفسران - لوح محفوظ است.

26 - « عن علی بن محمد (فی قول الله تعالی) « . . . الذی عنده علم من الكتاب » فهو آصف بن برخیا . . . » ;

از امام هادی(ع) [درباره سخن خدای متعال] [.. الذی عنده علم من الكتاب] روایت شده است که او آصف بن برخیا بود...».

27 - « عن أبی جعفر (ع) قال : إنَّ اسم الله الأعظم علی ثلاثة و سبعین حرفاً و إنما کان عند آصف منها حرف واحد فتکلم به فحسب بالأرض ما بینه و بین سریر بلقیس حتّی تناول السریر بیده ثمَّ عادت الأرض كما كانت أسرع من طرفه عین ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که اسم اعظم الهی دارای 73 حرف است و آنچه آصف بن برخیا داشت تنها یک حرف از آن بود که با به زبان آوردن آن حرف، زمین در فاصله بین او و تخت بلقیس فرورفت تا آن که آصف دست برد و تخت بلقیس را گرفت. سپس زمین به حالت اولیه اش که داشت برگشت و این کار سریع تر از یک چشم برهم زدن انجام گرفت».

ص: 96

132- علم آل ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 54 - 11

11 - نبوت، فهم، منصب قضاوت و لزوم اطاعت مردم، داده های خداوند به خاندان ابراهیم (ع)

فقد اتينا ال ابرهيم الكتب والحكمه و اتيناهم ملكاً عظيماً

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق درباره «الکتاب» فرمود: النبوه، و درباره «الحکمه» فرمود: الفهم و القضاء، و درباره «ملکاً عظيماً» فرمود: الطّاعه.

کافی، ج 1، ص 206، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 491، ح 303؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 248، ح 160.

133- علم ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 5

5- حضرت ابراهیم (ع) از عذاب قوم لوط پیش از نزول آن، توسط فرشتگان آگاه شده بود.

قال فما خطبکم . . . قالوا انا اُرسِلنا إلى قوم مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 14، 5، 1

1- حضرت ابراهیم (ع)، برخوردار از دانش و آگاهی های ویژه برای هدایت دیگران

يأبئ إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك

5- ابراهیم (ع)، پیش از مناظره اش با آزر، موحدی هدایت یافته و آگاه بود.

يأبئ إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني أهدك صراطاً سوياً

14- آگاهی های ویژه حضرت ابراهیم (ع)، هدایت گر انسان ها به راه راست و به دور از افراط و تفریط

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا

«سوی» به چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط مصون باشد (مفردات راغب). و «صراطاً سویاً»، یعنی راهی که از تعادل کامل برخوردار و از افراط و تفریط به دور باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 7

7 - ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، مردان علم و عمل

إبرهیم وإسحق و یعقوب أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَرِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «الأبصار» کنایه از علم و «الأیدی» کنایه از عمل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 31 - 2

2 - پی بردن حضرت ابراهیم (ع) به منحصر نبودن مأموریت فرشتگان در بشارت اعطای فرزند به ایشان

ص: 97

و بشروه بغلم .. قال فما خطبكم أيها المرسلون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که در آیه شریفه سخنی از وجود رسالتی افزون بر بشارت فرزند به میان نیامده است و فرشتگان خود آن را آشکار نکرده اند؛ اما ابراهیم(ع) به این نکته پی برده و رسالت اصلی فرشتگان را جویا شده است.

134- علم ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 14 - 3

3 - ابلیس، آگاه به پیدایش نسلهایی از آدم و وجود رستاخیز برای ایشان

أنظرنی إلی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 9

9 - ابلیس، آگاه به اغواپذیری انسانها حتی پیش از خلقت آنان

لأقعدن لهم صرطک المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 17 - 10

10 - ابلیس آگاه به نفوذ ناپذیری برخی از آدمیان در برابر اغواگریهای وی

ثم لأتینهم من بین أیدیهم .. و لاتجد أكثرهم شکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 33 - 2

2- ابلیس، از ماده اولیه خلقت انسان، آگاهی کامل داشت.

قال لم أکن لأسجد لبشر خلقته من صلصل من حمأ مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ابلیس ، به تکثیر نسل آدم (ع) و حوا و نیز به اغواپذیری اکثر آنان و تأثیرناپذیری بندگان خالص خدا از وسوسه هایش ، از آغاز خلقت انسان آگاه بود .

لَاغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ . إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 11، 8، 9

8- ابلیس ، از همان آغاز خلقت نوع انسان ، از آسیب پذیری و امکان تسلط خویش بر آنان آگاهی داشت .

لئن أخرجتن إلى يوم القيمة لأحتكن ذريته

ص: 98

9- رستاخیز ، امری تعیین شده و قطعی در آغاز خلقت آدم (ع) و آگاهی ابلیس از آن

قال .. لئن أخرجتن إلى يوم القيمة

11- آگاهی ابلیس از وجود عناصری غیر قابل فریب در میان نسل های آینده آدم (ع) از همان آغاز خلقت آنان

لأحتنكن ذریته إلا قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 76 - 9

9- ابلیس ، از عنصر و ماده اولیه خلقت خود و انسان آگاهی کامل داشت .

خلقتنی من نار و خلقته من طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 8

8- ابلیس ، آگاه به پیدایش نسل هایی از آدم و وجود رستاخیز برای آنان

قال ربّ فأنظرنی إلى یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 4

4- آگاهی ابلیس ، به تکثیر نسل آدم و نیز به اغواپذیری بیشتر آنان و تأثیرناپذیری بندگان خالص خدا ، از آغاز خلقت انسان

لأغویبهم أجمعین . إلا عبادک منهم المخلصین

135- علم اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 12

12 - خداوند ، انسان ها را ، پس از حضور در پیشگاه خود ، از همه اعمال شان آگاه خواهد ساخت .

إلیّ مرجعکم فأنبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 8

8 - آگاهی یافتن انسان در دادگاه الهی در قیامت ، به تمامی اعمال گذشته خویش

فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 6

6 - انسان ها هنگام حضور در پیشگاه خداوند نامه های اعمال خود را در اختیار داشته و به کردار خویش آگاهی یافته اند .

فمَلَقِيه . فَأَمَّا مِنْ أُوْتِي كِتَابِهِ بِيَمِينِهِ

ص: 99

«فاء» در «فأما» بیانگر ارتباط مفاد این آیه با ملاقات خداوند است که در آیه قبل مطرح شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 11 - 1

1 - مشاهده نامه اعمال در قیامت ، مایه آگاهی به کردار ها و پیش بینی کیفر ها است .

و أمّا من أوتى . . فسوف يدعوا ثبورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 6، 2

2 - همه انسان ها ، در آینده هنگام حسابرسی نعمت ها ، به پوچی افتخارات مادی پی خواهند برد .

سوف تعلمون

زمان مورد نظر در «سوف تعلمون» - به قرینه «ثم لتسئلنَّ يومئذ عن النعیم» - هنگام حسابرسی نعمت ها است.

6 - قیامت ، زمان ظهور حقایق و پی بردن انسان ها به نیک و بد اعمال خویش

کلاً سوف تعلمون

وعده «سوف تعلمون» - به قرینه «لتسئلنَّ يومئذ عن النعیم» - ناظر به زمان برپایی قیامت است.

136- علم اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 4

4 - انسان ها ، از تمامی کرده های خویش در قیامت آگاه می شوند .

ثم لتنبؤنَّ بما عملتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامت - 75 - 13 - 6، 3، 2، 1

1 - آگاه شدن انسان ها در قیامت ، از تمامی کرده های خویش در دنیا ، از نخستین تا آخرین آنها

يَنْبُؤُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

مفسران در تبیین «بما قَدَّمَ و أَخَّرَ» سه احتمال بیان کرده اند: 1- مقصود از «بما قَدَّمَ» اعمالی است که در آغاز زندگی انجام داده نشده و مراد از «أَخَّرَ» انجام دادن عمل در پایان عمر است. 2- مراد از «بما قَدَّمَ» اعمالی است که در دنیا پایان می پذیرد (مانند نماز) و مقصود از «أَخَّرَ» اعمالی است که ثواب آنها پایان ندارد (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه). 3- مقصود از «بما قَدَّمَ» اقدام به عمل و مراد از «أَخَّرَ» به تأخیر انداختن و انجام ندادن آن است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

2- اطلاع یافتن انسان در قیامت، از تمامی اعمال خود در طول عمرش و اثر آنها پس از مرگ خویش (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه یا سیئه)

يَنْبُؤُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

3- آگاه شدن انسان ها در قیامت، از تمامی تکالیفی که انجام داده و یا وظایفی که ترک کرده اند.

ص: 100

يَنْبِؤُا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

6 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « يَنْبِؤُا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ » بما قَدَّمَ من خير و شرّ و ما أَخَّرَ ممَّا سَنَّ من سُنَّه لَيْسَ تَرْتَبُهَا مَنْ بَعْدَهُ فَإِنْ كَانَ شَرًّا كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِهِمْ وَ لَا يَنْقُصُ مِنْ وِزْرِهِمْ شَيْءٌ وَ إِنْ كَانَ خَيْرًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْوَرِهِمْ وَ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْوَرِهِمْ شَيْءٌ »

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «يَنْبِؤُا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ» روایت شده که فرمود: [انسان آگاه می شود] به آنچه از خوبی و بدی از پیش فرستاده و آنچه در پس خود نهاده و برخاسته از سنت هایی بوده که بنیان گذاری کرده است تا افراد بعد از او به آن عمل کنند. اگر آن سنت ها بد بوده به اندازه گناه عمل کنندگان برای سنت گذار گناه هست، بدون این که از گناه عمل کنندگان کاسته شود و اگر خیر بوده، برای او مثل پاداش عمل کنندگان هست؛ در عین حال که از پاداش آنان هیچ کاسته نخواهد شد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 1

1 - قیامت ، روز آگاهی انسان ها به کردار دنیایی خویش و آثار و نتایج آن

علمت نفس ما أحضرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 2

2 - قیامت ، روز پی بردن همگان به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی ایشان

یومئذ

تعبیر «یومئذ» قیامت را زمان علم خداوند، قرار داده و درباره علم او در دنیا، بیانی ندارد و از آن جا که علم الهی ازلی و ابدی است، اختصاص یافتن آن به قیامت، ناظر به قابل انکار نبودن آن است؛ یعنی، گرچه در دنیا برخی به علم او معترف نیستند؛ ولی در قیامت، آنان نیز به این حقیقت پی خواهند برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 2

2 - آگاهی تمام مردم ، از بی پایه بودن امتیازات مادی ، هنگام حسابرسی نعمت ها در قیامت

ثمّ کلاً سوف تعلمون

آخرین آیه سوره، بیانگر زمانی است که مفاد «سوف تعلمون» تحقق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 2

2 - دوزخیان در قیامت ، به حاکمیت اراده خداوند بر آتش جهنم ، به روشنی پی خواهند برد .

نار الله

استناد «نار» به «الله»، بیانگر آن است که، استناد آتش جهنم به خداوند، بر کسی پوشیده نخواهد ماند، گرچه درباره آتش

ص: 101

های دنیا، این حقیقت مخفی مانده و استناد آن به اسباب و علل مادی، انسان را از آن غافل ساخته باشد.

138- علم اخروی حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 71 - 3

3 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، هنگام گرفتار شدن به عذاب الهی، به عمق بطلان راه خود و پیامد رفتارشان آگاه خواهند شد.

فسوف يعلمون . إذ الأغلل فی أعنقهم و السلسل یسحبون

برداشت یاد شده، از آن جا است که ظرف «إذ الأغلل . . .» متعلق به «یعلمون» می باشد. «یسحبون» نیز حال از ضمیر «هم» در «فی أعنقهم» است؛ یعنی، به زودی می دانند آن گاه که غل در گردن هایشان باشد و با زنجیر کشان کشان برده می شوند.

139- علم اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 13، 12

12 - مجازات کافران و بدکاران در قیامت، همراه با آگاه شدن از جرم شان است .

إلینا مرجعهم فننبتهم بما عملوا

13 - کافران، از تمامی اعمال دنیوی خویش، در قیامت، از سوی خداوند آگاه می شوند .

إلینا مرجعهم فننبتهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 71 - 3

3 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، هنگام گرفتار شدن به عذاب الهی، به عمق بطلان راه خود و پیامد رفتارشان آگاه خواهند شد.

فسوف يعلمون . إذ الأغلل فی أعنقهم و السلسل یسحبون

برداشت یاد شده، از آن جا است که ظرف «إذ الأغلل . . .» متعلق به «یعلمون» می باشد. «یسحبون» نیز حال از ضمیر «هم» در «فی أعنقهم» است؛ یعنی، به زودی می دانند آن گاه که غل در گردن هایشان باشد و با زنجیر کشان کشان برده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - آگاهی قطعی کافران به وسیله خداوند ، از مجموعه عملکرد ناشایست خویش در قیامت

فلننبئَنَّ الذين كفروا بما عملوا

ص: 102

140- علم اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 5

5- مجرمان پس از حسابرسی شدن در قیامت ، به تبه کاری خویش در دنیا ، پی می برند .

و لو تری إذ المجرمون ناكسوا رءوسهم عند ربهم ربنا أبصرنا

«عند ربهم» می تواند کنایه از حسابرسی شدن باشد. اعتراف با «أبصرنا و سمعنا» پس از آن، نشان دهنده این است که آنان، به جرم و تبه کاری خود پی می برند.

141- علم ارزشمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 16

16- علم ارزشمند ، علمی است که تضمین کننده رشد و تکامل معنوی انسان باشد .

تعلمن ممّا علّمت رشدًا

142- علم ازلی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 27

27 - علم خدا به رخداد ها و اعمال آدمیان ، قبل از تحقق آن (علم ازلی)

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله كان به علیمًا

بیان اعمال انسانها با فعل مضارع (تفعلوا) و بیان آگاهی خداوند به آن اعمال با فعل ماضی (كان به ..)، حکایت از آن دارد که خداوند به اعمال آدمیان پیش از وقوع آن آگاهی دارد.

143- علم اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 53 - 8

إنا نبشرك بغلامِ عَلِيمٍ

برداشت فوق با توجه به این مطلب است که مقصود از «بغلامِ عَلِيمٍ» - طبق گفته مفسران - حضرت اسحاق (ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 103

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، مردان علم و عمل

إبرهیم و إسحق و یعقوب أُولی الأیدی و الأبصر

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «الأبصار» کنایه از علم و «الأیدی» کنایه از عمل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 28 - 14

14 - حضرت اسحاق (ع) ، شخصیتی دانا و دانشمند

و بشروه بغلم علیم

برداشت یاد شده، با توجه به این مطلب است که مقصود از «بغلام علیم» - طبق گفته مفسران - حضرت اسحاق (ع) است.

144- علم اصحاب اعراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 46 - 6

6 - اصحاب اعراف ، هر یک از امت ها و دسته های موجود در صحنه قیامت را با نشانه های مخصوصشان خواهند شناخت .

يعرفون کلاً بسیمهم

145- علم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 6,10

6 - دانایی گسترده و همواره خداوند به تقوایشتگان

و اللّٰه علیم بالمتّین

10 - توجه به دانایی گسترده و همواره خداوند ، برانگیزنده آدمی به سوی اعمال خیر و رعایت تقوای الهی

و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه و اللّٰه علیم بالمتّین

به نظر می رسد هدف از تذکر به دانایی خدا و اعمال نیک و پاداش دهی به آن، برای تشویق و ترغیب به آن اعمال نیک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 21

21 - علم و آگاهی خداوند به اسرار درونی انسانها

و ما تخفی صدورهم اکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 19

19 - علم و آگاهی همه جانبه خداوند ، به خشم و کینه ای که دشمنان دین ، از اسلام و جامعه ایمانی به دل دارند .

ص: 104

عضوًا علیکم الانامل من الغیظ . . انّ اللّٰه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 16، 12

12 - کینه ها و حيله های دشمنان دین ، در احاطه علم خدا

لا یضُرکم کیدهم شیئاً انّ اللّٰه بما یعملون محیط

16 - خداوند ، عالم به جزئیات

انّ اللّٰه بما یعملون محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 10

10 - هیچ گفتار و پندار و کرداری ، پنهان از خداوند نیست .

و اللّٰه سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 2، 5

2 - تمام انسان ها دارای عمری معین و زمان مرگشان در علم الهی ، مشخص است .

و ما کان لنفس ان تموت . . . کتاباً مؤجّلاً

5 - ایمان به مقدر بودن اجل و معین بودن عمر نزد خداوند ، از عوامل تقویت روحیه پاسداران رسالت انبیا

و ما کان لنفس ان تموت الا باذن اللّٰه کتاباً مؤجّلاً

چون آیات قبل درباره جهاد و ترس از مرگ و شهادت بود، به نظر می رسد از اهداف این آیه، تقویت روحیه و رفع اضطراب از مسلمانان پیکار جو باشد.

146- علم امیدواران به رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - شب زنده داران عابد و آخرت جوین امیدوار به رحمت الهی ، عالمان راستین و آگاهان به حقایق هستی اند .

أمن هوفنت ءاناء الیل . . . ویرجوا رحمه ربّه قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که «الذین یعلمون»، اشاره به کسانی داشته باشد که در صدر آیه شریفه از آنان سخن به میان آمده است.

147- علم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 21

ص: 105

21 - از امام باقر (ع) روایت شده که: «... ان فی الانبیاء و الاوصیاء خمسہ أرواح، روح القدس... فبروح القدس... عرفوا ما تحت العرش إلى ما تحت الثرى»؛

... در انبیا و اوصیا پنج روح است از جمله روح القدس... پس به وسیله روح القدس... آنچه را زیر عرش است تا آنچه را زیر زمین است می شناسند...؛

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 24

24 - رشد علم و آگاهی انبیا، در پرتو تعلیم و هدایت الهی

فلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمَنَّ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

البته این برداشت مبتنی است بر اینکه مراد از «كألدي مرّ...» پیامبر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 33 - 8

8 - خداوند با اعطای علم، ایمان، اسم اکبر، میراث علم و آثار علم نبوت به انبیا، آنان را برگزیده است.

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَنُوْحًا

امام باقر (ع): «... یا محمد... فانی لم اقطع العلم و الايمان و الاسم الاکبر و میراث العلم و آثار علم النبوه... من بیوتات الانبیاء الذین کانوا بینک و بین ابيک آدم و ذلک قول اللّٰه تبارک و تعالی: «اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَ...».

کافی، ج 8، ص 117، ح 92؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 168، ح 31.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 40 - 6

6 - دانش و علم انبیا، محدود است.

اَتٰى یَّکُوْنُ لٰى غَلَامٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - انسان ها و حتی پیامبرانی همانند مسیح (ع) ناآگاه به آنچه خداوند در درون ذات خویش دارد .

تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 14

14 - عن أبي عبد الله (ع) في قوله: «قضى أجلا و أجل مسمى عنده» قال: الأجل الأول هو ما نبذه إلى الملائكة و الرسل و الأنبياء و الأجل المسمى عنده هو الذي ستره الله عن الخلائق.

امام صادق (ع) درباره سخن خداوند «قضى أجلا ..» فرمود: اجل اول، اجلی است که خداوند فرشتگان و رسولان و انبیا را از آن آگاه نموده و اجل معین را که نزد اوست، از تمام خلائق پنهان داشته است.

ص: 106

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 14

14- مراتب پیامبران در بهره مندی از علم و کمال ، متفاوت است . *

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

برداشت بدان احتمال است که خضر(ع) از پیامبران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 8

8 - روح پیامبران ، حاضر و ناظر بر تمامی رفتار بندگان در دنیا است .

و جایء بالنبیین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که لازمه گواهی دادن بر اعمال، نظارت و حضور در صحنه عمل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 79 - 6

6 - امکان آگاهی یافتن به حقایق ثبت شده در لوح محفوظ ، برای پیامبران و اولیا

لا یمسّه إلاّ المطهّرون

148- علم انحصاری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 2

2 - آگاهی به زمان برپایی قیامت ، دانشی در انحصار خداوند

قل إنما علمها عند ربی . . . قل إنما علمها عند الله

149- علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - محدودیت آگاهی انسان، نسبت به کلیه مصالح و مفاسد احکام و خیر و شر امور

وانتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 10

10 - درک صحیح انسان از خیر و شرّ خویش، زمینه بخشش و انفاق از دارایی های خدادادی و پرهیز از بخل

ولا يحسبنّ الذين يبخلون بما اتيهم الله من فضله هو خيراً لهم بل هو شرّ لهم

ص: 107

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 20

20 - آموخته های انسان ، از جانب خداوند است .

تعلّمونهنّ مما علمکم اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 11، 6

6- برخی از انسان ها ، از حفظ دستاورد های علمی خویش در همه مراحل زندگی ناتوانند .

و منکم من یردّ الی . . . لکی لایعلم بعد علم شیئاً

11- آفرینش و مرگ و اعطای دانش و سلب آن از انسان ، جلوه ای از علم و قدرت الهی است .

و اللّٰه خلقکم ثمّ یتوفّکم . . . إنّ اللّٰه علیم قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 10 - 17

17 - علم و آگاهی خداوند به اسرار نهفته در سینه های انسان ها ، برتر از آگاهی خود آنان است .

أولیس اللّٰه بأعلم بما فی صدور العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 5

5 - خداوند ، خواهان آگاهی انسان ها و نقش خود آنان در انتخاب مسیر و فرجام خویش

فما أرسلنک علیهم حفیظاً إنّ علیک إلاّ البلغ

150- علم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 12

12 - آگاه شدن بشر به قدرت و علم همه جانبه خداوند ، از حکمت های آفرینش آسمان ها و زمین

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوٰتٍ . . . لَتَعْلَمُوۡا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيۡرٌ وَّ اَنَّ اللّٰهَ قَد

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که «لام» در جمله «لتعلموا..» تعلیل برای عبارت «خلق سبع سماوات» است و این جمله بیانگر علت و فلسفه آفرینش آسمان ها و زمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 39 - 3

3 - آگاهی انسان ها ، از منشأ پیدایش بشر و سیر تکوین او

اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُوۡنَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «من» در «مّمّا» ابتدائیه باشد.

ص: 108

151- علم انسان های نخستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 12، 11

11 - قابیل، از انسان های نخستین و با تجربیات ناچیز و بسیار محدود

لیریه کیف یوری سوءه اخیه

آگاه نبودن قابیل به کیفیت دفن جسد دلالت دارد که وی از انسانهای نخستین، و تجربیاتش ناچیز و بسیار محدوده بوده است.

12 - اطلاعات و تجربیات انسان های نخستین، ناچیز و محدود

لیریه کیف یوری سوءه اخیه

152- علم اوصیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 21

21 - از امام باقر (ع) روایت شده که: «... ان فی الانبیاء و الاوصیاء خمسہ ارواح، روح القدس... فبروح القدس... عرفوا ما تحت العرش إلى ما تحت الثرى»؛

... در انبیا و اوصیا پنج روح است از جمله روح القدس... پس به وسیله روح القدس... آنچه را زیر عرش است تا آنچه را زیر زمین است می شناسند...؛

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 15

15 - «عن أبی عبیده قال: سألت أبا جعفر (ع) عن قوله تعالى «انتونی بکتاب من قبل هذا أو آثاره من علم إن کنتم صادقین» قال: عنی بالکتاب التوراه و الإنجیل «و آثاره من علم» فإتّما عنی بذلک علم اوصیاء الأنبیاء علیهم السلام؛

ابوعبیده گوید: از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند تعالی «انتونی بکتاب من قبل هذا أو آثاره من علم إن کنتم صادقین» سؤال کردم، حضرت فرمود: مراد از «کتاب»، تورات و انجیل است و مراد از «آثاره من علم» علم جانشینان پیامبران است.».

153- علم اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 8

8 - مغرور نشدن مردان الهی به علم و کمالات خود و احتمال وجود کسانی برتر از ایشان در میان بندگان مؤمن خدا

وقالا الحمد لله الذي فضّلنا على كثير من عباده المؤمنين

ص: 109

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 79 - 6

6 - امکان آگاهی یافتن به حقایق ثبت شده در لوح محفوظ ، برای پیامبران و اولیا

لایمسه إلا المطهرون

154- علم اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 2

2 - مردم مکه ، از نسل های پیشین که به سبب کفرپیشگی ، به قدرت الهی هلاک و منقرض شدند ، آگاه بودند .

أولم یهد لهم کم أهلکنا

«یهد» متعدی به «لام» شده و معنای «بیین» می دهد. لازم به ذکر است که به دلیل مکی بودن سوره سجده، مرجع ضمیر در «لهم» مشرکان مکه اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 4

4- آگاهی اهل مکه ، از سرگذشت هلاکت بار قوم تبع

أهم خیر أم قوم تبع

از این که قرآن، قبلاً سخنی از قوم «تبع» به میان نیاورده و در این جا به ذکر نام آن برای عبرت آموزی مشرکان مکه اکتفا کرده است، مطلب بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5- فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتیك . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مگیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

155- علم اهمیت اجتناب از دشنام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 1

1 - لزوم اجتناب از دشنام به بتها و دیگر مقدسات مشرکان

و لاتسبوا الذین یدعون من دون الله

درباره مراد از موصول «الذین . . .» دو احتمال وجود دارد: یکی آنکه مقصود مشرکان و دیگر آنکه معبودهای آنان باشد، یعنی: «لاتسبوا الذین یدعونهم». البته عائد صله «هم» حذف گردیده است.

ص: 110

156- علم ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 121 - 13

13 - « عن ابی ولاد قال : سألت ابا عبد الله (ع) عن قول الله عز و جل : « الذين اتيناهم الكتاب يتلونه حق تلاوته أولئك يؤمنون به » قال : هم الاثمه (ع) ;

ابی ولاد می گوید: از امام صادق (ع) از سخن خداوند عز و جل که می فرماید: «الذین ءاتینهم الکتب یتلونه حق تلاوته أولئک یؤمنون به» سؤال نمودم، حضرت فرمود: آنان ائمه (ع) هستند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 14

14 - « عن أبی عبد الله (ع) : . . . علم الكتاب والله کلّه عندنا ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: . . . به خدا سوگند! تمام علم کتاب در نزد ما (ائمه) هست».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 10

10 - « محمد بن یزید قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : . . . « توتی أكلها کلّ حین یاذن ربّها » ؟ قال : یعنی ما یخرج إلى الناس من علم الإمام فی کلّ حین یسأل عنه ;

محمد بن یزید گوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خدا. . . «توتی اكلها کلّ حین یاذن ربّها» سؤال کردم آن حضرت فرمود: یعنی، آن مقدار از علم امام (ع) که برای مردم در هر زمان - که از ائمه سؤال گردد - بیان می شود».

157- علم برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 26

26- برادران یوسف برخوردار از علم و دانش و یوسف (ع) عالم تر و آگاه تر از همه آنان

و فوق کل ذی علم علیم

بر اساس اولین معنایی که برای جمله فوق در برداشت قبل آمد ، مصداق مورد نظر برای «علیم» یوسف است و مصداق «کل ذی علم» برادران او هستند.

158- علم بلعم باعورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 2

ص: 111

2- بلعم باعورا عالمی دنیاگرا و پیرو هوا و هوس خویش بود .

ولكنه أخلد إلى الأرض و اتبع هوه

«اخلاذ»، مصدر «أخلد»، هنگامی که به «إلی» متعدی شود، به معنای تمایل پیدا کردن و اعتماد داشتن است. کلمه «الأرض» چون در مقابل رفعت و منزلت معنوی و تقرب به خدا قرار گرفته، مراد از آن امور پست و حقیر مادی و دنیوی است. بنابراین «أخلد إلى الأرض» یعنی او به امور پست مادی و لذت‌های دنیوی تمایل پیدا کرد و به آنها دل خوش نمود.

159- علم بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 7

7- اذعان داوود و سليمان (ع) به وجود کسانی عالم تر و برتر از ایشان در میان بندگان مؤمن خدا

وقالا الحمد لله الذي فضلنا على كثير من عباده المؤمنين

160- علم بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 28

28- قوم موسی (بنی اسرائیل)، برخوردار از ایمان و معرفت بالا نسبت به معارف الهی

إذ قال له قومه لا تفرح... و ابتغ فيما آتیک الله الدار الآخرة... و أحسن... و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 3،5

3- بنی اسرائیل، به حقانیت موسی (ع) معرفت و آگاهی داشتند .

وقد تعلمون أنّی رسول الله

5- بنی اسرائیل، به رغم آگاهی از رسالت الهی موسی (ع)، آن حضرت را مورد آزار قرار می دادند .

لم تؤذوننی وقد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

161- علم بودن قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 20

20 - قرآن ، افزایش دهنده علم است .

و لاتعجل بالقرءان . . . و قل ربّ زدنی علمًا

ص: 112

162- علم به آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 4

4 - لزوم تحصیل علم به آخرت و تلاش برای رساندن آن به مرحله یقین

کلاً لو تعلمون علم الیقین

163- علم به آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 24

24 - دانایی مطلق به تمامی حقایق جهان ، ملاک الوهیت

تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علم الغیوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 31 - 3

3 - عدم تلازم میان نبوت و علم به همه امور هستی ، حتی امور خارج از قلمرو هدایت خلق

قال فما خطبکم أیها المرسلون

پرسش های ابراهیم(ع) در این آیات، نشانگر آن است که آن حضرت از علم مطلق برخوردار نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 8

8 - مرز هستی ، خارج از دسترسی علمی و فنی جن و بشر *

یمعشر الجنّ و الإنس إن استطعتم . . . لاتنفذون إلاّ بسطن

در صورتی که مفاد آیه در مورد دنیا باشد، احتمال می رود مراد از «سماوات و ارض» مجموعه هستی باشد که جن و انس نمی توانند به مرزهای هستی دست پیدا کنند. طبق این احتمال «لاتنفذون إلاّ بسطن» تأکید صدر آیه شریفه است که دسترسی به مرز هستی، نیازمند قدرت و توانی است که جن و انس فاقد آن هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 3

3 - تفکر و تأمل مکرر و عمیق تر در آفرینش جهان ، موجب آگاهی و شناخت فزون تر و ژرف تر نظم و انسجام آن خواهد شد .

هل تری من فطور . ثم ارجع البصر کرتین ینقلب إلیک البصر خاسئاً و هو حسیر

164- علم به آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 113

9- مؤمنان، مردمی دانا به منشأ روزی ها و آگاه به وجود آیات و نشانه های خداوند در فراخی و تنگی رزق و روزی

أَنَّ اللَّهَ يَسْطُرُ الرَّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

165- علم به آیندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 24 - 2, 1

1- خداوند، بی تردید به احوال نسل های پیشین و نسل های آینده، آگاه است.

و لقد علمنا المستقدمين منكم و لقد علمنا المستأخرين

مقصود از علم خداوند به پیشینیان و آیندگان، می تواند علم به وجود خود آنان باشد و می تواند علم به احوال آنها باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

2- به یقین، خداوند به نسل های پیشین و به وجود نسل های آینده بشر، آگاه است.

و لقد علمنا المستقدمين منكم و لقد علمنا المستأخرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 25 - 8

8- به دست خداوند بودن مرگ و حیات انسان ها، دلیل علم او بر احوال انسان ها در گذشته و آینده

و إنا لنحن نحي و نميت . . . و لقد علمنا المستأخرين . و إنا ربك هو يحشرهم

برداشت فوق، بر این احتمال که ذکر «إنا لنحن نحي و نميت» قبل از «و لقد علمنا. . .» و ذکر «إنا ربك هو يحشرهم» پس از آن، می تواند به منظور اقامه دلیل برای آن باشد. طبق این احتمال، معنای آیه چنین می شود: ما به احوال پیشینیان و آیندگان آگاهی داریم؛ چرا که خود ما میراننده و زنده کننده همه هستیم.

166- علم به آینده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 9

9- آگاهی خدا به لحظه قیامت ، و حقایق مربوط به جنین و آینده هر انسان ، نمودی از علم گسترده وی است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ . . . إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

167- علم به اسم اعظم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 27

27- « عن أبي جعفر (ع) قال : إِنَّ اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ عَلَى ثَلَاثَةِ وَسَبْعِينَ حَرْفًا وَإِنَّمَا كَانَ عِنْدَ آصْفٍ مِنْهَا حَرْفٌ وَاحِدٌ فَتَكَلَّمَ

ص: 114

به فحسف بالأرض ما بينه و بين سرير بلقيس حتى تناول السرير بيده ثم عادت الأرض كما كانت أسرع من طرفه عين ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که اسم اعظم الهی دارای 73 حرف است و آنچه آصف بن برخیا داشت تنها یک حرف از آن بود که با به زبان آوردن آن حرف، زمین در فاصله بین او و تخت بلقیس فرورفت تا آن که آصف دست برد و تخت بلقیس را گرفت. سپس زمین به حالت اولیه اش که داشت برگشت و این کار سریع تر از یک چشم برهم زدن انجام گرفت».

168- علم به اطاعت بندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 8

8- خداوند ، به عبادت و اطاعت بندگان آگاه است و هرگز آن را فراموش نمی کند .

و ما كان ربك نسيًا . . واصطبر لعبدته

169- علم به اعمال انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 5

5 - تحلیل انگیزه های اهداف نهفته آدمیان در اعمال ، بسی دقیق تر از آگاهی یافتن به اسرار پنهان نظام ماده *

إنّ الله يعلم غيب السموت والأرض والله بصير بما تعملون

در مورد غیب آسمان ها و زمین (نظام ماده)، واژه «یعلم» به کار رفته؛ ولی در مورد اعمال آدمیان واژه «بصیر» استخدام شده است. از این نکته استفاده می شود که شناخت پنهانی های نظام ماده، با «علم» صورت می گیرد؛ ولی تحلیل درون مایه های عمل آدمی با علم ساده مسیر نیست؛ بلکه نیازمند بصیرت و بینش عمیق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 1

1 - کاتبان نامه عمل ، به تمامی کار ها و نیت های انسان آگاه اند .

یعلمون ما تعملون

دانستن تمام ویژگی های «عمل»، بدون دانستن انگیزه انجام دادن آن، امکان پذیر نیست. بنابراین علم به «ماتعملون»، علم به هدف از انجام دادن آن نیز می باشد.

170- علم به ایمان انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 49 - 1

1 - آگاهی کامل خداوند، از ایمان یا کفر انسان ها

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

ص: 115

171- علم به بطلان تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5

5- مشاهده جهنم در قیامت ، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون .. لترونّ الجحیم

172- علم به بطلان تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5

5- مشاهده جهنم در قیامت ، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون .. لترونّ الجحیم

173- علم به پوچی ارزش های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 2

2- آگاهی تمام مردم ، از بی پایه بودن امتیازات مادی ، هنگام حسابرسی نعمت ها در قیامت

ثمّ کلاّ سوف تعلمون

آخرین آیه سوره، بیانگر زمانی است که مفاد «سوف تعلمون» تحقق می یابد.

174- علم به پوچی تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 2

2- همه انسان ها ، در آینده هنگام حسابرسی نعمت ها ، به پوچی افتخارات مادی پی خواهند برد .

سوف تعلمون

زمان مورد نظر در «سوف تعلمون» - به قرینه «ثمّ لتسئلنّ یومئذ عن النعیم» - هنگام حسابرسی نعمت ها است.

ص: 116

175- علم به پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 2, 1

1- خداوند، بی تردید به احوال نسل های پیشین و نسل های آینده، آگاه است.

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستتخرین

مقصود از علم خداوند به پیشینیان و آیندگان، می تواند علم به وجود خود آنان باشد و می تواند علم به احوال آنها باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

2- به یقین، خداوند به نسل های پیشین و به وجود نسل های آینده بشر، آگاه است.

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستتخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 25 - 8

8- به دست خداوند بودن مرگ و حیات انسان ها، دلیل علم او بر احوال انسان ها در گذشته و آینده

و إنا لنحن نحي و نمیت .. و لقد علمنا المستتخرین . و إن ربك هو يحشرهم

برداشت فوق، بر این احتمال که ذکر «إنا لنحن نحي و نمیت» قبل از «و لقد علمنا ..» و ذکر «إن ربك هو يحشرهم» پس از آن، می تواند به منظور اقامه دلیل برای آن باشد. طبق این احتمال، معنای آیه چنین می شود: ما به احوال پیشینیان و آیندگان آگاهی داریم؛ چرا که خود ما میراننده و زنده کننده همه هستیم.

176- علم به تحولات بارداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 7

7 - خداوند، از تمامی تحولات ایام بارداری و زایمان آگاه است.

و ما تحمل من أنثی و لاتضع إلا بعلمه

چنانچه «باء» در «بعلمه» برای مصاحبت باشد، نشان می دهد که تمامی تحولات جنین از آغاز تا تولد، در حیطه علم خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آگاه و معترف به وابسته بودن تحولات تاریخ انسان ها به خداوند

ألم تر كيف فعل ربك بعاد

استفهام در «ألم تر» تقریری و مفید اثبات است؛ یعنی، «رأیت» (دیدی و دانستی که . . .).

ص: 117

178- علم به تحولات زایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 7

7 - خداوند ، از تمامی تحولات ایام بارداری و زایمان آگاه است .

و ما تحمل من أثی و لاتضع إلا بعلمه

چنانچه «باء» در «بعلمه» برای مصاحبت باشد، نشان می دهد که تمامی تحولات جنین از آغاز تا تولد، در حیطه علم خداوند است.

179- علم به تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 5

5 - همه مسائل مربوط به پیامبران ، در احاطه علم خدا و تحت نظارت او است .

و أحاط بما لديهم

180- علم به تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 7

7 - آشنایی عمیق با احکام دین و معارف الهی ، از شرایط ضروری برای نهی کنندگان از منکر

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار

بدان احتمال که نام بردن عالمان دین برای اشاره به این باشد که نهی از منکر تنها وظیفه آشنایان به احکام الهی، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 12

12 - شیطان ناتوان از گمراه کردن کسانی که معارف و آیات الهی را بخوبی بشناسند و به آنها پایبند باشند .

فانسلخ منها فأتبعه الشيطان

از اینکه شیطان پس از فاصله گرفتن بلعم باعورا به تعقیب او می پردازد، معلوم می شود پیش از آن به وی دسترسی نداشته و از گمراه کردن او ناتوان بوده است.

181- علم به تعداد آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 6

6 - خداوند ، به تعداد و آمار همه پدیده های هستی آگاه است .

ص: 118

و أحصى كل شيء عدداً

182- علم به تفکر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 4

4 - امکان آگاهی جن از اندیشه ها ، عقاید و رفتار انسان ها

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن نَقُولَ الْإِنسَ وَالْجِنِّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

183- علم به تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 7

7 - آگاهی به تکالیف الهی از شرایط مسؤولیت انسان در برابر آن

و لَاتُؤَلُّوا عَنْهُ وَ أَنْتُمْ تَسْمَعُونَ

در برداشت فوق جمله حالیه «وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ» قید برای «أَطِيعُوا» و «لَاتُؤَلُّوا» گرفته شده است.

184- علم به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 3

3- لزوم اعتقاد آگاهانه و عالمانه ، به توحید و یگانگی خداوند

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

به کار رفتن واژه «علم» به جای اعتقاد و اقرار، می رساند که خداوند تنها خواهان اقرار انسان به توحید نیست؛ بلکه از او می خواهد تا علم و آگاهی متقن داشته باشد.

185- علم به توطنه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - عقیده به آگاهی خداوند از تمامی رفتارها و حرکت‌های توطئه‌آمیز کافران، موجب دل‌گرمی و تسلی خاطر مبلغان اسلام و مدافعان عقیده توحیدی است.

فلا یحزنک قولهم إنا نعلم ما یسرّون و ما یعلنون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إنا نعلم...» تعلیل برای نهی در «فلا یحزنک» است؛ یعنی، چون

ص: 119

خداوند بر تمامی رفتارهای آدمیان - از جمله کافران - آگاه است، پس نباید در برابر توطئه های آنان محزون بود؛ بلکه باید با دل گرمی و پشتکار به تبلیغ دین پرداخت.

186- علم به جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 10، 4، 2

2- خداوند، به آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب می کنند آگاه است .

الله يعلم . . . ما تغيض الأرحام

«غیض» به معنای کاستن و فرو بردن است که به مناسبت مورد از آن به جذب کردن تعبیر شد. و چون سخن جمله قبل درباره جنین بود معلوم می شود مقصود از آنچه رحما جذب می کنند، جذبهایی است که در ارتباط با جنین می باشد چه آنها که در پیدایش جنین دخیل است و چه آنها که مایه رشد و نمو جنین می باشد.

4- خداوند به نطفه هایی که رحم زنان و مادینه ها به خود جذب می کنند تا جنین شود، آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام

10- « عن محمد بن مسلم قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : « يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام » ؟ قال : ما لم يكن حملاً ، « و ما تزاد » قال : الذكر و الأنثى جميعاً ؛

محمد بن مسلم گوید از امام صادق (ع) درباره سخن خدا: «يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام» سؤال کردم، حضرت فرمود: [مراد از ما تغيض الأرحام چیزی است که حمل نباشد و در مورد «و ما تزاد» فرمود: پسر و دختر هر دو می باشد].

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 9، 4

4 - تنها خداوند، از وضعیت جنین در رحم مادر، آگاهی همه جانبه دارد .

إنّ الله . . . و يعلم ما فى الأرحام

9 - آگاهی خدا به لحظه قیامت، و حقایق مربوط به جنین و آینده هر انسان، نمودی از علم گسترده وی است .

إنّ الله عنده علم الساعة . . . إنّ الله علیم خبیر

187- علم به حروف مقطعه

5 - از ائمه - علیهم السلام - روایت شده : « ان الحروف المفتحة بها السور من المتشابهات التي إستأثر الله تعالى بعلمها ولا يعلم تأويلها إلا هو »

حروف [مقطعه] - که سوره ها با آنها آغاز می شود - از متشابهاتی است که خدا علم آنها را به خود اختصاص داده و تأویل آنها را غیر از او کسی نمی داند».

188- علم به حقانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 25 - 13

13 - گواهی اعضا و جوارح بر گفتار و رفتار انسان ها و جزای کامل و عادلانه خدا به آنان ، موجب آگاهی آنان به حقانیت خداوند است .

یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . یومئذ یوقیهم الله دینهم الحقّ و یعلمون أنّ الله ه

جمله «و یعلمون . . .» عطف بر «یوقیهم» است و مقصود از «یومئذ» - به قرینه آیه قبل (یوم تشهد . . .) - همان روزی است که اعضای بدن علیه انسان گواهی می دهند. بنابراین معنای آیه چنین می شود: روزی که اعضای بدن انسان، بر رفتار وی گواهی می دهند و مردم به جزای کامل و عادلانه خود می رسند، در چنین روزی است که مردم خواهند فهمید که خدا حق است.

189- علم به حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 1

1 - آگاهی از دلایل روشن الهی بر اثبات حقانیت تعالیم دین (همچون معاد و جزای انسان ها در آن روز) ، مقتضی ایمان به خدا ، رسول او و قرآن است .

فامنوا بالله و رسوله و النور الذی أنزلنا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه به منزله نتیجه برای مطالب یاد شده در آیات پیشین است. آن مطالب عبارت است از ارائه دلایل روشن بر حقانیت تعالیم الهی و نیز اثبات معاد و . . .

190- علم به حقانیت معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 11

11- انکار آیات و معجزات الهی ، پس از علم به حقانیت آنها ، زمینه ساز هلاکت انسان

لقد علمت . . . و إني لأظنک یفرعون مشورًا

جمله «و إني لأظنک . . .» ، پس از بیان اینکه فرعون آگاهانه معجزات الهی را رد کرد و افسون خواند، می تواند در مقام بیان عاقبت شوم مخالفت وی با آیات و معجزات روشنگر الهی باشد.

191- علم به حقایق پنهانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 11، 12

11 - خداوند نوح (ع) را به حقایق پوشیده بر مردم آگاه ساخت .

ص: 121

و أعلم من الله ما لا تعلمون

من در «من الله» می تواند برای ابتدای غایت باشد. در این صورت «أعلم من الله ...» یعنی علم من از جانب خداست و خدا مرا به حقایقی آشنا کرده است. و نیز می تواند «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. یعنی من حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانم که شما نمی دانید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

12 - نوح (ع) ، آگاه به حقایقی پوشیده از مردم درباره خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد.

192- علم به حقیقت عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 5 - 4

4 - روی آوردن نشانه های مرگ با عذاب استیصال، موجب پی بردن آدمیان به حقیقت اعمال خویش است.

فما كان دعويهم .. إنا كنا ظلمين

193- علم به ذات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 20

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند ، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند .

سبحنك .. تعلم ما في نفسي و لا اعلم ما في نفسك انك انت علم الغيوب

جمله «سبحنك ما يكون لي . . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما في نفسي و لا اعلم ...» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 27 - 9

9 - ذات خداوند ، برای بشر ، غیر قابل شناخت است .

از این که در معرفی خداوند، به جای پرداختن به ذات، می گوید برتر از آن صفات، نمی توان یافت، می تواند اشاره به نکته مذکور باشد.

194- علم به رازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 122

2- خداوند ، به راز دل ها و سخنان ابراز نشده داناست .

سواء منكم من أسر القول

«اسرار» به معنای پنهان ساختن است. پنهان کردن سخن می تواند به معنای ابراز نکردن و تلفظ نکردن باشد و می تواند به معنای در ملاء عام نگفتن و در خفا بیان داشتن باشد. برداشت فوق ناظر به معنای اول است.

195- علم به رازهای آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 12

12- علم بشر به حقایق و اسرار نهفته در هستی همانند روح ، اندک و ناچیز است .

یسئلونک .. قل ... و ما أویتیم من العلم إلا قليلاً

بنابر اینکه مراد از «العلم» مطلق علم باشد نه خصوص شناخت حقیقت روح، برداشت فوق استفاده می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 6

6- آگاهی به همه اسرار حیات گیاهی و انسانی ، در انحصار خدا است .

و ما تخرج من ثمرت .. و لاتضع إلا بعلمه

برداشت یاد شده با توجه به حصر مستفاد از آیه صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 5

5- تحلیل انگیزه های اهداف نهفته آدمیان در اعمال ، بسی دقیق تر از آگاهی یافتن به اسرار پنهان نظام ماده *

إنّ الله يعلم غیب السموت و الأرض و الله بصیر بما تعملون

در مورد غیب آسمان ها و زمین (نظام ماده)، واژه «يعلم» به کار رفته؛ ولی در مورد اعمال آدمیان واژه «بصیر» استخدام شده است. از این

نکته استفاده می شود که شناخت پنهانی های نظام ماده، با «علم» صورت می گیرد؛ ولی تحلیل درون مایه های عمل آدمی با علم ساده مسیر نیست؛ بلکه نیازمند بصیرت و بینش عمیق است.

196- علم به رازهای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 49 - 2

2 - خداوند ، آگاه به نهران انسان ها و اسرار درونی آنان

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مَكَذِبِينَ

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که ایمان و کفر، از امور نهانی و از اسرار درونی انسان ها است.

ص: 123

197- علم به رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 10

10 - آگاهی به روند پیدایش میوه ها و تکوین و تولد جنین ، مقتضای ربوبیت الهی است .

و ما ربّک . . . و ما تخرج . . . إلاّ بعلمه

198- علم به رویش میوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 10

10 - آگاهی به روند پیدایش میوه ها و تکوین و تولد جنین ، مقتضای ربوبیت الهی است .

و ما ربّک . . . و ما تخرج . . . إلاّ بعلمه

199- علم به زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 10

10 - « و سئل أبو عبد الله (ع) عن قوله : « يعلمون ظاهراً من الحياه الدنيا » ؟ فقال : منه الزجر و النجوم ؛

در مجمع البیان آمده است که از امام صادق (ع) درباره معنای این سخن خداوند «یعلمون ظاهراً من الحياه الدنيا» سؤال شد. فرمود: از جمله آنها (یعنی از جمله دانش های ظاهری حیات دنیا) نوعی کفایت و استفاده از علم نجوم است.».

200- علم به سخن ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 1

1- خداوند به همه سخن ها - پنهان و آشکارش - آگاه است .

سواء منکم من أسرّ القول و من جهر به

آیه قبل گویای این است که آیه فوق درباره علم خداوند بحث می کند. بنابراین «سواء منکم ...»؛ یعنی: «سواء منکم فی علمه».

معانی الأخبار، ص 146، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 2، ص 283، ح 6.

ص: 124

201- علم به سنتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 3 - 5

5 - آگاهی یافتن از جریان سنت آزمایش الهی در میان مؤمنان گذشته ، آسان کننده پذیرش آن برای مدعیان ایمان است .

أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا وهم لا يفتنون. ولقد فتنا الذين من قبلهم

202- علم به عالم برزخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 26 - 10

10 - آگاهی از احوال انسان های موجود در برزخ برای مردم دنیا ، میسر و ممکن نخواهد بود .

یلیت قومی يعلمون

برداشت یاد شده از به کار رفتن «لیت» در کلام - که برای آرزوی برآورده نشدن و غیر ممکن می باشد - به دست می آید.

203- علم به عالم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 69 - 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، از ملا اعلی (عالم فرشتگان) جز از راه وحی آگاهی نداشت .

ما کان لی من علم بالملا الأعلی

طبق نظر مفسران، مقصود از «ملا اعلی» فرشتگان است. با توجه به آیه بعد، استفاده می شود که آگاه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

از ملا اعلی (مضمون آیه مورد بحث) مربوط به طرق عادی است و آن حضرت از راه وحی به آن عالم آگاه بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 70 - 1,7

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به ابلاغ چگونگی آگاه شدنش از ملا اعلی (عالم فرشتگان) و منشأ اطلاعات و اخبارش درباره

آدم (ع) ، فرشتگان و . . .

ما كان لي من علم بالملا الأعلى . . . إن يوحى إليّ

7 - ممكن نبودن آگاهی از ملا اعلی (عالم فرشتگان) جز از راه وحی

ما كان لي من علم بالملا الأعلى . . . إن يوحى إليّ إلاّ أنّما أنا نذير

204- علم به عبادت بندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 8

ص: 125

8- خداوند ، به عبادت و اطاعت بندگان آگاه است و هرگز آن را فراموش نمی کند .

و ما كان ربك نسيًّا . . . واصطبر لعبدته

205- علم به عقیده انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 4

4- امکان آگاهی جن از اندیشه ها ، عقاید و رفتار انسان ها

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

206- علم به عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 13

13 - کافران ، از تمامی اعمال دنیوی خویش ، در قیامت ، از سوی خداوند آگاه می شوند .

إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا

207- علم به عمل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 111 - 8

8- رساندن انسان ها به سزایی کامل و مطابق با اعمال و رفتار آنان ، تنها درخور کسی است که به تمام اعمال و جزئیات رفتار ایشان آگاه باشد .

لِيُوفِّيَنَّهُمْ رَبِّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

بیان آگاهی خداوند به تمامی اعمال و جزئیات آن ، پس از مطرح ساختن ادای کامل پاداش و کیفر اعمال ، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 11

11- آگاهی به اعمال و رفتار انسانها ، از شرایط ربوبیت است .

و ما ربك بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 4

4 - امکان آگاهی جن از اندیشه ها ، عقاید و رفتار انسان ها

ص: 126

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

208- علم به عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 13 - 3

3 - کاتبان نامه عمل از انجام دادن کار های خیر ابرار آگاه شده ، آن را ثبت می کنند .

کتیبین . یعلمون ما تفعلون . إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

209- علم به عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 15

15 - آگاهی یافتن بر اعمال دنیوی و دیدن نتایج آن ، از اهداف معاد است .

إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 9

9 - دلیل این که خداوند ، در قیامت ، مردم را از اعمال دنیوییشان خبر می هد ، آگاهی او است .

فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا .. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 8

8 - آگاهی یافتن انسان در دادگاه الهی در قیامت ، به تمامی اعمال گذشته خویش

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 4

4- انسان ها ، از تمامی کرده های خویش در قیامت آگاه می شوند .

ثُمَّ لَتَنْبُؤَنَّ بِمَا عَمَلْتُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 13 - 6، 3، 2، 1

1 - آگاه شدن انسان ها در قیامت ، از تمامی کرده های خویش در دنیا ، از نخستین تا آخرین آنها

يَنْبُؤُا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

مفسران در تبیین «بما قدّم و آخر» سه احتمال بیان کرده اند: 1- مقصود از «بما قدّم» اعمالی است که در آغاز زندگی انجام

ص: 127

داده نشده و مراد از «أخِر» انجام دادن عمل در پایان عمر است. 2- مراد از «بما قَدَّم» اعمالی است که در دنیا پایان می پذیرد (مانند نماز) و مقصود از «أخِر» اعمالی است که ثواب آنها پایان ندارد (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه). 3- مقصود از «بما قَدَّم» اقدام به عمل و مراد از «أخِر» به تأخیر انداختن و انجام ندادن آن است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

2- اطلاع یافتن انسان در قیامت، از تمامی اعمال خود در طول عمرش و اثر آنها پس از مرگ خویش (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه یا سیئه)

يَنْبُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

3- آگاه شدن انسان ها در قیامت، از تمامی تکالیفی که انجام داده و یا وظایفی که ترک کرده اند.

يَنْبُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

6- «عن أبي جعفر (ع) في قوله: «يَنْبُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ» بما قَدَّمَ من خير و شرّ و ما أَخَّرَ ممّا سَنَّ من سنّته لَيْسَ تَنْبَهُهَا مَنْ بَعْدَهُ فَإِنَّ كَانَتْ شَرًّا كَانَتْ عَلَيْهِ مِثْلُ وَزْرِهِمْ وَ لَا يَنْقُصُ مِنْ وَزْرِهِمْ شَيْءٌ وَّ إِن كَانَتْ خَيْرًا كَانَتْ لَهُ مِثْلُ أَجْوَرِهِمْ وَ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْوَرِهِمْ شَيْءٌ»

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «يَنْبُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ» روایت شده که فرمود: [انسان آگاه می شود] به آنچه از خوبی و بدی از پیش فرستاده و آنچه در پس خود نهاده و برخاسته از سنت هایی بوده که بنیان گذاری کرده است تا افراد بعد از او به آن عمل کنند. اگر آن سنت ها بد بوده به اندازه گناه عمل کنندگان برای سنت گذار گناه هست، بدون این که از گناه عمل کنندگان کاسته شود و اگر خیر بوده، برای او مثل پاداش عمل کنندگان هست؛ در عین حال که از پاداش آنان هیچ کاسته نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 10 - 2

2- قیامت، روز باز شدن نامه عمل انسان و آگاهی او بر محتوای آن

و إذا الصحف نشرت

«نشر»، مخالف پیچیدن است (لسان العرب). براساس این معنا، فعل «نشرت»، دلالت دارد که نامه اعمال پیش از نشر، به شکل طومار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 1

1- قیامت، روز آگاهی انسان ها به کردار دنیایی خویش و آثار و نتایج آن

علمت نفس ما أحضرت

1 - قیامت روز آگاهی هر انسان ، به کردار دنیایی و آثار به جای مانده از خویش

علمت نفس ما قَدِّمت و أُخِّرْت

«ماقَدِّمت» - در یک احتمال - ناظر به کرداری است که انسان خود، آن را انجام داده است. در مقابل مراد از «ماأُخِّرْت» سنت های روا و ناروایی است که انسان پس از خود، به جای گذاشته و آثار و تبعات آن برای او ثبت شده است و در روز قیامت با آن مواجه خواهد شد.

ص: 128

2 - برپایی قیامت و پی بردن به کردارها و بازتاب اخروی آن، در گرو پیدایش حوادثی تحوّل آفرین در نظام جهان

إذا السماء .. و إذا ... و إذا ... و إذا ... علمت نفس ما قدمت و آخرت

جمله «علمت نفس ..» جزای شرط هایی است که در آیات پیشین تکرار شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 6

6 - انسان ها هنگام حضور در پیشگاه خداوند نامه های اعمال خود را در اختیار داشته و به کردار خویش آگاهی یافته اند .

فمَلَقِيه . فَأَمَّا مِنْ أُوْتِي كِتَابِهِ بِيَمِينِهِ

«فاء» در «فَأَمَّا» بیانگر ارتباط مفاد این آیه با ملاقات خداوند است که در آیه قبل مطرح شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 11 - 1

1 - مشاهده نامه اعمال در قیامت، مایه آگاهی به کردارها و پیش بینی کیفرها است .

وَأَمَّا مِنْ أُوْتِي .. فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُورًا

210- علم به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکوثر - 102 - 3 - 6

6 - قیامت، زمان ظهور حقایق و پی بردن انسان ها به نیک و بد اعمال خویش

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

وعده «سوف تعلمون» - به قرینه «لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» - ناظر به زمان برپایی قیامت است.

211- علم به عمل محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 21 - 2

2 - مقام قرب خداوند، والاتر از مقام نیکوکاران، و مایه شایستگی انسان برای آگاهی از کردار نیکوکاران و مشاهده نامه اعمال آنان است

یشهده المقربون

212- علم به عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 6

ص: 129

6- قیامت، زمان ظهور حقایق و پی بردن انسان ها به نیک و بد اعمال خویش

کلاً سوف تعلمون

وعدۀ «سوف تعلمون» - به قرینه «لتسئلنَّ یومئذ عن النعیم» - ناظر به زمان برپایی قیامت است.

213- علم به فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3- اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام، اخباری مهم و پرفایده

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

«نبا»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

214- علم به فرجام انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 103 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در شناخت فرجام انسان ها - تعلیم دیده از جانب خداوند و بازگوکننده معارف وحی است .

هل ننبئکم

ضمیر متکلم مع الغیر در «ننبئکم» گویای این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیش خود سخن نمی گوید، بلکه آموخته های الهی خویش را ارائه می دهد.

215- علم به فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 2

2- آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به فرجام هلاکت بار فرعون

ألم تر کیف... و فرعون

216- علم به فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 2

2 - آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به فرجام هلاکت بار قوم ثمود

ألم تر كيف . . . و ثمود

ص: 130

217- علم به فرجام مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 169 - 2

2 - ادعای مشرکان ، مبنی بر پذیرش آیین توحیدی و بندگی خالصانه خدای یکتا ، در صورت آگاه شدن شان از سرنوشت خوب و سعادت‌مندان مؤمنان و یکتاپرستان گذشته

لو أنَّ عندنا ذكراً من الأولين . لكتنا عباد الله المخلصين

توضیح مربوط به برداشت بالا، در ذیل برداشت شماره 5 در آیه قبل (168) آمد.

218- علم به فلسفه بی نیازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 5

5 - آگاهی از فلسفه فقر و غنا و برخورد صحیح با یتیمان ، مسکینان و اموال مردم و دل نبستن به ثروت ، فرونشاندن اضطراب درونی و مایه اطمینان نفس انسان

فأما الإنسان إذا ما ابتليه .. يأتيها النفس المطمئنة

توصیف «نفس» به «مطمئن» - در قیامت - ممکن است به اعتبار اطمینانی باشد که در دنیا، برای او حاصل شده بود.

219- علم به فلسفه فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 5

5 - آگاهی از فلسفه فقر و غنا و برخورد صحیح با یتیمان ، مسکینان و اموال مردم و دل نبستن به ثروت ، فرونشاندن اضطراب درونی و مایه اطمینان نفس انسان

فأما الإنسان إذا ما ابتليه .. يأتيها النفس المطمئنة

توصیف «نفس» به «مطمئن» - در قیامت - ممکن است به اعتبار اطمینانی باشد که در دنیا، برای او حاصل شده بود.

220- علم به قدرت خدا

12 - آگاه شدن بشر به قدرت و علم همه جانبه خداوند ، از حکمت های آفرینش آسمان ها و زمین

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوٰتٍ .. لَتَعْلَمُوۡا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيۡرٌ وَّ اَنَّ اللّٰهَ قَد

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که «لام» در جمله «لتعلموا..» تعلیل برای عبارت «خلق سبع سماوات» است و این جمله بیانگر علت و فلسفه آفرینش آسمان ها و زمین است.

221- علم به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 7

7- آگاهی یهود و نصارا، از کتاب آسمانی بعد از تورات و انجیل (قرآن) پیش از نزول آن

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ

222- علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 77 - 7

7- عدم امکان راهیابی انسان، به حقیقت و کیفیت و لحظه وقوع قیامت مگر از طریق وحی

و لِّلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ

بیان «أمر الساعة..» پس از «لله غیب السماوات» ممکن است از باب ذکر خاص بعد از عام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 17

17- مشرکان، انتظار داشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به زمان وقوع قیامت آگاه باشد.

و يَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 4

4- زمان برپایی قیامت، زمانی است مشخص در پیشگاه خداوند.

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً

به کارگیری «ساعه» با الف و لام عهد بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 8

8 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او از زمان رجعت و بازگردانیده شدن انسان به سوی او (زمان رستاخیز) است .

ألا إنَّ لله ما فی السموت و الأرض قد یعلم ما أنتم علیه و یوم یرجعون إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 132

5- زمان برپایی قیامت، از امور غیبی و علم آن تنها در اختیار خداوند

قل لا یعلم .. الغیب إلا الله و ما یشعرون ایّان یبعثون

از ارتباط «ایّان یبعثون» با «الغیب» استفاده می شود که رستاخیز، خود مصداق و نمونه ای از امور غیبی است که دانش آن تنها در اختیار خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 9، 1

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت، در انحصار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

9- آگاهی خدا به لحظه قیامت، و حقایق مربوط به جنین و آینده هر انسان، نمودی از علم گسترده وی است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ .. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 8

8 - ابلیس، آگاه به پیدایش نسل هایی از آدم و وجود رستاخیز برای آنان

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يَبْعَثُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 3، 1

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت، در انحصار خداوند است .

إِلَيْهِ يَرْدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

تقدیم «إلیه» بر «یردّ» مفید حصر است.

3- آگاهی خداوند از زمان برپایی قیامت، لازمه ربوبیت او است .

و ما ربك بظلم - م . . . إليه يرد علم الساعة

با توجه به رجوع ضمیر «إليه» به «ربك» در آیه قبل، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 5

5 - آگاهی به زمان برپایی قیامت مختص خداوند است .

له ملك السموت و الأرض . . . و عنده علم الساعة

از تقدم خبر بر مبتدا، حصر استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملك - 67 - 26 - 2

2 - آگاهی از زمان دقیق برپایی قیامت ، تنها در انحصار خداوند است و هیچ کس از آن باخبر نیست .

و يقولون متى هذا الوعد . . . قل إنما العلم عند الله

ص: 133

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 25 - 3

3 - محدودیت قلمرو علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به عالم آخرت ، من های وحی الهی به ایشان

قل إن أدری أقریب ما توعدون أم یجعل له ربی أمداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 2

2 - زمان نزول عذاب ، شکست کافران و برپایی قیامت ، از امور غیبی و تنها در اختیار خداوند است .

حتی إذا اوا ما یوعدون .. اقریب ما توعدون... علم الغیب

تعریف «الغیب» برای استغراق است؛ یعنی، تمامی امور و حقایق غیبی و «عالم الغیب» خبر برای مبتدای محذوف (هو) است. تعریف مسند و مسندالیه، مفید قصر می باشد؛ یعنی، تنها خداوند عالم به امور غیبی است. گفتنی است از مصادیق مورد نظر در امور غیبی - به قرینه آیات پیشین - مسأله برپایی قیامت، شکست کافران و نزول عذاب بر آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقریب ما توعدون . . . إلا من ارتضى من رسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 1

1 - تنها خداوند ، خصوصیات قیامت و زمان وقوع آن را می داند .

إلی ربک منتهیها

«منتهاها» - به قرینه سیاق آیات پیشین - به معنای منتهای علم به قیامت و شناخت خصوصیات و زمان آن است. تقدیم «إلی ربک» بیانگر حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- دانستن زمان وقوع قیامت ، خطر گرفتاری به کیفر های موجود در آن را کاهش نمی دهد .

یسئلونک . . من یخشیها

جمله «إِذَا أَنْتَ مَنذِرٌ . .» در مقام بیان این نکته است که آنچه درباره قیامت دارای اهمیت است، توجه به گرفتاری های آن و نگرانی و ترس از خطرات آن است و زمان آن - چه معلوم باشد و چه مجهول - تأثیری در آن جهت ندارد.

223- علم به کفر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 134

1 - آگاهی کامل خداوند، از ایمان یا کفر انسان ها

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

224- علم به کفران نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 7 - 3، 2

2 - تداوم ناسپاسی در انسان، با وجود آگاهی او از خصلت ناروای خویش، شگفت آور و سزاوار نکوهش افزون تر

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّ عَلِيَّ ذَلِكُ لَشَهِيدٌ

3 - خداوند، در تأکید بر آگاهی دشمنان اسلام از خوی ناسپاسی خویش، به اسبان تیزپای مجاهدان، سوگند یاد کرده است.

والعدیت . . . وَإِنَّ عَلِيَّ ذَلِكُ لَشَهِيدٌ

225- علم به کوناہی زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 4

4 - پی بردن دوزخیان در قیامت به ناچیزی زندگی دنیوی، امری بی ثمر به حال آنان

إِن لِّبَشَرٍ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

«لو» در عبارت «لو أنکم تعلمون» برای تمنی است؛ یعنی، ای کاش! این حقیقت را از پیش می دانستید تا کارتان به دوزخ نمی کشید؛ اما اکنون که در دوزخ هستید، این اعتراف ثمری برای شما ندارد.

226- علم به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 18

18 - خداوند، نسبت به گمراهان و هدایت یافتگان، برترین آگاهی را دارد.

إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله و هو أعلم بالمهتدين

227- علم به گناه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 70 - 9

ص: 135

9- آگاهی از میزان جرایم انسان ها و درجات عذاب آنان ، از شؤن ربوبیت الهی است .

فوربک .. ثم لنحن أعلم

228- علم به لوح محفوظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 78 - 2

2- لوح محفوظ ، کتابی غیر قابل دسترسی برای بشر

فی کتب مکنون

«مکنون» به معنای نهفته و پنهان است. مقصود از آن، پنهان بودن محتویات لوح محفوظ از دید بشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 79 - 2,6

2- دانش و آگاهی فرشتگان ، نسبت به حقایق ثبت شده در لوح محفوظ

فی کتب مکنون . لا یمسّه إلاّ المطهّرون

در صورتی که ضمیر «لا یمسّه» به «کتاب مکنون» بازگردد، مراد از «مسّ» (لمس کردن)، آگاهی و اطلاع یافتن و مراد از «المطهّرون» فرشتگان الهی خواهد بود.

6- امکان آگاهی یافتن به حقایق ثبت شده در لوح محفوظ ، برای پیامبران و اولیا

لا یمسّه إلاّ المطهّرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 22 - 5

5- لوح محفوظ ، از نظر ها پنهان داشته شده و اطلاع بر محتویات آن برای غیر خداوند ممکن نیست .

ما أصاب من مصیبه .. إلاّ فی کتب

نکره آمدن «کتاب» - که همان لوح محفوظ است - می تواند برای بیان مطلب یاد شده باشد.

229- علم به مراتب اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 70 - 9

9- آگاهی از میزان جرایم انسان ها و درجات عذاب آنان ، از شؤون ربوبیت الهی است .

فوربک ... ثم لنحن أعلم

ص: 136

230- علم به مصالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 4

4 - کفر ، مانع انسان از شناخت نفع و ضرر حقیقی خود

و لا يحسبنّ الذّین کفروا أنّما نملى لهم خیر لانفسهم

«الذّین کفروا»، اشاره به علیّت چنین پنداری است ; یعنی چون کافرنده، این گونه می پندارند.

231- علم به معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 14

14 - آگاهی و شهادت اعضا و جوارح آدمی در قیامت به آفریدگاری خداوند و بازگشت همگان به سوی او

قالوا .. و هو خلقکم أوّل مرّه و إليه ترجعون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که جمله «و هو خلقکم ..» ادامه گفتار اعضا و جوارح انسان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 1

1 - آگاهی از دلایل روشن الهی بر اثبات حقانیت تعالیم دین (همچون معاد و جزای انسان ها در آن روز) ، مقتضی ایمان به خدا ، رسول او و قرآن است .

فامنوا باللّه و رسوله و النور الذی أنزلنا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه به منزله نتیجه برای مطالب یاد شده در آیات پیشین است. آن مطالب عبارت است از ارائه دلایل روشن بر حقانیت تعالیم الهی و نیز اثبات معاد و ...

232- علم به مقدرات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 9

9- عدم آگاهی کامل یونس (ع) از تمامی مقدرات الهی نسبت به خویش

و ذاالنون . . . فظنّ أن لن نقدر عليه

233- علم به منابع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 4

4 - کفر ، مانع انسان از شناخت نفع و ضرر حقیقی خود

ص: 137

و لا يحسبنّ الذين كفروا أنّنا نملى لهم خيراً لأنفسهم

«الَّذِينَ كَفَرُوا»، اشاره به علیّت چنین پنداری است ؛ یعنی چون کافرند، این گونه می پندارند.

234- علم به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 13

13 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او بر همه پدیده های جهان است .

ألا إنّ لله ما فی السموت و الأرض . . . و الله بكلّ شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 52 - 8, 5

5 - همه موجودات آسمان ها و زمین ، در حیظه علم خداوندند .

یعلم ما فی السموت و الأرض

8 - احاطه علمی خداوند بر موجودات جهان ، دلیل کفایت گواهی او برای حقانیت نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

قل کفی بالله بینی و بینکم شهیداً یعلم ما فی السموت و الأرض

235- علم به موجودات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 52 - 5

5 - همه موجودات آسمان ها و زمین ، در حیظه علم خداوندند .

یعلم ما فی السموت و الأرض

236- علم به مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 18

18- خداوند ، نسبت به گمراهان و هدایت یافتگان ، برترین آگاهی را دارد .

إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله و هو أعلم بالمهتدين

237- علم به نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 138

2- کافران دوزخی ، پس از دریافت نامه اعمال خود ، از محتوا و حکم نهایی آن درباره خویش آگاه خواهند شد .

و لم أدر ما حسابه

238- علم به نیت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 1

1 - کاتبان نامه عمل ، به تمامی کار ها و نیت های انسان آگاه اند .

یعلمون ما تفعلون

دانستن تمام ویژگی های «عمل»، بدون دانستن انگیزه انجام دادن آن، امکان پذیر نیست. بنابراین علم به «ماتفعلون»، علم به هدف از انجام دادن آن نیز می باشد.

239- علم به نیازهای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 17، 18

17 - توصیه خداوند به ازدواج غیر متأهلان ، نشأت گرفته از علم و آگاهی او به واقعیت ها و نیاز های آدمیان است .

و أنکحوا الأیمی منکم . . . والله ... علیم

18 - گشایش در کار مؤمنان و تفضل به آنان از جانب خداوند ، بر پایه علم گسترده او به مصالح و نیاز های آنان است .

یغنهم الله من فضله و الله وسع علیم

240- علم به نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 21

21 - علم و آگاهی خداوند به اسرار درونی انسانها

و ما تخفی صدورهم اکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 18,21

18 - دانایی همه جانبه خداوند ، به آنچه آدمیان در دل خویش پنهان دارند .

انّ الله علیم بذات الصدور

21 - توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

یا ایها الذین امنوا .. ها اتم اولاء ... انّ الله علیم بذات الصدور

ص: 139

جمله «ان الله...» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نمان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات بپرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 6

6 - آگاهی خداوند، از راز دل و اسرار افراد

والله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان

کلمه «همّت» از ماده «همّ» به معنای تصمیم و قصدی است که در دل، برای انجام کاری گرفته شود. و بنابر اینکه «اذ همّت» متعلق به «سمیع» و «علیم» باشد، بیانگر علم خداوند به قصد و نیت انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 18

18 - آگاهی کامل خداوند بر نیات و خواسته های درونی انسانها

ان یریدا اصلاًحاً .. انّ الله کان علیماً خیبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 2

2 - خداوند دانای به رفتار و کردار، نیت و حالات انسانها

والله یعلم ما تبدون و ما تکتمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به رفتار و کردار آدمی که جنبه بیرونی دارد و «ما تکتمون» به نیت و حالات انسان که همواره جنبه درونی دارد، تفسیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 2

2- نیت ها، انگیزه ها، افکار و رفتار آشکار و پنهانی انسان در قلمرو علم خداوند

ربّنا انک تعلم ما نخفی و ما نعلن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 6 - 1

1 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر وحی و زبان گشودن آن حضرت به قرائت قرآن ، وابسته به خواست خداوند و در گرو عنایت ویژه او بود .

سنقرنک

ص: 140

242- علم به وقت عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 4

4- علم به زمان کیفر و عذاب انسان ها ، درگرو آگاهی به نهان و آشکار آنان است .

إن أدری أقریب . . . إنه یعلم الجهر من القول

243- علم به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 21 - 4

4- داشتن حیات و مطلع بودن از زمان وقوع قیامت ، از شرایط الوهیت

أموت غیر أحياء و ما یسعون أیام یبعثون

از اینکه خداوند در مقام رد الوهیت معبودهای مشرکان، از آنها به عنوان مردگانی فاقد هرگونه حیات و شعور نام می برد، می توان استفاده کرد که خدا باید دارای حیات و علم باشد.

244- علم به ویژگیهای جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 1

1- خداوند ، از ویژگی های جنین هر زن و مادینه ای آگاه است .

الله یعلم ما تحمل کل أنثی

مراد از «ما» به قرینه «تحمل کل أنثی» جنین است. «أنثی» به هر جنس ماده از انسان (زن) و غیر انسان (مادینه) گفته می شود.

علم به ویژگیهای رحم (زهدان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 2,3,4,5

2- خداوند ، به آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب می کنند آگاه است .

الله يعلم .. ما تغيض الأرحام

«غیض» به معنای کاستن و فرو بردن است که به مناسبت مورد از آن به جذب کردن تعبیر شد. و چون سخن جمله قبل درباره جنین بود معلوم می شود مقصود از آنچه رحمها جذب می کنند، جذبهایی است که در ارتباط با جنین می باشد چه آنها که در پیدایش جنین دخیل است و چه آنها که مایه رشد و نمو جنین می باشد.

3- خداوند ، از آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب نکرده و از خود دفع می کنند آگاه است .

الله يعلم ما تحمل کل أنثی .. و ما تزاد

«ازدیاد» (مصدر تزاد) به معنای افزودن است و ضمیر در «تزاد» به ارحام باز می گردد. آنچه را رحمها می افزایند - که

معنای عبارت «ما تزداد» است- می تواند ناظر به چیزهایی باشد که رحمها افزون بر نیاز جنین از خود تراوش می کنند که دفع می شود و می تواند ناظر به افزودن بر جنین باشد که مایه رشد و نمو او می شود.

4- خداوند به نطفه هایی که رحم زنان و مادینه ها به خود جذب می کنند تا جنین شود، آگاه است .

اللہ يعلم ما تحمل کل أنثی و ما تغیض الأرحام

5- خداوند به آنچه رحم زنان و مادینه ها@- پس از جذب نطفه - بر آن می افزایند داناست .

اللہ يعلم ما تحمل کل أنثی . . . و ما تزداد

245- علم به هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3 - اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام، اخباری مهم و پرفایده

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

«نبأ»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

246- علم به هلاکت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 2

2 - آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به فرجام هلاکت بار قوم عاد

ألم تر کیف فعل ربک بعاد

247- علم بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 55 - 1

1 - اطلاع یافتن بهشتیان، از سرنوشت هم نشینان کافر دنیایی خویش در قیامت

إِنِّي كَان لِي قَرِينٌ . . . قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مَطَّلَعُونَ . فَاطَّلَعَ

«فا» در فاطَّلَعَ» فصیححه و عطف بر جمله مقدر است که تقدیر آن چنین می باشد: «هل أنتم مَطَّلَعُونَ حتَّى اَطَّلَعَ أنا أيضاً فاطَّلَعُوا و اَطَّلَعَ هو بعد ذلك; آیا شما اطلاع دارید تا من هم مطلع شوم؟ پس اطلاع یافتند و سپس او نیز اطلاع یافت».

248- علم پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 142

32 - از حضرت علی (ع) روایت شده: «... أو كل علم يحتمله عالم؟ ان الله تعالى قال لملائكته «إني جاعل في الأرض خليفه قالوا أتجعل فيها من يفسد...» فهل رأيت الملائكة احتملوا العلم؟...»

... آیا هر آگاهی برای آگاه شونده قابل تحمل است؟ خداوند به فرشتگان خود فرمود: «من می خواهم روی زمین خلیفه قرار دهم گفتند: آیا روی زمین کسی را قرار می دهی که فساد کند...؟» آیا می پنداری این آگاهی برای فرشتگان قابل تحمل بود؟...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 11 - 4

4 - پرهیز از گفتن و شنیدن سخنان نسنجیده، بی ثمر و زشت، کاری پسندیده و مطلوب است.

لاتسمع فیها لغیه

پیراسته خواندن بهشتیان از شنیدن گفتار «لغو»، بیانگر ناروا بودن آن است.

249 - علم تفصیلی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 12، 11، 10، 9، 8، 7

7 - خداوند به هر آنچه در دریا و خشکی است آگاهی دارد.

و یعلم ما فی البر و البحر

8 - هیچ برگی از درختان نمی ریزد، جز اینکه خداوند به آن آگاه است.

و ما تسقط من ورقه إلا یعلمها

9 - افتادن دانه ای در تاریکیهای زمین و در دل خاک تیره از حیظه علم خداوند خارج نیست.

و ما تسقط من ورقه... و لا حبه فی ظلمت الأرض

10 - هیچ تر و خشکی در پهنه هستی جابجا نمی شود و سقوط نمی کند، جز آنکه خداوند به آن آگاهی کامل دارد.

و ما تسقط من ورقه... و لا رطب و لا یابس إلا فی کتب مبین

11 - خداوند به حالات یکایک موجودات جهان و وضعیت آنها احاطه علمی کامل دارد.

و ما تسقط من ورقه إلا يعلمها .. و لا رطب و لا يابس

12 - رخدادهای جهان و جزئیات حوادث آن در حیظه شمول علم خداوند است.

و ما تسقط من ورقه إلا يعلمها و لا حبه

علم به سقوط برگگی از درخت و یا دانه ای در زمین، علمی جزئی است. لذا این آیه پندار کسانی را که محدوده علم خداوند را تنها امور کلی می دانند، نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 10

10 - علم تفصیلی خداوند، به لحظه لحظه عمر جهان و پدیده های آن، از آغاز آفرینش *

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلا بالحقّ و أجل مسمّی

ص: 143

تعیین «أجل» برای هر پدیده از سوی خداوند - از ابتدای آفرینش آن - بدان معنا است که خداوند، از لحظه آفرینش هر موجودی، تا پایان آن را می داند و این مستلزم علم تفصیلی خداوند، به لحظه لحظه تحولات آنها است.

250- علم توزیع کنندگان نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 5

5- تحویل دهندگان نامه های اعمال به انسان ها در قیامت ، از فرجام آنها آگاه اند .

من أوتی کتبه بیمینه

251- علم جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 47 - 2

2- آگاهی قبلی ساحران از پیام توحیدی موسی (ع) و تنها نیازمند مشاهده دلیلی روشن

قالوا ءامنا برب العلمین

252- علم جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 158 - 5

5- آگاهی جن به احضار شدن شان برای حسابرسی اعمالشان در روز رستاخیز

و لقد علمت الجنه انهم لمحضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 6

6- جن ، دارای شعور و قدرت شنوایی و آشنا به زبان انسان ها و تشخیص دهنده حق از باطل در معارف الهی و دینی

استمع نفر من الجنّ فقالوا انا سمعنا قرءاناً عجباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 4

4 - امکان آگاهی جن از اندیشه ها ، عقاید و رفتار انسان ها

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

ص: 144

253- علم جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 10

10 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع)، از معرفتی به نام علم غیب آگاهی داشتند .

تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبِ

254- علم جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 3

3 - تمامی دوزخیان - از هر ملتی در همه اعصار - از فرستادگان الهی برخوردار بوده و به دلایل و برهان های آنان آگاه شدند .

قَالُوا أَوْ لَمْ تُكُنْ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 77 - 7

7 - دوزخیان، آگاه به مقام ویژه موکل دوزخ در پیشگاه خداوند

و نادوا يملك ليقض علينا ربك

از درخواست وساطت جهنمیان از فرشته موکل دوزخ و نیز به کار بردن عبارت «ربک»، مطلب بالا استفاده می شود.

255- علم حافظان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 49 - 4

4 - حافظان قرآن، برخوردار از موهبت علم اند .

بل هو... فی صدور الذین أوتوا العلم

256- علم حضوری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 5

5 - شهودی بودن علم غیب

أعنده علم الغیب فهو یری

تفریح «فهو یری» بر «أعنده علم الغیب»، نشانگر آن است که هر وقت علم به غیبی برای انسان حاصل شود، معلوم غیبی برای وی، شکل مشهود را پیدا می کند.

ص: 145

257- علم حضوری به جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 7 - 4

4 - مشاهده جهنم و آتش سوزان آن و پیدایش علم حضوری برای گرفتاران به آن در قیامت ، تهدیدی الهی و هشدارى تردیدناپذیر ، برای دل بستگان به امتیازات دروغین

ألهیکم التکاثر . . . ثم لترونها عین الیقین

258- علم حضوری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 74 - 4

4- تنها خداوند آگاه به کنه ذات خویش است .

فلا تضربوا لله الأمثال إن الله یعلم و أنتم لاتعلمون

259- علم حضوری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 14

14 - آدمی در قیامت به علم حضوری درمی یابد که خداوند پروردگار اوست .

إننا كنا هذا غفلین

اشاره به ربوبیت خدا با کلمه «هذا» گویای آن است که انسان در قیامت خود را در پیشگاه خداوند حاضر می یابد. یعنی علم حضوری و شهودی به او پیدا می کند.

260- علم حضوری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 11

11 - علم حضوری و شهودی تمامی موجودات ، نسبت به پروردگار

أولم يكف بربك أنه على كل شيء شهيد

بنابراین که «شهید» به معنای مشهود باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

ص: 146

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 5,19

5 - کلاغ گسیل داده شده برای تعلیم قاییل ، آگاه به تحیر و سرگردانی وی برای دفن هابیل

فبعث الله غراباً یبحث فی الارض لیریه کیف یوری سوءه اخیه

در برداشت فوق ضمیر فاعلی در «لیریه» به «غراب» برگردانده شده است. یعنی کلاغ به انگیزه نشان دادن چگونگی دفن به قاییل در زمین کاوش می کرد و چیزی را در آن نهان می ساخت.

19 - آگاهی غریزی کلاغ بر شیوه پنهان سازی اشیا

فبعث الله غراباً یبحث فی الارض لیریه کیف یوری سوءه اخیه

262- علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 6,9

6 - خداوند ، تنها حقیقتی که دارای علم و حکمت مطلق است .

إنک أنت العلیم الحکیم

مقرون بودن خبر (العلیم الحکیم) به «ال» و نیز وجود ضمیر فصل «أنت» در جمله، دلالت بر حصر دارد.

9 - هدف از فرمان خدا به فرشتگان (در بیان نام های حقایق) ، یادآوری عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی و آگاه ساختن آنان به برتری علمی آدم (ع) بود .

أنبئونی بأسماء هؤلاء ... قالوا سبحنک ... إنک أنت العلیم الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 18

18 - خداوند ، به تمامی اعمال و رفتار آدمیان آگاه است .

و ما الله بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 31

31 - خداوند ، آگاه به تمامی اعمال و رفتار انسانهاست .

و ما اللّٰه بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 9

9 - خداوند ، آگاه به ستمکاری ستمگران است .

و اللّٰه علیم بالظلمین

ص: 147

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 14

14 - خداوند ، آگاه به اعمال و رفتار نیک آدمیان است .

إن الله بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 11

11 - تنها خداوند شنوای دعای بندگان ، اجابت کننده درخواست های ایشان و آگاه به نیاز های آنان است .

ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم

شنوا بودن خداوند به مناسبت جمله قبل - که حاوی دعا و درخواست است - کنایه از اجابت کردن و برآورده ساختن تقاضاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 137 - 9،10

9 - خداوند ، به سخنان و اندیشه های توطئه آمیز دشمنان اسلام آگاه است .

فإنما هم في شقاق فسيكفيكهم الله وهو السميع العليم

10 - خداوند ، اقرار و اعتراف انسان ها را به ارکان ایمان ، می شنود و به اندیشه ها و باور های آنان آگاه است .

فإن آمنوا... فقد اهتدوا... وهو السميع العليم

در برداشت فوق ، جمله «و هو السميع العليم» در ارتباط با صدر آیه معنا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 140 - 4،13

4 - خداوند ، به آیین پیامبران خویش از همگان آگاهتر است .

قل ءأنتم أعلم أم الله

13 - خداوند از اعمال انسان ها غافل نبوده و به همه آنها آگاهی دارد .

و ما اللّٰه بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 158 - 7

7 - خداوند به اعمال زائران خانه خدا (به جا آوردن حج و عمره و سعی میان صفا و مروه) آگاه است .

فمن حج البيت أو اعتمر . . . و من تطوع خيراً فإن الله شاکر عليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 181 - 7

7 - خداوند ، به وصیت های میت آگاه و به عملکرد وصی و بازماندگان او داناست .

فمن بدله . . . فإنما إثمه على الذين يبدلونه إن الله سمیع عليم

ص: 148

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 6.9

6 - احاطه علم الهی به تمامی اعمال نیک انسان

و ما تفعلوا من خیر یعلمه الله

9 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال ، ترغیبی بر انجام اعمال نیک

فمن فرض فیهن الحج . . . و ما تفعلوا من خیر یعلمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 12،13

12 - آگاهی خداوند به کلیه اعمال خیر انسان

و ما تفعلوا من خیر فان الله به علیم

13 - توجه انسان به علم خداوند نسبت به اعمال خیر ، مُشَوِّق او برای انجام آن

و ما تفعلوا من خیر فان الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 12،14،20

12 - آگاهی خداوند به مصالح و مفاسد احکام و خیر و شر امور

و الله یعلم و انتم لا تعلمون

14 - احکام الهی (وجوب جهاد و . . .) ، بر اساس علم خداوند نسبت به مصالح و مفاسد انسانهاست .

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی . . . و الله یعلم و انتم لا تعلمون

20 - توجه انسان به جهل خود و علم خداوند ، زمینه پذیرش احکام الهی

و الله یعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - توجه به آگاهی خداوند ، زمینه ساز اجرای قوانین

والله يعلم المفسد من المصلح

هدف از بیان علم خداوند به نیت و اعمال، تشویق انسانها به انجام وظایف و اجرای احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 22،23

22 - لزوم توجه به آگاهی مطلق و همه جانبه الهی

واعلموا انّ الله بكل شیء علیم

23 - آگاهی از احاطه علمی خداوند بر همه چیز ، زمینه ساز عمل به احکام الهی است .

ولا تمسکوهنّ ضراراً .. و اعلموا انّ الله بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 149

2 - بقره - 2 - 232 - 18، 15

15 - علم خداوند به حکمت ها و آثار احکام

فلا تعضلوهنّ . . . و الله يعلم

18 - احکام خداوند ، برخاسته از علم بیکران او

فلا تعضلوهنّ . . . و الله يعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 13، 14، 15

13 - آگاهی گسترده و همه جانبه الهی به اعمال انسان

و الله بما تعملون خبير

14 - خداوند بر کردار زنان در زمان عدّه وفات و پس از آن ، و عمل مسلمین در نظارت بر حفظ حدود الهی آگاه است .

و الذين يتوفونّ . . . و الله بما تعملون خبير

15 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال انسان ، زمینه عمل به احکام اوست .

و الذين يتوفونّ . . . و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 3، 12، 20

3 - توجه خداوند به واقعیت ها و زمینه های اجرایی ، در قانونگذاری برای انسان

علم الله انکم ستذکرونهنّ

خداوند در تعلیل حکم جواز خواستگاری تلویحی این واقعیت را گوشزد می کند که مردان طبعاً خاطرشان به خواستگاری در زمان عدّه مشغول است تا بفهماند در احکام الهی، واقعیتها و نیز زمینه های اجرایی، لحاظ شده است.

12 - آگاهی همه جانبه خداوند بر اسرار انسان ، مقتضی ترس و پروا داشتن از او

واعلموا انّ الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

20 - توجه به دانایی خداوند به اسرار درون ، منشأ پرهیز از تیات ناشایسته درونی

واعلموا انّ الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 16

16 - بینایی گسترده و عمیق خداوند بر اعمال انسانها

ان الله بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 6,7,8

6 - آگاهی خداوند از موضعگیری های انسان در گفتار و انگیزه او در پیکار و ترک آن *

انّ الله سمیع علیم

7 - توجه و ایمان به علم مطلق خداوند ، برانگیزاننده آدمی برای اقدام به پیکار در راه او

وقاتلوفی سبیل الله و اعلموا انّ الله سمیع علیم

ص: 150

8 - ضرورت توجه به آگاهی گسترده خداوند ، در بحرانیترین هنگامه ها

وقاتلوا فی سبیل اللّٰه و اعلموا انّ اللّٰه سمیع علیم

ظاهر این است که ضرورت توجه به علم الهی در آیه، همراه با جهاد مطرح باشد: «قاتلوا .. و اعلموا». یعنی آنگاه که به نبرد مشغولید، متوجه باشید که خداوند، «سمیع» و «علیم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 25، 23

23 - دانایی گسترده خداوند به ستمگران

و اللّٰه علیم بالظّالمین

25 - توجه به دانایی گسترده خداوند ، زمینه پرهیز آدمی از ظلم و سرپیچی نسبت به فرمان های الهی

و اللّٰه علیم بالظّالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 18، 17

17 - سعه و جودی و دانایی گسترده خداوند

و اللّٰه واسع علیم

بنابراینکه «واسع» به معنای ذو سعه باشد؛ یعنی خداوند جودی است و گسترده ؛ نه به معنای مُوسع (گستراننده نعمتها) و نه به معنای واسع فضله و قدرته.

18 - دانایی گسترده خداوند نسبت به شایستگی افراد و سعه و جودی او ، منشأ اعطای حکومت به آنان طبق مشیت خویش

ان اللّٰه اصطفیه علیکم .. و اللّٰه واسع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 -

18، 19، 20، 21، 22، 23، 24، 31، 32

18 - تأثیر علل و اسباب نظام هستی ، بر حیطة علم مطلق الهی

من ذالذی یشفع عنده الا باذنه یعلم ما بین ایدهم و ما خلفهم

بنابراینکه مراد از «شفاعت»، تأثیر علل و اسباب نظام هستی باشد.

19 - خداوند ، دانای مطلق ، به گذشته ، حال و آینده موجودات است .

یعلم ما بین ایدیههم و ما خلفهم

20 - خداوند ، دانای مطلق ، به آشکار و نهان است .

یعلم ما بین ایدیههم و ما خلفهم

21 - خداوند ، دانای مطلق ، به آغاز و انجام ، گذشته و آینده و آشکار و نهان شفیعان است .

یعلم ما بین ایدیههم و ما خلفهم

مراد از «ما بین ایدیههم»، افعال، رفتار و تصرفاتی است که در نزد شفیعان، آشکار است و مراد از «و ما خلفهم»، اعمال و کرداری است که از نظر آنان مخفی و نهان است.

22 - جز به مقداری که خدا بخواهد ، کسی از علم او آگاه نمی گردد .

و لا یحیطون بشیء من علمه الا بما شاء

23 - ناتوانی و عجز انسان از دستیابی به علم مطلق الهی

ص: 151

و لا یحیطون بشیء من علمه الا بما شاء

24 - معارف و دانش ها ، پرتویی اندک ، از دانایی خداوند

و لا یحیطون بشیء من علمه الا بما شاء

31 - فراگیری دانایی خداوند بر آسمان ها و زمین

وسع کرسیه السموات و الارض

امام صادق (ع) درباره آیه «وسع کرسیه . . .» فرمود: علمه

معانی الاخبار، ص 30، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 259، ح 1036.

32 - «کرسی» ، علم اختصاصی خداوند که هیچکس (حتی انبیا) بر آن آگاهی نمی یابد .

وسع کرسیه

امام صادق (ع): . . . و الكرسي هو العلم الذي لم يطلع الله عليه احداً من انبيائه ورسله و حججه (ع)

معانی الاخبار، ص 29، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 240، ح 6.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 15

15 - ایمان به خداوند ، اقرار زبانی و تصدیق قلبی به وحدانیت ، قیومیت ، حیات ، مالکیت و علم مطلق اوست .

اللّٰه لا اله الا هو الحيّ القيوم . . . يؤمن باللّٰه . . . واللّٰه سميع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 24

24 - حاکمیت و تسلط خداوند بر عالم مرگ و حیات ، دانایی او به کیفیت ترکیب اجزای مردگان و زنده کردن آنان

و اعلم انّ اللّٰه عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 13، 14

13 - خداوند ، به انفاق کنندگان در راه او و مستحقین پاداش های چند برابر ، داناست .

والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم

14 - توجه به گستردگی بخشش های الهی و دانایی گسترده او ، زمینه ساز انفاق و کار های نیک

مثل الذين ينفقون . . . والله واسع عليم

کلمه «واسع» در برداشت فوق به معنای «واسع فضله» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 265 - 15

15 - آگاهی خداوند به کیفیت انفاق مؤمنان و نیت آنان

ولا تبطلوا صدقاتكم . . . و مثل الذين ينفقون . . . والله بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 152

13 - خداوند ، آگاه به انفاق کنندگان در راه او و گشایش دهنده روزی آنان است .

والله واسع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 1,3,9

1 - آگاهی خداوند به کمیت و کیفیت انفاق ها و نذر ها ، هر چند اندک باشد .

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر فان الله يعلمه

تعهد انسان بر عمل نیک را «نذر» گویند؛ یعنی شخص خود را متعهد کند به انجام عمل نیک.

3 - آگاهی و دانایی خداوند به کوچکترین اعمال بندگان

و ما انفقتم من نفقه . . . فان الله يعلمه

نکره بودن «نفقه» و «نذر»، دلالت بر هر نوع و هر مقدار از نفقه و نذر دارد؛ هر چند بسیار اندک باشد.

9 - توجه به علم خداوند به انفاق ها و نذر ها ، برانگیزنده آدمی به انفاق و وفای به نذر

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر فان الله يعلمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 8,9

8 - آگاهی گسترده خداوند به اعمال انسان

والله بما تعملون خبیر

9 - توجه به دانایی گسترده خداوند بر اعمال ، برانگیزنده آدمی به انفاق

ان تبدوا الصدقات . . . و الله بما تعملون خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 11,13

11 - دانایی خداوند، به انفاق از خیرها و نیکیها

و ما تنفقوا من خیر فانّ الله به علیم

13 - توجّه به علم خداوند نسبت به انفاقها و اعمال خیر، برانگیزنده آدمی به انفاق و انجام آن اعمال

و ما تنفقوا من خیر فانّ الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 58,60,62

58 - دانایی گسترده و فراگیر خداوند به همه موجودات (علم مطلق الهی)

والله بكلّ شیء علیم

60 - جعل قوانین الهی، برخاسته از علم و دانایی گسترده و فراگیر خداوند است.

فاکتبوه... و لا یأب کاتب... و لیملل... و استشهدوا... و الله بكلّ شیء علیم

62 - اعمال و رفتار متعاملان، کاتبان مبادله، شاهدان و گواهان بر آن، در گستره علم و دانایی مطلق خداوند

اذا تداینتم... و لیکتب بینکم کاتب بالعدل... و لا یأب کاتب... و لا یأب الشّهد

ص: 153

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 15، 13

13 - آگاهی همه جانبه و فراگیر خداوند به اعمال انسانها

و الله بما تعملون علیم

15 - توجه به آگاهی فراگیر خداوند به اعمال انسان ، زمینه اجرای احکام الهی و پرهیز از معصیت او

و الله بما تعملون علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 5 - 6، 5، 4، 3، 2، 1

1 - چیزی در آسمان و زمین ، از خداوند پنهان نیست .

انّ الله لا يخفى عليه شيء في الارض و لا في السماء

2 - آشکار بودن همه چیز برای خداوند ، جلوه ای از قیومیت (قائم به ذات بودن) او

لا اله الا هو الحي القيوم .. انّ الله لا يخفى عليه شيء

3 - کفر هیچکس بر خداوند پوشیده نیست .

انّ الذين كفروا .. انّ الله لا يخفى عليه شيء

4 - علم گسترده خداوند ، زمینه غلبه و انتقام او

و الله عزيز ذو انتقام. انّ الله لا يخفى عليه شيء

آنگاه خداوند غالب بر همه چیز است که چیزی بر او مخفی نباشد و اگر چیزی مخفی باشد، می تواند در مقابل خداوند اظهار وجود کند که در نتیجه او غالب است و نه خدا.

5 - علم خداوند ، مستند و مبنای مجازات های او

لهم عذاب شديد .. انّ الله لا يخفى عليه شيء

6 - علم خداوند ، فراگیر و نامحدود است .

انّ الله لا يخفى عليه شيء في الارض ولا في السماء

زمین و آسمان کنایه از تمام هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 22, 23

22 - قرآن ، مشتمل بر تأویلهایی (معارفی) کشف نشده که علم آن تنها در نزد خداوند است .

و ما يعلم تأويله الاّ الله

23 - تنها خداوند ، تأویل آیات قرآن را می داند .

و ما يعلم تأويله الاّ الله

بنابراینکه «واو» در «و الراسخون»، مستأنفه باشد؛ نه عطف بر «الله». برداشت فوق را فرمایش امیرالمؤمنین(ع) تأیید می کند که فرمود: ... انّ الراسخين في العلم هم الذين اغناهم الله عن الاقتحام في السدد المضرويه دون الغيوب فلزموا الاقرار بجمله ما جهلوا تفسيره من الغيب المحجوب فقالوا: «امنا به كل من عند ربنا» فمدح الله عز و جلّ اعترافهم بالعجز عن تناول ما لم يحيطوا به علماً و سمّى تركهم التعمق فيما لم يكلفهم البحث عنه منهم رسوخاً.

توحید صدوق، ص 55، ح 13؛ ب 2؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 163، ح 5؛ نهج البلاغه، صبحی صالح، خ 91.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 18

18 - بینایی و آگاهی همه جانبه خداوند، نسبت به بندگان

و الله بصیر بالعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 14

14 - بینایی و آگاهی همه جانبه خداوند نسبت به بندگان

و الله بصیر بالعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 3، 4، 5، 6، 7، 8، 12

3 - بازگشت انسان به سوی خدایی است که از علم و قدرت مطلق برخوردار است.

و الی الله المصیر. قل ان تخفوا... و الله علی کل شیء قذیر

از ارتباط این آیه با جمله «و الی الله المصیر».

4 - توجه به علم و قدرت مطلق الهی، مقتضی پرهیز از قهر او*

و یحذركم الله نفسه... قل ان تخفوا ما فی صدورکم... یعلمه الله

5 - توجه به علم الهی نسبت به آشکار و نهان و قدرت مطلق او، مانع سوء استفاده از تقیه

الآن تتقوا منهم تقیه... قل... و الله علی کل شیء قذیر

6 - روابط پنهانی با کافران و برگزیدن ولایت آنان، از حیطة علم الهی خارج نیست.

لا یتخذ المؤمنون الکافرین... قل ان تخفوا ما فی صدورکم... یعلمه الله

7 - آگاهی خداوند به آنچه در آسمان ها و زمین است.

و يعلم ما فى السموات و ما فى الارض

8- توجه به علم مطلق خداوند و ايمان به آن ، مانع توجيه كارى

الّا ان تتقوا منهم ... و يعلم ما فى السموات و ما فى الارض

12- ايمان به علم و قدرت الهى ، عامل احياى وجدان مذهبى

قل ان تخفوا ... و يعلم ما فى السموات ... و الله على كل شىء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 30 - 1

1- تجلى علم و قدرت حق ، در روزى كه هر كس كردار خویش را حاضر مى يابد .

قل ان تخفوا ... يعلمه الله ... و الله على كل شىء قدير . يوم تجد كل نفس ما عملت

بنابراينكه «يوم تجد»، ظرف براى «يعلمه الله» و «قدير» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 155

2 - آل عمران - 3 - 34 - 5,6

5 - شناسایی شایستگی انبیا و انتخاب آنان بر اساس شنوایی و آگاهی همه جانبه خداوند

انّ الله اصطفى . . . و الله سمیع علیم

6 - آگاهی گسترده خداوند از عملکرد انسان ها در برابر انبیا

اطيعوا الله و الرسول . . . و الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 13,15,17

13 - اعتقاد عمیق همسر عمران ، به شنوایی و علم گسترده الهی

ربّ . . . انک انت السميع العليم

15 - اقرار به شنوایی و علم گسترده الهی ، ادب دعا

ربّ . . . انک انت السميع العليم

17 - احساس حضور در پیشگاه پروردگار شنوا و دانا ، ادب دعا

ربّ . . . فتقبّل منّی انک انت السميع العليم

«احساس حضور»، از ضمایر خطاب استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 63 - 5

5 - مفسدان ، در احاطه علمی خداوند

فانّ الله علیم بالمفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 66 - 5

5 - آگاهی کامل خداوند از آیینی که حضرت ابراهیم (ع) بدان متدیّن بود .

والله يعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 73 - 17

17 - برگزیدن پیامبران از سوی خداوند ، بر مبنای علم اوست .

قل انّ الفضل بيد الله يؤتیه من یشاء و الله واسع علیم

بنابراینکه مراد از فضل الهی ، چنانچه قبلاً توضیح داده شد، نبوت و برگزیدن پیامبران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 92 - 9،10

9 - علم و آگاهی خداوند به انفاق و ایثار انسان ها ، هر چند اندک باشد .

و ما تنفقوا من شیء فانّ الله به علیم

نکره بودن کلمه «شیء» دلالت بر ناچیز بودن آن دارد.

ص: 156

10 - توجّه آدمی به آگاهی خداوند به انفاق و ایثار ، زمینه ساز انجام آن

لن تنالوا .. فان الله به علیم

جمله «ان الله ..» ، به منظور تشویق ایثارگران و انفاق کنندگان، ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 98 - 8

8 - توجّه به نظارت و آگاهی خداوند بر اعمال انسان ، عامل بازدارنده از کفر به آیات خداوند

و الله شهید علی ما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 99 - 14

14 - توجه به آگاهی خداوند نسبت به اعمال ، بازدارنده انسان از کردار زشت

و ما الله بغافل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 25,26

25 - آگاهی خداوند به جزئیترین حرکت ها و رفتار آدمی

و الله خبیر بما تعملون

«خبیر» به کسی گفته می شود که عالم به زوایای مخفی و باطنی باشد.

26 - توجّه به دانایی خداوند به جزئیترین اعمال ، زمینه ساز پرهیز از رفتار های ناپسند (فرار از جنگ و ...)

اذ تصعدون و لا تلون .. و الله خبیر بما تعملون

جمله «و الله ..» ، برای ترغیب مخاطبان به پرهیز از اعمال ناپسند و تشویق به اعمال نیکو و خداپسند است که با توجّه به مورد آیه، مراد فرار از جنگ و نافرمانی از دستورات نظامی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

35 - آزمایش های الهی برای آشکار نمودن گرایش های درونی مردمان است؛ نه اطلاع یافتن خداوند از آنچه در درون ایشان می گذرد.

و لیتلی الله ما فی صدورکم . . . و الله علیم بذات الصدور

جمله «و الله علیم . . .» این حقیقت را بازگو می کند که آزمایش الهی در جنگ احد «صرفکم عنهم» برای این نبود که خداوند مؤمن واقعی را از غیر آن تشخیص دهد، چرا که خداوند به آنچه در سینه ها می گذرد آگاه است؛ بنابراین آزمایش الهی برای آشکار نمودن درون افراد خواهد بود.

41 - آگاهی خداوند به اسرار انسان ها و انگیزه های آنان

منکم من یرید الدنیا . . . و الله علیم بذات الصدور

42 - توجه انسان به دانایی خداوند به انگیزه ها و کنش های درونی برحذردارنده وی از موضعگیری های ناروا

یظنون بالله . . . یخفون فی انفسهم . . . و الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 163 - 9

9 - اعطای درجات و جایگاه های متفاوت از سوی خداوند ، متکی به بینایی و آگاهی کامل او به عملکرد انسانهاست .

هم درجات عند الله و الله بصیر بما یعملون

جمله «و الله بصیر بما یعملون» به این معنا اشاره دارد که در محاسبه اعمال و اعطای درجه و مقام بر مبنای آن، اشتباهی رخ نخواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 19,21,22

19 - خداوند ، به آنچه منافقان در درون خویش کتمان می کنند ، داناست .

و الله اعلم بما یکتُمون

21 - توجه به دانایی خداوند بر راز دل ها و عملکرد های آدمی ، زمینه ساز پرهیز از نفاق و ارتکاب اعمال ناپسند

و الله اعلم بما یکتُمون

22 - خداوند ، دانا به اسرار و نهان ها و آنچه آدمیان در دل و نیت خویش دارند .

و الله اعلم بما یکتُمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 26,27

26 - آگاهی کامل و دقیق خداوند به تمامی اعمال و رفتار انسان

و الله بما تعملون خبیر

27 - توجه به مالکیت مطلق خداوند و توجه به آگاهی او از اعمال آدمی ، آسان کننده انفاق و زمینه ساز پرهیز از بخلورزی

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون . . . و لله میراث السّموات و الارض و الله بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 34,35

34 - سهم تعیین شده در ارث ، نشأت گرفته از علم و حکمت خداوند

یوصیکم الله فی اولادکم . . . ان الله کان علیماً حکیماً

35 - نظام حقوقی اسلام ، نشأت گرفته از علم و حکمت خداوند

یوصیکم الله فی اولادکم . . . ان الله کان علیماً حکیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 17 - 8،9

8 - توجه به علم گسترده خداوند ، بازدارنده آدمی از توبه های غیر واقعی

انما التوبه علی الله للذین . . . ثم یتوبون من قریب . . . و کان الله علیماً حک

یادآوری علم گسترده خداوند پس از بیان توبه و شرایط آن، می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

9 - علم و حکمت الهی ، اساس پذیرش توبه گنهاران

انما التوبه علی الله . . . و کان الله علیماً حکیماً

ص: 158

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 18, 19, 20

18 - خداوند ، عالمی حکیم است .

انّ الله كان عليماً حكيماً

بنابر اینکه «حکیماً»، صفت باشد برای «علیماً».

19 - احکام و قوانین ازدواج و مسائل جنسی برخاسته از علم و حکمت خداوند

و المحصنات .. انّ الله كان عليماً حكيماً

20 - تشریح ازدواج موقت و مقررات آن ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فما استمتعتم به منهنّ .. انّ الله كان عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 5

5 - آگاهی کامل خداوند به ایمان انسانها

والله اعلم بايمانكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 11, 12

11 - تبیین احکام و اراده سنن پیشینیان از سوی خداوند ، برخاسته از علم و حکمت او

يريد الله .. والله اعلم حكيم

12 - بازگشت خداوند به بندگان خویش ، برخاسته از علم و حکمت اوست .

و يتوب عليكم والله اعلم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 23, 24, 25, 26

23 - خداوند ، آگاه و دانا به هر چیز است .

انّ الله کان بكل شیء علیماً

24 - خداوند ، دانا به درخواست ها و نیاز های انسان

و سنلوا الله من فضله انّ الله کان بكل شیء علیماً

از مصادیق مورد نظر برای «بکل شیء»، تمام مسائلی است که در این آیه مطرح شده و از جمله، نیازها و درخواستهای انسانهاست.

25 - آگاهی کامل خداوند به آرزو ها و حالات درونی انسانها

و لا تتمنوا .. انّ الله کان بكل شیء علیماً

26 - توجه به آگاهی همه جانبه خداوند ، زمینه مراقبت انسان بر حالات درونی خویش

و لا تتمنوا .. انّ الله کان بكل شیء علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 159

17 - قوانین الهی در مورد خانواده و روابط زن و شوهر ، برخاسته از علم کامل و آگاهی دقیق خداوند

الرجال قوامون... و ان خفتم... ان الله كان عليماً خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - آگاهی کامل خداوند به مؤمنان انفاق کننده ، ریاکاران و بخیلان کفرپیشه

و كان الله بهم عليماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آگاهی کامل خداوند به ناچیزترین اعمال ، تضمین کننده عدالت در مجازات ها و پاداش های الهی

كان الله بهم عليماً. ان الله لا يظلم مثقال ذره

ظاهراً جمله «ان الله...» ، نتیجه ای است مترتب بر آگاهی خداوند. یعنی چون خداوند آگاه به تمامی جهات است، ظلم نمی کند. زیرا از ریشه های ظلم، جهل است.

12 - توجه به آگاهی خداوند بر کوچکترین انفاق ، و پاداش عظیم خداوند به انفاقگران ، درمان بخل و ترک احسان

وانفقوا... و كان الله بهم عليماً. ان الله لا يظلم مثقال ذره و ان تك حسنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداوند در قیامت - با وجود آگاهی بر اعمال - گواهی را برای نشان دادن اتقان در حسابرسی ، فراخواهد خواند .

كان الله بهم عليماً.. فكيف اذا جئنا... و جئنا بك على هؤلاء شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، آگاهتر از هر کس ، نسبت به دشمنان مسلمانان

والله اعلم باعدائکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 6,7

6 - کفایت علم خداوند برای تشخیص مطیعان و شایستگان تفضّل او

ذلک الفضل من اللّٰه و کفی باللّٰه علیماً

7 - تفضّلات خداوند به افراد ، بر اساس علم او به شایستگی و لیاقت آنان

ذلک الفضل من اللّٰه و کفی باللّٰه علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 29,30

ص: 160

29 - خداوند ، دانایی با حکمت است .

و كان الله عليماً حكيماً

بنابر اینکه «حکیم» صفت «علیم» باشد.

30 - تشریح قانون دیه و کفاره در مورد قتل خطائی ، بر اساس علم و حکمت گسترده خداوند است .

و من قتل مؤمناً خطأً .. و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 25,26

25 - آگاهی همیشگی و دقیق خداوند به اعمال انسان و انگیزه های او

ان الله كان بما تعملون خبيراً

«خبیر» به کسی گفته می شود که به باطن اشیا آگاه است.

26 - توجه به آگاهی دقیق خداوند از اعمال و انگیزه های آن ، زمینه پرهیز از تخلف فرامین خداوند

فتبينوا ان الله كان بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 13,15

13 - خداوند ، دانایی کاردان است .

كان الله عليماً حكيماً

15 - خداوند ، دانای به رنج ها و مشقت های مجاهدان پیکارگر

ان تكونوا تآلمون .. و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 2

2 - خیانت پیشگان گنهکار ، ناباور به نظارت و آگاهی خداوند بر اعمال انسانها

يستخفون من الناس ولا يستخفون من الله

پنهان سازی از خداوند نامعقول است. بنابراین جمله « ولا يستخفون من الله» می تواند اشاره به این معنا باشد که گناهکاران، در حقیقت خداوند را ناظر و آگاه به اعمال نمی دانند تا در صدد پنهان سازی اعمال ناروای خویش از او باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 109 - 7

7 - در دادگاه قیامت، قضاوت بر اساس علم همه جانبه خداوند است و جایی برای وکیل مدافع نیست.

و كان الله بما يعملون محيطاً... فمن يجدل الله عنهم يوم القيمة ام من يكون على

«وکیل» به کسی گفته می شود که کارهای دیگری را بر عهده می گیرد و امور وی را تدبیر می کند و مراد از آن در آیه وکالت در دفاع خواهد بود که از آن به وکیل مدافع تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 111 - 5,8

ص: 161

5 - خداوند ، آثار سوء گناه آدمی را بر اساس علم خویش و بدور از هرگونه خطا به وی باز می گرداند .

و من یکسب اثمًا فانما یکسبه علی نفسه و کان الله علیماً حکیمًا

توصیف خداوند به «علیما» برای رساندن این معناست که در بازگرداندن آثار سوء گناه، هیچ خطایی رخ نخواهد داد.

8 - خداوند ، دانایی کاردان است .

و کان الله علیماً حکیمًا

بنابر اینکه «حکیم»، صفت «علیما» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 24، 25

22 - آگاهی همه جانبه خداوند به اعمال نیک آدمیان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

24 - اعتقاد انسان به علم الهی ، زمینه ساز رعایت حقوق زنان ، یتیمان و مستضعفان

و المستضعفین من الولدن . . . و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

25 - اعتقاد به آگاهی خداوند از اعمال خیر ، مشوق انسان به انجام آن نیکیها

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

جمله «و ما تفعلوا . . .» به منظور ترغیب به اعمال خیر بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 17

17 - آگاهی خداوند به تمامی اعمال انسانها

فإنّ الله کان بما تعملون خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 134 - 11

11 - نظام پاداش دهی خداوند ، بر اساس علم و آگاهی اوست .

فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .. وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 147 - 11، 12

11 - آگاهی همه جانبه خداوند به توبه کنندگان راستین و سپاسگزاران مؤمن و مراتب ایمان و شکر آنان

إِنْ شَكَرْتُمْ وَءَامَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا

توصیف خداوند به «علیم»، پس از جمله «ان شکرتم وءامنتم» و «الذین تابوا»، می رساند که متعلق علم، همان ایمان، شکر و توبه بندگان و مقدار و خصوصیات آن است.

12 - علم و آگاهی گسترده خداوند ، تضمین کننده پاداش دهی او به بندگان مؤمن و شاکر خویش

إِنْ شَكَرْتُمْ وَءَامَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 162

11 - آگاهی مطلق خداوند ، پشتوانه جعل قوانین حقوقی و اخلاقی اسلام

لايحب الله الجهر . . . و كان الله سميعاً عليماً

14 - خداوند ، آگاه به ستمگران و ستمدیدگان و آگاه به دادخواهی مظلومان است .

لايحب الله . . . إلا من ظلم و كان الله سميعاً عليماً

متعلق علم، می تواند مطالبی باشد که در آیه مطرح شده است، همانند ظالم، مظلوم و مقدار ستمی که شده و . . .

15 - توجه به علم و آگاهی خداوند ، مانع سوء استفاده انسان ، از خصلت های الهی به مظلومان در بدگویی ظالمان

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم و كان الله سميعاً عليماً

جمله «كان الله . . .»، می تواند هشداری به مظلومان باشد که مبدا از حکم الهی سوء استفاده کنند و در بدگویی و غیبت ظالم از حد تجاوز نمایند و یا هشدار به کسانی باشد که مظلوم نیستند و به بهانه این که مظلومند، علیه بی گناهی افشاگری کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - گواهی خداوند به حقانیت قرآن برخاسته از علم و آگاهی او نسبت به آن

لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

8 - خداوند با علم به شایستگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرآن را بر ایشان نازل نمود . *

لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

در برداشت فوق «بعلمه» حال برای فاعل «انزله» گرفته شده است و متعلق «علم»، لیاقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای نزول قرآن بر وی ؛ یعنی «انزله عالماً بانك اهل لذلك».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن برخاسته از علم و حکمت خداوند

يأيتها الناس قد جاءكم الرسول بالحق من ربكم . . . و كان الله عليماً حكيماً

17 - اختیار انسان ها در انتخاب ایمان و کفر ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فامنوا خيراً لكم و إن تكفروا . . . و كان الله عليماً حكيماً

یادآوری علم و حکمت خداوند در ذیل آیه اشاره به این است که تمامی معارف یاد شده در آیه و از جمله آنها اختیار آدمی، عالمانه و حکیمانه است.

20 - خداوند ، آگاه به ایمان و کفر مردمان

فامنوا خيراً لكم و إن تكفروا . . . و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 176 - 21،22

21 - احاطه و فراگیری علم الهی نسبت به همه چیز

و الله بكل شيء عليم

22 - بیان احکام ارث از جانب خداوند ، برخاسته از علم همه جانبه وی

ص: 163

قل الله يفتيكم في الكلله . . . والله بكل شيء عليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 8 - 19

19 - آگاهی همه جانبه خداوند به تمامی اعمال آدمی

إنّ الله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 12 - 5

5 - آگاهی خداوند به تمامی اعمال و رفتار انسانها

قال الله اني معكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 54 - 37, 39

37 - خداوند آگاه به بندگان لایق و سزاوار تفضل و احسان خاص خویش

ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله واسع عليم

متعلق «علیم» به مناسبت مورد، لیاقت افراد برای اعطای تفضل و احسان خاص الهی است.

39 - توان و غنای نامحدود و علم گسترده خداوند، تضمین کننده جریان خواست ها و مشیت های او

ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله واسع عليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 76 - 11

11 - تنها خداوند، شنوای درخواست ها و آگاه به سود و زیان انسانهاست .

ما لا يملك لكم ضراً ولا نفعاً والله هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - آگاهی انسان ها به علم گسترده خداوند ، از اهداف بیان نقش کعبه و ماه های حرام و قربانی در قوام جامعه

جعل الله . . . ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما في السموت و ما في الارض

«ذلك» می تواند اشاره به بیان مطالب یاد شده باشد، یعنی خداوند فلسفه ایجاد کعبه و نیز احکام مربوط به آن را بیان کرد تا انسانها بدانند افعال خداوند و احکام او عالمانه و دارای اهدافی والاست و این را نشان و علامتی از علم گسترده خداوند بشمارند.

12 - دستیابی اهل ایمان به جامعه ای با قوام در پرتو حراست از حرمت کعبه و انجام مناسک حج ، موجب آگاهی آنان به علم گسترده و همه جانبه خداوند .

جعل الله . . . ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما في السموت و ما في الارض

برداشت فوق بر این مبناست که «ذلك» اشاره به خود حقایق بیان شده باشد نه بیان آن حقایق، یعنی آنگاه که انسانها در پرتو احترام به کعبه و ماههای حرام و انجام مناسک آن به جامعه ای با قوام رسیدند، در می یابند که خداوند دارای علمی

گسترده است.

13 - خداوند آگاه به تمامی آنچه در آسمان ها و زمین است .

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

14 - گزینش کعبه از میان تمامی نقاط زمین برای انجام مناسک حج ، نشان آگاهی خداوند به نظام آسمان ها و زمین *

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ... ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

ارتباط عمیق بین جعل کعبه و خصوصیات آن با آگاهی خداوند بر آسمانها و زمین این احتمال را در ذهن ترسیم می کند که آیه ناظر به ویژگیهای منطقه ای و جغرافیایی کعبه باشد.

15 - فرمان به انجام مناسک حج و محترم شمردن کعبه برای رسیدن به جامعه ای با قوام ، فرمانی برخاسته از علم گسترده خداوند

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ... ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

چون توجه به نقش کعبه و ماههای حرام و قربانی در قوام جامعه آدمی را به علم خداوند رهنمون می سازد، الزاماً باید جعل آنها برای تأمین این هدف، عالمانه باشد.

20 - همه چیز در حیطه علم گسترده خداوند

وإِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 99 - 5

5 - بی اعتنایی به احکام صید و کفاره آن در نهان و شکستن حرمت کعبه و ماه های حرام به دور از چشم مردم ، پدیدار و آشکار در محضر خداوند

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ

از مصادیق مورد نظر برای «ماتکتمون» - با توجه به آیات قبل - افعال و رفتاری است که در برداشت به آنها اشاره شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 101 - 14

14 - خداوند بردبار با بندگان ، و فرصت دهنده به ایشان برای بازگشت از خطاهای خویش *

و الله غفور حلیم

برداشت فوق از ارتباط بین «غفور» و «حلیم» به دست می آید یعنی خداوند سریعاً گنهکاران را مؤاخذه نخواهد کرد بلکه به آنان فرصت خواهد داد تا زمینه های جلب مغفرت الهی را برای خویش فراهم کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 16

16 - خداوند آگاه به کردار و رفتار همه انسانهاست .

فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 16,17,18

16 - آگاه نبودن خداوند به ادعای الوهیت عیسی (ع) - علی رغم آگاهی مطلق او - دلیل روشن بر نبود چنین ادعایی در

ص: 165

گفته های عیسی (ع)

ان كنت قلته فقد علمته تعلم ما في نفسي

17 - مسیح (ع) آگاه و معتقد به احاطه علمی خداوند بر وی و تمامی اندیشه ها و صفات نفسانی او

تعلم ما في نفسي

18 - انسان ها و حتی پیامبرانی همانند مسیح (ع) ناآگاه به آنچه خداوند در درون ذات خویش دارد .

تعلم ما في نفسي ولا اعلم ما في نفسك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 3 - 12، 8

8 - آگاهی خداوند از اعمال انسان

و يعلم ما تكسبون

12 - عن أبي جعفر (اظنه محمد بن نعمان) قال: سألت ابا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجل «و هو الله في السموات وفي الأرض» قال: كذلك هو في كل مكان ... محيط بما خلق عملا و قدره و احاطه و سلطانا و ملكا ...

ابوجعفر (احتمالا همان محمد بن نعمان است) گوید: از امام صادق (ع) درباره این جمله از آیه «و هو الله . . .» سؤال کردم، امام فرمود: یعنی او به تمامی مخلوقات خویش از نظر علم، قدرت، سلطه و حاکمیت احاطه دارد . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 4، 6

4 - علم و آگاهی به جهان هستی، لازمه مالکیت مطلقه الهی

وله ما سكن في الليل والنهار وهو السميع العليم

جمله «وله ما سكن» به منزله دلیلی است برای «و هو السميع العليم». یعنی همه چیز، اعم از اشیا و اقوال و حتی فکر، مخلوق و مملوک خداست و خالق نمی تواند به مخلوق خویش آگاه نباشد، چون علم خالق به مخلوق خود ضروری است.

6 - شنوایی و دانایی خداوند، تضمین کننده حسابرسی از بندگان در روز قیامت

ليجمعنكم إلى يوم القيمة . . . و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 18 - 3, 4, 5

3 - تنها خداوند، حکیم (کاردان) و خیر (آگاه به دقایق امور) است.

و هو الحکیم الخبیر

معرفه بودن مبتدا (هو) و خبر (الحکیم الخبیر) بیانگر حصر است.

4 - قهر و غلبه خداوند بر اساس حکمت و آگاهی کامل و دقیق اوست.

و هو القاهر فوق عباده و هو الحکیم الخبیر

5 - نفع و ضرر رساندن خداوند به آدمیان بر اساس حکمت و آگاهی

وإن یمسک اللّٰه بضر فلا کاشف له إلا هو . . . هو الحکیم الخبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 2

ص: 166

2 - تسلی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر انکار منکران با یادآوری آگاهی خداوند به یاوه های کافران و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قد نعلم إنه ليحزنك الذي يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 10

10 - خداوند، آگاهتر از هر کس به سپاسگزاران نعمتهای خویش است.

أليس الله بأعلم بالشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 58 - 7,8

7 - خداوند آگاهتر از هر کس به اینکه در چه زمان و شرایطی مشرکان و منکران پیامبر (صلی الله علیه و آله) را عذاب کند.

لقضى الأمر بيني وبينكم والله أعلم بالظلمين

8 - خداوند داناترین کس در مورد شناخت ستمگران است.

و الله أعلم بالظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 5,6,15

5 - خداوند به عملکرد روزانه آدمیان آگاه است.

و يعلم ما جرحتم بالنهار

«جرح» به معنای «کسب» است. (لسان العرب).

6 - خداوند در عین آگاهی به اعمال روز گذشته آدمیان (اعمال ناروا)، آنان را از خواب شب بیدار می کند و روح را به آنان بازمی گرداند.

هو الذي يتوفكم بالليل و يعلم ما جرحتم بالنهار ثم يبعثكم فيه

15 - آگاهی خداوند بر کردارهای آدمی، هشداری به او در مورد عملکردش و پیامدهای آن

ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 17، 14، 13

13 - خداوند دانای به تمامی غیب و شهود هستی است.

علم الغیب و الشہدہ

14 - دانایی خداوند به غیب و شهود عالم، پشتوانه حشر تمامی انسانها و ظهور مالکیت و حاکمیت انحصاری خداوند در قیامت است.

إلیہ تحشرون .. یوم ینفخ فی الصور علم الغیب و الشہدہ

با توجه به اینکه در آخرین جمله آیه قبل سخن از حشر آدمیان بود و در این آیه از نفخ صور و برپایی قیامت یاد شده و سپس جمله «عالم الغیب و الشہادہ» آمده، گویا این جمله پاسخی است به کسانی که چگونگی حشر آدمیان را، با وجود متلاشی شدن اجساد و از بین رفتن آثار، امری ناممکن می دانند.

17 - خداوند حاکم و قضاوت کننده ای است که از حوادث و اعمال آگاهی دقیق دارد.

ص: 167

علم الغیب و الشہدہ و هو الحکیم الخبیر

از معانی ذکر شدہ برای «حکیم»، حاکم و قاضی است. (لسان العرب بہ نقل از ابن اثیر).

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 16، 15

15 - تمامی پدیده های جهان در احاطہ و گسترہ علم خداوند قرار دارند.

و سع ربی کل شیء علما

16 - علم محیط خداوند بر تمامی موجودات، ضامن جریان مشیت و ربوبیت خداوند در پهنہ هستی است.

إلا أن یشاء... و سع ربی کل شیء علما

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 11، 10

10 - ارتقای درجہ پیامبران و اعطای حجت بہ آنها، جلوه ای از حکیمانہ و عالمانہ بودن افعال الہی است.

تلك حجتنا... نرفع درجت... إن ربك حکیم علیم

11 - گزینش و ترفیع درجات برخی انسانها و اعطای برہانها بہ آنان، با دقت تمام و در پرتو علم الہی صورت می پذیرد.

و تلك حجتنا... نرفع درجت... إن ربك حکیم علیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 5

5 - شکافتہ شدن صبح، آرامش شب و نظم و حساب خورشید و ماہ، بر اساس برنامه ریزی خداوند عزیز و داناست.

فالق الإصباح... ذلك تقدیر العزیز العلیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 101 - 10، 9

9 - خداوند دارای آگاهی ژرف و گسترده بہ ہمہ موجودات هستی است.

و هو بكل شیء علیم

10 - آفرینش هستی بر اساس علم گسترده خداوند است.

خلق کل شیء و هو بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 14، 15

14 - کمال دین و تبدیل ناپذیری کلمات خدا بر اساس شنوایی و علم گسترده اوست.

و تمت کلمت ... و هو السميع العليم

15 - خداوند شنوای گفته ها و خواسته های مشرکان و آگاه به همه جوانب آن است.

و أقسموا بالله ... زخرف القول غرورا ... و تمت کلمت ربک ... و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 168

11 - خداوندِ شنوا و دانا شایسته پیروی است، نه اکثریت تابع گمانهای واهی

و هو السميع العليم. وإن تطع أكثر من في الأرض... إن يتبعون إلا الظن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تنها خداوند آگاهترین فرد به گمراهان و هدایت یافتگان است.

إن ربك هو أعلم... بالمهتدين

ضمیر «هو»، که بین اسم و خبر «إن» قرار گرفته، ضمیر فصل است و نقش آن در جمله حصر و تأکید می باشد.

4 - علم برتر خداوند دلیل لزوم پذیرش رهنمودهای او در مورد گمراهی و هدایت است.

وإن تطع... إن ربك هو أعلم من يضل

جمله «إن ربك هو أعلم» تعلیل برای مضمون آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - چون خداوند آگاه به راه هدایت و ضلالت است، احکام و رهنمودهای او را باید پذیرفت.

إن ربك هو أعلم... فكلوا مما ذكر اسم الله عليه

جمله «فكلوا مما» تفریع بر جمله «إن ربك هو أعلم» در آیه قبل است. لذا مضمون آن چنین می شود: چون تنها خداوند عالم است، در عمل احکام او را باید پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - تنها خداوند بهتر از هر کس متجاوزان به حدود الهی و اهل بدعت در احکام الهی را می شناسد و معرفی می کند.

إن ربك هو أعلم بالمعتدين

ضمیر فصل «هو»، که بین اسم و خبر «إن» قرار گرفته، بیانگر حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 124 - 6

6 - انتخاب رسول از سوی خداوند بر اساس علم کامل او به شایستگی رسولان انجام می گیرد.

الله أعلم حیث یجعل رسالته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 24,25

24 - افعال خداوند بر اساس علم و حکمت اوست.

قال النار مثویکم... إن ربک حکیم علیم

25 - مشیت الهی سرچشمه گرفته از علم و حکمت اوست.

إلا ما شاء الله إن ربک حکیم علیم

ص: 169

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 4,5

4 - پروردگار هیچگاه از اعمال و رفتار جنیان و انسانها غافل نیست.

و ما ربك بغفل عما يعملون

5 - درجات و مراتب آخرت بر اساس آگاهی خداوند از اعمال جن و انس و سنجش دقیق آن اعطا می گردد.

و لكل درجات مما عملوا و ما ربك بغفل عما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 9

9 - خداوند آگاه به اعمال و رفتار انسانهاست.

ينبئهم بما كانوا يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 1,2

1 - خداوند در قیامت رفتار و عقاید آدمیان را به گونه ای دقیق و عالمانه برای آنان بیان خواهد کرد.

فلنقصن عليهم بعلم و ما كنا غائبين

حرف «باء» به معنای مصاحبت و ملابست است؛ یعنی: «فلنقصن عليهم مصاحبين و متلبسين بعلم. و نكره بودن «علم» دلالت بر عظمت آن علم دارد که از آن به «دقیق بودن» تعبیر شد.

2 - خداوند در قیامت سرگذشت پیامبران را در ابلاغ رسالت به گونه ای دقیق برای آنان بیان خواهد کرد.

و لنستلن المرسلين. فلنقصن عليهم بعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 11 - 16

16 - عن أبي عبد الله (ع): إن الملائكة كانوا يحسبون أن إبليس منهم و كان في علم الله أنه ليس منهم فاستخرج الله ما في نفسه بالحمية

فقال: «خلقتنی من نار و خلقتہ من طین».

از امام صادق(ع) روایت شده است: فرشتگان گمان می کردند ابلیس از آنهاست، ولی خداوند می دانست که او جزء ایشان نیست و خود برترینی درونی او را (به وسیله امر به سجده) آشکار نمود . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 10، 3، 2

2 - خداوند قرآن را بر اساس علم خویش تبیین کرده و معارف آن را به روشنی بیان داشته است .

و لقد جننهم بكتب فصلنه علی علم

«علی علم» می تواند متعلق به «فصلنه» باشد و نیز می تواند متعلق به «جننهم» گرفته شود. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

3 - نزول قرآن ناشی از علم کامل خداوند به نیاز های هدایتی مردم

و لقد جننهم بكتب فصلنه علی علم هدی

ص: 170

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «علی علم» متعلق به «جنهم» باشد. نکرده بودن کلمه «علم» اشاره به عظمت آن علم دارد که در برداشت فوق به «علم کامل» تعبیر شده است.

10 - قرآن ، جلوه ای از علم و هدایت و رحمت بیکران خداوند

فصلنه علی علم هدی و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 17،18،19،22،23،30

17 - شعیب (ع) ، علم مطلق خداوند را دلیل پذیرش ربوبیت وی و تسلیم در برابر مشیتهایش دانست .

قال . . . إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علماً

18 - تنها خداوند آگاه به سرنوشت مؤمنان در پایداری آنان بر توحید و یا بازگشتشان به کفر و شرک است .

و ما يكون لنا أن نعود فيها إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علماً

19 - علم همه جانبه خداوند بر هستی ، ملاک لزوم تسلیم در برابر مشیت اوست .

إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علماً

22 - خداوند به دلیل آگاهی مطلقش بر هستی ، تنها موجود شایسته اتکا و توکل است .

وسع ربنا كل شيء علماً على الله توكلنا

23 - توجه به ربوبیت خدا و علم همه جانبه او ، مستلزم توکل کردن بر وی و پایداری در برابر تهدید دشمنان

وسع ربنا كل شيء علماً على الله توكلنا

30 - داوری نهایی میان مؤمنان و کافران ، شایسته خداوند آگاه بر تمامی هستی است .

وسع ربنا كل شيء علماً . . . ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 14،15

14 - عموم مردم نمی دانند که آگاهی به زمان قیامت در انحصار خداوند است .

و لكن أكثر الناس لا يعلمون

مفعول «لا يعلمون» معنایی است که از «انما علمها . . .» به دست می آید.

15 - انحصار دانش قیامت به خدا، خود علم و معرفتی است که تنها برخی از مردم آن را درخواهند یافت .

إنما علمها عند الله و لكن أكثر الناس لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 4,6

4 - خداوند، شنوای گفته ها و آگاه به خواسته هاست .

إنه سمیع علیم

6 - باور به شنوایی و آگاهی گسترده خداوند مایه التجا به او در برابر وسوسه گری های شیطان

فاستغذ بالله إنه سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 4

ص: 171

4- باور به شنوایی و آگاهی خدا، زمینه ساز دور ماندن از وسوسه های شیطان و رهیدن از دام اوست .

تذکروا فإذا هم مبصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق «تذکروا»، به قرینه فراز قبل (إنه سمیع علیم)، شنوایی و آگاهی خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 11

11 - شنوایی و علم گسترده الهی ، پشتوانه امداد مؤمنان و اجابت استغاثه آنان

إذ تستغيثون .. إن الله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إن الله .. » ناظر به آیه نهم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 13، 12

12 - خداوند آگاه به همه اندیشه های آدمی

واعلموا أن الله يحول بين المرء وقلبه

13 - توجه به علم کامل خداوند بر اندیشه ها ، زمینه ساز اجابت دعوت خدا و رسول و پرهیز از نفاق و دورویی

لا تكونوا كالذين قالوا سمعنا و هم لا يسمعون .. و اعلموا أن الله يحول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 13

13 - خداوند به دلیل آگاهی بر عوامل اطمینان بخش قلب ها و علمش به زمینه های سستی آفرین ، مشرکان بدر را در رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) اندک نمایان ساخت .

و لكن الله سلم إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 10، 8

8 - خداوند به تمامی جوانب و زوایای اعمال کفرپیشگان آگاه است .

والله بما يعملون محيط

احاطه خداوند به اعمال بندگان به معنای تسلط کامل او بر اعمال ایشان است و از مصادیق این سلطه و حاکمیت، علم و آگاهی است.

10 - توجه به احاطه علمی خداوند بر کردار آدمی ، عامل اجتناب وی از سرمستی و ریاکاری و جلوگیری از راه خدا

و لا تكونوا .. و الله بما يعملون محيط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 14

14 - کیفر خداوند برای کافران ، متکی بر شنوایی و علم گسترده اوست .

و أن الله سمیع علیم

ص: 172

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 11

11 - تنها خداوند آگاه به دشمنانی است که برای جامعه ایمانی ناشناخته اند .

لا تعلمونهم الله يعلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 10، 9

9 - خداوند ، بسیار دانا و کاردان است .

والله عليم حكيم

10 - علم و حکمت گسترده الهی ، پشتوانه وعده الهی به ناکامی خائنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین الهی

فقد خانوا الله من قبل فأمكن منهم والله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 13

13 - حکم ولایت مهاجر و انصار بر یکدیگر و اولویت خویشان در آن ولایت ، حکمی بر اساس علم مطلق الهی

إن الله بكل شيء عليم

جمله «إن الله ..» پس از بیان احکام ذکر شده، در این آیه و آیات پیشین، اشاره به این حقیقت دارد که احکام و قوانین یاد شده احکامی عالمانه و نشأت گرفته از علم مطلق خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 15 - 6، 7

6 - پذیرش توبه مشرکان و کفار و قبول اسلام آنان از سوی خداوند ، برخاسته از علم و حکمت اوست .

و يتوب الله على من يشاء والله عليم حكيم

7 - جنگ با دشمنان پیمان شکن و دعوت آنان به توبه و بازگشت به دامن اسلام ، دستوری برخاسته از علم و حکمت خداوند

قتلوهم .. و يتوب الله على من يشاء و الله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 28 - 19,21

19 - ممنوعيت مشركان از نزديك شدن به مسجدالحرام ، حكمي است مبتني بر علم و حكمت گسترده خدا .

يأيها الذين ءامنوا إنما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام .. إن الله عليم

21 - علم و حكمت گسترده خداوند ، پايه و اساس مشييت و اراده او

إن شاء إن الله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 42 - 12

12 - علم خداوند به دروغ بودن سوگند متخلفان جنگ تبوك و گواهي او بر موجه نبودن تخلفشان

سيحلفون بالله .. و الله يعلم إنهم لكذبون

ص: 173

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 6

6 - توجه تقوایبندگان به آگاهی خداوند به احوالشان ، مایه دلگرمی آنان در جهاد

آن یجهدوا... و الله علیم بالمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 17

17 - توجه انسان به بازگشت قهری خود به سوی خداوند آگاه ، هشدار است برای او .

ثم تردون إلی... فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 8

8 - علم نامحدود خداوند ، پشتوانه رسوایی و کیفر به حق منافقان

نحن نعلمهم سنعدبهم مرتین ثم یردون إلی عذاب عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 20

20 - دستور ها و رهنمود های خداوند ، نشأت گرفته از علم گسترده او به مصالح واقعی و تأثیر مثبت آنها

صل علیهم إن صلوتک سکن لهم و الله سمیع علیم

صفت «علیم» ممکن است اشاره به عالمانه بودن فرمان «خذ من أموالهم» و «صل علیهم...» داشته باشد؛ چه اینکه تأثیر مثبت هر یک را خداوند بر اساس علم گسترده خود بیان داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 6,7

6 - اخبار خداوند از روحیه هدایت ناپذیر منافقان ، متکی بر علم گسترده اوست .

لا يزال بنينهم الذي بنوا ريبه في قلوبهم . . . و الله عليهم حكيم

7- برخورد شدید خداوند با بناکنندگان مسجد ضرار، متکی بر علم و حکمت او بود .

و الذين اتخذوا . . . لا تقم فيه . . . فانهار به في نار جهنم . . . و الله عليهم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 116 - 3

3- علم گسترده خداوند، لازمه فرمانروایی او بر سراسر هستی

إن الله بكل شيء عليم. إن الله له ملك السموت و الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «إن الله له ملك . . .» در مقام تعلیل برای «إن الله بكل شيء عليم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 174

7 - یونس - 10 - 23 - 10

10 - خدا، آگاه به تمامی اعمال انسانهاست .

ثم إلینا مرجعکم فننبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 36 - 6

6 - خدا، به تمامی اعمال مردمان آگاهی کامل دارد .

إن اللّٰه علیم بما یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 5

5- علم همه جانبه خداوند، پشتوانه توانایی او بر روزی رسانی به موجودات و تدبیر امور آنهاست .

و ما من دابّة فی الأرض إلاّ علی اللّٰه رزقها و یعلم مستقرها و مستودعها

هدف از بیان آگاهی خداوند به احوال موجودات، پس از «علی اللّٰه رزقها» القای این نکته است که: روزی رسانی به موجودات و تدبیر امور آنها، نیازمند علمی گسترده است که خداوند آن را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 12

12- خداوند، مراقبت کننده ای دقیق و حفاظت کننده ای آگاه بر همه چیز است .

إن ربی علی کل شیء حفیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 83 - 1

1- سنگ های فروریخته شده برقوم تبه کار لوط، سنگهایی دارای علامتی ویژه که تنها خداوند به آن علامت آگاه بود .

مسوّمه عند ربک

«سیمه» و «سیماء» به معنای نشانه و علامت است و «تسویم» (مصدر مسومه) به معنای قرار دادن نشانه می باشد. بنابراین «مسومه»؛ یعنی، نشان دار و دارای علامت. در برداشت فوق «عند ربک» متعلق به «مسومه» گرفته شده است.

علل الشرایع، ص 551، ح 5، ب 340؛ نورالثقلین، ج 2، ص 384، ح 166.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 27

27- خداوند از هر عالم و دانشمندی، داناتر و آگاه تر است .

فوق کل ذی علم علیم

برداشت فوق، بر این اساس است که مراد از «علیم» خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 175

4- علم خداوند به بی تأثیری معجزات درخواستی کفرپیشگان ، دلیل اعطا نکردن آنها به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و يقول الذين كفروا لولا أنزل عليه آية .. الله يعلم ما تحمل ... علم الغيب و

و نهانها، پس از اشاره به این که تقاضای کافران مبنی بر ارائه معجزه را پاسخ نمی دهد، حاوی این نکته است که: خداوند می داند ارائه معجزات پیشنهادی کافران اثری در هدایت ایشان ندارد. از این روست که به درخواست آنان پاسخ نمی دهد.

تفسیر عیاشی، ج 2، ص 205، ح 13؛ نورالثقلین، ج 2، ص 485، ح 34.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 39 - 6

6- اساس و ریشه تمام قوانین و مقررات عالم هستی نزد خداوند است و تنها او به آنها عالم است .

و عنده أمُّ الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 42 - 7

7- خداوند ، به عملکرد و دستاورد هر انسانی آگاه است .

يعلم ما تكسب كل نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 8

8- آگاهی کامل به جزئیات تاریخ اقوام پیشین ، تنها در انحصار خداوند است .

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم ... لا يعلمهم إلا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 46 - 2

2- خداوند به تمامی ترفند ها و مکر های ستمگران آگاهی کامل دارد .

وقد مکروا مکرمهم وعند الله مکرمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 38 - 2

2- روز قیامت و زمان دقیق برپایی آن ، مشخص و معلوم در نزد خداوند

فأنظرنی إلى یوم یبعثون . قال فإنک من المنظرین . إلى یوم الوقت المعلوم

برداشت فوق، بر این اساس است که مقصود از «الوقت المعلوم» روز رستاخیز و قیامت باشد و نام گذاری آن روز به «وقت معلوم» برای این است که تنها خدا، زمان دقیق آن را می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 86 - 1

ص: 176

1- خداوند ، تنها آفریننده داناست .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ

معرفه آورده شدن مبتدا و خبر و نیز آمدن ضمیر فصل «هو» دلالت بر حصر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 16

16- خداوند ، قطعاً به اعمال کافران آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 10

10- خداوند ، دارای علم و قدرت گسترده

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 101 - 5

5- نزول تدریجی آیات قرآن و تغییر برخی از آنها از نظر مفاد به مرور زمان ، ناشی از علم الهی است .

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَنْزِلُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 18

18- خداوند ، نسبت به گمراهان و هدایت یافتگان ، برترین آگاهی را دارد .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 21

21- انتخاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای بردن به معراج، بر اساس علم و آگاهی گسترده خداوند به خواسته ها و شایستگی او بود.

سبحن الذی أسرى . . . إنه هو السميع البصیر

جمله «إنه هو السميع البصیر» به منزله تعلیل برای جملات پیشین است که در آنها انتخاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای معراج مطرح شده بود؛ یعنی، چون خداوند سمیع و بصیر (شنوا به گفته ها و آگاه به شایستگیها) است، پیامبرش را برای معراج انتخاب کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 9

9- «عن أمير المؤمنين (ع) : . . . والقضاء على أربعة أوجه . . . والرابع قضاء العلم وهو قوله : « وقضينا إلى بني اسرائيل . . . » معناه علمنا من بني اسرائيل . . . »

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده است: قضا بر چهار وجه است: . . . وجه چهارم قضا به معنای علم است و آن سخن خداست: «و

ص: 177

قضینا إلی بنی اسرائیل...»؛ یعنی، کار بنی اسرائیل را ما می دانستیم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 12

12- ربوبیت خداوند ، مقتضی مجازات جوامع فاسد و عصیانگر بر اساس علم و آگاهی است .

و کم أهلكنا . . . و كفى برّبك بذنوب عباده خبيراً بصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 7,8

7- تفاوت روزی انسان ها ، بر اساس آگاهی و بیش عمیق خداوند به بندگان است .

يسط الرزق . . . و يقدر إنه كان بعباده خبيراً بصيراً

8- مشیت خداوند ، دارای اساسی عالمانه و آگاهانه است .

يسط الرزق لمن يشاء و يقدر إنه كان بعباده خبيراً بصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 9

9- ربوبیت الهی ، مقتضی آگاهی عمیق او به هدایت پیشگان و تمایز آنان با دیگران

فرّبکم أعلم بمن هو أهدى سبيلاً

ذکر صفت «ربّ» به جای اسم «الله» و یا صفات دیگر برای بیان آگاهی خداوند از گروههای انسانی، مشعر به نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 5,9

5- مجموعه آنچه از دانش ها و معارف الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شده ، در مقایسه با حقایق و اسرار نهفته در هستی و علم الهی ، اندک است .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً. و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

9- « حسن بن محمد النوفلی یقول . . . قال سلیمان : . . . إرادته علمه ، قال الرضا (ع) : . . . ما الدلیل علی أن إرادته علمه ؟ وقد یعلم ما لا یریده أبداً ، و ذلك قوله عزّوجلّ : « و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک . . . قال سلیمان : فإن الإراده القدره قال الرضا (ع) : و هو عزّوجلّ یقدر علی ما لا یریده أبداً و لا بدّ من ذلك لأنه قال تبارک و تعالی : « و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک » فلو كانت الإراده هی القدره کان قد أراد أن یرهب به لقدرته . . . » ;

حسن بن محمد النوفلی می گوید: . . . سلیمان گفت: . . . اراده خدا عین علم خداست. امام رضا(ع) فرمود: . . . چه دلیلی بر این هست که اراده او علم اوست؟ در حالی که خداوند تحقیقاً چیزی را می داند که آن را هرگز اراده نمی کند و آن سخن خداوند - عزّوجلّ - است که می فرماید: «و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک» . . . سلیمان گفت: پس اراده همان قدرت است. امام رضا(ع) فرمود: این خداوند - عزّوجلّ - است که هر چیزی که هرگز اراده نمی کند قادر است و ناچار باید این مطلب را پذیرفت؛ چون خداوند - تبارک و تعالی - فرمود: «و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک» پس اگر اراده همان قدرت بود اراده کرده بود که [آنچه بر پیامبر(صلی الله علیه و آله) وحی شده] از یاد او ببرد چون قادر بود . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 19 - 10

10- خداوند ، به رخداد های جهان ، از همه کس آگاه تر است .

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ

مفاد جمله «رَبِّكُمْ أَعْلَمُ...» برتری علم خداوند بر علمی است که گویندگان «لبثنا...» آن را به طور اجمال ابراز کردند؛ زیرا، آنان، در اندک بودن مدّت خواب، تردیدی نداشتند، گرچه در مقدار دقیق آن اظهار تردید کردند. این احتمال نیز وجود دارد که کلمه «أَعْلَمُ» در معنای تفضیل به کار نرفته باشد و مفاد جمله «رَبِّكُمْ...» این باشد که خداوند، مدّت خواب شما را می داند و شما نمی دانید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 15

15- برتری آگاهی خداوند ، لازمه ربوبیت او است .

قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 2

2- إخبار خداوند از مدّت خواب اصحاب كهف ، متکی بر علم برترش است و قابل قیاس با دیگر نظریه ها نیست .

قُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 103 - 3

3- خداوند به دلیل حاکمیت بر رستاخیز و نظام کیفری انسان ها ، تنها منبع آگاه از سود و زیان واقعی آنان است .

إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ ... هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا

خداوند پس از این که موضع قیامت و کیفر کافران را در آیات قبل یادآور شده، در مقام إخبار از سود و زیان واقعی انسان ها برآمده است. این نکته نشانه آن است که در شناخت سود و زیان، تنها، گفته های او ملاک است؛ چرا که فرجام انسان ها را، او رقم می زند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- خداوند، به عبادت و اطاعت بندگان آگاه است و هرگز آن را فراموش نمی کند .

و ما کان ربک نسیّاً .. واصطبر لعبدته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 70 - 5,9,10

5- خداوند از هرکسی، به مرتبه و میزان استحقاق دوزخ برای هر یک از مستکبران و عصیان گران داناتر است .

ثمّ لنحن أعلم بالذین هم أولى بها صلیّاً

9- آگاهی از میزان جرایم انسان ها و درجات عذاب آنان، از شؤن ربوبیت الهی است .

فوربک . . . ثم لنحن أعلم

10- خداوند با سوگند به ربوبیت خویش ، بر آگاهی دقیق خود از میزان عذاب مجرمان تأکید کرده است .

فوربک . . . ثم لنحن أعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 5

5- خداوند ، شنوای هر گفتار ، بینای هر کردار و دانای هر چیز است .

أسمع و أرى

ذکر نشدن مفعول خاص برای فعل های «أسمع» و «أرى» افاده عموم می کند. و مراد از آگاهی خداوند به تمام شنیدنی ها و دیدنی ها، علم مطلق او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 3, 6, 2, 1

1 - تمامی احوال اقوام پیشین نزد خداوند ، معلوم و محفوظ است .

فما بال القرون . . . علمها عند ربِّي في كتب

چون در سخن موسی(ع) با فرعون، عذاب تکذیب کنندگان مطرح گردید؛ محتمل است سؤال فرعون در این مورد باشد که با از بین رفتن اقوام گذشته و نبودن اثری از آنان، چگونه عذابشان ممکن است؟ موسی(ع) در پاسخ می گوید: علم بی خطا و نسیان خداوند، ضامن اجرای آن عذاب موعود است.

2- موسی (ع) در پاسخ فرعون ، آگاهی دقیق خداوند از مشرکان نابود شده را ، دلیل امکان پذیر بودن عذاب آنان خواند .

قال فَمَا بِالْقُرُونِ الْأُولَى . قال علمها عند ربِّي

3- موسی (ع) با احاله علم و آگاهی در باره اقوام پیشین به خداوند ، از منحرف شدن بحث به مسائل غیر اصلی جلوگیری کرد .

فَمَا بِالْأُولَى . . . قال علمها عند ربِّي

موسی(ع) به جای پاسخ صریح به سؤال فرعون، علم آن را به خداوند احاله کرده است. بعید نیست فرعون با در ماندگی در برابر منطق او، با طرح پرسشی در باره اقوام گذشته، سعی در منحرف ساختن بحث داشته است. از این رو موسی(ع) با احاله پاسخ به خداوند، نقشه فرعون را خنثی نموده است.

6 - خداوند ، هرگز از مخلوقات خویش غایب نبوده و از حال آنان بی خبر نمی ماند .

لا یضِلُّ رَبِّي

معنای اصلی «ضلال»، نهان بودن و غایب شدن است و به کافر از این جهت «ضالّ» گفته می شود که نزد برهان و دلیل حضور نیافته و از آن غایب مانده است (لسان العرب). بنابراین «لا یضِلُّ رَبِّي»؛ یعنی، پروردگار من از چیزی غایب نیست تا آن را نبیند و به آن آگاه نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 99 - 8

8 - داستان های قرآن ، نازل شده از منبع علم الهی است ؛ نه برگرفته شده از گفته های دیگران .

من لدنّا

ص: 180

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 3

3- خداوند ، از همه کس به مدت زمان درنگ آدمیان در برزخ ، آگاه تر است .

نحن أعلم بما يقولون

مراد از «ما يقولون» براساس یکی از دو معنای محتمل آن، موضوعی است که محور گفت وگویی مجرمان در قیامت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 1,5

1- آگاهی پروردگار به تمامی سخنان اهل زمین و آسمان

قال ربّی یعلم القول فی السماء والأرض

5- علم و شنوایی مطلق ، در انحصار خداوند است .

و هو السميع العليم

از نظر ادبی، هرگاه مبتدا معرفه و خبر دارای الف و لام باشد، مفید حصر خواهد بود. آیه شریفه از این موارد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 51 - 6

6- خداوند از پیش بر شایستگی ها و استعداد های ابراهیم (ع) آگاه بود .

و لقد آتینا إبرهیم رشده من قبل و کنا به علمین

برداشت یاد شده مبتنی براین است که جمله «و کنا به عالمین» حالیه باشد و ضمیر «به» به ابراهیم برگردد. براین اساس پیام آیه شریفه مانند آیه (...اللّه أعلم حیث یجعل رسالته...) (انعام(6) 124) خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 9

9- رام کردن تندباد ها و به فرمان درآوردن آنها برای سلیمان (ع) ، کاری حکیمانه و عالمانه از سوی خداوند بود .

و لسلیمن الریح عاصفه . . . و کنا بکل شیء علمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 9

9- زمان فروپاشی نظام طبیعت و برپایی قیامت ، زمانی معین در نزد خداوند

إنّ زلزله الساعه شیء عظیم

«ال» در «الساعه» برای عهد است. بنابراین «الساعه» - آن هنگام - اشاره به زمانی مشخص و معین دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 2

2- پایان عمر جهان طبیعت و فرارسیدن لحظه فروپاشی آن ، در نزد خداوند معین است .

و أنّ الساعه آتیه

ص: 181

«الساعة» (آن هنگام) اشاره به لحظه خاصی دارد که در نزد خداوند مشخص و معین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 8

8 - داوری خدا میان مردم در قیامت ، مبتنی بر نظارت و آگاهی همه جانبه او بر افکار و اعمال آنان است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا .. إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 4

4 - زمان برپایی قیامت ، زمانی است مشخص در پیشگاه خداوند .

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً

به کارگیری «ساعه» با الف و لام عهد بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 8

8 - آگاهی همه جانبه خدا نسبت به امور انسان ها

إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 68 - 7

7 - خدا ، آگاه به تمامی اعمال آدمیان

اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 17 - 5

5 - نظارت و اطلاع دقیق خداوند بر احوال خلق

و ما کُنَّا عن الخلق غفلین

«ال» در «الخلق»، برای جنس و مفید استغراق است. «خلق» مصدر به معنای مفعول است؛ یعنی: «مخلوق» بنابراین «الخلق»؛ یعنی، مطلق آفریده‌ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 96 - 6

6 - خدا، از هر کسی به اعمال آدمیان آگاه تر است .

نحن أعلم بما یصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 13

ص: 182

13 - خداوند، به چگونگی نیایش و تسبیح موجودات جهان برای او، آگاه است.

يَسْبِحُ لَهُ مِنَ السَّمَوَاتِ .. كُلِّ قَدِّ عِلْمٍ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحِهِ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که فاعل «علم» الله باشد. گفتنی است که جمله «و الله عليم بما يفعلون» می تواند شاهد همین معنا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 21,22

21 - تبیین و تشریح آیات الهی از سوی خداوند، عالمانه و حکیمانه است.

كذلك يبين الله لكم الآيت و الله عليم حكيم

جمله «و الله عليم حكيم» جمله ای معترضه و یا حالیه است که در هر صورت، بیانگر این نکته است که تبیین و تشریح آیات از سوی خدای عليم و حكيم است و همه کارهای او عالمانه و حکیمانه می باشد.

22 - احکام و قوانین الهی، عالمانه، حکیمانه و مطابق با علم و حکمت

ليستئذنكم الذين ملكت أيمنكم .. كذلك يبين الله لكم الآيت و الله عليم حكيم

آمدن جمله «و الله عليم حكيم»؛ یعنی، یادآوری علم و حکمت خداوند پس از بیان احکام مربوط به روابط فرزندان با پدر و مادرشان، می تواند به منظور حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 59 - 6,7

6 - تبیین و تشریح آیات الهی از سوی خداوند، عالمانه و حکیمانه است.

كذلك يبين الله لكم آياته و الله عليم حكيم

7 - احکام و قوانین الهی، عالمانه، حکیمانه و مطابق با علم و حکمت است.

و إذا بلغ الأطفل منكم الحلم فليستئذنوا .. كذلك يبين الله لكم آياته و الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 4,6,7

4 - خداوند ، به وضعیت انسان در همه حال ، دانا است .

قد يعلم ما أنتم عليه

6 - بازگشت انسان به سوی خدا است .

یوم یرجعون إلیه

7 - خداوند ، آگاه به زمان بازگشت انسان به سوی او (زمان رستاخیز) است .

قد يعلم ما أنتم عليه و یوم یرجعون إلیه

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «و یوم..» عطف بر «ما أنتم...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 218 - 3

3 - حرکات و اعمال پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تحت اشراف و آگاهی خداوند

الذی یریک حین تقوم

ص: 183

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 220 - 2

2 - شنوایی و علم مطلق ، تنها از آن ذات بی مانند خداوند است .

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«ال» در «السمیع» و «العلیم» برای جنس (از نوع استغراق صفاتی) و مفید حصر است؛ یعنی، تنها او است که شنوایی اش بی حد و دانایی اش مطلق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 6 - 6

6 - خداوند ، حکیمی بی مانند و دانایی بی همتا است .

من لدن حکیم علیم

تکبیر در «حکیم» و «علیم» برای بیان تفخیم است؛ یعنی، «حکیم ای حکیم» و «علیم ای علیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 7 - 2

2 - بیان دقیق سرگذشت موسی و خانواده اش در وادی طور (ماجرای که به جز خدا کسی از آن خبر نداشت) دلیلی روشن بر آسمانی بودن قرآن

وإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ . . . إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ

بیان ماجرای موسی در وادی طور، که می تواند دلیلی برای «إِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ . . .» باشد؛ زیرا آن واقعه ای است که جز خدا احدی از آن اطلاع نداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 78 - 12

12 - ربوبیت الهی ، آمیخته با قدرت و آگاهی عمیق

إِنَّ رَبَّكَ . . . وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ

9- آگاهی خداوند به کردار آدمیان، هشدار است نسبت به موضع گیری آنان در برابر آیات الهی .

ألم یروا أنّا جعلنا الّیل . . . و تری الجبال... صنع اللّٰه الذی اتقن کلّ شیء إنّّه

تذکره به «إنّّه خبیر. . .» پس از یادآوری آیات توحیدی، هشدار است به آدمیان که مبدا از کنار این آیات بی تفاوت بگذرند و آنها را نادیده بگیرند!

16 - رخداد های جهان بر اثر نفخ صور، زمینه ساز برپایی قیامت و حسابرسی آدمیان، براساس علم دقیق خداوند به اعمال آنان

و یوم ینفخ فی الصور. . . و تری الجبال... إنّّه خبیر بما تفعلون

برداشت یاد شده بنابراین فرض است که «تری الجبال. . .» ادامه «یوم ینفخ فی الصور...» و بیانگر حوادث جهان در پی دمیده

شدن در صورت باشد. بنابراین جمله پایانی آیه (إِنَّه خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) می‌رساند که قیامت، برای حسابرسی است و این کار متکی به علم دقیق الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 13

13 - خداوند ، به همه اعمال و رفتار انسان ها ، آگاهی دارد .

فَأَنْبِئْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 42 - 1

1 - خداوند ، به هر چه که غیر از او ، به عنوان معبود گرفته شده ، علم دارد .

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 45 - 14

14 - خداوند ، به هر چیز که انسان ها انجام دهند ، آگاهی دارد .

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 54 - 16

16 - علم و قدرت مطلق خداوند ، منشأ نفوذ مشیت او بر آفرینش هر چیزی است .

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 15، 9

9 - متوجه کردن فرزند به علم و قدرت مطلق خداوند ، با استفاده از شیوه آموزشی قابل فهم ، نمودی از حکمت لقمان است .

لقد آتينا لقمن الحکمه . . . إذ قال ... یبئىٰ إنّها إن تک مثقال حبه ... یأت به

15 - علم دقیق و آگاهی عمیق خداوند به امور ، پشتوانه قدرت او برگردآوری اعمال انسان و بروز دادن آن در روز حساب

إن تک مثقال حبه . . . یأت بها الله إنّ الله لطیف خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 9,7

7 - پاسخگویی خداوند به شبهه ایجاد شده در ذهن افراد درباره معاد و تجدید حیات انسان ها پس از مرگ ، بر اساس آگاهی او است .

ما خلقکم ولابعثکم إلاّ کنفس وحده إنّ الله سمیع بصیر

ذکر «إنّ الله سمیع . . .» در پایان آیه، به جای اعلام قدرت مندی خداوند، می تواند این نکته را برساند که چون خداوند، از شبهه ایجاد شده در ذهن ها خبر داشته، اقدام به پاسخگویی کرده است.

ص: 185

9 - دلیل این که خداوند ، در قیامت ، مردم را از اعمال دنیویشان خبر می هد ، آگاهی او است .

فَنَنْبِئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا .. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 20، 14

14 - خداوند ، به همه اعمال انسان ها ، آگاهی دارد .

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

20 - توجه ژرف به گردش شب و روز و رام بودن و در مدار مشخص بودن خورشید و ماه ، انسان را به قابل فهم بودن آگاهی خداوند از اعمال انسان ها ، رهنمون می کند .

أَلَمْ تَرَ .. وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

«أَنَّ اللَّهَ بِمَا ..» عطف بر «أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ...» است. بنابراین، ارتباط «أَنَّ اللَّهَ...» با فراز قبلی هم روشن می شود و آن این است که هر کس چنان ساخت و سازی را ببیند، خواهد فهمید که خداوند، به کردار انسان ها آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 4، 3، 2

2 - نوسان های مداوم شب و روز ، حرکت منظم و قانون مند خورشید و ماه ، آگاهی خداوند به اعمال انسان ها ، بر حق محض بودن او دلالت دارد .

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ .. وَيُولِجُ النَّهَارَ ... وَسَخَّرَ الشَّمْسَ و... وَأَنَّ اللَّيْلَ

«ذَلِكَ بَأَنَّ اللَّهَ ..» می تواند در جایگاه نتیجه برای دلیل های یاد شده باشد.

3 - لازمه حقانیت خدا ، آگاهی وی بر اعمال انسان ها است .

ذَلِكَ بَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

4 - خالقیت ، مالکیت ، قدرت و علم مطلق خدا ، برخاسته از حقانیت محض و ثبوت ازلی خداوند است .

وَلئن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ .. لَئِنَّ اللَّهَ مَا فِي ... إِنَّ اللَّهَ عَزَّ

مشارالیه «ذَلِكَ» می تواند صفات کمالی ذکر شده در آیات پیشین برای خداوند باشد.

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت ، در انحصار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

4 - تنها خداوند ، از وضعیت جنین در رحم مادر ، آگاهی همه جانبه دارد .

إِنَّ اللَّهَ ... وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ

6 - علم بشر ، محدود و غیر قابل مقایسه با علم مطلق خدا است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ... وَ مَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا

9 - آگاهی خدا به لحظه قیامت ، و حقایق مربوط به جنین و آینده هر انسان ، نمودی از علم گسترده وی است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ... إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

11 - « قال الصادق (ع) : هذه الخمسة ، أشياء لم يطلع عليها ملك مقرب و لانبی مرسل و هی من صفات الله عزوجلّ ;

امام صادق(ع) فرمود: این پنج چیز، چیزهایی است که هیچ فرشته مقرب و پیامبر مرسل را بدان آگاهی نیست و این ها، از

صفات (مختص) خداوند عزوجل است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 3، 2، 1

1 - خداوند ، به همه حقایق پنهان و آشکار جهان ، آگاه است .

ذلک علم الغیب و الشهده

مشارالیه «ذلک» خداوندی است که از او در آیات پیش با چندین صفت یاد شده است.

2 - خداوند خالق عالم و مدبر امور آن ، آگاه به غیب و شهود است .

اللّٰه الذی خلق السموت و الأرض . . . یدبّر الأمر ... ذلک علم الغیب و الشهده

3 - غیب و شهود و نهران و آشکار ، در پیشگاه خداوند مساوی است .

علم الغیب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 8 - 3

3 - تداوم نسل انسان ، با آبی پست (منی) ، نمونه عزت و علم و تدبیر الهی است .

اللّٰه الذی . . . و بدأ خلق الإنسن من طین . ثمّ جعل نسله من سلله من ماء مهین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 2 - 9

9 - خداوند ، بر همه اعمال انسان ها ، آگاهی کامل دارد .

إنّ اللّٰه کان بما تعملون خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 10

10 - خداوند ، همواره بر همه کردار های مسلمان ها آگاهی دارد .

و كان الله بما تعملون بصيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 40 - 13

13 - آنچه را که خداوند درباره نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ختم آن بیان کرده، براساس علم و آگاهی همه جانبه او است.

و لكن رسول الله و خاتم النبیین و كان الله بكلّ شیء علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 50 - 28

28 - احکام تعیین شده درباره همسران مؤمنان، برخاسته از علم خداوند است.

قد علمنا ما فرضنا علیهم فی أزوجهم

ص: 187

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 16,20

16 - خداوند ، به هر آنچه در قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و همسران اش هست ، آگاهی دارد .

والله يعلم ما فی قلوبکم

خطاب «کم» به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و همسران آن حضرت است. آوردن ضمیر «کُمْ» به خاطر تغلیب است.

20 - علم خداوند به درون سینه ها ، برخاسته از دانایی وسیع او است .

والله يعلم ما فی قلوبکم و کان الله علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 9

9 - پاسخ خداوند به پرسش مردم درباره زمان قیامت ، این است که جز خدا ، کسی خبر ندارد .

یَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 1 - 8

8 - مالکیت مطلق خدا بر موجودات و حکمت و آگاهی او ، جلوه ای از کمال های او است .

الحمد لله الذی له ما فی السموت و ما فی الأرض. .. و هو الحکیم الخبیر

از آن جایی که حمد در برابر کمال است، آوردن صفت های مالکیت، حکمت و آگاهی پس از بیان اختصاص داشتن همه حمدها به خداوند، می تواند به منظور القای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 14 - 5,6

5 - خداوند ، آگاه ترین فرد و بهترین خبردهنده از حقایق امور

و لاینبئک مثل خبیر

«خبیر» صفت مشبهه است و مقصود از آن در آیه شریفه خداوند متعال می باشد.

6- آگاهی تمامی موجودات از حقایق در مقایسه با آگاهی های خداوند ، محدود و ناقص است .

و لاینبیک مثل خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 31 - 7,8

7 - خداوند ، به تمامی امور و احوال بندگانش ، آگاه و بینا است .

إِنَّ اللَّهَ بَعَادَهُ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ

8 - انتخاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای دریافت وحی و قرآن کریم ، بر اساس آگاهی خداوند ، از شایستگی ها و ارزش های نهفته در وجود آن حضرت بود .

و الذی أوحینا إلیک من الکتب . . . إِنَّ اللَّهَ بَعَادَهُ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ

جمله «إِنَّ اللَّهَ بَعَادَهُ . . .» در مقام تعلیل برای «و الذی أوحینا إلیک . . .» بوده و در واقع پاسخ به این پرسش است که چرا به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) وحی می شد.

ص: 188

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 79 - 6

6 - خداوند ، بر آفرینش و پدید آوردن هر چیزی آگاه و توانا است .

و هو بکلّ خلق علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 10، 7

7 - خداوند ، آگاه به امور « نهان و آشکار » و « غیب و شهود »

علم الغیب و الشّهده

10 - مقتضای الوهیت حق (الله) ، توانایی او بر خلق و آگاهی کامل او از غیب و شهود است .

قل اللهم فاطر السموت و الأرض علم الغیب و الشّهده

یادآوری وصف توانایی و آگاهی خداوند، پس از آمدن نام مقدس او (الله)، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 11

11 - ربوبیت الهی ، مقتضی رحمت و علم گسترده به همه چیز است .

ربّنا وسعت كلّ شیء رحمه و علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 1

1 - آگاهی خداوند ، به نگاه های خیانت بار و دزدانه بشر

یعلم خائنه الأعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 10، 9

9 - شنوایی و دانایی مطلق ، در انحصار خداوند است .

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

10 - علم و آگاهی خداوند ، مقتضی استعاضه و پناه بردن به او در برابر وسوسه های شیطان

فاستعذ بالله إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 41 - 1

1 - کفر و انکار قرآن از دید خداوند ، پنهان نمی ماند .

لَا يَخْفُونَ عَلَيْنَا .. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که خبر «إِنَّ» در «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا» - به قرینه آیه قبل - جمله «لَا يَخْفُونَ» باشد.

ص: 189

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 3، 1

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت ، در انحصار خداوند است .

إليه يردّ علم الساعة

تقدیم «إليه» بر «یردّ» مفید حصر است.

3 - آگاهی خداوند از زمان برپایی قیامت ، لازمه ربوبیت او است .

وما ربك بظلم - م . . . إليه يردّ علم الساعة

با توجه به رجوع ضمیر «إليه» به «ربك» در آیه قبل ، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 9، 12

9 - تنها خداوند ، مطلع و آگاه از رمزها و گنجینه های جهان هستی

له مقاليد السموت والأرض . . . إنه بكلّ شيء علیم

در برداشت یاد شده ، حصر از تقدیم «له» بر «مقالید» استفاده شده است.

12 - تنظیم معیشت انسان ها ، در پرتو علم و آگاهی خداوند به مصالح نظام هستی

يسط الرزق . . . إنه بكلّ شيء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 9

9 - تظاهر به توبه ، از دید خدا مخفی نخواهد ماند .

هو الذی یقبل التوبه . . . و یعلم ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 1 - 1

1 - « المروى عن أئمتنا - عليهم السلام - أنها من المتشابهات التي إستأثر الله تعالى بعلمها ولا يعلم تأويلها إلا هو »

از امامان ما(ع) روایت شده است: این ها (حروف مقطعه که سوره ها با آنها آغاز می شود) از متشابهاتی است که خدا علم آنها را به خود اختصاص داده و تأویل آنها را غیر از او کسی نمی داند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 12

12 - شأن هدایت گری ، شایسته آفریدگاری که سرشت انسان را پدید آورده و از خواست ها و نیاز های او آگاه است .

إلا الذی فطرنی فإِنَّه سیهدین

تفریع هدایت بر جنبه آفریدگاری و سرشت آفرینی خداوند، حکایت از مطلب یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 9

9 - تحولات آینده نظام هستی ، از قبل برنامه ریزی شده و مورد آگاهی خداوند

ص: 190

له ملك السموت . . و عنده علم الساعه

خداوند، پس از بیان فرمانروایی مطلق خویش، مسأله علم به قیامت را مطرح کرده است. از این مطلب استفاده می شود که برپایی قیامت، جزئی از برنامه های الهی در قلمرو فرمانروایی خویش است که پیشاپیش آن را در نظر گرفته و بدان آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 88 - 1

1 - خداوند ، آگاه به شکوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از قوم حق ناپذیر خویش

و قیله یربّ إنّ هؤلاء قوم لایؤمنون

«قیل»، مصدر برای «قال» و عطف بر «الساعه» است؛ یعنی، «و عنده علم قیله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 6 - 8

8- شنوایی و دانایی مطلق ، تنها از آن خداوند است .

إنّه هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 32 - 3

3- انتخاب بنی اسرائیل و بعثت موسی (ع) در میان آنان ، انتخابی عالمانه و آگاهانه از سوی خداوند

و لقد اخترنهم علی علم

متعلق «علم»، استحقاق و شایستگی بنی اسرائیل برای برگزیدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 1 - 1

1 - « المروی عن أئمتنا - علیهم السلام - أنّها من المتشابهات التي إستأثر الله تعالی بعلمها ولا یعلم تأویلها إلا هو ؛

از امامان (ع) روایت شده است: این ها (حروف مقطعه که سوره ها با آنها آغاز می شود) از تشابهاتی است که خداوند علم آنها را به

خود اختصاص داده و تأویل آنها را غیر از او کسی نمی داند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 37 - 6

6 - ربوبیت یگانه خداوند بر هستی ، همراه با اقتدار و دانایی

ربّ العلمین . وله الکبرياء ... و هو العزيز الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 1 - 1

1- « المروی عن أئمتنا - علیهم السلام - أنّها من المتشابهات التي إستأثر الله تعالی بعلمها ولا يعلم تأویلها إلا هو ;

از امامان (ع) روایت شده است: این ها (حروف مقطعه که سوره ها با آنها آغاز می شود) از متشابهاتی است که خداوند علم آنها را به خود اختصاص داده و تأویل آنها را غیر از او کسی نمی داند».

ص: 191

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 4

4- اراده خداوند به تعیین مراتب مؤمنان ، براساس عمل ایشان و نه علم ازلی خود

و الله يعلم أعمالكم . و لنبلونكم حتى نعلم المجهدین

روشن است که خداوند، عالم به تمامی غیب است و اعمال آدمیان را قبل از وقوع آن می داند و چه بسا تعبیر «والله يعلم أعمالكم» نظر به علم قبل از عمل نیز داشته باشد. از این رو «حتى نعلم...» را بدان معناگرفت که خداوند، حقیقتاً نمی داند و پس از فعل انسان علم پیدا می کند. بنابر این جمع بین «والله يعلم» و «لنبلونكم حتى نعلم...» می تواند این باشد که خداوند، مراتب مؤمنان را براساس علم ازلی معین نمی سازد؛ بلکه پس از آزمایش داوری می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 16

16 - آگاهی خداوند ، به میزان تقوا و کرامت انسان ها

إِنَّ أكرمكم عند الله أتقاكم إِنَّ الله علیم خبیر

با توجه به ارتباط «إِنَّ الله..» با «إِنَّ أكرمكم...»، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 1,4

1 - نکوهش اعراب (بادیه نشینان) از سوی خداوند ، به سبب تلاش برای مؤمن نمایاندن خویش ؛ علی رغم آگاهی خداوند به ایمان یا بی ایمانی آنان

قالت الأعراب ءامناً .. قل أتعلمون الله بدینکم و الله یعلم

4 - آگاهی خداوند ، به تمامی موجودات آسمان ها و زمین

و الله یعلم ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 1 - 6

6- « المروى عن أنمتنا - عليهم السلام - أنها من المتشابهات التي استأثر الله تعالى بعلمها ولا يعلم تأويلها إلا هو؛

از امامان ما(ع) روایت شده است: این ها (حروف مقطعه که سوره ها با آنها آغاز می شود) از متشابهاتی است که خداوند علم آنها را به خود اختصاص داده و تأویل آنها را غیر از او کسی نمی داند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 4 - 1

1- آگاهی خداوند ، از کاستی هایی که زمین ، پس از مرگ در جسم آدمیان ایجاد می کند .

قد علمنا ما تنقص الأرض منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 50 - 4

ص: 192

4- زمان برپایی قیامت ، معلوم و مشخص نزد خداوند

إلى ميقت يوم معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 85 - 2

2- خداوند و فرشتگان مرگ ، از افراد حاضر در کنار محتضر ، به وی نزدیک تر و به وضع و حال او آگاه تراند .

و نحن أقرب إليه منكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 3 - 5

5- « عن أبي الحسن الرضا (ع) . . . و أمّا الظاهر فليس من أجل أنّه علا الأشياء برکوب فوقها و قعود عليها و تسنم لذرأها و لکن لقهرة و لغلبته الأشياء و قدرته عليها . . . و أمّا الباطن فليس على معنى الإستبطان للأشياء بأن يغور فيها و لکن ذلک منه على استبطانه للأشياء علماً و حفظاً و تدبيراً . . . »

از امام رضا(ع) روایت شده است : . . . و اما ظاهر بودن خداوند نه از آن جهت است که بر اشیا بالا رفته به این که بر آنها سوار گشته و بر فراز آنها نشسته است؛ بلکه این ظهور از جهت قهر و غلبه و قدرت او بر اشیا است... اما خداوند باطن است، به این معنا نیست که او در درون اشیا قرار گرفته و در بطن آنها پنهان است؛ بلکه به این معنا است که از لحاظ آگاهی به اشیا و حفظ و تدبیر [و تنظیم امور] آنها در درون آنها است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 6

6- تک تک اعمال انسان - با وجود این که خود وی آنها را فراموش می کند - در نزد خداوند محفوظ بوده و در قیامت به او ارائه خواهد شد .

فینبئهم بما عملوا أحصيه الله و نسوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 4

4- خداوند ، عالم به غیب و شهود هستی است .

إلى علم الغيب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 2

2- خداوند ، آگاه از غیب و شهود و دانا به تمامی امور نهران و آشکار جهان است .

علم الغيب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 2

2- آگاهی از زمان دقیق برپایی قیامت ، تنها در انحصار خداوند است و هیچ کس از آن باخبر نیست .

ص: 193

و يقولون متى هذا الوعد . . . قل إنما العلم عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 19

19 - شمار لشکریان و کارگزاران پروردگار و ویژگی های آنان را ، کسی جز خدا نمی داند .

و ما يعلم جنود ربك إلا هو

مقصود از «جنود» - مطابق نظر مفسران - فرشتگان اند که نقش کارگزاری و امر بری نسبت به خدا را دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 30 - 5

5 - مشیت و خواست خداوند ، عالمانه و حکیمانه است .

أن يشاء الله إن الله كان عليماً حكيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 5

5 - قیامت ، از دیر زمان و در علم خداوند ، دارای زمانی مشخص بوده است .

إن يوم الفصل كان ميقاتاً

فعل «کان» دلالت دارد که وقت قیامت از پیش مشخص بوده است. «میقات» گر چه اسم آلت است؛ ولی معنای «وقت» دارد؛ نظیر میعاد و میلاد که از اسم آلت بودن خارج شده و به معنای مصدر خود استعمال شده اند. متعلق میقات - به قرینه سیاق کلام - محشور شدن و مجازات دیدن است؛ یعنی، قیامت وقت مشخص شده برای این حوادث است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 1

1 - تنها خداوند ، خصوصیات قیامت و زمان وقوع آن را می داند .

إلى ربك منتهيها

«منتهاها» - به قرینه سیاق آیات پیشین - به معنای منتهای علم به قیامت و شناخت خصوصیات و زمان آن است. تقدیم «إلی ربّک» بیانگر حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 15 - 12، 5

5 - خداوند، آگاه به وجود نشیب و فراز در مراحل حیات دنیوی و اخروی انسان و ناپایدار ماندن محفل های خانوادگی و خوش گذرانی های دنیامداران

بلی إنّ ربّه کان به بصیراً

هر چند ضمیر در «ربّه» و «به»، به منکر معاد برمی گردد؛ ولی محتوای آیه شریفه، به جنبه انسان بودن آنان مربوط است.

12 - عذاب دوزخیان و اعطای نامه عمل به آنان از پشت سرشان، نظام جزایی آگاهانه و مدبرانه خداوند است.

و أمّا من أوتی کتبه .. و یصلی سعیراً ... بلی إنّ ربّه کان به بصیراً

حرف «بلی» ممکن است به تمام مشخصات دسته دوم (و أمّا من أوتی ..) ارتباط داشته باشد. در این صورت پندار رجوع

ص: 194

نکردن راه، پنداری باطل و حوادث پیش آمده (اوتی کتابه وراه ظهره ... یصلی سعیراً) راه، رخدادی ثابت معرفی می کند. جمله «إِنَّه...» بیانگر این است که آن حادثه ها، برخاسته از ربوبیت و بصیرت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 2

2 - خداوند ، انسان ها را می بیند و به کردار و گفتار آنان آگاه است .

ایحسب أن لم یره أحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 3

3 - آگاهی دقیق خداوند از بندگان ، نشانه و جلوه ربوبیت او است .

إن ربهم بهم یومئذ لخبیر

263- علم خدا به آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 13

13 - جهان هستی (آسمان ها و زمین) در احاطه علمی خداوند

قل أتنبئون الله بما لا یعلم فی السموت و لا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 5,6

5- جهان هستی (پدیده های آسمان و زمین) در قلمرو علم خداوند و در محضر اوست .

و ما یخفی علی الله من شیء فی الأرض و لا فی السماء

6- پوشیده نبودن هیچ پدیده ای در عالم از خداوند ، دلیل آگاهی او از نهان و آشکار انسان

و ما یخفی علی الله من شیء فی الأرض و لا فی السماء

جمله «و ما يخفى على الله ..» می تواند تعلیل برای بخش اول آیه (إنك تعلم ...) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 6

6 - آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبٍ ..» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

ص: 195

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 12، 13

12 - اسرار علمی نهفته در نظام جهان و وجود انسان ، کافی برای پی بردن به حضور و احاطه علم الهی بر هستی

سنریهم ءایتنا .. أو لم یکف برّبک

13 - سراسر جهان هستی ، در محضر و منظر خدا بوده و در احاطه علمی او قرار دارد .

أولم یکف برّبک أنّه علی کلّ شیء شهید

بنابراین که «شهید» به معنای شاهد باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 10

10- علم تفصیلی خداوند ، به لحظه لحظه عمر جهان و پدیده های آن ، از آغاز آفرینش *

ما خلقنا السموت والأرض و ما بینهما إلاّ بالحقّ و أجل مسمّی

تعیین «أجل» برای هر پدیده از سوی خداوند - از ابتدای آفرینش آن - بدان معنا است که خداوند، از لحظه آفرینش هر موجودی، تا پایان آن را می داند و این مستلزم علم تفصیلی خداوند، به لحظه لحظه تحولات آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 21

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، به هنگام نیاز آنان ، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله .. و ألزمهم کلمه التقوی ... و کان الله بکلّ شیء علیماً

از ارتباط «و کان الله ..» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 1

1 - خداوند ، به همه موجودات هستی احاطه علمی دارد .

يعلم ما فى السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - طلاق - 65 - 12 - 10

10 - همه هستى و تمامى زواياى وجود پديده هاى جهان ، تحت قلمرو علم خداوند

و أنّ الله قد أحاط بكلّ شيء علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - جن - 72 - 28 - 7

7 - علم خداوند ، مطلق و شامل همه پديده هاى هستى است .

و أحصى كلّ شيء عددًا

ص: 196

264- علم خدا به اعمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 8

8 - علم و آگاهی خداوند ، از تمامی کارهایی که انسان ها انجام می دهند .

إِتَىٰ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 76 - 5

5 - همه حرکت ها و رفتار های انسان - در نهان و آشکار - در قلمرو علم خداوند است .

نَعْلَمُ مَا يَسْرُونَ وَ مَا يَعْلَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 4

4 - تمامی حرکت های نهان و آشکار و اسرار و ضمائر انسان ها ، در قلمرو علم خداوند است .

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَ مَا تَخْفَىٰ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 30 - 10، 9

9- آگاهی خداوند ، بر تمامی اعمال خلق

وَ اللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ

10- علم الهی به تمامی اعمال خلق ، هشداری به بیمار دلان منافق و نویدی به اهل ایمان

وَ اللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ

یادآوری علم فراگیر الهی بر تمامی اعمال خلق - چه مؤمن و چه منافق - در حقیقت هشدار است به منافقان که سرانجام، کیفر اعمال خود را خواهند دید و نویدی است به مؤمنان که صبر و مقاومت شان بر طریق ایمان، از دید خداوند مخفی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 22,23,24,25

22 - آگاهی همه جانبه خداوند ، به تمامی کردار بندگان

بل کان الله بماتعملون خبیراً

23 - علم الهی به اعمال بندگان ، علمی ازلی است .

بل کان الله بماتعملون خبیراً

24 - آگاهی عمیق الهی به کردار بندگان ، هشداری به نفاق پیشگان و متخلفان از تکالیف دین

سیقول لك المخلفون . . . بل کان الله بماتعملون خبیراً

تذکر به «علم الهی» در پایان چنین آیه ای - که سخن از متخلفان به میان آورده است - بار هشداری دارد.

25 - افشای چهره متخلفان ، نمودی از علم خداوند به کردار خلق

سیقول لك . . . بل کان الله بماتعملون خبیراً

پس از این که خداوند، اسرار درونی اعراب متخلف را فاش ساخته است؛ این حقیقت کلی را نیز به ایشان یادآور شده که علم

ص: 197

او به اعمال بندگان، وسیع و فراگیر است و حتی اسرار نهفته آنان را دربرمی گیرد و دلیل آن بیان الهی در این آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 4

4 - اخبار خداوند از تصورات درونی اعراب متخلف، نشانه ای از علم عمیق او به کردار بندگان

بل کان الله بما تعملون خبيراً . بل ظننتم ان لن ينقلب الرسول

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 2

2 - خداوند، دارای بصیرت و بینایی عمیق نسبت به اعمال آدمیان

و الله بصير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 9

9 - آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از

زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

يعلم . . . و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 24

24 - خداوند، به تمامی اعمال مؤمنان آگاه است .

و الله بما تعملون خبير

خطاب در آیه شریفه، متوجه مؤمنان است و مفهوم «ما» در «بما تعملون» عام و دربرگیرنده همه اعمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 8

8 - خداوند ، به تمامی آنچه مردم انجام می دهند ، آگاهی کامل دارد .

والله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 15

15 - خداوند ، به تمامی اعمال بندگانش آگاهی کامل دارد .

والله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 14، 13

ص: 198

13 - خداوند ، به تمامی اعمال مردمان آگاهی کامل دارد .

والله خبير بما تعملون

14 - توجه به آگاهی کامل الهی به اعمال بندگان ، بازدارنده آنان از تخلف و نافرمانی در برابر دستورات خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وأطيعوا الله ورسوله و الله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 15، 14

14 - خداوند ، دارای آگاهی ژرف و همه جانبه نسبت به اعمال آدمیان

إن الله خبير بما تعملون

15 - آگاهی ژرف خداوند به اعمال خلق ، پشتوانه نظام کیفر و پاداش

ولتنظر نفس ما قدمت لغد .. إن الله خبير بما تعملون

توجه به پیوند مفهومی صدر آیه (مسئولیت اخروی انسان در قبال کرده های خویش) و ختام آیه (علم و آگاهی ژرف الهی) مطلب بالا را نتیجه می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 18

18 - خداوند ، آگاه به اعمال پنهانی و آشکار آدمیان

و أنا أعلم بما أخفيتم و ما أعلنتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 7

7 - خداوند ، به اعمال ستمگران کاملاً آگاه است .

والله عليم بالظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 5

5 - خداوند ، به تمامی اعمال آدمیان آگاه است .

ثم تردون إلى علم الغيب والشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 11 - 8

8 - آگاهی گسترده و همه جانبه خداوند ، به اعمال انسان

والله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 3

3 - خداوند ، به تمامی حرکت ها و رفتار های نهانی و آشکارای انسان ها آگاه است .

ص: 199

و يعلم ما تسرون و ما تعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 6

6 - خداوند ، از تمامی رفتارها و کردارهای آدمیان با خبر است .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 2

2 - آگاهی کامل خداوند ، از تمامی حرکات و رفتارهای انسانها

يعلم انك تقوم ادنى من ثلثي الليل .. علم ان سيكون منكم مرضى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 6

6 - خداوند ، به افکار و کردار منکران معاد و تکذیب کنندگان قرآن ، داناتر از هر کس دیگر است .

و الله اعلم بما يوعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 1

1 - خداوند ، دارای آگاهی دقیق به انسانها و افکار و کردار آنان است .

ان ربهم بهم يومئذ لخبير

«خبیر»، از ریشه «خُبِرَ» (دانستن درون و پنهان) یا «خُبِرَهُ» (دانستن ظاهر و باطن) است. (تاج العروس)

265- علم خدا به انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 6

6 - آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ .. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا... وَكَلُوا مِنْ رِزْقِهِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

266- علم خدا به باران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 200

8 - خداوند، به هر آنچه در دل خاک فرو می رود (قطرات باران، دانه های گیاهان و...) و هر آنچه از دل خاک بیرون می آید (انواع گیاهان و...) آگاه است.

یعلم ما یلج فی الأرض و ما یخرج منها

«ولوح» (مصدر «یلج») معادل «دخول» است و واژه «ما» (آنچه) در «ما یلج...» شامل قطرات باران، دانه های گیاهان و... است. هم چنین کلمه «ما» در «ما یخرج» دربرگیرنده انواع گیاهان، جنبنندگان، آب و... است.

9 - آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

یعلم... و ما ینزل من السماء و ما یرج فیها

267- علم خدا به بخار آب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

یعلم... و ما ینزل من السماء و ما یرج فیها

268- علم خدا به تابش خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

یعلم... و ما ینزل من السماء و ما یرج فیها

269- علم خدا به تابش ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

يعلم... و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

ص: 201

270- علم خدا به تابش ماه (قمر)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 9

9- آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

يعلم... و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

271- علم خدا به جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 9

9- احاطه علمی خداوند بر باردار شدن زنان و نیز بر نوزادان آنها

و ما تحمل من أنثى و لاتضع إلا بعلمه

272- علم خدا به حرکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 5

5- احاطه علمی خداوند به همه جنبش ها و سکون های موجودات، مقتضی اختصاص داشتن همه ستایش ها و حمد ها به او است.

الحمد لله الذى له... يعلم ما يلج فى الأرض و ما يخرج منها و ما ينزل من السماء

عبارت «يعلم ما» می تواند حال برای ضمیر «له» باشد. بنابراین، معنا چنین می شود: حمد برای کسی است که مالک همه موجودات است؛ در حالی که از همه چیز خبر دارد.

273- علم خدا به دانه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 8

8- خداوند، به هر آنچه در دل خاک فرو می رود (قطرات باران، دانه های گیاهان و...) و هر آنچه از دل خاک بیرون می آید (انواع

گیاهان و ... آگاه است .

یعلم ما یلج فی الأرض و ما یخرج منها

«ولوح» (مصدر «یلج») معادل «دخول» است و واژه «ما» (آنچه) در «ما یلج..» شامل قطرات باران، دانه های گیاهان و... است. هم چنین کلمه «ما» در «ما یخرج» دربرگیرنده انواع گیاهان، جنبنندگان، آب و... است.

ص: 202

274- علم خدا به رازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 5

5 - خداوند ، به نیت ها و راز های دل آدمیان آگاه است .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 3,4

3 - آگاهی خداوند به اسرار پنهان شده در سینه ها

يَعْلَمُ ... مَا تَخْفَى الصُّدُورِ

4 - تمامی حرکت های نهان و آشکار و اسرار و ضمائر انسان ها ، در قلمرو علم خداوند است .

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفَى الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 3,4

3 - خداوند ، به تمامی حرکت ها و رفتار های نهانی و آشکارای انسان ها آگاه است .

وَيَعْلَمُ مَا تُسْرَوْنَ وَمَا تُعْلِنُونَ

4 - خداوند ، به راز ها و اسرار نهفته در سینه ها آگاهی کامل دارد .

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 11

11 - خداوند ، به راز دل آدمیان و سخنان درگوشی و پنهانی آنان آگاه و باخبر است .

و إِذْ أَسْرَ النَّبِيِّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاحِهِ ... وَأَظْهَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ ... قَالَ تَبَأْنِي الْعَلِيمُ الْخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 5، 1

1 - خداوند ، به تمامی گفته های پنهانی و آشکار آدمیان آگاهی کامل دارد .

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ

توصیف خداوند با صیغه مبالغه «علیم»، می تواند بیانگر کثرت و کمال علم او باشد.

5 - آگاهی کامل خداوند به راز دل ها و ضمیر آدمیان ، دلیل احاطه کامل او بر تمامی گفته ها و توطئه های نهان و آشکار کافران است .

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهُ عَلِيمٌ...»، در مقام تعلیل برای عبارت «وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 203

6- آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ .. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا... وَكَلُوا مِنْ رِزْقِهِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 2,4

2- قیامت ، روز پی بردن همگان به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی ایشان

یومئذ

تعبیر «یومئذ» قیامت را زمان علم خداوند، قرار داده و دربار علم او در دنیا، بیانی ندارد و از آن جا که علم الهی ازلی و ابدی است، اختصاص یافتن آن به قیامت، ناظر به قابل انکار نبودن آن است؛ یعنی، گرچه در دنیا برخی به علم او معترف نیستند؛ ولی در قیامت، آنان نیز به این حقیقت پی خواهند برد.

4- توجه به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی انسان ، بازدارنده او از خوی ناسپاسی ، بخل و دل بستگی به مال

لكنود... لِحَبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٍ . أَفَلَا يَعْلَمُ... إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ

275- علم خدا به رازهای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 3

3- آگاهی خداوند ، به اسرار درونی و نیت های انسان

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوْعُونَ

276- علم خدا به سخنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 1

1 - خداوند ، آگاه به گفتار ناروای مشرکان و کافران علیه دین

نحن أعلم بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 5

5- آگاهی کامل خداوند به راز دل ها و ضمیر آدمیان ، دلیل احاطه کامل او بر تمامی گفته ها و توطئه های نهان و آشکار کافران است .

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

ص: 204

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهٗ عَلِيمٌ...»، در مقام تعلیل برای عبارت «وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا» است.

277- علم خدا به صعود ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 9

9- آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

يعلم... و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

278- علم خدا به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 9

9 - خداوند، آگاه به ستمکاری ستمگران است.

والله عليم بالظالمين

279- علم خدا به عمر انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 12

12 - آگاهی کامل خداوند از عمر آدمی و کم و زیاد شدن آن

و لا تضع إلا بعلمه و ما يعمر من معمر و لا ينقص من عمره إلا في كتب

280- علم خدا به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 1

1 - آگاهی همه جانبه و برتر خداوند، از انسان های گمراه و کافر

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

ص: 205

281- علم خدا به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 6

6 - هدایت یافتگان و گمراهان ، تحت احاطه علمی کامل خداوند

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَن اهْتَدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 1

1 - آگاهی همه جانبه و برتر خداوند ، از انسان های گمراه و کافر

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

282- علم خدا به گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 5

5- «عن الصادق جعفر بن محمد (ع) : ان المستقدمين أصحاب الحسنات و المستأخرين أصحاب السيئات ;

از امام صادق(ع) روایت شده است: مقصود از «المستقدمين» نیکوکاران و «المستأخرين» گناهکارانند.

283- علم خدا به گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 8

8 - خداوند ، به هر آنچه در دل خاک فرو می رود (قطرات باران ، دانه های گیاهان و . . .) و هر آنچه از دل خاک بیرون می آید (انواع گیاهان و . . .) آگاه است .

يَعْلَمُ مَا يَلْجِ فِي الْأَرْضِ وَ مَا يَخْرِجُ مِنْهَا

«ولوح» (مصدر «يلج») معادل «دخول» است و واژه «ما» (آنچه) در «ما يلج» .. شامل قطرات باران، دانه های گیاهان و... است. هم چنین کلمه «ما» در «ما يخرج» دربرگیرنده انواع گیاهان، جنبندگان، آب و... است.

284- علم خدا به متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 21

21 - خداوند ، آگاه به تقوایبشگان راستین

فلاتزگوا أنفسکم هو أعلم بمن اتقى

ص: 206

285- علم خدا به محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 5

5- «عن الصادق جعفر بن محمد (ع) : ان المستقدمين أصحاب الحسنات و المستأخرين أصحاب السيئات ;

از امام صادق(ع) روایت شده است: مقصود از «المستقدمين» نیکوکاران و «المستأخرين» گناهکارانند.

286- علم خدا به مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 6

6 - آگاهی خداوند از مردگان و اجزای آنان که در دل زمین قرار می گیرند .

يعلم ما يلج في الأرض

احتمال دارد به قرینه این که در آیه بعد سخن از انکار و وقوع قیامت است، مراد از «ما يلج» مردگان و یا اجزای متلاشی شده آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 4 - 3

3- آگاهی خداوند ، به شمار مشخصات یکایک انسان های نهفته در دل خاک *

قد علمنا ما تنقص الأرض منهم

برداشت یاد شده بر این اساس است که مراد از «ما تنقص الأرض»، اجزای بدن انسان نباشد؛ بلکه مراد انسان هایی باشد که از جمع

زندگان به دل خاک می پیوندند. در این احتمال، بیشتر نظر به افراد است تا به اجزا.

287- علم خدا به معدوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 27

27 - « حسین بن بشار عن أبي الحسن علي بن موسى الرضا (ع) قال : سألته أيعلم الله الشيء الذي لم يكن أن لو كان كيف كان يكون أو

لايعلم إلا ما يكون ، فقال ان الله تعالى هو العالم بالاشياء قبل كون الأشياء قال الله عز وجل . . . « إني أعلم ما لاتعلمون » فلم يزل الله

عز و جل علمه سابقاً للأشياء قديماً قبل ان يخلقها ;

حسین بن بشار گوید از امام رضا(ع) سؤال کردم: آیا خداوند می داند چیزی که نیست اگر وجود یابد چگونه می باشد یا نمی داند مگر چیزهایی را که موجود شده است؟ امام فرمود: خداوند، عالم به اشیاست قبل از اینکه آنها تحقق پیدا کند. خداوند عز و جل می فرماید: «من می دانم آنچه را شما نمی دانید.» پس همیشه علم خداوند قبل از تحقق اشیا و قبل از خلقت آنهاست».

ص: 207

288- علم خدا به مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 40 - 9

9- خداوند ، بهتر و بیشتر از هر کس ، به حال مفسدان روی زمین آگاه است .

وریک أعلم بالمفسدین

289- علم خدا به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 98 - 5

5- تمامی پدیده های هستی ، در گستره علم خدای یگانه قرار دارند .

اللّٰه الذی . . . وسع کلّ شیء علمًا

«علمًا» تمیز برای فاعل «وسع» می باشد؛ یعنی، خداوند بر تمامی پدیده ها، از نظر علم و آگاهی احاطه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 70 - 1

1 - احاطه علمی خداوند به تمام آنچه که در آسمان ها و زمین هست .

ألم تعلم أنّ اللّٰه یعلم ما فی السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 7

7- خداوند بر همه حقایق عالم ، از ریزترین موجود جاگرفته در دل سنگ سخت و یا در دورترین نقطه ای در آسمان ها و یا در دل زمین ، آگاهی دارد .

إنّها إن تک مثقال حبّه من خردل فتکن فی صخره أو فی السموت أو فی الأرض یأت بها الل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - آگاهی کامل خداوند ، به تمامی موجودات جهان هستی

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 4،6

4 - آگاهی خداوند ، به تمامی موجودات آسمان ها و زمین

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

6 - احاطه علم الهی بر تمامی اشياء

ص: 208

و الله بكلّ شيءٍ عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 6, 5, 1

1 - خداوند، به همه موجودات هستی احاطه علمی دارد.

يعلم ما فى السموت والأرض

5 - علم خداوند، مطلق و فراگیر همه ذرات نهان و آشکار جهان هستی است.

يعلم ما فى السموت . . . و ما تعلنون والله عليم بذات الصدور

یادآوری آگاهی خداوند از موجودات آسمان ها و زمین و نیز رفتارهای نهانی و آشکارا و رازهای دل بشر، اشاره به علم مطلق و فراگیر خداوند است.

6 - آگاهی و عقیده به علم همه جانبه خداوند به جهان و انسان، بازدارنده انسان ها از نافرمانی و گناه

يعلم ما فى السموت . . . و ما تعلنون والله عليم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 14 - 1

1 - خداوند، آگاه به تمامی آفریده های خویش است.

ألا يعلم من خلق

290- علم خدا به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 2

2 - آگاهی همه جانبه و برتر خداوند، از انسان های هدایت یافته و مؤمن

و هو أعلم بالمهتدين

291- علم خدا به مؤمنان آینده

6- « عن أبي جعفر (ع) قال: « ولقد علمنا المستقدمين منكم ولقد علمنا المستأخرين » قال: هم المؤمنون من هذه الأمة ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «ولقد علمنا المستقدمين منكم ولقد علمنا المستأخرين» روایت شده است که فرمود: آنان [پیشینیان و متأخران] مؤمنان از این امتند».

292- علم خدا به مؤمنان پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 6

6- « عن أبي جعفر (ع) قال: « ولقد علمنا المستقدمين منكم ولقد علمنا المستأخرين » قال: هم المؤمنون من هذه الأمة ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «ولقد علمنا المستقدمين منكم ولقد علمنا المستأخرين» روایت شده است که فرمود: آنان [پیشینیان و متأخران] مؤمنان از این امتند».

293- علم خدا به مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 6

6- هدایت یافتگان و گمراهان ، تحت احاطه علمی کامل خداوند

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 2

2- آگاهی همه جانبه و برتر خداوند ، از انسان های هدایت یافته و مؤمن

و هو أعلم بالمهتدين

294- علم خدا به نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 4

4- خداوند ، آگاه به هر سرّ و شنونده هر نجوا

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعُ سُرُّهُمُ وَنَجْوَاهُمْ

295- علم خدا به نزول ملائکه

9- آگاهی خداوند، به هر آنچه از آسمان به زمین نازل می شود (باران، فرشتگان، تابش خورشید، ماه، ستارگان و...) و هر آنچه از زمین به آسمان بالا می رود (بخار آب، فرشتگان، اعمال مردمان و...)

يعلم... و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

ص: 210

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 5,6

5 - خداوند ، به نیت ها و راز های دل آدمیان آگاه است .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

6 - آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبٍ..» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 18

18 - خداوند ، از نیت و باطن انسان ها آگاه است .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 9

9 - خداوند ، آگاه به همه امور حتی به گرایش های قلبی و درونی انسان ها

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيبَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

ذکر احاطه علمی بر تمامی پدیده های هستی، در پی بیان تردید درونی مشرکان در حقانیت معاد، می تواند بیانگر برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 16

16- آگاهی کامل خداوند از عکس العمل درونی انسان ها ، در برابر فرمان جهاد و تکالیف دین *

والله يعلم متقلبکم و مثویکم . و يقول الذین ءامنوا لولا نزلت ... رأیت الذین

از ارتباط این آیه با جمله پایانی آیه قبل (و الله يعلم متقلبکم و مثواکم)، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 4

4 - خداوند ، به نیت ها ، راز دل ها و ضمیر آدمیان ، آگاهی کامل دارد .

إنّہ علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 211

1 - خداوند ، دارای آگاهی دقیق به انسان ها و افکار و کردار آنان است .

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ

«خبیر»، از ریشه «خَبِرَ» (دانستن درون و پنهان) یا «خَبِرَهُ» (دانستن ظاهر و باطن) است. (تاج العروس)

297- علم خدا به نیت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 3

3 - آگاهی خداوند ، به اسرار درونی و نیت های انسان

و اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوْعُونَ

298- علم خدا در قصه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 6

6- تنها جویندگان حقیقت و پژوهشگران وادی معرفت ، به نشانه های ربوبیت خدا و علم و حکمت او در داستان یوسف پی خواهند برد .

لقد كان في يوسف وإخوته آيات للسائلين

بدیهی است که داستان یوسف (ع) و برادرانش ، حاوی آیات و نشانه هاست ، چه پرسشگری باشد یا نباشد. بنابراین حرف لام در «للسائلین» لام انتفاع است و «للسائلین» گویای این است که پرسشگران و محققان ، از آن داستان سود می برند.

299- علم خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 67 - 4

4- حضرت خضر (ع) ، نسبت به خصوصیات روحی موسی (ع) از پیش ، مطلع بود . *

قال إنك لن تستطيع معي صبرًا

پیش بینی قطعی عدم تحمّل موسی از جانب خضر(ع) می تواند مستند به یکی از دو امر باشد: 1- اطلاع خضر از خصوصیات روحی و فکری موسی(ع) 2- این که اصولاً، تحمّل چنین علومی، برای غیر خضر ممکن نبوده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 5

5- موسی (ع) دارای اشتیاق فراوان به فراگیری علوم خضر بود .

ص: 212

قال ستجدني إن شاء الله صابراً ولا أعصي لك أمراً

300- علم خواهر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 2

2- خواهر موسی، از افکنده شدن برادر کوچکش به نیل مطلع و نگران بود و گام به گام به تعقیب جعبه حامل وی پرداخت.

إذ تمشی أختك فتقول

حرکت کردن خواهر موسی در پی او، نشانگر آن است که وی از جریان موسی (ع) و به آب افکنده شدن او و نیز اجمال حوادثی که در پیش است، مطلع بوده است.

301- علم داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 10، 11، 12

10 - سلطنت، حکمت و علم داود، عطای خداوند به وی

واتيه الله الملك والحكمة وعلّمه ممّا يشاء

11 - خداوند علومی را که مشیت او اقتضا می کرد به داود آموخت.

وعلّمه ممّا يشاء

12 - خداوند برخی دانش های درخواستی داود را به وی آموخت.*

وعلّمه ممّا يشاء

چنانچه «من» در «مّمّا يشاء» برای تبعیض باشد، مراد از ضمیر فاعلی در «یشاء»، داود خواهد بود؛ نه الله. چون معنا ندارد خداوند چیزی را بخواهد؛ ولی برخی از آن انجام پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 3، 7

3 - آگاهی داوود و سلیمان (ع) به زبان پرندگان

وقال يأيها الناس علمنا منطق الطير

7- آگاهی داوود و سلیمان (ع) به زبان پرندگان، دارای اهمیتی ویژه برای آنان در مقایسه با سایر امکانات

علمنا منطق الطير و أوتينا من كلّ شيء

با این که «و اوتینا من کلّ شیء» شامل «منطق الطیر» هم می شود، اختصاص به ذکر یافتن و مقدم آوردن آن، نشانگر اهمیت ویژه آن در مقایسه با سایر موهبت های الهی نسبت به داوود و سلیمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 26

26 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله: « و ظنّ داود » أي علم و « أناب » أي تاب . . . »؛

ص: 213

از امام باقر(ع) درباره سخن خدا روایت شده [که فرمود: «(و ظنّ داود)؛ یعنی، دانست و «أناب»؛ یعنی، توبه کرد. ...»].

302- علم در برنامه ریزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 8

8 - قدرت و علم شرط لازم برای برنامه ریزی و موفقیت در اجرای آن است.

ذلک تقدیر العزیز العلیم

303- علم در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 3

3 - آگاهی و توانایی ، دو شرط لازم در ارشاد مردم

سنقرئک ... نیسّرك ... فذکر

304- علم در تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 16

16 - اسناد هر چیز به خدا باید متکی به علم باشد.

و أن تقولوا علی الله ما لا تعلمون

305- علم در تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 5

5- دستور های الهی ، حقایقی است مبتنی بر علم و آگاهی خداوند به نیاز های تربیتی بشر

ذلک ممّا أوحی إلیک ربّک من الحکمه

«حکمت» وقتی به خداوند نسبت داده شود، به معنای معرفت او به اشیا و به وجود آوردن آنها در نهایت اتقان است (مفردات راغب).

ص: 214

306- علم در جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 7

7 - لزوم مبتنی بودن جهان بینی و اعتقادات دینی انسان ، بر علم و شناخت اطمینان بخش

تدعوونی لأکفر باللّه و أشرك به ما لیس لی به علم

307- علم در ربوبیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 19، 17

17 - علم و آگاهی، لازمه حتمی برای تدبیر و مدیریت است.

إلا أن یشاء ربی شیئا و سع ربی کل شیء علما

ابراهیم(ع) تدبیر و جریان ربوبیت الهی را در جهان در پرتو علم محیط خداوند دانسته است. در اینجا باید یک اصل کلی مورد نظر و مقبول باشد که اساس تدبیر صحیح در پرتو علم میسر است.

19 - ربوبیت تنها شأن موجودی است که احاطه علمی بر تمامی پدیده های هستی داشته باشد.

و سع ربی کل شیء علما

بحث در آیات گذشته درباره توحید ربوبی بود. جمله «وسع ربی ...» از زبان ابراهیم(ع) می تواند به عنوان ملاک و معیاری برای «رب» بیان شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 12

12 - حکمت و علم، دو شرط لازم در تدبیر و مدیریت است.

و تلک حجتنا .. إن ربک حکیم علیم

«رب» در لغت به معنای مدیر و مربی آمده است. توصیف رب در آیه به علم و حکمت، گذشته از دلالت آن بر علم و حکمت خداوند، اشاره ای به ضرورت وجود این دو در تدبیر و مدیریت می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 8

8 - ارتباط همیشگی با خداوند ، نیرومندی ، حکمت ، توانایی بر فیصله دادن به امور و داشتن منطق قوی در جداسازی حق از باطل ، از شرایط لازم رهبران و مدیران جامعه در نگاه وحی

واذکر عبدنا داود ذا الأید إنه أواب . . . و شددنا ملکه و ءاتینہ الحکمہ و فصل الخ

برداشت یاد شده از مجموع اوصافی که خداوند برای داوود(ع) به عنوان حاکم و فرمانروا ذکر کرده است، به دست می آید.

ص: 215

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 100 - 7

7 - عقاید انسان درباره خداوند و اوصاف او باید مبتنی بر علم باشد.

و خرقوا له بنین و بنت بغیر علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 2

2- عقاید و رفتار آدمی ، باید بر علم و آگاهی استوار باشد .

و لاتقف ما لیس لك به علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 5 - 5

5- الهیات و باور های دینی انسان ، باید بر پایه علم و آگاهی استوار باشد .

ما لهم به من علم و لا لأبائهم

از این که خداوند، کافران را به سبب باورهایی که بدان علم ندارند، مورد نکوهش قرار داده است، استفاده می شود که باورهای آدمی خصوصاً در زمینه عقاید اصولی و زیربنایی باید متکی بر علم و یقین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 11

11- لزوم کاوش و تفحص ، در مسائل اعتقادی و دینی تا مرز علم و آگاهی

فسلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

«إسألوا..» جواب شرط مقدر است و جمله «إن کنتم لاتعلمون» آن را تفسیر می کند و تقدیر آن چنین است: «إن کنتم لاتعلمون فاسألوا...» (اگر نمی دانید پس پرسید). لازمه این سخن آن است که اگر انسان چیزی را نمی داند، باید تا مرز دانستن کاوش و پرسش کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 6

6 - لازم است عقیده، مبتنی بر علم و آگاهی باشد.

آن شرک بی ما لیس لک به علم

از این که برای عدم قبول دعوت به شرک، فرموده است: «چون آگاهی از شریک داشتن خدا نداری، تسلیم تلاش آنان مشوا»، استفاده می شود که عقیده باید عالمانه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 7

7 - لزوم مبتنی بودن جهان بینی و اعتقادات دینی انسان، بر علم و شناخت اطمینان بخش

تدعونی لأکفر بالله و أشکر به ما لیس لی به علم

ص: 216

310- علم در عقیده دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 15

15- لزوم مبتنی ساختن عقاید و باور های دینی بر علم و آگاهی

أعثرنا عليهم ليعلموا

آن گونه که از ذیل آیه برمی آید، کسانی که خداوند، آنان را بر سرگذشت اصحاب كهف آگاه ساخت، به ربوبیت خداوند معتقد بودند و بر او سجده می بردند. ارائه اصحاب كهف براین گروه، به منظور رساندن آنان به مرحله علم و یقین، حاکی از ضروری بودن این مرحله، برای اهل توحید است.

311- علم در قانونگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 18، 17

17 - نقش علم، در کمال قانون

کتب علیکم .. و الله يعلم و انتم لا تعلمون

18 - قانونگذار، باید آگاه به مصالح و مفسد واقعی انسان باشد .

کتب علیکم القتال .. و الله يعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 36

36 - علم و حکمت، دو شرط ضروری در قانون گذاری

یوصیکم الله فی اولادکم .. ان الله کان علیماً حکیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 21

21 - علم و حکمت، دو عنصر ضروری برای قانونگذاران

والمحصنات . . انّ الله كان عليماً حكيماً

بیان علم و حکمت الهی پس از جعل قوانین و مقررات، دلالت بر این دارد که قانونگذاران باید دارای علم و حکمت باشند و قوانین را بر این دو پایه وضع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 14

14 - علم و حکمت ، دو پایه اساسی برای قانونگذاران

حرّمت . . و المحصنات ... و من لم يستطع ... و الله علیم حکیم

ص: 217

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 109 - 7

7 - در دادگاه قیامت ، قضاوت بر اساس علم همه جانبه خداوند است و جایی برای وکیل مدافع نیست .

و كان الله بما يعملون محيطاً .. فمن يجدل الله عنهم يوم القيمة ام من يكون على

«وکیل» به کسی گفته می شود که کارهای دیگری را بر عهده می گیرد و امور وی را تدبیر می کند و مراد از آن در آیه وکالت در دفاع خواهد بود که از آن به وکیل مدافع تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 5

5- عهده دار شدن منصب قضا ، نیازمند برخورداری از صلاحیت علمی است .

و كلاً اتينا حكماً و علماً

اعطای علم پس از منصب قضاوت، می تواند گویای این حقیقت باشد که قضاوت باید همراه با علم باشد؛ هر چند «علم» در آیه شریفه دارای معنای عام بوده و منحصر به علم قضا نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 9

9- قضاوت و داوری ، نیازمند به آگاهی و اطلاعات کافی است .

إن الله يفصل بينهم إن الله على كل شيء شهيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 78 - 9

9- قدرت اجرایی و آگاهی عمیق به جوانب امر ، دو پایه اصلی در کار قضاوت و داوری

إن ربك يقضى وهو العزيز العليم

از این که خداوند پس از بیان قضاوت گری خویش، دو وصف «عزیز» و «علیم» را برای خود بیان کرده است، می توان مطلب فوق را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 15

15 - لزوم پرهیز از داوری در مسائل، در صورت ابهام و فقدان برهان علمی برای انسان (در جهت رد یا اثبات آن) *

أَكْذَبْتُمْ بَايْتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا. .. أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لَيْسَكُنُوا فِيهِ

تذکر خداوند به لزوم ساکن شدن انسان به هنگام تیرگی شب، پس از یادآوری محاکمه کافران به خاطر تکذیب جاهلانه آیات او، می تواند بیانگر ارتباطی باشد میان حرکت نکردن انسان در شب و لزوم توقف و داوری نکردن در مسائلی که دلیل روشنی برای آن ندارد. گفتنی است که نکته یاد شده برگرفته از تفسیر المیزان است.

ص: 218

313- علم در گواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 166 - 9

9 - لزوم ادای شهادت بر اساس علم و آگاهی

و لكن الله يشهد ... أنزله بعلمه

314- علم در مباحله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 7

7 - علم و یقین ، شرط اقدام به مباحله

فمن حاجك فيه من بعد ما جاءك من العلم فقل تعالوا .. ثم نبتهل

خداوند پس از آنکه پیامبر را آگاه به حقایق نمود (جاءك من العلم)، به وی دستور مباحله در آن موارد را داد.

315- علم در مدیریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 17

17 - علم و آگاهی، لازمه حتمی برای تدبیر و مدیریت است.

إلا أن يشاء ربی شیئا و سع ربی کل شیء علما

ابراهیم(ع) تدبیر و جریان ربوبیت الهی را در جهان در پرتو علم محیط خداوند دانسته است. در اینجا باید یک اصل کلی مورد نظر و مقبول باشد که اساس تدبیر صحیح در پرتو علم میسر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 12

12 - حکمت و علم، دو شرط لازم در تدبیر و مدیریت است.

و تلک حجتنا .. إن ربک حکیم علیم

«رب» در لغت به معنای مدیر و مربی آمده است. توصیف رب در آیه به علم و حکمت، گذشته از دلالت آن بر علم و حکمت خداوند، اشاره ای به ضرورت وجود این دو در تدبیر و مدیریت می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 12

12- دانش و توان ، دو شرط اساسی برای مدیریت و تصدی وزارت

ص: 219

اجعلنی . . . إني حفيظ عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 5

5 - اداره هر مجموعه ، به آگاهی از آن ، نیاز دارد .

يدبر الأمر . . . علم الغيب و الشهده

316- علم در ولایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 2

2- داشتن اطلاع و آگاهی همه جانبه به ابعاد امور ، شرط ضروری ولایت و سرپرستی است .

أفتتخذونه و ذرّيته أولياء من دوني . . . ما أشهدتهم خلق السموت والأرض

317- علم دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 7 - 3

3- خداوند ، در تأکید بر آگاهی دشمنان اسلام از خوی ناسپاسی خویش ، به اسبان تیز پای مجاهدان ، سوگند یاد کرده است .

و العدیت . . . وإنه علی ذلک لشهید

318- علم ذاتی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 7

7- علم خداوند ذاتی و دانش دیگران عطایی است از جانب او

لاعلم لنا إلا ما علمتنا إنك أنت العليم الحكيم

چون جمله «إنك أنت . . .» پس از بیان ذاتی نبودن علم فرشتگان و موهبتی بودن آن آمده، اشاره به این حقیقت دارد که علم الهی ذاتی

است.

319- علم ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 220

10 - كهف - 18 - 85 - 2

2- ذوالقرنین ، علاوه بر امکانات مادی از دانش به کارگیری اسباب ، نیز برخوردار بود .

فَاتِبِعِ سَبَبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 92 - 3

3- ذوالقرنین ، از دانش استفاده از اسباب و ابزار در جهت گسترش حکومت خود ، برخوردار بود .

ثُمَّ أَتْبِعِ سَبَبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 96 - 8

8- ذوالقرنین ، از نحوه ساختن و بنای سد و کیفیت ذوب فلزات و ترکیب آن ، آگاهی دقیق داشت .

ءاتونی زبر الحديد .. أفرغ علیه قطراً

320- علم رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 10

10 - گستردگی بیشتر توانایی های علمی (اعلیت) و جسمی ، ملاک برتری انسان در زمامداری جامعه

وزاده بسطة فی العلم و الجسم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 30

30 - توجه رهبران دینی به پلیدی و ناپاکی گروه بسیاری از مردم ، مانع حزن و اندوه آنان بر سرپیچی برخی از مردم از دین و احکام آن

فان تولوا .. و ان كثيراً من الناس لفسقون

چنانچه هدف از جمله «فاعلم ..» ، بازداري زاید پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حزن و اندوه باشد، می توان جمله «ان كثيراً» را بیانگر

علت آن دانست؛ یعنی ای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بسیاری از مردم فاسقند و خداوند هدایت آنان را اراده نکرده است. بنابراین بر رویگردانی آنان از دین و احکام آن محزون مباش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 5

5 - علم، شرطی اساسی در صلاحیت رهبری است.

وإن تطع أكثر... إن ربك هو أعلم من يضل

ص: 221

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 1,2

1 - سامری ، مدعی داشتن دیدی ممتاز و درک حقایق و دانستنی هایی که دیگران بر آن آگاهی نداشتند .

قال بصرت بما لم يبصروا به

فعل «بصر» زمانی در مورد دیدن با چشم می رود که درک قلبی نیز ضمیمه آن شده باشد و استعمال آن در مواردی که فاقد درک قلبی است، بسیار کم است (مفردات راغب). در این که مراد سامری از این سخن چه بوده، احتمالاتی ذکر شده است؛ از جمله این که من به فنون و حقایقی آگاهی یافتم که زمینه ساز استفاده بیشتر من از آثار رسالت شده بود و دیگران از آن زمینه محروم بودند.

2 - سامری ، از دانش و مزیتی علمی بر بنی اسرائیل برخوردار بود .

قال بصرت بما لم يبصروا به

322- علم سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 3,7

3 - آگاهی داوود و سلیمان (ع) به زبان پرندگان

وقال ياأيها الناس علمنا منطق الطير

7 - آگاهی داوود و سلیمان (ع) به زبان پرندگان ، دارای اهمیتی ویژه برای آنان در مقایسه با سایر امکانات

علمنا منطق الطير وأوتينا من كل شيء

با این که «و اوتینا من کل شیء» شامل «منطق الطیر» هم می شود، اختصاص به ذکر یافتن و مقدم آوردن آن، نشانگر اهمیت ویژه آن در مقایسه با سایر موهبت های الهی نسبت به داوود و سلیمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 3,4

3 - سلیمان (ع) ، قادر به شنیدن صدای مورچگان و فهم زبان آنها

فتبسم ضاحكاً من قولها

4 - خشنودی سلیمان از آگاهی به زبان مورچگان و سپاس‌گزاری او به درگاه خدا

فتبسم ضاحكاً من قولها وقال ربّ أوزعنی أن أشكر

323- علم سلیمان (ع) به تسلیم ملکه سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 38 - 4

4 - آگاهی یافتن سلیمان (ع) از تصمیم بلقیس مبنی بر تسلیم شدنش در برابر وی

قال يأتيها الملأا... قبل أن يأتوني مسلمين

ص: 222

324- علم شفیعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 86 - 4

4- دارندگان حق شفاعت ، آگاه به استحقاق و عدم استحقاق آدمیان ، برای برخورداری از شفاعت

و لایمک .. الشفعه إلا من شهد بالحق و هم یعلمون

عبارت «و هم یعلمون» وصف برای شفاعت کنندگان راستین است. برداشت یاد شده بر این اساس است که «یعلمون» ناظر به استحقاق شفاعت باشد.

325- علم شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 170 - 10

10- آگاهی شهدا از وضعیّت مجاهدان مؤمن در دنیا *

و یتبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم

326- علم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- انبیاء - 21 - 82 - 6

6- شیاطین ، موجوداتی آشنا با فنون و علوم مختلف .

و من الشیطین من یغوصون له و یعملون عملاً دون ذلک

327- علم شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 175 - 9

9- شیطان عنصری توانا بر آگاهی یافتن از درون آدمی و اندیشه های او

ایمان به آیات و معارف الهی و نیز کفر به آنها از امور قلبی است، و از آنجا که شیطان پس از منسلخ شدن بلعم باعورا از آیات و معارف الهی به تعقیب او پرداخت، معلوم می شود وی به اندیشه ها و باورهای آدمی می تواند آگاهی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 223

20 - شیطان معتقد به خداوند و آگاه به شدت عقوبت های وی

و الله شديد العقاب

مقتضای سیاق این است که گفته شود جمله «و الله شديد العقاب» سخن شیطان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 10

10 - شیطان ، به خواسته ها و آرزو های انسان ، آگاه است .

هل أدلك على شجرة الخلد و ملك لا يبلى

328- علم طالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 11، 9

9 - طالوت ، نسبت به دیگران ، از توانایی جسمی و علمی (کاردانی) بیشتری برخوردار بود .

و زاده بسطه فی العلم و الجسم

چون جمله «و زاده . . .» بیان حکمت انتخاب طالوت از میان بنی اسرائیل و علت تقدّم وی بر دیگران است، پس او در این دو صفت برتر از دیگران بوده است؛ بنابراین «زاده ...» بیانگر توانایی جسمی و علمی بیشتر او در مقایسه با دیگران است.

11 - گستردگی توانایی های علمی و جسمی طالوت ، ملاک برگزیدگی وی از جانب خداوند برای زمامداری

ان الله اصطفيه عليكم و زاده بسطه فی العلم و الجسم

329- علم عزیر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 20، 10، 4

4 - آگاهی عزیر به اصل زنده شدن مردگان در رستاخیز و پرسش وی از چگونگی زنده شدن آنان

قال اَنِّي يحيى هذه الله بعد موتها

«اَنِّي يحيى» که استفهام است، دلالت دارد بر اینکه عزیر، اصل احیا را اذعان داشته و از کیفیت آن پرسش کرده است.

10 - گمان عزیر از مرگ طولانی (صد سال) خود ، به درنگ یکروزه یا کمتر از آن

قال کم لبثت قال لبثتُ يوماً أو بعض يوم

20 - درک عزیر از چگونگی معاد و توانایی خدا بر احیای مردگان ، پس از مشاهده زنده شدن خویش و عدم فساد طعام و نوشیدنی ها و زنده شدن الاغ

قال اَنِّي يحيى . . . قال اعلم انّ الله على كلّ شیء قدير

ص: 224

330- علم علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 16

16 - عالمان اهل کتاب (یهود و نصارا) به حقانیت تغییر قبله (از بیت المقدس به مسجدالحرام) واقف بودند .

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

مراد از ضمیر «أنه» نسخ قبله سابق (بیت المقدس) و تعیین قبله فعلی (مسجدالحرام) است.

331- علم علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 17

17 - عالمان یهود و نصارا ، به خوبی می دانستند که قبله شدن مسجدالحرام ، فرمانی از ناحیه خداوند است .

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

«لام» تأکید در «لیعلمون» بیانگر این است که: اهل کتاب هیچ تردیدی نداشتند و به روشنی می دانستند که تغییر قبله حق و از ناحیه خداوند است.

332- علم علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 17

17 - عالمان یهود و نصارا ، به خوبی می دانستند که قبله شدن مسجدالحرام ، فرمانی از ناحیه خداوند است .

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

«لام» تأکید در «لیعلمون» بیانگر این است که: اهل کتاب هیچ تردیدی نداشتند و به روشنی می دانستند که تغییر قبله حق و از ناحیه خداوند است.

333- علم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 18

18 - عیسی (ع)، برخوردار از علم غیب و نهان

وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 11

11 - علم و ایمان حضرت عیسی (ع) و فرشتگان مقرب الهی به قیامت و محشور شدن به پیشگاه خداوند، مانع استکبار

ص: 225

آنان از بندگی خدا

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملكة . . . فسبحشهم إليه جميعاً

جمله «و من . . .» جمله حالیه و بیان علت از جمله سابق است. یعنی امکان ندارد مسیح و فرشتگان از عبادت خدا امتناع کنند؛ چون حشر انسان و ملائکه به سوی خدا حتمی است و مسیح و فرشتگان از آن آگاهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 16،18

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب، حکمت، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 17

17 - مسیح (ع) آگاه و معتقد به احاطه علمی خداوند بر وی و تمامی اندیشه ها و صفات نفسانی او

تعلم ما فی نفسی

334- علم غیب الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 18،21

18 - دانایی همه جانبه خداوند، به آنچه آدمیان در دل خویش پنهان دارند.

انّ الله علیم بذات الصدور

21 - توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

یا ایها الذین امنوا . . . ها انتم اولاء . . . انّ الله علیم بذات الصدور

جمله «ان الله . . .» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نهان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات بپرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 6

6 - آگاهی خداوند، از راز دل و اسرار افراد

والله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان

کلمه «همّت» از ماده «همّ» به معنای تصمیم و قصدی است که در دل، برای انجام کاری گرفته شود. و بنابر اینکه «اذ همّت» متعلّق به «سمیع» و «علیم» باشد، بیانگر علم خداوند به قصد و نیت انسانهاست.

ص: 226

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 7

7 - اخبار غیبی پیامبر بنی اسرائیل ، به بازگشت صندوق عهد به سوی آنان

وقال لهم نبیهم ان ایه ملکه ان یاتیکم التابوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 15, 16, 18, 20, 23

15 - آگاهی برخی از رسولان الهی بر غیب و نهان (ایمان و کفر) اتمت خویش

ولکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

برداشت فوق بر این اساس است که «من» برای تبعیض و متعلق به «یجتبی» باشد و چون جمله «ولکنّ اللّٰه . . .»، استدراک از جمله «ما کان اللّٰه . . .» است، معنای آیه چنین می شود: خداوند، امتها را به غیب آگاه نمی سازد، ولی برخی رسولان را برای آگاه ساختن از غیب انتخاب می کند.

16 - خداوند برخی رسولان را برای آگاه ساختنشان از غیب ، برمی گزیند .

وما کان اللّٰه لیطلعکم علی الغیب و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

18 - آگاهی تمامی رسولان الهی از غیب *

ولکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

بنابر اینکه «من»، بیان برای «من یشاء» باشد. یعنی خداوند برای آگاه ساختن از غیب، هر کس را بخواهد انتخاب می کند و برای این منظور، رسولان خویش را انتخاب کرده است.

20 - خداوند ، افاضه کننده علم غیب بر رسولان خویش

وما کان اللّٰه لیطلعکم علی الغیب و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

23 - آگاهی پیامبران به غیب و نهان (پاکي ها ، پلیدی ها ، مصالح و مفاسد واقعی انسان ها) ، دلیل لزوم ایمان به آنان

وما کان اللّٰه لیطلعکم علی الغیب و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء فامنوا باللّٰ

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «فامنوا ..»، متفرع بر جمله «ولكن الله يجتبي من رسله» باشد. یعنی چون پیامبران آگاه به غیب هستند، لازم است به آنان ایمان آورید؛ چرا که تنها آنان دانا به حقایق امور هستند و راه سعادت و شقاوت را می شناسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 7

7 - آگاهی پیامبران از اعمال امت های خویش

فكيف اذا جننا .. على هؤلاء شهيداً

لازمه گواهی دادن بر اعمال نیک و بد مردم، آگاهی به آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 13، 16

13 - پیامبران الهی ناآگاه به امور غیبی

قالوا لا علم لنا انك انت علم الغيوب

ص: 227

جمله «انک انت ..» می رساند که متعلق علم در «لا علم لنا»، امور غیبی است.

16 - علم و دانش پیامبران به غیب در برابر دانایی گسترده خداوند بسیار ناچیز و کم مقدار

قالوا لا علم لنا انک انت علم الغیوب

جمله «انک ..» پس از «لا علم لنا» می تواند قرینه بر این باشد که نفی علم از پیامبران در مقایسه با علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 8

8 - انسان ها ، حتی پیامبران ، آگاه به امور غیبی جهان نیستند .

و لو کنت أعلم الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 14

14- آگاهی از غیب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لکم انی أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 6

6- رسالت فرستادگان الهی ، مستلزم آگاهی ایشان نسبت به همه امور غیبی نیست .

قل ما کنت ... و ما أدری ما یفعل بی و لا بکم

خداوند، در این آیه از یک سو رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) را تأیید کرده و از سوی دیگر بیان داشته است که پیامبر ممکن است، حتی از سرنوشت شخص خویش بی اطلاع باشد؛ زیرا او تنها پیامدار انذارهای خداوند است و این منصب مستلزم اطلاع وی بر همه حقایق نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 6

6- امور غیبی ارائه شده به پیامبران ، مصون از دستبرد ناهالان

فلا يظهر علی غیبه أحدًا . إلا من ارتضى من رسول فإنه یسلک من بین یدیه و من خلفه

336- علم غیب خالق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 2

2- لازمه خالقیت ، آگاهی به اسرار و نهفته های وجود مخلوق

و لقد خلقنا .. و نعلم ما توسوس به نفسه

از این که خداوند، نخست مسأله خلقت را مطرح کرده و سپس علم خویش به اسرار آدمیان را بیان داشته، تلازم یاد شده استفاده می شود.

ص: 228

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 8 - 4

4 - خداوند آگاه به اسرار انسان ها و اندیشه های آنان

و من الناس من يقول ءامنا .. و ما هم بمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 4

4 - منافقان علم گسترده و همه جانبه خدا و آگاهی او را به اسرار و نهان انسان ها ، باور نداشته و بدان معتقد نیستند .

يخدعون الله

از اینکه منافقان با نفاق خویش در صدد نیرنگ زدن به خدا برآمده اند، معلوم می شود که آنان می پنداشتند، اگر امری را مخفی کنند، خداوند از آن آگاه نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 12، 14، 15، 8

8 - خداوند ، آگاه به غیب و نهان آسمان ها و زمین (هستی)

إني أعلم غيب السموت والأرض

12 - خداوند ، آگاه به آشکار و نهان فرشتگان

أعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون

14 - از امام صادق (ع) روایت شده که : « إن الله تبارك و تعالی علم آدم أسماء حجج الله كل ها . . . فقال : . . . « أنبئهم بأسمائهم فلما أنبأهم بأسمائهم » وقفوا على عظيم منزلتهم عند الله تعالی فعلموا أنهم أحق بأن يكونوا خلفاء الله في أرضه و حججه على بريته و قال لهم : « ألم أقل لكم إني أعلم غيب السماوات و الأرض و أعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون » . . . »

خداوند تبارك و تعالی اسامی تمام حجتهای خود را به آدم آموخت، پس [خطاب به آدم] فرمود: ملائکه را از اسامی آنان آگاه نما و چون آنان را از اسامی آگاه ساخت ملائکه به جایگاه بزرگ آنان در نزد خداوند واقف شدند و دانستند که آنان برای خلافت خدا در زمین و حجت بر مردمان سزاوارترند. و خداوند به ملائکه فرمود: « آیا به شما نگفتم من غیب آسمانها و زمین را می دانم و نیز می دانم آنچه شما آن

را آشکار می کنید و آنچه آن را پنهان می داشتید»...».

15 - « عن ابی جعفر (ع) انه قال فی قول اللّٰه : . . . « وأعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون » یعنی ما أبده بقولهم « أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفك الدماء . . . » و ما كتموه : فقالوا فی أنفسهم : ما ظننا أن اللّٰه یخلق خلقاً أكرم علیه منا ;

از امام باقر(ع) روایت شده که درباره سخن خداوند «وَأَعْلَمُ مَا تَبْدُونَ وَ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ» فرمود: یعنی، آنچه را که با گفتارشان آشکار کرده بودند این بود که گفتند: آیا در روی زمین کسی را قرار می دهی که فساد خونریزی کند؟ . . . و آنچه کتمان کردند آن بود که در پیش خود گفتند: ما گمان نمی کردیم که خداوند کسانی را بیافریند که بیش از ما نزد او گرامی باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 229

1 - بقره - 2 - 72 - 4

4 - خداوند ، آگاه به اسرار انسان ها و توانا بر افشای آنهاست .

والله مخرج ما كنتم تكتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 1

1 - خداوند ، آگاه به آنچه آدمی پنهان می دارد یا آشکار می کند .

أن الله يعلم ما يسرون و ما يعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 5

5 - خداوند ناظر بر رفتار انسان ها و آگاه به ضمائر ایشان است .

قد نرى تقلب وجهك فى السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 10

10 - خداوند ، به اعمال نهانی انسان ها آگاه است .

علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 12

12 - تنها خداوند آگاه به غیب ها و اسرار نهانی است .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 18

18 - آگاهی کامل خداوند بر نیات و خواسته های درونی انسانها

ان یریدا اصلاحاً .. انّ الله کان علیماً خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 7

7 - آگاهی کامل خداوند به درون و جان آدمی

و کان الله بهم علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 63 - 1,2

1 - خداوند ، آگاه به اسرار درونی منافقان

ص: 230

اولئك الذين يعلم الله ما في قلوبهم

2 - خداوند ، آگاه به نیات و اسرار درونی انسان

يعلم الله ما في قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 81 - 5

5 - اخبار غیبی خدای تعالی از برنامه های توطئه آمیز و مخفیانه مسلمانان متخلف

فاذا برزوا من عندك بيّت طائفة منهم غير الذي تقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 1,2

1 - اخبار خداوند به مسلمانان صدر اسلام که در آینده ای نزدیک گروهی از دشمنان ، علی رغم پیمان ترک تعرض ، به پیمان خویش وفادار نبوده ، در هر آشوبی علیه آنان شرکت خواهند کرد .

ستجدون اخرين يريدون ان يامنوكم و يامنوا قومهم كلما ردوا الى الفتنة اركسوا في

2 - اخبار خداوند به مسلمانان مبنی بر اینکه در گیر و دار مبارزه و نبرد با دشمنان ، گروهی از آنان در صدد کسب امنیت از سوی مسلمانان و از سوی طائفه کافر خویش خواهند شد .

ستجدون اخرين يريدون ان يامنوكم و يامنوا قومهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 9,10

9 - آگاهی کامل خداوند به تمامی گفتار و رفتار آشکار و نهان آدمی

و هو معهم اذ يبيتون ما لا يرضى من القول و كان الله بما يعملون محيطاً

10 - علم و احاطه خداوند بر توطئه ها و نقشه های سرّی دغلبازان و عملکرد آنان

و هو معهم اذ يبيتون ما لا يرضى من القول و كان الله بما يعملون محيطاً

«بیتون»، از ماده «بیتوته»، به معنای شب را به صبح آوردن است، و به قرینه جمله های گذشته، مراد از آن، توطئه ها و نیرنگهایی است که شبانه و در خلوت طرح می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 27

27 - علم خدا به رخداد ها و اعمال آدمیان ، قبل از تحقق آن (علم ازلی)

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

بیان اعمال انسانها با فعل مضارع (تفعلوا) و بیان آگاهی خداوند به آن اعمال با فعل ماضی (کان به . . .)، حکایت از آن دارد که خداوند به اعمال آدمیان پیش از وقوع آن آگاهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 24،25،29

24 - آگاهی دقیق و همه جانبه خداوند ، به اعمال و رفتار آدمیان

ص: 231

فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

25 - خداوند آگاه به شهادت های دروغ و نابخق مردم و دانا به کتمان شهادت ، از سوی آنان

وإن تلوا أو تعرضوا فإنّ الله كان بما تعملون خبيراً

«تلوا» از «لوی لسانه» (زبانش را منحرف کرد) گرفته شده و متعلق آن - به قرینه «شهداء لله» - شهادت می باشد و انحراف زبان، کنایه از دروغ گفتن است.

29 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال آدمیان ، زمینه اقامه عدل ، پرهیز از شهادت های دروغ و کتمان شهادت

كونوا قومين بالقسط شهداء لله .. فإنّ الله كان بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 7 - 13

13 - آگاهی کامل خداوند از نیت قلبی و اسرار درونی انسان

إنّ الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 61 - 7,8

7 - خداوند داناتر از خود اهل کتاب به اسرار پلید آنان در تظاهر به اسلام

والله اعلم بما كانوا یکتُمون

«اعلم» به معنای داناتر است. و چون هیچکس جز اهل کتاب به نیت پلیدشان آگاهی نداشت، بنابراین مفضل علیه کلمه «اعلم» خود اهل کتاب هستند؛ یعنی «الله اعلم من انفسهم بما كانوا یکتُمون».

8 - علم خداوند به اسرار درونی هر کس ، کاملتر از آگاهی خود اوست .

والله اعلم بما كانوا یکتُمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 99 - 2,3

2 - خداوند دانای به رفتار و کردار، نیت و حالات انسانها

والله يعلم ما تبدون و ما تکتمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به رفتار و کردار آدمی که جنبه بیرونی دارد و «ما تکتمون» به نیت و حالات انسان که همواره جنبه درونی دارد، تفسیر شده است.

3 - آگاهی خداوند به اعمال آشکار و مخفی انسان

والله يعلم ما تبدون و ما تکتمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به اعمال و رفتار آشکار انسان و «ما تکتمون» به رفتارها و کردارهایی که در نهان و به دور از چشم مردم انجام می گیرد، تفسیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 14،15،16

14 - آگاهی کامل خداوند به واکنش های امت ها در برابر دعوت و رسالت پیامبران

فیقول ماذا اجبتم .. انک انت علم الغیوب

ص: 232

15 - تنها خداوند دارای علمی کامل و مطلق به تمامی غیب ها و امور نهانی

انک انت علّم الغیوب

حرف «ال» در الغیوب برای استغراق است و صیغه مبالغه «علّم» دلالت به کمال علم الهی و فراگیری آن دارد.

16 - علم و دانش پیامبران به غیب در برابر دانایی گسترده خداوند بسیار ناچیز و کم مقدار

قالوا لاعلم لنا انک انت علّم الغیوب

جمله «انک . . .» پس از «لا علم لنا» می تواند قرینه بر این باشد که نفی علم از پیامبران در مقایسه با علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 15, 20, 21, 22

15 - خداوند آگاه به گفته ها و اندیشه های آدمیان و تمامی حالات و صفات نفسانی ایشان

ان کنت قلتہ فقد علمتہ تعلم ما فی نفسی

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند .

سبحنک . . . تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علّم الغیوب

جمله «سبحنک ما یکون لی . . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما فی نفسی و لا اعلم...» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

21 - تنها خداوند دارای آگاهی گسترده و دقیق به تمامی غیب ها و اسرارها

انک انت علّم الغیوب

22 - دانایی گسترده و دقیق به درون انسان ها، تنها از آن خداست .

تعلم ما فی نفسی . . . انک انت علّم الغیوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 6, 7

6 - تنها خداوند آگاه بر «اجل مسمی» است.

و أجل مسمى عنده

7- تنها خداوند آگاه از زمان قیامت و حشر آدمی است.

و أجل مسمى عنده

مراد از «اجل مسمى» می تواند زمان برپایی قیامت باشد که پس از ذکر خلقت و عمر آدمی به عنوان آخرین منزل ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 3 - 9، 7، 6، 5

5 - خداوند، آگاه از نهان و آشکار انسان

یعلم سرکم و جهرکم

6 - آشکار و نهان آدمی، در نزد خداوند یکسان است.

یعلم سرکم و جهرکم

عطف «جهرکم» بر مفعول «یعلم» و تکرار نشدن فعل می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

ص: 233

7- آگاهی خداوند بر سرّ و آشکار آدمی، برخاسته از حاکمیت کامل او بر سراسر هستی است.

و هو الله في السموت وفي الأرض يعلم سرکم و جهرکم

9- آگاهی خداوند از نتیجه و سرانجام عمل انسان

و يعلم ما تکسبون

مراد از «ما تکسبون» می تواند جزا و نتیجه عمل باشد که آدمی آن را با عمل خود به دست می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 5

5- توجه به آگاهی خداوند بر گفتار و کردار آدمیان، برانگیزنده آنان به ایمان

فهم لا يؤمنون... و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 4

4- خداوند به حالات درونی و نهانی آدمی آگاه است.

قد نعلم إنه ليحزنك الذي يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 6 - 5, 2, 1

1- خزاین غیب تنها نزد خداوند و فقط او آگاه به آنهاست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

«مفاتيح»، جمع «مَفْتَح»، به معنای «خزینه»، و یا جمع «مِفْتَح» به معنای «کلید»، می تواند باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

2- کلیدها و رمز و راز آگاهی به غیب و نهان، تنها در اختیار خداوند است و کسی را به آن راهی نیست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

در این برداشت «مفاتیح»، جمع «مِفْتَح»، به معنای «کلید»، گرفته شده است.

5- احکام خداوند در تکوین و تشریح، متکی بر آگاهی کامل و دقیق او بر غیب و شهود جهان هستی است.

إِنَّ الْحَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ .. لو أن عندي ما تستعجلون به ... و عنده مفاتيح الغيب

6- تعجیل نشدن در عذاب مشرکان و کفار، مرتبط با آگاهی مطلق خداوند بر غیب و شهود جهان و اسرار آفرینش است.

قل لو أن عندي ما تستعجلون .. و عنده مفاتيح الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 14، 13

13 - خداوند دانای به تمامی غیب و شهود هستی است.

علم الغیب و الشهده

14 - دانایی خداوند به غیب و شهود عالم، پشتوانه حشر تمامی انسانها و ظهور مالکیت و حاکمیت انحصاری خداوند در قیامت است.

إليه تحشرون ... يوم ينفخ في الصور علم الغيب و الشهده

ص: 234

با توجه به اینکه در آخرین جمله آیه قبل سخن از حشر آدمیان بود و در این آیه از نفخ صور و برپایی قیامت یاد شده و سپس جمله «عالم الغیب و الشهاده» آمده، گویا این جمله پاسخی است به کسانی که چگونگی حشر آدمیان را، با وجود متلاشی شدن اجساد و از بین رفتن آثار، امری ناممکن می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 103 - 9، 10، 6

6 - تنها خداوند به درک و اندیشه آدمی کاملاً آگاه است.

و هو یدرک الأبصر

چنانکه راغب در المفردات گفته است. «بَصَرٌ» به معنای «بصیره» نیز آمده است، و «بصیرت» یعنی: نیروی ادراک انسان، بنابراین «یدرک الابصار» یعنی دریافت عمق اندیشه ها و ادراکات.

9 - خداوند در عین آگاهی بر کردارهای آدمیان، به آنان لطف دارد.

هو یدرک الأبصر و هو اللطیف الخبیر

از معانی «لطیف» رفق و لطف است و مقتضای کنار هم آمدن دو صفت لطیف و خبیر، خصوصاً در صورتی که «الخبیر» صفت «اللطیف» باشد، برداشت فوق است.

10 - تنها خداوند به کنه و همه ابعاد هستی آگاه است.

و هو اللطیف الخبیر

ذکر نشدن متعلق برای «الخبیر» حکایت از اطلاق و دامنه گسترده آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 5، 4، 3

3 - خداوند آگاه به تمامی اعمال و اندیشه های پیامبران و امتهای آنان است.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

برداشت فوق بر این اساس است که «مرسلین» مرجع ضمیر «علیهم» باشد.

4 - خداوند همواره حاضر و ناظر به کردار و اندیشه های آدمیان است.

5- آگاهی خداوند به کردار و اندیشه های آدمیان برخاسته از حضور و نظارت مستقیم وی بر آنان و اندیشه هایشان است.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

جمله «و ما کنا غائبین» در حقیقت توضیح «بعلم» است و اشاره به چگونگی علم الهی به اعمال بندگان دارد. یعنی علم الهی برخاسته از حضور وی است، نه اینکه چیزی و یا کسی واسطه این آگاهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 33 - 8

8- از موانع نزول عذاب استیصال بر امت های گنهکار و کافر ، علم خداوند به ایمان آوردن آنان در آینده است .

و ما کان الله معذبهم و هم یتستغفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 18

18 - خداوند ، شنوای گفتار ها و آگاه به اندیشه ها و رفتارها

وإن الله لسمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 12

12 - خداوند آگاه به راز های نهفته در سینه ها

إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 13

13 - خداوند ، شنوای گفتار ها و آگاه به اندیشه ها و کردارها

وأن الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 2

2 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از وقوع نبردی میان مسلمانان و یهودیان پیمان شکن ، پیش از واقع شدنش ، آگاه ساخت .

فشردهم من خلفهم

«ثقف» مصدر «تثقفن» به معنای دستیابی و تسلط پیدا کردن است. «إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زاید است. تأکید جمله شرطیه با نون تأکید ثقلیه و «ما»ی زایده حکایت از آن دارد که شرط، یعنی وقوع جنگ و تسلط مسلمانان بر یهودیان، تحقق خواهد یافت. بنابراین معنای جمله شرط چنین خواهد بود: اگر نبردی با یهودیان رخ داد و بر آنان مسلط شدی، که البته چنین خواهد شد ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 9

9 - تنها خداوند شنوای گفتار ها و آگاه بر اندیشه ها

إنه هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 14

14 - خداوند ، به ضمائر ، نيات و مقاصد آدميان ، آگاه و از آنها باخبر است .

كيف و ان يظهروا عليكم . . . يرضونكم بأفوههم و تأبى قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 16 - 11

11 - آگاهی عمیق خداوند به عملکرد نهان و آشکار آدمیان

والله خبير بما تعملون

ص: 236

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 5

5 - علم دقیق خداوند به حالات و روحیات تقوایندگان

والله عليم بالمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 10

10 - هشدار خداوند به منافقان با بیان علم همه جانبه اش به روحیات و دسیسه های منافقانه آنان

ولأوضعوا خللكم بیغونکم الفتنة . . . و الله عليم بالظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 30

30 - إخبار خداوند ، از رسوایی و فضاحت نهایی منافقان صدر اسلام در جامعه و منزوی شدن آنان

وما لهم فی الأرض من ولیّ و لانصیر

با توجه به اینکه آیه، إخبار از آینده است و نیز واژه «فی الأرض» می تواند به همین زندگی دنیوی اشاره داشته باشد، این برداشت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 1,2,3,7

1 - توبیخ منافقان پیمان شکن از سوی خداوند ، به خاطر بیش غلطشان درباره علم و آگاهی کامل خدا به نیت و عملکرد آدمیان

ألم یعلموا أن الله یعلم

2 - علم خداوند به کردار و گفتار مخفیانه آدمیان

یعلم سرهم و نجویهم

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف

خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده . . . ألم يعلموا أن الله يعلم . . . و أن الله علم الغي

7 - خداوند ، علام الغيوب (دارای علم گسترده و عمیق به همه نهان ها) است .

أن الله علم الغيوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 16

16 - تساوی غیب و شهود و نهان و آشکار ، در پیشگاه خداوند

علم الغيب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 14

ص: 237

14 - آگاهی عمیق خداوند به همه امور بدگویی های آشکار و نهان و نیز به بدخواهی های درونی منافقان نسبت به اسلام و مؤمنان

و من الأعراب . . . یتربص بکم الدوائر ... و اللّٰه سمیع علیم

کلمه «سمیع» بیانگر بدگوییهای منافقان و واژه «علیم» بیانگر آرزوی قلبی آنها نسبت به اسلام و مسلمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 5

5 - غیب و شهود ، و نهان و آشکار همه چیز ، در احاطه علم الهی است .

علم الغیب و الشّٰهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 18

18 - خداوند ، از اسرار نهفته آدمیان ، آگاه است .

و الذین . . . و اللّٰه یشهد انهم لکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 20 - 4

4 - علم به غیب در انحصار خداوند است .

إنما الغیب لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 5 - 6، 5

5 - خداوند ، آگاه به توطئه های محرمانه و سرّی مشرکان و مطلع از مواضع علنی و آشکار آنان

ألا حین یتغشون ثیابهم یعلم ما یسرون و ما یعلنون

6 - خداوند ، به همه افکار و اندیشه ها آگاه است .

إنه علیم بذات الصدور

4- خداوند، به منزل و مأوای دایم و موقت هر جنبنده ای آگاه است .

یعلم مستقرها و مستودعها

«مستقر» اسم مکان از استقرار و به معنای مقر و قرارگاه است. بنابراین «مستقرها» یعنی، جایگاهی که آن جنبنده در آن استقرار دارد و منزل دایمی یا غالبی اوست. «مستودع» اسم مکان از استیداع (ودیعه گذاشتن و یا ودیعه گرفتن) است و از آن جا که ودیعه به طور موقت و نه دایمی در جایی نگهداری می شود، می توان گفت: مراد از «مستودعها» جایگاهی است که آن جنبنده، به طور موقت در آن جایگاه به سر می برد.

8 - هود - 11 - 31 - 14

14- خداوند ، آگاه به امور نفسانی و جنبه روحانی انسان

الله أعلم بما فی أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 111 - 7

7- خداوند ، به تمامی اعمال انسان ها و حقیقت آن اعمال آگاه است .

إنه بما يعملون خبير

«خیرت الأمر»؛ یعنی ، حقیقت آن را شناختم (لسان العرب). بنابراین «إنه بما يعملون خبير»؛ یعنی ، همانا خداوند به حقیقت و کُنه اعمال شما آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 14

14- خداوند ، اعمال انسان ها را می بیند و به همه آنها آگاهی دارد .

إنه بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 9

9- خداوند ، به اعمال و رفتار انسان ها آگاه است .

والله علیم بما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 13،14،15

13- خداوند ، به احوال بندگان و نیاز های آنان داناست .

فاستجاب له ربه .. إنه هو السميع العليم

14- خداوند ، به ترفند ها و مکر های آدمیان و راه خنثی کردن و از میان بردن آن ، آگاه است .

فصرف عنه كیدههّنّ إنه هو السميع العليم

از مصداقهای مورد نظر برای متعلق «سمیع» و «علیم»، به قرینه «کیدهنّ» ترفند زنان اشراف ، و به قرینه «صرف عنه» از میان بردن مکرهای ایشان است.

15- خداوند ، برای آگاهی به خواست بندگان نیازی به مقال و عرض حال آنان ندارد .

إنه هو السميع العليم

می توان گفت از اهداف یادآوری علم خدا پس از بیان شنوایی او ، این حقیقت است که در آگاهی خداوند به حاجت انسانها ، به درخواست کردن و به زبان جاری کردن نیازی نیست ، گرچه در اجابت آن مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 13

13- آگاهی کامل خداوند به درستی و نادرستی گفته ها

ص: 239

و الله أعلم بما تصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 10, 5, 4, 3, 2, 1

1- خداوند، از ویژگی های جنین هر زن و مادینه ای آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى

مراد از «ما» به قرینه «تحمل كل أنثى» جنین است. «أنثى» به هر جنس ماده از انسان (زن) و غیر انسان (مادینه) گفته می شود.

2- خداوند، به آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب می کنند آگاه است .

الله يعلم .. ما تغيض الأرحام

«غیض» به معنای کاستن و فرو بردن است که به مناسبت مورد از آن به جذب کردن تعبیر شد. و چون سخن جمله قبل درباره جنین بود معلوم می شود مقصود از آنچه رحما جذب می کنند، جذبهایی است که در ارتباط با جنین می باشد چه آنها که در پیدایش جنین دخیل است و چه آنها که مایه رشد و نمو جنین می باشد.

3- خداوند، از آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب نکرده و از خود دفع می کنند آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى .. و ما تزدد

«ازدیاد» (مصدر تزدد) به معنای افزودن است و ضمیر در «تزدد» به ارحام باز می گردد. آنچه را رحما می افزایند - که معنای عبارت «ما تزدد» است - می تواند ناظر به چیزهایی باشد که رحما افزون بر نیاز جنین از خود تراوش می کنند که دفع می شود و می تواند ناظر به افزودن بر جنین باشد که مایه رشد و نمو او می شود.

4- خداوند به نطفه هایی که رحم زنان و مادینه ها به خود جذب می کنند تا جنین شود، آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام

5- خداوند به آنچه رحم زنان و مادینه ها @ - پس از جذب نطفه - بر آن می افزایند داناست .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى .. و ما تزدد

10- «عن محمد بن مسلم قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : « يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام » ؟ قال : ما لم يكن حملاً ، « و ما تزدد » قال : الذكر و الأنثى جميعاً ؛

محمد بن مسلم گوید از امام صادق (ع) درباره سخن خدا: «يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام» سؤال کردم، حضرت فرمود:

[مراد از ما تغیض الأرحام] چیزی است که حمل نباشد و در مورد «و ما تزاد» فرمود: پسر و دختر هر دو می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 9 - 1

1- خداوند ، به همه نهان ها و آشکار ها داناست .

علم الغیب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 4، 2، 1

1- خداوند به همه سخن ها - پنهان و آشکارش - آگاه است .

سواء منکم من أسرّ القول و من جهر به

آیه قبل گویای این است که آیه فوق درباره علم خداوند بحث می کند. بنابراین «سواء منکم ...» ; یعنی: «سواء منکم فی

ص: 240

معانی الأخبار، ص 146، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 2، ص 283، ح 6.

2- خداوند، به راز دل ها و سخنان ابراز نشده داناست.

سواء منكم من أسر القول

«اسرار» به معنای پنهان ساختن است. پنهان کردن سخن می تواند به معنای ابراز نکردن و تلفظ نکردن باشد و می تواند به معنای در ملامت عام نگفتن و در خفا بیان داشتن باشد. برداشت فوق ناظر به معنای اول است.

4- خداوند به همگان - آنان که در تاریکی های شب کاملاً پنهانند و یا در روز روشن آشکارند - آگاه است.

و من هو مستخف بالليل و سارب بالنهار

«استخفاء» (مصدر مستخف) و «خفاء» هر دو به معنای پنهان بودن است، با این تفاوت که «استخفاء» حاکی از تأکید می باشد. «سرب» به معنای راه است و «سارب» به کسی که راه را می پیماید گفته می شود و از آن جا که راه و طی کننده آن معمولاً بر انسانها مخفی نیست - خصوصاً که در روز باشد - می توان گفت: «سارب» در آیه شریفه به قرینه مقابله آن با «مستخف» کنایه از «آشکار» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 34 - 3

3- خداوند، آگاه به نیازها و خواسته های انسان و توانا بر تأمین آنهاست.

و اتيكم من كل ما سألتموه

چون خداوند تمامی نیازهای نوع بشر را برآورده است، معلوم می شود از آن نیازها آگاه و بر اعطای آنها قادر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 1

1- اذعان حضرت ابراهیم (ع) در دعای خویش به علم همه جانبه خداوند به نهران و آشکار انسان

ربنا انك تعلم ما نخفي و ما نعلن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند، بی تردید به احوال نسل های پیشین و نسل های آینده، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

مقصود از علم خداوند به پیشینیان و آیندگان، می تواند علم به وجود خود آنان باشد و می تواند علم به احوال آنها باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

2- به یقین، خداوند به نسل های پیشین و به وجود نسل های آینده بشر، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

3- خداوند، بی تردید به احوال انسان های پیشرو در میدان ایمان و عمل و مردم ناموفق در آن، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

در اینکه تقدّم و تأخّر در آیه فوق، به چه چیز سنجیده شده؟ میان مفسران چند نظریه وجود دارد: یکی از آنها سبقت و تأخیر در رابطه با ایمان و عمل صالح است؛ زیرا دنیا میدان مسابقه برای انسانهاست «و لكل وجهه هو مولیها فاستبقوا الخیرات»

(سوره بقره آیه 148). برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 97 - 7

7- خداوند ، از ضمیر انسان و احساسات و عواطف روحی و روانی او ، کاملاً آگاه است .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 19 - 1

1- خداوند ، به تمامی آنچه انسان پنهان می کند و یا آشکار می سازد آگاهی دارد .

و الله يعلم ما تسرون و ما تعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 23 - 4، 2، 1

1- خداوند ، قطعاً به تمامی آنچه که منکران آخرت پنهان می سازند و یا علنی می کنند ، آگاهی کامل دارد

لاجرم أن الله يعلم ما يسرون و ما يعلنون

ضمیر فاعلی در «ما يسرون و ما يعلنون» به «الذین لایؤمنون بالأخـره» در آیه قبل برمی گردد.

2- خداوند ، به تیت ها و حالات درونی انسان ها علم دارد .

لاجرم أن الله يعلم ما يسرون

4- آگاهی خداوند از تیت ها و حالات درونی منکران معاد ، برخاسته از علم غیب اوست .

فالذین لایؤمنون بالأخـره قلوبهم منکره .. لاجرم أن الله يعلم ما يسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 1

1- امور غیبی و پنهانی آسمان ها و زمین ، در انحصار خداست .

و لله غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 9

9- خداوند ، به همه اعمال آدمیان آگاه است .

إن الله يعلم ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 7،8

7- خداوند از تمامی گناهان بندگانش باخبر و بر همه آنها آگاه و ناظر است .

و كفى برّك بذنوب عباده خبيرًا بصيرًا

8- آگاهی خداوند ، از گناهان باطنی و ظاهری بندگان ، برای مجازات آنان کافی است و نیازی به شاهد و گواه ندارد .

ص: 242

و کفی بر بک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

برداشت فوق با توجه به فرق واژه «خبیر» و «بصیر» به دست می آید؛ چون «خبیر» در مورد آگاهی از افکار و درون اشیاست (مفردات راغب) و «بصیر» اطلاع بر اعمال و رفتار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 4، 2، 1

1- خداوند بر آنچه در باطن انسانهاست، آگاهی کامل دارد .

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِی نَفْسِکُمْ

2- ربوبیت خداوند، مقتضی علم و آگاهی کامل او بر حالات درونی انسانها

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِی نَفْسِکُمْ

4- خداوند، از خود انسان به حالات و افکار درونی وی، آگاه تر است .

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِی نَفْسِکُمْ

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفضل علیه «أعلم»، «منکم» باشد؛ یعنی، آگاهی خداوند به درون شما از خودتان بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 6

6- خداوند از حال بندگان خویش، کاملاً باخبر بوده و آگاهی همه جانبه دارد .

إِنَّهٗ كَانَ بَعْبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 5

5- دستور های الهی، حقایقی است مبتنی بر علم و آگاهی خداوند به نیاز های تربیتی بشر

ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبِّكَ مِنَ الْحِكْمِ

«حکمت» وقتی به خداوند نسبت داده شود، به معنای معرفت او به اشیا و به وجود آوردن آنها در نهایت اتقان است (مفردات راغب).

1- آگاهی کامل خداوند ، به هدف ها و انگیزه های کافران در گوش فرا دادن به کلمات پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نحن أعلم بما يستمعون به

«با» در «بما» برای سببیت است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: ما به غرض و انگیزه ای که کافران به خاطر آن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرامی دهند علم داریم.

2- خداوند ، از نجوا ها و سخنان سرّی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاه است .

نحن أعلم .. و إذ هم نحوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 5

5- خداوند ، پیشاپیش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) اعلام کرد که منکران معاد ، پس از دریافت جواب شبهه استبعاد معاد ، از پدیدآورنده آن سؤال خواهند کرد .

فسیقولون من یعدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 1

1- پروردگار ، به احوال انسان ها آگاه تر و داناتر از خود آنان است .

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِکُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 1

1- پروردگار عالم نسبت به احوال همه موجودات آسمان ها و زمین ، از خود آنها داناتر و آگاهتر است .

وَرَبِّکَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِی السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 8

8- خدای پرورش دهنده انسان ها ، آگاه تر از همگان نسبت به ملکات نفسانی و زمینه های روحی آنان

فَرَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 5

5- عدم اعطای معجزات اقتراحی مشرکان از سوی خداوند ، به دلیل علم خدا به حق ناپذیری آنان

و لقد آتینا موسی . . . فقال له فرعون إني لأظنک یموسی مسحورًا

یادآوری کفر فرعون، علی رغم ارائه معجزات فراوان از سوی موسی (ع) در پی رد درخواستهای مشرکان، می رساند که دلیل عدم اجابت خواسته های مشرکان، تصمیم آنان بر عدم ایمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 11، 6

6- تنها خداوند بر تمام اسرار هستی آگاه است .

قل الله أعلم بما لبثوا له غيب السموت و الأرض

جمله «له غيب. ..» - به قرینه «الله أعلم» - علاوه بر بیان مالکیت خداوند بر اسرار هستی، بر آگاهی فراگیر او نیز دلالت دارد.

11- خداوند نسبت به حقایق پنهان هستی، تیزبین و بسیار شنوا است .

له غيب . . . أبصر به و أسمع

به قرینه «أبصر به»، پس از «أسمع» نیز «به» در تقدیر است و هر دو، صیغه تعجب اند؛ یعنی، خداوند، چه بسیار بینا و شنوا

ص: 244

است!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 7 - 5, 4, 2, 1

1 - خداوند ، به آنچه که آدمی می گوید و اظهار می کند ، آگاه است .

و إن تجهر بالقول فإنه يعلم السرّ وأخفى

جمله «فإنه يعلم...» جانشین جواب شرط «إن تجهر» است و معنای آیه این است که اگر سخن آشکار کنی [خدا می داند]، زیرا که او سرّ و مخفی تر از آن را می داند. در این موارد، بیان علت از تصریح به جواب شرط بی نیاز می کند.

2 - اسرار و راز های بازگو نشده افراد و نیت های آنان ، برای خداوند آشکار است و بر آن آگاهی کامل دارد .

فإنه يعلم السرّ

«سر»، یعنی آنچه از دیگران کتمان می شود (لسان العرب).

4 - خداوند به راز های فراموش شده آدمی و نهفته ترین اسرار او آگاه است .

فإنه يعلم... أخفى

5 - خداوند ، دارای علم مطلق و آگاه از غیب و شهود

فإنه يعلم السرّ وأخفى

7 - آگاهی خداوند بر سر و آشکار آدمی ، جلوه ای از حاکمیت و مالکیت مطلقه او بر سرتاسر هستی و اجزای آن است .

على العرش استوى . له ما فى السموت... فإنه يعلم السرّ وأخفى

ارتباط این آیه با آیات قبل، گویای این است که چون خداوند بر همه هستی فرمان روایی می کند و مالک حقیقی جهان است، پس بر همه چیز اطلاع و وقوف دارد، اگر چه سر و یا مخفی تر از آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 2

2 - خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران ، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید .

قلنا لاتخف إنيك أنت الاعلى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 1,2

1 - خداوند ، آگاه تر از هرکس به گفت وگو های مجرمان با یکدیگر در صحنه قیامت ، درباره مدت درنگشان در برزخ

إن لبثتم إلا عشرًا . نحن أعلم بما يقولون

«ما يقولون»؛ یعنی، آنچه می گویند و مراد از آن می تواند جملات رد و بدل شده بین مجرمان باشد و نیز می تواند مراد، موضوعی باشد که مجرمان در باره آن نظر می دهند. در برداشت یاد شده، اولین احتمال مورد نظر بوده است.

2 - هیچ چیز نزد خداوند مخفی و مستور نیست .

یتخفتون . . نحن أعلم بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 1,2,3

ص: 245

1 - خداوند ، دارای آگاهی کامل و دقیق به آینده و گذشته تمامی انسان ها

یعلم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

تعبیر «ما بین ایدیهیم» بر چیزی اطلاق می گردد که زمان چندانی از آن نگذشته باشد و در مواردی (نظیر این آیه) مراد از «ما بین ایدیهیم و ما خلفهم» تمامی حالات انسان در همه زمان ها است. گفتنی است که به آنچه رو به روی افراد باشد نیز «ما بین ایدیهیم» گفته می شود.

2 - خداوند دانای مطلق به نهان و آشکار است .

یعلم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

«روبه رو» و «پشت سر» ممکن است کنایه از آشکار و نهان باشد، زیرا به طور معمول آنچه در برابر دیدگان انسان نباشد، از او نهان است.

3 - خداوند ، بر احوال شفیعیان روز قیامت (گذشته ، آینده ، آشکار و نهان آنان) آگاهی کامل دارد .

لا تتفع الشفعه إلا من أذن له .. يعلم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

ضمیر «هم» در «ایدیهیم» و «خلفهم» به «من» در آیه قبل بر می گردد که در معنای جمع است و می تواند به اعتبار لفظ، مرجع ضمیر مفرد و به اعتبار معنا، مرجع ضمیر جمع قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 1

1- خداوند به تمامی گفتار و کردار ملائکه و گذشته و حال آنان آگاه است .

یعلم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 1,3,6

1- خداوند ، به گفتار آشکار و توطئه ها و اسرار مشرکان و کافران حق ستیز آگاه است .

إنَّه يعلم الجهر من القول و يعلم ما تکتمون

3- احاطه علمی به گفتار نهان و آشکار آدمیان ، در انحصار خداوند است .

إن أدری .. إنَّه يعلم الجهر من القول

جمله «إِنَّهُ..» تعلیل برای عدم آگاهی پیامبر(صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع عذاب است و این حکایت از انحصار علم برای خدا دارد.

6- اسرار و توطئه های پنهانی انسان ها در قلمرو علم خداوند است .

یعلم ماتکتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 76 - 1

1 - احاطه علمی خدا به گذشته و آینده انسان ها

یعلم ما بین أیدیهم و ما خلفهم

«بین آیدی» کنایه از گذشته و «خلف» کنایه از آینده است؛ یعنی، خدا گذشته و آینده مردم را می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 14

ص: 246

14 - آگاهی کامل و همه جانبه خدا به عملکرد انسان ها

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 1

1 - غیب و شهود ، در قلمرو علم خداوند

علم الغیب و الشَّهَدَة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 7,8

7 - حکم خداوند مبنی بر کیفر دنیوی و اخروی اشاعه دهندگان فحشا و سخت گیری نسبت به آنان ، ناشی از علم و آگاهی او به حکمت و پیامد کارها و رفتارها است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَاءُ . . . لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ ي

برداشت یاد شده بر اساس این نکته است که مفعول «يعلم» و «تعلمون» حکمت و پیامد همین حکم باشد؛ یعنی، شما نمی دانید که چرا خداوند تا این اندازه نسبت به اشاعه فحشا، واکنش سخت نشان می دهد و حکمت این سخت گیری چیست؟ تنها خداوند به آن آگاهی دارد.

8 - علم و آگاهی خداوند به اسرار مردم و جهل آنان به اسرار یکدیگر

وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که مفعول «يعلم» اسرار مردم و علایق آنان باشد؛ چنان که تعبیر «يحبُّون» (دوست دارند)، تأیید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 22, 20

20 - حضور خدا در زوایای زندگی انسان و آگاهی او بر آشکار و نهان آدمی

مَا زَكَّىٰ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّيٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

22 - تهدید شدن شایعه سازان و افترا زندگان ، به این که خداوند بر سخنان پنهانی و راز های درونی آنان آگاه است .

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ .. و لولا إذ سمعتموه قلتم ما يكون لنا أن نتكلم بهذا ..

برداشت یاد شده از ارتباط این آیه با آیات قبل - که درباره شایعه و ماجرای «افک» بود - به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 29 - 4

4 - خداوند به رفتار ، کردار ، نیت و اسرار آدمیان آگاه است .

والله يعلم ما تبدون و ما تكتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 14

14 - خداوند ، از تمامی حرکات و رفتار انسان ها ، آگاه و باخبر است .

ص: 247

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 13

13 - بی گمان خداوند ، به همه رفتار نهان و آشکار آدمیان با خبر و آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 63 - 8

8 - خداوند ، به نهان و اسرار درونی انسان آگاه است .

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لَئِذَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 58 - 10

10 - خداوند ، بر احوال بندگان و به گناهان آنان ، آگاهی کامل دارد .

و كَفَىٰ بِهِ بَذْنُوهُ عِبَادَةً خَيْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 10

10 - حضور خدا در همه جا و همراه همه کس و نیز آگاهی او نسبت به اعمال و گفته های مردمان

إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 188 - 2

2 - خداوند ، دارای احاطه علمی بر تمامی اعمال و رفتار بندگان

قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 6،7

6 - خداوند ، آگاه بر اعمال نهران و آشکار آدمیان

و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

7 - تنها خدای آگاه به هر آشکار و نهران سزاوار پرستش است ، نه مظاهر طبیعت (چون خورشید ، ماه و ...) .

یسجدون للشمس ... ألا یسجدوا لله ... و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

عبارت «و يعلم ما تخفون...» عطف بر «یخرج» و استدلال دیگری است بر این که تنها خدای یگانه سزاوار پرستش است، نه پدیده هایی چون خورشید، ماه و... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 248

1 - تنها خداوند یکتا ، آگاه به غیب آسمان ها و زمین

قل لا یعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلاّ الله

5 - زمان برپایی قیامت ، از امور غیبی و علم آن تنها در اختیار خداوند

قل لا یعلم .. الغیب إلاّ الله و ما یسألون ایتان یبعثون

از ارتباط «ایّان یبعثون» با «الغیب» استفاده می شود که رستاخیز، خود مصداق و نمونه ای از امور غیبی است که دانش آن تنها در اختیار خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، آگاه به نیات و اندیشه های پنهان در سینه های مردمان و دانا به گفتار ها و کردار های آشکار آنان

و إنّ ربّک لیعلم ما تکرّ صدورهم و ما یعلنون

3 - ربوبیت خدا ، مستلزم آگاهی کامل او از نهان و آشکار خلق

و إنّ ربّک لیعلم

7 - علم خداوند ، به آشکار و نهان آدمیان ، هشداری است به حق ستیزان .

و إنّ ربّک لیعلم ما تکرّ صدورهم و ما یعلنون

با توجه به بُعد هشداری و تهدیدی آیات پیشین، تذکر دادن به علم خداوند می تواند هشدار دیگری به مجرمان و حق ستیزان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - آسمان و زمین (جهان آفرینش) ، دارای اسراری بس مخفی که تنها برای خداوند آشکار است .

و ما من غائبه فی السماء و الأرض إلاّ فی کتب مبین

«غائبه» به هر امر بسیار مخفی گفته می شود؛ زیرا «تاء» در آن برای مبالغه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 10

10 - انسان ، موجودی سطحی نگر است ؛ ولی خداوند آگاه به حقایق نهان کردار او است آن گونه که به اسرار نهفته هستی آگاهی دارد .

و تری الجبال تحسبها جامده .. . إینه خبیر بما تفعلون

در صورتی که «تری الجبال. ..» بیانگر اسرار نهفته جهان و سطحی نگری انسان نسبت به هستی باشد، آیه بالا نشان دهنده علم برتر خدا در قبال سطحی نگری انسان است و تعبیر «إینه خبیر بما تفعلون» می رساند که خداوند آگاه به اسرار هستی، از پنهانی ترین کردار آدمیان آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 8

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیرقابل هدایت

ص: 249

و هو أعلم بالمهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 4، 2

2- احاطه علمی خداوند ، به اسرار درون و اعمال و گفته های آشکار انسان ها

و ربّك يعلم ما تكّن صدورهم و ما يعلنون

«إكّان» (مصدر «تکّن») به معنای پنهان کردن و «إعلان» (مصدر «یعلنون») به معنای آشکار کردن است. بنابراین «ما تکّن صدورهم»؛ یعنی، آنچه که سینه های آنان در خود پنهان می کند و «ما یعلنون»؛ یعنی، آنچه که آشکار می کنند. گفتنی است که «ما» در «یعلنون» شامل هم گفتار می شود و هم کردار.

4- آگاهی همه جانبه به نهان و آشکار مردم ، از شوون ربوبیت خداوند

و ربّك يعلم ما تكّن صدورهم و ما يعلنون

تکیه بر وصف ربوبیت به جای هر اسم یا وصف دیگر، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 17

17 - علم و آگاهی خداوند به اسرار نهفته در سینه های انسان ها ، برتر از آگاهی خود آنان است .

أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 18

18 - خداوند ، بر اعمال و زوایای قلب و اندیشه آدمیان آگاهی دارد .

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 9، 3، 2، 1

1 - خداوند ، به همه حقایق پنهان و آشکار جهان ، آگاه است .

ذلک علم الغیب و الشّهده

مشارالیه «ذلک» خداوندی است که از او در آیات پیش با چندین صفت یاد شده است.

2 - خداوند خالق عالم و مدبر امور آن ، آگاه به غیب و شهود است .

اللّٰه الذی خلق السموت و الأرض . . . یدبّر الأمر . . . ذلک علم الغیب و الشّهده

3 - غیب و شهود و نهان و آشکار ، در پیشگاه خداوند مساوی است .

علم الغیب و الشّهده

9 - « عن أبی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عزّوجلّ : « عالم الغیب و الشّهده » . فقال : الغیب ، ما لم یکن و الشّهده ، ما قد کان ؛

از امام صادق(ع) درباره این سخن خداوند عزّوجلّ: «عالم الغیب و الشّهده» روایت شده که گفت: غیب چیزی است که هنوز واقع نشده و شهادت، چیزی است که محقق گشته است».

ص: 250

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 54 - 4، 1

1 - خداوند ، بر هر چه که انسان ها آن را آشکار کنند و یا پنهان کنند ، آگاه است .

إِن تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بَكْلًا شَيْءٌ عَلِيمًا

4 - آگاهی خداوند به آنچه انسان ها آن را آشکار می کنند و یا پوشیده می دارند ، برخاسته از علم وسیع و گسترده الهی به کائنات است .

إِن تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بَكْلًا شَيْءٌ عَلِيمًا

تکرار «شیء» در کلام که، اولی مربوط به احوال انسان و دومی دال بر همه چیز است، این نکته را می رساند که علم به آن اولی، جزئی از علم به همه کائنات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 6

6 - آگاهی خداوند از مردگان و اجزای آنان که در دل زمین قرار می گیرند .

يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ

احتمال دارد به قرینه این که در آیه بعد سخن از انکار و وقوع قیامت است، مراد از «ما یلج» مردگان و یا اجزای متلاشی شده آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 12، 14

12 - خبر وقوع قطعی قیامت ، خبری غیبی و در اختیار خدا است .

قُلْ بَلَىٰ .. لَتَأْتِيَنَّكُمْ عِلْمُ الْغَيْبِ

14 - ربوبیت خداوند ، مقتضی داشتن علم غیب و احاطه علمی بر همه موجودات

و ربّی .. علم الغیب لا یعزب عنه مثقال ذره ... و لا اصغر من ذلک و لا اکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 8

8 - علم و آگاهی خداوند ، از تمامی کارهایی که انسان ها انجام می دهند .

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 48 - 3

3 - ربوبیت خداوند ، مقتضی آگاهی همه جانبه او از غیب و نهان ها است .

إِنَّ رَبِّي .. عَلَّمُ الْغُيُوبِ

«علام الغیوب»، خبر مبتدای محذوفی مثل «هو» است که مرجع آن «رَبِّي» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 1،5

ص: 251

1 - خداوند ، به حقایق پنهانی آسمان ها و زمین آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

5 - خداوند ، به نیت ها و راز های دل آدمیان آگاه است .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 76 - 5

5 - همه حرکت ها و رفتار های انسان - در نهان و آشکار - در قلمرو علم خداوند است .

نَعْلَمُ مَا يَسْرُونَ وَ مَا يَعْلَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 18

18 - خداوند ، از نیات و باطن انسان ها آگاه است .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 7، 10

7 - خداوند ، آگاه به امور « نهان و آشکار » و « غیب و شهود »

علم الغیب و الشَّهَدَة

10 - مقتضای الوهیت حق (الله) ، توانایی او بر خلق و آگاهی کامل او از غیب و شهود است .

قُلْ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَدَة

یادآوری وصف توانایی و آگاهی خداوند، پس از آمدن نام مقدس او (الله)، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 2

2 - همه چیز انسان (گفتار ، رفتار و انگیزه های او) در قیامت ، در قلمرو علم و آگاهی خداوند قرار دارد .

لا یخفی علی الله من هم شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 3

3 - آگاهی خداوند به اسرار پنهان شده در سینه ها

یعلم . . . ما تخفی الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 10

10 - خداوند ، به تمامی امور بندگانش بصیرت و آگاهی کامل دارد .

إِنَّ اللَّهَ بِالصَّالِحِينَ لَظَّاهِرٌ

ص: 252

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 2

2 - هیچ چیز از دید خدا پنهان نمی ماند ، حتی انگیزه ها و اندیشه های درونی انسان

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ .. لا يخفون علينا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 17

17 - اطلاع دقیق خداوند ، از هر گونه عملکرد آدمی

فلننبئن الذين كفروا بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 9

9 - خداوند ، آگاه به همه امور حتی به گرایش های قلبی و درونی انسان ها

ألا إنهم في مريه من لقاء ربهم ألا إنهم بکل شیء محیط

ذکر احاطه علمی بر تمامی پدیده های هستی، در پی بیان تردید درونی مشرکان در حقانیت معاد، می تواند بیانگر برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 16

16 - خداوند ، دارای آگاهی کامل نسبت به اسرار نهفته سینه ها

إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 8

8 - خداوند ، آگاه و دانا به تمامی افعال بندگان خویش

و هوالذی .. و یعلم ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 4

4 - خداوند ، آگاه به هر سرّ و شنونده هر نجوا

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعُ سُرُّهُمُ وَنَجْوَاهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 16

16- آگاهی کامل خداوند از عکس العمل درونی انسان ها ، در برابر فرمان جهاد و تکالیف دین *

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَقَلِّبِكُمْ وَ مَثْوِيكُمْ . وَ يَقُولُ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَوْلَا نَزَّلَتْ ... رَأَيْتَ الَّذِيْنَ

ص: 253

از ارتباط این آیه با جمله پایانی آیه قبل (و الله يعلم متقلبکم و متواکم)، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 12

12- آگاهی خداوند، از توطئه ها و کار های پنهانی عناصر سست ایمان و منافق

و الله يعلم إسرارهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 3

3- کیفر سخت منافقان به هنگام مرگ، براساس علم الهی به نمان کاری های خائنانه آنان

و الله يعلم إسرارهم . فكيف إذا توفتهم الملكة

از ارتباط عبارت «فكيف إذا..» - که بیانگر کیفر سخت منافقان است - با ذیل آیه قبل (والله يعلم إسرارهم) استفاده می شود که علم و آگاهی خداوند، پشتوانه کیفر منافقان به هنگام مرگ شان، خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 4

4- اخبار خداوند از تصورات درونی اعراب متخلف، نشانه ای از علم عمیق او به کردار بندگان

بل كان الله بما تعملون خبيرًا . بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 7

7 - خداوند، آگاه از خلوص و صداقت باطنی مؤمنان در بیعت رضوان

لقد رضی الله . . . فعلم ما فی قلوبهم

مراد از «ما» در «ما فی قلوبهم» - به قرینه «رضی الله..» می تواند صداقت و خلوص مؤمنان باشد؛ زیرا این امور است که رضایت و

خشنودی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 13

13- خداوند ، آگاه بر حقایق مخفی و پنهان از خلق

فعلم ما لم تعلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 3

3 - خداوند ، آگاه به ضمیر آدمیان و بی نیاز از اظهار و اعلام آنان

قل أتعلّمون الله بدینکم والله یعلم ما فی السموت و ما فی الأرض

ص: 254

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 1

1 - خداوند ، آگاه به اسرار نهفته (غیب) آسمان ها و زمین

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 1

1- خداوند ، خالق انسان و آگاه به وسوسه های نفسانی وی

و لقد خلقنا الإنسان و نعلم ما توسوس به نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 16

16 - مخفی ترین دوره رشد و پیدایش انسان (دوره جنین) ، آشکار و نمایان در پیشگاه خداوند

هو أعلم بكم .. و إذ أنتم أجنه فی بطون أمهتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 5

5 - تحقق قیامت و علم به لحظه وقوع آن ، تنها در حیطه قدرت و علم الهی است .

لیس لها من دون الله كاشفه

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «کاشفه»، پرده برداشتن از لحظه وقوع قیامت و تحقق ساختن و آشکار نمودن صحنه های آن است. برداشت بالا بر پایه این احتمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 8

8 - اخبار الهی از برخورد های توطئه آمیز و مخفیانه قوم ثمود ، در برابر معجزه الهی *

با توجه به این که در واژه «فارتقب» ریزنگری و نظارت دقیق نهفته است، احتمال می رود این فرمان، در مقام بیان حرکت های مرموز قوم ثمود در برابر معجزه ای باشد که برای آنان عطا خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 3

3 - خداوند ، به اسرار نهان در درون سینه ها آگاهی کامل دارد .

و هو علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 24

24 - خداوند ، به تمامی اعمال مؤمنان آگاه است .

ص: 255

و الله بما تعملون خبير

خطاب در آیه شریفه، متوجه مؤمنان است و مفهوم «ما» در «بما تعملون» عام و دربرگیرنده همه اعمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 1 - 8

8 - خداوند ، همه گفتگو ها و سخنان محرمانه انسان ها را می شنود و بر آنها آگاهی دارد .

قد سمع الله .. إن الله سمیع بصیر

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که جمله «إن الله..» در مقام تعلیل می باشد و این تعلیل، تعمیم دهنده حکم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 8

8 - خداوند ، به تمامی آنچه مردم انجام می دهند ، آگاهی کامل دارد .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 10، 4

4 - گفتگو های محرمانه هیچ جمع نجاکننده ای ، بر خداوند پوشیده نیست .

ما یكون من نجوى .. إلا هو معهم أين ما كانوا

10 - خداوند ، گفتگو های محرمانه نجاکنندگان را ، در قیامت به آنان خبر خواهد داد .

ثم ینبئهم بما عملوا یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 15

15 - خداوند ، به تمامی اعمال بندگانش آگاهی کامل دارد .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 13

13 - خداوند ، به تمامی اعمال مردمان آگاهی کامل دارد .

وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 14

14 - خداوند ، دارای آگاهی ژرف و همه جانبه نسبت به اعمال آدمیان

إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

ص: 256

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 3,8

3 - خدای یگانه ، آگاه به تمامی غیب و شهود (پنهان و آشکار)

علم الغیب و الشَّهده

8 - پرتوافکنی رحمت الهی بر خلق ، متکی به آگاهی او از غیب و شهود *

علم الغیب و الشَّهده هو الرحمن الرحیم

وصف «عالم الغیب . . .» قبل از «الرحمان الرحیم»، می تواند نظر به پشتوانه رحمت الهی داشته باشد؛ زیرا در صورت جهل، چه بسا به جای رحمت، نقیمت صورت گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 18

18 - خداوند ، آگاه به اعمال پنهانی و آشکار آدمیان

و أنا أعلم بما أخفیتم و ما أعلنتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 4

4 - خداوند ، عالم به غیب و شهود هستی است .

إلی علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 3,4,5,6

3 - خداوند ، به تمامی حرکت ها و رفتار های پنهانی و آشکارای انسان ها آگاه است .

و یعلم ما تسرون و ما تعلنون

4 - خداوند ، به راز ها و اسرار نهفته در سینه ها آگاهی کامل دارد .

5- علم خداوند ، مطلق و فراگیر همه ذراتِ نهان و آشکار جهانِ هستی است .

یعلم ما فی السموت . . . و ما تعلنون و الله علیم بذات الصدور

یادآوری آگاهی خداوند از موجودات آسمان ها و زمین و نیز رفتارهای نهانی و آشکارا و رازهای دل بشر، اشاره به علم مطلق و فراگیر خداوند است.

6- آگاهی و عقیده به علم همه جانبه خداوند به جهان و انسان ، بازدارنده انسان ها از نافرمانی و گناه

یعلم ما فی السموت . . . و ما تعلنون والله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 8

8- آفریدن جهان و آگاهی از پدیده های آن و اسرار نهفته در دل آدمیان ، نشانه آسان بودن آفرینش مجدد انسان ها از جانب خداوند

خلق السموت . . . و الله علیم بذات الصدور . . . و ربی لتبعثنّ . . . و ذلک علی الله

مطلب یاد شده، از ذکر آفرینش جهان به قدرت خداوند و آگاهی همه جانبه او در آغاز و سپس یاد کردن آسانی برپایی قیامت برای او، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 6

6 - خداوند ، از تمامی رفتار ها و کردار های آدمیان با خیر است .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 7,8

7 - علم خداوند ، مطلق و همه جانبه است .

و الله بكلّ شيء عليم

8 - آگاهی و ایمان مؤمنان به علم همه جانبه خداوند ، مایه تحمل مصیبت ها و پایداری در برابر مشکلات است .

ما أصاب من مصيبه إلا بإذن الله . . . و الله بكلّ شيء عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 2

2 - خداوند ، آگاه از غیب و شهود و دانا به تمامی امور نهران و آشکار جهان است .

علم الغيب و الشاهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 9,11

9 - هیچ کس ، جز خداوند ، از افشا شدن راز پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی همسرش (حفصه) آگاه نبود .

قالت من أنباک هذا قال تبأنی العليم الخبير

از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاهی خود را از ناحیه خداوند دانسته است، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

11 - خداوند ، به راز دل آدمیان و سخنان درگوشی و پنهانی آنان آگاه و باخبر است .

و إذ أسرّ النبي إلى بعض أزواجه . . . و أظهره الله عليه ... قال تبأني العليم الخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 1,2,3,4,5

1 - خداوند ، به تمامی گفته های پنهانی و آشکار آدمیان آگاهی کامل دارد .

و أسرّوا قولکم أو اجهروا به إته عليم

توصیف خداوند با صیغه مبالغه «علیم»، می تواند بیانگر کثرت و کمال علم او باشد.

2 - هیچ چیز ، از نظر خداوند پنهان نبوده و علم او به همه پدیده های نهان و آشکار جهان یکسان است .

و أسرّوا قولکم أو اجهروا به إته عليم

«او» در این آیه، برای تساوی است؛ یعنی، پدیده های جهان - چه در نهان باشند و چه آشکارا - برای خداوند مساوی است و همه به طور یکسان در قلمرو علم او قرار دارند.

ص: 258

3 - آگاهی خداوند از تمامی توطئه های نهان و آشکار کافران

و أُسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ

4 - خداوند ، به نیت ها ، راز دل ها و ضمیر آدمیان ، آگاهی کامل دارد .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

5 - آگاهی کامل خداوند به راز دل ها و ضمیر آدمیان ، دلیل احاطه کامل او بر تمامی گفته ها و توطئه های نهان و آشکار کافران است .

و أُسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهُ عَلِيمٌ...»، در مقام تعلیل برای عبارت «و أُسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 14 - 1

1 - خداوند ، آگاه به تمامی آفریده های خویش است .

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 6

6 - آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ .. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا... وَكَلُوا مِنْ رِزْقِهِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 49 - 1,2

1 - آگاهی کامل خداوند ، از ایمان یا کفر انسان ها

وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

2 - خداوند ، آگاه به نهان انسان ها و اسرار درونی آنان

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که ایمان و کفر، از امور نهانی و از اسرار درونی انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 4، 1

1 - خداوند ، آگاه به تمام حقایق غیبی و امور پنهانی

علم الغیب

4 - « فقال أبو جعفر (ع) : . . . و أمّا قوله « عالم الغیب » فإنّ الله عزّ وجلّ عالم بما غاب عن خلقه فيما يقدر من شيء و يقضيه في علمه قبل أن يخلقه و قبل أن يُفصّيه إلى الملائكة ;

ص: 259

امام باقر(ع) فرمود: اما [معنای] سخن خداوند: «عالم الغیب» [این است] خدای عزوجلّ عالم است به آنچه از مخلوقاتش پنهان می باشد. چیزی را که مقدر فرموده و در علم خود گذرانده است؛ قبل از این که آن چیز را بیافریند و قبل از این که آن را به ملائکه برساند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 6

6 - خداوند ، به تعداد و آمار همه پدیده های هستی آگاه است .

و أحصى كل شيء عدداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 2

2 - آگاهی کامل خداوند ، از تمامی حرکات و رفتار های انسان ها

يعلم أنك تقوم أدنى من ثلثي الليل . . . علم أن سيكون منكم مرضى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 3

3 - آگاهی خداوند ، به اسرار درونی و نیت های انسان

والله أعلم بما يوعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 9، 11

7 - خداوند ، به تمام آنچه آشکار است و یا همواره مستور می ماند ، آگاه است .

إنه يعلم الجهر وما يخفى

فعل مضارع در «مایخفی» - به قرینه آن با کلمه «الجهر» - دلالت بر تجدد و استمرار خفا دارد و می رساند که مراد از «مایخفی»، چیزهایی است که مخفی شدن اقتضای طبیعت آن باشد.

9 - آگاهی خداوند از آشکار و پنهان ، پشتوانه نفوذ مشیت خداوند در پیدایش و زوال آموخته های انسان

ستقرئک فلاتنسی . إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر و ما يخفی

11 - علم خداوند به آشکار و نهان ، توجیه کننده مشیت او درباره محو یا ابقای معارف در ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فلاتنسی . إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر و ما يخفی

جمله «إِنَّهُ يَعْلَمُ ..» ، تعلیل برای «شَاءَ اللَّهُ» و بیانگر این است که اگر خداوند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسیان آیه ای را بخواهد و آن را از صفحه خاطر آن حضرت محو سازد؛ دلیلی عالمانه داشته و بر پایه علم مطلق خود به هر نهان و آشکار، چنین اراده ای کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 7

7 - کمک های مالی به مردم - هر چه باشد - از دید خداوند مخفی نمانده و محاسبه خواهد شد .

يقول أهلكت مالا لبداً . أیحسب أن لم یره أحد

ص: 260

در برداشت یاد شده، مفروض این است که گوینده «أهلکت ..» اهل انفاق بوده؛ ولی بر تعبیر «أهلکت» توییح شده است. به این بیان که انفاق گران، نباید مال خود را تلف شده بدانند؛ زیرا انفاق ها از نظر خداوند مخفی نمی ماند. البته این افراد نباید به همین مقدار اکتفا کنند؛ بلکه برای قرار گرفتن در زمره «أصحاب المیمنه» باید به عقبه هایی گام نهند که آیات بعد گویای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 5

5 - خداوند ، بر تمام دیدنی ها آگاه است .

الم نجعل له عینین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 3

3 - خداوند به تمامی دانسته ها ، نیت ها و افکار انسان ، دانا است .

أیحسب أن لم یره أحد . ألم نجعل له ... و لساناً و شفقتین

تکیه بر ابزار سخن گفتن، در پاسخ کسی که از آگاهی خداوند غافل است، بیانگر این نکته است که چون زبان و لب ها - که انسان با آن معلومات و منویات خود را به دیگران انتقال می دهد - آفریده خداوند است. پس نمی توان او را از ضمیر انسان ناآگاه دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 1,2

1 - خداوند ، دارای آگاهی دقیق به انسان ها و افکار و کردار آنان است .

إن ربهم بهم یومئذ لخبیر

«خبیر»، از ریشه «خُبِرَ» (دانستن درون و پنهان) یا «خُبِرَ» (دانستن ظاهر و باطن) است. (تاج العروس)

2 - قیامت ، روز پی بردن همگان به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی ایشان

یومئذ

تعبیر «یومئذ» قیامت را زمان علم خداوند، قرار داده و درباره علم او در دنیا، بیانی ندارد و از آن جا که علم الهی ازلی و ابدی است، اختصاص یافتن آن به قیامت، ناظر به قابل انکار نبودن آن است؛ یعنی، گرچه در دنیا برخی به علم او معترف نیستند؛ ولی در قیامت، آنان نیز به این حقیقت پی خواهند برد.

338- علم غیب خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 79 - 14

14- خضر (ع) از برخی حوادث آینده، آگاه بود و در برابر آن احساس مسؤولیت می کرد.

و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا

ص: 261

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 20

20- آگاهی خضر (ع) بر اسرار و حقایق امور عالم و نیز اطلاع او بر اراده خداوند در باره آنها، نمودی از علم لدنی وی بود.

و علمنه من لدنا علماً . رحمه من ربك و ما فعلته عن أمري

339- علم غیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3, 2, 1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضى» است.

2 - امکان آگاه شدن رسولان الهی ، از علم غیب و امور پنهانی به وسیله وحی و الهام خداوند

فلا يظهر علی غیبه أحدًا . إلا من ارتضى من رسول

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقرب ما توعدون . . . إلا من ارتضى من رسول

340- علم غیب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 9

9- عیسی (ع) به برخی از حوادث آینده خویش آگاه بود .

والسلم علی . . . یوم أموت

341- علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آگاه به پاکان و ناپاکان (مؤمن و منافق) امت خویش ، از طریق علم به غیب

و ما كان الله . . . ولكن الله يجتبي من رسله من يشاء

مراد از «من رسله» - چه برخی از رسولان باشند و چه تمامی آنان - قطعاً پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) از جمله آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 7

7 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) هم اکنون شاهد سرنوشت ذلتبار مشرکان در قیامت*

ص: 262

انظر كيف كذبوا على أنفسهم و ضل عنهم ما كانوا يفترون

فعل «انظر» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. توجه به گزینش این مخاطب ویژه، این احتمال را که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در دنیا نیز با چشم ملکوتی خود شاهد صحنه های قیامت هستند، تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 10، 9، 7

7 - برخی از مردم عصر بعثت، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به امور غیبی آگاه می پنداشتند.

لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير

9 - عدم دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منافع بسیار و بروز مشکلات و سختی ها در زندگانی وی، نشانه آگاه نبودنش به غیب ها و امور نهانی است.

و لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير

«استكثرت» (مصدر استكثرت) هنگامی که پس از آن «من» آورده شود، به معنای زیاد برداشت کردن و فراوان به دست آوردن است. بنابراین «استكثرت من الخير»، یعنی منافع بسیاری را برداشت می کردم و به دست می آوردم.

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا مأمور بود تا وابسته بودن توانش را به مشیت خدا و آگاه نبودنش را به امور غیبی به مردم اعلام کند.

قل لاأملك . . . و لو كنت أعلم الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 12، 4

4 - اطلاع یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آینده و امور غیبی، توسط وحی

يعتذرون إليك إذا رجعتم

12 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعمال نهانی متخلفان، در پرتو وحی و هدایت الهی

و سیری الله عملکم و رسوله

از اینکه رؤیت تنها به خدا و رسول نسبت داده شده، استفاده می شود که ممکن است اعمال متخلفان بر دیگران مخفی باشد. گفتنی است که فاصله شدن «عملکم» میان «الله» و «رسوله» ممکن است اشاره به این باشد که علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طول علم خدا و

در پرتو آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 2

2- پیامبران الهی، بی خبر از نبوت خویش پیش از مبعوث شدن.

و ما كنت ترجوا أن يلقى إلیک الکتب

جایی که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) پیش از بعثت خویش، از آن هیچ گونه اطلاعی نداشته باشد و حتی گمان آن نیز در ذهنش جوانه نزنند؛ به طریق اولی پیامبران دیگر نیز چنین خواهند بود. بنابراین با القای خصوصیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مطلب یاد شده را می توان درباره همه پیامبران تعمیم داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 5

ص: 263

5- اطلاع از آینده و سرنوشت فرد بشر، خارج از قلمرو رسالت و مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل . . . و ما أدری ما یفعل بی و لا بکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 6

6 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به غیب

و ما هو علی الغیب بضنین

342- علم غیب معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 2

2- لزوم برخورداری معبود، از علم مطلق و آگاهی به نهانی ترین امور هستی

قل لا یعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلا الله

این بخش از آیات، در مقام اثبات توحید و رد شرک است و در این راستا است که علم مطلق الهی مطرح و به انسان یادآوری شده است که این علم فقط در اختیار خداوند می باشد و نه غیر او؛ پس غیر او شایسته برای پرستش نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 4

4- آگاهی مطلق به غیب و شهود، لازمه مقام الوهیت و خداوندگاری است .

هو الله الذی لا إله إلا هو علم الغیب و الشهده

توصیف «الله» به «عالم الغیب و الشهده»، بیان بالا را افاده می کند.

343- علم غیب ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 7

7- فرشتگان مطمئن به فسادگری و خونریزی انسان ، پیش از آفرینش وی

قالوا أتجعل فيها من يفسد فيها و يسفك الدماء

«سفک» (مصدر یسفک) به معنای ریختن است و «من . . . یسفک الدماء» (کسی که ... خونها خواهد ریخت) کنایه از کشتارهای فراوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 8 - 6

6- اطلاعات و اخبار غیبی مربوط به اهل زمین ، در اختیار فرشتگان آسمان قرار دارد .

لا یسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

ص: 264

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 5

5- موسی (ع) ، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان ، اطمینان داشت .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

إنی لأظنک یموسی مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 74 - 7,8

7- موسی (ع) ، از برخی امور غیبی ، آگاه بود .

أقتلت نفسًا زکیهً بغير نفس

آگاهی موسی (ع) از قاتل نبودن نوجوان مقتول، ممکن است از علوم غیبی آن حضرت باشد.

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت .

قال أقتلت نفسًا زکیهً بغير نفس

اعتراض موسی به خضر (ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی (ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 7

7- علمی که موسی (ع) در پی آموختن آن از خضر (ع) بود ، علم تأویل و تحلیل حوادث و شناخت حقایق پشت پرده رخداد ها بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت . . . سأنتبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبراً

345- علم غیب نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 11، 12، 13

11 - خداوند نوح (ع) رابه حقایقی پوشیده بر مردم آگاه ساخت .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

من در «من الله» می تواند برای ابتدای غایت باشد. در این صورت «أعلم من الله ...» یعنی علم من از جانب خداست و خدا

ص: 265

مرا به حقایقی آشنا کرده است. و نیز می تواند «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. یعنی من حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانم که شما نمی دانید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

12 - نوح (ع) ، آگاه به حقایقی پوشیده از مردم درباره خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد.

13 - آگاهی نوح (ع) به حقایقی از جانب خدا ، از عوامل پایداری وی در تبلیغ رسالت های الهی و خیرخواهی خالصانه برای مردم

أبلغكم رسلت ربي وأنصح لكم و أعلم من الله ما لا تعلمون

به نظر می رسد جمله «أعلم من الله . . .» به منزله تعلیلی باشد برای «أبلغكم» و «أنصح لكم». یعنی آگاه بودن من بر حقایقی پوشیده بر شما مراد در ابلاغ رسالت های الهی پایدار می سازد.

346- علم غیب یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 12

12- یعقوب (ع) حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانست که بر دیگران پوشیده و مستور بود .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق ، بر این اساس است که «من الله» به معنای درباره خدا باشد. بر این اساس مراد از «ما لا تعلمون» صفات و ویژگی های خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 95 - 3

3- یعقوب (ع) در طول فراق یوسف (ع) همواره به زنده بودن او اعتقاد داشت و آن را برای اطرافیانش اظهار می کرد .

قال أبوهم إني لأجد ريح يوسف . . . قالوا تالله إنك لفي ضللك القديم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 9،10،12،13

9- یعقوب (ع) پیش از دریافت بشارت به حیات یوسف (ع)، به زنده بودن او اطمینان داشت .

ألم أقل لكم إنى أعلم من الله ما لا تعلمون

«من الله» می تواند به معنای «از ناحیه خدا» باشد و نیز می تواند به معنای «درباره خدا» باشد. براساس معنای اول، مراد از «ما لا تعلمون» - به مناسبت مورد - زنده بودن یوسف (ع)، دیدار او و ... می باشد.

10- یعقوب (ع) برخلاف فرزندانش، به سپری شدن دوران فراقش از یوسف (ع) اطمینان داشت .

ألم أقل لكم إنى أعلم من الله ما لا تعلمون

12- آگاهی یعقوب (ع) به حیات یوسف (ع) و وصال او، دانشی بود که از ناحیه خداوند به آن حضرت افزوده شده بود .

ألم أقل لكم إنى أعلم من الله ما لا تعلمون

13- یعقوب (ع) حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانست که بر دیگران پوشیده و مستور بود .

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. بر این اساس مقصود از «ما لا تعلمون» صفات و ویژگیهای خداوند است.

347- علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 4,5,7,9,10

4- یوسف (ع) ، از علم غیب برخوردار بود .

قال لا يأتيكما طعام ترزقانه إلاّ تبأتكما بتأويله

ضمیر در «بتأويله» محتمل است به «طعام» باز گردد ، و ممکن است مراد از آن رؤیای هر یک از هم بندگان یوسف(ع) باشد. بر اساس احتمال نخست ، جمله «قال لا يأتيكما ...» حاکی از این است که یوسف(ع) ، از غیب مطلع بوده است.

5- یوسف (ع) ، بهره مندی خویش از علم غیب را برای هم بندگان زندانش فاش ساخت .

ذلکما مما علمنی ربی

7- یوسف (ع) ، پیش از آوردن غذا برای زندانیان ، نوع و خصوصیات آن را برای ایشان بیان کرد .

قال لا يأتيكما طعام ترزقانه إلاّ تبأتكما بتأويله قبل أن يأتيكما

بر این اساس که ضمیر در «تأويله» به «طعام» باز گردد، جمله «قال لا يأتيكما ..» چنین معنا می شود: یوسف(ع) گفت: «پیش از آنکه غذایی که به شما اعطا می شود، برایتان حاضر گردد، تأویل آن غذا را برای شما بیان کرده ام «مراد از تأویل طعام، ماهیت نوع خصوصیات و نتیجه آن می باشد.

9- خداوند ، آموزنده علم غیب به یوسف (ع)

ذلکما مما علمنی ربی

10- آگاهی یوسف (ع) به غیب و توان او بر تعبیر رؤیایها ، تنها بخشی از دانش موهبتی خداوند به یوسف (ع) بود .

ذلکما مما علمنی ربی

«من» در «مما» می تواند برای تبعیض باشد و محتمل است بیانگر نوع و جنس باشد. برداشت فوق ، بر اساس احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 9

9- اطلاع یوسف (ع) از آینده و آگاهی او به غیب

قضی الأمر الذی فیہ تستفتیان

مفاد «قضی الأمر . . .» تأویل و تفسیر رؤیای هم بندگان یوسف نیست؛ بلکه بیان حقیقتی است که آن حضرت در حاشیه تأویل رؤیا بیان داشت و این نشان دهنده آن است که آن حضرت علاوه بر تعبیر رؤیا، به اموری از آینده نیز آگاه بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 93 - 6

6- آگاهی یوسف (ع) از غیب و اطلاع او بر حوادثی از آینده

ص: 267

فألقوه على وجه أبي يأت بصيرًا

تأثیر پیراهن یوسف(ع) بر چشمان یعقوب(ع) و بینا شدن آنها ، از امور غیبی است و یوسف(ع) از آن آگاه بود.

348- علم فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 3

3- مخالفت فرعون با دعوت موسی (ع) ، از روی لجاجت و با آگاهی کامل از حقانیت او بود .

فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا ربّ ا

349- علم قاضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 15 - 12

12 - حاکم نمی تواند به استناد علم خویش زن زناکار و همجنس باز را کیفر دهد . *

والتى يأتين الفاحشه .. فان شهدوا

مفهوم جمله «فان شهدوا» این است که در صورت نبودن چهار شاهد، کیفری (حبس ابد) نخواهد بود؛ هر چند حاکم به آن علم پیدا کند؛ زیرا غالباً حاکم با شهادت دو یا سه نفر شاهد عادل هم علم پیدا می کند.

350- علم قانونگذاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 5

5- آگاهی کامل و دقیق ، شرط لازم برای قانون گذاران و مجریان آن

لاتنفع الشفعه إلا من أذن له .. يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

351- علم قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - آگاهی قوم ثمود، به نحوه بریدن سنگ های کوه و ایجاد خانه های سنگی

جابوا الصخر

ص: 268

352- علم قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 2

2 - اطلاع قوم عاد بر پیشینه ادیان الهی در میان اقوام پیش از خود

إن هذا إلا خلق الأولین

353- علم قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 39 - 2

2 - آگاهی یافتن قوم لوط به این حقیقت که عذاب نازل شده بر آنان ، همان است که به آن هشدار داده شده بودند .

فذوقوا عذابی و نذر

354- علم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 26 - 2

2 - کافران دوزخی ، پس از دریافت نامه اعمال خود ، از محتوا و حکم نهایی آن درباره خویش آگاه خواهند شد .

و لم أدر ما حساییه

355- علم کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 5

5 - کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از هلاکت بسیاری از امت های گذشته آگاه بوده و با آثار باستانی به جای مانده از آنان آشنا بودند .

أفلم یهد لهم کم أهلکنا . . . یمشون فی مسکنهم

جمله «یمشون...» حال برای «هم» است که به قرینه سیاق آیه، مراد مشرکان صدر اسلام می باشد. عبور آنان به دیار عاد، ثمود، لوط و ... - که مفاد جمله «یمشون...» است - زمینه ساز آگاهی آنان به حوادث مرگ بار پیشینیان بوده است. توبیخ مستفاد از همزه استفهام نیز، فرع بر آگاهی آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 133 - 9

9 - کافران عصر بعثت، از محتوای کتاب های آسمانی پیشین آگاه بودند .

أولم تأتهم بینه ما فی الصحف الأولى

ص: 269

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 2

2 - کافران عصر بعثت ، مطلع از وجود مسأله ای به عنوان قیامت و معاد در میان نسل های پیشین

لقد وعدنا هذا نحن وءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 15 - 3

3 - آگاهی کافران صدراسلام ، از وجود ادیان الهی در گذشته تاریخ

إذا تتلى عليه آيتنا قال أسطير الأولين

از این که کافران، قرآن را اسطوره ای از اساطیر پیشینیان دانسته اند، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 17 - 6

6 - آشنایی کافران صدراسلام ، با داستان باغداران یمنی

إنا بلونهم كما بلونا أصحاب الجنة إذ أقسموا

تهدید شدن کافران، به دچار شدن به سرنوشت اصحاب الجنة» - به عنوان نمونه عینی از عملی شدن تهدید خداوند - بیانگر این حقیقت است که آنان، از این داستان کم و بیش با خبر بودند؛ و گرنه این تهدید فایده نمی بخشید.

356- علم کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 66 - 8

8 - مشرکان ناسپاس ، از زشتی کار خود ، آگاهی خواهند یافت .

هم یشركون . لیکفروا بما ءاتینهم ... فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تداوم ناسپاسی در انسان ، با وجود آگاهی او از خصلت ناروای خویش ، شگفت آور و سزاوار نکوهش افزون تر

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّ عَلِيَّ ذَلِكُ لَشَهِيدٌ

357- علم کلاغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 19

19 - آگاهی غریزی کلاغ بر شیوه پنهان سازی اشیا

ص: 270

فبعث الله غراباً يبحث في الارض ليريه كيف يورى سوءه اخيه

358- علم لدنى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 62 - 14

14 - علم انبيا ، دريافت شده از خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 33 - 20، 19

19- يوسف (ع) ، ارتكاب گناه و پذيرش تقاضای زليخا و همپالگی های او را ، موجب از دست دادن علم و حکمت خدادادی خویش می دانست .

ءاتينه حكماً و علماً .. و إلاّ تصرف عنى كيدهنّ أصب إليهنّ و أكن من الجهلين

برداشت فوق ، بر این مبناست که مراد از جهل نادانی باشد. بر این مبنا می توان گفت: مقصود يوسف (ع) از جاهل شدن ، سلب گشتن علم و حکمتی است که خداوند به او عطا کرده بود (ءاتينه حكماً و علماً) «آيه 22».

20- گناه ، موجب سلب علوم خدادادی و موهبتی است .

و ءاتينه حكماً و علماً .. و إلاّ تصرف عنى كيدهنّ أصب إليهنّ و أكن من الجهلين

359- علم لدنى انبيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 96 - 14

14- آگاهی از غيب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

360- علم لدنى انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4- بقا و زوال علوم اعطایی خدا به بشر ، حتی دریافت وحی توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منوط به مشیت خداست .

وما أوتيتم من العلم إلا قليلاً. ولئن شئنا لنذهبنّ بالذي أوحينا إليك

ص: 271

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 8,9,2

2- هدف موسی (ع) و همراه وی از سفر جستوجوگرانه خود، یافتن بنده ای از بندگان خاص الهی و دارای علم لدنی بود.

فارتدا... فوجدا عبداً من عبادنا... و علمنه من لدنا

واژه «وجدنا» بیان کننده یافتن چیزی است که موسی و همراه اش در جستوجوی آن بودند و نه دیداری اتفاقی و غیر مترقبه. «لدنا» دلالت می کند که علم حضرت «خضر(ع)» دانش عادی و معمولی نبوده، بلکه از افاضات خاص ربّانی بوده است.

8- حضرت خضر (ع) از علم مخصوص و موهبتی خداوند، (علم لدنی)، برخوردار بود.

و علمنه من لدنا علماً

«من لدنا» و «من عندنا» در معنا تفاوتی ندارند و هر دو، بر داشتن منشأ الهی، دلالت می کنند.

9- علم لدنی حضرت خضر (ع)، نمودی از رحمت خاص الهی به او است.

ءاتینه رحمه من عندنا و علمنه من لدنا علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 3,4,6,7,9

3- موسی (ع) به «علم لدنی» حضرت خضر احساس نیاز می کرد.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علمت رشداً

4- موسی (ع)، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او، متواضع و فروتن بود.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علمت

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشان خضوع موسی(ع) در برابر کردار خضر(ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از تواضع موسی در برابر علم او است.

6- در دیدگاه موسی (ع)، خضر (ع)، - فردی تعلیم دیده، و علوم ویژه او، دانشی اکتسابی بود.

7- دانش ویژه خضر (ع)، برگرفته از تعلیم خداوندی بود.

عَلِّمْنِي مِنْ لَدُنَّا عَلِمًا .. مَمَّا عَلِّمْتَ رَشْدًا

9- علوم لدنی خضر، دامنه گسترده ای داشت.

تَعْلَمُنْ مَمَّا عَلِّمْتَ

«من» در «مَمَّا» معنای تبعیض دارد. موسی(ع) با این تعبیر، می گوید: «من، خواهان آموختن بخشی از آن علوم گسترده توأم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کُفِّ - 18 - 82 - 20،22

20- آگاهی خضر (ع) بر اسرار و حقایق امور عالم و نیز اطلاع او بر اراده خداوند در باره آنها، نمودی از علم لدنی وی بود.

و عَلِّمْنِي مِنْ لَدُنَّا عَلِمًا . رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَ مَا فَعَلْتَهُ عَنْ أَمْرِي

22- رخداد های داستان خضر و موسی (ع)، برخاسته از اراده خداوند و دارای تفسیری پیچیده و نیازمند آگاهی هایی ویژه است که از جانب او افزوده شود.

و ما فعلته عن أمری ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبرًا

362- علم لدنی داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 4

4- داوود و سلیمان (ع) ، دارای مقام قضاوت و برخوردار از علم خدا دادی

و داود و سلیمان . . . و کلاًءاتینا حکماً و علماً

363- علم لدنی سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 4

4- داوود و سلیمان (ع) ، دارای مقام قضاوت و برخوردار از علم خدا دادی

و داود و سلیمان . . . و کلاًءاتینا حکماً و علماً

364- علم لدنی لوط(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 1

1- حضرت لوط (ع) ، از علم و حکمت خدا دادی برخوردار بود .

و لوطاًءاتینه حکماً و علماً

یکی از معانی «حکم»، حکمت است. برداشت یاد شده مبتنی براین معنا است.

365- علم لدنی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 11

11 - برخوردار از پیامبر (صلی الله علیه و آله) از وحی ، حکمت و علم لدنی ، زمینه مصونیت آن حضرت از خطا و مایه عصمت وی از

و لولا فضل الله .. أنزل الله عليك الكتب و الحكمه و علمك ما لم تكن تعلم

جمله «و انزل الله» بیانگر علت جمله پیشین است. یعنی چون قرآن و حکمت را بر تو نازل کردیم، تلاش آنان برای انحراف تویی اثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 273

13- قرآن ، حاوی تمامی حقایق هستی که آگاهی از همه آنها در اختیار پیامبر (صلی الله علیه و آله) است . *

وَنزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيِينًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مقصود از «تبیاناً لِّكُلِّ شَيْءٍ» تمامی حقایق هستی باشد، ولی از آن جا که قرآن بر شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شد (نَزَّلْنَا عَلَيْكَ) و آن حضرت نقش تبیین حقایق قرآن را برعهده دارد (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ .. «سوره نحل / 44») از این رو می توان استفاده کرد که تمامی حقایق قرآن - که حاوی حقایق عالم است - نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجود است و ایشان بر حسب مصلحت برخی از آن حقایق را برای مردم تبیین می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 103 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در شناخت فرجام انسان ها - تعلیم دیده از جانب خداوند و بازگوکننده معارف وحی است .

هل ننبئکم

ضمیر متکلم مع الغیر در «ننبئکم» گویای این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیش خود سخن نمی گوید، بلکه آموخته های الهی خویش را ارائه می دهد.

366- علم لدنی نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 76 - 3

3- حضرت نوح (ع) ، از جانب خداوند ، از علم ، حکمت و منصب قضاوت برخوردار بود .

و لوطاً آتینه حکماً و علماً . . . و نوحاً إذ نادى

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که عبارت «نوحاً» عطف بر «و لوطاً آتینه» باشد؛ یعنی، همان گونه که به لوط (ع) علم، حکمت و .. دادیم، به نوح (ع) نیز عطا کردیم. گفتنی است واژه «حکم» هم به معنای حکمت استعمال می شود و هم به معنای قضاوت (لسان العرب).

367- علم لدنی یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- خداوند، آموزنده و اهدا کننده دانش ویژه به یعقوب (ع)

وإنه لذو علم لما علّمه

حرف «لام» در «لما علّمناه» برای تعلیل است و «ما» در آن مصدریه می باشد.

17- ناسازگار ندیدن تدبیر و برنامه ریزی در امور زندگی با حاکمیت اراده خداوند، از دانش های اعطا شده به یعقوب (ع)

وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ... إِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمَنَّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 274

11- آگاهی یعقوب (ع) به حیات یوسف (ع)، دانشی بود که از ناحیه خدا به او افاضه شده بود.

و أعلم من الله ما لا تعلمون

368- علم لدنی یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 10، 3

3- یوسف (ع) با اشاره به خدادادی بودن دانش های ویژه اش، هم بندگان خویش را به شناخت ربوبیت خدا برانگیخت.

ذلکما مما علمنی ربی

از اهداف یوسف (ع) در بیان این حقیقت که «این دانش را پروردگارم به من آموخته است» آن است که: هم بندگان زندانی خویش را با خدا و ربوبیت او آشنا کند. مخاطب قرار دادن آن دو نفر با حرف «کما» در «ذلکما» مؤید این هدف است.

10- آگاهی یوسف (ع) به غیب و توان او بر تعبیر رؤیاها، تنها بخشی از دانش موهبتی خداوند به یوسف (ع) بود.

ذلکما مما علمنی ربی

«من» در «مما» می تواند برای تبعیض باشد و محتمل است بیانگر نوع و جنس باشد. برداشت فوق، بر اساس احتمال نخست است.

369- علم لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 28 - 9

9- در دوران لوط (ع)، مناطق وسیعی از کره زمین، منطقه زیستی انسان ها بود و لوط (ع) از آنها آگاهی داشت.

إنکم لتأتون الفحشه ما سبقکم بها من أحد من العلمین

370- علم مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 8

8 - مادر موسی (ع)، پیش از افکندن او به آب، از جانب خداوند، به نجات موسی (ع) به دست یکی از دشمنان آگاه شده بود.

أوحینا.. یأخذہ عدو لی وعدو له

ص: 275

371- علم مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 11

11 - تأثیر سازنده آگاهی و پیمودن راه دین ، در تبلیغات دینی و گرایش دادن مردم به دین داری

اتَّبِعُوا مِنْ لَیْسَتَلْکُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

مقصود از جمله «و هم مهتدون» (آنان ره یافته اند) این است که پیامبران، راه دین را شناخته و آن را پیموده اند و طبیعی است کسانی که راه دین را پیموده باشند، در تبلیغ دین موفق تر خواهند بود و مردم نیز دعوت آنان را بهتر خواهند پذیرفت.

372- علم متهمدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 15

15 - شب زنده داران عابد و آخرت جوین امیدوار به رحمت الهی ، عالمان راستین و آگاهان به حقایق هستی اند .

أَمْنَ هُوَ قَنْتَ ءِأَنَاءَ اللَّیْلِ . . . وَ یَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ یَسْتَوِی الذِّیْنَ یَعْلَمُونَ وَ الذِّیْنَ

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که «الذین یعلمون»، اشاره به کسانی داشته باشد که در صدر آیه شریفه از آنان سخن به میان آمده است.

373- علم محسانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 12

12- اعطای پاداش به نیکوکاران و بهره مند ساختن آنان از علم و حکمت ، سنت الهی است .

وَ کَذَلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنِیْنَ

فعل مضارع «نجزی» در عبارت «کذلک نجزی المحسنین» حاکی از استمرار است ، و در برداشت از آن به سنت تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 7

7- اعطای حکمت و علم به محسنان از سوی خداوند ، پاداشی در برابر نیکوکاری آنان است .

ءاتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

374- علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 204 - 8

8 - محدودیت علم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 276

و من الناس من يعجبك قوله في الحيوه الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 44 - 6

6 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حقایق نهفته تاریخ زکریا و مریم، نشانگر صدق ادعای وی در ارتباط با وحی

ذلک من انباء الغیب . . . و ما کنت لدیهم اذ یلقون اقلامهم ایهم یکفل مریم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 2

2 - علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقیقت داستان عیسی (ع) و مریم (س) پس از بیان سرگذشت آنان از طریق وحی

فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العلم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 12

12 - حیات شهیدان و چگونگی آن فراتر از درک مردمان عادی و تنها در خور فهم کسانی همچون پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و لا تحسبنّ . . . عند ربهم یرزقون

از اینکه خداوند در آیات قبل همه مؤمنان را مخاطب قرار می دهد ولی در این آیه تنها خطابش را متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (و لا تحسبن به صیغه مفرد) کرده، می تواند اشاره به این معنا باشد که مضمون این آیه یعنی حیات شهیدان پس از شهادت، تنها در خور فهم پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 105 - 14

14 - وقوف و احاطه کامل پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر محتوای قرآن

إنا انزلنا إلیک الکتب بالحق لتحکم بین الناس بما اریک الله

ارتباط بین جمله «انا انزلنا الیک»، و جمله «لتحکم بین الناس» اقتضا می کند که مراد از «بما اریک الله»، همان محتوای قرآن باشد، نه آنهایی که از صریح و یا ظاهر قرآن به دست می آید، بلکه مطالبی است از بطن قرآن، که جز با تعلیم الهی راهی به آن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 5

5 - اطلاع پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حقایق کتب آسمانی گذشته

رسولنا یبین لکم کثیراً مما کنتم تخفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، دانا به حاکمیت مطلق و اراده بی چون و چرای خداوند

الم تعلم إنّ الله له ملک السموت و الارض

ص: 277

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 7

7 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را بر روحیه پیمان شکنی یهودیان عصر خویش آگاه ساخت .

ثم ینقضون عهدهم فی کل مره

به کارگیری فعل مضارع «ینقضون» به جای فعل ماضی، با اینکه سیاق آیه اقتضا می کرد که گفته شود «ثم نقضوا»، اشاره به این است که پیمان شکنی یک حالت مستمر برای یهودیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 8

8- پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاه به حقایق قرآن کریم

و ما أنزلنا علیک الکتب إلا لتبین لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 24، 15

15 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، قبل از نزول تدریجی آیات قرآن ، به آن آگاه بود . *

و لاتعجل بالقرآن من قبل أن یقضی الیک وحیه

یکی از احتمالات ذکر شده در آیه، این است که هرگاه جبرئیل آیه جدیدی را بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) می خواند، آن حضرت به دلیل آشنایی قبلی با تمام قرآن - که در شب قدر آن را دریافت کرده بود - دنباله آیه را پیشاپیش تلاوت می کرد و در این آیه، آن حضرت به سکوت کامل تا پایان وحی هر آیه امر شده است.

24 - آگاهی های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عطیه خداوند به آن حضرت

وقل ربّ زدنی علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تعالیم کتاب های آسمانی پیشین (تورات و انجیل) آگاهی داشته است .

تعبیر از کتاب های پیشین آسمانی به «الذی بین یدیه» حکایت از آگاهی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) از آنها داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 6

2 - آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به فرجام هلاکت بار قوم عاد

ألم تر کیف فعل ربک بعد

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آگاه و معترف به وابسته بودن تحولات تاریخ انسان ها به خداوند

ألم تر کیف فعل ربک بعد

استفهام در «ألم تر» تقریری و مفید اثبات است؛ یعنی، «رأیت» (دیدی و دانستی که ..).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 2

2- آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به فرجام هلاکت بار قوم ثمود

ألم تر کیف . . . و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 2

2- آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به فرجام هلاکت بار فرعون

ألم تر کیف . . . و فرعون

375- علم مردم صدر اسلام به تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 2

2- آشنایی مردم عصر بعثت با سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

استفهام در «ألم یأتکم» استفهام تقریری است؛ بنابراین معنای جمله آیا خبر آنان به شما نرسیده بود، چنین می شود: قطعاً خبر آنان به شما رسیده بود.

376- علم مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 1

1- آگاهی مردم کافر عصر بعثت ، از سرنوشت شوم اقوام کافر پیش از خود

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

استفهام در «ألم یأتکم»، تقریری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 4

4- آشنایی مردم عصر نزول قرآن، به سرنوشت هلاکت بار اقوام و ملت های تکذیب گر پیش از خود

فکیف کان نکیر

تعبیر «فکیف کان نکیر» (پس از انکار و کفر من چگونه بود؟) می رساند که مخاطبان آیات قرآن، از چگونگی کفر و عذاب اقوام پیش از خود، کم و بیش آشنا بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 3

ص: 279

3- آشنایی مردم عصر بعثت با سوابق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و معاشرت آن حضرت با آنان

و ما صاحبکم

377- علم مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 2

2- آشنایی مسلمانان، با ارزش های زندگی ابراهیم (ع) و همگامانش *

قد کانت لکم أسوه حسنه.. والذین معه

تعبیر «کانت لکم أسوه»، می تواند نظر به آشنایی مسلمانان با برنامه های ارزشی ابراهیم(ع) داشته باشد.

378- علم مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 7

7- آگاهی یهود و نصارا، از کتاب آسمانی بعد از تورات و انجیل (قرآن) پیش از نزول آن

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ

379- علم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 34 - 10

10 - مشرکان ناسپاس، از سزای ناسپاسی شان، مطلع خواهند شد.

برئهم یشرکون... فسوف تعلمون

380- علم مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 10

10 - آگاهی مشرکان ، عصر بعثت ، از سرنوشت شوم قوم عاد و ثمود

فقل أنذرتكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

نظیر و همانند آوردن برای مخاطبان، در صورتی منطقی و قابل قبول است که مخاطب از آن نظیر و همانند اطلاع داشته باشد.

ص: 280

381- علم مصریان باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 7

7- آشنایی مردم عصر فرعون از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

إتی أخاف علیکم مثل... دأب قوم نوح... و الذین من بعدهم

هشدار مؤمن آل فرعون به مردم و بازگکردن سرگذشت عبرت آموز اقوام یادشده برای ایشان، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

382- علم مطلق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 4

4- علم خداوند به اشیا، منوط به وجود فعلی آنها نیست.

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

383- علم معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 22 - 2

2- علم، قدرت، خالقیت و حیات، از ویژگی های معبود و خدای حقیقی

أفمن یخلق کمن لایخلق... و الله یعلم... و الذین یدعون من دون الله لایخلقون شیئ

آوردن عبارت «إلهکم إله واحد» پس از بیان صفات برجسته خداوند و پس از یادآوری ضعف و فتور معبودهای باطل، به منزله ذکر نتیجه آن سخنان و مشعر به نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 8 - 2

2- کسی که آفریننده هستی و مدبر و مالک و دانای به همه چیز نباشد، شایسته پرستش نیست.

اللّٰه لا اِلهَ اِلاَّ هو

برداشت فوق، حاصل ارتباط این آیه با آیات قبل بوده که خالقیت، فرمان روابی و مالکیت بر جهان و علم مطلق را به خداوند منحصر ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 98 - 6

6 - معبودی سزاوار پرستش است که بی نیاز از شریک بوده و علم او مطلق و محیط بر همه چیز باشد .

ص: 281

إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ . . . وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا

جمله «وسع» .. «بدل برای «لا إله إلا هو» است و هر دو، تعلیل برای «إِنَّمَا إِلَهُكُمُ...» می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 7,8

7 - تنها خدای آگاه به هر آشکار و نهان سزاوار پرستش است ، نه مظاهر طبیعت (چون خورشید ، ماه و ...) .

یسجدون للشمس . . . أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ ... و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

عبارت «و يعلم ما تخفون» .. «عطف بر «یخرج» و استدلال دیگری است بر این که تنها خدای یگانه سزاوار پرستش است، نه پدیده هایی چون خورشید، ماه و

8 - قدرت و علم فراگیر و نامحدود ، دو ملاک اصلی در شناخت معبود حقیقی

الذی یرج الخبء . . . و يعلم ما تخفون

«یرج الخبء» بیانگر قدرت نامحدود و «یعلم» بیانگر علم گسترده الهی است. خداوند با طرح این دو اصل، به انسان یادآوری می کند که معبود راستین باید از این دو صفت برخوردار باشد. در غیر این صورت شایسته پرستش نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 10

10 - عزت ، علم ، گناه آمرزی ، توبه پذیری ، سخت عقوبت دادن ، صاحب فضل و عطا داشتن ، از اوصاف معبود حقیقی

غافر الذنب . . . لا إله إلا هو

384 - علم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 11

11 - فرشتگان دارای ادراک و آگاهی و توانا بر اظهار نظر و تحلیل وقایع

قالوا أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 3

3 - فرشتگان در پی با خبر شدن از نام های حقایق هستی ، دانستند که آسمان ها و زمین دارای غیب و نهان است .

فلما أنبأهم .. قال ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 11

11 - علم و ایمان حضرت عیسی (ع) و فرشتگان مقرب الهی به قیامت و محشور شدن به پیشگاه خداوند ، مانع استکبار آنان از بندگی خدا

لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله و لا الملائكة .. فسيحشرهم إليه جميعاً

ص: 282

جمله «و من . . .» جمله حالیه و بیان علت از جمله سابق است. یعنی امکان ندارد مسیح و فرشتگان از عبادت خدا امتناع کنند؛ چون حشر انسان و ملائکه به سوی خدا حتمی است و مسیح و فرشتگان از آن آگاهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 14

14 - عن أبي عبد الله (ع) في قوله: «قضى أجلا و أجل مسمى عنده» قال: الأجل الأول هو ما نبذه إلى الملائكة و الرسل و الأنبياء و الأجل المسمى عنده هو الذي ستره الله عن الخلائق.

امام صادق (ع) درباره سخن خداوند «قضى أجلا . . .» فرمود: اجل اول، اجلی است که خداوند فرشتگان و رسولان و انبیا را از آن آگاه نموده و اجل معین را که نزد اوست، از تمام خلائق پنهان داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 18

18 - علم و عقیده ملائکه به آگاهی خداوند از کردار انسانها

بلی إن الله علیم بما کنتم تعملون

برداشت فوق بر این اساس است که «بلی إن الله . . .» کلام ملائکه در برابر ادعای کافران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 7

7 - اطلاع فرشتگان از بهشت برین و خصوصیات آن

تَنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ . . . و أُبَشِّرُوا بِالْجَنَّةِ . . . و لَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 79 - 2

2 - دانش و آگاهی فرشتگان، نسبت به حقایق ثبت شده در لوح محفوظ

فی کتب مکنون . لایمسه إلا المطهرون

در صورتی که ضمیر «لایمسه» به «کتاب مکنون» بازگردد، مراد از «مس» (لمس کردن)، آگاهی و اطلاع یافتن و مراد از «المطهرون»

فرشتگان الهی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 85 - 2

2- خداوند و فرشتگان مرگ، از افراد حاضر در کنار محتضر، به وی نزدیک تر و به وضع و حال او آگاه تراند.

و نحن أقرب إليه منكم

385- علم ملائکه ثبت عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 283

1 - کاتبان نامه عمل ، به تمامی کار ها و نیت های انسان آگاه اند .

یعلمون ما تفعلون

دانستن تمام ویژگی های «عمل»، بدون دانستن انگیزه انجام دادن آن، امکان پذیر نیست. بنابراین علم به «ماتفعلون»، علم به هدف از انجام دادن آن نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - کاتبان نامه عمل از انجام دادن کار های خیر ابرار آگاه شده ، آن را ثبت می کنند .

کتبین . یعلمون ما تفعلون . إنّ الأبرار لفی نعیم

386 - علم ملائکه عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - فرشتگان مأمور عذاب قوم لوط ، به حضور کسانی از قوم لوط که شایسته نجات اند ، آگاه بودند .

قالوا نحن أعلم بمن فیها لننجیته

7 - ملائکه عذاب قوم لوط ، پیشاپیش از عذاب شدن همسر لوط خبر داشتند و او را از نجات یافتگان نمی دانستند .

لننجیته و أهله إلاّ امرأته كانت من الغبرین

«غابر» ماندن پس از سپری شدن چیزی است که با او بوده است (مفردات راغب)

387 - علم ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اطلاع بلقیس از مقام معنوی و قدرت سلیمان (ع) و تسلیم شدنش در برابر او ، قبل از رسیدن به دربار وی

وَأوتينا العلم من قبلها وكنّا مسلمين

ضمير «من قبلها» به آیه و بینه برمی گردد که از عمل خارق العاده دربار سلیمان به دست می آید.

388- علم منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 14 - 10

10 - منافقان ، آگاهانه متوسل به سوگند های دروغ می شدند .

و يحلفون على الكذب و هم يعلمون

ص: 284

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 2

2 - موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود .

ویسر لی امری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 3

3 - خداوند در وادی طوی (در کوه طور) موسی (ع) را بر اجابت خواسته هایش آگاه ساخت .

قد أتیت سؤلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 2

2 - اعطای حکمت و دانش به موسی (ع) از سوی پروردگار در پی فرار او از نظام فرعونی

ففررت منکم .. فوهب لی ربی حکماً

واژه «حکم» می تواند مرادف «حکومت» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) باشد و نیز می تواند معادل «حکمه» و به معنای دانش و معرفت باشد. برداشت یاد شده بر پایه معنای دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 2

2 - اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اطلاع یافتن موسی (ع) از توطئه برای قتل خود به دست فرعون

ذرونی اَقْتَلَ موسی . . . وَقَالَ موسی اِنِّیْ عِذْتُ بِرَبِّیْ وَرَبِّکُمْ مِنْ کُلِّ مُتَكَبِّرٍ

390- علم مؤمن آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6 - آگاهی کامل مؤمن آل فرعون، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

ص: 285

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ .. دَابِّ قَوْمِ نُوحٍ ... وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 18

18 - مؤمن آل فرعون، برخوردار از معرفت عمیق نسبت به معارف الهی (مانند خداشناسی، معاد، تاریخ و مسؤلیت پیامبران)

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ .. يَوْمِ التَّنَادِ ... كَذَلِكَ يَضِلُّ اللَّهُ مِنْهُ مَسْرَفٌ م

391- علم مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 13

13 - آگاهی مؤمنان به ارزش ایمان، مانع خودکم بینی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا .. وَانْتُمُ الْإِعْلُونَ أَنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

چون فرض شده که مخاطبین آیه مؤمن هستند و مؤمن برتر است و نباید در مقابل کافران احساس ضعف کند (ولا تهنوا ..)؛ بنابراین ضعف و اندوه مؤمنان، ناشی از غفلت آنان به ارزش ایمان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 3

3 - مؤمنان، برخوردار از نعمت دانش و معرفت

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 9، 7

7 - اذعان داوود و سلیمان (ع) به وجود کسانى عالم تر و برتر از ایشان در میان بندگان مؤمن خدا

وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

9 - علم و آگاهی فزون تر، از ملاک های برتری مؤمنان بر یکدیگر

وقالا الحمد لله الذي فضّلنا على كثير من عباده المؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 22 - 6

6 - مؤمنان ، برخوردار از معرفت و نور هدايت الهى

فهو على نور من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 52 - 9

ص: 286

9 - مؤمنان ، مردمی دانا به منشأ روزی ها و آگاه به وجود آیات و نشانه های خداوند در فراخی و تنگی رزق و روزی

أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

392- علم نسل اهل بیت (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 12

12 - « سَلِّمُ بْنُ قَيْسٍ قَالَ : خَرَجَ عَلَيْنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (ع) . . . فَقَالَ . . . وَالْعِلْمُ فِي عَقْبِنَا إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ ثُمَّ قَرَأَ « وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ » ثُمَّ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) عَقِبَ إِبْرَاهِيمَ وَنَحْنُ أَهْلُ الْبَيْتِ عَقِبَ إِبْرَاهِيمَ (ع) وَ مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) ;

سلیم بن قیس می گوید: حضرت علی (ع) به سوی ما بیرون آمد و فرمود: علم در نسل ما است تا برپایی قیامت. سپس آیه «و جعلها کلمه باقیه فی عقبه» را تلاوت نمود، و فرمود: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از نسل ابراهیم (ع) است و ما اهل بیت از نسل ابراهیم (ع) و محمد (صلی الله علیه و آله) هستیم».

393- علم نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 37 - 2

2- نوح (ع) پیش از مأموریتش برای ساختن کشتی ، به چگونگی (اندازه ، شکل و . . .) آن آگاه بود .

واصنع الفلک

ظاهر این است که «ال» در «الفلک» عهد ذهنی است و اشاره به سفینه ای خاص دارد که نوح (ع) به آن آشنایی داشت. براین اساس خداوند، پیش از فرمان به ساختن کشتی، طرح و دورنمایی از آن را به او نشان داده بود. گفته شده که آن حضرت کشتی مورد نظر را در رؤیا دیده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 7

7 - دوراندیشی و آینده نگری نوح (ع) و آگاهی کامل آن حضرت از وضعیت اجتماعی و فرهنگی جامعه خویش

إِنكُ إِن تَذَرَهُمْ يَضَلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 12

12 - نیل به حقیقت ، مولود امتزاج علم ، عبادت و اخلاق

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

ص: 287

395- علم و ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 5

5 - نقش مثبت و سازنده علم در ایمان به قرآن و دیگر کتب آسمانی

لكن الرسخون فى العلم . . . يؤمنون بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 5

5 - توجّه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، هدایتگر تقوایبشگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن . . . هدی و موعظه للمتّقین

396- علم و تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 6، 12

6 - مسؤولیت انسان در برابر قانون ، پس از دریافت آن

فان زللتم من بعد ما جاءتکم البینات

در برداشت فوق، «بینات»، به قوانین تفسیر شده است.

12 - آگاهی از عزت و حکمت الهی ، زمینه تسلیم در برابر خداوند و دوری از متابعت شیطان

ادخلوا فی السلم . . . و لا تتبعوا . . . ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 12

12 - مسؤولیت خطیر عالمان دینی

سلّ بنی اسرائیل کم اتیناهم من ایه بینه

چون تحریف و تبدیل از کسانی میسر است که به آیات الهی، آگاهی داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 10

10 - مسؤولیت دانشمندان و صاحبان هر فن ، در برابر شناخت ها و آگاهیهایشان

و لا یأب . . . کما علّمه الله

جمله «کما علّمه الله» می تواند بیان علّت لزوم کتابت بر توانای به نویسندگی باشد و همواره علّت، نشانگر یک قاعده کلی است. بنابراین هر علمی مسؤولیت آفرین است.

ص: 288

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 86 - 1

1 - بازگشت به کفر (ارتداد) پس از ایمان آگاهانه و پس از گواهی دادن بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موجب محرومیت از هدایت الهی

کیف یهدی الله قوماً کفروا . . . و جاءهم البینات و الله لا یهدی القوم الظالمین

قید آگاهانه از «جاءهم البینات» استفاده می شود.

397- علم و توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 10

10 - نقش علم ، در فهم وحدانیت خدا و اقرار به آن

شهد الله . . . و اولوا العلم

398- علم و حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 18

18 - کمال و ارزش والای علم در همراهی و آمیختگی آن با حکمت است .

و کان الله علیماً حکیماً

399- علم و عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 12

12 - نیل به حقیقت ، مولود امتزاج علم ، عبادت و اخلاق

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 196 - 22،23

22 - توجّه به شدّت عقاب خداوند ، زمینہ ساز انجام کامل تکالیف الہی

و اتمّوا الحج و العمرہ . . . و اعلموا انّ اللّٰہ شدید العقاب

ص: 289

23 - توجّه به شدّت عقاب الهی ، زمینه ساز تقواست .

و اتقوا الله و اعلموا انّ الله شديد العقاب

بنابر اینکه «و اعلموا ..»، به منزله علّت برای «و اتقوا الله» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 9

9 - توجّه به آگاهی خداوند از اعمال ، ترغیبی بر انجام اعمال نیک

فمن فرض فيهن الحج . .. و ما تفعلوا من خير يعلمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 5,6,12

5 - لغزش ، پس از علم ، پذیرفتنی نیست .

و لا تتبعوا .. فان زللتن من بعد ما جاءتكم البينات

6 - مسؤولیت انسان در برابر قانون ، پس از دریافت آن

فان زللتن من بعد ما جاءتكم البينات

در برداشت فوق، «بينات»، به قوانین تفسیر شده است.

12 - آگاهی از عزت و حکمت الهی ، زمینه تسلیم در برابر خداوند و دوری از متابعت شیطان

ادخلوا في السلم . .. و لا تتبعوا ... ان الله عزيز حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 8

8 - توجه به سختی ها و مصائب گذشتگان ، تسلی بخش مؤمنان در تحمل مشکلات

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يأتكم مثل الذين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 23

23 - آگاهی از احاطه علمی خداوند بر همه چیز ، زمینه ساز عمل به احکام الهی است .

ولا تمسکوهنّ ضراراً .. و اعلموا انّ الله بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 20

20 - توجه به دانایی خداوند به اسرار درون ، منشأ پرهیز از تیات ناشایسته درونی

و اعلموا انّ الله یعلم ما فی انفسکم فاحذروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 17

17 - توجه به نظارت خداوند ، زمینه ساز عمل به احکام الهی و کسب تقوا

ص: 290

و ان طَلَّقْتُمُوهُنَّ . . . ان الله بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 7

7 - توجّه و ایمان به علم مطلق خداوند ، برانگیزاننده آدمی برای اقدام به پیکار در راه او

و قاتلوفی سبیل الله و اعلموا انّ الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 25

25 - توجه به دانایی گسترده خداوند ، زمینه پرهیز آدمی از ظلم و سرپیچی نسبت به فرمان های الهی

و الله علیم بالظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 20

20 - بینش محدود آدمی ، منشأ اعتراض وی به افعال الهی

قالوا انی . . . و الله واسع علیم

جمله «و الله واسع علیم» تعریضی به مُعترضین است که شما بینشی محدود دارید و لذا اعتراض به گزینش طالوت (افعال الهی) می کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 14

14 - توجّه به گستردگی بخشش های الهی و دانایی گسترده او ، زمینه ساز انفاق و کار های نیک

مثل الذین ینفقون . . . و الله واسع علیم

کلمه «واسع» در برداشت فوق به معنای «واسع فضله» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 6

6- توجه به پاداش های الهی برای انفاق در راه خدا ، برانگیزنده آدمی به انفاق

لهم اجرهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 267 - 13

13- توجه به غنای الهی و ستایش وی از انفاق کنندگان ، برانگیزنده آدمی به انفاق از اموال پاکیزه خویش

و اعلموا ان الله غنی حمید

مقصود از توجه دادن مؤمنان به بی نیازی خداوند و نیز ستایش وی از انفاق کنندگان، ایجاد انگیزه انفاق صحیح در آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 291

19 - توجه به مراقبت دائمی خداوند، زمینه ساز رعایت تقوای الهی و اهتمام به خویشاوندان

و اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 5

5 - بیان خسارت های دشمن در جنگ، زمینه ای برای تقویت روحیه مجاهدان در رویارویی با آنان

ان تكونوا تألمون فانهم يألمون كما تألمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 39

39 - ترک عمدی عمل به احکام الهی، علی رغم اقرار به حقانیت آنها، موجب تباهی عمل آدمی

و من یکفر بالایمن فقد حبط عمله

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: من ترک العمل الذی اقر به . . .

کافی، ج 2، ص 387، ح 12؛ نورالثقلین، ج 1، ص 595، ح 67.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 23

23 - توجه به نظارت خداوند بر اعمال، زمینه پرهیز از تبهکاری و اعمال ناپسند

و الله بصیر بما تعملون

از اهداف بیان آگاهی خدا به اعمال و رفتار آدمیان، این است که آنان را متوجه نظارت دائمی خداوند کند تا شاید از اعمال ناروا پرهیز کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - لزوم توجه دادن خطاکاران به رحمت و آمرزش گسترده الهی برای ترغیب آنان به توبه و استغفار

افلا یتوبون . . . و الله غفور رحیم

هدف از یادآوری صفت آمرزندگی خداوند و رحمت گسترده او پس از فراخوانی خطاکاران به بازگشت و توبه، ترغیب آنان به استغفار می باشد و این درسی است برای همه کسانی که خواهان توبه و بازگشت انسانها بسوی خداوند هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 55 - 9، 2

2 - شناخت ربوبیت الهی ، مستلزم روی آوری انسان به دعا به درگاه اوست .

إن ربکم الله الذی . . . ادعوا ربکم تضرعاً

بیان ضرورت دعا پس از بیان ربوبیت خداوند و تدبیر جهان هستی از سوی او می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

9 - توجه به ربوبیت خداوند ، برانگیزنده آدمی به دعا به درگاه او

ص: 292

هدف از بیان ربوبیت خدا به انسانها، در ضمن دعوت آنان به دعا به درگاه او، ایجاد انگیزه دعا در ایشان است. یعنی باور به ربوبیت خدا همان و روی آوری به درگاه او همان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 23

23 - توجه به ربوبیت خدا و علم همه جانبه او، مستلزم توکل کردن بر وی و پایداری در برابر تهدید دشمنان

وسع ربنا کل شیء علماً علی الله توکلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 2

2 - عقاید و رفتار آدمی، باید بر علم و آگاهی استوار باشد.

و لا تتقف ما لیس لک به علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 8

8 - عمل انسان، الزاماً مطابق با آگاهی ها و دانش های او نیست.

و ما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 19

19 - توجه انسان به بازگشت به خدا و اعتقاد به آن، عامل مقاومت در برابر ولایت کافران

لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء... و الی الله المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 4،5،8

4- توجه به علم و قدرت مطلق الهی ، مقتضی پرهیز از قهر او *

و يحذركم الله نفسه .. قل ان تخفوا ما في صدوركم ... يعلمه الله

5- توجه به علم الهی نسبت به آشکار و نهان و قدرت مطلق او ، مانع سوء استفاده از تقیه

الآن تتقوا منهم تقیه .. قل ... والله على كل شيء قدير

8- توجه به علم مطلق خداوند و ایمان به آن ، مانع توجیه کاری

الآن تتقوا منهم .. ويعلم ما في السموات و ما في الارض

401- علم و کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 293

9- مقتضای حکمت الهی، عقابِ خطاکاران پس از بیان احکام و ارائه ادله روشن است.

فان زللتم من بعد ما جاءتکم البیّنات . . ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- انحراف، پس از آمدن آیات الهی، موجب کیفر سخت خداوند

و من یدل نعمه الله . . فان الله شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- افترا و دروغ بستن آگاهانه به خداوند (بدعت)، ظلمی است بزرگ.

فمن افتری . . فاولئک هم الظالمون

ضمیر فصل، دلالت بر بزرگی ظلم می کند.

402- علم و مسؤولیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- هدایت و شناخت حق، مسؤولیت آفرین است.

من بعد ما تبین له الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مسؤولیت عالمان دینی، در قبال علم خویش به کتب الهی

و لکن کونوا ربّائین بما کنتم تعلّمون الكتاب و بما کنتم تدرسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 22

22 - هابیل ، انسانی خدانشناس ، پرهیزگار ، آگاه به معارف الهی و برخوردار از ادب و منطق در روابط اجتماعی

قال انما يتقبل الله من المتقين

تصریح نکردن هابیل به بی تقوایی قابیل، حاکی از ادب اوست و تبیین علت پذیرش و رد اعمال، حاکی از اندیشه منطقی و آشنایی او با معارف الهی است.

ص: 294

404- علم هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 7

7- گمراهی هواپرستان و محرومیت آنان از هدایت الهی ، به رغم برخورداری آنان از علم و آگاهی

و أضلّه الله علی علم

مراد از «علی علم» ممکن است علم هواپرستان باشد.

405- علم یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 14,18,19

14- یعقوب (ع) از دانشی ویژه برخوردار بود .

و إنه لذو علم لما علّمه

نکره آوردن «علم» حاکی از ویژگی آن است.

18- توصیه های یعقوب (ع) به فرزندان خویش (لزوم توکل بر خدا و به کارگیری اسباب و علل) جلوه ای از علم ویژه او بود .

ادخلوا من أبوب متفرقه . . . و علیه فلیتوکل المتوکلون ... إنه لذو علم لما علّمه

19- پیش بینی و احساس خطر یعقوب (ع) برای فرزندانش در دومین سفرشان به مصر ، جلوه ای از علم ویژه آن حضرت

لاتدخلوا من باب وحد . . . إنه لذو علم لما علّمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 16

16- « عن أبي عبد الله (ع) قال : قدم أعرابيّ علی یوسف . . . قال له یوسف : . . . فإذا مررت بوادی كذا و كذا فقف فناد : یا یعقوب ! یا

یعقوب ! فإنه سیخرج إليك رجل . . . فقل له : لقيت رجلاً بمصر و هو یقرئك السلام و یقول لك : إن وديعتك عند الله عزوجل لن تضیع ،

قال : فمضی الأعرابیّ . . . فأبلغه ما قال له یوسف . . . فكان یعقوب (ع) یعلم أن یوسف (ع) حیّ لم یمت و أن الله تعالی ذكره سیظهره

له بعد غیبه و كان یقول لبنيه : « إني أعلم من الله ما لاتعلمون » . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: بادیه نشینی بر یوسف وارد شد . . یوسف به او گفت: ... آن گاه که بر فلان وادی گذر کردی بایست و صدا بزنی: ای یعقوب، ای یعقوب! پس مردی به سوی تو بیرون خواهد آمد ... به او بگو مردی را در مصر ملاقات کردم که تو را سلام رساند و گفت: امانت تو نزد خدا هرگز از بین نمی رود. امام فرمود: آن بادیه نشین رفت ... و گفتار یوسف را به یعقوب ابلاغ کرد ... پس یعقوب می دانست یوسف زنده است و نمرده و خدای تعالی به زودی او را پس از غیبت، آشکارش خواهد کرد و همواره به پسران خویش می گفت: «إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ»...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 7

7 - ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، مردان علم و عمل

ص: 295

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «الأبصار» کنایه از علم و «الأیدی» کنایه از عمل باشد.

406- علم یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 15

15- یوسف (ع) آگاه به بهره مندی ابراهیم و اسحاق (ع) از نعمت های کامل الهی

كما أتمها علی أبویک من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 2,9

2- یوسف (ع) در سن جوانی و رسیدن به رشد عقلی و جسمی، به حکمتی والا و علمی گسترده دست یافت .

و لما بلغ أشده ءاتینه حکماً و علماً

نکره آوردن «حکماً» و «علماً» حکایت از عظمت حکمت و علمی دارد که خداوند به یوسف(ع) عطا فرموده بود. اسناد «آتی» به ضمیر متکلم «نا» مؤید این حقیقت است. و از آن رو که خداوند داستان مراده زلیخا را پس از بیان بهره مندی یوسف(ع) از علم و حکمت مطرح می کند، معلوم می شود که او در عنفوان جوانی به حکمت و علم دست یافته بود؛ زیرا محتمل نیست که زلیخا پس از گذشت جوانی یوسف(ع) - مثلاً در سنین سی و یا چهل سالگی - خواهان وصال او بوده باشد.

9- بهره مندی یوسف (ع) از حکمت و علم، پاداشی الهی بر نیکوکاری او بود .

ءاتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

«جزاء»(مصدر نجزی) به معنای سزا و پاداش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 19

19- «عن الرضا (ع) : . . . فی قوله تعالی : «...إنی حفیظ علیم» قال : حافظ لما فی یدیّ عالم بكل لسان ;

از امام رضا(ع) . . . درباره سخن خدا «...إنی حفیظ علیم» روایت شده است که فرموده: مراد این است که نگه دارنده چیزی هستم که در

تصرف من است و آگاه به همه زبانها می باشم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 26، 21

21- موفقیت یوسف (ع) در طرح و اجرای نقشه برای ننگه داشتن بنیامین ، جلوه ای از برتری او بر برادران خویش و نمودی از دانش افزون تروی

کذلک کدنا لیوسف . . . نرفع درجت من نشاء و فوق کل ذی علم علیم

مصدق مورد نظر برای «من نشاء» یوسف(ع) است.

26- برادران یوسف برخوردار از علم و دانش و یوسف (ع) عالم تر و آگاه تر از همه آنان

و فوق کل ذی علم علیم

ص: 296

بر اساس اولین معنایی که برای جمله فوق در برداشت قبل آمد ، مصداق مورد نظر برای «علیم» یوسف است و مصداق «کل ذی علم» برادران او هستند.

407- علم یوشع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 9

9- خدمت کار موسی (یوشع) به شرارت شیطان و سلطه او بر ذهن انسان ، آشنا بود .

ما أنسنیه إلاّ الشیطن أن أذکره

408- علم یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 7

7 - یهودیان خود نیز بر بی پایه بودن ادعایشان (تقدیر بهشت برای آنان) واقفند .

إن کانت لکم الدار الآخره . . . و لتجدنهم أحرص الناس

جمله های «لتجدنهم . . .» و «یود أحدهم ...» را می توان ناظر به ادعای یهود (إن کانت ... در آیه 94) دانست؛ یعنی، شما یهودیان از یکسو مدعی هستید که سرای آخرت از آن شماست و از سوی دیگر آرزوی ماندگار شدن در حیات دنیا را دارید، این نشان می دهد که خود شما نیز آن ادعا را باور ندارید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 7

7 - یهود ، با ادعای دانش وافر ، خود را از تعالیم انبیا بی نیاز می پنداشتند .

و قولهم قلوبنا غلف

برداشت فوق بر این اساس است که «غلف» جمع غلاف به معنای ظرف باشد. بر این مبنا، مقصود یهود از جمله «قلوبنا غلف» این است که دل‌هایشان آکنده از دانش است و نیازی به تعالیم انبیا ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- آگاهی یهود و نصارا، از کتاب آسمانی بعد از تورات و انجیل (قرآن) پیش از نزول آن

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ

409- علوم قبل از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 297

6- وجود برخی علوم و معارف صحیح الهی در میان مردم قبل از نزول قرآن

إن الذین أُوتوا العلم من قبله

410- عوامل ازدیاد علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 8

8 - افزایش معرفت و ایمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نتیجه نزول وحی

ما کنت تدری ما الکتب و لا الإیمن

پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از وحی از معارف توحیدی مطلع بود و به آن ایمان داشت. از این نکته استفاده می شود که نزول وحی بر ایمان و معرفت آن حضرت افزوده بود.

411- عوامل رشد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 5

5 - بالا بردن معرفت و عبرت آموختن بشر، فلسفه و قلمرو داستان سرایی های قرآن

كذّبت قبلهم قوم نوح . . . و لقد ترکنها ءایه فهل من مدّکر

412- عوامل زوال علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 20، 19

19- یوسف (ع)، ارتکاب گناه و پذیرش تقاضای زلیخا و همپالگی های او را، موجب از دست دادن علم و حکمت خدادادی خویش می دانست.

ءاتینه حکمًا و علمًا . . . و إلاّ تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ و أکن من الجهلین

برداشت فوق، بر این مبناست که مراد از جهل نادانی باشد. بر این مبنا می توان گفت: مقصود یوسف (ع) از جاهل شدن، سلب گشتن

علم و حکمتی است که خداوند به او عطا کرده بود (ءاتیناه حکماً و علماً) «آیه 22».

20- گناه، موجب سلب علوم خدادادی و موهبتی است.

وءاتینه حکماً و علماً .. و إلاّ تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ و أکن من الجهلین

ص: 298

413- عوامل شناخت علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 14

14 - توجه به آفرینش زمین و آسمان و مراحل آن ، عامل پی بردن انسان به قدرت و علم نامحدود خداوند

أنتکم لتکفرون بالذی خلق .. ذلک تقدیر العزیز العلیم

414- غفلت از علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 19

19 - خودستایی ، زاییده غفلت انسان از علم احاطه دار خداوند

هو أعلم بکم .. فلا تزکوا أنفسکم

تقریب «فلا تزکوا أنفسکم» بر «هو أعلم ..»، نشانگر آن است که تزکیه نفس و ستایش های دروغین انسان از خویش، نتیجه غفلت او از علم نامحدود خداوندی است.

415- غفلت از علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 3

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده .. ألم يعلموا أن الله يعلم ... وأن الله علم الغی

416- فضیلت علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 13

13 - توجه به علم خداوند نسبت به انفاق ها و اعمال خیر ، برانگیزنده آدمی به انفاق و انجام آن اعمال

و ما تنفقوا من خير فان الله به عليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 58 - 2

2- علم و روشن بینی ، از فضایل و ارزش های انسانی و الهی

و ما يستوى الأعمى والبصير

ص: 299

417- قرآن و علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 8

8 - احکام و قوانین قرآن ، مبتنی بر علم و عقل

وإن احکم بینهم بما أنزل اللّٰه . . . افحکم الجهلیه یبغون

جهل - در لغت - مقابل عقل و نیز علم، کاربرد دارد.

418- کتاب علم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 3

3 - خداوند اطلاعات دقیق درباره هر چیزی را در کتابی معین (لوح محفوظ) ثبت کرده است.

ما فرطنا فی الکتب من شیء

مراد از «الکتاب» می تواند لوح محفوظ و یا هر جایگاه دیگری برای ثبت اطلاعات کامل درباره موجودات باشد.

419- کتمان علم هنگام نیازهای جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 13

13- کتمان دانش به ویژه در هنگام نیاز جامعه به آن ، امری به دور از شأن انسان های پاک و نیکوکار

قال تزرعون .. إلا قليلاً مما تأکلون

420- کمال علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 61 - 5

5- علم و قدرت خدا ، کامل و بی نقص است .

ذلك بأنّ الله يولج الليل . . . وأنّ الله سميع بصير

421- كيفر تكذيب علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 300

1 - بی اعتقادی به علم مطلق و فراگیر پروردگار ، پنداری نادرست و هلاکت بار

و ذلکم ظنکم الذی ظننتم بر بکم اُردیکم

422- کیفیت استفاده از علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 14

14 - لزوم به کارگیری علم و قدرت ، در مسیر صلاح و سازندگی و جلب رضایت خداوند

و لقد آتینا داود و سلیمان علماً .. و آتینا من کلّ شیء... و أن أعمل صلحاً

423- گمراهی با علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 5

5 - لغزش ، پس از علم ، پذیرفتنی نیست .

و لا تتبعوا .. فان زللتم من بعد ما جاءکم البینات

424- مبدأ علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 - 24

24 - معارف و دانش ها ، پرتویی اندک ، از دانایی خداوند

و لا یحیطون بشیء من علمه الا بما شاء

425- متحجران و علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 12

12 - انسان های واپسگرا و مرتجع ، گریزان از علم و هدایت

تعالوا إلی ما أنزل اللّٰه .. قالوا حسبنا ما وجدنا علیه ءاباءنا اولو کان ءاباؤهم

ص: 301

426- محدوده اعتبار علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 8

8- محدودیت شناخت انسان به ظواهر امور ، دلیل قابل اعتماد نبودن آرای وی در قبال رأی خداوند است .

اللّٰهُ اَعْلَمُ . . . له غیب السموت و الارض

خداوند، برای پایان بخشیدن به بحث ها و ایرادهای بشری در زمینه مسائلی که خود، به صراحت، نظر خویش را بیان داشته، به این نکته اشاره کرده است که علم اش، قابل مقایسه با علم بشر نیست؛ زیرا، او مالک غیب است و بشر گرفتار ظاهر.

427- محدوده علم ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 70 - 8

8- حضرت ابراهیم (ع) به ماهیت مهمانان خویش (فرشته بودن آنان) تا پیش از معرفی خودشان ، پی نبرده بود .

قالوا لاتخف انا ارسلنا الی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 57 - 3

3- ابراهیم (ع) پیش از اظهار فرشتگان از مأموریت خودشان برای عذاب قوم لوط ، از آن آگاه نبود .

قال فما خطبکم ائها المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 3

3- آگاهی های ویژه ابراهیم (ع) محدود بود .

قد جاءنی من العلم

چنانچه «من» در «من العلم» برای تبعیض باشد و «من العلم»، حال برای «ما»، نکته یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 32 - 4

4 - حضرت ابراهیم (ع) احتمالاً، از وجود کسانی در میان قوم لوط که رفتار آنان را نداشتند، خبر نداشت.

قال إنّ فيها لوطاً قالوا نحن أعلم بمن فيها

از این که ابراهیم(ع) پس از شنیدن تصمیم ملائکه برای عذاب قوم لوط، تنها، از سرنوشت حضرت لوط(ع) ابراز نگرانی کرد، و ملائکه، در جواب از کسان دیگری هم خبر دادند، نشان دهنده این حقیقت است که آن حضرت، احتمالاً از آن افراد خبر نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 25 - 11

ص: 302

11 - محدودیت قلمرو علم ابراهیم (ع)

قال سلم قوم منکرون

از این که حضرت ابراهیم(ع) میهمانان خویش را نشناخت، برداشت بالا استفاده می شود.

428- محدوده علم استهزاگران آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 9 - 7

7 - تقادان و عیب جوین آیات الهی ، دارای آگاهی های محدود و نگرش های جزئی و نارسا نسبت به آن

و إذا علم من آیتنا شیءاً اتّخذها هزواً

429- محدوده علم اکثریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 1

1 - شناخت و آگاهی اکثریت مردم ، محدود به مظاهر ناچیزی از زندگی دنیا است .

یعلمون ظهراً من الحیوه الدنیا

نکره آوردن واژه «ظاهراً» به منظور تحقیر و بیان بی ارزش بودن ظاهر زندگی دنیا است.

430- محدوده علم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 13

13 - پیامبران الهی ناآگاه به امور غیبی

قالوا لاعلم لنا انک انت علم الغیوب

جمله «انک انت ..» می رساند که متعلق علم در «لا علم لنا»، امور غیبی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - انسان ها و حتی پیامبرانی همانند مسیح (ع) ناآگاه به آنچه خداوند در درون ذات خویش دارد .

تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک

19 - توجه به محدودیت دانش پیامبران (ع) بازدارنده آدمی از باور به الوهیت آنان

و لا اعلم ما فی نفسک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 303

8 - هود - 11 - 70 - 9

9- محدودیت علم و آگاهی پیامبران

فما لبث أن جاء بعجل حنيد. فلما رء آيديهم لاتصل إليه نكرهم و أوجس منهم خيفه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 5

5- محدودیت علم و آگاهی پیامبران

قالوا يلوط إنا رسل ربك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - يوسف - 12 - 15 - 2

2- امکان بی اطلاع بودن پیامبران از اندیشه و افکار دیگران

إنا له لحفظون . . فلما ذهبوا به و أجمعوا أن يجعلوه في غيبث الجب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 7

7- آگاهی پیامبران حتی پیامبران اولوالعزم از امور ، محدود بود .

إذ دخلوا عليه . . قال إنا منكم وجلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - حجر - 15 - 57 - 4

4- علم انبیا حتی اولوالعزم آنان ، محدود است .

قال فما خطبكم أيها المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 3

3- آینده قطعی و تغییرناپذیر ، غیرقابل پیش بینی ، حتی برای پیامبران است .

و لا تقولنّ لشيءٍ إني فاعل ذلك غداً . إلا أن يشاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 13

13- علم پیامبران ، محدود و قابل افزایش است .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 8 - 4

4- دانش و علم پیامبران ، محدود است .

ص: 304

قال ربّ أتى يكون لى غلم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 10

10 - علم پیامبران دارای محدودیت است .

ما منعك . . . لا تأخذ بلحيتي . . . إني خشيت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 22

22 - علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر علم خداوند محدودیت داشت و قابل افزایش بود .

وقل ربّ زدني علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 6

6- رسالت فرستادگان الهی ، مستلزم آگاهی ایشان نسبت به همه امور غیبی نیست .

قل ما كنت . . . و ما أدري ما يفعل بي ولا بكم

خداوند، در این آیه از یک سو رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را تأیید کرده و از سوی دیگر بیان داشته است که پیامبر ممکن است، حتی از سرنوشت شخص خویش بی اطلاع باشد؛ زیرا او تنها پیامدار انذارهای خداوند است و این منصب مستلزم اطلاع وی بر همه حقایق نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 5

5- عدم ملازمه میان پیامبری و علم به همه امور هستی و مسائل خارج از محدوده هدایت گری

قال إنّما العلم عند الله و أبلغكم ما أرسلت به

تأکید هود(ع) بر این که وظیفه او، ابلاغ رسالت است - و نه اجابت همه خواسته های مردم - و تأکید بر این که حقیقت علم نزد خداوند است؛ می رساند که پیامبری، ملازم با علم به همه امور نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 31 - 3

3 - عدم تلازم میان نبوت و علم به همه امور هستی ، حتی امور خارج از قلمرو هدایت خلق

قال فما خطبکم أیها المرسلون

پرسش های ابراهیم(ع) در این آیات، نشانگر آن است که آن حضرت از علم مطلق برخوردار نبوده است.

431- محدوده علم انبیای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 305

432- محدوده علم انبیای اولوالعزم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 57 - 4

4- علم انبیا حتی اولوالعزم آنان ، محدود است .

قال فما خطبکم أیها المرسلون

433- محدوده علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 7

7 - آگاهی کامل به هدایت پذیری انسان ها ، از دسترس بشر دور است .

و هو أعلم بالمهتدین

تصریح خداوند به آگاه بودنش از افراد قابل هدایت، می تواند اشاره باشد به این که دیگران - حتی پیامبر(صلی الله علیه و آله) که دوست دار هدایت همه انسان ها است - قادر به دست یافتن به این آگاهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 8

8 - علم و آگاهی انسان ها ، محدود بوده و همواره پاره ای از حقایق برای آنان ناشناخته خواهد بود .

علم الغیب و الشهده

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که نهان و غایب بودن بعضی از امور در مقایسه با آگاهی انسان ها، سنجیده می شود؛ وگرنه همه حقایق برای خداوند مشهود و آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 4 - 6

6 - حقیقت قرآن ، نزد خداوند است و بشر تنها بهره مند از جلوه های آن حقیقت ملکوتی است .

وإِنَّ فِي أُمِّ الْكُتُبِ لَدِينَا لَعَلِّيَّ حَكِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 8

8 - مرز هستی، خارج از دسترسی علمی و فنی جن و بشر *

يَمْعَشُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ... لَا تَنْفِذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنٍ

در صورتی که مفاد آیه در مورد دنیا باشد، احتمال می رود مراد از «سماوات و ارض» مجموعه هستی باشد که جن و انس نمی توانند به مرزهای هستی دست پیدا کنند. طبق این احتمال «لَا تَنْفِذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنٍ» تأکید صدر آیه شریفه است که

ص: 306

دسترسی به مرز هستی، نیازمند قدرت و توانی است که جن و انس فاقد آن هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 61 - 4

4- زمان برپایی رستاخیز، خارج از قلمرو دانش بشر

و نَشْنُکُمْ فِی مَا لَا تَعْلَمُونَ

«ما»ی موصوله در «فیما»، می تواند کنایه از کیفیت خلقت اخروی و یا کنایه از زمان حیات مجدد یافتن انسان در آخرت باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است؛ یعنی، ما مرگ را بر این اساس مقدر کردیم که در زمانی که نمی دانید، شما را بار دیگر ایجاد کنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 2

2- شناخت ژرفای حقیقت و عظمت قیامت، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما الحاقه

434- محدوده علم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 28

28- دانش بشری محدود است .

و فوق کل ذی علم علیم

تعمیم جمله «و فوق کل . . .» به تمامی عالمان بشر اقتضا می کند که بین انسانها کسی نباشد که از همه عالمان برتر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 107 - 7

7- دانش بشر ناتوان از پیش بینی زمان برپایی قیامت حتی به صورت احتمال

أو تأتیهم الساعة بغته و هم لا یشرعون

در صورتی می توان گفت چیزی ناگهانی و بی خبر تحقق یافت که آدمی زمان تحقق آن را حتی به صورت احتمال و حدس تعیین نکرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 3

3 - قلمرو علم بشر به حقایق جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) محدود است .

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 307

6- وجود پدیده هایی خارج از قلمرو دانش بشر در جهان

و ممّا لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 2 - 2

2- ابزار شناخت حقیقت ستاره « طارق » و ویژگی های آن ، در اختیار همگان نیست .

و ما أدریک ما الطارق

خطاب در «ما أدراک» در این موارد، مخصوص شخص پیامبر(صلی الله علیه و آله) نیست؛ بلکه روی سخن با هر مخاطبی است که این سخن را دریافت کند.

435- محدوده علم انصار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 9

9- بی اطلاعی مهاجران و انصار ، از وجود مردان و زنانی مؤمن در میان مکیان ؛ قبل از صلح حدیبیه

و لولا رجال مؤمنون و نساء مؤمنت لم تعلموهم

436- محدوده علم برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 81 - 10

10- بی اطلاعی برادران از امور نهانی ، اعتذار آنان در نزد یعقوب برای بیان کیفر سارق

ما شهدنا إلا بما علمنا و ما كنا للغیب حفظین

437- محدوده علم جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- مرز هستی، خارج از دسترسی علمی و فنی جن و بشر*

يمعشر الجنّ و الإنس إن استطعتم . . . لاتنفذون إلاّ بسطن

در صورتی که مفاد آیه در مورد دنیا باشد، احتمال می رود مراد از «سماوات و ارض» مجموعه هستی باشد که جن و انس نمی توانند به مرزهای هستی دست پیدا کنند. طبق این احتمال «لاتنفذون إلاّ بسطن» تأکید صدر آیه شریفه است که دسترسی به مرز هستی، نیازمند قدرت و توانی است که جن و انس فاقد آن هستند.

ص: 308

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 10,15

10 - همه چیز در احاطه علم گسترده خداوند است .

و هو بكل شیء علیم

«علیم» صیغه مبالغه است و دلالت بر گستردگی و همه جانبه بودن علم الهی دارد.

15 - کفر ورزیدن به خداوند دارنده قدرت بی انت ها و برخوردار از علم مطلق ، امر شگفت انگیز و نامعقول است .

کیف تکفرون باللّه . . . هو الذی خلق لکم ... و هو بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 27

27 - « حسین بن بشّار عن أبی الحسن علی بن موسی الرضا (ع) قال : سألته أیعلم اللّهُ الشیء الذی لم یکن أن لو کان کیف کان یكون أو لا یعلم إلا ما یكون ، فقال ان اللّهُ تعالی هو العالم بالاشیاء قبل کون الأشیاء قال اللّهُ عز و جل . . . « إنی أعلم ما لاتعلمون » فلم یزل اللّهُ عز و جل علمه سابقاً للأشیاء قديماً قبل ان یخلقها ؛

حسین بن بشّار گوید از امام رضا(ع) سؤال کردم: آیا خداوند می داند چیزی که نیست اگر وجود یابد چگونه می باشد یا نمی داند مگر چیزهایی را که موجود شده است؟ امام فرمود: خداوند، عالم به اشیاست قبل از اینکه آنها تحقق پیدا کند. خداوند عز و جل می فرماید: «من می دانم آنچه را شما نمی دانید.» پس همیشه علم خداوند قبل از تحقق اشیا و قبل از خلقت آنهاست».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 8,12

8 - خداوند ، آگاه به غیب و نهان آسمان ها و زمین (هستی)

إنی أعلم غیب السموت و الأرض

12 - خداوند ، آگاه به آشکار و نهان فرشتگان

أعلم ما تبدون و ما کنتم تکتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 3

3 - خداوند آگاه به تمامی اعمال و اندیشه های پیامبران و امتهای آنان است.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

برداشت فوق بر این اساس است که «مرسلین» مرجع ضمیر «علیهم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 16

16 - علم و آگاهی خداوند ، فراگیر تمام هستی است .

ص: 309

وسع ربنا كل شيء علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 12

12 - علم خداوند ، علمی مطلق و شامل هر چیز

إن الله بكل شيء عليم

439- محدوده علم سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 7

7 - سلیمان ، برخوردار از دانشی محدود

ما لی لأری الہدھد أم کان من الغائبین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که سلیمان در عین آگاهی از زبان پرندگان و در اختیار داشتن سپاهی عظیم (از جن و انس و پرندگان) از غیبت هددهد و راز آن آگاه نبود و علت آن را از دیگران پرسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 22 - 4

4 - محدودیت علم سلیمان و عدم اطلاع او از برخی امور اطراف خویش

فقال أحطت بما لم تحط به

440- محدوده علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به همه اسرار و رمز و راز جهان آگاه نیست.

قل لو أن عندی . . . و عنده مفاتح الغیب لا یعلمها إلا هو

آیات گذشته بیانگر تصور نادرست مشرکان از قدرت و اختیارات پیامبر(صلی الله علیه و آله) است. زیرا آنان می پنداشتند که پیامبر(صلی الله علیه و آله) باید بتواند درخواستهای آنان را در مورد نزول عذاب و یا معجزه عملی کند. این آیه با بیان انحصار «علم غیب» به خداوند در صدد رد آن پندار و بیان محدودیت علم پیامبر(صلی الله علیه و آله) و در نتیجه قدرت اوست.

441- محدوده علم لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 77 - 3

ص: 310

3- لوط (ع)، بی خبر از ماهیت مهمانان خویش (فرشته بودن آنان) و ناآگاه از مأموریت ایشان

و لما جاءت رسلنا لوطاً سىء بهم . . . وقال هذا يوم عصيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 62 - 3

3- علم حضرت لوط (ع)، محدود بود .

قال إنکم قوم منکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 68 - 9

9- ناشناخته بودن فرشتگان برای حضرت لوط (ع) تا لحظه قصد تعرّض قومش به آنان

و جاء أهل المدینه یستبشرون . قال إن هؤلاء ضیفی فلا تفضحون

از اینکه حضرت لوط(ع) با مشاهده قصد تعرّض قومش به مهمانان با نگرانی فرشتگان را مهمان خود معرفی کرد، نشان می دهد که آن حضرت تا این لحظه فرشتگان را نمی شناخت.

442- محدوده علم محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 101 - 11، 2

2 - برخی از منافقان، آن چنان به دیانت تظاهر و نفاق خود را پنهان می کردند که حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) هم ناشناخته بودند .

و ممن حولکم من الأعراب . . . لا تعلمهم

11 - دوری منافقان بادیه نشین از مدینه و مهارت منافقان داخل مدینه ، سبب ناشناخته ماندن آنان نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان شد .

و ممن حولکم من الأعراب . . . لا تعلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- ناآشنایی حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) به معارف قرآن پیش از نزول آن بر ایشان

قل لو شاء الله ما تلوته علیکم و لا ادریکم به

کلمه «أدری» می تواند افعال تفضیل و به معنای «أعلم» (داناتر) و به تقدیر «و لا ادری منکم به» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مردم عصر بعثت ، پیش از نزول قرآن ، به سرگذشت نوح (ع) آگاهی نداشتند .

ما کنت تعلمها أنت و لا قومک من قبل هذا

ص: 311

مشارالیه «هذا» قرآن است که از جمله «نوحیها إلیک» معلوم می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پیش از نزول قرآن و سوره یوسف، از داستان حضرت یوسف اطلاعی نداشت.

تَقْصُصٌ... بَمَا أَوْحَيْنَا... وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الْغَفْلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 102 - 5,6

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از نزول قرآن، از خصوصیات و حقایق داستان یوسف (ع) اطلاعی نداشت.

و ما كنت لديهم إذ أجمعوا أمرهم

جمله «ما كنت لديهم» (نزد آنان نبود) کنایه از بی خبر بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از داستان یوسف (ع) است.

6- آگاه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقایق داستان یوسف پیش از نزول قرآن، دلیلی روشن بر الهی بودن قرآن

ذلك من أنباء الغيب نوحيه إليك و ما كنت لديهم

جمله حالیه «و ما كنت لديهم» به منزله تعلیل برای «نوحیه إلیک» است؛ یعنی، از نشانه های این حقیقت که قرآن وحی الهی است آن

است که تو از داستان یوسف (ع) بی خبر بودی؛ ولی آن را به بهترین وجه آوردی و این جز از طریق وحی امکان پذیر نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 17

17- مشرکان، انتظار داشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به زمان وقوع قیامت آگاه باشد.

و يقولون متى هو قل عسى أن يكون قريباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 5

5- مجموعه آنچه از دانش ها و معارف الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شده، در مقایسه با حقایق و اسرار نهفته در هستی و علم

الهی ، اندک است .

وما أوتيتم من العلم إلا قليلاً. ولئن شئنا لنذهبن بالذی أوحینا إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 5

5- انتظار آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از تمامی حقائق بی انت های هستی ، توقّعی غیراصولی و بی جا است .

قل لو کان البحر .. قل إنّما أنا بشر مثلکم یوحی إلیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 12،13

12- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آگاه نبودن خود از زمان دقیق وقوع عذاب الهی بر مشرکان و کافران لجوج و پیروزی قطعی مسلمانان

بر

ص: 312

آنان را به مردم اعلام کرد .

وإن أدرى أقرب أم بعيد ماتوعدون

«إن» در «إن أدرى» نافیه است.

13- محدودیت علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به زمان وقوع عذاب بر مشرکان و کافران حق ناپذیر و زمان دقیق پیروزی قطعی مسلمانان بر آنان

إن أدرى أقرب أم بعيد ماتوعدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 44 - 4

4 - عدم اطلاع پیامبر (صلی الله علیه و آله) از محل و چگونگی داستان نزول تورات بر موسی (ع) پیش از نزول قرآن

و ما كنت بجانب الغربي . . . و ما كنت من الشهدین

از آیه یاد شده استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از نزول قرآن، از کیفیت نزول تورات و محل نزول آن اطلاع نداشته است. این آگاهی تنها از طریق وحی و با نزول قرآن برای او پیدا شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 6,7

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز از زمان وقوع قیامت بی اطلاع بود .

يسئلك الناس عن الساعة . . . و ما يدريك لعل الساعة تكون قريباً

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) هیچ راهی برای آگاهی از زمان وقوع قیامت ندارد .

و ما يدريك لعل الساعة تكون قريباً

«ما» در «ما يدريك» استفهامیه و مبتدا، و جمله بعدی، خبر آن است و معنای عبارت چنین است: چه چیزی تو را آگاه می کند از وقت وقوع قیامت؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 12

12 - زمان وقوع قیامت ، مخفی و پنهان حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به اعلام بی اطلاعی خویش از زمان فرارسیدن قیامت

قل إنّما العلم عند الله

پاسخ پیامبر (صلی الله علیه و آله) (علم به زمان برپایی قیامت تنها در انحصار خداوند است)، می رساند که خود آن حضرت نیز از آن آگاهی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 25 - 1,2,3

ص: 313

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور ابلاغ صریح آگاه نبودن خویش، از زمان تحقق وعده های خداوند به مردم

قل إن أدری أقریب ما توعدون

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسبت به دور و نزدیک بودن تحقق وعده های الهی به کافران آگاه نبود.

قل إن أدری أقریب ما توعدون أم يجعل له ربی أمداً

«أمد» در اصل به معنای غایب و منتهای شیء است و در این آیه مقصود از آن - به قرینه «قریب» - مدت طولانی است.

3 - محدودیت قلمرو علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به عالم آخرت، من های وحی الهی به ایشان

قل إن أدری أقریب ما توعدون أم يجعل له ربی أمداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 43 - 3, 2, 1

1 - آگاهی به زمان وقوع قیامت - حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - مقدور نیست.

فیم أنت من ذکریها

«ذکری» به معنای ذکر فراوان است. این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد (مفردات راغب). مراد از استفهام انکاری در جمله «فیم أنت...» این است که ای پیامبر! تو منزلتی نیستی که بتوانی هرگونه اطلاعی را درباره قیامت، به آنان ارائه کنی.

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای پاسخ به پرسش های مردم، نیازمند راهنمایی خداوند و دارای آگاهی های محدود

فیم أنت من ذکریها

خداوند، با بیان این حقیقت که مقام پیامبر (صلی الله علیه و آله) قاصر از بیان تمام ویژگی های قیامت است؛ شیوه پاسخ گویی به پرسش مردم از زمان وقوع قیامت را به آن حضرت می آموزد.

3 - پرسش کنندگان از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نباید انتظار شنیدن پاسخ تمام پرسش های خود را داشته باشند.

فیم أنت من ذکریها

جمله «فیم أنت...»، خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی به قرینه «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ» (در جملات بعد) بیانگر این نکته است که مردم باید تنها معارفی را از پیامبر (صلی الله علیه و آله) بخواهند که در حیطة وظیفه و مسؤولیت آن حضرت قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انحصار تصمیم‌گیری درباره قیامت به خداوند، دلیل ناآگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع آن است.

فیم أنت من ذکریها . إلی ربک منتهیها

جمله «إلی ربک..»، به منزله تعلیل برای جمله قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 11

11 - علم خداوند به آشکار و نهان، توجیه‌کننده مشیت او درباره محو یا ابقای معارف در ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فلاتنسی . إلا ما شاء الله إته يعلم الجهر و ما یخفی

جمله «إته يعلم..»، تعلیل برای «شاء الله» و بیانگر این است که اگر خداوند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسیان آیه ای را بخواهد و آن را از صفحه خاطر آن حضرت محو سازد؛ دلیلی عالمانه داشته و بر پایه علم مطلق خود به هر نهان و آشکار، چنین اراده ای کرده است.

ص: 314

443- محدوده علم مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 16، 15

15- اطلاعات علمی مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره حقیقت روح ، بسیار کم و ناچیز بود .

قل الروح من أمر ربی و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً

بنابر اینکه مخاطبان آیه، مردم عصر بعثت باشند - نه همه انسانها در تمامی عصرها - برداشت فوق به دست می آید.

16- اطلاعات علمی مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بسیار کم و ناچیز بود .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مخاطبان «و ما أوتیتم من العلم» مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند. و مراد از «العلم» مطلق دانش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 4

4 - مردم عصر بعثت ، اطلاعاتی مخدوش و نادرست از داستان موسی و فرعون داشتند .

نتلوا علیک من نبی موسی و فرعون بالحقّ

قید «بالحقّ» نشان می دهد که آنچه در میان مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ماجرای موسی (ع) و فرعون مطرح بود، با واقعیت انطباق نداشت.

444- محدوده علم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 18

18 - محدودیت علم و آگاهی فرشتگان

إنی أعلم ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- آسمان ها و زمین (هستی) ، دارای غیب و نهانی که حتی بر فرشتگان هم مخفی بود .

إني أعلم ما لاتعلمون .. ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت والأرض

445- محدوده علم ملكه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 315

13 - نمل - 27 - 29 - 3

3 - عدم اطلاع بلقیس از مشخصات آورنده نامه سلیمان

إِنِّي أُلْقِي إِلَيْكَ

مجهول آمدن فعل «أُلْقِي» نشانگر آن است که هدهد، نامه سلیمان را طوری به سوی ملکه انداخت که کسی متوجه او نشد.

446- محدوده علم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 3

3 - محدودیت دانش غیر خدا، دلیل شایسته نبودن آنان برای پرستش

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جهت گیری اصلی در این آیه، نفی شرک می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 14 - 6

6 - آگاهی تمامی موجودات از حقایق در مقایسه با آگاهی های خداوند، محدود و ناقص است.

و لَإِنَّكَ مِثْلَ خَبِيرٍ

447- محدوده علم موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 66 - 19، 4

4- موسی(ع)، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او، متواضع و فروتن بود.

هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَنِي

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشان خضوع موسی(ع) در برابر کردار خضر(ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از تواضع موسی در برابر علم او است.

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . ان موسى لما كلمه الله تكليماً . . . قال في نفسه : « ما أرى أن الله ، عز وجل خلق خلقاً أعلم مني ! » . فأوحى الله ، عز وجل ، إلى جبرئيل « يا جبرئيل ! أدرك عبدى موسى قبل أن يهلك وقل له : إن عند ملتقى البحرين رجلاً عبداً فاتبعه و تعلم منه . » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده: .. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بنده ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 68 - 1,2

ص: 316

1- موسی (ع) از اسرار نهفته در زندگی و عملکرد خضر (ع) و زوایای آن، اطلاع دقیقی نداشت.

و کیف تصبر علی ما لم تحط به خیراً

«إحاطه» (مصدر «لم تحط») یعنی: «به چیزی احاطه و وقوف کامل یافتن» و در آیه مورد بحث، با توجه به کلمه «خبراً» - که به معنای «علماً» و تمیز برای نسبت احاطه است - مراد، احاطه کامل علمی است.

2- خضر (ع) بی اطلاعی موسی از زوایای کردار وی را، دلیل ناتوانی موسی از تحمّل عملکرد وی دانست.

إنک لن تستطیع... و کیف تصبر علی ما لم تحط به خیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 72 - 3

3- خضر (ع) با بیان آگاه نبودن موسی (ع) به راز معیوب ساختن کشتی، پندار وی را در مورد انگیزه آن کار، تخطئه کرد.

أخرقتها لتغرق أهلها... ألم أقل إنک لن تستطیع معی صبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 3

3 - محدودیت علم موسی (ع) در مورد حقایق

فإنّا قد فتّنا قومک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 9

9 - عدم اطلاع قلبی موسی (ع) از مراحل بعدی برنامه الهی برای او، پس از مهاجرت از مصر

إنّ معی ربّی سیهدین

تعبیر «سیهدین» می رساند که موسی (ع) از آغاز تمامی برنامه را نمی دانسته و در لحظه نزدیکی سپاه فرعون و روبه رو شدن با دریا، منتظر دستور خداوند بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی(ع) به دست می آید.

448- محدوده علم مهاجران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 9

9- بی اطلاعی مهاجران و انصار، از وجود مردان و زنانی مؤمن در میان مکیان؛ قبل از صلح حدیبیه

ص: 317

و لولا رجال مؤمنون و نساء مؤمنات لم تعلموهم

449- محدوده علم نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 1

1- نوح (ع)، نه گنجینه های هستی را در اختیار داشت، نه غیب می دانست و نه از فرشتگان بود.

لأقول لكم عندي خزائن الله... و لأقول إني ملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 8، 7، 6، 5

5- نوح (ع)، ناآگاه به تباهی و فساد بی حد فرزند ناخلف خویش

ینه عمل غیر صلح

6- نوح (ع) ناآگاه به گسستن پیوند فرزندی کنعان با او بر اثر اعمال ناشایستش

إن ابني من أهلي... إنه ليس من أهلك

7- نوح (ع) به حکیمانه نبودن نجات فرزند فسادپیشه اش، از حادثه طوفان آگاه نبود.

فلا تسئلن ما ليس لك به علم

8- محدودیت علم و آگاهی نوح (ع) و معصوم نبودن او از خطا و اشتباه

إن ابني من أهلي... إنه ليس من أهلك... فلا تسئلن ما ليس لك به علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 3

3- نوح (ع)، نفی کننده علم غیب از خویش *

ما علمی بما كانوا يعملون

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ما» در «ما علمی» نافی و «علمی» مبتدا و خبر آن محذوف باشد؛ یعنی، «ما علمی ثبت أو حصل

بما كانوا يعملون».

450- محدودہ علم ہود(ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 1

1- اظہار بی اطلاعی ہود (ع) ، از کیفیت و زمان نزول عذاب الہی بر کافران قومش

فأتنا .. قال إثمًا العلم عند الله

ص: 318

451- محدود علم یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 19

19- دانش یوسف (ع) به تعبیر و تأویل رؤیاها و تحلیل رخدادها، دانشی مطلق و نامحدود نبود.

ولنعلمه من تأویل الأحادیث

برداشت فوق، با توجه به «من» - که برای تبعیض است - استفاده می شود. بنابراین «ولنعلمه...»؛ یعنی: تا تحلیل بخشی از حوادث و تأویل برخی و یا نوعی از رؤیاها را به او یاد دهیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 9

9- دانش یوسف (ع) به تعبیر و تأویل رؤیاها و تحلیل حوادث و رخدادها، دانشی مطلق و نامحدود نبود.

علمتی من تأویل الأحادیث

برداشت فوق با توجه به «من» که برای تبعیض است، استفاده می شود.

452- محدود علم یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 9

9- عدم آگاهی کامل یونس (ع) از تمامی مقدرات الهی نسبت به خویش

و ذالنون... فظن أن لن نقدر علیه

453- محدودیت علم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 - 32

32- «کرسی»، علم اختصاصی خداوند که هیچکس (حتی انبیا) بر آن آگاهی نمی یابد.

امام صادق (ع): .. و الكرسی هو العلم الذي لم يطلع الله عليه احداً من انبيائه وُرسله و حججه (ع)

معانی الاخبار، ص 29، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 240، ح 6.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 143 - 10

10 - محدودیت علم انبیا

قال رب أرني . . . قال لن ترني

موسی (ع) به اینکه رؤیت خدا، به هر معنایی که در نظر وی بوده، ناشدنی است، آگاه نبود و لذا آن را تقاضا کرد؛ و این حاکی

ص: 319

از محدودیت علم انبیاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 8

8 - انسان ها ، حتی پیامبران ، آگاه به امور غیبی جهان نیستند .

و لو كنت أعلم الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 14

14 - محدود بودن علم انبیا (ع)

ما كان استغفار إبراهيم لأبيه .. فلما تبين له أنه عدو لله

برداشت فوق با توجه به این است که حضرت ابراهیم (ع) با اینکه یکی از انبیای اولوالعزم بود از سرنوشت آزر مطلع نبود و به امید هدایت وی، به او وعده استغفار داده بود.

454- محدودیت علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 103 - 4

4 - علم و ادراک بشر محدود است.

لا تدركه الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 10

10 - دانش بشر ناتوان از پیش بینی زمان برپایی قیامت ، حتی به صورت احتمال

لا تأتیکم إلا بغته

در صورتی می توان گفت چیزی ناگهانی و بی خبر تحقق یافت که انسان زمان تحقق آن را، حتی به صورت احتمال و حدس، در ذهن

خویش ترسیم نکرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 8 - 7

7- علم و آگاهی انسان محدود است .

و یخلق ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 23 - 5

5- حوادث آینده ، از علم و قدرت قطعی انسان خارج است .

ص: 320

و لا تقولنّ لشيءٍ إني فاعل ذلك غداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 8

8- محدودیت شناخت انسان به ظواهر امور ، دلیل قابل اعتماد نبودن آرای وی در قبال رأی خداوند است .

اللّه أعلم .. له غیب السموت و الأرض

خداوند، برای پایان بخشیدن به بحث ها و رد و ایرادهای بشری در زمینه مسائلی که خود، به صراحت، نظر خویش را بیان داشته، به این نکته اشاره کرده است که علم اش، قابل مقایسه با علم بشر نیست؛ زیرا، او مالک غیب است و بشر گرفتار ظاهر.

455- محدودیت علم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 11، 12، 14، 4

4- عدم دستیابی بشر در طول تاریخ علمی خویش به شناختی قاطع و همه جانبه به حقیقت روح

و یسئلونک عن الروح

از اینکه خداوند در جواب سؤال از حقیقت روح، به جای تبیین آن فرمود: «روح از امر من است» می تواند به این معنا باشد که: کشف حقیقت روح برای بشر، دست نیافتنی است.

11- دستاورد های علمی بشر ، در زمینه حقیقت روح ، همواره اندک و ناچیز خواهد بود .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که مخاطب «أوتیتم» همه انسانها باشند.

12- علم بشر به حقایق و اسرار نهفته در هستی همانند روح ، اندک و ناچیز است .

یسئلونک .. قل ... و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً

بنابر اینکه مراد از «العلم» مطلق علم باشد نه خصوص شناخت حقیقت روح، برداشت فوق استفاده می گردد.

14- مقدار دانش بشر ، در مقایسه با مجموعه دانستی های فراوان عالم ، ناچیز و اندک است .

و ما أوتيتم من العلم إلا قليلاً

بنابر اینکه مراد از «العلم» مطلق دانش باشد، نکته فوق قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 6

6 - علم بشر، محدود و غیر قابل مقایسه با علم مطلق خدا است.

إنّ الله عنده علم الساعة... و ما تدری نفس ماذا تكسب غداً

456- محدودیت علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 3، 13

ص: 321

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به اعلام عدم آگاهی خویش به لحظه فرارسیدن قیامت

قل إنما علمها عند ربی

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر خلاف تصور مردم، به زمان برپایی قیامت آگاه نبود.

یسئلونک کأنک حفی عنها

«حفی عنها» که دلالت بر پرسش زیاد و تلاش برای کشف زمان قیامت دارد، به قرینه «یسئلونک»، کنایه از آگاهی نیز می باشد. یعنی آنان گمان می کنند که تو از زمان قیامت پرسش کرده ای و در نتیجه بدان آگاه شده ای.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 9، 10

9 - عدم دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منافع بسیار و بروز مشکلات و سختی ها در زندگانی وی، نشانه آگاه نبودنش به غیب ها و امور نهانی است.

و لو کنت أعلم الغیب لاستکثرت من الخیر

«استکثرت» (مصدر استکثرت) هنگامی که پس از آن «من» آورده شود، به معنای زیاد برداشت کردن و فراوان به دست آوردن است. بنابراین «استکثرت من الخیر»، یعنی منافع بسیاری را برداشت می کردم و به دست می آوردم.

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا مأمور بود تا وابسته بودن توانش را به مشیت خدا و آگاه نبودنش را به امور غیبی به مردم اعلام کند.

قل لاأملک... و لو کنت أعلم الغیب

457- محرومان از علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 4

4 - محرومیت تکذیب کنندگان آیات الهی از راههای تحصیل معرفت و شناخت

و الذین کذبوا بأیتنا صم و بکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اختلافات و ناهمگونی ها ، شاخص جوامع محروم از حکمت و آگاهی

قال قد جئتكم بالحكمه و لأبين لكم بعض الذى تختلفون فيه

حضرت عیسی (ع) می فرماید: من با حکمت آمدم و به دنبال آن در جهت رفع اختلافات شما قدم برمی دارم. این گفتار نشان می دهد که جامعه اختلاف زده یهودیان آن روز فاقد حکمت بوده اند.

458- محمد (صلی الله علیه و آله) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 4

ص: 322

4- پیامبر(صلی الله علیه و آله) مدعی آگاهی خویش بر غیب نیست.

و لا أعلم الغیب

459- مراتب علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 5

5 - تفاوت درجات علم

علم الیقین

460- مراتب علم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 25

25- آدمیان ، در دانش و آگاهی دارای مراتبی گوناگونند .

نرفع درجت من نشاء و فوق کل ذی علم علیم

مفسران در این آیه «علیم» را دو گونه تفسیر کرده اند: 1- مراد از آن هر دانا و دانشمندی است. 2- مقصود از آن خداوند می باشد. بر اساس معنای نخست مفاد جمله چنین می شود: هر دانشمندی یافت شود دانشمندتر از او وجود دارد. و بر اساس معنای دوم مفاد جمله مذکور چنین است: علم خدا افزون تر از علم هر دانشمندی است. برداشت فوق، ناظر به اولین احتمال است.

461- مراد از علم الیقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 6

6 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله « لو تعلمون علم اليقين » قال : المعايينه ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «لو تعلمون علم اليقين» روایت شده که فرمود: [علم اليقين] مشاهده عینی است».

462- ملاک علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22- نه از طبقه اشراف بودن ملاک دانایی و ارزش است و نه از محرومان بودن نشانه جهل و بی مقداری

و ما أنا بطارد الذین ءامنوا... و لکنی أریکم قومًا تجهلون

ص: 323

463- ممنوعیت سخن بدون علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 12

12- « عن موسى بن جعفر (ع) ... قال علي بن الحسين (ع) : ... و ليس لك أن تتكلم بما شئت لأن الله تعالى قال : « و لا تقف ما ليس لك به علم » ... » ;

امام موسی بن جعفر(ع) .. از امام سجاد(ع) روایت کرده است که فرمود: تو حق نداری هر چه می خواهی بگویی؛ چون خداوند متعال فرمود: و لا تقف ما ليس لك به علم...».

464- منابع علم محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 9

9- آگاهی های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در باره حوادث قیامت و مقدمات آن ، در گرو وحی و متکی به منبع علم الهی بود .

ویس--لونک ... فقل

465- منافقان و علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 4

4 - منافقان علم گسترده و همه جانبه خدا و آگاهی او را به اسرار و نهران انسان ها ، باور نداشته و بدان معتقد نیستند .

يخدعون الله

از اینکه منافقان با نفاق خویش در صدد نیرنگ زدن به خدا برآمده اند، معلوم می شود که آنان می پنداشتند، اگر امری را مخفی کنند، خداوند از آن آگاه نمی شود.

466- منافقان و علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 2

2- آگاهی منافقان به اطلاع خداوند بر اسرار قلبشان

يَحْذِرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ

شک نیست که ترس منافقان مبتنی بر مقدماتی است که از جمله آن مقدمات، آگاهی آنان است به اینکه خداوند بر اسرار آدمی آگاه و عالم است.

ص: 324

467- منشأ استفاده از علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 2

2- برخورداري انسان از قدرت و دانش و به كارگيري آن در جهت مصالح انساني ، نمودی از رحمت پروردگار است .

... قال هذا رحمه من ربّي

ذوالقرنین، سد - و به عبارت دیگر، تمام امکانات و دانشی که برای ساخته شدن آن به کار رفته بود - را رحمت پروردگار دانست این منطق، منطقی عام است و اختصاصی به سد و یا شخص ذوالقرنین ندارد.

468- منشأ زوال علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 9

9- آگاهی خداوند از آشکار و نهان ، پشتوانه نفوذ مشیت خداوند در پیدایش و زوال آموخته های انسان

سنقرئک فلاتنسی . إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر و ما یخفی

469- منشأ زوال علم لدنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 4

4- بقا و زوال علوم اعطایی خدا به بشر ، حتی دریافت وحی توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منوط به مشیت خداست .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً . و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

470- منشأ علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 7

7- علم خداوند ذاتی و دانش دیگران عطایی است از جانب او

لاعلم لنا إلا ما علمتنا إنك أنت العليم الحكيم

چون جمله «إنك أنت . . .» پس از بیان ذاتی نبودن علم فرشتگان و موهبتی بودن آن آمده، اشاره به این حقیقت دارد که علم الهی ذاتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 325

2- برخورداري انسان از قدرت و دانش و به كارگيري آن در جهت مصالح انساني ، نمودي از رحمت پروردگار است .

.. قال هذا رحمه من ربِّي

ذوالقرنين، سد - و به عبارت ديگر، تمام امكانات و دانشي كه براي ساخته شدن آن به كار رفته بود - را رحمت پروردگار دانست اين منطق، منطقي عام است و اختصاصي به سد و يا شخص ذوالقرنين ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 114 - 19

19 - علم ، موهبتي از ناحيه خداوند و نشأت گرفته از ربوبيت او است .

وقل ربّ زدني علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 54 - 2

2- نور دانش و معرفت ، نعمت الهي و ارزش خدا دادی است .

و ليعلم الذين أُوتوا العلم

عبارت «الذين أُوتوا العلم» اشاره دارد به اين كه علم و معرفت نعمتي است كه از سوي خدا به عالمان داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - روم - 30 - 56 - 2

2- ايمان و آگاهي ، موهبتي خداوندي است .

وقال الذين أُوتوا العلم و الإيمان

مجهول آورده شدن فعل «أوتوا» احتمال دارد به خاطر توجه دادن به اين حقيقت باشد كه علم و ايمان، موهبتي اند كه انسان هايي از آن دو برخوردار مي شوند. اگرچه در آيه، بياني درباره منشأ موهبت، به ميان نيامده است، اما به دليل اطلاع آنان از حقيقتي مانند زمان برزخ و قيامت، حكايت دارد كه منشأ علم و ايمان خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - علم ، عطیه ای از جانب خداوند است .

یری الذین أُوتوا العلم

آمدن تعبیر «أوتوا العلم» به جای «یعلمون» و یا «العلماء»، نشان دهنده این نکته است که علم، امری اعطایی است. گفتنی است که منشأ علم اگرچه در آیه مشخص نشده؛ اما به دلیل این که مبدأ همه امور خداوند است، می توان گفت که علم منشأی الهی دارد.

471- منشأ علم ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 326

2- آگاهی و دانش الهی حضرت ابراهیم (ع)، مبنا و مجوز او برای دعوت آزر به پیروی از خود

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكُمْ فَاتَّبِعُونِي

472- منشأ علم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 14

14 - علم انبیا، دریافت شده از خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

473- منشأ علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 2, 5, 7

2 - ارائه آگاهی به انسان، پرتوی از ربوبیت و لطف الهی است.

قد جاءكم بصائر من ربكم

تکرار ضمیر «کم» و اضافه رب به آن بیانگر لطف خداوند به بندگانش است.

5 - قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برهانهای ارائه شده از جانب خداوند، پیام آور بینش و آگاهی برای انسان است.

قد جاءكم بصائر من ربكم

7 - بینش و آگاهیهای ارائه شده از سوی خداوند، در جهت کمال و منافع انسان است.

فمن أبصر فلنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 13

13 - سرچشمه تمامی اندوخته های علمی بشر، خداوند است.

و ما أوتيتم من العلم إلا قليلاً

تعبیر «اُوتیتم» (داده شدید) و نسبت ندادن دریافت علم به خود انسان، اشاره به مقهور بودن انسان در برابر اراده ای برتر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 3

3- هیچ کس به صورت مستقل و بدون عنایت الهی، به حقایق پنهانی و امور غیبی آگاه نیست.

فلا يظهر علی غیبه أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 327

9- آگاهی خداوند از آشکار و نهان ، پشتوانه نفوذ مشیت خداوند در پیدایش و زوال آموخته های انسان

سنقرئک فلاتتسى . إلا ما شاء الله إته يعلم الجهر و ما يخفى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 8

8 - توانا ساختن انسان بر خواندن و نوشتن و آموختن علوم به او ، برخاسته از کرم والای خداوند است .

وربک الأکرم . الذی علم بالقلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 5،6،3،1

1 - آموخته های انسان ، هدیه خداوند و نعمت او است .

علم الإنسن ما لم يعلم

آیه شریفه، در مقام امتنان و برشمردن نعمت هایی است که جلوه های کرم خداوند است.

3 - خروج انسان از نادانی ، در گرو خواست خداوند و به دست او است .

علم الإنسن ما لم يعلم

5 - ربوبیت خداوند بر انسان ، جلوه گر در آگاهی بخشیدن به او است .

وربک الأکرم .. علم الإنسن ما لم يعلم

چه این آیه خبر برای «ربک» باشد و چه «الأکرم» خبر آن بوده و این آیه بدل برای «علم بالقلم» قرار داده شود، برداشت یاد شده، استفاده می شود.

6 - توجه به وابستگی تمام معلومات انسان به خداوند ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امداد الهی در توانا ساختن او بر دریافت و قرائت قرآن

اقرأ .. علم الإنسن ما لم يعلم

474- منشأ علم به عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 7

7 - اطلاع بر پرونده اعمال ، راهی برای آگاهی انسان در قیامت بر کردار خویش

وإذا الصحف نشرت .. علمت نفس ما أحضرت

475- منشأ علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 4

4 - تنها راه پی بردن به قیامت و خصوصیات آن ، اطلاعات رسیده از جانب خداوند است .

ص: 328

اسناد «أخفيها» به خداوند، گویای این است که اگر او از قیامت سخن نگفته بود، برای پی بردن به آن راهی وجود نداشت.

476- منشأ علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 3 - 7، 10

7- آگاهی خداوند بر سرّ و آشکار آدمی، برخاسته از حاکمیت کامل او بر سراسر هستی است.

و هو الله في السموت وفي الأرض يعلم سرکم و جهرکم

10 - چون خداوند خالق است، بر مخلوق خویش آگاهی کامل دارد.

هو الذي خلقکم من طين . . . يعلم سرکم و جهرکم و يعلم ما تکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 23 - 4

4- آگاهی خداوند از نیت ها و حالات درونی منکران معاد ، برخاسته از علم غیب اوست .

فالذين لا يؤمنون بالأخرة قلوبهم منكرة . . . لاجرم أن الله يعلم ما يسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 16

16 - علم خداوند به ذرات ریز دوردست ، ناشی از غیب دانی او است .

علم الغیب لا يعزب عنه مثقال ذره في السموت و لا في الأرض

477- منشأ علم داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 1

1 - اعطای علم و دانشی عظیم و ویژه از سوی خدا به داوود و سلیمان (ع)

و لقد آتينا داود و سليمان علمًا

آمدن تعبیر «علمًا» به صورت نکره، بیانگر عظمت و ویژگی دانشی است که به داوود و سلیمان داده شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 5

5- آگاهی به گفتار پرندگان ، موهبتی الهی به داوود و سلیمان

و لقد آتينا داود و سليمان علمًا . . . و قال يأيها الناس علمنا منطق الطير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 329

7 - خداوند به داوود (ع)، منطقی نیرومند در شناساندن حق و باطل و نیز توانایی بر فیصله دادن به نزاع‌ها و خصومت‌ها اعطا کرد.

و آتینه... فصل الخطاب

«فصل» مصدر و به معنای چیزی را از چیز دیگری جدا کردن و نیز فیصله دادن نزاع‌ها و خصومت‌ها آمده است. اگر مراد آیه معنای اول باشد، کلمه «خطاب» به معنای سخن بوده و مقصود از «فصل خطاب» سخن جداکننده حق از باطل و شناساننده صواب از ناصواب خواهد بود. و اگر معنای دوم مراد باشد، واژه «خطاب» به معنای خصومت و نزاع بوده و مقصود از «فصل خطاب» رفع خصومت‌ها و فیصله دادن به نزاع‌ها خواهد بود.

478- منشأ علم سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 3

3 - سامری، به کمک علم و آگاهی خود، به اندکی از آثار و تعالیم یکی از رسولان الهی دست یافت و بخشی از آن را در اختیار گرفت.

بصرت... فقضیت قبضه من اثر الرسول

محتمل است مراد از «أثر الرسول» دانش و اسراری باشد که در دست موسی و هارون (ع) و یا پیامبران پیش از آن دو بوده است؛ که گوشه‌ای از آن به دست سامری افتاده بود و وی با تسویلات نفسانی، آن را در راه گمراه ساختن مردم به کار گرفته بود. «ال» در «الرسول» دلالت دارد که فرد مورد نظر سامری، برای حضرت موسی (ع) نیز شناخته شده بود؛ ولی گویا سامری به منظور پی نبردن دیگران به حقیقت ماجرا، نام رسول و اثر او را برای عموم بنی اسرائیل مشخص نداشت.

479- منشأ علم سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 1

1 - اعطای علم و دانشی عظیم و ویژه از سوی خدا به داوود و سلیمان (ع)

و لقد آتینا داود و سلیمان علماً

آمدن تعبیر «علماً» به صورت نکره، بیانگر عظمت و ویژگی دانشی است که به داوود و سلیمان داده شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 5

5- آگاهی به گفتار پرندگان ، موهبتی الهی به داوود و سلیمان

و لقد آتینا داود و سلیمان علمًا . . . وقال یأیها الناس علمنا منطق الطیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 12

ص: 330

12 - علم و قدرت ، دو نمود بارز فضل الهی برای سلیمان (ع) و در خدمت او

قال الذی عنده علم من الکتب. .. فلما رءاه مستقراً عنده قال هذا من فضل ربی

گرچه علم و قدرت مطرح شده در آیه مربوط به آصف بن برخیا است؛ ولی وی از اعضای دربار سلیمان بود و دانش ویژه و توان فوق العاده او در خدمت حکومت آن حضرت قرار داشت. بر این اساس است که سلیمان(ع) خدا را بر این علم و قدرت سپاس می گزارد. بعلاوه برخی از مفسران مراد از «الذی عنده...» را خود سلیمان(ع) دانسته اند.

480- منشأ علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 9

9- خداوند ، آموزنده علم غیب به یوسف (ع)

ذلکما مما علمنی ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 14

14- آگاهی از غیب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لکم إنی أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 17

17- مقام الوهیت ، مقتضی آگاهی بر تمامی احوال بندگان

لا إله إلا الله . . . و الله یعلم متقلبکم و مثویکم

محور اساسی سخن در آیه شریفه تأکید بر الوهیت یگانه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 3

3- هیچ کس به صورت مستقل و بدون عنایت الهی، به حقایق پنهانی و امور غیبی آگاه نیست.

فلا يظهر على غيبه أحدًا

481- منشأ علم غیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 4

4- وحی و اخبار خداوند، طریق آگاهی پیامبران به امور غیبی و سرنوشت انسانها

أوحى إلى نوح أنه لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن

ص: 331

482- منشأ علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 13

13- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیش خود و بدون تعلیم الهی ، از امور غیبی اطلاعی نداشت .

وإن كنت من قبله لمن الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 10

10- آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقایق غیبی ، تنها برگرفته از منبع وحی

و ما أدری ما یفعل بی و لا بکم إن أتبع إلا ما یوحی إلیّ

از ارتباط جمله «و ما أدری» با «إن أتبع»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

483- منشأ علم لدنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 4

4- بقا و زوال علوم اعطایی خدا به بشر ، حتی دریافت وحی توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منوط به مشیت خداست .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً. و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

484- منشأ علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 7

7 - علوم پیامبر (صلی الله علیه و آله) از طرف خداوند است و نه از معلم بشری.

و كذلك نصرّف الأیت و ليقولوا درست و لنبینه لقوم یعلمون

تکرار فعل متکلم «نصرّف» و «نبین» پاسخی تلویحی است به منکران الهی بودن قرآن و کسانی که به ناحق آن را برگرفته از دانش بشر می

دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 6

6 - اطلاع یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر برخی امور از طریق خواب

إذ یریکهم الله فی منامک قلیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 332

2- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از وقوع نبردی میان مسلمانان و یهودیان پیمان شکن ، پیش از واقع شدنش ، آگاه ساخت .

فشردهم من خلفهم

«تقف» مصدر «تقفن» به معنای دستیابی و تسلط پیدا کردن است. «إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زاید است. تأکید جمله شرطیه با نون تأکید ثقلیه و «ما»ی زایده حکایت از آن دارد که شرط، یعنی وقوع جنگ و تسلط مسلمانان بر یهودیان، تحقق خواهد یافت. بنابراین معنای جمله شرط چنین خواهد بود: اگر نبردی با یهودیان رخ داد و بر آنان مسلط شدی، که البته چنین خواهد شد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 14

14- علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشأت گرفته از قرآن و وحی الهی است .

بما أوحینا إلیک . . . و إن كنت من قبله لمن الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 83 - 7

7- بخشی از علوم و اطلاعات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در گرو نزول وحی بود .

و یسئلونک . . . قل سأتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 4

4- دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر علوم بی کران الهی ، در محدوده وحی است .

قل لو كان البحر . . . قل إنما أنا بشر مثلكم یوحی إلیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 3

3- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از جلسات سرّی و گفتوگوهای محرمانه مشرکان ستم پیشه آگاه ساخت .

أَسْرُوا النجوى . . قال ربّي يعلم القول فى السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 69 - 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، از ملاً اعلی (عالم فرشتگان) جز از راه وحی آگاهی نداشت .

ما كان لى من علم بالملاً الأعلی

طبق نظر مفسّران، مقصود از «ملاً الأعلی» فرشتگان است. با توجه به آیه بعد، استفاده می شود که آگاه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ملاً اعلی (مضمون آیه مورد بحث) مربوط به طرق عادى است و آن حضرت از راه وحی به آن عالم آگاه بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 70 - 1

ص: 333

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به ابلاغ چگونگی آگاه شدنش از ملا اعلی (عالم فرشتگان) و منشأ اطلاعات و اخبارش درباره آدم (ع)، فرشتگان و ...

ما کان لی من علم بالملأ الأعلی . . . إن یوحی الیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 7،8

7 - پرسش همسر پیامبر (صلی الله علیه و آله) (حفصه)، از آن حضرت درباره منبع اطلاع ایشان از افشا شدن رازش

فلما تبأها به قالت من أنبأک هذا

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در پاسخ به پرسش همسرش (حفصه)، خدای دانا و آگاه را منبع آگاهی خویش از افشا شدن رازش معرفی کرد.

قال تبأنی العلیم الخبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از راه وحی به استماع جن نسبت به قرآن آگاه شد.

قل أوحی الیّ أنه استمع نفر من الجنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 8،11

8 - قرائت کامل قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بقای آن در حافظه آن حضرت، نویدی متکی بر علم خداوند

سنقرئک فلاتنسی . . . إنه یعلم الجهر و ما یخفی

11 - علم خداوند به آشکار و نهان، توجیه کننده مشیت او درباره محو یا ابقای معارف در ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فلاتنسی . إلا ما شاء الله إنه یعلم الجهر و ما یخفی

جمله «إنه یعلم . . .»، تعلیل برای «شاء الله» و بیانگر این است که اگر خداوند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسیان آیه ای را بخواهد و آن را از صفحه خاطر آن حضرت محو سازد؛ دلیلی عالمانه داشته و بر پایه علم مطلق خود به هر نهان و آشکار، چنین اراده ای کرده است.

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پیش از دریافت هدایت های الهی ، از شریعت اسلام و احکام قرآن پی خبر بود .

و وجدک ضالاً فهدی

ضلالیت دو گونه است: 1. تحیر در علوم نظری مانند توحید؛ 2. سرگردانی در علوم عملی نظیر احکام شرعی (مفردات راغب). درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) به قرینه آیه «ما ضلّ صاحبکم...» (النجم/2) - که ضلالیت را از آن حضرت منتفی می داند - مراد دومین نوع است؛ یعنی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنچه را بعد از بعثت با نزول قرآن پی برد، پیش از بعثت نمی دانست.

2 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به شریعت اسلام آگاه ساخت .

فهدی

ص: 334

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 6

6 - خداوند ، توانا سازنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر قرائت مکتوباتی خاص

اقراً

فرمان «اقرء» - به قرینه امی و بی سواد بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا زمان بعثت - فرمانی بود که در کنار تشریح حکم قرائت، تأثیر تکوینی در وجود آن حضرت داشت. تکرار این فرمان در آیات بعد و حذف مفعول آن دو، می تواند تأییدی بر تأثیر تکوینی آن باشد. واژه «قرئت» - که در مورد نوشته ها به کار می رود - بیانگر وجود مکتوباتی در برابر دیدگان آن حضرت است که گرچه خط و نوع کتابت آن برای ما مجهول می باشد؛ ولی قابل قرائت بوده است.

485- منشأ علم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 4

4 - دانش فرشتگان از جانب خداوند است .

لاعلم لنا إلا ما علمتنا

486- منشأ علم نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 13

13 - « عن صالح بن میثم قال : قلت لأبي جعفر (ع) : ما كان علم نوح (ع) حين دعا قومه إنهم لا يلدوا إلا - فاجراً كفاراً فقال : أما سمعت قول الله لنوح : « إنّه لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن » ؛

صالح بن میثم گوید: به امام باقر(ع) عرض کردم: نوح(ع) هنگامی که قوم خود را دعوت می کرد از کجا آگاه بود که اولاد آن قوم، غیر از بدکار و کافر به دنیا نمی آیند؛ امام فرمود: آیا سخن خداوند را به نوح نشنیده ای که فرمود: (إنّه لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن)».

487- منشأ علم یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 8

8- اعطای قدرت درست اندیشی و شناخت حق از سوی خدا، به یحیی (ع) در کودکی او بود.

وَأَتَيْنَهُ الْحِكْمَ صَبِيًّا

برای «حکم» معانی مختلفی ذکر شده است؛ یکی از آن معانی - که مبنای برداشت یاد شده است - «علم و فهم» می باشد (لسان العرب).

ص: 335

488- منشأ علم یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 11

11- آگاهی یعقوب (ع) به حیات یوسف (ع)، دانشی بود که از ناحیه خدا به او افاضه شده بود.

و أعلم من الله ما لا تعلمون

489- منشأ علم یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 3

3- خداوند، عطاکننده حکمت و علم به یوسف (ع)

ءاتینه حکمًا و علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 10، 17

10- خداوند، آموزگار یوسف (ع) در تأویل و تحلیل رؤیاها و حوادث

رب قد .. علمتی من تأویل الأحادیث

17- برخوردار یوسف (ع) از قدرت و مکنت و بهره مندی او از دانش تعبیر رؤیاها و تحلیل حوادث، پرتوی از ولایت خداوند بر او بود.

قد ءاتیتی من الملک و علمتی .. أنت ولی فی الدنيا و الآخره

490- منشأ علوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 12

12- صاحبان نعمت و دانش - حتی افراد برجسته و سرآمد نیز - باید خداوند را سرچشمه کمالات خود بدانند .

ءاتينه رحمه من عندنا و علمنه من لدنا علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 2 - 6

6 - قرآن ، مایه عزت انسان ها و آموزنده دانش به آنان

تنزیل الکتب من الله العزيز العليم

تذکر این نکته که قرآن از منشأیی نازل شده که دارای عزت و علم است، (خدا)، می تواند گویای این حقیقت باشد که قرآن کتابی عزت آفرین و دانش آموز برای بشر است.

ص: 336

491- منشأ نعمت علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 3

3 - توانایی انسان بر خواندن نوشته ها و آموختن معارف مکتوب ، هدیه خداوند و نعمت او است .

الذی علّم بالقلم

492- موارد علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 12

12 - علم به چگونگی برخورد واقعی امت ها با دعوت پیامبران از جمله علوم غیبی

فیقول ماذا اجبتم قالوا لاعلم لنا انک انت علّم الغیوب

493- موانع تأثیر علم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 5

5 - دنیاگرایی و پیروی از هوا های نفسانی مانع کارسازی دانش های الهی است .

و لو شئنا لرفعنه بها و لکنه أخلد إلى الأرض و اتبع هوه

494- موانع علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 31

31 - کج اندیشی و گرایش قلب به باطل ، مانع از ژرفنگری در علم *

فأما الذین فی قلوبهم زیغ . . . و الراسخون فی العلم

از مقابله دو گروه (کج اندیشان و راسخان در علم)، استفاده شده است.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 337

15- شرک و کفر، از موانع دستیابی به علوم موهبتی و خدادادی است .

ذلکما مما علمنی ربی اینی ترکت مله قوم لایؤمنون بالله . . . ما کان لنا ان نشرک بال

496- موجبات ازدیاد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 3

3- تفکر و تأمل مکرر و عمیق تر در آفرینش جهان، موجب آگاهی و شناخت فزون تر و ژرف تر نظم و انسجام آن خواهد شد .

هل تری من فطور . ثم ارجع البصر کرتین ینقلب الیک البصر خاسئاً و هو حسیر

497- موجبات علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5

5- مشاهده جهنم در قیامت، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون . . . لترونّ الجحیم

498- موجبات علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 14

14- پیروی نکردن یوسف (ع) از آیین مصریان و ایمانش به خدا و آخرت، موجب دستیابی او به علم غیب و دانش تعبیر رؤیا شد .

ذلکما مما علمنی ربی اینی ترکت مله قوم لایؤمنون

جمله «اینی ترکت . . .» تعلیل برای «علمنی ربی» می باشد؛ یعنی، خداوند به خاطر اینکه من آیین کافران را وانهادم و پیروی نکردم، چنین علمی را به من آموخت.

499- ناپایداری علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 12

12- علم و قدرت انسان، ناپایدار و علم و قدرت خداوند، همیشگی است.

ص: 338

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً إن الله علیم قدیر

500- نبوت و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 3

3- در اختیار داشتن همه نعمت های الهی و توان دسترسی به گنجینه های هستی و دانستن غیب ، از لوازم و شرایط پیامبری نیست .

و لأقول لکم عندی خزائن الله و لأعلم الغیب

501- نشانه های علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 17

17 - تحصیل ایمان از راه مطالعه در طبیعت نشانه علم و فهم است. *

الآیت لقوم یعلمون ... لقوم یفقهون ... لقوم یؤمنون

در دو آیه گذشته علم و فهم به عنوان شرط بهره مندی از آیات طبیعت ذکر گردیده و در این آیه ایمان ذکر شده است. شاید ذکر ایمان در پایان این سه آیه برای اشاره به این نکته باشد که دانایان به ایمان می رسند. لذا ایمان نیز نشانه وجود آن دو زمینه در صاحبان آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 20

20- یکتاپرستی و ایمان به پیامبران ، ملاک ارزش و نشانه علم و آگاهی است .

و ما أنا بطارد الذین ءامنوا ... و لکنی أریکم قومًا تجهلون

برداشت فوق ، مبتنی بر این احتمال است که «تجهلون» به منزله فعل لازم باشد و مفعولی برای آن در نظر گرفته نشود. براین اساس «أراکم ...»؛ یعنی ، می دانم که شما کفرپیشگان ، مردمی نادان و ناآگاه هستید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 4

4- قبول نصیحت ناصحان ، نشانه حکمت و دانایی است .

ءاتینه حکماً و علماً .. فاخرج إتی لك من النصحین . فخرج منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 10

10 - دل بستگی به ثواب اخروی به جای دل باختگی به متاع دنیا ، نشانه دانش و فرزاندگی

وقال الذین أوتوا العلم ویلکم ثواب اللّٰه خیر

ص: 339

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 7

7 - برنامه های جاری جهان هستی، نمودی از قدرت مطلقه و دانش گسترده خداوند است.

فالق الإصباح... ذلك تقدير العزيز العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 19

19 - منحصر شدن مصارف صدقات از سوی خداوند در موارد هشتگانه (فقرا و...) نشأت گرفته از علم و حکمت اوست.

إنما الصدقات للفقراء... والله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 14 - 3, 4

2- قرآن، کتابی از ناحیه خدا و جلوه ای از علم اوست.

فاعلموا أنما أنزل بعلم الله

3- خودداری عاجزانه مخالفان دین از آوردن همانند برای قرآن، نشانه و برهانی روشن بر الهی بودن قرآن و ابتدای آن بر علم خداست.

فإلّم يستجيبوا لكم فاعلموا أنما أنزل بعلم الله

4- پدید آمدن و نشأت گرفتن قرآن از علم الهی، دلیل ناتوانی غیر خدا از آوردن همانند برای آن است.

فإلّم يستجيبوا لكم فاعلموا أنما أنزل بعلم الله

جمله «فإلّم يستجيبوا لكم فاعلموا...» ناظر به علت اثباتی (اقامه برهان بر الهی بودن قرآن است) و در عین حال از علت ثبوتی (سرّ و ریشه ناتوانی بشر از آوردن همانند برای قرآن) نیز حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 23

23- پرورش انبیا، تبلور حکمت و علم الهی است .

یجتییک ربک . . . إن ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 1

1- داستان یوسف و برادرانش ، حاوی نشانه ها و آیاتی فراوان از ربوبیت خدا و علم و حکمت او

إن ربک علیم حکیم. لقد کان فی یوسف و إخوته آیت للسانین

«آیات» به معنای نشانه هاست و چون در جمله «لقد کان . . .» بیان نشده است که داستان یوسف و برادرانش نشانه چه حقیقت و یا حقایقی می تواند باشد و به عبارت دیگر، متعلق «آیات» ذکر نشده است، می توان گفت متعلق آن، حقایق

ص: 340

مطرح شده در آیه قبل است که از جمله آنها ربوبیت، علم و حکمت خداوند است (إن ربک علیم حکیم).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 87 - 5

5- قرآن، جلوه ای از خلاقیت و علم خداوند

إن ربک هو الخلق العظیم . ولقد آتینک سبعا من المثانی و القرءان العظیم

ذکر «اعطای قرآن به پیامبر(صلی الله علیه و آله)» پس از بیان دو صفت خالقیت و دانایی خداوند، می تواند بیانگر مصداقی از خلاقیت و علم خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 70 - 11

11- آفرینش و مرگ و اعطای دانش و سلب آن از انسان، جلوه ای از علم و قدرت الهی است .

و الله خلقکم ثم یتوفکم .. إن الله علیم قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 8

8 - آزاد گذاشتن شیطان برای ایجاد شبهه پیرامون آیات وحی از یک سو و زدودن شبهه و تثبیت آیات از سوی دیگر، جلوه ای از علم و حکمت خداوند

ألقی الشیطن . . . و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 9

9 - نزول باران و رویش گیاهان توسط آن، از نشانه های داشتن آگاهی همه جانبه خدا به امور انسان ها

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء . . . إن الله لطیف خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قوانین و احکام خداوند ، جلوه ای از علم و حکمت او است .

و يبين الله لكم الآيت و الله عليم حكيم

5- قرآن ، کتابی روشن و به دور از هرگونه ابهام و جلوه ای از علم و حکمت خداوند

و يبين الله لكم الآيت و الله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قرآن ، جلوه ای از علم مطلق و گسترده خداوند است .

قل أنزله الذي يعلم السرّ في السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 6 - 2

2 - قرآن ، جلوه علم و حکمت خداوند

وإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 8

8 - پرداختن خداوند به تبیین حق در زمینه های معرفتی مورد اختلاف بنی اسرائیل ، نمودی از علم گسترده او

وإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ... إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ

برداشت یاد شده، توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه علم گسترده خداوند است - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 7 - 2،8

2 - آفرینش موجودات به صورتی نیکو و شایسته ، نشانه تدبیر و علم الهی است .

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ... علم... الذی أحسن کلّ شیء خلقه

8 - آفرینش انسان از گل ، نشانه علم و تدبیر خدا است .

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ... علم الغیب و الشّهده... و بدأ خلق الإنسن من طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 14

14 - هلاکت کافران نیرومند در گذشته از سوی خداوند - بدون هیچ مانع و رادعی - جلوه ای از علم و قدرت مطلق او است .

فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم... و ما کان اللّٰه لیعجزه من شیء... إنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 38 - 6

6 - حرکت خورشید بر مدار مشخص و به سمت و سوی قرارگاه ویژه خود، جلوه ای از عزت و علم خداوند است .

والشمس تجری لمستقر لها ذلک تقدیر العزیز العلیم

یاد شدن دو صفت «عزت» و «علم» خداوند، پس از طرح مسأله حرکت خورشید، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 2 - 4

4 - قرآن ، جلوه عزت و علم خداوند

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز العلیم

آمدن دو صفت عزیز و علیم برای خداوند، پس از یادآوری الهی بودن قرآن، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 11، 12

ص: 342

11 - آفرینش و تدبیر آسمان ها و زمین ، جلوه ای از علم و قدرت الهی است .

ذلک تقدیر العزیز العلیم

12 - زیبایی و ایمنی آسمان ، نشانی از عزت و علم الهی است .

وزینا السماء .. و حفظاً ذلک تقدیر العزیز العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها ، آیه ای الهی و نشانی از تدبیر ، علم و قدرت خداوند است .

و من ءایته الجوار فی البحر

«جوار» (جمع «جاریه») و وصف «سفن» (جمع «سفینه») است که به دلیل اختصار حذف گشته، و وصف جریان و حرکت کشتی ها جایگزین آن شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 50 - 5

5 - فرزند دادن و یا عقیم ساختن انسان ها ، هر دو نمودی از علم و قدرت خداوند است .

یهب لمن یشاء .. إنه علیم قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 3,8

3 - نشانه های عزت (قاهر بودن) و دانایی آفریدگار جهان ، غیر قابل انکار ، حتی برای مشرکان

و لئن سألتهم .. لیقولنّ خلقهنّ العزیز العلیم

8 - جهان آفرینش ، جلوه ای از قدرت شکست ناپذیر و علم گسترده خداوند است .

خلقهنّ العزیز العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - قوانین طبیعی مربوط به نزول باران ، نمودی از عزت و دانایی مطلق خداوند

خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزَ الْعَلِيمَ . . . وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آفرینش انواع موجودات هستی ، نمودی از عزت و دانایی مطلق الهی است .

خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزَ الْعَلِيمَ . . . وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

«أزواج»، ممکن است به معنای «اصناف» باشد. ارتباط این آیه با دو آیه قبل، گویای برداشت یاد شده است.

5 - توان انسان در ساختن کشتی و دریانوردی و به خدمت گرفتن حیوانات ، پرتوی از علم و عزت آفریدگار هستی است .

خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزَ الْعَلِيمَ . . . وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفَلَکِ وَالْأَنْعَمِ مَا تَرْكَبُونَ

ارتباط دو آیه، نشانگر آن است که خداوند درصدد بیان جلوه های عزت و دانایی خود در نظام هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 25

25 - افشای چهره متخلفان ، نمودی از علم خداوند به کردار خلق

سیقول لك . . . بل كان الله بماتعملون خبيراً

پس از این که خداوند، اسرار درونی اعراب متخلف را فاش ساخته است؛ این حقیقت کلی را نیز به ایشان یادآور شده که علم او به اعمال بندگان، وسیع و فراگیر است و حتی اسرار نهفته آنان را در بر می گیرد و دلیل آن بیان الهی در این آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 19

19 - وجود تفاوت های قومی در نسل بشر ، به منظور سهولت شناسایی هر یک ، نمودی از علم و کاردانی خداوند است .

وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا . . . إنّ الله عليم خبير

از ارتباط «إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» با «جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا...»، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 6 - 7

7- نشانه های وجود ، قدرت و علم خداوند ، مشهود در پهنه هستی برای بشر

أفلم ينظروا إلى السماء فوقهم . . . و الأرض مددنها

واژه بالا، اشاره به آن دارد که آسمان - با این عظمت و شگفتی - در منظر و چشم انداز انسان قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 6

6 - آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إنّه عليم بذات الصدور . . . هو الذي جعل لكم الأرض ذلولاً . . . و كلوا من رزقه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو

آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 19 - 7

7- پرواز پرندگان بر فراز انسان ها ، جلوه آگاهی و بینایی مطلق خداوند

أولم يروا إلى الطير . . . إنه بكلّ شيء بصير

503- نشانه های علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 344

9- رد ادعای ایمان اعراب از سوی خداوند ، نمودی از علم او به ژرفای قلب آدمیان

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ . قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَامَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قَوْلُوا أَسْلَمْنَا

با توجه به ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 9

9- اخبار خداوند از سر و سِرِّ منافقان با یهود بنی نضیر ، نمودی از علم وی به غیب و شهود

علم الغیب و الشَّهده

با توجه به این که بخش قابل توجهی از سوره درباره غزوه بنی نضیر می باشد، آیات پایانی می تواند نظر به مطالب یاد شده، از جمله رابطه منافقان و یهود داشته باشد.

504- نشانه های محدودیت علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 8

8- عجز انسان از آوردن همانند قرآن ، بیانگر دانش و توان اندک وی در برابر خداست .

و ما أوتيتم من العلم إلا قليلاً .. قل لئن اجتمعت ... لا يأتون بمثله

505- نشانه های وسعت علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 4

4- اخبار خداوند از تصورات درونی اعراب متخلف ، نشانه ای از علم عمیق او به کردار بندگان

بل كان الله بما تعملون خبيراً . بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 19

19 - علم ، موهبتی از ناحیه خداوند و نشأت گرفته از ربوبیت او است .

وقل ربّ زدنی علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 345

11 - حج - 22 - 54 - 2

2 - نور دانش و معرفت ، نعمت الهی و ارزش خدا دادی است .

و ليعلم الذين أوتوا العلم

عبارت «الذين أوتوا العلم» اشاره دارد به این که علم و معرفت نعمتی است که از سوی خدا به عالمان داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 3

3 - لزوم حمد و ستایش به درگاه خدا ، در مقابل برخورداری از نعمت علم و دانش

و لقد آتينا داود و سليمان علمًا و قالوا الحمد لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 8

8 - علم و قدرت ، دو نعمت بزرگ الهی و درخور شکر و سپاس

و لقد آتينا داود و سليمان علمًا. .. و آتينا من كل شيء... و قال رب أوزعني أن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 49 - 5

5 - علم و آگاهی ، موهبتی الهی است .

الذين أوتوا العلم

فاعل محذوف فعل «أوتوا» به قرینه مقام، «الله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 1

1 - آموخته های انسان ، هدیه خداوند و نعمت او است .

علم الإنسن ما لم يعلم

آیه شریفه، در مقام امتنان و برشمردن نعمت‌هایی است که جلوه‌های کرم خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 7 - 6

6 - گرفتاری به طغیان، برای کسانی که در سایه کرم خداوند و به کمک علوم خدادادی، به ثروت رسیده و خود را بی نیاز می‌بینند، خلاف انتظار و واکنشی ناشایست در برابر نعمت‌های الهی است.

الأكرم . الذی علم... کلاً إنَّ الإنسان لیطغی . أن رءاء استغنی

507- نقش علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 346

4 - نساء - 4 - 162 - 5

5 - نقش مثبت و سازنده علم در ایمان به قرآن و دیگر کتب آسمانی

لكن الرسخون فى العلم . . . يؤمنون بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 19

19 - ارزشمندی مالکیت و ثمردهی آن در گرو علم و حکمت

فان لله ما فى السموت و الارض و كان الله علیماً حکیماً

یادآوری علم و حکمت خداوند پس از بیان مالکیت مطلق خداوند، می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 6

6 - تفاوت مسؤولیت انسان ها در پیشگاه خداوند ، متناسب با بهره مندی آنها از علم و امکانات *

ما كان لأهل المدینه و من حولهم من الأعراب أن يتخلفوا

برداشت فوق بدان احتمال است که اختصاص به ذکر یافتن اهل مدینه و اطراف آن در آیه، مبتنی بر این اصل کلی (برخورداری از علم و امکانات) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 15

15 - برخورداری از تمام مراتب علم و نیز کمال نهایی ، شرط تبوت نیست .

هل أتبعك على أن تعلمن ممّا علمت رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 10

10 - واگذاری امکانات و اختیارات به دیگران ، نیازمند دانش و آگاهی متناسب با آنها است .

و لسلیمن الریح . . . و کتّا بکلّ شیء علمین

جمله «و کتّا بکلّ شیء عالمین» می رساند که اعطای قدرت تسخیر بادها به سلیمان(ع) برخاسته از علم و آگاهی خداوند بود. بنابراین می توان استفاده کرد که هرگونه واگذاری قدرت و امکانات به دیگران، باید به جا براساس علم و آگاهی متناسب با آنها و به جا صورت گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 1

1 - دادن نقش اصلی به دانش و تلاش بشری در برخورداری از آسودگی ها و نعمت ها و نادیده گرفتن نقش خداوند در عرصه زندگی ، تفکر همه مرفهان و برخورداران در طول تاریخ

قال إنّما أُوتیته علی علم . . . قد قالها الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 347

12 - پی بردن به حقانیت رستاخیز ، دارای راه علمی است و منکران آن گرفتار گمراهی اند .

و يعلمون أنّها الحقّ ألا إنّ الذين يمارون في الساعه لفي ضلل بعيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 1

1 - آگاهی از دلایل روشن الهی بر اثبات حقانیت تعالیم دین (همچون معاد و جزای انسان ها در آن روز) ، مقتضی ایمان به خدا ، رسول او و قرآن است .

فامنوا باللّه و رسوله و النور الذی أنزلنا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه به منزله نتیجه برای مطالب یاد شده در آیات پیشین است. آن مطالب عبارت است از ارائه دلایل روشن بر حقانیت تعالیم الهی و نیز اثبات معاد و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 2 - 13

13 - آگاهی بشر از فلسفه و هدف زندگی خویش ، امری مهم و برخوردار از جایگاهی ویژه در جهان بینی الهی - اسلامی

لیبلوکم ائکم أحسن عملاً

یادکرد فلسفه و هدف خلقت انسان در آغاز سوره و قرار گرفتن آن در سلسله مباحث مربوط به خدا و جهان، بیانگر اهمیت و جایگاه ویژه این موضوع در میان موضوعات قرآنی و دینی است.

508- نقش علم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 6 - 5، 3

3 - خلقت ویژه انسان و برخوردار بودن او از دانش و هنر نویسنده ، دور ماندن او را از هر گونه انحراف تضمین نمی کند .

خلق الإنسن . . . علم بالقلم ... کلاً

حرف «کلاً» مانع پیدایش پنداری است که ممکن است با شنیدن آیات پیشین که درباره آفرینش انسان و علم او بود، برای مخاطب به وجود

آید و انسان را از خطر هر انحرافی دور بدانند.

5- دانستن و توانایی بر خواندن و نوشتن ، برای باز داشتن انسان از طغیان گری کافی نیست .

عَلِّمَ بِالْقَلَمِ . عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم . كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَ خَاسِرًا

509- نقش علم به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 23

23- بی نیازی انسان از دانستن زمان دقیق وقوع رستاخیز و تأثیر نداشتن آن در هدایت و کمال او

قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا

ص: 348

از اصرار قرآن در اثبات اصل معاد و از عدم تعیین وقت مشخص برای آن، استفاده می شود که انسان برای راه یابی به صلاح و هدایت و ایمان به قیامت، نیازی به دانستن زمان دقیق معاد ندارد.

510- نقش علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 25 - 6

6- حشر و رستاخیز انسان ها ، برخاسته از حکمت و علم خداوند است .

وإن ربك هو يحشرهم إنه حكيم علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 14، 13، 10

10- ارشاد مردم به ترك اظهار نظر های بی پایه در باره حقایق و احاله علم آن به خداوند ، وظیفه ای است برعهده رهبران الهی .

سيقولون . . . قل ربی أعلم بعدتهم

13- مسكوت گذاردن تعداد اصحاب كهف و احاله علم آن به خداوند ، تكلیفی الهی برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برای رشد و تربیت او است .

قل ربی أعلم بعدتهم

14- پرهیز از تحقیقات بی ثمر و احاله علم آن به خداوند ، لازم است .

قل ربی أعلم بعدتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 9

9- آگاهی های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در باره حوادث قیامت و مقدمات آن ، در گرو وحی و متکی به منبع علم الهی بود .

ویس - لونک . . . فقل

511- نقش علم در قانونگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- معارف و قوانینی ، شایسته و بایسته پذیرش و پیروی است که از هوا های نفسانی پیراسته و بر پایه علم بنا شده باشد .

و لئن اتبعت أهواءهم بعد ما جاءك من العلم

ص: 349

512- نقش علم در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 5

5- حکم و عمل انسان، بر اساس آنچه صرفاً شنیده، یا دیده و یا به قلبش راه یافته، قبل از رسیدن به مرحله علم و آگاهی، ممنوع است.

ولا تتقف ما لیس لك به علم إن السمع والبصر والفؤاد كل أولئك كان عنه مسئولاً

برداشت فوق بر این اساس است که معمولاً حرکتهای غیر علمی، نشأت یافته از شنیده ها، دیده ها و باورهای سطحی است و خداوند، برای دور کردن انسان از حرکت غیر علمی، به او هشدار داده است که دیده ها و .. تا زمانی که به مبنای علمی و یقینی منتهی نشود، قابل اعتماد نیست و در صورت اعتماد نمودن، محاکمه خواهد شد.

513- نقش علم نجوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 10

10 - « و سئل أبو عبد الله (ع) عن قوله : « يعلمون ظاهراً من الحياه الدنيا » ؟ فقال : منه الزجر و النجوم ;

در مجمع البیان آمده است که از امام صادق (ع) درباره معنای این سخن خداوند «یعلمون ظاهراً من الحياه الدنيا» سؤال شد. فرمود: از جمله آنها (یعنی از جمله دانش های ظاهری حیات دنیا) نوعی کفایت و استفاده از علم نجوم است.».

514- نوح (ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 3

3 - نوح (ع) ، نفی کننده علم غیب از خویش *

ما علمی بما کانوا یعملون

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ما» در «ما علمی» نافی و «علمی» مبتدا و خبر آن محذوف باشد؛ یعنی، «ما علمی ثبت أو حصل بما کانوا یعملون».

515- نهی از سخن بدون علم

10- « عن أبي جعفر (ع) : . . . بعث الله محمداً و . . . أنزل عليه في سوره بنى اسرائيل بمكه . . . و أنزل نهياً عن أشياء حذر عليها و لم يغلظ فيها و لم يتواعد عليها و قال : . . . « و لا تقف ما ليس لك به علم إن السمع و البصر و الفؤاد كل أولئك كان عنه مسئولاً . . . » . . . ;

از امام باقر(ع) روایت شده است: .. خداوند حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) را برانگیخت و ... بر او آیاتی از سوره بنی اسرائیل را در مکه

نازل فرمود... [که در آن آیات] از چیزهایی نهی کرده که پرهیز از آنها لازم است، ولی در آن نهیها غلظت و شدت نشان نداده و به مرتکبین آنها وعید عذاب نداده است و فرمود: ... «و لا تتقف ما لیس لک به علم ان السمع و البصر و الفؤاد کلُّ اولئک کان عنه مستولاً...»...».

516- وسعت علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 18

18 - علم ، مقوله ای نامتناهی برای بشر و همواره قابل افزایش است .

و قل ربّ زدنی علماً

517- وسعت علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 5

5- جهان هستی (پدیده های آسمان و زمین) در قلمرو علم خداوند و در محضر اوست .

و ما یخفی علی الله من شیء فی الأرض و لا فی السّماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 19 - 3

3- خداوند ، دارای علم مطلق و همه جانبه است .

و الله یعلم ما تسرون و ما تعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 96 - 9

9- گواهی و نظارت خداوند بر اعمال بندگان ، متکی بر علم و اطلاع گسترده او به احوال آنان است .

کفی بالله شهیداً بینی و بینکم إنه کان بعباده خبیراً بصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- علم و اطلاعات پروردگار جهان ، نامتناهی و مرزناپذیر است .

قل لو كان البحر مداداً لكلمت ربّي لنفد البحر

چنان چه مراد از «کلمات» الفاظ و سخن های خداوند باشد، نامتناهی بودن آن ها به معنای نامتناهی بودن معارف و معلوماتی است که سخن ها حاکی از آن اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 351

1 - خداوند ، دارای آگاهی کامل و دقیق به آینده و گذشته تمامی انسان ها

یعلم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

تعبیر «ما بین ایدیهیم» بر چیزی اطلاق می گردد که زمان چندانی از آن نگذشته باشد و در مواردی (نظیر این آیه) مراد از «ما بین ایدیهیم و ما خلفهم» تمامی حالات انسان در همه زمان ها است. گفتنی است که به آنچه رو به روی افراد باشد نیز «ما بین ایدیهیم» گفته می شود.

6 - هیچ کس ، توان احاطه یافتن بر علم و معلومات خداوند را ندارد .

یعلم ما . . . و لایحیطون به علمًا

مراد از احاطه علمی به خداوند، به قرینه صدر آیه، احاطه به دانسته ها و اسرار نهفته در کارهای او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 22

22 - علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر علم خداوند محدودیت داشت و قابل افزایش بود .

و قل ربّ زدنی علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 2,5

2- آگاهی ملائکه از علم مطلق خداوند به تمامی گفتار و رفتار و حالات ، موجب انقیاد آنان و بازدارنده ایشان از هرگونه نافرمانی

لایسبقونه . . . بأمره یعملون . یعلم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

جمله «یعلم ما . . .» می تواند در حکم تعلیل برای آیه قبل (لایسبقونه . . . بأمره یعملون) باشد؛ یعنی، چون فرشتگان آگاه اند که خداوند به تمامی حرکات آنان دانا است، از این رو گوش به فرمان خدا و تسلیم محض او هستند.

5- اطلاع ملائکه از علم گسترده الهی ، مانع از شفاعت خودسرانه آنان است .

یعلم . . . و لایشفعون إلاّ لمن ارتضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- خداوند، به تمامی اعمال کوچک و بزرگ، سبک و سنگین انسان‌ها، دقیقاً آگاه است.

وإن كان مثقال حبه من خردل أتينا بها

احضار و آوردن تمامی اعمال - حتی خردترین آنها - دلیل آگاهی دقیق خداوند به آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- تمامی هستی، در سیطره علم لایزال الهی است.

و کتبا بکل شیء علمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 352

12 - نور - 24 - 19 - 6

6 - خداوند ، به همه امور علم و آگاهی دارد .

والله يعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 11

11 - تمامی رفتار و کردار انسان ها در قلمرو علم خداوند است .

والله بما تعملون علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 23

23 - علم خداوند ، فراگیر همه پدیده های جهان است .

والله بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 16

16 - تمامی حرکات و رفتار (نیایش ، تسبیح و . . .) موجودات عالم ، در قلمرو علم همه جانبه خداوند است .

والله علیم بما یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 11

11 - خداوند ، به همه چیز دانا است .

والله بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 220 - 4

4- خداوند ، دارای شنوایی و علم همه جانبه بر احوال و نیاز های خلق

الذی یریک حین تقوم . و تقلّبک فی السجّدين . إنّهُ هو السّمیع العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 8

8- آگاهی عمیق و همه جانبه خداوند به کردار آدمیان

إنّهُ خیر بما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 62 - 5,6

5- خداوند ، بر هر چیزی عالم است .

ص: 353

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

6- فراخی و ضیق روزی بندگان ، ناشی از علم خدا به همه چیز است .

اللَّهُ يَسِطُ الرِّزْقَ .. و يقدر له إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 11

11 - فرمان به تبعیت نکردن از کافران و منافقان ، برخاسته از علم گسترده و حکمت خداوندی است .

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ .. و لاتطع الكافرين و المنفقين إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 40 - 12

12 - خداوند ، همواره ، به همه چیز دانا است .

و كان اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 54 - 4

4 - آگاهی خداوند به آنچه انسان ها آن را آشکار می کنند و یا پوشیده می دارند ، برخاسته از علم وسیع و گسترده الهی به کائنات است .

إِنْ تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخَفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

تکرار «شیء» در کلام که، اولی مربوط به احوال انسان و دومی دال بر همه چیز است، این نکته را می رساند که علم به آن اولی، جزئی از علم به همه کائنات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 15

15 - تمامی رفتار و دست ساخته های انسان ها ، در قلمرو علم خدا است .

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 79 - 5

5 - خداوند ، به همه مخلوقات جهان هستی آگاه است .

و هو بکلّ خلق علیم

«خلق» هم می تواند به معنای «مخلوق» (مصدر به معنای اسم مفعول) و هم در معنای مصدری آن (آفرینش) به کار رفته باشد. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر کار برد نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 14

14 - قدرت و علم همه جانبه خداوند ، پشتوانه داوری عادلانه او در میان بندگان

ص: 354

قل اللهم فاطر السموت . . علم الغيب و الشاهده أنت تحكم

ذکر داوری خداوند، پس از یاد کردن از خالقیت و علم همه جانبه او، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 7,8

7 - همه رفتار های آدمی ، تحت قلمرو علم کامل خداوند قرار دارد .

و هو أعلم بما يفعلون

8 - خداوند ، داناترین آگاهان به رفتار های آدمی است .

و هو أعلم بما يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 10

10 - رحمت و علم خداوند ، گسترده و فراگیر همه پدیده های عالم است .

ربنا وسعت كل شيء رحمة و علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 2

2 - همه چیز انسان (گفتار ، رفتار و انگیزه های او) در قیامت ، در قلمرو علم و آگاهی خداوند قرار دارد .

لا يخفى على الله منهم شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 7

7 - آگاهی همه جانبه خداوند بر احوال بندگان ، دلیل بی ثمر بودن حمایت نزدیکان و شفاعت برای کافران و مشرکان است .

ما للظالمين من حميم ولا شفيع يطاع . يعلم خائنه الأعين و ما تخفى الصدور

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که جمله «يعلم خائنه الأعين . .» تعلیل برای جمله «ما للظالمين من حميم...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 14

14 - توجه به آفرینش زمین و آسمان و مراحل آن ، عامل پی بردن انسان به قدرت و علم نامحدود خداوند

أنتکم لتکفرون بالذی خلق . . . ذلک تقدیر العزیز العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 4

4 - شناخت و درک ناقص کافران و مشرکان ، از گستره علم الهی

ظننتم أنّ الله لا یعلم کثیراً ممّا تعملون

ص: 355

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 23 - 2

2 - مقام ربوبیت و پروردگاری خداوند ، مقتضی علم فراگیر او نسبت به انسان ها و اعمال آنان

ظننتم أنّ الله لا يعلم . . . ظننتم برّبکم

لحن انکار آمیز آیه و تعبیر «ظننتم» و نیز آمدن صفت «رّب»، نشانگر برداشت یادشده است؛ یعنی، این گونه گمان درباره «پروردگار» گمانی بی جا و ناروا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 16، 14

14 - آگاهی کامل خداوند به تمامی اعمال انسان ها

إنّهُ بما تعملون بصیر

16 - علم گسترده الهی به عملکرد انسان ها ، پشتوانه کیفر و پاداش اخروی آنان

اعملوا ما شئتم إنّهُ بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 5، 6، 7

5 - احاطه علمی خدا به تمام تحولات پیچیده شکوفه ها و کیفیت بارور شدن و ثمردهی آنها

و ما تخرج من ثمرت من أکمامها . . . إلاّ بعلمه

6 - آگاهی به همه اسرار حیات گیاهی و انسانی ، در انحصار خدا است .

و ما تخرج من ثمرت . . . ولا تضع إلاّ بعلمه

برداشت یاد شده با توجه به حصر مستفاد از آیه صورت گرفته است.

7 - خداوند ، از تمامی تحولات ایام بارداری و زایمان آگاه است .

و ما تحمل من أنثی ولا تضع إلاّ بعلمه

چنانچه (باء) در «بعلمه» برای مصاحبت باشد، نشان می دهد که تمامی تحولات جنین از آغاز تا تولد، در حیطة علم خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 12،13

12 - اسرار علمی نهفته در نظام جهان و وجود انسان ، کافی برای پی بردن به حضور و احاطه علم الهی بر هستی

سنریهم ء ایتنا .. اَوَّلَم یَکف برّیک

13 - سراسر جهان هستی ، در محضر و منظر خدا بوده و در احاطه علمی او قرار دارد .

اَوَّلَم یَکف برّیک اَنّه علی کلّ شیء شهید

بنابراین که «شهید» به معنای شاهد باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 8،9

ص: 356

8 - توجه به احاطه همه جانبه خداوند بر موجودات ، موجب از بین رفتن هر گونه تردید در مورد حقانیت رستاخیز است .

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيهِ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَّا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

انکار قیامت و رستاخیز مردگان از سوی مشرکان، مبنی بر این پندار نادرست است که آنها جمع شدن اجزاء پراکنده و از بین رفته موجودات را بعید می دانستند. خداوند با بیان این حقیقت که او بر همه چیز احاطه دارد و هیچ چیز از حیطة علم و قدرت او ناپدید نمی شود، این پندار را ابطال می کند.

9 - خداوند ، آگاه به همه امور حتی به گرایش های قلبی و درونی انسان ها

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيهِ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَّا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

ذکر احاطه علمی بر تمامی پدیده های هستی، در پی بیان تردید درونی مشرکان در حقانیت معاد، می تواند بیانگر برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 13

13 - اراده و مشیت خداوند ، متکی بر آگاهی نامحدود او است .

يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 11

11 - احکام شریعت های آسمانی ، براساس علم گسترده و لایزال الهی است .

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ . شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 19 - 2

2 - آگاهی همه جانبه ، دقیق و عمیق خداوند ، نسبت به امور بندگان

اللَّهُ لَطِيفٌ بَعْبَادِهِ

یکی از معانی «لطف و لطافه» دستیابی به امور دقیق است و اسناد لطف به خدا، به معنای احاطه و علم همه جانبه او به دقایق امور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 50 - 7

7 - مشیت الهی در آفرینش ، متکی به علم و قدرت گسترده او است .

یخلق ما یشاء ... إله علیم قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 8

8 - جهان آفرینش ، جلوه ای از قدرت شکست ناپذیر و علم گسترده خداوند است .

خلقهنّ العزیز العلیم

ص: 357

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 1

1 - تصور ناقص انسان از خداوند و گستره علم وی ، زمینه ساز فروغلتیدن وی در دام حق ستیزی و مبارزه با پیامبران

أم أبرموا أمراً .. أم يحسبون أننا لانسمع سرهم ونجويهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 7

7- کفرورزی و نسبت های ناروای مشرکان به ساحت وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد علم و آگاهی خداوند

قل ... هو أعلم بما تفيضون فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 3

3- علم به همه حقایق و تصمیم گیری در امور تکوینی ، در انحصار خداوند است .

قال إنما العلم عند الله

الف و لام «العلم» یا برای استغراق یا جنس است و چون در آیه قبل، سخن از نزول عذاب و امری تکوینی بود، مصداق مورد نظر از آن، مصلحت سنجی و تصمیم گیری در امور تکوینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 30 - 9

9- آگاهی خداوند ، بر تمامی اعمال خلق

و الله يعلم أعمالکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 22,24

22 - آگاهی همه جانبه خداوند ، به تمامی کردار بندگان

بل كان الله بما تعملون خبيراً

24 - آگاهی عمیق الهی به کردار بندگان ، هشداری به نفاق پیشگان و متخلفان از تکالیف دین

سيقول لك المخلفون . . . بل كان الله بما تعملون خبيراً

تذکره به «علم الهی» در پایان چنین آیه ای - که سخن از متخلفان به میان آورده است - بار هشداری دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 11

11 - قلب انسان ها ، در احاطه علم الهی و مسخر اراده او

فعلم ما فی قلوبهم فأنزل السکینه علیهم

نزول آرامش بر قلب مؤمنان، می رساند که قلب ها در برابر اراده الهی، تأثیرپذیر و مسخرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 358

4 - احاطه علمی خداوند ، بر تمامی رخداد ها و حوادث آینده

و آخری . . . قد أحاط الله بها

5 - خبر های خداوند از آینده پیروزمند مؤمنان ، متکی به علم گسترده و همه جانبه او

وعدكم الله . . . و آخری لم تقدروا علیها قد أحاط الله بها

از ارتباط «قد أحاط. . .» با مطالب قبل، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - خداوند ، دارای علم همه جانبه و ازلی به همه امور هستی

و كان الله بكلّ شیء علیماً

21 - ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، به هنگام نیاز آنان ، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله . . . و ألزمهم كلمه التقوی . . . و كان الله بكلّ شیء علیماً

از ارتباط «و كان الله. . .» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله. . .)، مطلب بالا استفاده می شود.

22 - علم فراگیر خداوند ، مبنای اعطای فیض از سوی او به بندگان ، براساس استحقاقشان

و ألزمهم كلمه التقوی و كانوا أحقّ بها و أهلها و كان الله بكلّ شیء علیماً

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «و كان الله. . .» در رابطه با «و كانوا أحقّ. . .» مطرح شده باشد؛ یعنی، تشخیص این شایستگی و

اهلیت به وسیله علم فراگیر الهی، صورت گرفته و می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - خداوند ، به دلیل آگاهی بر تمامی هستی ، بی نیاز از گزارش خلق برای اطلاع از ایمانشان

قل أتعلّمون الله بدینکم و الله یعلم ما فی السموت و ما فی الأرض

6- احاطه علم الهی بر تمامی اشیاء

والله بكلّ شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 7،8

7- سراسر وجود آدمی و زوایای قلب انسان، آشکار برای خداوند

ونحن أقرب إلیه من حبل الوريد

8- علم الهی به اعماق وجود آدمی، هشداری به وی در تأثیرپذیری از وسوسه های نفس

ونعلم ما توسوس به نفسه ونحن أقرب إلیه من حبل الوريد

تعبیر و «نحن أقرب...» - در پی «نعلم ما توسوس...» - می تواند از آن جهت باشد که آدمی با ناظر دیدن خدا، خود را از بند وسوسه های نفس رها می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 6

ص: 359

6- هدایت یافتگان و گمراهان ، تحت احاطه علمی کامل خداوند

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَن اهْتَدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 13

13 - انسان ، در طول حیات خویش ، تحت احاطه علم گسترده الهی است .

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَتُهُ فِي بَطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 3 - 2,3

2 - خداوند ، به هر چیزی دانا است .

و هو بكلّ شیء علیم

3 - علم خداوند به اشیا ، همه جانبه و فراگیر است .

و هو بكلّ شیء علیم

به کارگیری صیغه مبالغه (علیم) به جای اسم فاعل (عالم)، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 8,12,14

8 - خداوند ، به هر آنچه در دل خاک فرو می رود (قطرات باران ، دانه های گیاهان و ...) و هر آنچه از دل خاک بیرون می آید (انواع گیاهان و ...) آگاه است .

یعلم ما یلج فی الأرض و ما یخرج منها

«ولوج» (مصدر «یلج») معادل «دخول» است و واژه «ما» (آنچه) در «ما یلج..» شامل قطرات باران، دانه های گیاهان و... است. هم چنین کلمه «ما» در «ما یخرج» دربرگیرنده انواع گیاهان، جنبندگان، آب و... است.

12 - هر کس در هر جا ، در احاطه علمی خدا قرار دارد و هرگز از او غایب نخواهد شد .

و هو معكم أين ما كنتم

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که مراد از «معیت» در «حکم» معیت علمی باشد؛ نه معیت وجودی.

14 - علم خداوند مطلق است و همه پدیده های عالم در قلمرو علم او قرار دارند .

يعلم ما يلج في الأرض . . . و الله بما تعملون بصير

یادآوری علم خداوند به موجودات آسمانی و زمینی و نیز آگاهی به تمامی رفتارهای انسان ها، می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 11، 2

2 - خداوند ، به آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است آگاهی کامل دارد .

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

11 - خداوند ، به همه چیز احاطه علمی دارد .

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

ص: 360

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 14

14 - خداوند ، دارای آگاهی ژرف و همه جانبه نسبت به اعمال آدمیان

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 3,7

3 - خدای یگانه ، آگاه به تمامی غیب و شهود (پنهان و آشکار)

علم الغیب و الشّهده

7 - هر موجودی جز خدای یگانه ، فاقد علم و رحمت گسترده و شایستگی برای پرستش

هو الله الذی لا إله إلاّ هو علم الغیب و الشّهده هو الرحمن الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 18

18 - خداوند ، آگاه به اعمال پنهانی و آشکار آدمیان

و أنا أعلم بما أخفیتم و ما أعلنتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 9

9 - علم گسترده خداوند بر اعمال خلق ، ملاک داوری میان آنان در قیامت *

یوم القیمه یفصل بینکم و الله بما تعملون بصیر

از ارتباط «یفصل بینکم» - در صورتی که «یفصل» به معنای «یحکم» (داوری خواهد کرد) باشد - و «والله بما تعملون بصیر» مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 5

5 - خداوند ، به تمامی اعمال آدمیان آگاه است .

ثمّ تردّون إلى علم الغيب والشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 11 - 8

8 - آگاهی گسترده و همه جانبه خداوند ، به اعمال انسان

والله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 5، 1

ص: 361

1 - خداوند ، به همه موجودات هستی احاطه علمی دارد .

يعلم ما في السموت و الأرض

5 - علم خداوند ، مطلق و فراگیر همه ذرات نهان و آشکار جهان هستی است .

يعلم ما في السموت . . . و ما تعلنون و الله علیم بذات الصدور

یادآوری آگاهی خداوند از موجودات آسمان ها و زمین و نیز رفتارهای نهانی و آشکارا و رازهای دل بشر، اشاره به علم مطلق و فراگیر خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 6،7

6 - خداوند ، بر هر چیزی دانا است .

و الله بكلّ شیء علیم

7 - علم خداوند ، مطلق و همه جانبه است .

و الله بكلّ شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 10،11،12

10 - همه هستی و تمامی زوایای وجود پدیده های جهان ، تحت قلمرو علم خداوند

و أنّ الله قد أحاط بكلّ شیء علماً

11 - آفرینش آسمان ها و زمین ، جلوه ای روشن و نشانه ای گویا از علم مطلق و همه جانبه خداوند است .

الله الذی خلق سبع سموت . . . لتعلموا . . . أنّ الله قد أحاط بكلّ شیء علماً

12 - آگاه شدن بشر به قدرت و علم همه جانبه خداوند ، از حکمت های آفرینش آسمان ها و زمین

الله الذی خلق سبع سموت . . . لتعلموا أنّ الله علی کلّ شیء قدیر و أنّ الله قد

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که «لام» در جمله «لتعلموا..» تعلیل برای عبارت «خلق سبع سماوات» است و این جمله

بیانگر علت و فلسفه آفرینش آسمان ها و زمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 4، 2، 1

1 - خداوند ، به تمامی گفته های پنهانی و آشکار آدمیان آگاهی کامل دارد .

و أسروا قولکم أو اجهروا به إنّه علیم

توصیف خداوند با صیغه مبالغه «علیم»، می تواند بیانگر کثرت و کمال علم او باشد.

2 - هیچ چیز ، از نظر خداوند پنهان نبوده و علم او به همه پدیده های نهان و آشکار جهان یکسان است .

و أسروا قولکم أو اجهروا به إنّه علیم

«او» در این آیه، برای تساوی است؛ یعنی، پدیده های جهان - چه در نهان باشند و چه آشکارا - برای خداوند مساوی است و همه به طور یکسان در قلمرو علم او قرار دارند.

4 - خداوند ، به نیت ها ، راز دل ها و ضمیر آدمیان ، آگاهی کامل دارد .

إنّه علیم بذات الصدور

ص: 362

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 19 - 6

6 - خداوند ، نسبت به هر چیزی آگاه و بینا است .

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 1,2,3

1 - آگاهی همه جانبه و برتر خداوند ، از انسان های گمراه و کافر

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

2 - آگاهی همه جانبه و برتر خداوند ، از انسان های هدایت یافته و مؤمن

و هو أعلم بالمهتدين

3 - ربوبیت خداوند ، مقتضی آگاهی همه جانبه و برتر او نسبت به احوال انسان ها است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 7

7 - علم خداوند ، مطلق و شامل همه پدیده های هستی است .

و أحصى كلَّ شيءٍ عدداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 29 - 1,2,6

1 - آمار تمامی موجودات هستی به طور دقیق در اختیار خداوند و احاطه علمی او است .

و كلَّ شيءٍ أحصينه

«احصاء» از «حصی» (ریگ) مشتق شده است؛ به این لحاظ که برای شمردن از ریگ استفاده می شد (مفردات راغب). احصای همه

چیز، به معنای احاطه علمی خداوند به آنها است.

2- خداوند، همه چیز را به صورت نوشته و تحت حفاظت خویش، باقی نگاه می دارد.

و کلّ شیء أحصینه کتبًا

«کتاباً»، (مانند «کتابه»)، مصدر «کتب» و حال یا مفعول مطلق است. در صورت اول به معنای «مکتوب» است و در صورت دوم «احصاء کتاب» (شمارشی به گونه نوشتن) بوده است. «نوشتن هر چیز» - به هر معنایی باشد - حاکی از نوعی بقای آن است.

6- احاطه علمی خداوند به همه موجودات، پشتوانه دقیق بودن حسابرسی اعمال در قیامت

لایرجون حسابًا .. و کلّ شیء أحصینه کتبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 6

6- خداوند، به افکار و کردار منکران معاد و تکذیب کنندگان قرآن، داناتر از هر کس دیگر است.

والله أعلم بما یوعون

ص: 363

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 9 - 4

4 - خداوند ، بر همه چیز گواه و از همه چیز آگاه است .

والله على كل شيء شهيد

«شهاده»، در اصل به معنای خبر دادن از چیزی است که شخص آن را مشاهده کرده و نزد آن حاضر بوده است (نهایه ابن اثیر). گواه بودن خداوند بر همه چیز، مستلزم آگاهی او از آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 10، 7

7 - خداوند ، به تمام آنچه آشکار است و یا همواره مستور می ماند ، آگاه است .

إنه يعلم الجهر وما يخفى

فعل مضارع در «مایخفی» - به قرینه آن با کلمه «الجهر» - دلالت بر تجدد و استمرار خفا دارد و می رساند که مراد از «مایخفی»، چیزهایی است که مخفی شدن اقتضای طبیعت آن باشد.

10 - مشیت های خداوند ، گزاف و ناپسند نبوده و متکی به علم همه جانبه او است .

إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر وما يخفى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 3

3 - خداوند ، به راه خیر و شرّ و رهروان هر یک ، آگاه است .

و هدینه النجدین

اسناد هدایت به خداوند در «هدینا» - با توجّه به «أیحسب أن لم یره أحد» در آیات پیشین - بیانگر آن است که چون خداوند راه خیر و شرّ را به دیگران شناسانده است؛ پس خود به آن آگاه است و رهروان آنان بر او مشتبه نمی شوند تا مدعیان حقیقی انفاق را، از غیر آنها تشخیص ندهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 9

9- علوم لدنی خضر ، دامنه گسترده ای داشت .

تعلمن ممّا علّمت

«من» در «ممّا» معنای تبعیض دارد. موسی(ع) با این تعبیر، می گوید: «من، خواهان آموختن بخشی از آن علوم گسترده توأم».

ص: 364

519- وسعت علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 2

2- نیت ها ، انگیزه ها ، افکار و رفتار آشکار و پنهانی انسان در قلمرو علم خداوند

ربّنا انک تعلم ما نخفی و ما نعلن

520- وعده علم به محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 8

8 - اعطای دانش و حکمت ، وعده الهی به محسنان و نیکوکاران

و كذلك نجزي المحسنين

521- ویژگیهای علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 18

18 - علم ، مقوله ای نامتناهی برای بشر و همواره قابل افزایش است .

و قل ربّ زدنی علماً

522- ویژگیهای علم آصف بن برخیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 5، 13

5 - دانش آصف بن برخیا ، فراتر از علوم متعارف و معمولی بشر بود .

قال الذی عنده علم من الکتب انا اتيک به قبل ان یرتدّ الیک طرفک

13 - قدرت و توان عفریت دربار سلیمان ، مقهور دانش و علم آصف بن برخیا

قال عفريت من الجنّ . . قال الذی عنده علم من الکتب

در پاسخ پرسش سلیمان(ع)، نخست عفريت بود که قدرت خویش را مطرح ساخت؛ ولی دانش برتر دانشمند دربار سلیمان مجالی برای اعمال قدرت به وی نداد.

523- ویژگیهای علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 365

7 - توبه - 9 - 60 - 18

18 - علم خداوند ، آمیخته با حکمت است .

والله علیم حکیم

برداشت فوق بر این اساس است که «حکیم»، صفت «علیم» باشد نه خبر دوم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 7

7 - خداوند ، علام الغیوب (دارای علم گسترده و عمیق به همه نهان ها) است .

أن الله علم الغیوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 16

16 - تساوی غیب و شهود و نهان و آشکار ، در پیشگاه خداوند

علم الغیب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 10

10 - علم گسترده و همه جانبه الهی به همه حقایق هستی

إن الله بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 15

15 - خداوند ، برای آگاهی به خواست بندگان نیازی به مقال و عرض حال آنان ندارد .

إنه هو السميع العلیم

می توان گفت از اهداف یادآوری علم خدا پس از بیان شنوایی او ، این حقیقت است که در آگاهی خداوند به حاجت انسانها ، به

درخواست کردن و به زبان جاری کردن نیازی نیست ، گرچه در اجابت آن مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 5

5- علم و اطلاعات پروردگار جهان ، نامتناهی و مرزناپذیر است .

قل لو كان البحر مداداً لكلمت ربّي لفنّد البحر

چنان چه مراد از «کلمات» الفاظ و سخن های خداوند باشد، نامتناهی بودن آن ها به معنای نامتناهی بودن معارف و معلوماتی است که سخن ها حاکی از آن اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 61 - 5

5 - علم و قدرت خدا ، کامل و بی نقص است .

ص: 366

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهْرِ . . . وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 23

23 - علم خداوند ، فراگیر همه پدیده های جهان است .

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 19

19 - کوچکی و بزرگی و ریزی و درشتی اشیا ، تفاوتی در تعلق علم خدا به آنها ندارد .

لَا يُعْزِبُ عَنْهُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ . . . وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 2

2 - علم الهی به چگونگی ایمان انسان ها ، مبتنی بر ملاک های واقعی و عینی است ; نه ادعا ها و اظهارات گفتاری آنان .

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 10

10 - آگاهی کامل و قدرت نامحدود خداوند ، آمیخته با خطاپوشی و مغفرت گسترده او

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ . . . وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ . . . إِنَّ رَبَّكَ وَسْ

از ارتباط آیات شریفه، می توان استفاده کرد که خداوند در عین آگاهی کامل به عملکرد انسان ها و قدرت نامحدود او بر مجازات آنان، از کاستی های ایشان درمی گذرد.

524- ویژگیهای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 5

5 - شهودی بودن علم غیب

أعنده علم الغیب فهو یری

تفریح «فهو یری» بر «أعنده علم الغیب»، نشانگر آن است که هر وقت علم به غیبی برای انسان حاصل شود، معلوم غیبی برای وی، شکل مشهود را پیدا می کند.

525- ویژگیهای علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 367

3- علم خداوند به راز دلها، سخنان پنهانی و گفته های آشکار، یکسان است .

سواء منكم من أسر القول و من جهر به

«سواء» مصدر و به معنای اسم فاعل (متساوی) است. این کلمه خبر مقدم و «من أسر...» مبتدای آن است؛ یعنی: «من أسر منكم القول و من جهر به متساویان فی علمه».

5- علم خداوند به نهان شدگان در تاریکی های شب و آشکار شدگان در روشنایی روز یکسان است .

و من هو مستخف بالليل و سارب بالنهار

«من هو» عطف بر «من أسر» است. از این رو «سواء» خبر برای «من هو...» نیز می باشد؛ یعنی: «من هو مستخف و من هو سارب سواء فی علمه».

526- ویژگیهای علم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، دارای علمی مبرا از فراموشی و نسیان *

و أنزلنا إليك الذكر لتبين للناس

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «الذكر» به قرینه «ما نزل إليهم» علم باشد و «ذكر» در لغت بودن چیزی در قلب (صورت علمی) است. از اینکه از علم اعطا شده به پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعبیر به ذکر گردیده، احتمال دارد به خاطر این باشد که در آن غفلت و فراموشی راه نداشته است.

527- ویژگیهای علم مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 2

2- آگاهی مردم عصر بعثت، از سرنوشت اقوام کافر پیش از خود، از راه اخبار و اطلاعات واصله بود .

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

مطلب یاد شده، از آمدن تعبیر «نبأ» (خبر) به دست می آید.

528- هماهنگی اسلام با علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 125 - 11

11- راه خدا و اسلام ، سازگار با عقل ، علم و عواطف انسانی

ادع إلى سبيل ربك بالحكمه و الموعظه الحسنه

ص: 368

529- هماهنگی دین با علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 14

14 - برنامه های دین الهی ، نشأت یافته از مبدأ علم و نه تمایلات بی اساس

جعلنک علی شریعه . . . و لاتتبع أهواء الذین لایعلمون

از مقابله میان «جعلناک علی شریعه» و «أهواء الذین لایعلمون»، استفاده می شود که شریعت الهی، هم عالمانه است و هم مبرّا از هوا و هوس.

530- هماهنگی سبیل الله با علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 11

11- راه خدا و اسلام ، سازگار با عقل ، علم و عواطف انسانی

ادع إلی سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه

531- یقین به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 4

4 - توجه به خدادادی بودن نعمت بیان و ابزار آن ، مایه یقین به آگاهی خداوند از نیت ها ، افکار و دانسته های انسان است .

أیحسب أن لم یره أحد . ألم نجعل له ... ولساناً و شفقتین

532- یوسف (ع) و علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 50 - 15،16

15- تأکید یوسف (ع) بر آگاهی کامل خداوند به کید زنان اشراف درباره او

إن ربي بكيدهنّ علیم

16- یوسف (ع) در پیامش به پادشاه، خداوند را حقیقتی آگاه به امور انسان ها معرفی کرد .

إن ربي بكيدهنّ علیم

ص: 369

533- یهود و علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 3

3 - یهود مورد توییح و سرزنش خداوند ، به خاطر محدود پنداشتن علم و آگاهی او

أولایعلمون أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

534- یهود و علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 15

15 - آگاه نبودن خدا به اسرار نهانی انسان ها ، از باور ها و پندار های باطل یهود

أتحدثونهم بما فتح الله علیکم لیحاجوکم به عند ربکم

از جمله «أتحدثونهم... لیحاجوکم» چنین بر می آید که یهود آن گاه راه احتجاج علیه خویش را گشوده می دیدند که حقایق و دانسته های خویش را آشکار کنند؛ ولی اگر حقایق را آشکار نکنند علیه آنان احتجاج نمی شود و مؤاخذه نمی گردند. این پندار بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 2

2 - یهودیان ، خداوند را به امور نهانی انسان عالم و آگاه نمی دانستند .

أولایعلمون أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

استفهام در «أولایعلمون...» انکار توییحی است.

علم الیقین

535- مراد از علم الیقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 6

6- « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله « لو تعلمون علم اليقين » قال : المعينه ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «لو تعلمون علم اليقين» روايت شده كه فرمود: [علم اليقين] مشاهده عيني است».

علم غيب

536- {علم غيب}

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 49 - 23، 18

ص: 370

18 - عیسی (ع)، برخوردار از علم غیب و نهان

وَأْتِبَّكُمْ بَمَا تَأْكُلُونَ و مَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

23 - خبر دادن غیبی حضرت عیسی (ع)، از مأكولات و ذخایر بنی اسرائیل در خانه هایشان، از سن هفت یا هشت سالگی

وَأْتِبَّكُمْ بَمَا تَأْكُلُونَ و مَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

امام صادق (ع): ... و مكث عیسی (ع) حتّی بلغ سبع سنین او ثمانیاً فجعل یخبرهم بما یأكلون و ما یدّخرون فی بیوتهم.

بحار الانوار، ج 14، ص 251، ح 43؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 284، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 -

11، 12، 13، 14، 15، 16، 18، 19، 20، 23، 28

11 - آگاه نکردن انسان ها بر اسرار نهانی (غیب)، سنّت الهی است .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

برداشت فوق، بر این اساس است که الف و لام در «الغیب»، برای جنس باشد.

12 - تنها خداوند آگاه به غیب ها و اسرار نهانی است .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

13 - ایمان و کفر (پاکی و ناپاکی) انسان ها از امور غیبی

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

چنانچه مراد از «الغیب»، جنس باشد، کفر و ایمان از مصادیق مورد نظر است. البتّه این احتمال نیز به نظر می رسد که الف و لام «الغیب»، عهد باشد؛ یعنی خصوص کفر و ایمان.

14 - سنّت الهی، بر تفکیک صفوف پاکان از ناپاکان به وسیله آگاه ساختن مردم به غیب و اسرار دل ها، نیست .

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه حتّی يميز الخبيث من الطيّب و ما كان

«و ما كان الله ليطلعكم . . .»، در صدد بیان این است که گر چه خداوند، ناپاکان را از پاکان مشخص خواهد کرد، ولی این تفکیک از طریق مشکلات و جنگها و مسائل دیگر از این قبیل است، نه از راه آشنا ساختن مردم به غیب و نهان.

15 - آگاهی برخی از رسولان الهی بر غیب و نهان (ایمان و کفر) امت خویش

و لکنّ الله يجتبي من رسله من يشاء

برداشت فوق بر این اساس است که «من» برای تبعیض و متعلق به «يجتبی» باشد و چون جمله «و لکنّ الله . . .»، استدراک از جمله «ما كان الله . . .» است، معنای آیه چنین می شود: خداوند، امتها را به غیب آگاه نمی سازد، ولی برخی رسولان را برای آگاه ساختن از غیب انتخاب می کند.

16 - خداوند برخی رسولان را برای آگاه ساختنشان از غیب، برمی گزیند .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب و لکنّ الله يجتبي من رسله من يشاء

18 - آگاهی تمامی رسولان الهی از غیب *

و لکنّ الله يجتبي من رسله من يشاء

بنابر اینکه «من»، بیان برای «من يشاء» باشد. یعنی خداوند برای آگاه ساختن از غیب، هر کس را بخواهد انتخاب می کند و برای این منظور، رسولان خویش را انتخاب کرده است.

19 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آگاه به پاکان و ناپاکان (مؤمن و منافق) امت خویش، از طریق علم به غیب

و ما كان الله . . . و لکنّ الله يجتبي من رسله من يشاء

مراد از «من رسله» - چه برخی از رسولان باشند و چه تمامی آنان - قطعاً پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) از جمله آنان خواهد بود.

20 - خداوند ، افاضه کننده علم غیب بر رسولان خویش

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب و لكن الله يجتبي من رسله من يشاء

23 - آگاهی پیامبران به غیب و نهان (پاکی ها ، پلیدی ها ، مصالح و مفساد واقعی انسان ها) ، دلیل لزوم ایمان به آنان

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب و لكن الله يجتبي من رسله من يشاء فامنوا باللّ

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «فامنوا ..» ، متفرع بر جمله «و لكن الله يجتبي من رسله» باشد. یعنی چون پیامبران آگاه به غیب هستند، لازم است به آنان ایمان آورید؛ چرا که تنها آنان دانا به حقایق امور هستند و راه سعادت و شقاوت را می شناسند.

28 - برخی مؤمنان خواستار آگاهی از غیب و نهان انسان ها بودند تا افراد مؤمن را از غیر مؤمن (طیب و خبیث) ، تمییز دهند .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

در شأن نزول آیه آمده است که برخی مؤمنان، خواهان علامتی بودند تا با آنان منافقان را از مؤمنان بازشناسند. آنگاه خداوند آیه فوق را نازل فرمود.

537- آثار ایمان به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 14

14 - توجه و اعتقاد به با خبر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان ، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم .. إن الله خبير بما تعملون

جمله «إن الله خبير ..» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 8

8 - آگاهی و ایمان به علم همه جانبه خداوند ، به تمامی حقایق عالم و راز های دل آدم ، بازدارنده انسان از حق گریزی و ستم کاری

إن الله علم غيب السموت .. عليم بذات الصدور

یادآوری علم همه جانبه خداوند در این آیه - پس از نقل سرگذشت ستم کاران دوزخی و کافران حق ناپذیر در آیات پیشین - می تواند

حاکی از مطلب یاد شده باشد.

538- آثار ذکر علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 9

9- توجه به آگاهی خداوند ، حتی از پوشیده ترین افکار و گفتار ، بازدارنده انسان از زبان گشودن به گفتار نارواست . *

ص: 372

وإن تجهر بالقول فإنه يعلم السرّ وأخفى

جمله «فإنه يعلم..» تهدید به پوشیده نماندن هیچ فکر و گفته ای از خداوند است. تفریع این تهدید بر «إن تجهر بالقول» گویای این است که مراد از «القول» گفتاری است که نه تنها به زبان آوردن آن نارو است، بلکه حتی اندیشه نیز باید از محتوای آن پاک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 6

6- توجه به علم همه جانبه خداوند به گفتار و اعمال موجودات جهان، بازدارنده آدمی از حق ستیزی و گناه

أسرّوا النجوى . . . قال ربّی يعلم القول فی السماء والأرض وهو السميع العليم

خداوند در پاسخ به توطئه ها و سخنان سرّی مشرکان علیه اسلام، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمان داد که علم همه جانبه الهی را به آنان گوشزد کند. این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 29 - 6

6 - توجه و اعتقاد به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار انسان ها، بازدارنده آنان از گناه و نافرمانی است .

لیس علیکم جناح أن تدخلوا بیوتاً غیر مسکونه . . . والله یعلم ما تبدون و ما تکتّمون

تذکر به علم همه جانبه الهی در پایان آیه می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 10

10 - توجه به آگاهی خداوند از تمامی رفتارها، برانگیزاننده انسان ها به انجام عمل صالح

و اعملوا صلحاً إتی بما تعملون بصیر

یادآوری خداوند به آگاه بودنش از تمامی رفتارهای انسان ها - پس از توصیه آنان به انجام عمل صالح - می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

539- آثار عقیده به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - توجه و اعتقاد به با خیر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان ، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است .

و أقسموا باللّٰه جهد أیمنهم .. . إنّ اللّٰه خبیر بما تعملون

جمله «إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ...» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

ص: 373

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 1

1- آگاهی از غیب و یا صدور پیمانی از جانب خداوند، از راه های وقوف بر پی امد های کفر و ایمان و آثار آنها است .

لَأُتَيْنَ .. أَطَّلِعُ الْغَيْبِ أَمْ أَتَّخِذُ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

همزه در «أَطَّلِعُ» - که در اصل أَطَّلِعُ بوده - برای استفهام انکاری است و فاعل فعل ضمیری است که به «الذی» در آیه قبل بازمی گردد. از این رو مضمون آیه چنین می شود: آیا آن کافری که مدعی شد کفر، موجب دستیابی به مال و فرزند است، بر غیب آگاهی یافته و یا عهدی از جانب خداوند دریافت کرده است؟! مراد از عهد، نوشته و یا بیانی است که از ناحیه خداوند صادر گردیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 4

4- علم به زمان کیفر و عذاب انسان ها، درگرو آگاهی به نهان و آشکار آنان است .

إِن أَدْرِي أَقْرِبَ .. إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 74 - 8

8 - علم خداوند به توطئه های کافران ، مایه ناکامی آنان در دستیابی به اهدافشان

و لا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ .. وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ

طرح علم خدا به اسرار نهانی و کارهای آشکار توطئه گران علیه دین و رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله)، اشاره به این نکته دارد که آنان در هر حال در منظر خدا هستند و نمی توانند چیزی را از او مخفی کرده و به اهداف شان برسند. این بیان، می تواند تعلیلی باشد بر آنچه که قبلاً در ضمن «و لا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ» آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 8

8 - داشتن علم غیب، موجب آگاهی به حقایق پشت پرده و پنهان می شود .

تبيّن الجنّ أن لو كانوا يعلمون الغيب ما لبثوا في العذاب المهين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - حشر - 59 - 22 - 4

4- آگاهی مطلق به غیب و شهود، لازمه مقام الوهیت و خداوندگاری است .

هو الله الذي لا إله إلا هو علم الغيب و الشاهده

توصيف «الله» به «عالم الغيب و الشاهده»، بيان بالا را افاده می کند.

ص: 374

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 12

12 - علم خدا به آشکار و نهان ، تضمینی بر پاداش دادن و کیفر کردن دقیق انسان ها در قیامت

ستر دون إلی علم الغیب و الشہدہ فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 22،24

22- حکیمانہ بودن افعال خدا و آگاهی او به ویژگی های یوسف (ع) ، موجب شد تا او را برگزیند و تعبیر رؤیا و تحلیل حوادث را به آن حضرت بیاموزد .

یجتیبک ربک . . . إن ربک علیم حکیم

24- حکمت خدا و علم او به خصلت های یوسف (ع) موجب شد تا نعمت خویش را بر خاندان یعقوب کامل کند .

و یتم نعمتہ علیک و علی ءال یعقوب . . . إن ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 3،5

3- سفارش به انتخاب بهترین و شایسته ترین گفتار ها ، برخاسته از علم همه جانبه خداوند به احوال انسانهاست .

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . ربکم أعلم بکم

ذکر «ربکم أعلم بکم»، پس از توصیه به گزینش بهترین سخن در گفتار به منزله تعلیل است؛ یعنی، چون خداوند به احوال انسانها آگاه است، چنین توصیه ای می کند.

5- مشیت خداوند در نزول رحمت یا عذاب بر بندگان ، مبتنی بر علم و آگاهی گسترده او بر احوال آنان است .

ربکم أعلم بکم إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- آگاهی گسترده و محیط خداوند بر احوال و اعمال بندگان ، پشتوانه قانون مندی شفاعت در قیامت و صدور یا عدم صدور اجازه بر آن

لاتتفع الشفعه إلا من أذن . . . يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 3

3 - خداوند عزیز و رحیم و آگاه به نماز و راز و نیاز انسان ها ، سزاوار اعتماد و توکل کردن آنان بر او

و توكل على العزيز الرحيم . الذي ... و تقلب في السجدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 6

6 - علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار مردمان ، دلیل انحصار حق تشریح و انتخاب پیامبر به او

ص: 375

و ربّك يخلق ما يشاء و يختار .. و ربّك يعلم ما تكّن صدورهم و ما يعلنون

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه در مقام بیان علت منحصر بودن حق قانون گذاری و حق برگزیدن پیامبر به خداوند باشد که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است؛ یعنی، چون خداوند به نهان و آشکار انسان ها آگاهی کامل دارد؛ پس تنها او شایسته قانون گذاری برای ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 16

16 - علم خداوند به ذرات ریز دوردست ، ناشی از غیب دانی او است .

علم الغیب لا یعزب عنه مثقال ذرّه فی السموت و لا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 18

18 - لزوم اجتناب از دعوی بی گناهی و پاکی ، در برابر خداوند آگاه به آشکار و نهان انسان ها

هو أعلم بکم .. فلا تزکوا أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 15

15 - آگاهی ژرف خداوند به اعمال خلق ، پشتوانه نظام کیفر و پاداش

و لتنظر نفس ما قدّمت لغد .. إنّ الله خبیر بما تعملون

توجه به پیوند مفهومی صدر آیه (مسئولیت اخروی انسان در قبال کرده های خویش) و ختام آیه (علم و آگاهی ژرف الهی) مطلب بالا را نتیجه می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری ، بردباری ، آگاهی از نهان و آشکار ، عزّت و حکمت خداوند ، مقتضی تقوای پیشگی ، حرف شنوی ، فرمان بری و انفاق در راه او است .

فاتّقوا الله . . . اسمعوا و اطيعوا و أنفقوا . . . و الله شكور حلیم ... العزيز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوای پیشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

542- ادعای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 2

2- کسی که کفرورزی را مایه فراوانی مال و اولاد می داند ، مانند کسی سخن گفته است که یا به غیب آگاه شده و یا از خداوند پیمان گرفته است .

ص: 376

كفر بآيتنا و قال .. اطلع الغيب أم اتخذ عند الرحمن عهداً

543- استحاله علم غيب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - نجم - 53 - 35 - 2

2- علم غيب و آگاهی به فرجام امور ، غير قابل دسترسی برای انسان

أعنده علم الغيب

544- اهميت علم غيب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 50 - 6

6- از دیدگاه برخی مردم در اختیار داشتن خزاین الهی و آگاهی به غیب و فرشته بودن، نشانه پیامبری است.

قل لا أقول لكم عندی خزائن الله و لأعلم الغيب و لأقول لكم إني ملك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 188 - 19

19 - برخی از مردم عصر بعثت پیامبری و نبوت را مستلزم آگاهی به امور غیبی می پنداشتند .

لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير .. إن أنا إلا نذير

حصر در جمله «إن أنا ..» ناظر به پندارهایی است که مردم درباره پیامبر(صلی الله علیه و آله) داشتند که از جمله آنها عالم بودن پیامبر(صلی الله علیه و آله) به امور غیبی است. جمله «إن أنا ...» بیان می دارد که او تنها نذیر و بشیر است ; یعنی عالم به غیب بودن، لازمه پیامبری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 37 - 11

11- آگاهی به غیب و دانستن تعبیر رؤیاها ، دانشهایی والا و گران سنگ است .

ذلکما مما علمنی ربی

«ذلک» و «ذلکما» و نظایر آنها برای اشاره به دور است. استعمال آن برای مشارالیه نزدیک، گویای این نکته است که: مشارالیه در نزد متکلم، امری با عظمت و بلند مرتبه است.

545- تعلیم علم غیب به یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

ص: 377

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد

ذلکما مما علمنی ربی اِنی ترکت .. واتبعت مله اباہی

جمله «اتبعت ..» عطف بر «ترکت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت می کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف(ع) از علوم الهی، نقش داشته است.

546- جنیان سلیمان (ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 6،10

6 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع)، از علم غیب برخوردار نبودند .

فلما خرّ تبیت الجنّ أن لو كانوا يعلمون الغیب ما لبثوا فی العذاب المہین

10 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع)، از معرفتی به نام علم غیب آگاهی داشتند .

تبیت الجنّ أن لو كانوا يعلمون الغیب

547- دلایل علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 6

6- پوشیده نبودن هیچ پدیده ای در عالم از خداوند، دلیل آگاهی او از نهان و آشکار انسان

و ما یخفی علی اللہ من شیء فی الأرض و لا فی السماء

جمله «و ما یخفی علی اللہ ..» می تواند تعلیل برای بخش اول آیه (اینک تعلم ...) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 25 - 8

8- به دست خداوند بودن مرگ و حیات انسان ها، دلیل علم او بر احوال انسان ها در گذشته و آینده

و انا لنحن نحی و نمیت .. و لقد علمنا المستخیرین . و اِن ربک هو یحشرهم

برداشت فوق، بر این احتمال که ذکر «إنا لنحن نحيى و نميت» قبل از «و لقد علمنا. ..» و ذکر «إن ربك هو يحشرهم» پس از آن، می تواند به منظور اقامه دلیل برای آن باشد. طبق این احتمال، معنای آیه چنین می شود: ما به احوال پیشینیان و آیندگان آگاهی داریم؛ چرا که خود ما میراننده و زنده کننده همه هستیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 12

12- مالکیت یگانه خداوند بر هستی، دلیل آگاهی ژرف او بر تمامی دیدنی ها و شنیدنی ها است.

له غیب السموت و الأرض أبصر به و أسمع

ص: 378

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 6

6- آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبٍ..» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 8 - 90 - 3

3- وابستگی ابزار درک و شناخت به خداوند ، دلیل آگاهی او از انفاق ها و اهداف مدعیان انفاق است .

يَقُولُ أَهْلَكَ مَالًا .. أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 10 - 90 - 4

4- آگاهی دقیق خداوند از راه های خیر و شرّ ، دلیل مخفی نبودن اهداف مدعیان انفاق ، بر او است .

يَقُولُ أَهْلَكَ مَالًا .. وَهَدَيْنَا النُّجُودِ

548- دلایل علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 6

6- خبر دادن از نوع غذا و خصوصیات آن ، دلیل یوسف (ع) فراروی زندانیان برای بهره مندیش از علم غیب

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانَهُ إِلَّا نَبَأْتُكُمَا بَتَأْوِيلِهِ .. ذَلِكُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي

549- ذکر علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- توجه به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار ، و غیب و شهود ، بازدارنده آدمی از گناه و توبه شکنی و برانگیزنده وی به خیر و صلاح

و قل اعلموا فسیری اللّٰه عملکم . . . فینبئکم بما کنتم تعملون

بیان علم همه جانبه خداوند - پس از تشویق و توصیه به توبه و عمل - می تواند به منظور مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 42 - 4

ص: 379

4- توجه به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار ستم پیشگان و کیفر شدنشان در روز قیامت ، بازدارنده آدمی از ستم و تعدی

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظلمون إنما يؤخّروهم لیوم تشخیص فیہ الأبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 19

19 - توجه به آگاهی خدا از آشکار و نهان ، بازدارنده مؤمنان از ارتباط سرّی با کافران

تسرون . . . و أنا أعلم بما أخفیتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 3

3 - لزوم پرهیز از ادعا های نادرست و توجه به آگاهی خداوند از رفتار ها و نیت های انسان

يقول . . . أیحسب أن لم یره أحد

توییح مستفاد از همزه استفهام در «أیحسب»، ممکن است ناظر به دروغ بودن گفتاری باشد که در آیه قبل از مدعیان انفاق نقل شد.

550- زمینه علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 36 - 4

4- وحی ، طریق رهیابی انسان به غیب *

أعنده علم الغیب . . . أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

خداوند، در ابتدا علم غیب را از مشرکان نفی می کند و سپس در مقام تخطئه و توییح آنان می فرماید: وحی - که طریق ارتباط انسان با غیب است - هیچ گونه سازگاری با اندیشه آنان ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 3

3- رؤیا ، دریچه ای برای آگاهی به غیب و امور نهانی

إني رأيت أحد عشر كوكبًا . . . كذلك يجتبيك ربك و يعلمك

551- زمینه علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 2

2- ریبیت و پروردگاری خداوند ، مقتضی علم و آگاهی کامل به احوال انسانهاست .

ربکم أعلم بکم

ص: 380

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 3

3- ربوبیت خداوند ، مقتضی علم و آگاهی او به همه موجودات آسمان ها و زمین است .

رَبِّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

552- عظمت علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 2

2 - علم الهی به اسرار و اعمال آدمیان ، تنها گوشه ای از علم گسترده او به امور پنهان و آشکار آسمان و زمین

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكْتُمُ . . . وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ . . . إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

553- علم غیب الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 18,21

18 - دانایی همه جانبه خداوند ، به آنچه آدمیان در دل خویش پنهان دارند .

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

21 - توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا . . . هَا أَنْتُمْ أَوْلَاءُ . . . إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جمله «ان الله . . .» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نمان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات پرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 6

6 - آگاهی خداوند ، از راز دل و اسرار افراد

و الله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان

کلمه «همّت» از ماده «همّ» به معنای تصمیم و قصدی است که در دل، برای انجام کاری گرفته شود. و بنابر اینکه «اذ همّت» متعلق به «سمیع» و «علیم» باشد، بیانگر علم خداوند به قصد و نیت انسانهاست.

554- علم غیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 7

ص: 381

7 - اخبار غیبی پیامبر بنی اسرائیل ، به بازگشت صندوق عهد به سوی آنان

وقال لهم نبیهم ان ایه ملکه ان یاتیکم التابوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 15,16,18,20,23

15 - آگاهی برخی از رسولان الهی بر غیب و نهان (ایمان و کفر) امت خویش

و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

برداشت فوق بر این اساس است که «من» برای تبعیض و متعلق به «یجتبی» باشد و چون جمله «و لکنّ اللّٰه . . .»، استدراک از جمله «ما کان اللّٰه . . .» است، معنای آیه چنین می شود: خداوند، امتها را به غیب آگاه نمی سازد، ولی برخی رسولان را برای آگاه ساختن از غیب انتخاب می کند.

16 - خداوند برخی رسولان را برای آگاه ساختنشان از غیب ، برمی گزیند .

و ما کان اللّٰه لیطلعکم علی الغیب و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

18 - آگاهی تمامی رسولان الهی از غیب *

و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

بنابر اینکه «من»، بیان برای «من یشاء» باشد. یعنی خداوند برای آگاه ساختن از غیب، هر کس را بخواهد انتخاب می کند و برای این منظور، رسولان خویش را انتخاب کرده است.

20 - خداوند ، افاضه کننده علم غیب بر رسولان خویش

و ما کان اللّٰه لیطلعکم علی الغیب و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

23 - آگاهی پیامبران به غیب و نهان (پاکي ها ، پلیدی ها ، مصالح و مفسد واقعی انسان ها) ، دلیل لزوم ایمان به آنان

و ما کان اللّٰه لیطلعکم علی الغیب و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء فامنوا باللّٰه

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «فامنوا . . .»، متفرع بر جمله «و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله» باشد. یعنی چون پیامبران آگاه به غیب هستند، لازم است به آنان ایمان آورید؛ چرا که تنها آنان دانا به حقایق امور هستند و راه سعادت و شقاوت را می شناسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - آگاهی پیامبران از اعمال امت های خویش

فکیف اذا جننا . . . علی هؤلاء شهیداً

لازمه گواهی دادن بر اعمال نیک و بد مردم، آگاهی به آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 13، 16

13 - پیامبران الهی ناآگاه به امور غیبی

قالوا لا علم لنا انک انت علم الغیوب

جمله «انک انت . . .» می رساند که متعلق علم در «لا علم لنا»، امور غیبی است.

16 - علم و دانش پیامبران به غیب در برابر دانایی گسترده خداوند بسیار ناچیز و کم مقدار

قالوا لا علم لنا انک انت علم الغیوب

ص: 382

جمله «انک . . .» پس از «لا علم لنا» می تواند قرینه بر این باشد که نفی علم از پیامبران در مقایسه با علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 8

8 - انسان ها ، حتی پیامبران ، آگاه به امور غیبی جهان نیستند .

و لو كنت أعلم الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 14

14- آگاهی از غیب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 6

6- رسالت فرستادگان الهی ، مستلزم آگاهی ایشان نسبت به همه امور غیبی نیست .

قل ما كنت . . . و ما أدري ما يفعل بي ولا بكم

خداوند، در این آیه از یک سو رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را تأیید کرده و از سوی دیگر بیان داشته است که پیامبر ممکن است، حتی از سرنوشت شخص خویش بی اطلاع باشد؛ زیرا او تنها پیامدار انذارهای خداوند است و این منصب مستلزم اطلاع وی بر همه حقایق نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 6

6 - امور غیبی ارائه شده به پیامبران ، مصون از دستبرد ناهالان

فلا يظهر علی غيبه أحدًا . إلا من ارتضى من رسول فإنه يسلك من بين يديه و من خلفه

2- لازمه خالقیت، آگاهی به اسرار و نهفته های وجود مخلوق

و لقد خلقنا .. و نعلم ما توسوس به نفسه

از این که خداوند، نخست مسأله خلقت را مطرح کرده و سپس علم خویش به اسرار آدمیان را بیان داشته، تلازم یاد شده استفاده می شود.

ص: 383

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 8 - 4

4 - خداوند آگاه به اسرار انسان ها و اندیشه های آنان

و من الناس من يقول ءامنا .. و ما هم بمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 4

4 - منافقان علم گسترده و همه جانبه خدا و آگاهی او را به اسرار و نهان انسان ها ، باور نداشته و بدان معتقد نیستند .

يخدعون الله

از اینکه منافقان با نفاق خویش در صدد نیرنگ زدن به خدا برآمده اند، معلوم می شود که آنان می پنداشتند، اگر امری را مخفی کنند، خداوند از آن آگاه نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 12، 14، 15، 8

8 - خداوند ، آگاه به غیب و نهان آسمان ها و زمین (هستی)

إني أعلم غيب السموت والأرض

12 - خداوند ، آگاه به آشکار و نهان فرشتگان

أعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون

14 - از امام صادق (ع) روایت شده که : « إن الله تبارك و تعالی علم آدم أسماء حجج الله كل ها . . . فقال : . . . » « أنبئهم بأسمائهم فلما أنبأهم بأسمائهم » وقفوا على عظيم منزلتهم عندالله تعالی فعلموا أنهم أحق بأن يكونوا خلفاء الله في أرضه و حججه على بريته و قال لهم : « ألم أقل لكم إني أعلم غيب السماوات والأرض و أعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون » . . . ;

خداوند تبارك و تعالی اسامی تمام حجتهای خود را به آدم آموخت، پس [خطاب به آدم] فرمود: ملائکه را از اسامی آنان آگاه نما و چون آنان را از اسامی آگاه ساخت ملائکه به جایگاه بزرگ آنان در نزد خداوند واقف شدند و دانستند که آنان برای خلافت خدا در زمین و حجت بر مردمان سزاوارترند. و خداوند به ملائکه فرمود: « آیا به شما نگفتم من غیب آسمانها و زمین را می دانم و نیز می دانم آنچه شما آن

را آشکار می کنید و آنچه آن را پنهان می داشتید»...».

15 - « عن ابی جعفر (ع) انه قال فی قول اللّٰه : . . . « وأعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون » یعنی ما ابدوه بقولهم « أتجعل فی ها من یفسد فیها و یسفک الدماء . . . » و ما کتموه : فقالوا فی أنفسهم : ما ظننا أن اللّٰه یخلق خلقاً أكرم علیه منا ;

از امام باقر(ع) روایت شده که درباره سخن خداوند «وَأَعْلَمُ مَا تَبْدُونَ وَ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ» فرمود: یعنی، آنچه را که با گفتارشان آشکار کرده بودند این بود که گفتند: آیا در روی زمین کسی را قرار می دهی که فساد خونریزی کند؟ . . . و آنچه کتمان کردند آن بود که در پیش خود گفتند: ما گمان نمی کردیم که خداوند کسانی را بیافریند که بیش از ما نزد او گرامی باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 72 - 4

4 - خداوند ، آگاه به اسرار انسان ها و توانا بر افشای آنهاست .

و اللّٰه مخرج ما كنتم تكتمون

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 1

1 - خداوند ، آگاه به آنچه آدمی پنهان می دارد یا آشکار می کند .

أن الله يعلم ما يسرون و ما يعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 5

5 - خداوند ناظر بر رفتار انسان ها و آگاه به ضمایر ایشان است .

قد نرى تقلب وجهك فى السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 10

10 - خداوند ، به اعمال نهانی انسان ها آگاه است .

علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 12

12 - تنها خداوند آگاه به غیب ها و اسرار نهانی است .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 18

18 - آگاهی کامل خداوند بر نیات و خواسته های درونی انسانها

ان يريدوا اصلاحاً .. ان الله كان عليماً خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 7

7 - آگاهی کامل خداوند به درون و جان آدمی

و كان الله بهم عليماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 63 - 1,2

1 - خداوند ، آگاه به اسرار درونی منافقان

اولئك الذين يعلم الله ما في قلوبهم

2 - خداوند ، آگاه به نیات و اسرار درونی انسان

يعلم الله ما في قلوبهم

ص: 385

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 81 - 5

5 - اخبار غیبی خدای تعالی از برنامه های توطئه آمیز و مخفیانه مسلمانان متخلف

فاذا برزوا من عندک بیّت طائفه منهم غیر الذی تقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 1,2

1 - اخبار خداوند به مسلمانان صدر اسلام که در آینده ای نزدیک گروهی از دشمنان، علی رغم پیمان ترک تعرض، به پیمان خویش وفادار نبوده، در هر آشوبی علیه آنان شرکت خواهند کرد.

ستجدون اخرین یریدون ان یامنوکم و یامنوا قومهم کلّما ردّوا الی الفتنه ارسوا فی

2 - اخبار خداوند به مسلمانان مبنی بر اینکه در گیر و دار مبارزه و نبرد با دشمنان، گروهی از آنان در صدد کسب امنیت از سوی مسلمانان و از سوی طائفه کافر خویش خواهند شد.

ستجدون اخرین یریدون ان یامنوکم و یامنوا قومهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 9,10

9 - آگاهی کامل خداوند به تمامی گفتار و رفتار آشکار و نهان آدمی

و هو معهم اذ یبیتون ما لایرضی من القول و کان الله بما یعملون محیطاً

10 - علم و احاطه خداوند بر توطئه ها و نقشه های سرّی دغلبازان و عملکرد آنان

و هو معهم اذ یبیتون ما لایرضی من القول و کان الله بما یعملون محیطاً

«بیتون»، از ماده «بیتوته»، به معنای شب را به صبح آوردن است، و به قرینه جمله های گذشته، مراد از آن، توطئه ها و نیرنگهایی است که شبانه و در خلوت طرح می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 27

27 - علم خدا به رخدادهای و اعمال آدمیان ، قبل از تحقق آن (علم ازلی)

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

بیان اعمال انسانها با فعل مضارع (تفعلوا) و بیان آگاهی خداوند به آن اعمال با فعل ماضی (کان به ..)، حکایت از آن دارد که خداوند به اعمال آدمیان پیش از وقوع آن آگاهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 24, 25, 29

24 - آگاهی دقیق و همه جانبه خداوند ، به اعمال و رفتار آدمیان

فإنّ الله کان بما تعملون خیبراً

25 - خداوند آگاه به شهادت های دروغ و نابحق مردم و دانا به کتمان شهادت ، از سوی آنان

وإن تلووا او تعرضوا فإنّ الله کان بما تعملون خیبراً

ص: 386

«تلوا» از «لوی لسانه» (زبانش را منحرف کرد) گرفته شده و متعلق آن - به قرینه «شهداء لله» - شهادت می باشد و انحراف زبان، کنایه از دروغ گفتن است.

29 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال آدمیان ، زمینه اقامه عدل ، پرهیز از شهادت های دروغ و کتمان شهادت

كونوا قومين بالقسط شهداء لله .. فان الله كان بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 13

13 - آگاهی کامل خداوند از نیت قلبی و اسرار درونی انسان

إن الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 61 - 7،8

7 - خداوند دانایتر از خود اهل کتاب به اسرار پلید آنان در تظاهر به اسلام

و الله اعلم بما كانوا یکتُمون

«اعلم» به معنای دانایتر است. و چون هیچکس جز اهل کتاب به نیت پلیدشان آگاهی نداشت، بنابراین مفضل علیه کلمه «اعلم» خود اهل کتاب هستند؛ یعنی «الله اعلم من انفسهم بما كانوا یکتُمون».

8 - علم خداوند به اسرار درونی هر کس ، کاملتر از آگاهی خود اوست .

و الله اعلم بما كانوا یکتُمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 2،3

2 - خداوند دانای به رفتار و کردار ، نیت و حالات انسانها

و الله یعلم ما تبءون و ما تکتُمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به رفتار و کردار آدمی که جنبه بیرونی دارد و «ما تکتُمون» به نیت و حالات انسان که همواره جنبه درونی دارد، تفسیر شده است.

3 - آگاهی خداوند به اعمال آشکار و مخفی انسان

والله يعلم ما تبدون و ما تكتُمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به اعمال و رفتار آشکار انسان و «ما تكتُمون» به رفتارها و کردارهایی که در نهان و به دور از چشم مردم انجام می گیرد، تفسیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 16، 15، 14

14 - آگاهی کامل خداوند به واکنش های امت ها در برابر دعوت و رسالت پیامبران

فيقول ماذا اجبتهم .. انك انت علم الغيوب

15 - تنها خداوند دارای علمی کامل و مطلق به تمامی غیب ها و امور نهانی

انك انت علم الغيوب

حرف «ال» در الغيوب برای استغراق است و صيغه مبالغه «علم» دلالت به کمال علم الهی و فراگیری آن دارد.

ص: 387

16 - علم و دانش پیامبران به غیب در برابر دانایی گسترده خداوند بسیار ناچیز و کم مقدار

قالوا لا علم لنا انك انت علم الغيوب

جمله «انک . . .» پس از «لا علم لنا» می تواند قرینه بر این باشد که نفی علم از پیامبران در مقایسه با علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 116 - 22، 21، 20، 15

15 - خداوند آگاه به گفته ها و اندیشه های آدمیان و تمامی حالات و صفات نفسانی ایشان

ان كنت قلته فقد علمته تعلم ما في نفسي

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند .

سبحنک . . . تعلم ما في نفسي و لا اعلم ما في نفسك انك انت علم الغيوب

جمله «سبحنک ما یکون لی . . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما في نفسي و لا اعلم . . .» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

21 - تنها خداوند دارای آگاهی گسترده و دقیق به تمامی غیب ها و اسرارها

انك انت علم الغيوب

22 - دانایی گسترده و دقیق به درون انسان ها، تنها از آن خداست .

تعلم ما في نفسي . . . انك انت علم الغيوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 6، 7

6 - تنها خداوند آگاه بر «اجل مسمی» است.

و أجل مسمی عنده

7 - تنها خداوند آگاه از زمان قیامت و حشر آدمی است.

و أجل مسمی عنده

مراد از «اجل مسمی» می تواند زمان برپایی قیامت باشد که پس از ذکر خلقت و عمر آدمی به عنوان آخرین منزل ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 3 - 5,6,7,9

5 - خداوند، آگاه از نهان و آشکار انسان

یعلم سرکم و جهرکم

6 - آشکار و نهان آدمی، در نزد خداوند یکسان است.

یعلم سرکم و جهرکم

عطف «جهرکم» بر مفعول «یعلم» و تکرار نشدن فعل می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

7 - آگاهی خداوند بر سرّ و آشکار آدمی، برخاسته از حاکمیت کامل او بر سراسر هستی است.

و هو الله فی السموت و فی الأرض یعلم سرکم و جهرکم

9 - آگاهی خداوند از نتیجه و سرانجام عمل انسان

ص: 388

و يعلم ما تكسبون

مراد از «ما تكسبون» می تواند جزا و نتیجه عمل باشد که آدمی آن را با عمل خود به دست می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 5

5 - توجه به آگاهی خداوند بر گفتار و کردار آدمیان، برانگیزنده آنان به ایمان

فهم لا يؤمنون . . . و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 4

4 - خداوند به حالات درونی و نهانی آدمی آگاه است.

قد نعلم إنه ليحزنك الذي يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 6، 5، 2، 1

1 - خزاین غیب تنها نزد خداوند و فقط او آگاه به آنهاست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

«مفاتيح»، جمع «مفتاح»، به معنای «خزینه»، و یا جمع «مفتاح» به معنای «کلید»، می تواند باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

2 - کلیدها و رمز و راز آگاهی به غیب و نهان، تنها در اختیار خداوند است و کسی را به آن راهی نیست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

در این برداشت «مفاتيح»، جمع «مفتاح»، به معنای «کلید»، گرفته شده است.

5 - احکام خداوند در تکوین و تشریح، متکی بر آگاهی کامل و دقیق او بر غیب و شهود جهان هستی است.

إن الحكم إلا لله . . . لو أن عندي ما تستعجلون به . . . و عنده مفاتيح الغيب

6 - تعجیل نشدن در عذاب مشرکان و کفار، مرتبط با آگاهی مطلق خداوند بر غیب و شهود جهان و اسرار آفرینش است.

قل لو أن عندی ما تستعجلون . . . و عنده مفاتح الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 14، 13

13 - خداوند دانای به تمامی غیب و شهود هستی است.

علم الغیب و الشهده

14 - دانایی خداوند به غیب و شهود عالم، پشتوانه حشر تمامی انسانها و ظهور مالکیت و حاکمیت انحصاری خداوند در قیامت است.

إلیه تحشرون . . . یوم ینفخ فی الصور علم الغیب و الشهده

با توجه به اینکه در آخرین جمله آیه قبل سخن از حشر آدمیان بود و در این آیه از نفخ صور و برپایی قیامت یاد شده و سپس جمله «عالم الغیب و الشهاده» آمده، گویا این جمله پاسخی است به کسانی که چگونگی حشر آدمیان را، با وجود متلاشی شدن اجساد و از بین رفتن آثار، امری ناممکن می دانند.

ص: 389

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 103 - 10، 9، 6

6 - تنها خداوند به درک و اندیشه آدمی کاملاً آگاه است.

و هو یدرک الأبصر

چنانکه راغب در المفردات گفته است. «بَصْرًا» به معنای «بصیره» نیز آمده است، و «بصیرت» یعنی: نیروی ادراک انسان، بنابراین «یدرک الابصار» یعنی دریافت عمق اندیشه ها و ادراکات.

9 - خداوند در عین آگاهی بر کردارهای آدمیان، به آنان لطف دارد.

هو یدرک الأبصر و هو اللطیف الخبیر

از معانی «لطیف» رفق و لطف است و مقتضای کنار هم آمدن دو صفت لطیف و خبیر، خصوصاً در صورتی که «الخبیر» صفت «اللطیف» باشد، برداشت فوق است.

10 - تنها خداوند به کنه و همه ابعاد هستی آگاه است.

و هو اللطیف الخبیر

ذکر نشدن متعلق برای «الخبیر» حکایت از اطلاق و دامنه گسترده آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 5، 4، 3

3 - خداوند آگاه به تمامی اعمال و اندیشه های پیامبران و امتهای آنان است.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

برداشت فوق بر این اساس است که «مرسلین» مرجع ضمیر «علیهم» باشد.

4 - خداوند همواره حاضر و ناظر به کردار و اندیشه های آدمیان است.

و ما کنا غائبین

5 - آگاهی خداوند به کردار و اندیشه های آدمیان برخاسته از حضور و نظارت مستقیم وی بر آنان و اندیشه هایشان است.

فلنقصن عليهم بعلم و ما كنا غائبين

جمله «و ما كنا غائبين» در حقیقت توضیح «بعلم» است و اشاره به چگونگی علم الهی به اعمال بندگان دارد. یعنی علم الهی برخاسته از حضور وی است، نه اینکه چیزی و یا کسی واسطه این آگاهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 33 - 8

8 - از موانع نزول عذاب استیصال بر امت های گنهکار و کافر ، علم خداوند به ایمان آوردن آنان در آینده است .

و ما كان الله معذبهم وهم يستغفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 18

18 - خداوند ، شنوای گفتار ها و آگاه به اندیشه ها و رفتارها

وإن الله لسمیع علیم

ص: 390

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 12

12 - خداوند آگاه به راز های نهفته در سینه ها

إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 13

13 - خداوند ، شنوای گفتار ها و آگاه به اندیشه ها و کردارها

و أن الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 2

2 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از وقوع نبردی میان مسلمانان و یهودیان پیمان شکن ، پیش از واقع شدنش ، آگاه ساخت .

فشردهم من خلفهم

«ثقف» مصدر «تثقفن» به معنای دستیابی و تسلط پیدا کردن است. «إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زاید است. تأکید جمله شرطیه با نون تأکید ثقلیه و «ما»ی زایده حکایت از آن دارد که شرط، یعنی وقوع جنگ و تسلط مسلمانان بر یهودیان، تحقق خواهد یافت. بنابراین معنای جمله شرط چنین خواهد بود: اگر نبردی با یهودیان رخ داد و بر آنان مسلط شدی، که البته چنین خواهد شد ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 9

9 - تنها خداوند شنوای گفتار ها و آگاه بر اندیشه ها

إنه هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 14

14 - خداوند ، به ضمائر ، نیت و مقاصد آدمیان ، آگاه و از آنها باخبر است .

کیف و إن یظہروا علیکم . . . یرضونکم بأفوهہم و تأیی قلوبہم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبہ - 9 - 16 - 11

11 - آگاهی عمیق خداوند به عملکرد نھان و آشکار آدمیان

و اللہ خبیر بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبہ - 9 - 44 - 5

5 - علم دقیق خداوند به حالات و روحیات تقواییشان

ص: 391

و الله عليم بالمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 10

10 - هشدار خداوند به منافقان با بیان علم همه جانبه اش به روحيات و دسيسه های منافقانه آنان

و لأوضعوا خلكم ييغونكم الفتنة . . . و الله عليم بالظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 30

30 - إخبار خداوند ، از رسوایی و فضاحت نهایی منافقان صدر اسلام در جامعه و منزوی شدن آنان

و ما لهم في الأرض من وليّ ولا نصير

با توجه به اینکه آیه، إخبار از آینده است و نیز واژه «فی الأرض» می تواند به همین زندگی دنیوی اشاره داشته باشد، این برداشت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 1،2،3،7

1 - توییح منافقان پیمان شکن از سوی خداوند ، به خاطر بینش غلطشان درباره علم و آگاهی کامل خدا به نیات و عملکرد آدمیان

ألم يعلموا أن الله يعلم

2 - علم خداوند به کردار و گفتار مخفیانه آدمیان

يعلم سرهم و نجويهم

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده . . . ألم يعلموا أن الله يعلم . . . و أن الله علم الغی

7 - خداوند ، علام الغیوب (دارای علم گسترده و عمیق به همه نهان ها) است .

أَنَّ اللَّهَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 16

16 - تساوی غیب و شهود و نهان و آشکار ، در پیشگاه خداوند

علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 14

14 - آگاهی عمیق خداوند به همه امور بدگویی های آشکار و نهان و نیز به بدخواهی های درونی منافقان نسبت به اسلام و مؤمنان

و من الأعراب . . . یتربص بکم الدوائر . . . واللّٰه سمیع علیم

ص: 392

کلمه «سمیع» بیانگر بدگوییهای منافقان و واژه «علیم» بیانگر آرزوی قلبی آنها نسبت به اسلام و مسلمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 5

5 - غیب و شهود، و نهان و آشکار همه چیز، در احاطه علم الهی است.

علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 18

18 - خداوند، از اسرار نهفته آدمیان، آگاه است.

و الذین... و اللّٰه یشهد إنهم لکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 20 - 4

4 - علم به غیب در انحصار خداوند است.

إنما الغیب لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 5 - 6, 5

5 - خداوند، آگاه به توطئه های محرمانه و سرّی مشرکان و مطلع از مواضع علنی و آشکار آنان

ألا حین یستغشون ثیابهم یعلم ما یسرّون و ما یعلنون

6 - خداوند، به همه افکار و اندیشه ها آگاه است.

إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 4

4- خداوند، به منزل و مأوای دایم و موقت هر جنبنده ای آگاه است .

یعلم مستقرها و مستودعها

«مستقر» اسم مکان از استقرار و به معنای مقر و قرارگاه است. بنابراین «مستقرها» یعنی، جایگاهی که آن جنبنده در آن استقرار دارد و منزل دایمی یا غالبی اوست. «مستودع» اسم مکان از استیداع (ودیعه گذاشتن و یا ودیعه گرفتن) است و از آن جا که ودیعه به طور موقت و نه دایمی در جایی نگهداری می شود، می توان گفت: مراد از «مستودعها» جایگاهی است که آن جنبنده، به طور موقت در آن جایگاه به سر می برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 14

14- خداوند، آگاه به امور نفسانی و جنبه روحانی انسان

الله أعلم بما فی أنفسهم

ص: 393

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 111 - 7

7- خداوند ، به تمامی اعمال انسان ها و حقیقت آن اعمال آگاه است .

إنه بما يعملون خبير

«خبرت الأمر»؛ یعنی ، حقیقت آن را شناختم (لسان العرب). بنابراین «إنه بما يعملون خبير»؛ یعنی ، همانا خداوند به حقیقت و کُنه اعمال شما آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 14

14- خداوند ، اعمال انسان ها را می بیند و به همه آنها آگاهی دارد .

إنه بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 9

9- خداوند ، به اعمال و رفتار انسان ها آگاه است .

والله علیم بما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 13, 14, 15

13- خداوند ، به احوال بندگان و نیاز های آنان داناست .

فاستجاب له ربه . . . إنه هو السميع العليم

14- خداوند ، به ترفند ها و مکر های آدمیان و راه خنثی کردن و از میان بردن آن ، آگاه است .

فصرف عنه کیدهنّ إنه هو السميع العليم

از مصداقهای مورد نظر برای متعلق «سمیع» و «علیم»، به قرینه «کیدهنّ» ترفند زنان اشراف ، و به قرینه «صرف عنه» از میان بردن مکرهای

ایشان است.

15- خداوند، برای آگاهی به خواست بندگان نیازی به مقال و عرض حال آنان ندارد.

إنه هو السميع العليم

می توان گفت از اهداف یادآوری علم خدا پس از بیان شنوایی او، این حقیقت است که در آگاهی خداوند به حاجت انسانها، به درخواست کردن و به زبان جاری کردن نیازی نیست، گرچه در اجابت آن مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 13

13- آگاهی کامل خداوند به درستی و نادرستی گفته ها

و الله أعلم بما تصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 394

1- خداوند، از ویژگی های جنین هر زن و مادینه ای آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى

مراد از «ما» به قرینه «تحمل كل أنثى» جنین است. «أنثى» به هر جنس ماده از انسان (زن) و غیر انسان (مادینه) گفته می شود.

2- خداوند، به آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب می کنند آگاه است .

الله يعلم .. ما تغيض الأرحام

«غیض» به معنای کاستن و فرو بردن است که به مناسبت مورد از آن به جذب کردن تعبیر شد. و چون سخن جمله قبل درباره جنین بود معلوم می شود مقصود از آنچه رحمها جذب می کنند، جذبهایی است که در ارتباط با جنین می باشد چه آنها که در پیدایش جنین دخیل است و چه آنها که مایه رشد و نمو جنین می باشد.

3- خداوند، از آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب نکرده و از خود دفع می کنند آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى .. و ما تزاد

«ازدیاد» (مصدر تزاد) به معنای افزودن است و ضمیر در «تزاد» به ارحام باز می گردد. آنچه را رحمها می افزایند - که معنای عبارت «ما تزاد» است - می تواند ناظر به چیزهایی باشد که رحمها افزون بر نیاز جنین از خود تراوش می کنند که دفع می شود و می تواند ناظر به افزودن بر جنین باشد که مایه رشد و نمو او می شود.

4- خداوند به نطفه هایی که رحم زنان و مادینه ها به خود جذب می کنند تا جنین شود، آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام

5- خداوند به آنچه رحم زنان و مادینه ها @ - پس از جذب نطفه - بر آن می افزایند داناست .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى .. و ما تزاد

10- «عن محمد بن مسلم قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله: «يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام»؟ قال: ما لم يكن حملاً، «و ما تزاد» قال: الذكر و الأنثى جميعاً؛

محمد بن مسلم گوید از امام صادق (ع) درباره سخن خدا: «يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام» سؤال کردم، حضرت فرمود: [مراد از ما تغيض الأرحام] چیزی است که حمل نباشد و در مورد «و ما تزاد» فرمود: پسر و دختر هر دو می باشد».

1- خداوند، به همه نهان ها و آشکار ها داناست .

علم الغیب و الشہدہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 4، 1، 2

1- خداوند به همه سخن ها - پنهان و آشکارش - آگاه است .

سواء منکم من أسرّ القول و من جهر به

آیه قبل گویای این است که آیه فوق درباره علم خداوند بحث می کند. بنابراین «سواء منکم...»؛ یعنی: «سواء منکم فی علمه».

معانی الأخبار، ص 146، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 2، ص 283، ح 6.

ص: 395

2- خداوند ، به راز دل ها و سخنان ابراز نشده داناست .

سواء منكم من أسر القول

«اسرار» به معنای پنهان ساختن است. پنهان کردن سخن می تواند به معنای ابراز نکردن و تلفظ نکردن باشد و می تواند به معنای در ملاً عام نگفتن و در خفا بیان داشتن باشد. برداشت فوق ناظر به معنای اول است.

4- خداوند به همگان - آنان که در تاریکی های شب کاملاً پنهانند و یا در روز روشن آشکارند - آگاه است .

و من هو مستخف بالليل و سارب بالنهار

«استخفاء» (مصدر مستخف) و «خفاء» هر دو به معنای پنهان بودن است، با این تفاوت که «استخفاء» حاکی از تأکید می باشد. «سرب» به معنای راه است و «سارب» به کسی که راه را می پیماید گفته می شود و از آن جا که راه و طی کننده آن معمولاً بر انسانها مخفی نیست - خصوصاً که در روز باشد - می توان گفت: «سارب» در آیه شریفه به قرینه مقابله آن با «مستخف» کنایه از «آشکار» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 34 - 3

3- خداوند ، آگاه به نیازها و خواسته های انسان و توانا بر تأمین آنهاست .

و اتيكم من كل ما سألتموه

چون خداوند تمامی نیازهای نوع بشر را برآورده است، معلوم می شود از آن نیازها آگاه و بر اعطای آنها قادر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 1

1- اذعان حضرت ابراهیم (ع) در دعای خویش به علم همه جانبه خداوند به نهران و آشکار انسان

ربنا انك تعلم ما نخفي و ما نعلن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 3, 2, 1

1- خداوند ، بی تردید به احوال نسل های پیشین و نسل های آینده ، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمين منكم و لقد علمنا المستخرين

مقصود از علم خداوند به پیشینیان و آیندگان، می تواند علم به وجود خود آنان باشد و می تواند علم به احوال آنها باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

2- به یقین، خداوند به نسل های پیشین و به وجود نسل های آینده بشر، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستتخرین

3- خداوند، بی تردید به احوال انسان های پیشرو در میدان ایمان و عمل و مردم ناموفق در آن، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستتخرین

در اینکه تقدّم و تأخّر در آیه فوق، به چه چیز سنجیده شده؟ میان مفسران چند نظریه وجود دارد: یکی از آنها سبقت و تأخیر در رابطه با ایمان و عمل صالح است؛ زیرا دنیا میدان مسابقه برای انسانهاست «و لكل وجهه هو مولیها فاستبقوا الخیرات» (سوره بقره آیه 148). برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 396

7- خداوند، از ضمیر انسان و احساسات و عواطف روحی و روانی او، کاملاً آگاه است .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 19 - 1

1- خداوند، به تمامی آنچه انسان پنهان می کند و یا آشکار می سازد آگاهی دارد .

و الله يعلم ما تسرون و ما تعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 23 - 4، 1

1- خداوند، قطعاً به تمامی آنچه که منکران آخرت پنهان می سازند و یا علنی می کنند، آگاهی کامل دارد

لاجرم أن الله يعلم ما يسرون و ما يعلنون

ضمیر فاعلی در «ما یسرون و ما یعلنون» به «الذین لایؤمنون بالأخره» در آیه قبل برمی گردد.

2- خداوند، به نیت ها و حالات درونی انسان ها علم دارد .

لاجرم أن الله يعلم ما يسرون

4- آگاهی خداوند از نیت ها و حالات درونی منکران معاد، برخاسته از علم غیب اوست .

فالذین لایؤمنون بالأخره قلوبهم منکره .. لاجرم أن الله يعلم ما يسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 1

1- امور غیبی و پنهانی آسمان ها و زمین، در انحصار خداست .

و لله غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- خداوند، به همه اعمال آدمیان آگاه است .

إن الله يعلم ما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 7،8

7- خداوند از تمامی گناهان بندگانش باخبر و بر همه آنها آگاه و ناظر است .

و كفى برّك بذنوب عباده خبيراً بصيراً

8- آگاهی خداوند، از گناهان باطنی و ظاهری بندگان، برای مجازات آنان کافی است و نیازی به شاهد و گواه ندارد .

و كفى برّك بذنوب عباده خبيراً بصيراً

برداشت فوق با توجه به فرق واژه «خبیر» و «بصیر» به دست می آید؛ چون «خبیر» در مورد آگاهی از افکار و درون اشیاست (مفردات راغب) و «بصیر» اطلاع بر اعمال و رفتار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 1,2,4

1- خداوند بر آنچه در باطن انسانهاست، آگاهی کامل دارد.

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ

2- ربوبیت خداوند، مقتضی علم و آگاهی کامل او بر حالات درونی انسانها

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ

4- خداوند، از خود انسان به حالات و افکار درونی وی، آگاه تر است.

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفضل علیه «أعلم»، «منکم» باشد؛ یعنی، آگاهی خداوند به درون شما از خودتان بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 6

6- خداوند از حال بندگان خویش، کاملاً باخبر بوده و آگاهی همه جانبه دارد.

إِنَّهٗ كَانَ بَعْبَادَهُ خَبِيرًا بَصِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 5

5- دستورهای الهی، حقایقی است مبتنی بر علم و آگاهی خداوند به نیازهای تربیتی بشر

ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبِّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

«حکمت» وقتی به خداوند نسبت داده شود، به معنای معرفت او به اشیا و به وجود آوردن آنها در نهایت اتقان است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 47 - 1,2

1- آگاهی کامل خداوند، به هدفها و انگیزههای کافران در گوش فرا دادن به کلمات پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نحن أعلم بما يستمعون به

«با» در «بما» برای سببیت است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: ما به غرض و انگیزه ای که کافران به خاطر آن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرامی دهند علم داریم.

2- خداوند، از نجواها و سخنان سرّی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاه است.

نحن أعلم .. و إذ هم نحوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 5

5- خداوند، پیشاپیش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) اعلام کرد که منکران معاد، پس از دریافت جواب شبهه استبعاد معاد، از پدیدآورنده

ص: 398

آن سؤال خواهند کرد .

فسيقولون من يعيدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 1

1- پروردگار ، به احوال انسان ها آگاه تر و داناتر از خود آنان است .

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 1

1- پروردگار عالم نسبت به احوال همه موجودات آسمان ها و زمین ، از خود آنها داناتر و آگاهتر است .

وَرَبِّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 8

8- خدای پرورش دهنده انسان ها ، آگاه تر از همگان نسبت به ملکات نفسانی و زمینه های روحی آنان

فَرَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 5

5- عدم اعطای معجزات اقتراحی مشرکان از سوی خداوند ، به دلیل علم خدا به حق ناپذیری آنان

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى... فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَىٰ مَسْحُورًا

یادآوری کفر فرعون، علی رغم ارائه معجزات فراوان از سوی موسی(ع) در پی رد درخواستهای مشرکان، می رساند که دلیل عدم اجابت خواسته های مشرکان، تصمیم آنان بر عدم ایمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- تنها خداوند بر تمام اسرار هستی آگاه است .

قل الله أعلم بما لبثوا له غيب السموت و الأرض

جمله «له غيب..» - به قرینه «الله أعلم» - علاوه بر بیان مالکیت خداوند بر اسرار هستی، بر آگاهی فراگیر او نیز دلالت دارد.

11- خداوند نسبت به حقایق پنهان هستی، تیزبین و بسیار شنوا است .

له غيب .. أبصر به و أسمع

به قرینه «أبصر به»، پس از «أسمع» نیز «به» در تقدیر است و هر دو، صیغه تعجب اند؛ یعنی، خداوند، چه بسیار بینا و شنوا است!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 399

1 - خداوند ، به آنچه که آدمی می گوید و اظهار می کند ، آگاه است .

وإن تجهر بالقول فإنه يعلم السرّ وأخفى

جمله «فإنه يعلم...» جانشین جواب شرط «إن تجهر» است و معنای آیه این است که اگر سخن آشکار کنی [خدا می داند]، زیرا که او سرّ و مخفی تر از آن را می داند. در این موارد، بیان علت از تصریح به جواب شرط بی نیاز می کند.

2 - اسرار و راز های بازگو نشده افراد و نیت های آنان ، برای خداوند آشکار است و بر آن آگاهی کامل دارد .

فإنه يعلم السرّ

«سر»، یعنی آنچه از دیگران کتمان می شود (لسان العرب).

4 - خداوند به راز های فراموش شده آدمی و نهفته ترین اسرار او آگاه است .

فإنه يعلم... أخفى

5 - خداوند ، دارای علم مطلق و آگاه از غیب و شهود

فإنه يعلم السرّ وأخفى

7 - آگاهی خداوند بر سر و آشکار آدمی ، جلوه ای از حاکمیت و مالکیت مطلقه او بر سرتاسر هستی و اجزای آن است .

على العرش استوى . له ما فى السموت... فإنه يعلم السرّ وأخفى

ارتباط این آیه با آیات قبل، گویای این است که چون خداوند بر همه هستی فرمان روایی می کند و مالک حقیقی جهان است، پس بر همه چیز اطلاع و وقوف دارد، اگر چه سر و یا مخفی تر از آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران ، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید .

قلنا لا تخف إنك أنت الاعلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، آگاه تر از هرکس به گفت وگو های مجرمان با یکدیگر در صحنه قیامت ، درباره مدت درنگشان در برزخ

إن لبثتم إلا عشرًا . نحن أعلم بما يقولون

«ما يقولون»؛ یعنی، آنچه می گویند و مراد از آن می تواند جملات رد و بدل شده بین مجرمان باشد و نیز می تواند مراد، موضوعی باشد که مجرمان در باره آن نظر می دهند. در برداشت یاد شده، اولین احتمال مورد نظر بوده است.

2 - هیچ چیز نزد خداوند مخفی و مستور نیست .

یتخفتون . . . نحن أعلم بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، دارای آگاهی کامل و دقیق به آینده و گذشته تمامی انسان ها

يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

تعبیر «ما بین آیدیهم» بر چیزی اطلاق می گردد که زمان چندانی از آن نگذشته باشد و در مواردی (نظیر این آیه) مراد از

«ما بین آیدیهیم و ما خلفهیم» تمامی حالات انسان در همه زمان ها است. گفتنی است که به آنچه رو به روی افراد باشد نیز «ما بین آیدیهیم» گفته می شود.

2 - خداوند دانای مطلق به نهان و آشکار است .

یعلم ما بین آیدیهیم و ما خلفهیم

«رویه رو» و «پشت سر» ممکن است کنایه از آشکار و نهان باشد، زیرا به طور معمول آنچه در برابر دیدگان انسان نباشد، از او نهان است.

3 - خداوند ، بر احوال شفیعان روز قیامت (گذشته ، آینده ، آشکار و نهان آنان) آگاهی کامل دارد .

لاتنفع الشفعه إلا من أذن له .. يعلم ما بین آیدیهیم و ما خلفهیم

ضمیر «هم» در «آیدیهیم» و «خلفهیم» به «من» در آیه قبل برمی گردد که در معنای جمع است و می تواند به اعتبار لفظ، مرجع ضمیر مفرد و به اعتبار معنا، مرجع ضمیر جمع قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 1

1- خداوند به تمامی گفتار و کردار ملائکه و گذشته و حال آنان آگاه است .

یعلم ما بین آیدیهیم و ما خلفهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 3،6،1

1- خداوند ، به گفتار آشکار و توطئه ها و اسرار مشرکان و کافران حق ستیز آگاه است .

إنه يعلم الجهر من القول و يعلم ما تکتُمون

3- احاطه علمی به گفتار نهان و آشکار آدمیان ، در انحصار خداوند است .

إن أدری .. إنه يعلم الجهر من القول

جمله «إنه...» تعلیل برای عدم آگاهی پیامبر(صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع عذاب است و این حکایت از انحصار علم برای خدا دارد.

6 - اسرار و توطئه های پنهانی انسان ها در قلمرو علم خداوند است .

یعلم ماتکتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 76 - 1

1 - احاطه علمی خدا به گذشته و آینده انسان ها

یعلم ما بین ایدیهم و ما خلفهم

«بین ایدی» کنایه از گذشته و «خلف» کنایه از آینده است؛ یعنی، خدا گذشته و آینده مردم را می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 14

14 - آگاهی کامل و همه جانبه خدا به عملکرد انسان ها

إِنِّي بَمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

ص: 401

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 1

1 - غیب و شهود ، در قلمرو علم خداوند

علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 7,8

7 - حکم خداوند مبنی بر کیفر دنیوی و اخروی اشاعه دهندگان فحشا و سخت گیری نسبت به آنان ، ناشی از علم و آگاهی او به حکمت و پیامد کارها و رفتارها است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفُحْشَةُ .. لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ ي

برداشت یاد شده بر اساس این نکته است که مفعول «يعلم» و «تعلمون» حکمت و پیامد همین حکم باشد؛ یعنی، شما نمی دانید که چرا خداوند تا این اندازه نسبت به اشاعه فحشا، واکنش سخت نشان می دهد و حکمت این سخت گیری چیست؟ تنها خداوند به آن آگاهی دارد.

8 - علم و آگاهی خداوند به اسرار مردم و جهل آنان به اسرار یکدیگر

وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که مفعول «يعلم» اسرار مردم و علایق آنان باشد؛ چنان که تعبیر «يحبون» (دوست دارند)، تأیید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 20,22

20 - حضور خدا در زوایای زندگی انسان و آگاهی او بر آشکار و نهان آدمی

مَا زَكِيَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

22 - تهدید شدن شایعه سازان و افترا زندگان ، به این که خداوند بر سخنان پنهانی و راز های درونی آنان آگاه است .

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ .. وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا ..

برداشت یاد شده از ارتباط این آیه با آیات قبل - که درباره شایعه و ماجرای «افک» بود - به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 29 - 4

4 - خداوند به رفتار، کردار، نیت و اسرار آدمیان آگاه است.

و الله يعلم ما تبدون و ما تكتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 14

14 - خداوند، از تمامی حرکات و رفتار انسان ها، آگاه و باخبر است.

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 402

12 - نور - 24 - 53 - 13

13 - بی گمان خداوند ، به همه رفتار نهران و آشکار آدمیان با خبر و آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 63 - 8

8 - خداوند ، به نهران و اسرار درونی انسان آگاه است .

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لَئِذَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 58 - 10

10 - خداوند ، بر احوال بندگان و به گناهان آنان ، آگاهی کامل دارد .

و كَفَىٰ بِهِ بَذْنُوهُ عِبَادَةً خَيْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 10

10 - حضور خدا در همه جا و همراه همه کس و نیز آگاهی او نسبت به اعمال و گفته های مردمان

إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 188 - 2

2 - خداوند ، دارای احاطه علمی بر تمامی اعمال و رفتار بندگان

قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 6,7

6 - خداوند، آگاه بر اعمال نهان و آشکار آدمیان

و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

7 - تنها خدای آگاه به هر آشکار و نهان سزاوار پرستش است، نه مظاهر طبیعت (چون خورشید، ماه و...).

يسجدون للشمس .. ألا يسجدوا لله ... و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

عبارت «و يعلم ما تخفون...» عطف بر «یخرج» و استدلال دیگری است بر این که تنها خدای یگانه سزاوار پرستش است، نه پدیده هایی چون خورشید، ماه و... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 1,5

1 - تنها خداوند یکتا، آگاه به غیب آسمان ها و زمین

قل لا يعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلا الله

ص: 403

5- زمان برپایی قیامت، از امور غیبی و علم آن تنها در اختیار خداوند

قل لا یعلم .. الغیب إلاّ الله و ما یشعرون اَیّان یشعرون

از ارتباط «اَیّان یشعرون» با «الغیب» استفاده می شود که رستاخیز، خود مصداق و نمونه ای از امور غیبی است که دانش آن تنها در اختیار خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 74 - 3، 7، 1

1 - خداوند، آگاه به نیات و اندیشه های پنهان در سینه های مردمان و دانا به گفتارها و کردارهای آشکار آنان

و إنّ ربّک لیعلم ما تکتّم صدورهم و ما یعلنون

3 - ربوبیت خدا، مستلزم آگاهی کامل او از نهران و آشکار خلق

و إنّ ربّک لیعلم

7 - علم خداوند، به آشکار و نهران آدمیان، هشدار است به حق ستیزان.

و إنّ ربّک لیعلم ما تکتّم صدورهم و ما یعلنون

با توجه به بُعد هشدار و تهدیدی آیات پیشین، تذکر دادن به علم خداوند می تواند هشدار دیگری به مجرمان و حق ستیزان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 1

1 - آسمان و زمین (جهان آفرینش)، دارای اسراری بس مخفی که تنها برای خداوند آشکار است.

و ما من غائبه فی السماء و الأرض إلاّ فی کتب مبین

«غائبه» به هر امر بسیار مخفی گفته می شود؛ زیرا «تاء» در آن برای مبالغه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 10

10 - انسان، موجودی سطحی نگر است؛ ولی خداوند آگاه به حقایق نهران کردار او است آن گونه که به اسرار نهفته هستی آگاهی دارد.

و تری الجبال تحسبها جامده .. إنّه خبير بما تعلقون

در صورتی که «تری الجبال..» بیانگر اسرار نهفته جهان و سطحی نگری انسان نسبت به هستی باشد، آیه بالا نشان دهنده علم برتر خدا در قبال سطحی نگری انسان است و تعبیر «إنّه خبير بما تعلقون» می رساند که خداوند آگاه به اسرار هستی، از پنهانی ترین کردار آدمیان آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 8

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیرقابل هدایت

و هو أعلم بالمهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 404

2 - احاطه علمی خداوند ، به اسرار درون و اعمال و گفته های آشکار انسان ها

و رَبِّكَ يَعْلَمُ مَا تُكْرَهُ صَدُورَهُمْ وَمَا يَعْلَنُونَ

«اِكْتِنَان» (مصدر «تَكْرَهُ») به معنای پنهان کردن و «اِعْلَان» (مصدر «يَعْلَنُونَ») به معنای آشکار کردن است. بنابراین «ما تُكْرَهُ صَدُورَهُمْ»؛ یعنی، آنچه که سینه های آنان در خود پنهان می کند و «ما يَعْلَنُونَ»؛ یعنی، آنچه که آشکار می کنند. گفتنی است که «ما» در «يَعْلَنُونَ» شامل هم گفتار می شود و هم کردار.

4 - آگاهی همه جانبه به نهران و آشکار مردم ، از شؤون ربوبیت خداوند

و رَبِّكَ يَعْلَمُ مَا تُكْرَهُ صَدُورَهُمْ وَمَا يَعْلَنُونَ

تکیه بر وصف ربوبیت به جای هر اسم یا وصف دیگر، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 17

17 - علم و آگاهی خداوند به اسرار نهفته در سینه های انسان ها ، برتر از آگاهی خود آنان است .

أَوَّلِيسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعٰلَمِيْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 18

18 - خداوند ، بر اعمال و زوایای قلب و اندیشه آدمیان آگاهی دارد .

إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذٰتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 9، 3، 2، 1

1 - خداوند ، به همه حقایق پنهان و آشکار جهان ، آگاه است .

ذٰلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ

مشارالیه «ذلک» خداوندی است که از او در آیات پیش با چندین صفت یاد شده است.

2 - خداوندِ خالقِ عالم و مدبرِ امورِ آن ، آگاه به غیب و شهود است .

اللّٰه الذی خلق السموت و الأرض . . . یدبّر الأمر . . . ذلک علم الغیب و الشهده

3 - غیب و شهود و نهان و آشکار ، در پیشگاه خداوند مساوی است .

علم الغیب و الشهده

9 - « عن أبی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عزّوجلّ : « عالم الغیب و الشهده » . فقال : الغیب ، ما لم یکن و الشهده ، ما قد کان ;

از امام صادق(ع) درباره این سخن خداوند عزّوجلّ: «عالم الغیب و الشهده» روایت شده که گفت: غیب چیزی است که هنوز واقع نشده و شهادت، چیزی است که محقق گشته است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 54 - 4 ، 1

1 - خداوند ، بر هر چه که انسان ها آن را آشکار کنند و یا پنهان کنند ، آگاه است .

ص: 405

إِن تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخَفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

4- آگاهی خداوند به آنچه انسان ها آن را آشکار می کنند و یا پوشیده می دارند ، برخاسته از علم وسیع و گسترده الهی به کائنات است .

إِن تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخَفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

تکرار «شیء» در کلام که، اولی مربوط به احوال انسان و دومی دال بر همه چیز است، این نکته را می رساند که علم به آن اولی، جزئی از علم به همه کائنات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 6

6- آگاهی خداوند از مردگان و اجزای آنان که در دل زمین قرار می گیرند .

يعلم ما يلج في الأرض

احتمال دارد به قرینه این که در آیه بعد سخن از انکار و وقوع قیامت است، مراد از «ما یلج» مردگان و یا اجزای متلاشی شده آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 12، 14

12 - خبر وقوع قطعی قیامت ، خبری غیبی و در اختیار خدا است .

قل بلی .. لتأتینکم علم الغیب

14 - ربوبیت خداوند ، مقتضی داشتن علم غیب و احاطه علمی بر همه موجودات

وربّی .. علم الغیب لایعزب عنه مثقال ذرّه ... و لا أصغر من ذلك و لا أكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 8

8 - علم و آگاهی خداوند ، از تمامی کارهایی که انسان ها انجام می دهند .

إِنِّي بَمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ربوبیت خداوند ، مقتضی آگاهی همه جانبه او از غیب و نهان ها است .

إِنَّ رَبِّيَ ... عَلَّمَ الْغَيْبِ

«علام الغیوب»، خبر مبتدای محذوفی مثل «هو» است که مرجع آن «رَبِّي» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 1,5

1 - خداوند ، به حقایق پنهانی آسمان ها و زمین آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ عَلَّمَ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

5 - خداوند ، به نیت ها و راز های دل آدمیان آگاه است .

ص: 406

إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 76 - 5

5 - همه حرکت ها و رفتار های انسان - در نهان و آشکار - در قلمرو علم خداوند است .

نَعْلَمُ مَا يَسْرُونَ وَ مَا يَعْلَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 18

18 - خداوند ، از نیات و باطن انسان ها آگاه است .

إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 10، 7

7 - خداوند ، آگاه به امور « نهان و آشکار » و « غیب و شهود »

علم الغیب و الشہدہ

10 - مقتضای الوهیت حق (اللہ) ، توانایی او بر خلق و آگاهی کامل او از غیب و شهود است .

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ عَلِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ

یادآوری وصف توانایی و آگاهی خداوند، پس از آمدن نام مقدس او (اللّه)، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 2

2 - همه چیز انسان (گفتار ، رفتار و انگیزه های او) در قیامت ، در قلمرو علم و آگاهی خداوند قرار دارد .

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمُ شَيْءٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 3

3 - آگاهی خداوند به اسرار پنهان شده در سینه ها

يعلم . . . ما تخفى الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 10

10 - خداوند ، به تمامی امور بندگانش بصیرت و آگاهی کامل دارد .

إِنَّ اللَّهَ بِصِيرٍ بِالْعِبَادِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 2

ص: 407

2- هیچ چیز از دید خدا پنهان نمی ماند، حتی انگیزه ها و اندیشه های درونی انسان

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... لَا يَخْفُونَ عَلَيْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 17

17 - اطلاع دقیق خداوند، از هر گونه عملکرد آدمی

فَلَنَنْبِتَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمَلُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 9

9 - خداوند، آگاه به همه امور حتی به گرایش های قلبی و درونی انسان ها

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

ذکر احاطه علمی بر تمامی پدیده های هستی، در پی بیان تردید درونی مشرکان در حقانیت معاد، می تواند بیانگر برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 16

16 - خداوند، دارای آگاهی کامل نسبت به اسرار نهفته سینه ها

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 8

8 - خداوند، آگاه و دانا به تمامی افعال بندگان خویش

وَهُوَ الَّذِي... وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 4

4 - خداوند ، آگاه به هر سرّ و شنونده هر نجوا

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعُ سُرُّهُمُ وَنَجْوَاهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 16

16- آگاهی کامل خداوند از عکس العمل درونی انسان ها ، در برابر فرمان جهاد و تکالیف دین *

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَقَلِّبِكُمْ وَ مَثْوٰىكُمْ . وَيَقُولُ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَوْلَا نَزَّلَتْ ... رَاٰىتِ الَّذِيْنَ

از ارتباط این آیه با جمله پایانی آیه قبل (وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَقَلِّبِكُمْ وَ مَثْوٰىكُمْ)، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 408

12- آگاهی خداوند، از توطئه ها و کار های پنهانی عناصر سست ایمان و منافق

والله يعلم إسرارهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- کیفر سخت منافقان به هنگام مرگ، براساس علم الهی به نهران کاری های خائنانه آنان

والله يعلم إسرارهم . فكيف إذا توفتهم الملكة

از ارتباط عبارت «فكيف إذا..» - که بیانگر کیفر سخت منافقان است - با ذیل آیه قبل (والله يعلم إسرارهم) استفاده می شود که علم و آگاهی خداوند، پشتوانه کیفر منافقان به هنگام مرگ شان، خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اخبار خداوند از تصورات درونی اعراب متخلف، نشانه ای از علم عمیق او به کردار بندگان

بل كان الله بماتعملون خبيراً . بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- خداوند، آگاه از خلوص و صداقت باطنی مؤمنان در بیعت رضوان

لقد رضی الله . . فعلم ما فی قلوبهم

مراد از «ما» در «ما فی قلوبهم» - به قرینه «رضی الله..» می تواند صداقت و خلوص مؤمنان باشد؛ زیرا این امور است که رضایت و خشنودی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 13

13- خداوند، آگاه بر حقایق مخفی و پنهان از خلق

فعلم ما لم تعلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 3

3 - خداوند، آگاه به ضمیر آدمیان و بی نیاز از اظهار و اعلام آنان

قل أتعلّمون الله بدینکم و الله یعلم ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 1

1 - خداوند، آگاه به اسرار نهفته (غیب) آسمان ها و زمین

ص: 409

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 1

1- خداوند ، خالق انسان و آگاه به وسوسه های نفسانی وی

و لقد خلقنا الإنسان و نعلم ما توسوس به نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 16

16 - مخفی ترین دوره رشد و پیدایش انسان (دوره جنین) ، آشکار و نمایان در پیشگاه خداوند

هو أعلم بكم .. و إذ أنتم أجنّة في بطون أمهتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 5

5 - تحقق قیامت و علم به لحظه وقوع آن ، تنها در حیطة قدرت و علم الهی است .

ليس لها من دون الله كاشفه

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «کاشفه»، پرده برداشتن از لحظه وقوع قیامت و تحقق ساختن و آشکار نمودن صحنه های آن است.

برداشت بالا بر پایه این احتمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 8

8 - اخبار الهی از برخورد های توطئه آمیز و مخفیانه قوم ثمود ، در برابر معجزه الهی *

فارتقبهم

با توجه به این که در واژه «فارتقب» ریزنگری و نظارت دقیق نهفته است، احتمال می رود این فرمان، در مقام بیان حرکت های مرموز قوم

ثمود در برابر معجزه ای باشد که برای آنان عطا خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 3

3 - خداوند ، به اسرار نهان در درون سینه ها آگاهی کامل دارد .

و هو علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 24

24 - خداوند ، به تمامی اعمال مؤمنان آگاه است .

والله بما تعملون خبیر

خطاب در آیه شریفه، متوجه مؤمنان است و مفهوم «ما» در «بما تعملون» عام و دربرگیرنده همه اعمال می باشد.

ص: 410

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 1 - 8

8 - خداوند ، همه گفتوگو ها و سخنان محرمانه انسان ها را می شنود و بر آنها آگاهی دارد .

قد سمع الله . . . إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّ اللهَ . . .» در مقام تعلیل می باشد و این تعلیل، تعمیم دهنده حکم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 8

8 - خداوند ، به تمامی آنچه مردم انجام می دهند ، آگاهی کامل دارد .

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 10، 4

4 - گفتوگو های محرمانه هیچ جمع نجواکننده ای ، بر خداوند پوشیده نیست .

مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى... إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا

10 - خداوند ، گفتوگو های محرمانه نجواکنندگان را ، در قیامت به آنان خبر خواهد داد .

ثُمَّ يَنْتَبَهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 15

15 - خداوند ، به تمامی اعمال بندگان آگاهی کامل دارد .

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 13

13 - خداوند ، به تمامی اعمال مردمان آگاهی کامل دارد .

والله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 14

14 - خداوند ، دارای آگاهی ژرف و همه جانبه نسبت به اعمال آدمیان

إنّ الله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 3,8

3 - خدای یگانه ، آگاه به تمامی غیب و شهود (پنهان و آشکار)

ص: 411

8 - پرتوافکنی رحمت الہی بر خلق، متکی به آگاہی او از غیب و شہود *

علم الغیب و الشہدہ هو الرحمن الرحیم

وصف «عالم الغیب . . .» قبل از «الرحمان الرحیم»، می تواند نظر به پشتوانہ رحمت الہی داشته باشد؛ زیرا در صورت جہل، چہ بسا بہ جای رحمت، نقت صورت گیرد.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - ممتحنہ - 60 - 1 - 18

18 - خداوند، آگاہ بہ اعمال پنهانی و آشکار آدمیان

و أنا أعلم بما أخفیتم و ما أعلنتم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - جمعہ - 62 - 8 - 4

4 - خداوند، عالم بہ غیب و شہود هستی است .

إلی علم الغیب و الشہدہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 3,4,5,6

3 - خداوند، بہ تمامی حرکت ہا و رفتار ہای پنهانی و آشکارای انسان ہا آگاہ است .

و یعلم ما تسرون و ما تعلنون

4 - خداوند، بہ راز ہا و اسرار نہفتہ در سینہ ہا آگاہی کامل دارد .

و اللہ علیم بذات الصدور

5 - علم خداوند، مطلق و فراگیر ہمہ ذرات نھان و آشکار جھان هستی است .

یعلم ما فی السموت . . . و ما تعلنون و اللہ علیم بذات الصدور

یادآوری آگاهی خداوند از موجودات آسمان ها و زمین و نیز رفتارهای نهانی و آشکارا و رازهای دل بشر، اشاره به علم مطلق و فراگیر خداوند است.

6- آگاهی و عقیده به علم همه جانبه خداوند به جهان و انسان، بازدارنده انسان ها از نافرمانی و گناه

یعلم ما فی السموت . . . و ما تعلنون واللّه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 8

8- آفریدن جهان و آگاهی از پدیده های آن و اسرار نهفته در دل آدمیان، نشانه آسان بودن آفرینش مجدد انسان ها از جانب خداوند

خلق السموت . . . و اللّه علیم بذات الصدور . . . و ربّی لتبعثنّ . . . و ذلک علی اللّه

مطلب یاد شده، از ذکر آفرینش جهان به قدرت خداوند و آگاهی همه جانبه او در آغاز و سپس یاد کردن آسانی برپایی قیامت برای او، به دست می آید.

ص: 412

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 6

6 - خداوند ، از تمامی رفتار ها و کردار های آدمیان با خبر است .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 7،8

7 - علم خداوند ، مطلق و همه جانبه است .

و الله بكلّ شيء عليم

8 - آگاهی و ایمان مؤمنان به علم همه جانبه خداوند ، مایه تحمل مصیبت ها و پایداری در برابر مشکلات است .

ما أصاب من مصيبه إلا بإذن الله . . . و الله بكلّ شيء عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 2

2 - خداوند ، آگاه از غیب و شهود و دانا به تمامی امور نهران و آشکار جهان است .

علم الغیب و الشّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 9،11

9 - هیچ کس ، جز خداوند ، از افشا شدن راز پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی همسرش (حفصه) آگاه نبود .

قالت من أنباک هذا قال تبأنی العليم الخبير

از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاهی خود را از ناحیه خداوند دانسته است، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

11 - خداوند ، به راز دل آدمیان و سخنان درگوشی و پنهانی آنان آگاه و باخبر است .

و إذ أسرّ النبي إلى بعض أزوجه . . . و أظهره الله عليه ... قال تبأنی العليم الخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 1,2,3,4,5

1 - خداوند ، به تمامی گفته های پنهانی و آشکار آدمیان آگاهی کامل دارد .

و أسروا قولکم أو اجهروا به إنّه علیم

توصیف خداوند با صیغه مبالغه «علیم»، می تواند بیانگر کثرت و کمال علم او باشد.

2 - هیچ چیز ، از نظر خداوند پنهان نبوده و علم او به همه پدیده های نهان و آشکار جهان یکسان است .

و أسروا قولکم أو اجهروا به إنّه علیم

«او» در این آیه، برای تساوی است؛ یعنی، پدیده های جهان - چه در نهان باشند و چه آشکارا - برای خداوند مساوی است و همه به طور یکسان در قلمرو علم او قرار دارند.

3 - آگاهی خداوند از تمامی توطئه های نهان و آشکار کافران

و أسروا قولکم أو اجهروا به إنّه علیم

4 - خداوند ، به نیت ها ، راز دل ها و ضمیر آدمیان ، آگاهی کامل دارد .

ص: 413

5- آگاهی کامل خداوند به راز دل ها و ضمیر آدمیان ، دلیل احاطه کامل او بر تمامی گفته ها و توطئه های نهان و آشکار کافران است .

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهٗ عَلِيمٌ...»، در مقام تعلیل برای عبارت «وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 14 - 1

1 - خداوند ، آگاه به تمامی آفریده های خویش است .

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 6

6- آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ .. هو الذی جعل لکم الأرض ذلولاً... وکلوا من رزقه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 49 - 1,2

1 - آگاهی کامل خداوند ، از ایمان یا کفر انسان ها

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مَّكَذِبِينَ

2 - خداوند ، آگاه به نهان انسان ها و اسرار درونی آنان

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مَّكَذِبِينَ

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که ایمان و کفر، از امور نهانی و از اسرار درونی انسان ها است.

1 - خداوند ، آگاه به تمام حقایق غیبی و امور پنهانی

علم الغیب

4 - « فقال أبو جعفر (ع) : . . . و أمّا قوله « عالم الغیب » فإنّ الله عزّ وجلّ عالم بما غاب عن خلقه فيما يقدر من شيء و يقضيه في علمه قبل أن يخلقه و قبل أن يقضيه إلى الملائكة ;

امام باقر(ع) فرمود: اما [معنای] سخن خداوند: «عالم الغیب» [این است] خدای عزّوجلّ عالم است به آنچه از مخلوقاتش پنهان می باشد. چیزی را که مقدر فرموده و در علم خود گذرانده است؛ قبل از این که آن چیز را بیافریند و قبل از این که آن را به ملائکه برساند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 6

6 - خداوند ، به تعداد و آمار همه پدیده های هستی آگاه است .

و أحصى كل شيء عدداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 2

2 - آگاهی کامل خداوند ، از تمامی حرکات و رفتار های انسان ها

يعلم أنك تقوم أدنى من ثلثي الليل .. علم أن سيكون منكم مرضى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 3

3 - آگاهی خداوند ، به اسرار درونی و نیت های انسان

والله أعلم بما يوعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 9، 11

7 - خداوند ، به تمام آنچه آشکار است و یا همواره مستور می ماند ، آگاه است .

إنه يعلم الجهر وما يخفى

فعل مضارع در «مایخفی» - به قرینه آن با کلمه «الجهر» - دلالت بر تجدد و استمرار خفا دارد و می رساند که مراد از «مایخفی»، چیزهایی است که مخفی شدن اقتضای طبیعت آن باشد.

9 - آگاهی خداوند از آشکار و نهان ، پشتوانه نفوذ مشیت خداوند در پیدایش و زوال آموخته های انسان

سنقرئک فلاتنسی . إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر وما يخفى

11 - علم خداوند به آشکار و نهان ، توجیه کننده مشیت او درباره محو یا ابقای معارف در ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فلاتنسی . إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر و ما يخفی

جمله «إنه يعلم. ..»، تعلیل برای «شاء الله» و بیانگر این است که اگر خداوند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسیان آیه ای را بخواهد و آن را از صفحه خاطر آن حضرت محو سازد؛ دلیلی عالمانه داشته و بر پایه علم مطلق خود به هر نهان و آشکار، چنین اراده ای کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 7

7 - کمک های مالی به مردم - هر چه باشد - از دید خداوند مخفی نمانده و محاسبه خواهد شد .

يقول أهلكت مالاً لبداً . أیحسب أن لم یره أحد

در برداشت یاد شده، مفروض این است که گوینده «أهلكت . . .» اهل انفاق بوده؛ ولی بر تعبیر «أهلكت» توبیخ شده است. به این بیان که انفاق گران، نباید مال خود را تلف شده بدانند؛ زیرا انفاق ها از نظر خداوند مخفی نمی ماند. البته این افراد نباید به همین مقدار اکتفا کنند؛ بلکه برای قرار گرفتن در زمره «أصحاب المیمنه» باید به عقبه هایی گام نهند که آیات بعد

ص: 415

گویای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 5

5 - خداوند ، بر تمام دیدنی ها آگاه است .

ألم نجعل له عینین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 3

3 - خداوند به تمامی دانسته ها ، نیت ها و افکار انسان ، دانا است .

أیحسب أن لم یره أحد . ألم نجعل له ... و لساناً و شفقتین

تکیه بر ابزار سخن گفتن، در پاسخ کسی که از آگاهی خداوند غافل است، بیانگر این نکته است که چون زبان و لب ها - که انسان با آن معلومات و منویات خود را به دیگران انتقال می دهد - آفریده خداوند است. پس نمی توان او را از ضمیر انسان ناآگاه دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 1,2

1 - خداوند ، دارای آگاهی دقیق به انسان ها و افکار و کردار آنان است .

إن ربهم بهم یومئذ لخبیر

«خبیر»، از ریشه «خَبِرَ» (دانستن درون و پنهان) یا «خَبِرَهُ» (دانستن ظاهر و باطن) است. (تاج العروس)

2 - قیامت ، روز پی بردن همگان به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی ایشان

یومئذ

تعبیر «یومئذ» قیامت را زمان علم خداوند، قرار داده و درباره علم او در دنیا، بیانی ندارد و از آن جا که علم الهی ازلی و ابدی است، اختصاص یافتن آن به قیامت، ناظر به قابل انکار نبودن آن است؛ یعنی، گرچه در دنیا برخی به علم او معترف نیستند؛ ولی در قیامت، آنان نیز به این حقیقت پی خواهند برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 79 - 14

14- خضر (ع) از برخی حوادث آینده، آگاه بود و در برابر آن احساس مسؤولیت می کرد .

و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 20

20- آگاهی خضر (ع) بر اسرار و حقایق امور عالم و نیز اطلاع او بر اراده خداوند در باره آنها ، نمودی از علم لدنی وی بود .

ص: 416

وَعَلَّمَنَّهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا . رَحِمَهُ مِنْ رَبِّكَ وَ مَا فَعَلْتَهُ عَنْ أَمْرِي

558- علم غیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3, 2, 1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إِلَّا مِنْ أَرْضِي مِنْ رَسُولٍ

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارضی» است.

2 - امکان آگاه شدن رسولان الهی ، از علم غیب و امور پنهانی به وسیله وحی و الهام خداوند

فلا يظهر علی غیبه أحدًا . إِلَّا مِنْ أَرْضِي مِنْ رَسُولٍ

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقریب ما توعدون . . . إِلَّا مِنْ أَرْضِي مِنْ رَسُولٍ

559- علم غیب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 9

9- عیسی (ع) به برخی از حوادث آینده خویش آگاه بود .

والسلم علیّ . . . یوم أموت

560- علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 19

19 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آگاه به پاکان و ناپاکان (مؤمن و منافق) امت خویش ، از طریق علم به غیب

و ما کان اللّٰه . . . و لکنّ اللّٰه یجتبی من رسله من یشاء

مراد از «من رسله» - چه برخی از رسولان باشند و چه تمامی آنان - قطعاً پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) از جمله آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 7

7 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) هم اکنون شاهد سرنوشت ذلتبار مشرکان در قیامت*

انظر كيف كذبوا على أنفسهم و ضل عنهم ما كانوا يفترون

فعل «انظر» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. توجه به گزینش این مخاطب ویژه، این احتمال را که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در دنیا نیز با چشم ملکوتی خود شاهد صحنه های قیامت هستند، تقویت می کند.

ص: 417

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 9، 10، 7

7 - برخی از مردم عصر بعثت ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به امور غیبی آگاه می پنداشتند .

لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير

9 - عدم دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منافع بسیار و بروز مشکلات و سختی ها در زندگانی وی ، نشانه آگاه نبودنش به غیب ها و امور نهانی است .

و لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير

«استكثار» (مصدر استكثرت) هنگامی که پس از آن «من» آورده شود، به معنای زیاد برداشت کردن و فراوان به دست آوردن است. بنابراین «استكثرت من الخير»، یعنی منافع بسیاری را برداشت می کردم و به دست می آوردم.

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا مأمور بود تا وابسته بودن توانش را به مشیت خدا و آگاه نبودنش را به امور غیبی به مردم اعلام کند .

قل لأملک . . . و لو كنت أعلم الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 12، 4

4 - اطلاع یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آینده و امور غیبی ، توسط وحی

يعتذرون إليکم إذا رجعتم

12 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعمال نهانی متخلفان ، در پرتو وحی و هدایت الهی

و سیری الله عملکم و رسوله

از اینکه رؤیت تنها به خدا و رسول نسبت داده شده، استفاده می شود که ممکن است اعمال متخلفان بر دیگران مخفی باشد. گفتنی است که فاصله شدن «عملکم» میان «الله» و «رسوله» ممکن است اشاره به این باشد که علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طول علم خدا و در پرتو آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 2

2- پیامبران الهی، بی خبر از نبوت خویش پیش از مبعوث شدن .

و ما كنت ترجوا أن يلقى إليك الكتب

جایی که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) پیش از بعثت خویش، از آن هیچ گونه اطلاعی نداشته باشد و حتی گمان آن نیز در ذهنش جوانه نزند؛ به طریق اولی پیامبران دیگر نیز چنین خواهند بود. بنابراین با القای خصوصیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مطلب یاد شده را می توان درباره همه پیامبران تعمیم داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 5

5- اطلاع از آینده و سرنوشت فرد فرد بشر، خارج از قلمرو رسالت و مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل . . . و ما أدري ما يفعل بي ولا بكم

ص: 418

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 6

6 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به غیب

و ما هو علی الغیب بضنین

561- علم غیب معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 2

2 - لزوم برخورداری معبود، از علم مطلق و آگاهی به نهانی ترین امور هستی

قل لا یعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلا الله

این بخش از آیات، در مقام اثبات توحید و رد شرک است و در این راستا است که علم مطلق الهی مطرح و به انسان یادآوری شده است که این علم فقط در اختیار خداوند می باشد و نه غیر او؛ پس غیر او شایسته برای پرستش نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 4

4 - آگاهی مطلق به غیب و شهود، لازمه مقام الوهیت و خداوندگاری است.

هو الله الذی لا إله إلا هو علم الغیب و الشاهده

توصیف «الله» به «عالم الغیب و الشاهده»، بیان بالا را افاده می کند.

562- علم غیب ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 7

7 - فرشتگان مطمئن به فسادگری و خونریزی انسان، پیش از آفرینش وی

قالوا أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء

«سِفک» (مصدر یسفک) به معنای ریختن است و «من . . . یسفک الدماء» (کسی که ... خونها خواهد ریخت) کنایه از کشتارهای فراوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 8 - 6

6 - اطلاعات و اخبار غیبی مربوط به اهل زمین ، در اختیار فرشتگان آسمان قرار دارد .

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

ص: 419

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 5

5- موسی (ع) ، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان ، اطمینان داشت .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

إنی لأظنک یموسی مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 74 - 7,8

7- موسی (ع) ، از برخی امور غیبی ، آگاه بود .

أقتلت نفسًا زکیه بغیر نفس

آگاهی موسی (ع) از قاتل نبودن نوجوان مقتول، ممکن است از علوم غیبی آن حضرت باشد.

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت .

قال أقتلت نفسًا زکیه بغیر نفس

اعتراض موسی به خضر (ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی (ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 7

7- علمی که موسی (ع) در پی آموختن آن از خضر (ع) بود ، علم تأویل و تحلیل حوادث و شناخت حقایق پشت پرده رخداد ها بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت . . . سأنتبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبراً

564- علم غیب نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 11، 12، 13

11 - خداوند نوح (ع) رابه حقایقی پوشیده بر مردم آگاه ساخت .

و أعلم من الله ما لاتعلمون

من در «من الله» می تواند برای ابتدای غایت باشد. در این صورت «أعلم من الله...» یعنی علم من از جانب خداست و خدا مرا به حقایقی آشنا کرده است. و نیز می تواند «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. یعنی من حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانم که شما نمی دانید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

ص: 420

12 - نوح (ع)، آگاه به حقایق پوشیده از مردم درباره خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد.

13 - آگاهی نوح (ع) به حقایق از جانب خدا، از عوامل پایداری وی در تبلیغ رسالت های الهی و خیرخواهی خالصانه برای مردم

أبلغكم رسلت ربي وأنصح لكم و أعلم من الله ما لا تعلمون

به نظر می رسد جمله «أعلم من الله ..» به منزله تعلیلی باشد برای «أبلغكم» و «أنصح لكم». یعنی آگاه بودن من بر حقایق پوشیده بر شما مراد در ابلاغ رسالت های الهی پایدار می سازد.

565- علم غیب یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 12

12- یعقوب (ع) حقایق را درباره خدا و صفات او می دانست که بر دیگران پوشیده و مستور بود .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق، بر این اساس است که «من الله» به معنای درباره خدا باشد. بر این اساس مراد از «ما لا تعلمون» صفات و ویژگی های خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 95 - 3

3- یعقوب (ع) در طول فراق یوسف (ع) همواره به زنده بودن او اعتقاد داشت و آن را برای اطرافیانش اظهار می کرد .

قال أبوهم إني لأجد ريح يوسف .. قالوا تالله إنك لفي ضللك القديم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 9،10،12،13

9- یعقوب (ع) پیش از دریافت بشارت به حیات یوسف (ع)، به زنده بودن او اطمینان داشت .

ألم أقل لكم إنني أعلم من الله ما لا تعلمون

«من الله» می تواند به معنای «از ناحیه خدا» باشد و نیز می تواند به معنای «درباره خدا» باشد. براساس معنای اول، مراد از «ما لا تعلمون» - به مناسبت مورد - زنده بودن یوسف (ع)، دیدار او و ... می باشد.

10- یعقوب (ع) برخلاف فرزنداناش، به سپری شدن دوران فراقش از یوسف (ع) اطمینان داشت.

ألم أقل لكم إنني أعلم من الله ما لا تعلمون

12- آگاهی یعقوب (ع) به حیات یوسف (ع) و وصال او، دانشی بود که از ناحیه خداوند به آن حضرت افاضه شده بود.

ألم أقل لكم إنني أعلم من الله ما لا تعلمون

13- یعقوب (ع) حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانست که بر دیگران پوشیده و مستور بود.

ألم أقل لكم إنني أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. بر این اساس مقصود از «ما لا تعلمون» صفات و

ویژگیهای خداوند است.

566- علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 4,5,7,9,10

4- یوسف (ع) ، از علم غیب برخوردار بود .

قال لایأتیکما طعام ترزقانه إلاّ تبأتکما بتأویله

ضمیر در «بتأویله» محتمل است به «طعام» باز گردد ، و ممکن است مراد از آن رؤیای هر یک از هم بندگان یوسف(ع) باشد. بر اساس احتمال نخست ، جمله «قال لایأتیکما...» حاکی از این است که یوسف(ع) ، از غیب مطلع بوده است.

5- یوسف (ع) ، بهره مندی خویش از علم غیب را برای هم بندگان زندانش فاش ساخت .

ذلکما مما علمنی ربی

7- یوسف (ع) ، پیش از آوردن غذا برای زندانیان ، نوع و خصوصیات آن را برای ایشان بیان کرد .

قال لایأتیکما طعام ترزقانه إلاّ تبأتکما بتأویله قبل أن یأتیکما

بر این اساس که ضمیر در «تأویله» به «طعام» باز گردد، جمله «قال لایأتیکما...» چنین معنا می شود: یوسف(ع) گفت: «پیش از آنکه غذایی که به شما اعطا می شود، برایتان حاضر گردد، تأویل آن غذا را برای شما بیان کرده ام «مراد از تأویل طعام، ماهیت نوع خصوصیات و نتیجه آن می باشد.

9- خداوند ، آموزنده علم غیب به یوسف (ع)

ذلکما مما علمنی ربی

10- آگاهی یوسف (ع) به غیب و توان او بر تعبیر رؤیایها ، تنها بخشی از دانش موهبتی خداوند به یوسف (ع) بود .

ذلکما مما علمنی ربی

«من» در «مما» می تواند برای تبعیض باشد و محتمل است بیانگر نوع و جنس باشد. برداشت فوق ، بر اساس احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 9

9- اطلاع یوسف (ع) از آینده و آگاهی او به غیب

قضى الأمر الذى فيه تستفتيان

مفاد «قضى الأمر . . .» تأویل و تفسیر رؤیای هم بندگان یوسف نیست؛ بلکه بیان حقیقتی است که آن حضرت در حاشیه تأویل رؤیا بیان داشت و این نشان دهنده آن است که آن حضرت علاوه بر تعبیر رؤیا، به اموری از آینده نیز آگاه بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 93 - 6

6- آگاهی یوسف (ع) از غیب و اطلاع او بر حوادثی از آینده

فألقوه على وجه أبى يأت بصيراً

تأثیر پیراهن یوسف (ع) بر چشمان یعقوب (ع) و بینا شدن آنها، از امور غیبی است و یوسف (ع) از آن آگاه بود.

ص: 422

567- غفلت از علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 3

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده .. ألم يعلموا أن الله يعلم ... و أن الله علم الغی

568- محدوده علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 3

3 - پیامبر(صلی الله علیه و آله) به همه اسرار و رمز و راز جهان آگاه نیست.

قل لو أن عندی .. و عنده مفاتح الغیب لا يعلمها إلا هو

آیات گذشته بیانگر تصور نادرست مشرکان از قدرت و اختیارات پیامبر(صلی الله علیه و آله) است. زیرا آنان می پنداشتند که پیامبر(صلی الله علیه و آله) باید بتواند درخواستهای آنان را در مورد نزول عذاب و یا معجزه عملی کند. این آیه با بیان انحصار «علم غیب» به خداوند در صدد رد آن پندار و بیان محدودیت علم پیامبر(صلی الله علیه و آله) و در نتیجه قدرت اوست.

569- محمد(صلی الله علیه و آله) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 4

4 - پیامبر(صلی الله علیه و آله) مدعی آگاهی خویش بر غیب نیست.

و لا أعلم الغیب

570- منافقان و علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 2

2- آگاهی منافقان به اطلاع خداوند بر اسرار قلبشان

يَحْذِرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ

شک نیست که ترس منافقان مبتنی بر مقدماتی است که از جمله آن مقدمات، آگاهی آنان است به اینکه خداوند بر اسرار آدمی آگاه و عالم است.

ص: 423

571- منشأ علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 9

9- خداوند ، آموزنده علم غیب به یوسف (ع)

ذلکما مما علمنی ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 14

14- آگاهی از غیب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 17

17- مقام الوهیت ، مقتضی آگاهی بر تمامی احوال بندگان

لا إله إلا الله . . . و الله يعلم متقلبکم و مثویکم

محور اساسی سخن در آیه شریفه تأکید بر الوهیت یگانه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 3

3- هیچ کس به صورت مستقل و بدون عنایت الهی ، به حقایق پنهانی و امور غیبی آگاه نیست .

فلایظهر علی غیبه أحدًا

572- منشأ علم غیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 4

4- وحی و اخبار خداوند ، طریق آگاهی پیامبران به امور غیبی و سرنوشت انسانها

أوحى إلى نوح أنه لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن

573- منشأ علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 13

ص: 424

13- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیش خود و بدون تعلیم الهی ، از امور غیبی اطلاعی نداشت .

وإن كنت من قبله لمن الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 10

10- آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقایق غیبی ، تنها برگرفته از منبع وحی

و ما أدری ما یفعل بی و لا بکم إن أتبع إلا ما یوحی إلیّ

از ارتباط جمله «و ما أدری» با «إن أتبع»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

574- موارد علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 12

12 - علم به چگونگی برخورد واقعی امت ها با دعوت پیامبران از جمله علوم غیبی

فیقول ماذا اجبتم قالوا لاعلم لنا انک انت علم الغیوب

575- موجبات علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 14

14- پیروی نکردن یوسف (ع) از آیین مصریان و ایمانش به خدا و آخرت ، موجب دستیابی او به علم غیب و دانش تعبیر رؤیا شد .

ذلکما مما علمنی ربی إنی ترکت مله قوم لا یؤمنون

جمله «إنی ترکت ...» تعلیل برای «علمنی ربی» می باشد ؛ یعنی ، خداوند به خاطر اینکه من آیین کافران را وانهادم و پیروی نکردم ، چنین علمی را به من آموخت.

576- نبوت و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- در اختیار داشتن همه نعمت های الهی و توان دسترسی به گنجینه های هستی و دانستن غیب ، از لوازم و شرایط پیامبری نیست .

و لأقول لكم عندي خزائن الله ولا أعلم الغيب

ص: 425

577- نشانه های علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 9

9- رد ادعای ایمان اعراب از سوی خداوند ، نمودی از علم او به ژرفای قلب آدمیان

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ . قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَأَمَّا قُلُوبُنَا لَم نَرُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قَوْلُوا أَسْلَمْنَا

با توجه به ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 9

9- اخبار خداوند از سر و سر منافقان با یهود بنی نضیر ، نمودی از علم وی به غیب و شهود

علم الغیب و الشّهده

با توجه به این که بخش قابل توجهی از سوره درباره غزوه بنی نضیر می باشد، آیات پایانی می تواند نظر به مطالب یاد شده، از جمله رابطه منافقان و یهود داشته باشد.

578- نوح(ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 3

3- نوح (ع) ، نفی کننده علم غیب از خویش *

ما علمی بما کانوا یعملون

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ما» در «ما علمی» نافی و «علمی» مبتدا و خبر آن محذوف باشد؛ یعنی، «ما علمی ثبت او حاصل بما کانوا یعملون».

579- وسعت علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 38 - 2

2- نیت ها ، انگیزه ها ، افکار و رفتار آشکار و پنهانی انسان در قلمرو علم خداوند

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نَعْلُنُ

580- ویژگیهای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 5

5- شهودی بودن علم غیب

ص: 426

أعنده علم الغيب فهو يرى

تفریع «فهو يرى» بر «أعنده علم الغيب»، نشانگر آن است که هر وقت علم به غیبی برای انسان حاصل شود، معلوم غیبی برای وی، شکل مشهود را پیدا می کند.

581- ویژگیهای علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 5, 3

3- علم خداوند به راز دلها، سخنان پنهانی و گفته های آشکار، یکسان است .

سواء منكم من أسرّ القول و من جهر به

«سواء» مصدر و به معنای اسم فاعل (متساوی) است. این کلمه خبر مقدم و «من أسرّ...» مبتدای آن است ; یعنی: «من أسرّ منكم القول و من جهر به متساویان فی علمه».

5- علم خداوند به نهان شدگان در تاریکی های شب و آشکار شدگان در روشنایی روز یکسان است .

و من هو مستخف بالليل و سارب بالنهار

«من هو» عطف بر «من أسرّ» است. از این رو «سواء» خبر برای «من هو...» نیز می باشد ; یعنی: «من هو مستخف و من هو سارب سواء فی علمه».

582- یقین به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 4

4 - توجه به خدادادی بودن نعمت بیان و ابزار آن ، مایه یقین به آگاهی خداوند از نیت ها ، افکار و دانسته های انسان است .

أیحسب أن لم يره أحد . ألم نجعل له ... و لساناً و شفقتين

583- یهود و علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 15

15 - آگاه نبودن خدا به اسرار نهانی انسان ها ، از باور ها و پندار های باطل یهود

أُتِحْدُثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ

از جمله «أُتِحْدُثُونَهُمْ .. لِيُحَاجُّوكُمْ» چنین بر می آید که یهود آن گاه راه احتجاج علیه خویش را گشوده می دیدند که حقایق و دانسته های خویش را آشکار کنند؛ ولی اگر حقایق را آشکار نکنند علیه آنان احتجاج نمی شود و مؤاخذه نمی گردند. این پندار بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 427

2 - یهودیان ، خداوند را به امور نهانی انسان عالم و آگاه نمی دانستند .

أولایعلمون أن الله يعلم ما یسرون و ما یعلنون

استفهام در «أولایعلمون . . .» انکار توییحی است.

ص: 428

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 18 - 6,9

6- دانشمند ، در نگرش قرآنی ، کسی است که با شهود نظام عادلانه هستی به وحدانیت خداوند گواهی دهد .

شهد الله .. و اولوا العلم قائماً بالقسط

به نظر می رسد «قائماً بالقسط» به منزله دلیلی برای وحدانیت خداوند باشد.

9- عالمان راستین ، با عمل و حرکت خویش ، گواه بر توحید هستند .

شهد الله انه لا اله الا هو .. و اولوا العلم قائماً بالقسط

بنابراینکه منظور از گواهی عالمان، گواهی عملی آنان باشد که عبارت است از موضعگیریها و چگونگی کردار آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 19 - 7,10

7- اختلافات دینی ، نشأت یافته از ناحیه عالمان متجاوز و حسود

و ما اختلف .. الا من بعد ما جاءهم العلم بغياً

کلمه «بغياً»، به معنای تجاوز است و به معنای حسد نیز آمده است (مجمع البيان).

10- حسد و تجاوز از حد ، تهدیدکننده واقعنگری و روشن بینی عالمان دینی

و ما اختلف الذين اتوا الكتاب .. بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 78 - 10

10- نقش تحریف کتب آسمانی و عالمان تحریفگر در انحراف جوامع

وانّ منهم لفريقاً .. و يقولون على الله الكذب و هم يعلمون

از ذکر تحریف و بیان کیفیت آن و لحن تند آیه نسبت به علمای اهل کتاب برمی آید که این عمل در گمراه کردن مردم سهم بسزایی داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 15، 18، 13

13 - تعلیم و تعلم کتب آسمانی ، زمینه ربّانی شدن انسان

ص: 429

کونوا ربّائین بما کنتم تعلّمون الكتاب و بما کنتم تدرسون

15 - پرورش دانشمندان ربانی بر اساس تعالیم کتب آسمانی، از اهداف انبیا

کونوا ربّائین بما کنتم تعلّمون الكتاب

18 - مسؤولیت عالمان دینی، در قبال علم خویش به کتب الهی

و لکن کونوا ربّائین بما کنتم تعلّمون الكتاب و بما کنتم تدرسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 -

1,2,4,5,9,10,12,13,14,16,17

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور توجّه دادن عالمان اهل کتاب به میثاقشان با خداوند

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب

2 - تبیین محتوای کتب آسمانی و کتمان نکردن آن، میثاق سنگین خداوند از علمای اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبیننه للنّاس و لا تکتمونه

ضمیر مفعولی در «لتبیننه»، به کتاب برمی گردد.

4 - کتمان حقایق کتب آسمانی گذشته (تورات و انجیل) از سوی علمای اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبیننه للنّاس و لا تکتمونه

5 - گمراهی و ایمان نیاوردن گروهی از مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناشی از کتمان حقایق از سوی عالمان اهل کتاب

و اذ اخذ الله ... و لا تکتمونه

9 - شکستن پیمان الهی (تبیین محتوای کتب آسمانی و کتمان نکردن آن)، از سوی عالمان اهل کتاب

فنبذوه و رآء ظهورهم

10 - رها ساختن و پشت سر انداختن کتاب های آسمانی و میثاق الهی از سوی عالمان اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب ... فنبذوه و رآء ظهورهم

ضمیمه مفعولی در «فبذوه» به کتاب برمی گردد و چون بیان کتاب، میثاق و پیمان الهی است، مراد از آن ضمیر، پیمان الهی نیز می باشد؛ یعنی کتاب و بیان آن را ترک کردند.

12 - مبارزه و کارشکنی عالمان اهل کتاب با اسلام به وسیله کتمان حقایق کتب آسمانی

و اذ اخذ الله... و لا تکتمونه فبذوه و رآء ظهورهم

برداشت فوق، بر این مبناست که آنچه کتمان می کردند، بشارت تورات و انجیل به بعثت پیامبر، حقانیت اسلام و قرآن باشد.

13 - دین فروشی و دنیاپرستی عالمان اهل کتاب

و اشتروا به ثمناً قليلاً

14 - سوداگری عالمان اهل کتاب با کتب آسمانی و میثاق الهی در برابر بهره های ناچیز

و اشتروا به ثمناً قليلاً

16 - عالمان اهل کتاب، بیان محتوای کتب آسمانی را به زیان دنیای خود می انگاشتند.

و اذ اخذ الله میثاق... لتبیتنه... و اشتروا به ثمناً قليلاً

17 - ناآگاهی عالمان اهل کتاب (دین فروشان) از ارزش والای دین و تعهد به پیمان های الهی

فبذوه... و اشتروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 1,15,16,18

ص: 430

1 - ایمان واقعی گروهی از عالمان اهل کتاب به خداوند، قرآن و کتب آسمانی خویش

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمَّا نَزَلَ إِلَيْهِمُ الْكِتَابَ... خاشعین لله

سوداگری با آیات الهی از اموری است که اغلب با عالمان و دانشمندان دینی سنخیت دارد؛ جمله «لَتَبَيِّنَنَّ لِلنَّاسِ»، در آیه 187 این معنا را تأیید می کند.

15 - نادیده گرفتن آیات بیانگر حقیقت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات از سوی علمای یهود، به خاطر متاع اندک دنیا

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ... لَا يَشْتَرُونَ بآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

تمجید خداوند از عالمان مؤمن اهل کتاب، به خاطر ایمان به قرآن و سوداگری نکردن بر سر آیات الهی

16 - تمجید خداوند از عالمان مؤمن اهل کتاب، به خاطر ایمان به قرآن و سوداگری نکردن بر سر آیات الهی

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ... لَا يَشْتَرُونَ بآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا لِيُحِبُّوا مَا كَفَرُوا بِهِمْ

18 - تویخ الهی نسبت به برخی از عالمان اهل کتاب، به خاطر سوداگری آنان با آیات الهی

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ... لَا يَشْتَرُونَ بآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 21

21- تنها آنان که توانایی تفکیک عقاید صحیح و حقیقی را از عقاید پنداری و وهمی دارند، عالمند . *

ما تعبدون من دونه إلا أسماء سمیتوها... ولكن أكثر الناس لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 6

6- آنان که الهی بودن قرآن و حقیقت آن را پذیرفته اند، عالم و بصیرند .

أفمن يعلم أنما أنزل إليك من ربك الحق كمن هو أعمى

2- آثار ترس علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

38 - عالمان بیمناک از دشمنی مردم، در خطر ترجیح رفاه و آسایش بر دینداری و نگهبانی از کتاب خدا

فلا تخشوا الناس... ولا تشتروا بایتی ثمناً قليلاً

3- آداب همنشینی با علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 72 - 2

2- صبر و تحمل در مصاحبت با اولیای خدا و برخورداران از علوم ویژه الهی، شرطی ضروری جهت بهره بردن از آنها است.

ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبراً

مسلم است که حضرت موسی(ع) به جهت تعلّم، با خضر(ع) همراه گردید و او نیز شرط لازم را صبر و شتاب نکردن در پرسش

ص: 431

دانست. در این آیه، مجدداً، بر آن شرط ضروری تأکید کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 75 - 5

5- صبر و شكیابی، شرط ضروری جهت بهره بردن از مصاحبت اولیای خاص خداوند و برخورداران از علوم الهی است.

قال ألم أقل لك إنك لن تستطیع معی صبراً

4- آموزش علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 8

8 - عالمان خداترس، تلاوت گران قرآن، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان، برخوردار از آموزش و دارنده نشان سپاس گزاری خداوند

إنّما یخشی الله من عباده العلموا... إنّ الذین یتلون کتب الله... إنّه غفور

5- احترام علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 3 - 9

9 - اهل دانش و درک، ارجمند و مورد تکریم در بینش وحی

تنزیل... کتب... لقوم یعلمون

از این که خداوند بهره گیری از کتاب خویش را ویژه دانایان (لقوم یعلمون) قرار داده، استفاده می شود که در بینش الهی اهل دانش و درک ارجمنداند.

6- اختلاف علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 11، 8

8 - حسادت و نارسایی های اخلاقی، از عوامل ستیز عالمان

و ما اختلف .. بغياً بينهم

11 - ستیز عالمان حسود با یکدیگر، نشان بی دینی و تسلیم نبودن آنان در برابر خداست .

انّ الدين عندالله الاسلام و ما اختلف الذين .. بغياً بينهم

ص: 432

7- اخلاص علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 11

11 - اخلاص و انگیزه خدایی داشتن ، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. . إِنَّ الَّذِينَ ... وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا

8- ارزش علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 10

10- ارجمندی و ارزش والای علم و عالم

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ

9- ارزش مسافرت با علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 18

18- مسافرت با عالم و تحمّل سختی ها در راه کسب دانش و رشد و کمال ، ارزشمند است .

لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا .. . هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رِشْدًا

10- اشک علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 3

3- خضوع عالمان و آگاهان به معارف آسمانی در برابر قرآن ، همراه با سرشک دیدگان

إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ .. . وَيَخْرُونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُ

11- اطاعت از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 16

16 - تنها عالمان و هدایت یافتگان ، سزاوار پیروی و اطاعت اند

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

ص: 433

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 10

10 - جواز پیروی از کسانی که آرای آنها عالمانه و به دور از گمان است.

وإن تطع أكثر من فی الأرض . . . إن یتبعون إلا الظن

چون جمله «إن یتبعون . . .» بیان فلسفه ممنوعیت اطاعت از اکثر مردم است، در موردی که چنین فلسفه ای موجود نباشد، حکم ممنوعیت نیز وجود نخواهد داشت. به عبارت دیگر چون حکم منصوص العله است، در موردی که آن علت تحقق نیابد حکم نیز به کار نمی آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 6

6 - تبعیت از اعلم، اصلی ضروری است.

وإن تطع أكثر من فی الأرض یضلوك . . . إن ربك هو أعلم

جمله «هو أعلم» تعلیلی برای لزوم تبعیت از خداوند است و به همین جهت اختصاصی به مورد ندارد، و در همه جا کارساز بوده و می تواند مورد استناد قرار گیرد.

12- اطمینان قلب علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 1

1 - زدوده شدن شبهات شیطانی از چهره آیات وحی به اراده خداوند ، به این دلیل بود تا کسانی که از نعمت معرفت و دانش برخوردار بودند ، به حقانیت آن پی ببرند و با آرامش خاطر ، به آن ایمان بیاورند .

فینسخ الله ما یلقى الشیطن . . . و لیعلم الذین أوتوا العلم ... فتخبث له قلوبهم

ضمیر در «أَنَّهُ الحق» به قرآن باز می گردد که در آیه 52 از آن ذکر ضمنی به میان آمده است. «إِخْبَات» (مصدر «تخبث») مشتق از «خَبْتُ» است. «خَبْتُ» به زمین وسیع و همواری گفته می شود که بی فراز و نشیب است. «قلب مخبت»؛ یعنی، قلبی که مطمئن آرام و بی اضطراب و تردید است. آیه یاد شده تعلیل برای جمله «فینسخ الله ما یلقى الشیطن...» است؛ یعنی، خداوند شبهه های شیطان را از آیات وحی می زداید، تا کسانی که از نعمت دانش برخوردارند، بدانند که قرآن حق بوده و از جانب پروردگار نازل شده است و دل هایشان به آن مطمئن شود و آرام گیرد.

13- اقرار علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 85 - 1

1 - اعتراف به مالکیت خدا بر زمین و موجودات روی آن ، امری ناگزیر برای هر انسانِ اهل دانش و خرد

قل لمن الأرض . . . إن كنتم تعلمون . سيقولون لله قل أفلاتدّكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 434

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و ربوبیت یگانه خدا بر جهان هستی ، امری غیر قابل گریز برای هر انسان دانشور و خردورز

إن كنتم تعلمون.. قل من رب السموت السبع... سيقولون لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 89 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و فرمان روابی خداوند بر سراسر هستی ، امری غیر قابل گریز برای اهل دانش و خرد

قل من بيده... إن كنتم تعلمون . سيقولون لله

14- اقرار علمای صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 5

5- وجود عالمانی در میان مردم عصر نزول و اذعان آنان به حقانیت قرآن پس از شنیدن آن

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون

15- امیدواری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 13

13 - امید داشتن به رحمت و پاداش الهی - نه خود را مستحق آن شمردن - از ویژگی های عالمان خداترس ، تلاوتگر قرآن ، برپادارنده نماز و انفاق کننده در نهان و آشکار

إنما يخشى الله من عباده العلماء... إن الذين يتلون كتب الله وأقاموا الصل

16- انفاق علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 1

1 - انس با قرآن و تلاوت مستمر آن ، برپایی نماز و انفاق در نهان و آشکار ، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه «إِنَّ الَّذِينَ ..» در مقام بیان جمله «إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ» است؛ یعنی، در توصیف عالمان خداترس می باشد.

ص: 435

17- اهمیت پیروی از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 9

9- لزوم پیروی ناآگاهان از آگاهان

قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني

18- اهمیت تقلید از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 9

9- لزوم پیروی ناآگاهان از آگاهان

قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني

19- اهمیت رجوع به علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 43 - 11

11- ناآگاهان از امکان وحی به بشر برای دریافت حقیقت آن ، ضروری است که به عالمان مراجعه کنند .

و ما أرسلنا من قبلك .. فستلوا أهل الذکر إن كنتم لاتعلمون

20- ایمان علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 1

1 - زدوده شدن شبهات شیطانی از چهره آیات وحی به اراده خداوند ، به این دلیل بود تا کسانی که از نعمت معرفت و دانش برخوردار بودند ، به حقانیت آن پی ببرند و با آرامش خاطر ، به آن ایمان بیاورند .

فينسخ الله ما يلقي الشيطان .. و ليعلم الذين أوتوا العلم ... فتخت له قلوبهم

ضمیر در «أَنَّهُ الْحَقُّ» به قرآن باز می‌گردد که در آیه 52 از آن ذکر ضمنی به میان آمده است. «إِخْبَات» (مصدر «تخبت») مشتق از «خَبْتُ» است. «خَبْتُ» به زمین وسیع و همواری گفته می‌شود که بی فراز و نشیب است. «قلب مخبت»؛ یعنی، قلبی که مطمئن آرام و بی اضطراب و تردید است. آیه یاد شده تعلیل برای جمله «فینسخ الله ما یلقى الشیطان...» است؛ یعنی، خداوند شبهه های شیطان را از آیات وحی می‌زداید، تا کسانی که از نعمت دانش برخوردارند، بدانند که قرآن حق بوده و از جانب پروردگار نازل شده است و دل هایشان به آن مطمئن شود و آرام گیرد.

ص: 436

21- برپایی نماز علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 1

1 - انس با قرآن و تلاوت مستمر آن ، برپایی نماز و انفاق در نهان و آشکار ، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه «إِنَّ الَّذِينَ ..» در مقام بیان جمله «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» است؛ یعنی، در توصیف عالمان خداترس می باشد.

22- بشارت به علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 12

12 - بشارت به عالمان خداترس ، تلاوتگر قرآن ، برپادارنده نماز و انفاق کننده در نهان و آشکار ، مبنی بر تجارتی از بین نرفتنی (بهشت برین) از ناحیه خداوند

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

«بوار» (ریشه «لن تبور») به معنای شدت کسادی است و از آن جا که کسادی شدید موجب فساد و نابودی می شود، این واژه در معنای «هلاک» به کار می رود (برگرفته از مفردات راغب).

23- بغی علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 28,29,32

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین ، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

29 - نکوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

«بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

32- حَسَد و خودخواهی (بَغِي) عالمان ناشایسته، ریشه اختلافات دینی

و ما اختلف... بغياً بینهم

24- بی اعتباری علمای دنیا طلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 34 - 4

4- عالمان دینی دنیا طلب، عناصری نامطمئن و غیر قابل اعتماد

ص: 437

إن كثيراً من الأخبار .. ليأكلون أموال الناس بالبطل

25- بینش علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 12

12- برخورداران از علوم اعطایی خداوند ، بینشی پسندیده و مقامی والا دارند .

قال الذين أوتوا العلم إن الخزي اليوم و السوء على الكفرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 108 - 6,8

6- آیه های قرآن ، تبلور ربوبیت کامل و بی نقص خداوند نسبت به انسان ها ، در نظر آگاهان

إن الذين أوتوا العلم .. إذا يتلى عليهم ... يقولون سبحن ربنا إن كان وعد ربنا

8- معاد و حیات مجدد انسان ، وعده حتمی و تخلف ناپذیر خداوند در بینش عالمان *

يقولون .. إن كان وعد ربنا لمفعولاً

احتمال دارد که مراد از «وعد» - به قرینه آیات 97 و 98 همین سوره - مسأله حیات مجدد انسانها و معاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 12

12- صاحبان نعمت و دانش - حتی افراد برجسته و سرآمد نیز - باید خداوند را سرچشمه کمالات خود بدانند .

ءاتينه رحمه من عندنا و علمنه من لدنا علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 6

6- قدرت و ثروت (هر چند بسیار و افسانه ای باشد) در نگاه اهل معرفت و مؤمنان دین شناس ، بسی کم ارزش تر از پاداش های الهی است .

وقال الذين أُوتوا العلم ويلكم ثواب الله خير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 5، 2، 1

1 - عالمان (آشنایان به معارف آسمانی) ، آنچه را که از جانب خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده است ، حق می دانند .

و يرى الذين أُوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربك هو الحق

2 - قرآن ، کتابی نازل شده از جانب خدا و سراسر حق و حقیقت در دیدگاه عالمان

و يرى الذين أُوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربك هو الحق

مراد از «الذي أنزل إليك» قرآن کریم است و مصداق کامل و تمام عیار آن می باشد.

5 - عالمان ، قرآن را کتابی می دانند که همواره هدایت گر مردمان به راه خدا است .

ص: 438

و يرى الذين أوتوا العلم الذي أنزل إليك . . . ويهدى إلى صراط العزيز الحميد

26- پاداش علما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 162 - 15

15 - بهره مندی عالمان از پاداش های بزرگ الهی در گرو ایمان و انجام اعمال صالح

لكن الرسخون . . . و المؤمنون بالله و اليوم الاخر أولئك سنؤتيهم أجراً عظيماً

27- پادشاه مصر و علما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 54 - 10

10- پادشاه مصر در عصر یوسف ، دوستدار پاکدامنان ، دانشمندان و درستکاران امین بود .

فلما كلمه قال إنك اليوم لدينا مكين أمين

28- پرسش از علما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 43 - 17، 10،

10- دعوت خداوند از مشرکان مکه برای تفحص و تحقیق از عالمان ، جهت به دست آوردن حقانیت وحی به انسان

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً . . . فسئلوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون

مخاطب فعل «فسئلوا» به قرینه آیات قبل - که درباره مشرکان بود - می تواند مشرکان باشد.

17- عالمانی می توانند مرجع سؤالات مردم قرار گیرند که علم با جانشان عجین شده باشد .

فسئلوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون

«أهل ذكر» به کسانی گفته می شود که غفلت و نسیان در قلب آنها راه نیابد با توجه به این نکته، آوردن «أهل ذكر» به جای «أهل علم» می

تواند مشعر به برداشت فوق باشد.

19- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال : لا ينبغي للعالم أن يسكت على علمه ، و لا ينبغي للجاهل أن يسكت على جهله وقد قال الله : « فاستلوا أهل الذكر ... » ... » ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده است که فرمود: سزاوار نیست که عالم بر علم خود سکوت کند و سزاوار نیست که جاهل بر جهل خود ساکت بماند، همانا خدا فرمود: فاستلوا أهل الذكر. «...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 7 - 8

8- دعوت خداوند از مشرکان مکه ، مبنی بر پرسش از آگاهان در زمینه بشر بودن پیامبران پیشین

ص: 439

فسلوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون

29- تأثیر پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 10

10- تأثیر عمیق آیات قرآن در وجود آگاهان و اندیشمندان

إن الذين أوتوا العلم من قبله .. يخرون للأذقان سجداً

30- تبلیغ علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 7

7 - مسؤولیت عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی در بیان احکام و معارف الهی

إن الذين يکتون ما أنزل الله من الكتب

31- تزکیه علمای متعهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 18

18 - عالمان متعهد از تزکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذين يکتون ما أنزل الله .. لا یکلمهم الله یوم القیمه ولا یرکبهم

32- تشکر از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 8،12

8 - عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، برخوردار از آمرزش و دارنده نشان سپاس گزاری خداوند

إنما یخشی الله من عباده العلماء .. إن الذين یتلون کتب الله ... إنه غفور

12 - سپاس‌گزاری از عالمان خداترس ، تلاوت‌گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق‌کنندگان مخلص و گذشت از لغزش‌های آنان ، رفتاری ارزشمند و خدایی است .

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ . . . إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ . . . إِنَّهُ غَفُورٌ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که چگونگی رفتار خداوند با این دسته از انسان‌ها، می‌تواند برای همگان آموزنده

ص: 440

باشد.

33- تشویق علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 9

9 - خداوند ، تشویق کننده و فراخوان عالمان و دانشمندان به تحقیق و تدبر در قرآن و بهره گیری از معارف آن

و فصل الآيت لقوم يعلمون

ذکر «لقوم يعلمون» در پی بیان تفصیل و تبیین معارف قرآن، تشویقی است الهی برای اهل علم و دانش، جهت بهره گیری از کتاب خداوند.

34- تفاوت علما با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 1

1 - انسان عالم و روشن بین با انسان جاهل و کوردل ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سان نیستند .

و ما یستوی الأعمی و البصیر

35- تفضل به علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 4,9

4 - عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق گران ، از فضل خداوند و مزد بیش از استحقاق خود برخوردارند .

إنّما یخشی الله من عباده العلماء .. إنّ الذین یتلون کتب الله ... و یزیدهم

9 - اعطای اجر کامل و بیش از استحقاق به عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، برخاسته از صفت آمرزندگی و سپاس گزاری خداوند است .

لیوفّیهم أجورهم و یزیدهم من فضله إنّهُ غفور شکور

جمله «إنّهُ غفور شکور» در مقام تعلیل برای «لیوفّیهم ..» است؛ یعنی، چون خداوند نسبت به بندگانش غفور و شکور است، به آنان پاداش

کامل و بیش از استحقاق می هد.

36- تقلید از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 441

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

فَسئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

37- تقوای علمای ربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 31

31 - احبار و ربانیون ، عالمانی خداترس ، بی طمع و دل بریده از دنیا

الربنيون و الاحبار .. فلا تخشوا الناس و اخشون

38- تلاوت قرآن علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 1

1 - انس با قرآن و تلاوت مستمر آن ، برپایی نماز و انفاق در نهان و آشکار ، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه «إِنَّ الَّذِينَ ..» در مقام بیان جمله «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» است؛ یعنی، در توصیف عالمان خداترس می باشد.

39- جاهلان و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 12

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

فَسئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

40- حسد علما

29 - نکوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

«بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

32 - حَسَد و خودخواهی (بَغِي) عالمان ناشایسته ، ریشه اختلافات دینی

و ما اختلف ... بغياً بينهم

41- حق پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 20

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان ، دلیل برتری آنان بر جاهلان است .

هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون إنما يتذكر أولوا الألب

جمله «إنما يتذكر أولوا الألب»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل يستوى الذين يعلمون.. ..) است؛ یعنی، عالمان با نادانان برابر نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

42- حکومت باطل و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 113 - 5

5 - بهره گیری حکومت های باطل از عالمان ، برای مقابله با حق

و جاء السحرة فرعون

43- خشوع علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 1,2,3

1- خضوع و خشوع همیشگی عالمان حق پذیر در برابر قرآن

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم .. يخرون للأذقان يبكون

2- قرآن ، حاوی آن چنان معارف عظیم که خضوع و خشوع تمامی عالمان اندیشمند را برمی انگیزاند .

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم .. يخرون للأذقان يبكون

3- خضوع عالمان و آگاهان به معارف آسمانی در برابر قرآن ، همراه با سرشک دیدگان

إن الذين أُوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم . . . ويخرون للأذقان يبكون ويزيده

44- خشیت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 5,6

ص: 443

5- تنها عالمان راستین و اهل معرفت، خداترس و اهل خشیت اند.

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء .. و من الناس ... مختلف ألونه كذلك إنما ي

6- خشیت و ترس از خدا، نشانه عالمان راستین و اهل معرفت است.

إنما يخشى الله من عباده العلماء

45- خضوع علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 1،2

1- خضوع و خشوع همیشگی عالمان حق پذیر در برابر قرآن

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم .. يخرون للأذقان يبكون

2- قرآن، حاوی آن چنان معارف عظیم که خضوع و خشوع تمامی عالمان اندیشمند را بر می انگیزاند.

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم .. يخرون للأذقان يبكون

46- دلایل برتری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 20

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان، دلیل برتری آنان بر جاهلان است.

هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون إنما يتذكر أولوا الألب

جمله «إنما يتذكر أولوا الألباب»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل يستوى الذين يعلمون..) است؛ یعنی، عالمان با نادانان برابر

نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

47- دنیاطلبی علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 9

9- دنیاگرایی خطری بزرگ برای عالمان دینی و آگاهان به کتب آسمانی

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب ویشترون به ثمنًا قليلًا .. لهم عذاب الی

48- دین فروشی علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 6

ص: 444

6- سودای هدایت با گمراهی از سوی عالمان دین ، امری بس شگفت و نکوهیده

الم تر .. یشترون الضلاله

استفهام در «الم تر»، به انگیزه تعجب و شگفتی است.

49- رجوع به علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 43 - 17، 12

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

17- عالمانی می توانند مرجع سؤالات مردم قرار گیرند که علم با جانشان عجین شده باشد .

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

«أهل ذکر» به کسانی گفته می شود که غفلت و نسیان در قلب آنها راه نیابد با توجه به این نکته، آوردن «أهل ذکر» به جای «أهل علم» می تواند مشعر به برداشت فوق باشد.

50- رقت قلب علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 4

4- اهل دانش و معرفت ، برخوردار از دلی سالم و قلبی نرم

لیجعل ... للذین فی قلوبهم مرض و القاسیه قلوبهم ... و لیعلم الذین أوتوا العلم

51- رهبران ظالم و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 114 - 3

3- تجلیل حاکمان ستمگر از عالمان ستیزه جو با حق تا حد مقرب ساختن آنان به درگاه خویش

قال نعم وإنكم لمن المقربين

52- زمینه فهم سخن علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 12

12 - تنها صبر پیشگان ، زمینه دار فهم و دریافت سخنان اهل معرفت اند .

ص: 445

وقال الذين أوتوا العلم .. ولا يلقىها إلا الصابرون

ضمير «يلقأها» به سخنان فرزندگان بازمی گردد؛ یعنی، «و لا یلقى هذه المقاله إلا الصابرون».

53- زهد علمای ربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 31

31 - احبار و ربانیون ، عالمانی خداترس ، بی طمع و دل بریده از دنیا

الربنيون و الاحبار .. فلا تخشوا الناس و اخشون

54- سرزنش علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 29

29 - نکوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم

«بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

55- سرزنش علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 7

7 - کسانی که دیگران را به کار های نیک دعوت کرده و خود به آن عمل نمی کنند ، @سزاوار توبیخ و سرزنش هستند .

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسكم

56- سرزنش علمای هواپرست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 8

اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ

در صورتی که منظور از «علی علم»، دانش کسانی باشد که هوای خویش را به خدایی گرفته اند، از لحن توبیخی آیه مطلب بالا استفاده می شود و نوعی ارتباط میان این آیه با آیه «فما اختلفوا إلا من بعد ما جائهم العلم» (جاثیه، آیه 17) نمودار می گردد.

ص: 446

57- سرنوشت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 19 - 1

1 - انسان جاهل و کوردل با انسان عالم و روشن بین ، از نظر شخصیت و سرنوشت ، برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یستوی الأعمی و البصیر

واژه «أعمی» و «بصیر» در آیه شریفه، کنایه از کوردلی و روشن بینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 12

12 - اهل دانش و معرفت با جاهلان و نادانان ، از نظر شخصیت و سرنوشت یکسان نیستند .

قل هل یستوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

58- سکوت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 8

8 - بی تفاوتی عالمان و اندیشمندان در برابر گناهان ، زمینه ساز رواج و توسعه آنها

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

59- سوء استفاده از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 113 - 4,5

4 - فرعون در تلاش برای بهره گیری از عالمان عصر خویش در مبارزه با موسی (ع)

و جاء السحرة فرعون

5 - بهره گیری حکومت های باطل از عالمان ، برای مقابله با حق

و جاء السحرة فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 114 - 3

3 - تجلیل حاکمان ستمگر از عالمان ستیزه جو با حق تا حد مقرب ساختن آنان به درگاه خویش

قال نعم وإنکم لمن المقربین

ص: 447

60- شخصیت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 19 - 1

1 - انسان جاهل و کوردل با انسان عالم و روشن بین ، از نظر شخصیت و سرنوشت ، برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یتوی الأعمی و البصیر

واژه «أعمی» و «بصیر» در آیه شریفه، کنایه از کوردلی و روشن بینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 12

12 - اهل دانش و معرفت با جاهلان و نادانان ، از نظر شخصیت و سرنوشت یکسان نیستند .

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 1

1 - انسان عالم و روشن بین با انسان جاهل و کوردل ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سان نیستند .

و ما یتوی الأعمی و البصیر

61- شرایط استفاده از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 72 - 2

2- صبر و تحمّل در مصاحبت با اولیای خدا و برخورداران از علوم ویژه الهی ، شرطی ضروری جهت بهره بردن از آنها است .

ألم أقل إنک لن تستطیع معی صبراً

مسلم است که حضرت موسی(ع) به جهت تعلّم، با خضر(ع) همراه گردید و او نیز شرط لازم را صبر و شتاب نکردن در پرسش دانست. در این آیه، مجدداً، بر آن شرط ضروری تأکید کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 75 - 5

5- صبر و شكيبايي ، شرط ضروري جهت بهره بردن از مصاحبت اوليای خاص خداوند و برخورداران از علوم الهی است .

قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

62- شرایط همنشینی با علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 448

10- برخورداری از علم تأویل و تحلیل حوادث و مصاحبت با عالمانی مانند خضر (ع) ، نیازمند صبوری برتر از صبر موسی (ع) و طاقتی افزون تر از طاقت او است .

سَأْتِيكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

63- شرک علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 5

5- شرک و کفر عالمان به کتاب های آسمانی ، دور از انتظار و مایه شگفتی

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

64- صبر در همنشینی با علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 72 - 2

2- صبر و تحمّل در مصاحبت با اولیای خدا و برخورداران از علوم ویژه الهی ، شرطی ضروری جهت بهره بردن از آنها است .

ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرًا

مسلم است که حضرت موسی (ع) به جهت تعلّم، با خضر (ع) همراه گردید و او نیز شرط لازم را صبر و شتاب نکردن در پرسش دانست. در این آیه، مجدداً، بر آن شرط ضروری تأکید کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 75 - 5

5- صبر و شکیبایی ، شرط ضروری جهت بهره بردن از مصاحبت اولیای خاص خداوند و برخورداران از علوم الهی است .

قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 10

10- برخورداری از علم تأویل و تحلیل حوادث و مصاحبت با عالمانی مانند خضر (ع) ، نیازمند صبوری برتر از صبر موسی (ع) و طاقتی افزون تر از طاقت او است .

سَأْتِبُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

65- صفات علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 449

2 - عالمان ، یاوران پیامبران الهی در پیکار با دشمنان دین ، و تسلیم ناپذیر و استوار

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم

برخی «ربیون» را به معنای عالمان تقوایپیشه و صابر گرفته اند. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 6

6 - خشیت و ترس از خدا ، نشانه عالمان راستین و اهل معرفت است .

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 11، 13، 1

1 - انس با قرآن و تلاوت مستمر آن ، برپایی نماز و انفاق در نهان و آشکار ، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه «إِنَّ الَّذِينَ ..» در مقام بیان جمله «إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ» است؛ یعنی، در توصیف عالمان خداترس می باشد.

11 - اخلاص و انگیزه خدایی داشتن ، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ .. إِنَّ الَّذِينَ ... وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا

13 - امید داشتن به رحمت و پاداش الهی - نه خود را مستحق آن شمردن - از ویژگی های عالمان خداترس ، تلاوتگر قرآن ، برپادارنده نماز و انفاق کننده در نهان و آشکار

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

66 - ظلم علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین ، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

67- عبرت پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 20

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان ، دلیل برتری آنان بر جاهلان است .

هل ىستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون إنّما يتذکر أولوا الألب

جمله «إنّما يتذکر أولوا الألب»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل ىستوى الذين يعلمون ..) است؛ یعنی، عالمان با

ص: 450

نادانان برابر نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

68- عبرت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 4

4 - خانه های ویران و خالی از سکنه ثمودیان ، در بردارنده درس عبرتی بزرگ برای اهل فهم و دانش

فتلک بیوتهم خاویه . . . إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

واژه «آیه» در آیه یاد شده معادل «عبره» و تکبیر آن بیانگر بزرگی است؛ یعنی، «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةٌ عَظِيمَةٌ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ».

69- عجب علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 32

32 - حَسَدٌ وَخُودْخَوَاهِي (بَغْيٍ) عالمان ناشایسته ، ریشه اختلافات دینی

و ما اختلف . . . بغياً بينهم

70- عذاب علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 6

6 - عالمان بی تعهد و وظیفه شناس ، از مغفرت الهی محروم و به آتش دوزخ گرفتار خواهند شد .

أولئك الذين اشتروا .. العذاب بالمغفرة فما أصبرهم على النار

71- عفو علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 12

12 - سپاس گزاری از عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان مخلص و گذشت از لغزش های آنان ،

رفتاری ارزشمند و خدایی است .

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. . إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ ... إِنَّهُ غَفُورٌ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که چگونگی رفتار خداوند با این دسته از انسان ها، می تواند برای همگان آموزنده باشد.

ص: 451

72- عقلانیت برتری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 13

13 - برتری اهل علم و معرفت بر جاهلان و نادانان ، امری بدیهی و روشن در عقل و فطرت آدمی

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

73- علما در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 16

16- حضور افرادی آگاه ، عالم و مطلع از وضعیت انبیای الهی ، در شهر مکه در صدر اسلام

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

74- علما در عالم برزخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 1

1 - برخورداران از علم و ایمان ، در قیامت ، در مقابل اعلام نظر کافران درباره درنگ کوتاه مدت شان در برزخ ، اظهار می دارند که درنگ شان ، از روز مرگ تا برپایی قیامت بوده است .

و یوم تقوم الساعه . . . ما لبثوا غیر ساعه . . . و قال الذین أوتوا العلم . . . لقد لبث

75- علما در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 10

10- برخورداران از علم در روز قیامت ، ذلت کافران را در آن روز ، به آنان اعلام خواهند نمود .

قال الذین أوتوا العلم إن الخزی الیوم و السوء علی الکفرین

1 - برخورداران از علم و ایمان ، در قیامت ، در مقابل اعلام نظر کافران درباره درنگ کوتاه مدت شان در برزخ ، اظهار می دارند که درنگ شان ، از روز مرگ تا برپایی قیامت بوده است .

و یوم تقوم الساعة . . ما لبثوا غیر ساعه ... وقال الذین أوتوا العلم ... لقد لبث

8- صاحبان علم و ایمان ، در قیامت ، به پاسخگویی سخنان نادرست و خلاف واقع اقدام می کنند .

يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعه . . قال الذين أوتوا العلم و الإيمان لقد لبثتم .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 5

5- اظهارات مجرمان ، در قیامت درباره کم بودن مدّت حضورشان در برزخ و پاسخ صاحبان علم و ایمان به آنان ، بیانی تمثیلی از رخداد های قیامت است .

يوم تقوم الساعه يقسم المجرمون . . وقال الذين أوتوا العلم و الإيمان ... و لقد ض

ذکر این آیه، پس از بیان حادثه ای از حوادث قیامت - که مربوط به مجرمان و برخورد صاحبان علم و ایمان با آنان بود - می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که چنین گفت و گوهایی، نمونه و بیان تمثیلی از آن حوادث است.

76- علما در میان جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 94 - 11

11- زندگانی عالمان در میان نادانان رنج آور و مشکل است .

إني لأجد ريح يوسف لولا أن تقنّون

77- علما و آیات آفاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 97 - 5

5- آگاهان و دانشمندان از آیات و مظاهر تفصیل یافته خداوند در طبیعت بهره می برند.

قد فصلنا الأيت لقوم يعلمون

78- علما و آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 46 - 7

7 - ساحران هم‌اورد موسی (ع) ، فاقد روحیه تسلیم‌ناپذیری اشرف و درباریان فرعون و برخوردار از فطرت حق‌پذیری

فَأَلْقَى عَصَاهُ .. قَالَ لِلْمَلَأِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسِحْرُ عَلِيمٍ... فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ ... فَأَلْقَى

با این‌که فرعون و نزدیکان وی، نیز شاهد بلعیده شدن ابزار سحر ساحران توسط معجزه موسی بودند؛ اما تنها ساحران به سجده درافتادند و این حکایت از مطلب یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 453

4- بهره‌وری دانشوران و عالمان از آیات الهی است .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعٰلَمِیْنَ

5- آیه بودن آفرینش آسمان ها و زمین و تفاوت زبان ها و رنگ های مردم ، برای دانشمندان قابل درک است .

و من ءایته خلق السموت و الأرض و اختلف ألستکم و ألونکم إِنَّ فِی ذلک لآیة للعل

79- علما و آیات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 5 - 12

12 - تنها دانشوران ، شایسته فهم و درک آیات قرآنند (آیات مربوط به پدیده های جهان آفرینش) .

یفصل الایة لقوم یعلمون

80- علما و اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 26،28،29،31

26 - اختلافات دینی در بین جوامع از طرف علمای دین ، پس از ارسال پیامبران

و ما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم

مراد از «الذین اوتوه» (یعنی کسانی که به آنها کتاب داده شد)، عالمان دین هستند.

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین ، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات بغیاً بینهم

29 - نكوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات بغیاً بینهم

«بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

31 - عالمان آگاه به کتاب های آسمانی ، تنها اختلاف کنندگان در آن

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات

81- علما و انبيا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 16

16- حضور افرادی آگاه ، عالم و مطلع از وضعیت انبیای الهی ، در شهر مکه در صدر اسلام

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

ص: 454

82- علما و توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 3, 5, 6

3 - خدا، ملائکه و عالمان، گواهان توحید

شهد الله انه لا اله الا هو والملئكة و اولوا العلم

5 - عدل الهی در نظام تکوین و تشریح، مورد مشاهده فرشتگان و دانشمندان *

شهد الله . . . و الملئكة و اولوا العلم قائماً بالقسط

«قائماً بالقسط» می تواند متعلق شهادت باشد یعنی: عالمان و ملائکه علاوه بر شهادت به یگانگی خداوند، شهادت به عدالت او نیز می دهند، گفتنی است تعمیم قسط به نظام تشریح از آیه بعد استفاده شده است.

6 - دانشمند، در نگرش قرآنی، کسی است که با شهود نظام عادلانه هستی به وحدانیت خداوند گواهی دهد.

شهد الله . . . و اولوا العلم قائماً بالقسط

به نظر می رسد «قائماً بالقسط» به منزله دلیلی برای وحدانیت خداوند باشد.

83- علما و جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 9 - 39

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان، دلیل برتری آنان بر جاهلان است.

هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون إنما يتذكر أولوا الألب

جمله «إنما يتذكر أولوا الألب»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل يستوى الذين يعلمون.. ..) است؛ یعنی، عالمان با نادانان برابر نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

84- علما و جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 11

11 - تحصیل کنندگان دانش دین ، معاف از شرکت در جنگ در صورت نیاز جامعه به دانش آنان و عدم نیاز جدی به حضورشان در جنگ

ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليفقهوا في الدين

85- علما و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 455

6 - جاذبه خاص قرآن برای علمای راستین و ژرفنگر

لكن الرسخون . . . يؤمنون بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 10، 5

5 - آیات گوناگون قرآن مایه تقویت بینش آگاهان و منجر به بهانه جویی کافران خواهد شد.

و ليقولوا درست و لنبینه لقوم يعلمون

10 - عالمان از گوناگونی آیات قرآن و رمز و رازهای ارزشمند آن بهره می برند.

و كذلك نصراف الأیت . . . و لنبینه لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 1، 2، 3

1- خضوع و خشوع همیشگی عالمان حق پذیر در برابر قرآن

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم . . . يخرون للأذقان يبكون

2- قرآن، حاوی آن چنان معارف عظیم که خضوع و خشوع تمامی عالمان اندیشمند را بر می انگیزاند .

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم . . . يخرون للأذقان يبكون

3- خضوع عالمان و آگاهان به معارف آسمانی در برابر قرآن، همراه با سرشک دیدگان

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم . . . و يخرون للأذقان يبكون و یزیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 16

16 - تنها متفکران و اندیشمندان، از توان لازم برای بهره مندی از معارف بلند قرآن برخوردارند .

اللّه يتوفى الأنفس حين موتها . . . إن في ذلك لأیت لقوم يتفكرون

86- علما و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 10

10- برخورداران از علم در روز قیامت ، ذلت کافران را در آن روز ، به آنان اعلام خواهند نمود .

قال الذين أوتوا العلم إن الخزي اليوم و السوء على الكافرين

87- علما و مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 3

ص: 456

3- استفاده از مثل های به کار برده شده در قرآن ، تنها ، برای دانشوران اهل تحقیق ممکن است .

و تلك الأمثل نضربها للناس و ما يعقلها إلاّ العلمون

88- علما و مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 122 - 18

18- باقی ماندگان در مراکز علمی (برای تفقه در دین) ، موظف به تعلیم و هدایت مجاهدان مراجعت کننده از نبرد *

فلولا نفر من كل فرقه منهم طائفة ليتفقهوا في الدين و لينذروا قومهم إذا رجعوا إليه

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که ضمیر جمع فاعلی در «رجعوا» به جهادگران بازگردد نه به کسانی که به تفقه در دین می پردازند؛ یعنی، گروهی باید برای جنگ بسیج شوند و گروهی دیگر در مرکز باقی بمانند و کسب معرفت کنند تا هنگامی که رزمندگان از جنگ باز می گردند، به تعلیم و هدایت آنان پردازند.

89- علما و نیازمندی آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- مؤمنون - 23 - 86 - 2

2- نیاز جهان آفرینش به مدیر و مدبر ، امری روشن برای هر انسان دانشور و خردمند

إن كنتم تعلمون .. قل من ربّ السموات السبع و ربّ العرش العظيم

روشن است که سؤال «من ربّ السماوات السبع ..» (پروردگار آسمان های هفتگانه و... کیست؟) زمانی قابل طرح است که اصل نیاز آنها به مدیر و مدبر، قبلاً برای انسان حل شده باشد. و چون درک این مسأله، برای اهل دانش و خرد - که در آیه پیشین به آن تصریح شده است - امر پیچیده ای نیست به عنوان اصل مسلم تلقی شده است.

90- علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- بقره - 2 - 44 - 9, 3, 2

2- عالمان بنی اسرائیل ، خود به آنچه مردمان رابه آن فرا می خواندند ، عمل نمی کردند .

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسكم

3- عالمان بنی اسرائیل ، مورد نکوهش و سرزنش خداوند به خاطر عمل نکردن به محتوای دعوت های خویش

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسكم

استفهام در «أتأمرون . . .» استفهام انکار توییخی است.

9- عالمانی که مردم را به نیکی ها فرا می خوانند و خود به آنها عمل نمی کنند ، مردمی فاقد فهم و درک هستند .

أتأمرون الناس بالبر . . . أفلا تعقلون

ص: 457

91- علمای بی عمل در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 6

6 - عالمان بی تعهد و وظیفه شناس ، از مغفرت الهی محروم و به آتش دوزخ گرفتار خواهند شد .

أولئك الذين اشتروا .. العذاب بالمغفرة فما أصبرهم على النار

92- علمای تحریفگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 11

11 - انتظار ایمان از عالمان تحریف کننده حقایق ، انتظاری نابه جا و بی مورد است .

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان .. من بعد ما عقلوه

93- علمای خاضع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 2،3

2 - خشوع و فروتنی گروهی از عالمان اهل کتاب در برابر خداوند

انّ من اهل الكتب لمن يؤمن .. خاشعين لله

3 - خشوع و فروتنی گروهی از عالمان اهل کتاب ، زمینه ساز ایمان واقعی آنان به خدا و کتب آسمانی

انّ من اهل الكتب لمن يؤمن .. خاشعين لله

توصیف اهل کتاب به خشوع و فروتنی، می تواند اشاره به علت ایمان و اقرار آنان به حقانیت قرآن و ایمان واقعی به تورات و انجیل باشد.

94- علمای دنیا طلب و کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 2

2 - ناسازگاری حقایق کتاب های آسمانی با منافع عالمان دنیا طلب ، وادار کننده آنان به کتمان آن حقایق

إن الذين يكتُمون . . . ویشترُونَ ... ذلک بأن اللّٰه نزل الکتب بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «ذلک» اشاره به «کتمان» - که از جمله «یکتُمون . . .» به دست می آید - داشته باشد. بر این مبنا از یک سو حق ستیزی دلیل کتمان معارف و احکام کتب آسمانی دانسته شده است (ذلک [الکتمان] بأن اللّٰه نزل الکتب بالحق) و از سوی دیگر جمله «یشترُونَ به ثمناً قليلاً در آیه 174» رسیدن به منافع دنیوی را دلیل و انگیزه کتمان

ص: 458

معارف می شمرد. نتیجه این دو دلیل این است که: حقایق کتابهای آسمانی با منافع گروهی دنیاطلب ناسازگار است و این ناسازگاری مایه کتمان آن حقایق می شود.

95- علمای دنیاطلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 13، 2

2 - بلعم باعورا عالمی دنیاگرا و پیرو هوا و هوس خویش بود .

و لكنه أخلد إلى الأرض و اتبع هوه

«اخلاذ»، مصدر «أخلد»، هنگامی که به «إلی» متعدی شود، به معنای تمایل پیدا کردن و اعتماد داشتن است. کلمه «الأرض» چون در مقابل رفعت و منزلت معنوی و تقرب به خدا قرار گرفته، مراد از آن امور پست و حقیر مادی و دنیوی است. بنابراین «أخلد إلى الأرض» یعنی او به امور پست مادی و لذتهای دنیوی تمایل پیدا کرد و به آنها دل خوش نمود.

13 - عالمان دینی دنیاگرا و پیرو هوا و هوس ، در خطر تکذیب آیات الهی و گرایش به کفر هستند .

فانسلخ منها .. و لكنه أخلد إلى الأرض

96- علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 30

30 - دلایل روشن الهی ، تمام کننده عذر و اتمام حجّت بر عالمان به آن

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات

97- علمای دین در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 4

4 - وجود عالمان دین و قاریان کتاب های آسمانی در عهد نزول قرآن

فإن كنت في شك مما أنزلنا إليك فسنل الذين يقرءون الكتب من قبلك

98- علمای دین و انحراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 12

12 - معتقدان به مکاتب الهی ، حتی عالمان دینی و دانایان به کتاب های آسمانی ، در خطر انحراف و حق پوشی هستند .

ص: 459

نبد فريق من الذين أوتوا الكتب كتب الله وراء ظهورهم

99- علمای دین و کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 5

5 - نسخه های کتاب های آسمانی پیشین در عصر نزول قرآن ، محدود و تنها در اختیار علمای ادیان بود .

فإن كنت في شك مما أنزلنا إليك فسل الذين يقرءون الكتب من قبلك

100- علمای دین و کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 42 - 5

5 - کتمان حقایق دینی از سوی عالمان دین ، بسی نکوهیده تر و ناپسندیده تر است .

ولا تلبسوا الحق بالباطل و تکتبوا الحق و أنتم تعلمون

فعل «تعلمون» می تواند به منزله فعل لازم لحاظ شده و مفعولی برای آن در نظر نباشد. بر این مبنا «وأنتم تعلمون»؛ یعنی، در حالی که شما اهل علم و دانش هستید - و از آنجایی که حق پوشی از سوی همگان ناپسند است - جمله حالیه، دلالت بر این معنا دارد که: کتمان حقایق دینی از سوی عالمان ناپسندیده تر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 12

12 - معتقدان به مکاتب الهی ، حتی عالمان دینی و دانایان به کتاب های آسمانی ، در خطر انحراف و حق پوشی هستند .

نبد فريق من الذين أوتوا الكتب كتب الله وراء ظهورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 9،11

9 - کتمان کنندگان مسایل دینی بویژه اگر از عالمان دین باشند ، سزاوار سرزنش و ملامتند .

وإن فريقاً منهم ليكتمون الحق و هم يعلمون

لحن جمله «إن فريقاً...» گویای ملامت و سرزنش کسانی است که حقیقت را فهمیده و آن را انکار می کنند.

11 - عالمان ادیان ، در خطر آلوده شدن به گناه کتمان حقایق هستند .

وإن فريقاً منهم ليكتمون الحق وهم يعلمون

101- علمای راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 460

15 - شب زنده داران عابد و آخرت جویان امیدوار به رحمت الهی ، عالمان راستین و آگاهان به حقایق هستی اند .

أمن هوفنت ءاناء الیل . . . ویرجوا رحمه ربّه قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که «الذین یعلمون»، اشاره به کسانی داشته باشد که در صدر آیه شریفه از آنان سخن به میان آمده است.

102- علمای متعهد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 18، 17

17- خداوند در قیامت ، عالمان متعهد و بیان کنندگان حقایق و معارف کتاب های آسمانی را مورد لطف خویش قرار خواهد داد و با آنان سخن خواهد گفت .

إن الذین یتکمون . . . لایکلمهم اللّٰه

برداشت فوق از مفهوم جمله «إن الذین . . . لایکلمهم اللّٰه» استفاده شده است.

18 - عالمان متعهد از تزکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذین یتکمون ما أنزل اللّٰه . . . لایکلمهم اللّٰه یوم القیمه و لایزکیهم

103- علمای مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 10

10- وجود افرادی مطلع و آگاه به تاریخ انبیا در محیط جاهلی مشرکان عصر بعثت

فسلوا أهل الذکر

104- علمای هواپرست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 13

13 - عالمان دینی دنیاگرا و پیرو هوا و هوس ، در خطر تکذیب آیات الهی و گرایش به کفر هستند .

فانسرخ منها . . . ولكنه أخلد إلى الأرض

105- عوامل خشوع علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 461

6- تلاوت آیات قرآن ، فزاینده خشوع عالمان

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم . . . ويزيدهم خشوعاً

106- عوامل خشیت علمای راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 4

4 - مظاهر گوناگون و متنوع طبیعت ، جلوه عظمت خداوند و سبب خشیت عالمان راستین و اهل معرفت

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء . . . و من الناس ... مختلف ألونه كذلك إثمای

یادآوری خدا ترسی اهل معرفت - پس از برشمردن پدیده های گوناگون طبیعت - می تواند ناظر به این حقیقت باشد که در آن پدیده ها، عظمت خدا چنان جلوه گر است که موجب خشیت عالمان و اهل معرفت می شود. واژه «خشیت» - که در مورد ترسی به کار می رود که همراه با تعظیم و ناشی از آگاهی باشد (مفردات راغب) - مؤید همین برداشت است. گفتنی است مقصود از علم در این آیه، آشنایی با علوم مادی همچون فیزیک، شیمی و ریاضی نیست؛ بلکه آشنایی با معارف و حقایق الهی است که از صاحبان آن به اهل معرفت و عالمان راستین تعبیر می شود.

107- عوامل سرزنش علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 18

18 - عالمان دینی در صورت بی توجهی به تعالیم کتاب های آسمانی ، سزاوار توبیخ و ملامت بوده و در قیامت بسزای کردارشان خواهند رسید .

قالت اليهود . . . و هم يتلون الكتب ... فالله يحكم بينهم يوم القيمة

108- فرعون و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 113 - 4

4 - فرعون در تلاش برای بهره گیری از عالمان عصر خویش در مبارزه با موسی (ع)

و جاء السحرة فرعون

109- فضائل علما

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 462

13 - بهره برداری از حدود و احکام الهی ، مخصوص عالمان است .

و تلك حدود الله يبينها لقوم يعلمون

ظاهر این است که تبیین احکام، برای همه مردم است. (دانیان و غیر آنان) بنابراین اختصاص تبیین آیات به دانیان، به معنای اختصاص بهره گیری عالمان از تبیین احکام و حدود الهی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 11

11 - مقام والای انبیا ، صدیقان ، شاهدان (گواهان اعمال یا عالمان یا کشته شدگان در راه خدا) و صالحان

فاولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 16

16 - تنها عالمان و هدایت یافتگان ، سزاوار پیروی و اطاعت اند

اولو كان ءاباؤهم لايعلمون شيئاً و لايهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 7

7 - آگاهان و دانشمندان در نزد خداوند ارزشمندند.

قد فصلنا الأيت لقوم يعلمون

خداوند هدف تفصیل آیات را استفاده دانشمندان اعلام کرده است. این مسأله بیانگر ارزشمندی این گروه در نزد خداوند است ؛ زیرا خداوند آنان را مخاطب سخن خویش قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 9

9 - عالمان در نظام ارزشی اسلام والا و ارزشمندند.

لبنینه لقوم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 17

17 - تنها عالمان از تبیین و تشریح آیات الهی بهره مند می شوند.

کذلک تفصل الأیت لقوم یعلمون

خطاب کلی «یا بنی آدم» در صدر این بخش از آیات شاهد بر این است که تشریح معارف قرآن برای همگان است، بنابراین نام بردن از خصوص عالمان (لقوم یعلمون) می تواند بدان جهت باشد که تنها آنان بهره مند خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 5 - 12

ص: 463

12 - تنها دانشوران ، شایسته فهم و درک آیات قرآند (آیات مربوط به پدیده های جهان آفرینش) .

یفصل الآيت لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 41 - 12

12- « عن أبي عبدالله (ع) [في قوله : « أولم يروا أنا نأتى الأرض ننقصها »] : ننقصها بذهاب علمائها وفقهائها وخيار أهلها ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: [مراد از «نقصها» در سخن خدا: « أولم يروا أنا نأتى الأرض ننقصها . .. » این است که]: با رفتن علما، فقها و خوبان اهل زمین، از زمین می کاهیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 4

4- اهل دانش و معرفت ، برخوردار از دلی سالم و قلبی نرم

ليجعل . . . للذين في قلوبهم مرض و القاسيه قلوبهم ... و ليعلم الذين أوتوا العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 5

5 - تنها عالمان راستین و اهل معرفت ، خداترس و اهل خشیت اند .

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء . . . و من الناس ... مختلف ألونه كذلك إنما ي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 4

4 - عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق گران ، از فضل خداوند و مزد بیش از استحقاق خود برخوردارند .

إنما يخشى الله من عباده العلماء . . . إن الذين يتلون كتب الله ... و يزيدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 11

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور بیدار کردن مردمان و توجه دادن آنان به ارزش علم و معرفت و برتری عالمان بر جاهلان

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعلام این حقیقت روشن که عالمان با جاهلان برابر نیستند، صرفاً برای بیدار کردن مردم و توجه دادن آنان به ارزش والای علم و معرفت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 3 - 8,9

8 - اهل دانش و آگاهی ، بهره مند از آیات و معارف قرآن اند .

تنزیل من الرحمن الرحیم . کتب فصلت ءایته ... لقوم یعلمون

ص: 464

گرچه قرآن برای همگان نازل شده؛ اما از لام «لقوم» - که برای انتفاع است - استفاده می شود که تنها اهل دانش، شایستگی بهره گیری از قرآن را دارند.

9- اهل دانش و درک، ارجمند و مورد تکریم در بینش وحی

تنزیل... کتب... لقوم یعلمون

از این که خداوند بهره گیری از کتاب خویش را ویژه دانایان (لقوم یعلمون) قرار داده، استفاده می شود که در بینش الهی اهل دانش و درک ارجمنداند.

110- فضایل علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 37

37 - عالمان خدا ترسی، وارسته از دین فروشی و تحریفگری

و اخشون و لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً

111- فضایل علمای ربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 52

52 - پیشوایان یهود (ربانیون)، دارای جایگاهی پایینتر از انبیا و منزلتی برتر از علمای یهود (احبار)

یحکم بها النبیین... للذین هادوا و الربنیون و الاحبار

از امام صادق (ع) روایت شده که آن حضرت پس از تلاوت آیه فوق فرمود: فهذه الائمة دون الانبياء الذين يريون الناس بعلمهم و اما الاحبار فهم العلماء دون الربانيين... .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 323، ح 119؛ نورالثقلین، ج 1، ص 634، ح 206.

112- فضایل علمای متعهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- خداوند در قیامت، عالمان متعهد و بیان کنندگان حقایق و معارف کتاب های آسمانی را مورد لطف خویش قرار خواهد داد و با آنان سخن خواهد گفت .

إن الذين يكتُمون .. لا يكلمهم الله

برداشت فوق از مفهوم جمله «إن الذين .. لا يكلمهم الله» استفاده شده است.

18 - عالمان متعهد از تزکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله .. لا يكلمهم الله يوم القيمة ولا يذكهم

ص: 465

113- فطرت برتری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 13

13 - برتری اهل علم و معرفت بر جاهلان و نادانان ، امری بدیهی و روشن در عقل و فطرت آدمی

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

114- فلسفه انفاق علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 1

1 - عالمان خداترس ، به منظور دریافت اجر الهی ، به تلاوت قرآن ، اقامه نماز و انفاق می پردازند .

إنّما یخشی الله من عباده العلموا .. إنّ الذین یتلون کتب الله ... لیوفّیهم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که لام در «لیوفّیهم» برای تعلیل بوده و این جمله متعلق به «یتلون» باشد؛ یعنی، قرآن را تلاوت می کنند و ... به خاطر آن که خداوند به آنان پاداش کامل عنایت کند.

115- فلسفه برپایی نماز علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 1

1 - عالمان خداترس ، به منظور دریافت اجر الهی ، به تلاوت قرآن ، اقامه نماز و انفاق می پردازند .

إنّما یخشی الله من عباده العلموا .. إنّ الذین یتلون کتب الله ... لیوفّیهم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که لام در «لیوفّیهم» برای تعلیل بوده و این جمله متعلق به «یتلون» باشد؛ یعنی، قرآن را تلاوت می کنند و ... به خاطر آن که خداوند به آنان پاداش کامل عنایت کند.

116- فلسفه تلاوت قرآن علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 1

1 - عالمان خداترس ، به منظور دریافت اجر الهی ، به تلاوت قرآن ، اقامه نماز و انفاق می پردازند .

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. . إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ ... لِيُؤْفِقَهُمْ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که لام در «لیوفیهم» برای تعلیل بوده و این جمله متعلق به «یتلون» باشد؛ یعنی، قرآن را تلاوت می کنند و ... به خاطر آن که خداوند به آنان پاداش کامل عنایت کند.

ص: 466

117- قدرت علمای محسن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 13

13- قدرت و مکتد دانشمندان نیکوکار ، نعمت و رحمت الهی بر آنان است .

إني حفيظٌ عليهم. و كذلك مكّنا ليوسف ... نصيب برحمتنا من نشاء

از مصداقهای رحمت الهی (رحمتنا) به قرینه «مکّنا لیوسف فی الأرض» دستیابی انسانهایی چون یوسف(ع) به قدرت و مکتد است.

118- قرآن و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 4

4 - هدف خداوند از بیان آیات طبیعت در قرآن استفاده دانشمندان است.

إن الله فالتق ... فالتق الإصباح ... النجوم لتتهتدوا ... قد فصلنا الأیت لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 10

10- تأثیر عمیق آیات قرآن در وجود آگاهان و اندیشمندان

إن الذین أُوتوا العلم من قبله . . . یخرون للأذقان سجّداً

119- قلب سلیم علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 4

4- اهل دانش و معرفت ، برخوردار از دلی سالم و قلبی نرم

لیجعل . . . للذین فی قلوبهم مرض و القاسیه قلوبهم ... و لیعلم الذین أُوتوا العلم

120- کفر علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 5

5 - شرک و کفر عالمان به کتاب های آسمانی ، دور از انتظار و مایه شگفتی

ص: 467

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

121- کمی علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 19

19- « عن أبي جعفر (ع) في قول الله « وما أُوتِيتُم من العلم إلا قليلاً » قال : تفسيرها في الباطن انه : لم يؤت العلم إلا أناس يسير فقال : « وما أُوتِيتُم من العلم إلا قليلاً » منكم ;

از امام باقر(ع) در باره سخن خدا «و ما أُوتِيتُم من العلم إلا قليلاً» روایت شده است که فرمود: تفسیر آیه این است که: علم را به کسی ندادیم مگر به عدّه ای اندک. پس [خداوند] فرمود: «و ما أُوتِيتُم من العلم إلا قليلاً» [یعنی کمی] از شما».

122- کيفر اخروی علما دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 18

18 - عالمان دینی در صورت بی توجهی به تعالیم کتاب های آسمانی ، سزاوار توبیخ و ملامت بوده و در قیامت بسزای کردارشان خواهند رسید .

قالت اليهود . . . و هم يتلون الكتب ... فالله يحكم بينهم يوم القيمة

123- گریه علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 3,5

3- خضوع عالمان و آگاهان به معارف آسمانی در برابر قرآن ، همراه با سرشک دیدگان

إن الذين أُوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم . . . و يخرون للأذقان يبكون و يزيد

5- تأثیر قرآن بر روح و روان عالمان آشنا به معارف آسمانی ، در حدی است که از دیدگان آنها اشک جاری می شود .

إذا يتلى عليهم . . . يبكون

124- گواهی علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 16، 9، 8

8 - حاکمیت قسط و عدل بر نظام تکوین ، دلیل دانشمندان و ملائکه برای گواهی بر وحدانیت خدا *

شهد . . . الملئکه و اولوا العلم قائماً بالقسط

ص: 468

به نظر می رسد «قائماً بالقسط» که حال برای «الله» است، اشاره به علت گواهی ملائکه و اولوا العلم باشد. و بدین جهت، مؤخر آمده است.

9 - عالمان راستین ، با عمل و حرکت خویش ، گواه بر توحید هستند .

شهد الله انه لا اله الا هو . . . و اولوا العلم قائماً بالقسط

بنابراینکه منظور از گواهی عالمان، گواهی عملی آنان باشد که عبارت است از موضعگیریها و چگونگی کردار آنان.

16 - انبیا و اوصیا ، صاحبان علم و گواهان توحید

شهد الله انه لا اله الا هو و الملائکه و اولوا العلم قائماً بالقسط

امام باقر (ع): . . . اما قوله «و اولوا العلم قائماً بالقسط» فان اولی العلم الانبياء و الاوصياء

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 165، ح 18؛ نورالثقلین، ج 1، ص 323، ح 66.

125- محدوده حجیت سخن علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 15

15- نظر عالمان در محدوده علمشان ، معتبر و قابل اعتماد است .

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

ارجاع ناآگاهان به اهل ذکر و عالمان، جهت کسب اطلاعاتی در زمینه انبیا و حقیقت پیامبری، حاکی از آن است که قول آنان دارای اعتبار است.

126- محرومیت علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 6

6 - عالمان بی تعهد و وظیفه شناس ، از مغفرت الهی محروم و به آتش دوزخ گرفتار خواهند شد .

أولئك الذین اشتروا .. العذاب بالمغفره فما أصبر هم علی النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 9

9 - « عن جابر ، قال : تلا النبيّ هذه الآية وقال : « العالم الذي عقل عن الله فعمل بطاعته و اجتنب سخطه » ;

از جابر، روایت شده که گفت: نبی اکرم این آیه را تلاوت کرد: [و ما يعقلها إلا العالمون] و فرمود: عالم، کسی است که دانش خود را از خدا گرفته و در نتیجه، به طاعت او عمل کرده و از غضب اش دوری جسته است».

ص: 469

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 14

14 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل «إنما يخشى الله من عباده العلماء» قال يعني بالعلماء من صدق فعله قوله ، و من لم يصدق فعله قوله فليس بعالم ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند عزوجل «إنما يخشى الله من عباده العلماء» روایت شده که فرمود: مقصود از علما کسانی اند که فعل آنان قولشان را تصدیق کند و کسی که کارهای او، سخنانش را تصدیق نکند، عالم نیست».

128- مسؤولیت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 7

7 - مسؤولیت بیشتر عالمان ، در ایجاد وحدت جامعه *

و من بعد ما جاء تكم البيئات

چون درک آیات و بیّنات الهی تناسب بیشتری با عالمان دینی دارد، و نیز اختلافات جوامع دینی غالباً برگشت به آنان می کند، آیه مزبور بیشتر متوجه به عالمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 12

12 - مسؤولیت خطیر عالمان دینی

سَلُّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْنَاهُم مِّنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ

چون تحریف و تبدیل از کسانی میسر است که به آیات الهی، آگاهی داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 34

34 - مسؤولیت خطیر علما و نقش مؤثر آنان در هدایت و گمراهی جامعه

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه . . . بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 10

10 - مسؤولیت دانشمندان و صاحبان هر فن ، در برابر شناخت ها و آگاهیهایشان

و لا یأب . . . کما علّمه الله

جمله «کما علّمه الله» می تواند بیان علّت لزوم کتابت بر توانای به نویسندگی باشد و همواره علّت، نشانگر یک قاعده کلی است. بنابراین هر علمی مسؤولیت آفرین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 81 - 13

ص: 470

13 - مسؤولیت صاحبان کتاب و حکمت ، در حمایت از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

لما اتیکم من کتاب و حکمه .. لتؤمننّ به

از اینکه پیامبران به دلیل دارا بودن کتاب و حکمت، مأمور حمایت از پیامبر اسلام بودند، معلوم می شود هر کسی این خصوصیت را - ولو با واسطه - داشته باشد مسؤول خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 3

3 - مسؤولیت سنگین عالمان به کتاب های آسمانی در بیان حقایق آن برای مردم

و اذ اخذ الله میثاق الذین اتوا الکتب لتبیننّه للنّاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 9،11

9 - وظیفه نهی از منکر حتی در صورت گستردگی گناه در جامعه ، وظیفه ای ضروری و ثابت

و تری کثیراً منهم یسرعون فی الاثم .. لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار

سرزنش خداوند از عالمان یهود و نصارا به خاطر ترک نهی از منکر با وجود آلودگی افراد زیادی از اهل کتاب به گناه، دلالت می کند که آن تکلیف در چنین صورتی نیز برداشته نمی شود.

11 - ترک نهی از منکر از سوی عالمان دینی ، مایه شکل گیری جامعه با چهره ای زشت و ناپسند

لبس ما کانوا یصنعون

برداشت فوق بر این مبناست که مراد از «ما» ای موصوله، جامعه اهل کتاب باشد ; یعنی عالمان یهود و نصارا - با ترک نهی از منکر - جامعه بدی را می سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 10،11،18

10 - فقیهان و عالمان ، مسؤول ارشاد و هدایت جامعه خویش

لیتفقها فی الدین و لینذروا قومهم إذا رجعوا الیهم

11 - تحصیل کنندگان دانش دین ، معاف از شرکت در جنگ در صورت نیاز جامعه به دانش آنان و عدم نیاز جدی به حضورشان در جنگ

ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليفقهوا في الدين

18 - باقی ماندگان در مراکز علمی (برای تفقه در دین) ، موظف به تعلیم و هدایت مجاهدان مراجعت کننده از نبرد *

فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليفقهوا في الدين و لينذروا قومهم إذا رجعوا إليه

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که ضمیر جمع فاعلی در «رجعوا» به جهادگران بازگردد نه به کسانی که به تفقه در دین می پردازند؛ یعنی، گروهی باید برای جنگ بسیج شوند و گروهی دیگر در مرکز باقی بمانند و کسب معرفت کنند تا هنگامی که رزمندگان از جنگ باز می گردند، به تعلیم و هدایت آنان پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 6

6- قرآن ، برای حضور در عینیت جامعه ، نیاز به تفسیر و تبیین از سوی عالم به آن دارد .

ص: 471

و ما أنزلنا عليك الكتب إلا لتبين لهم الذي اختلفوا فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 11

11- علم مسؤولیت آور و عالمان و آگاهان ، وظیفه دار هدایت کردن دیگران

قد جاءنی من العلم .. فاتبعنی

حضرت ابراهیم(ع)، مسؤولیت هدایت گری خود را ناشی از علم و آگاهی خود دانسته است. بیان این نکته از زبان ابراهیم(ع) در قرآن، گویای نقش دانش و مسؤولیت آفرینی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 14

14- لزوم پاسخ عالم ، به پرسش های جاهل در مورد مسائل دینی

فسلوا أهل الذکر

گفتنی است که اگر سؤال واجب باشد، جواب نیز الزامی خواهد بود وگرنه وجوب سؤال لغو می شود؛ زیرا ممکن است بر اثر واجب نبودن پاسخ، سؤال ها بی جواب بماند. در این صورت، موجب نقض غرض خواهد شد و این از خداوند حکیم به دور است.

129- مسؤولیت علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 4

4- ابلاغ و تعلیم حقایق کتاب های آسمانی (احکام و معارف دین و براهین آنها) به مردم ، وظیفه ای بر عهده عالمان دینی

إن الذین یکتومون ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینه للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 7

7- مسؤولیت عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی در بیان احکام و معارف الهی

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 15,36

15 - ضرورت حضور عالمان ربانی و دانشمندان دینی در هر عصر ، برای حفاظت کامل از کتب الهی

و الربینون و الاحبار بما استحفظوا من کتب الله

36 - مسؤولان قضایی و عالمان دینی ، در خطر دین فروشی و سوداگری با آیات الهی

و لا تشتروا بایتی ثمناً قليلاً

ص: 472

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 5

5 - وارثان کتاب های آسمانی باید از دلبستگی به مظاهر ناپایدار دنیا پیراسته باشند و از چنگ اندازی به مال و منال دنیا از راه های ناصواب بپرهیزند .

ورثوا الكتب يأخذون عرض هذا الأذنی

130- مسؤولیت ها علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 4

4 - عالمان به کتاب های آسمانی و تلاوت کنندگان آن ، دارای مسؤولیت بیشتر در عمل کردن به کردار های نیک (دستورات کتاب های آسمانی)

و تسون أنفسکم و أنتم تتلون الكتب

روشن است که هر کس دیگران را به نیکیها فرمان دهد و خود بدانها عمل نکند، سزاوار سرزنش است؛ چه از عالمان باشد یا از غیر آنان، بنابراین جمله حالیه «و أنتم تتلون الكتاب» تأکیدی است در مورد عالمان کتابهای آسمانی و تلاوت کنندگان آن.

131- مقام علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 12

12 - ارجمندی فرشتگان و دانشمندان ، در پیشگاه خداوند

شهدالله... و الملئکه و اولوا العلم

از ذکر نام آنان به عنوان شاهدان و حدانیت خویش در کنار نام خود، استفاده شده است.

132- مقامات اخروی علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 10

10 - خداوند، درجات اخروی مؤمنان، به خصوص اهل علم را، که در مجالس - در صورت ازدحام جمعیت - از جای خود برمی خیزند و آن را در اختیار دیگران قرار می دهند، بالا خواهد برد.

فانشزوا یرفع الله الذین ءامنوا منکم و الذین اوتوا العلم درجات

ص: 473

133- مقامات علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 14

14 - نابرابری ناآگاهان و آگاهان به محدوده قدرت و وظایف پیامبران، مانند نابرابری کوران و بینایان

قل لا أقول لكم... إني ملك... قل هل يستوى الأعمى والبصير أفلاتتفكرون

در اینکه مراد از «أعمى» و «بصیر» در آیه چیست، احتمالاتی وجود دارد؛ از آن جمله اینکه کسانی که پس از بیان محدوده قدرت و وظایف پیامبران این حقایق را دریافته و پذیرا می شوند، «بصیر» و آن کسانی که جاهلانه سخنهاى واهی گفته و درخواستهای نابجا دارند «أعمى» (کور) هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 12

12- برخورداران از علوم اعطایی خداوند، بینشی پسندیده و مقامی والا دارند .

قال الذين أوتوا العلم إن الخزي اليوم و السوء على الكفرين

134- ملاک عمل علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 6

6- لزوم ژرف اندیشی عالمان و رهبران دینی در کتاب های آسمانی و استوارسازی کردار خویش بر پایه آن

يحيى خذ الكتب بقوة

135- موارد رنج علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 94 - 11

11- زندگانی عالمان در میان نادانان رنج آور و مشکل است .

إني لأجد ريح يوسف لولا أن تقنّون

136- نقش اخروی علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 11

11- محاکمه مشرکان در قیامت ، با حضور عالمان انجام می شود .

و يقول أين شركاءى . . . قال الذين أوتوا العلم

ص: 474

137- نقش سینه علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 49 - 3

3 - جایگاه آیات روشن الهی ، سینه برخورداران از علم است .

بل هو آیت بیئت فی صدور الذین أوتوا العلم

138- نقش علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 15

15 - عالمان و نخبگان هر جامعه ، دارای نقشی بسزا در گرایش های مردم آن جامعه

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان فريق منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 8

8 - بی تفاوتی عالمان و اندیشمندان در برابر گناهان ، زمینه ساز رواج و توسعه آنها

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 11، 12

11- ناآگاهان از امکان وحی به بشر برای دریافت حقیقت آن ، ضروری است که به عالمان مراجعه کنند .

و ما أرسلنا من قبلك .. فستلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

فستلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

139- نقش علمای دین

16 - دانشمندان یهود و عالمان ربانی آنان، گواهان حقانیت تورات و بیان کنندگان حقایق آن

یحکم بها... و الربینون و الاحبار بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

17 - دانشمندان یهود به دلیل شهادتشان بر حقانیت تورات آن را اساس احکام خویش قرار دادند.

یحکم... بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

چون جمله «کانوا...» عطف بر «استحفظوا» است، معلوم می شود که دلیل قضاوت ربانیون و احبار بر اساس تورات، اعتقاد

آنان به حقانیت آن کتاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 12

12 - نقش اساسی عالمان و دانشمندان دینی در ساختار دینی و اخلاقی جامعه

لبس ما کانوا یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 7

7 - نقش مؤثر عالمان دینی و عابدان خدا ترس در بهبود و اصلاح آراء و افکار مردم

ذلک بان منہم قسیسین و رهباناً

به عالمان دینی که عهده دار ریاست مذهبی مسیحیان هستند، قسیسین (کشیش) گفته می شود و رهبان جمع راهب است و راهب به کسی گفته می شود که از ترس خدایی اندازه عبادت می کند. و در اصطلاح به عابدان مسیحی اطلاق می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 25

25 - حاکمیت و زمامداری، حقّ عالمانی حکیم است که تا هزیمت ستمگران و متجاوزان مبارزه می کنند. *

و قتل داؤد جالوت و اتیه اللّٰه الملک و الحکمہ و علّمہ مما یشاء

ظاهراً بیان اعطای ملک به داود پس از بیان کشتن جالوت، اشاره به سببیت اعطای ملک دارد؛ یعنی مبارزه و کشتن جالوت باعث اعطای ملک به وی شد.

140- نقش علمای فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 4

4 - گرفتاری عوام به خیالات واهی درباره دین و کتاب های آسمانی، پیامد تحریفگری و عملکرد عالمان سوء است.

و منهم أميون . . . فويل للذين يكتبون الكتب بأيديهم

تفریع جمله «فویل للذین . . .» بر آیه قبل - که درباره جهل مردم به کتاب آسمانی بود - گویای این معناست که: عالمان سوء و تحریفگر، دارای نقشی بسزا در جهل و خرافه گرایی مردم هستند.

141- وضوح برتری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 13

13 - برتری اهل علم و معرفت بر جاهلان و نادانان ، امری بدیهی و روشن در عقل و فطرت آدمی

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

ص: 476

142- ویژگیهای علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 8

8 - تنها دانایان ، وابستگی پاداش های الهی را به ایمان و تقوا و برتری آن را بر هر منفعتی دیگر ، در می یابند .

لمثوبه من عندالله خیر لو كانوا يعلمون

فعل «یعلمون» در جمله فوق می تواند فعل لازم بوده و نیازی به مفعول نداشته باشد. بر این مبنا «لو كانوا يعلمون»؛ یعنی، ای کاش! اهل علم و دانش بودند تا حقایق مطرح شده را می فهمیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 21

21 - تنها افراد دانا ، به نیکویی و منفعت بخشی روزه آگاهند .

و أن تصوموا خیر لكم إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 4

4 - درک ماهیت تعلق و نیاز زمین و موجودات روی آن به خداوند ، تنها در توان اهل دانش و خرد است .

قل لمن الأرض و من فیها إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 88 - 4

4 - درک حاکمیت و سیطره همه جانبه خدا بر سراسر هستی ، در صلاحیت اشخاص دانشور و خردمند

قل من بیده ملکوت کلّ شیء إن كنتم تعلمون

143- هدایت پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تأثیر پذیری بیشتر عالمان راستین و اهل معرفت نسبت به دیگران ، از انذار های پیامبران

إِنَّمَا تَنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ .. . إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

برداشت یاد شده از ارتباط میان آیه 18 با این آیه، استفاده می شود؛ زیرا در آن آیه، اهل خشیت به عنوان پذیرندگان انذارهای پیامبران معرفی گشته اند و در این آیه، اهل معرفت به عنوان اهل خشیت شمرده شده اند.

ص: 477

144- هدایتگری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 11

11- علم مسؤولیت آور و عالمان و آگاهان ، وظیفه دار هدایت کردن دیگران

قد جاءنی من العلم .. فاتبعنی

حضرت ابراهیم(ع)، مسؤولیت هدایت گری خود را ناشی از علم و آگاهی خود دانسته است. بیان این نکته از زبان ابراهیم(ع) در قرآن، گویای نقش دانش و مسؤولیت آفرینی آن است.

145- هشدار به علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 12

12 - معتقدان به مکاتب الهی ، حتی عالمان دینی و دانایان به کتاب های آسمانی ، در خطر انحراف و حق پوشی هستند .

نبذ فریق من الذین أوتوا الکتب کتب اللّٰه وراء ظهورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 11

11 - عالمان ادیان ، در خطر آلوده شدن به گناه کتمان حقایق هستند .

وإن فریقاً منهم لیکتمون الحق و هم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 8,9

8 - عالمان دینی ، در خطر آلوده شدن به گناه کتمان حقایق کتاب های آسمانی و احکام الهی هستند .

إن الذین یکتمون ما أنزل اللّٰه من الکتب

9 - دنیاگرایی خطری بزرگ برای عالمان دینی و آگاهان به کتب آسمانی

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب و يشترُونَ به ثمناً قليلاً .. لهم عذاب الی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 3,7

3 - داستان بلعم باعورا ، داستانی پرفایده و هشداردهنده به دینداران و عالمان دینی

و اتل علیهم نبأ الذی ءاتینہ ءایتنا

«نبأ» به خبری گفته می شود که دارای فایده ای بزرگ باشد. (مفردات راغب). گویا هدف از نقل آن هشدار به دینداران و عالمان دینی است. یعنی کسانی که از آیات الهی بهره مند هستند.

7 - انسان ها ، حتی عالمان هدایت یافته ، در خطر پیروی از شیطان و گام نهادن در مسیر گمراهی هستند .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

ص: 478

146- آگاهی علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 108 - 4

4- عالمان اهل کتاب ، مطلع از وعده های خداوند در کتاب های آسمانی پیشین به نزول کتاب آسمانی قرآن

الذین أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون . . . يقولون سبحن ربنا إن كان

147- اضلال علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 8

8 - تصمیم عالمان اهل کتاب بر گمراه ساختن مسلمانان

ویریدون ان تضلوا السبیل

148- اقرار علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 15

15 - برخی از عالمان اهل کتاب ، پس از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تورات وفادار مانده و به ویژگی های پیامبر موعود و تطبیق آنها بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) معترف شدند .

نبذ فريق من الذین أوتوا الکتب کتب اللہ وراء ظهورهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مراد از «الذین أوتوا الکتب» عالمان یهود باشد. در این صورت «فريق من الذین»؛ یعنی، گروهی از عالمان، کتاب الهی را به دور افکندند. مفهوم این جمله این است که گروهی چنین نکردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 108 - 5

5- اذعان عالمان اهل کتاب به تخلف ناپذیری وعده های خداوند ، با مشاهده تحقق بشارت خدا در پرتو نزول قرآن

أوتوا العلم من قبله . . . يقولون ... إن كان وعد ربنا لمفعولاً

149- تجاهل علمای اهل کتاب

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 101 - 9

ص: 479

9- عالمان اهل کتاب ، علی رغم یافتن ویژگی های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات ، خود را بی خبر از آنها نشان می دادند .

نبد فریق . . . کتب اللّٰه وراء ظهورهم کانهم لایعلمون

متعلق «لایعلمون» ویژگیهای پیامبری است که تورات بعثت وی را بشارت داده است.

150- تهدید علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 140 - 14

14 - عالمان اهل کتاب ، مورد تهدید خداوند به خاطر کتمان حقایق آسمانی

و من أظلم ممن کتم شاهده عنده من اللّٰه و ما اللّٰه بغفل عما تعملون

هدف از بیان آگاهی خدا و غفلت نداشتن از رفتار عالمان اهل کتاب، تهدید کردن آنان به کیفر و مجازات می باشد.

151- خضوع علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 12

12- با تمام وجود سر بر آستان خداوند ساییدن و حریصانه به سجده افتادن جمعی از علمای اهل کتاب به هنگام آشنایی با قرآن

إن الذین أُوتوا العلم من قبله . . . یخرون للأذقان سجّداً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «أوتوا العلم من قبله» اهل کتاب باشد و تعبیر از سجده به «خرّ» - که به معنای سقوط و به رو افتادن است - می تواند اشاره به حقیقت یاد شده داشته باشد.

152- سجده علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 12

12- با تمام وجود سر بر آستان خداوند ساییدن و حریصانه به سجده افتادن جمعی از علمای اهل کتاب به هنگام آشنایی با قرآن

إن الذین أُوتوا العلم من قبله . . . یخرون للأذقان سجّداً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «أوتوا العلم من قبله» اهل کتاب باشد و تعبیر از سجده به «خرّ» - که به معنای سقوط و به رو افتادن است - می تواند اشاره به حقیقت یاد شده داشته باشد.

ص: 480

153- سرزنش علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 11

11 - سرزنش عالمان اهل کتاب از سوی خداوند به سبب نادیده گرفتن پیمان الهی و دین فروشی

فبذوه وراء ظهورهم واشتروا به ثمناً قليلاً

154- سکوت علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 3

3 - سکوت و بی تفاوتی عالمان اهل کتاب، در برابر حرام خواری مردم خویش و گفتار ناروای آنان

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

155- ظلم علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 8

8 - علمای اهل کتاب، تکذیب کنندگان آیات الهی و ستمگرانی محروم از سعادت و رستگاری

الذين ءاتينهم الكتب يعرفونه... و من اظلم... انه لا يفلح الظلمون

مراد از ضمیر در «آتیانهم» به قرینه حکم و موضوع، عالمان اهل کتاب می تواند باشد که دریافت کنندگان کتب آسمانی هستند، نه مردم معمولی از یهود و نصارا.

156- عذاب علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 5

5 - عالمان اهل کتاب با کتمان حقایق کتاب های آسمانی، گمراه شدند و عذاب الهی را برای خویش کسب کردند.

أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى و العذاب بالمغفره

157- علم علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 16

16 - عالمان اهل کتاب (یهود و نصارا) به حقانیت تغییر قبله (از بیت المقدس به مسجدالحرام) واقف بودند .

ص: 481

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

مراد از ضمیر «أنه» نسخ قبله سابق (بیت المقدس) و تعیین قبله فعلی (مسجدالحرام) است.

158- علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 19 - 6

6- عالمان اهل کتاب ، علی رغم آگاهی به لزوم تسلیم در برابر خدا ، به اختلاف روی آوردند .

انّ اللّٰین عند الله الاسلام و ما اختلف الذین اوتوا الكتاب الاّ من بعد ما جاءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 20 - 1,3

1 - مجادله عالمان اهل کتاب با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آگاهی آنان به حقیقت

من بعد ما جاءهم العلم .. فان حاجوک فقل

3- رهنمود خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر ترک مجادله با عالمان جدالگر اهل کتاب

فان حاجوک فقل اسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 23 - 10,11,12

10 - برخی از عالمان اهل کتاب ، حکمیت و حاکمیت کتاب خدا را پذیرفتند .

ثم یتولی فریق منهم

پذیرفتن گروهی با دلالت مفهومی ، اشاره به پذیرش گروهی دیگر دارد.

11 - پذیرش حقایق اسلام از سوی برخی از عالمان اهل کتاب در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ثم یتولی فریق منهم

12 - وجود موضعگیری های متضاد در میان عالمان اهل کتاب در برابر دعوت به حکمیت کتاب آسمانی

ثم يتولى فريق منهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 5

5 - عالمان اهل كتاب كه از داوري كتاب خدا رويگردان بودند ، به گناهكاري خود اذعان داشتند .

لن تمسنا النار الا اياماً معدودات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 63 - 8

8 - علمای نصارای نجران ، مفسد ، مشرك ، مجادله گر ، حق ناپذير و مورد تهديد خداوند

فمن حاجك . . . فان تولوا فان الله عليم بالمفسدين

ص: 482

در شأن نزول آمده که این آیات درباره علمای نجران نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 66 - 3

3 - سرزنش اهل کتاب (علمای یهود و نصارا) به خاطر محاجّه و انتساب ناآگاهانه ابراهیم (ع) به یهودیت و نصرانیت

فلم تحاجّون فیما لیس لکم به علم

آنچه یهودیان و نصارا بدان علم نداشتند و درباره آن احتجاج می کردند، انتساب ابراهیم به یهودیت و نصرانیت بوده و لذا به خاطر آن، سرزنش شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 70 - 1,4

1 - کفر آگاهانه عالمان اهل کتاب به آیات خداوند (قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)) و تویخ آنان از سوی خداوند

یا اهل الکتاب لم تکفرون بایات اللّٰه و انتم تشهدون

با توجه به آیات قبل و بعد که درباره محاجّه، کتمان و درآمیختن حق به باطل است، استفاده می شود که مقصود از اهل کتاب، عالمان آنان هستند.

4 - نکوهش و سرزنش اهل کتاب به خاطر رضایتشان نسبت به اعمال ناروای علمای خود (گمراه ساختن دیگران) *

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْکِتَابِ لَوْ یَضِلُّوْکُمْ . . . لَمْ تَکْفُرُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ

با توجه به اینکه سرزنش نسبت به همه اهل کتاب است، و گمراه ساختن دیگران مخصوص عالمان آنان است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 71 - 1,2,3

1 - آمیختن آگاهانه حق به باطل و کتمان آن توسط علمای یهود و نصارا، و نکوهش آنان از سوی خداوند

یا اهل الکتاب لم تلبسون الحق بالباطل و تکتُمون الحق و انتم تعلمون

2 - علمای اهل کتاب با درآمیختن حق به باطل و کتمان حق، مردم را گمراه می ساختند.

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ . . . يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبَسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ

3 - علم و آگاهی علمای یهود و نصارا به حقیقت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یا اهل کتاب . . . و انتم تعلمون

با توجه به اینکه محور اختلاف اهل کتاب با مسلمانان در حقیقت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده، معلوم می شود منظور از کلمه «الحق»، قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 72 - 10

10 - دستور علمای یهود به پیروان خود مبنی بر پذیرش بیت المقدس به عنوان قبله و مخالفت با کعبه

و قالت طائفة من أهل الكتاب امنوا بالذی انزل . . . و اکفروا اخره

امام باقر (ع): . . . فقالوا صلی محمد الغداه فاستقبل قبلتنا فامنوا بالذی انزل علی محمد وجه النهار و اکفروا اخره یعنون القبلة حین استقبل رسول الله (صلی الله علیه و آله) المسجد الحرام.

ص: 483

تفسیر قمی، ج 1، ص 105؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 292، ح 11.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 73 -

1,2,3,4,5,6,9,10,11,12

1 - علمای یهود، به پیروانشان هشدار دادند؛ که مبدا به غیر همکیش خود اعتماد کنند.

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

بنابراینکه «لا تؤمنوا»، به معنای عدم اعتماد باشد؛ نه به معنی عدم تصدیق و باور.

2 - علمای یهود، به پیروانشان هشدار دادند که مبدا به غیر همکیش خود ایمان بیاورند.

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

بنابراینکه ایمان، به معنی گرایش و باور باشد.

3 - نگرانی علمای یهود، از افشای توطئه آنان علیه اسلام

وقالت طائفة من اهل الكتاب . . . و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

نهی عالمان یهود از اعتماد به غیر همکیشان، پس از طرح توطئه علیه مسلمانان، بیانگر نگرانی آنان از افشای توطئه می باشد.

4 - نهی علمای یهود پیروان خویش را از بازگویی توطئه شان علیه اسلام، مگر در میان همکیشان خود

وقالت طائفة . . . امنوا بالذی . . . و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

5 - نگرانی علمای یهود، از گرایش پیروانشان به اسلام

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

(بنابراینکه ایمان، به معنای گرایش باشد).

6 - علمای یهود می پنداشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) باید از میان آنان برگزیده شود.

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

9 - توصیه علمای یهود به یکدیگر ، بر مخفی کردن ادله رسالت پیامبر اسلام *

و لا تؤمنوا .. ان یؤتی احد مثل ما اوتیتم

احتمالا مراد از «ما اوتیتم»، دلایل رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

10 - علمای یهود ، منکر توان مسلمانان در احتجاج بر نبوت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم .. او یحاجوکم عند ربکم

بنابراینکه «او یحاجوکم»، که عطف به «ان یؤتی» است، مفعول له برای «لا تؤمنوا» باشد؛ به تقدیر «لا» یعنی: لان لا یحاجوکم عند ربکم.

11 - نگرانی علمای یهود ، از احتجاج مسلمانان با آنها در پیشگاه خداوند

و لا تؤمنوا .. او یحاجوکم عند ربکم

12 - افشای توطئه علمای یهود علیه مسلمانان ، از جانب خداوند

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم .. او یحاجوکم عند ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 15، 18، 6، 1

1 - دین فروشی و پیمان شکنی اهل کتاب (عالمان آنان) ، برای رسیدن به اهداف دنیوی

ان الذین یشترون بعهد الله و ایمانهم ثمناً قليلاً

ص: 484

از مصادیق بارز «ان الذین .. .»، به قرینه آیات سابق، اهل کتاب هستند؛ و چون دین فروشی و بدعت معمولاً به دست عالمان دین است، در برداشت فوق، کلمه «عالمان» اضافه شده است.

6 - کم ارزش بودن عهد الهی و مسؤولیت های آن ، در نزد علمای اهل کتاب

انّ الذین یشترون بعهد اللّٰه .. . ثمناً قليلاً

فروختن پیمانهای الهی به بهای کم، نشانگر کم ارزش دانستن آن است.

15 - علمای اهل کتاب به لحاظ سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مورد غضب خداوند ، و محروم از سخن و نظر او در قیامت و بی بهره از تزکیه او

و منهم من ان تأمنه بدینار .. . انّ الذین یشترون ... و لا یکلمهم اللّٰه و لا ینظر

18 - علمای اهل کتاب به خاطر سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مستحق عذاب دردناک خداوند در قیامت

و من اهل الکتاب .. . انّ الذین یشترون ... و لهم عذاب الیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 78 - 9, 8, 7, 6, 1

1 - تحریف تورات و انجیل و بدعت در دین ، توسط گروهی از اهل کتاب (عالمان آنان)

و انّ منهم لفریقاً یلون السننهم بالکتاب لتحسبوه من الکتاب

6 - برخی از اهل کتاب (عالمان آنان) ، برای فریب مردم ، دست نوشته خود را همانند کتاب خدا تلاوت می کردند .

و انّ منهم لفریقاً یلون السننهم بالکتاب لتحسبوه من الکتاب

7 - تلاش برخی اهل کتاب (عالمان آنان) ، برای انحراف مسلمانان ، با قلمداد کردن نوشته های خود به عنوان تورات و انجیل

و انّ منهم لفریقاً .. . لتحسبوه من الکتاب

از ظاهر «لتحسبوه» که باید خطاب به مؤمنان و مسلمانان باشد استفاده شده است.

8 - برخی اهل کتاب (عالمان آنان) نوشته های خود را به عنوان کتاب خدا به مردم ارائه می دادند .

و یقولون هو من عند اللّٰه و ما هو من عند اللّٰه

9 - افترای آگاهانه برخی از اهل کتاب (عالمان آنان) ، به خدا و دین او

و يقولون هو من عند الله . . . و يقولون على الله الكذب و هم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 99 - 10، 11، 9

9 - مبارزه عالمان اهل کتاب با اسلام ، با علم و آگاهی به حَقانیت آن

قل يا اهل الكتاب لم تصدّون عن سبيل الله . . . و انتم شهداء

مقصود از «سبيل الله»، اسلام است.

10 - آگاهی کامل عالمان اهل کتاب ، به حَقانیت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

قل يا اهل الكتاب لم تصدّون . . . و انتم شهداء

11 - آگاهی عالمان اهل کتاب ، به زشتی عمل خود (بازداشتن مؤمنان از راه خدا)

و انتم شهداء

برخی برآنند که مورد شهادت همان بازداشتن از راه خداست.

ص: 485

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 -

1,2,3,4,5,9,10,12,13,14,16,17

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور توجّه دادن عالمان اهل کتاب به میثاقشان با خداوند

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب

2 - تبیین محتوای کتب آسمانی و کتمان نکردن آن ، میثاق سنگین خداوند از علمای اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبینته للناس و لا تکتمونه

ضمیر مفعولی در «لتبینته»، به کتاب برمی گردد.

3 - مسؤولیت سنگین عالمان به کتاب های آسمانی در بیان حقایق آن برای مردم

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبینته للناس

4 - کتمان حقایق کتب آسمانی گذشته (تورات و انجیل) از سوی علمای اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبینته للناس و لا تکتمونه

5 - گمراهی و ایمان نیاوردن گروهی از مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از کتمان حقایق از سوی عالمان اهل کتاب

و اذ اخذ الله .. و لا تکتمونه

9 - شکستن پیمان الهی (تبیین محتوای کتب آسمانی و کتمان نکردن آن) ، از سوی عالمان اهل کتاب

فنبذوه وراء ظهورهم

10 - رها ساختن و پشت سر انداختن کتب های آسمانی و میثاق الهی از سوی عالمان اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب .. فنبذوه وراء ظهورهم

ضمیر مفعولی در «فنبذوه» به کتاب برمی گردد و چون بیان کتاب، میثاق و پیمان الهی است، مراد از آن ضمیر، پیمان الهی نیز می باشد ؛ یعنی کتاب و بیان آن را ترک کردند.

12 - مبارزه و کارشکنی عالمان اهل کتاب با اسلام به وسیله کتمان حقایق کتب آسمانی

و اذ اخذ الله... و لا تكتمونه فنبذوه و رآء ظهورهم

برداشت فوق، بر این مبناست که آنچه کتمان می کردند، بشارت تورات و انجیل به بعثت پیامبر، حقانیت اسلام و قرآن باشد.

13 - دین فروشی و دنیاپرستی عالمان اهل کتاب

و اشتروا به ثمناً قليلاً

14 - سوداگری عالمان اهل کتاب با کتب آسمانی و میثاق الهی در برابر بهره های ناچیز

و اشتروا به ثمناً قليلاً

16 - عالمان اهل کتاب ، بیان محتوای کتب آسمانی را به زیان دنیای خود می انگاشتند .

و اذ اخذ الله میثاق... لتبينته... و اشتروا به ثمناً قليلاً

17 - ناآگاهی عالمان اهل کتاب (دین فروشان) از ارزش والای دین و تعهد به پیمان های الهی

فنبذوه... و اشتروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 -

2,3,4,5,7,10,12

2 - شادمانی عالمان اهل کتاب از کتمان حقایق کتب آسمانی برای مردم

و اذ اخذ الله میثاق... و لا تكتمونه... لا تحسبن الذين يفرحون بما اتوا

برخی برآند که مراد از «الذین»، اهل کتاب هستند؛ چنانچه در آیه قبل از آنان سخن رفت. و مراد از «ما اتوا» (آنچه را انجام دادند)، همان کتمان حقایق و پشت سر انداختن کتابهای آسمانی و میثاق الهی است.

ص: 486

3 - خودپسندی و شهرت طلبی عالمان اهل کتاب

لا تحسبنّ الذّین یفرحون بما آتوا و یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

4 - شادمانی عالمان اهل کتاب از بیان برخی حقایق کتاب های آسمانی (آنچه با دنیاخواهی آنان منافات نداشته)

لا تحسبنّ الذّین یفرحون بما آتوا

مراد از «ما آتوا»، می تواند بیان حقایقی از کتاب باشد که به قرینه «و اشتروا به ثمناً»، با دنیاطلبی آنان برخوردی نداشته است.

5 - انتظار ستایش عالمان یهود و نصارا از پیروانشان به جهت بیان نکردن حقایقی از تورات و انجیل

لا تحسبنّ الذّین .. یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

بنابر اینکه مراد از «ما لم یفعلوا» (آنچه را انجام ندادند)، وفادار نبودنشان به پیمان الهی و کتمان حقایق باشد که در آیه قبل به آن تصریح شد. و انتظار ستایش شاید بدان جهت بوده که آنان با کتمان حقایق، دین اجدادی مردم خویش را محفوظ می داشتند و لذا فاعل محذوف در «یُحمدوا» به پیروان آنان تفسیر شد.

7 - برخی از عالمان اهل کتاب علی رغم ترک وظیفه ، تظاهر به انجام آن داشته و خواهان ستایش در برابر آن عمل ادعایی بودند .

و یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

10 - واهی بودن پندار نجات عالمان اهل کتاب از عذاب الهی ، با وجود عملکرد ناشایست آنان (کتمان حقایق و ...)

لا تحسبنّ الذّین .. بمفازه من العذاب

کلمه «مفازه»، مصدر میمی و به معنای خلاص و نجات یافتن است.

12 - کتمان حقایق و دیگر ترفند های عالمان اهل کتاب ، آنان را از عذاب دنیا (ذلّت ، شکست و ...) نجات نخواهد داد .

لا تحسبنّ الذّین .. بمفازه من العذاب

در برداشت فوق، عذاب اوّل، به قرینه تکرار آن، عذاب دنیوی گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 16، 18، 3، 2، 1

1 - ایمان واقعی گروهی از عالمان اهل کتاب به خداوند ، قرآن و کتب آسمانی خویش

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ مِنْ كِتَابٍ مُبِينٍ . . . خاشعین لله

سوداگری با آیات الهی از اموری است که اغلب با عالمان و دانشمندان دینی سنخیت دارد؛ جمله «لَتَبَيِّنَنَّ لِلنَّاسِ»، در آیه 187 این معنا را تأیید می کند.

2 - خشوع و فروتنی گروهی از عالمان اهل کتاب در برابر خداوند

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ . . . خاشعین لله

3 - خشوع و فروتنی گروهی از عالمان اهل کتاب، زمینه ساز ایمان واقعی آنان به خدا و کتب آسمانی

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ . . . خاشعین لله

توصیف اهل کتاب به خشوع و فروتنی، می تواند اشاره به علت ایمان و اقرار آنان به حقایق قرآن و ایمان واقعی به تورات و انجیل باشد.

16 - تمجید خداوند از عالمان مؤمن اهل کتاب، به خاطر ایمان به قرآن و سوداگری نکردن بر سر آیات الهی

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ . . . لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ

18 - توبیح الهی نسبت به برخی از عالمان اهل کتاب، به خاطر سوداگری آنان با آیات الهی

إِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ لَمَنْ يُؤْمِنُ . . . لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 11، 7، 5، 1

1 - آگاهی ناقص دانشمندان اهل کتاب به کتب آسمانی خویش

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب

ظاهراً «من» برای تبعیض است و «من الكتاب»، وصف برای «نصیباً» است. یعنی بهره آنان تنها نسبت به بخشی از کتاب است.

5 - عالمان اهل کتاب ، خریدار گمراهی در قبال از دست دادن هدایت

الم تر .. یسترون الضلاله

7 - بهره عالمان اهل کتاب از کتاب آسمانی خویش ، برای راهیابی به هدایت کافی است .

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب یسترون الضلاله

می توان گفت توصیف اهل کتاب به «اوتوا نصیباً ..» اشاره به زشتی گمراهی آنان دارد. یعنی با اینکه از کتاب آسمانی بهره مند بودند، راه ضلالت را برگزیدند.

11 - سوء استفاده علمای یهود و دانشمندان اهل کتاب از علم و مقام خویش برای گمراهی مسلمانان

الم تر الى الذين .. ان تضلوا السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 14

14 - مسخ چهره انسانی گروهی از اهل کتاب (سران و عالمان) در قیامت *

من قبل ان نطمس وجوهاً فنردّها علی ادبارها

نکره بودن «وجوه» حاکی از آن است که این عقوبت (مسخ چهره انسانی) برای تمامی مخاطبان نیست. لازم به ذکر است که برخی از مفسران تحقق این معنی را در قیامت می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 13

13 - ترک نهی از منکر در برابر ستمگران ، از سوی علمای اهل کتاب ، به انگیزه حفظ منافع شخصی - تأمین شده از ناحیه آن ستمگران - و یا ترس از تهدیداتشان

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار

از امام حسین(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: . . . و انما عاب الله ذلك عليهم لانهم كانوا يرون من الظلمه الذين بين اظهرهم المنكر و الفساد فلا ینهونهم عن ذلك رغبه فیما كانوا ینالون منهم و رهبه مما یحذرون . . .

تحف العقول، ص 137؛ بحار الانوار، ج 100، ص 79، ح 37.

159- علمای اهل کتاب و انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 10

ص: 488

10 - عالمان اهل کتاب ، بخشی از احکام تورات و انجیل (حلیت برخی خوراکی ها و حرمت برخی دیگر) را کتمان می کردند .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب

مفسران مصداق مورد نظر برای «الذين يكتُمون . . .» را علمای یهود و نصارا دانسته اند.

160- علمای اهل کتاب و تغییر قبله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 19، 16

16 - عالمان اهل کتاب (یهود و نصارا) به حقانیت تغییر قبله (از بیت المقدس به مسجدالحرام) واقف بودند .

إن الذين أتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

مراد از ضمیر «أنه» نسخ قبله سابق (بیت المقدس) و تعیین قبله فعلی (مسجدالحرام) است.

19 - عالمان اهل کتاب ، حقانیت تغییر قبله را کتمان می کردند .

إن الذين أتوا الكتب ليعلمون أنه الحق من ربهم و ما الله بغفل عما يعملون

161- علمای اهل کتاب و تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 15

15 - برخی از عالمان اهل کتاب ، پس از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تورات وفادار مانده و به ویژگی های پیامبر موعود و تطبیق آنها بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) معترف شدند .

نبد فريق من الذين أتوا الكتب كتب الله وراء ظهورهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مراد از «الذين أتوا الكتاب» عالمان یهود باشد. در این صورت «فريق من الذين»؛ یعنی، گروهی از عالمان، کتاب الهی را به دور افکندند. مفهوم این جمله این است که گروهی چنین نکردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 10

10 - عالمان اهل کتاب ، بخشی از احکام تورات و انجیل (حلیت برخی خوراکی ها و حرمت برخی دیگر) را کتمان می کردند .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب

مفسران مصداق مورد نظر برای «الذین یکتُمون . . .» را علمای یهود و نصارا دانسته اند.

162- علمای اهل کتاب و حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 489

13- آگاهان به تورات و انجیل در عصر بعثت بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) شهادت می دادند .

و کفی بالله شهیداً .. و من عنده علم الکتاب

163- علمای اهل کتاب و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 12

12- با تمام وجود سر بر آستان خداوند ساییدن و حریصانه به سجده افتادن جمعی از علمای اهل کتاب به هنگام آشنایی با قرآن

إن الذین أُوتوا العلم من قبله .. یخرون للأذقان سجداً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «أوتوا العلم من قبله» اهل کتاب باشد و تعبیر از سجده به «خرّ» - که به معنای سقوط و به رو افتادن است - می تواند اشاره به حقیقت یاد شده داشته باشد.

164- علمای اهل کتاب و کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 140 - 14

14 - عالمان اهل کتاب ، مورد تهدید خداوند به خاطر کتمان حقایق آسمانی

و من أظلم ممن کتم شاهده عنده من اللّٰه و ما اللّٰه بغفل عما تعملون

هدف از بیان آگاهی خدا و غفلت نداشتن از رفتار عالمان اهل کتاب، تهدید کردن آنان به کیفر و مجازات می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 19

19 - عالمان اهل کتاب ، حقانیت تغییر قبله را کتمان می کردند .

إن الذین أُوتوا الکتاب لیعلمون أنه الحق من ربهم و ما اللّٰه بغفل عما یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- گروهی از عالمان اهل کتاب علی رغم اطمینانشان به حقانیت قبله مسلمانان ، آن را کتمان می کردند .

وإن فريقاً منهم ليكتمون الحق وهم يعلمون

جمله «و هم يعلمون» اشاره به این معنا دارد که کتمان کنندگان از عالمان دینی اهل کتاب بودند.

ص: 490

165- علمای اهل کتاب و کتمان حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 10

10 - عالمان اهل کتاب ، بخشی از احکام تورات و انجیل (حلیت برخی خوراکی ها و حرمت برخی دیگر) را کتمان می کردند .

إن الذین یکتُمون ما أنزل اللّٰه من الکتب

مفسران مصداق مورد نظر برای «الذین یکتُمون . . .» را علمای یهود و نصارا دانسته اند.

166- علمای اهل کتاب و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 6،7،15

6 - عالمان اهل کتاب ، پس از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بشارت های تورات را درباره پیامبر موعود ندیده انگاشته و بدان ها اعتنایی نکردند .

ولما جاءهم رسول . . . نبذ فریق من الذین أوتوا الکتب کتب اللّٰه وراء ظهورهم

به نظر می رسد مراد از «فریق» در جمله فوق، عالمان یهود باشد؛ زیرا آنان متصدی بیان معارف و احکام تورات بودند. جمله «کأنهم لا یعلمون» (گویا [بدانها] عالم نبودند) مؤید این معناست.

7 - عالمان اهل کتاب ، مطمئن به منطبق بودن ویژگی های پیامبر وعده داده شده در تورات ، بر پیامبر اسلام

ولما جاءهم رسول . . . نبذ فریق من الذین أوتوا الکتب کتب اللّٰه وراء ظهورهم

عالمان یهود، برای انکار پیامبر (صلی الله علیه و آله) دوراه در پیش روی خود داشتند: 1- نادیده گرفتن بشارت های تورات؛ 2- اظهار منطبق نبودن ویژگی های شمرده شده در تورات بر پیامبر. از این که عالمان یهود راه اول را انتخاب کردند، معلوم می شود، انطباق آن ویژگیها بر پیامبر، امری مسلم و غیر قابل تردید بوده است.

15 - برخی از عالمان اهل کتاب ، پس از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تورات وفادار مانده و به ویژگی های پیامبر موعود و تطبیق آنها بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) معترف شدند .

نبذ فریق من الذین أوتوا الکتب کتب اللّٰه وراء ظهورهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مراد از «الذین أوتوا الکتب» عالمان یهود باشد. در این صورت «فریق من الذین»؛ یعنی،

گروهی از عالمان، کتاب الهی را به دور افکندند. مفهوم این جمله این است که گروهی چنین نکردند.

167- فضایل علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 10

10 - علمای اهل کتاب ، دارای مقام و موقعیتی خاص در صدر اسلام

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب . . . ويريدون ان تضلوا السبيل

مراد از «اوتوا نصیباً» عالمان اهل کتاب هستند؛ زیرا علم کتاب در نزد آنهاست. و تصریح خداوند به دشمنی آنان با جمله «اللّٰه اعلم باعدائکم»، - در آیه بعد - حاکی از موقعیتی است که عالمان اهل کتاب در نزد مسلمانان داشتند.

ص: 491

168- کيفر علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 13

13 - عذابی دردناک در انتظار عالمان اهل کتاب به جهت کتمان حقایق و انتظار چاپلوسی و ستایش بیجا

لا تحسبنّ الذین .. بمفازه من العذاب

169- گرایش علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 2

2 - گرایش و ایمان برخی اهل کتاب و علمای یهود به جبت (معبودی غیر از خدا) و طاغوت

الم تر الى الذین اوتوا نصیباً من الکتب یؤمنون بالجبت و الطّاغوت

«جبت» در لغت به معنای هر چیزی است که در آن خیری نباشد و نیز به معبودی غیر از خدا گفته می شود.

170- گمراهی علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 5

5 - عالمان اهل کتاب با کتمان حقایق کتاب های آسمانی ، گمراه شدند و عذاب الهی را برای خویش کسب کردند .

اولئک الذین اشتروا الضلله بالهدی و العذاب بالمغفره

171- محرومیت علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 8

8 - علمای اهل کتاب، تکذیب کنندگان آیات الهی و ستمگرانی محروم از سعادت و رستگاری

الذین ءاتینهم الکتب یعرفونه .. و من أظلم ... إنه لا یفلح الظلمون

مراد از ضمیر در «آئیناهم» به قرینه حکم و موضوع، عالمان اهل کتاب می تواند باشد که دریافت کنندگان کتب آسمانی هستند، نه مردم معمولی از یهود و نصارا.

ص: 492

172- مسؤولیت علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 13

13 - قضاوت ، مسؤولیت عالمان به کتب آسمانی

یحکم بها . . . و الربینون و الاحبار بما استحفظوا من کتب اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 2

2 - بازداری یهودیان و مسیحیان از آلودگی به گناه (گفتار های ناروا ، حرام خواری و . . .) ، تکلیفی الهی بر عهده عالمان اهل کتاب

لولا ینهیهم الربینون و الاحبار عن قولهم الاثم و اکلهم السحت

173- علمای بنی اسرائیل

بینش علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 7

7 - ثروت افسانه ای قارون ، بسی کم ارزش تر از پاداش های الهی در دیدگاه فرزندان بنی اسرائیل

و قال الذین اوتوا العلم و یلکم ثواب اللّٰه خیر

174- تبلیغ علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 3, 2, 1

1 - عالمان بنی اسرائیل ، مردمان رابه کار های نیک دعوت می کردند .

أتأمرون الناس بالبر

چون مخاطبان «أتأمرون» باید غیر از «الناس» باشند، می توان گفت: مراد از مخاطبان - به قرینه «و أنتم تتلون الكتاب» - عالمان دینی و

مقصود از «الناس» توده های مردم است.

2- عالمان بنی اسرائیل ، خود به آنچه مردمان رابه آن فرا می خواندند ، عمل نمی کردند .

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسكم

3- عالمان بنی اسرائیل ، مورد نکوهش و سرزنش خداوند به خاطر عمل نکردن به محتوای دعوت های خویش

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسكم

استفهام در «أتأمرون . . .» استفهام انکار توییخی است.

ص: 493

175- روش برخورد علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 3

3 - ستایش خداوند از فرزندگان بنی اسرائیل ، به خاطر برخورد سخت آنان با دل باختگان دنیا

وقال الذين أوتوا العلم ويلکم

تعبیر «الذین أوتوا العلم» تعبیری ستایشگرانه است که خداوند درباره عالمان و فرزندگان بنی اسرائیل به کار برده است.

176- زهد علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 4،7

4 - بی اعتنایی فرزندگان بنی اسرائیل به کوبه قارون و جلوه نداشتن ثروت افسانه ای وی در چشم و دل ایشان

فخرج علی قومه فی زینته . . . وقال الذين أوتوا العلم ويلکم ثواب الله خیر

7 - ثروت افسانه ای قارون ، بسی کم ارزش تر از پاداش های الهی در دیدگاه فرزندگان بنی اسرائیل

وقال الذين أوتوا العلم ويلکم ثواب الله خیر

177- سرزنش علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 1

1 - موضع گیری تند و عتاب آمیز فرزندگان بنی اسرائیل در برابر آرزومندان ثروت قارونی .

قال الذين يريدون الحیوه الدنيا یلیت لنا مثل ما أوتی قرون . . . وقال الذين أوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 3

3 - عالمان بنی اسرائیل ، مورد نکوهش و سرزنش خداوند به خاطر عمل نکردن به محتوای دعوت های خویش

أُتَمَرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسُونَ أَنْفُسَكُمْ

استفهام در «أُتَمَرُونَ . . .» استفهام انکار توییحی است.

178- علمای بنی اسرائیل و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 1

1 - آگاهی و اطلاع عالمان بنی اسرائیل از آمدن قرآن ، خود دلیل حقانیت آن و صدق پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ ءَايَةٌ أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ

ص: 494

استفهام در این آیه توییخی است. ضمیر «هم» در «لهم» به مشرکان مکه بازمی‌گردد و «آیه» خبر «لم یکن» و به معنای دلیل روشن می‌باشد. «آن یعلمه...» نیز اسم «لم یکن» و ضمیر در آن به خبر «قرآن» یا «خبر نزول آن بر پیامبر» بازمی‌گردد؛ یعنی، «أولم یکن علم علماء بنی اسرائیل بخر القرآن أو خبر نزوله علیک علی سبیل البشاره فی کتب الأنبیاء الماضین آیه للمشرکین علی صحّه نبوتک».

179- علمای بنی اسرائیل و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 1

1 - آگاهی و اطلاع عالمان بنی اسرائیل از آمدن قرآن، خود دلیل حقانیت آن و صدق پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

أولم یکن لهم آیه أن یعلمه علموا بنی إسرائیل

استفهام در این آیه توییخی است. ضمیر «هم» در «لهم» به مشرکان مکه بازمی‌گردد و «آیه» خبر «لم یکن» و به معنای دلیل روشن می‌باشد. «آن یعلمه...» نیز اسم «لم یکن» و ضمیر در آن به خبر «قرآن» یا «خبر نزول آن بر پیامبر» بازمی‌گردد؛ یعنی، «أولم یکن علم علماء بنی اسرائیل بخر القرآن أو خبر نزوله علیک علی سبیل البشاره فی کتب الأنبیاء الماضین آیه للمشرکین علی صحّه نبوتک».

180- عمل علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 2,3

2 - عالمان بنی اسرائیل، خود به آنچه مردمان رابه آن فرا می‌خواندند، عمل نمی‌کردند.

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسکم

3 - عالمان بنی اسرائیل، مورد نکوهش و سرزنش خداوند به خاطر عمل نکردن به محتوای دعوت‌های خویش

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسکم

استفهام در «أتأمرون...» استفهام انکار توییخی است.

181- مدح علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 3

3 - ستایش خداوند از فرزندگان بنی اسرائیل ، به خاطر برخورد سخت آنان با دل باختگان دنیا

وقال الذين أُوتوا العلم ويلكم

تعبیر «الذين أُوتوا العلم» تعبیری ستایشگرانه است که خداوند درباره عالمان و فرزندگان بنی اسرائیل به کار برده است.

ص: 495

182- علمای بی عمل

بی ارزشی علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 4

4 - دانشمندان بی عمل ، فاقد کمترین ارزش در پیشگاه خداوند

مثل الذین حملوا .. کمثل الحمار

183- علمای بی عمل در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 6

6 - عالمان بی تعهد و وظیفه شناس ، از مغفرت الهی محروم و به آتش دوزخ گرفتار خواهند شد .

أولئك الذین اشتروا .. العذاب بالمغفرة فما أصبر هم علی النار

184- مثل علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 3

3 - مثل عالمان بی عمل یهود در پیشگاه خداوند ، مثل الاغی است که بار کتاب حمل می کند ; ولی از آن بهره ای ندارد .

مثل الذین حملوا التوریه .. کمثل الحمار یحمل أسفارًا

علمای دین

185- {علمای دین}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 99 - 8

8 - انحراف عالمان و رهبران دینی ، موجب انحراف مردم و تحریف حقایق

یا اهل الكتاب لم تصدّون عن سبیل اللّٰه . . تبغونها عوجاً و انتم شهداء

ظاهراً مراد از اهل کتاب به دلیل «انتم شهداء» عالمان اهل کتاب هستند و مراد از «من امن» مردمان عادی؛ بنابراین عالمان اهل کتاب از عوامل انحراف مردم و تحریف حقایق معرفی شده اند.

186- تحقیر علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 496

15- مشرکانی که قرآن را اسطوره می خوانند و کسانی که علیه دین الهی توطئه می کنند ، با علمای دین برخورد تحقیرآمیز و خوار کننده دارند .

و إذا قيل لهم ماذا أنزل ربكم قالوا أسطر الأولين . . . قد مكر الذين من قبلهم ...

حضور عالمان در قیامت هنگام مؤاخذه مشرکان و اعلام این نکته از آنان که: خواری و بدی روز قیامت برای کافران است، می تواند حکایت کننده این نکته باشد که: آنان در دنیا، مورد برخورد اهانت آمیز افراد یاد شده قرار گرفته بوده اند. لازم به ذکر است که مراد از «أوتوا العلم» به تناسب موضوع (قرآن و تعالیم ادیان آسمانی)، می تواند علمای دین باشد.

187- دشمنان علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- مشرکانی که قرآن را اسطوره می خوانند و کسانی که علیه دین الهی توطئه می کنند ، با علمای دین برخورد تحقیرآمیز و خوار کننده دارند .

و إذا قيل لهم ماذا أنزل ربكم قالوا أسطر الأولين . . . قد مكر الذين من قبلهم ...

حضور عالمان در قیامت هنگام مؤاخذه مشرکان و اعلام این نکته از آنان که: خواری و بدی روز قیامت برای کافران است، می تواند حکایت کننده این نکته باشد که: آنان در دنیا، مورد برخورد اهانت آمیز افراد یاد شده قرار گرفته بوده اند. لازم به ذکر است که مراد از «أوتوا العلم» به تناسب موضوع (قرآن و تعالیم ادیان آسمانی)، می تواند علمای دین باشد.

188- زهد علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - وارثان کتاب های آسمانی باید از دلبستگی به مظاهر ناپایدار دنیا پیراسته باشند و از چنگ اندازی به مال و منال دنیا از راه های ناصواب بپرهیزند .

ورثوا الكتب يأخذون عرض هذا الأذنی

189- علمای دین دنیاطلب

10 - عالمان دینی دنیادوست و هواپرست و تکذیب کنندگان آیات الهی ، اهل دوزخند .

لكنه أخلد إلى الأرض و اتبع هوه . . . و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً

برداشت فوق مقتضای ارتباط آیه مورد بحث با آیات پیشین است.

190- علمای دین هواپرست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 10

10 - عالمان دینی دنیا دوست و هواپرست و تکذیب کنندگان آیات الهی، اهل دوزخند.

لكنه أخلد إلى الأرض و اتبع هوه . . . و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً

برداشت فوق مقتضای ارتباط آیه مورد بحث با آیات پیشین است.

191- مبارزه علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 25

25 - حاکمیت و زمامداری، حقّ عالمانی حکیم است که تا هزیمت ستمگران و متجاوزان مبارزه می کنند.*

و قتل داؤد جالوت و اتیه الله الملك و الحکمه و علمه مما یشاء

ظاهراً بیان اعطای ملک به داود پس از بیان کشتن جالوت، اشاره به سببیت اعطای ملک دارد؛ یعنی مبارزه و کشتن جالوت باعث اعطای ملک به وی شد.

192- مردم صدر اسلام و علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 7

7 - مردم در عصر نزول قرآن، برای آگاهی از متون کتاب های آسمانی، چاره ای جز رجوع به عالمان دین نداشتند.

فإن كنت في شك مما أنزلنا إليك فستل الذين يقرءون الكتب من قبلك

193- مسؤولیت علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 5

5 - وارثان کتاب های آسمانی باید از دل‌بستگی به مظاهر ناپایدار دنیا پیراسته باشند و از چنگ اندازی به مال و منال دنیا از راه های ناصواب بپرهیزند .

ورثوا الکتب یاخذون عرض هذا الأدنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 4

ص: 498

4- ابلاغ و تعلیم حقایق کتاب های آسمانی (احکام و معارف دین و براهین آنها) به مردم ، وظیفه ای بر عهده عالمان دینی

إن الذين يكتُمون ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینہ للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 7

7- مسؤولیت عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی در بیان احکام و معارف الهی

إن الذين یکتُمون ما أنزل اللّٰه من الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 44 - 15,36

15- ضرورت حضور عالمان ربانی و دانشمندان دینی در هر عصر ، برای حفاظت کامل از کتب الهی

و الرّبیبون و الاحبار بما استحفظوا من کتب اللّٰه

36- مسؤولان قضایی و عالمان دینی ، در خطر دین فروشی و سوداگری با آیات الهی

و لا تشتروا بایتی ثمنًا قلیلاً

194- نقش علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 25

25- حاکمیت و زمامداری ، حقّ عالمانی حکیم است که تا هزیمت ستمگران و متجاوزان مبارزه می کنند . *

و قتل داؤد جالوت و اتیه اللّٰه الملک و الحکمه و علّمه مما یشاء

ظاهراً بیان اعطای ملک به داود پس از بیان کشتن جالوت، اشاره به سببیت اعطای ملک دارد؛ یعنی مبارزه و کشتن جالوت باعث اعطای ملک به وی شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 44 - 16,17

16 - دانشمندان یهود و عالمان ربانی آنان، گواهان حقانیت تورات و بیان کنندگان حقایق آن

یحکم بها... و الربینون و الاحبار بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

17 - دانشمندان یهود به دلیل شهادتشان بر حقانیت تورات آن را اساس احکام خویش قرار دادند.

یحکم... بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

چون جمله «کانوا...» عطف بر «استحفظوا» است، معلوم می شود که دلیل قضاوت ربانیون و احبار بر اساس تورات، اعتقاد آنان به حقانیت آن کتاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 63 - 12

12 - نقش اساسی عالمان و دانشمندان دینی در ساختار دینی و اخلاقی جامعه

ص: 499

لبس ما كانوا يصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 7

7 - نقش مؤثر عالمان دینی و عابدان خداترس در بهبود و اصلاح آراء و افکار مردم

ذلک بان منهم قسيسين ورهباناً

به عالمان دینی که عهده دار ریاست مذهبی مسیحیان هستند، قسسین (کشیش) گفته می شود و رهبان جمع راهب است و راهب به کسی گفته می شود که از ترس خدا بی اندازه عبادت می کند. و در اصطلاح به عابدان مسیحی اطلاق می شود.

195- وظایف علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 71 - 5

5 - اظهار حق و نیامیختن آن به باطل ، از وظایف عالمان و آگاهان

یا اهل الكتاب لم تلبسون الحق بالباطل و تکتُمون الحق و انتم تعلمون

اگر کتمان حق حرام باشد، لزوماً اظهار آن ضرورت دارد؛ چون شقّ سوّمی تصوّر نمی شود.

196- هشدار به علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 3,7

3 - داستان بلعم باعورا ، داستانی پرفایده و هشداردهنده به دینداران و عالمان دینی

واتل علیهم نبأ الذی ءاتینہ ءایتنا

«نبأ» به خبری گفته می شود که دارای فایده ای بزرگ باشد. (مفردات راغب). گویا هدف از نقل آن هشدار به دینداران و عالمان دینی است. یعنی کسانی که از آیات الهی بهره مند هستند.

7 - انسان ها ، حتی عالمان هدایت یافته ، در خطر پیروی از شیطان و گام نهادن در مسیر گمراهی هستند .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 12

12 - معتقدان به مکاتب الهی ، حتی عالمان دینی و دانایان به کتاب های آسمانی ، در خطر انحراف و حق پوشی هستند .

نَبذْ فَرِيقَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰتَوٰا الْكُتُبَ كَتَبَ اللّٰهُ وَّرَآءَ ظَهْرِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 11

11 - عالمان ادیان ، در خطر آلوده شدن به گناه کتمان حقایق هستند .

ص: 500

وإن فريقاً منهم ليكتمون الحق وهم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 8,9

8 - عالمان دینی ، در خطر آلوده شدن به گناه کتمان حقایق کتاب های آسمانی و احکام الهی هستند .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب

9 - دنیاگرایی خطری بزرگ برای عالمان دینی و آگاهان به کتب آسمانی

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله من الكتب ویشترُونَ به ثمناً قليلاً .. لهم عذاب الی

علمای دینی

197- احترام علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 12

12- فروتنی و ادب در برابر عالمان الهی ، لازم است .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - انبياء - 21 - 7 - 13

13- عالمان دینی و آگاهان به کتب های آسمانی ، دارای منزلت و جایگاه اجتماعی نزد مشرکان مکه

فسلوا أهل الذکر

ارجاع مشرکان به عالمان دینی و آگاهان به تاریخ انبیاء، بیانگر این نکته است که این عالمان، از جایگاهی خاص در میان مشرکان برخوردار بودند و سخنان این قشر نزد آنان مورد پذیرش بود.

198- اهمیت شخصیت علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 12

12- فروتنی و ادب در برابر عالمان الهی ، لازم است .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

199- **بیش علمای دینی مقارن بعثت**

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 9

ص: 501

9- بشر بودن پیامبران ، امری مسلم نزد عالمان دینی و آگاهان تاریخ انبیا در عصر بعثت

و ما أرسلنا .. فسلوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون

مقصود از «أهل الذكر» عالمان دینی است؛ زیرا اولاً عموم مردم از تاریخ پیامبران بی خبر بودند و این نوع اطلاعات در اختیار عالمان دینی بود و ثانیاً واژه «ذکر» در قرآن، بر کتاب های آسمانی و از جمله خود قرآن اطلاق گردیده است.

200- پرسش از علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 59 - 10،12

10 - انسان ها ، وظیفه دار سؤال کردن از افراد خبیر و آگاه در باره مبدأ و چگونگی آفرینش جهان هستی (آسمان ها ، زمین و ...)

الذی خلق السموت .. فسئل به خبیراً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این مطلب است که «فا» در «فسئل به خبیراً» جواب برای شرط مقدر و تقدیر آن چنین باشد: «إن شئت تحقیق ما ذکر فسئل به خبیراً». گفتنی است در برداشت فوق، مرجع ضمیر «به» خلق و استوا و «خبیراً» مفعول برای «فسئل» دانسته شد.

12 - لزوم رجوع به افراد خبیر و آگاه در مسائل مربوط به معارف الهی ، همچون مبدأ و چگونگی آفرینش آسمان ها و زمین

الحی الذی لایموت .. الذی خلق السموت ... الرحمن فسئل به خبیراً

201- تکامل علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 7

7- انسان آگاه به معارف الهی ، همواره در مسیر تکامل معنوی و تعالی روحی

إن الذین أوتوا العلم .. ویزیدهم خشوعاً

202- تواضع بر علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 12

12- فروتنی و ادب در برابر عالمان الهی ، لازم است .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

ص: 502

203- حجیت سخن علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 1 - 5،

5- بهره مندی پیامبران از وحی ، وجه امتیاز و تفاوت آنان با سایر بشر

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً نوحی إلیهم

1- تمامی رسولان الهی ، از نوع بشر و جنس مرد بودند .

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 5

5- اعتبار و حجیت سخن و اظهار نظر متخصصان دینی و عالمان به کتاب های آسمانی

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

204- حق پذیری علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 4

4- برخورداران از علم و آگاهی به معارف آسمانی ، دارای روحیه حق پذیری و خضوع در برابر آیات قرآن

إن الذین أوتوا العلم من قبله إذا یتلی علیهم یخرون

205- خضوع علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 4

4- برخورداران از علم و آگاهی به معارف آسمانی ، دارای روحیه حق پذیری و خضوع در برابر آیات قرآن

إن الذین أوتوا العلم من قبله إذا یتلی علیهم یخرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 108 - 1

1- پروردگار ، منزّه از هر کاستی و نقص در بینش آگاهان به معارف آسمانی

إن الذین أُوتوا العلم من قبله . . . یقولون سبحن ربّنا

ص: 503

207- علمای دینی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 6

6 - وجود عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی در محیط جاهلی عصر بعثت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علمؤا بنی اسرائیل

208- علمای دینی صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 13

13- عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی ، دارای منزلت و جایگاه اجتماعی نزد مشرکان مکه

فسلوا أهل الذکر

ارجاع مشرکان به عالمان دینی و آگاهان به تاریخ انبیا، بیانگر این نکته است که این عالمان، از جایگاهی خاص در میان مشرکان برخوردار بودند و سخنان این قشر نزد آنان مورد پذیرش بود.

209- مقامات علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 8

8- علم به حقایق دینی ارزشمند بوده و عالمان به آن دارای جایگاه و مقام والا در پیشگاه خداوندند .

إن الذین أوتوا العلم من قبله یخزّون للأذقان

210- موقعیت اجتماعی علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 13

13- عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی ، دارای منزلت و جایگاه اجتماعی نزد مشرکان مکه

ارجاع مشرکان به عالمان دینی و آگاهان به تاریخ انبیا، بیانگر این نکته است که این عالمان، از جایگاهی خاص در میان مشرکان برخوردار بودند و سخنان این قشر نزد آنان مورد پذیرش بود.

211- نقش علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 504

4- لزوم مراجعه به عالمان دینی ، برای فهم صحیح حقایق شریعت

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علمؤا بنی اسرائیل

علمای مسیحیت

212- {علمای مسیحیت}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 3

3- بی اساس بودن آیین یهود و نصارا در دیدگاه طرف مقابل ، ساخته و پرداخته عالمانشان است .

وقالت الیهود . . هم یتلون الکتب

تلاوت کتابهای دینی به ویژه در عصرهای گذشته، مخصوص عالمان دینی بوده است. بنابراین جمله حالیه «و هم یتلون الکتب» (با اینکه کتاب آسمانی را تلاوت می کنند) حاکی است که سرچشمه و منشأ سخن یاد شده - که همه یهود و نصارا بدان اذعان داشتند (قالت الیهود... و قالت النصاری) - به عالمان ایشان بوده است.

213- آگاهی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 114 - 9

9- اهل کتاب (عالمان یهود و نصارا) آگاه به حقانیت قرآن و نزول آن از جانب خدا

و الذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

214- اضلال علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 34 - 7

7- بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) عوامل انحراف مردم و بازدارنده آنان از راه خدا بودند .

إن کثیراً من الأحبار و الرهبان . . و یصدون عن سبیل اللّٰه

215- اطاعت از علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 1

1 - تسلیم و اطاعت بی چون و چرای یهود و نصارا در برابر احبار و راهبان (پیشوایان دینی) خویش

ص: 505

اتخذوا أجبارهم و رهبنهم أرباباً

«اتخاذ رب» کنایه از تسلیم و اطاعت بی چون و چراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 4

4 - اطاعت محض و تبعیت کورکورانه یهود و نصارا از احبار و راهبانشان ، در راستای مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا أجبارهم و رهبنهم أرباباً . . . یریدون أن یطفئوا نور الله بأفوههم

216- اکثریت علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا ، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع ، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأجبار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالباطل

217- انحراف علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1 - خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

یأیها الذین ءامنوا إن كثيراً من الأجبار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالباطل

218- بدعت علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 12

12 - از امام صادق (ع) درباره سخن خدا که فرمود : « اتخذوا أجبارهم و رهبنهم أرباباً من دون الله » روایت شده که فرمود : « و الله ما صلّوا لهم ولا صاموا و لكنهم أحلّوا لهم حراماً و حرّموا علیهم حلالاً فاتّبعوهم ؛

به خدا سوگند آنان برای احبار و راهبان نه نماز خواندند و نه روزه گرفتند ; ولی آن علما و صومعه داران، برای مردم حرام را حلال و حلال را حرام کردند و آنان پیروی کردند».

ص: 506

219- پیشگویی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 2

2 - پیشگویی علمای یهود و نصارا، در باره آمدن قرآن و ظهور پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم آیه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که صرف آگاهی و اطلاع علمای بنی اسرائیل تا زمانی که اطلاعات خود را در اختیار دیگران قرار نداده اند، نمی تواند آیه و نشانه باشد.

220- تبعیت مسیحیان از علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 1

1 - تسلیم و اطاعت بی چون و چرای یهود و نصارا در برابر احبار و راهبان (پیشوایان دینی) خویش

اتخذوا أحبارهم و رهبنهم أرباباً

«اتخاذ رب» کنایه از تسلیم و اطاعت بی چون و چراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 4

4 - اطاعت محض و تبعیت کورکورانه یهود و نصارا از احبار و راهبانشان، در راستای مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا أحبارهم و رهبنهم أرباباً .. یریدون أن یطفئوا نور الله بأفوههم

221- جرایم علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأحرار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

222- حرامخواری علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2- بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا ، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع ، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأحرار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

ص: 507

223- حق پذیری علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 9,11

9 - مسیحیان و عالمان دینی آنان ، مردمی حق پذیر و برخوردار از سلامت نفس

الذین قالوا إنا نصری . . . و انهم لایستکبرون

بنابر اینکه متعلق حذف شده از «لایستکبرون» کلمه ای همانند «عن اتباع الحق» باشد، آیه بعد این معنا را تأیید می کند.

11 - تمجید خدا از کشیشان و راهبان وارسته و مسیحیان حق پذیر و فروتن

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

224- حق ستیزی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 5

5 - حق ستیزی و حق پوشی علمای یهود و نصارا

إن الذین یکتُمون . . . ذلک بأن اللّٰه نزل الکتب بالحق

225- خطر علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1 - خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

یأیها الذین ءامنوا إن کثیراً من الأخبار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالباطل

226- دشمنی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - احبار (عالمان یهود) و راهبان (عالمان نصارا) سردمداران مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً .. يريدون ان يطفئوا نور الله بأفواههم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «هم» در «یریدون»، «یطفئوا» و «بأفواههم» به احبار و راهبان بازگردد، که در این صورت آیه شریفه بیانگر یکی از مصداقهای «اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً» خواهد بود؛ بدین معنا که احبار و راهبان علیه قرآن و اسلام سخنان نادرست می گفتند و یهود و نصارا از آنان تبعیت کورکورانه و اطاعت محض داشتند.

ص: 508

227- دنیا طلبی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 8

8 - تلاش احبار و راهبان ، در بازداشتن مردم از راه خدا ، در راستای دستیابی به مطامع دنیوی خویش

لیأكلون أموال الناس بالباطل و یصدون عن سبیل اللّٰه

با توجه به ارتباط و پیوستگی «یصدون» با «یأكلون» برداشت فوق استفاده می شود.

228- سرزنش احترام به علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 2

2 - توبیخ یهود و نصارا از سوی خدا ، به خاطر ارج نهادن به پیشوایان دینی خود (احبار و راهبان) تا حد پروردگاری

اتخذوا أحبارهم و رهبنهم أرباباً من دون اللّٰه

229- سرزنش علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 4

4 - ربانیون و احبار (عالمان یهود و نصارا) مورد توبیخ خداوند به خاطر بی تفاوتی ایشان در برابر حرام خواری مردم خویش و گفتار

ناروای آنان

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

مراد از «ربانیون» عالمان نصارا هستند و «احبار» به دانشمندان یهود، گفته می شود.

230- سکوت علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 10، 4

4 - ربانیون و احبار (عالمان یهود و نصارا) مورد توبیخ خداوند به خاطر بی تفاوتی ایشان در برابر حرام خواری مردم خویش و گفتار ناروای آنان

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

مراد از «ربانیون» عالمان نصارا هستند و «احبار» به دانشمندان یهود، گفته می شود.

10 - سکوت عالمان یهود و نصارا در برابر منکرات جامعه خویش ، بسیار زشت و ناپسند

ص: 509

لبس ما كانوا يصنعون

ظاهراً مراد از ضمیر در «كانوا» و «يصنعون»، «ربانیون» و «احبار» می باشد نه توده اهل کتاب؛ قابل ذکر است که در برداشت فوق مراد از «ما»ی موصوله، سکوت عالمان اهل کتاب در برابر گناهان دانسته شده است.

231- علم علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 17

17 - عالمان یهود و نصارا، به خوبی می دانستند که قبله شدن مسجدالحرام، فرمانی از ناحیه خداوند است.

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

«لام» تأکید در «لیعلمون» بیانگر این است که: اهل کتاب هیچ تردیدی نداشتند و به روشنی می دانستند که تغییر قبله حق و از ناحیه خداوند است.

232- علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 8

8 - نقش مؤثرتر کشیشان از راهبان در هدایتگری مردم

ذلک بان منهم قسيسين ورهباناً

تقدیم ذکری «قسيسين» بر «رهباناً» می تواند اشاره به نقش مؤثرتر قسيسين داشته باشد.

233- علمای مسیحیت و قبله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 17

17 - عالمان یهود و نصارا، به خوبی می دانستند که قبله شدن مسجدالحرام، فرمانی از ناحیه خداوند است.

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

«لام» تأکید در «لیعلمون» بیانگر این است که: اهل کتاب هیچ تردیدی نداشتند و به روشنی می دانستند که تغییر قبله حق و از ناحیه

خداوند است.

234- علمای مسیحیت و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 114 - 9

ص: 510

9 - اهل کتاب (عالمان یهود و نصارا) آگاه به حقانیت قرآن و نزول آن از جانب خدا

و الذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 2

2 - پیشگویی علمای یهود و نصارا، در باره آمدن قرآن و ظهور پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که صرف آگاهی و اطلاع علمای بنی اسرائیل تا زمانی که اطلاعات خود را در اختیار دیگران قرار نداده اند، نمی تواند آیه و نشانه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 3،10

3 - گروهی از کشیشان و راهبان عصر پیامبر بر اثر شنیدن قرآن

منهم قسیسین و رهباناً . . ما أنزل إلی الرسول تری اعینهم تفیض من الدمع

بنابر اینکه ضمیر در «سمعوا» به «قسیسین» و «رهبان» برگردانده شود.

10 - گروهی از مسیحیان، کشیشان و راهبان عصر بعثت، پذیرای اسلام در پی شنیدن قرآن .

و إذا سمعوا ما أنزل إلی الرسول . . یقولون ربنا ءامنا

235- علمای مسیحیت و کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 6،10

6 - عالمان یهود و نصارا در عصر بعثت، شواهد و نشانه های حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام اسلام را کتمان می کردند .

الذین یکتُمون ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینه للناس فی الکتب

10 - علمای یهود و نصارا به خاطر کتمان حقایق و معارف کتب آسمانی از رحمت خدا محروم شده و مورد لعن و نفرین لعنت کنندگان

إن الذين يكتُمون ما أنزلنا .. أولئك يلعنهم الله و يلعنهم اللعنون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 176 - 5

5 - حق ستيزى و حق پوشى علمای يهود و نصارا

إن الذين يكتُمون .. ذلك بأن الله نزل الكتب بالحق

236- علمای مسيحيت و محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 511

2 - پیشگویی علمای یهود و نصارا، در باره آمدن قرآن و ظهور پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم آیه أن یعلمه علمؤا بنی اسرائیل

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که صرف آگاهی و اطلاع علمای بنی اسرائیل تا زمانی که اطلاعات خود را در اختیار دیگران قرار نداده اند، نمی تواند آیه و نشانه باشد.

237- غضب علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأحرار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالباطل

238- فساد مالی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1 - خداوند، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

یأیها الذین ءامنوا إن كثيراً من الأحرار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالباطل

239- گریه علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 3

3 - گریه گروهی از کشیشان و راهبان عصر پیامبر بر اثر شنیدن قرآن

منهم قسیسین و رهباناً .. ما أنزل إلی الرسول تری اعینهم تقیض من الدمع

بنابر اینکه ضمیر در «سمعوا» به «قسیسین» و «رهبان» برگردانده شود.

240- لعن بر علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 10

10 - علمای یهود و نصارا به خاطر کتمان حقایق و معارف کتب آسمانی از رحمت خدا محروم شده و مورد لعن و نفرین

ص: 512

لعنت کنندگان هستند .

إن الذين يكتُمون ما أنزلنا .. أولئك يلعنهم الله و يلعنهم اللعنون

241- مسلمانان صدر اسلام و علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 3

3 - خوشبینی مسلمانان صدر اسلام ، نسبت به پیشوایان دینی یهود و نصارا

يأيها الذين ءامنوا إن كثيراً من الأُحبار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

افشای چهره عالمان دینی یهود و نصارا برای مسلمانان (یا ایها الذین آمنوا) - که متضمن هشدار به ایشان است - بیانگر این حقیقت است که: مسلمانان از ماهیت خطر پیشوایان دینی اهل کتاب آگاهی نداشتند بلکه بر عکس به آنان خوشبین بودند.

242- مسؤولیت علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 10

10 - سکوت عالمان یهود و نصارا در برابر منکرات جامعه خویش ، بسیار زشت و ناپسند

لبس ما كانوا يصنعون

ظاهراً مراد از ضمیر در «كانوا» و «يصنعون»، «ربانیون» و «احبار» می باشد نه توده اهل کتاب ؛ قابل ذکر است که در برداشت فوق مراد از «ما»ی موصوله، سکوت عالمان اهل کتاب در برابر گناهان دانسته شده است.

243- نقش علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 6,18

6 - حضور کشیشان و راهبان خداترس در بین مسیحیان موجب دوستی و نزدیکی آنان با مسلمانان

اقربهم موده للذین ءامنوا الذین .. ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً

18 - وجود کشیشان و راهبان منتظر بعثت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) در میان مسیحیان ، موجب محبت آنان ، به مسلمانان

ولتجدن اقربهم موده للذین ءامنوا . . ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایست

از امام صادق(ع) روایت شده که پس از خواندن آیه فوق فرمود: أولئک کانوا قوماً بین عیسی(ع) و محمد(صلی الله علیه و آله) ينتظرون
مجیبی ء محمد(صلی الله علیه و آله).

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 335، ح 162؛ نورالثقلین، ج 1، ص 662، ح 317.

ص: 513

244- {علمای مکه}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 16

16- حضور افرادی آگاه ، عالم و مطلع از وضعیت انبیای الهی ، در شهر مکه در صدر اسلام

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

علمای یهود

245- {علمای یهود}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 3

3- بی اساس بودن آیین یهود و نصارا در دیدگاه طرف مقابل ، ساخته و پرداخته عالمانشان است .

وقالت الیهود . . . هم یتلون الکتب

تلاوت کتابهای دینی به ویژه در عصرهای گذشته، مخصوص عالمان دینی بوده است. بنابراین جمله حالیه «و هم یتلون الکتب» (با اینکه کتاب آسمانی را تلاوت می کنند) حاکی است که سرچشمه و منشأ سخن یاد شده - که همه یهود و نصارا بدان اذعان داشتند (قالت الیهود ... وقالت النصاری) - به عالمان ایشان بوده است.

246- آگاهی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 13

13 - عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به الهی بودن قرآن آگاهی کامل داشتند .

و هم یعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفعول «یعلمون» به قرینه «یسمعون کلام الله» الهی بودن کلامی باشد که برای آنان قراءت می شده است؛ یعنی: «و هم یعلمون ان الذی یسمعونه کلام الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 114 - 9

9 - اهل کتاب (عالمان یهود و نصارا) آگاه به حقانیت قرآن و نزول آن از جانب خدا

والذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

ص: 514

247- ادعاهای علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 8

8 - تناقض آشکار میان ادعای اهل کتاب (عالمان یهود) و عمل آنان

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

خداوند از یکسو یهودیان را به دارا بودن کتاب آسمانی - که طبعاً کتاب توحید است - توصیف کرده و از سوی دیگر شرک آنان را گوشزد کرده تا تناقض در ادعا و عمل یهودیان را به خود آنان و به مسلمانان تفهیم کند.

248- استکبار علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 13

13 - یهودیان و علمای آنان دارای روحیه سلطه گری و حق ناپذیری

اشد الناس عدوه للذين ءامنوا اليهود . . . و انهم لا يستكبرون

249- اضلال علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 7

7 - بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) عوامل انحراف مردم و بازدارنده آنان از راه خدا بودند .

إن كثيراً من الأعبار و الرهبان . . . و يصدون عن سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 9

9 - تصمیم عالمان یهود بر گمراه کردن مسلمانان

و يريدون ان تضلوا السبيل

3 - تحریف و تفسیر ناصواب گفته ها ، از روش های عالمان یهود برای گمراه ساختن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل . . . من الذین هادوا یحرّفون الکلم

هدف از تحریف و تفسیر ناصواب سخنان از سوی عالمان یهود، به دلیل «ان تضلوا»، گمراه ساختن مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 1

1 - تسلیم و اطاعت بی چون و چرای یهود و نصارا در برابر احبار و راهبان (پیشوایان دینی) خویش

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً

«اتخاذ رب» کنایه از تسلیم و اطاعت بی چون و چراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 4

4 - اطاعت محض و تبعیت کورکورانه یهود و نصارا از احبار و راهبانشان، در راستای مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً... یریدون ان یطفئوا نور الله بأفوههم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 41 - 15، 11

11 - یهودیان و منافقان شتابنده در کفر، پذیرای سخنان نادرست و سر به فرمان سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخیرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «سمعون...»، علاوه بر توصیف یهودیان، وصف منافقان نیز باشد، و «للکذب» و «لقوم» مفعول به برای «سمعون» باشد. بنابراین معنای «سمعون للکذب» که دارای لحنی مذمت آمیز است، چنین می شود: آنان پذیرای سخنان دروغ هستند، و «سمعون لقوم ءاخیرین»، یعنی شنوای دستورات دیگران و مطیع آنانند.

15 - منافقان و یهودیان شتابنده در کفر، مردمی دروغ پرداز، جاسوس و فرمانبردار سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخیرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «للکذب» و «لقوم» مفعول له برای «سمعون» باشد. بنابراین «سمعون للکذب»، یعنی سخنان تو را می شنوند تا بر تو دروغ ببندند و شایعه سازی کنند و «سمعون لقوم ءاخیرین»، یعنی آنان جاسوس دیگرانند و سخنان تو را برای دیگران می شنوند.

251- اکثریت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأحرار والرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

252- انحراف علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

ص: 516

1 - خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

يأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَ الرَّهْبَانِ لِيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

253- اهداف علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 41 - 23

23- تثبیت حکم تحریف شده به دست عالمان یهود ، هدف آنان از ارجاع داوری به رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

ان اوتیتم هذا فخذوه و إن لم تؤتوه فاحذروا

ارجاع داوری به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و نپذیرفتن قضاوت آن حضرت در صورت مخالفت حکم وی با اظهارات عالمان یهود، می رساند که هدف آنان از این ارجاع تنها تلاش برای یافتن امضای حکم تحریف شده بوده است.

254- ایمان علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 51 - 2

2- گرایش و ایمان برخی اهل کتاب و علمای یهود به جبت (معبودی غیر از خدا) و طاغوت

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

«جبت» در لغت به معنای هر چیزی است که در آن خیری نباشد و نیز به معبودی غیر از خدا گفته می شود.

255- بدعت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 31 - 12

12- از امام صادق (ع) درباره سخن خدا که فرمود: « اتخذوا أحبارهم و رهبانهم أرباباً من دون الله » روایت شده که فرمود: « و الله ما صلّوا لهم ولا صاموا و لكنهم أحلّوا لهم حراماً و حرّموا عليهم حلالاً فاتّبعوهم »

به خدا سوگند آنان برای احبار و راهبان نه نماز خواندند و نه روزه گرفتند ; ولی آن علما و صومعه داران، برای مردم حرام را حلال و حلال را

حرام کردند و آنان پیروی کردند».

256- بدعتگذاری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 5,6,7,8,10

ص: 517

5- گروهی از عالمان یهود، افکار تحریر یافته خویش را حقایقی (معارف، احکام و...) از جانب خدا قلمداد نموده، به مردم ارائه می کردند.

فویل للذین یکتبون الکتب بأیدیهم ثم یقولون هذا من عند الله

«بأیدیهم» (با دستهای خود)، تأکید بر این است که عالمان یهود آنچه را به عنوان کتاب الهی می نوشتند، ساخته و پرداخته خود آنان بود، همانند جمله های «یقولون بأفواههم» و «نظرته بعینی...» و... .

6- دستیابی به متاع های دنیوی (مال، ریاست، و جاهت و...) هدف عالمان یهود از ارائه خود ساخته ها به عنوان کتاب آسمانی

لیشتروا به ثمناً قليلاً

7- عوام یهود، خریداران تحریف ها و بدعت های عالمانشان

لیشتروا به ثمناً قليلاً

8- گروهی از عالمان یهود، مردمانی بدعتگذار و دین ساز بودند.

فویل للذین یکتبون الکتب بأیدیهم

10- عالمان تحریفگر و بدعتگذار یهود، زمینه سازان گمراهی مردم خویش

ثم یقولون هذا من عند الله لیشتروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 80 - 2

2- اندیشه یهود درباره عذاب قیامت (نبود عذاب برای یهودیان جز روزی چند) از بدعت های عالمان یهود

فویل للذین یکتبون الکتب... و قالوا لن تمسنا النار إلا أياماً معدودة

جمله «و قالوا...» در ضمن اینکه عطف بر «قد کان فریق» در آیه 75 است، بیانگر مصداقی از «آمانی» در آیه 78 و مصداقی از «الکتاب» در آیه 79 می باشد. برداشت فوق به لحاظ وجه اخیر است.

257- بیش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 11، 12، 6، 8

6 - ناتوانی مسلمانان از احتجاج علیه یهود در پیشگاه خدا، توجیه عالمان یهود برای بازداری مردم خویش از بازگویی و نشر صفات پیامبر موعود

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم

8 - پیشوایان یهود، بازگویی صفات پیامبر موعود و اعتراف به حقانیت او را، نشانه بی خردی بازگوکننده می شمردند.

أتحدثونهم... أفلا تعقلون

11 - حفظ منافع قوم و جامعه یهود، برتر از اعتراف به باور ها و عقاید دینی در دیدگاه عالمان و پیشوایان آنان

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم... أفلا تعقلون

12 - پیشوایان و عالمان یهود، اعتراف به حقایق دینی و معارف الهی را، در صورتی که مخدوش کننده منافع قومی آنان گردد، ناروا و برخاسته از بی خردی می دانستند.

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم... أفلا تعقلون

ص: 518

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 5

5 - گروهی از عالمان یهود، افکار تحریر یافته خویش را حقایقی (معارف، احکام و...) از جانب خدا قلمداد نموده، به مردم ارائه می کردند.

فویل للذین یکتبون الکتب بأیدیهم ثم یقولون هذا من عند الله

«بأیدیهم» (با دستهای خود)، تأکید بر این است که عالمان یهود آنچه را به عنوان کتاب الهی می نوشتند، ساخته و پرداخته خود آنان بود، همانند جمله های «یقولون بأفواههم» و «نظرته بعینی...» و...

258- پیشگویی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 2

2 - پیشگویی علمای یهود و نصارا، در باره آمدن قرآن و ظهور پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علمؤا بنی اسرائیل

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که صرف آگاهی و اطلاع علمای بنی اسرائیل تا زمانی که اطلاعات خود را در اختیار دیگران قرار نداده اند، نمی تواند آیه و نشانه باشد.

259- تبعیت یهود از علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 1

1 - تسلیم و اطاعت بی چون و چرای یهود و نصارا در برابر احبار و راهبان (پیشوایان دینی) خویش

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً

«اتخاذ رب» کنایه از تسلیم و اطاعت بی چون و چراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 4

4- اطاعت محض و تبعیت کورکورانه یهود و نصارا از احبار و راهبانشان ، در راستای مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً . . . يريدون ان يطفئوا نور الله بأفوههم

260- تحریفگری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 7,8,9

ص: 519

7 - تحریف معنوی تورات از سوی عالمان یهود

ثم یحرفونه من بعد ما عقلوه

تناسب مسائل یاد شده در آیه مورد بحث با عالمان و نیز طایفه مقابل آنان، یعنی «أمیون» - که در آیه 78 بیان شده - دلالت بر این دارد که: مراد از «فریق منهم» عالمان بنی اسرائیل و یهود می باشد. «من بعد ما عقلوه» (پس از آنکه کلام خدا را می فهمیدند تحریفش می کردند) اشاره به آن دارد که مراد از تحریف، تحریف معنوی است.

8 - عالمان یهود از روی عمد و با آگاهی و توجه، سخنان خدا را تحریف می کردند .

ثم یحرفونه من بعد ما عقلوه و هم یعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول «یعلمون» تحریف کلام خدا باشد؛ یعنی: «و هم یعلمون أنهم یحرفونه». احتمالات دیگری نیز گفته شده که به برخی از آنها اشاره خواهد شد.

9 - تحریف کلام الهی از سوی عالمان یهود، دلیل نبود زمینه های ایمان در آنان

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان فریق منهم . . . من بعد ما عقلوه

جمله حالیه «وقد كان . . .» بیانگر علتی برای نفی امید از ایمان آوردن یهود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 10، 5

5 - گروهی از عالمان یهود، افکار تحریر یافته خویش را حقایقی (معارف ، احکام و . . .) از جانب خدا قلمداد نموده ، به مردم ارائه می کردند .

فویل للذین یکتبون الکتب بأیدیهم ثم یقولون هذا من عند الله

«بأیدیهم» (با دستهای خود)، تأکید بر این است که عالمان یهود آنچه را به عنوان کتاب الهی می نوشتند، ساخته و پرداخته خود آنان بود، همانند جمله های «یقولون بأفواههم» و «نظرتہ بعینی . . .» و . . .

7 - عوام یهود، خریداران تحریف ها و بدعت های عالمانشان

لیشتروا به ثمناً قليلاً

10 - عالمان تحریفگر و بدعتگذار یهود، زمینه سازان گمراهی مردم خویش

ثم یقولون هذا من عند الله لیشتروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 16

16 - عالمان یهود با پنهان کردن بسیاری از معارف تورات آن را تحریف کردند.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

کتمان بسیاری از نوشته های تورات از دید و اطلاع مردم طبیعتاً منجر به فراموش شدن آن قسمتها می شود و در نتیجه کتاب آسمانی به شکل ناقص در اختیار مردم قرار می گیرد که این خود نوعی تحریف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 3، 2، 1

1 - عالمان یهود، تحریف کننده حقایق و سخنها

من الذین هادوا یحرفون الکلم عن مواضعه

«کلم» (جمع کلمه) به معنای سخن است که به مناسبت مورد، حقایقی است که تحریف آن در گمراه ساختن مسلمانان مؤثر

ص: 520

بوده است.

2 - تحریف و تفسیر نابجای تورات از سوی عالمان یهود *

من الذین هادوا یحرفون الکلم عن مواضعه

برخی برآنند که مراد از «الکلم» تورات است و تحریف در این آیه به معنای تفسیر غلط است و نه تغییر الفاظ و جملات؛ به دلیل «عن مواضعه». چون با تفسیر غلط، جمله از موضع و موقعیت خود خارج می شود.

3 - تحریف و تفسیر ناصواب گفته ها، از روش های عالمان یهود برای گمراه ساختن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل . . . من الذین هادوا یحرفون الکلم

هدف از تحریف و تفسیر ناصواب سخنان از سوی عالمان یهود، به دلیل «ان تضلوا»، گمراه ساختن مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 -

11، 14، 15، 22، 23، 25، 26

11 - یهودیان و منافقان شتابنده در کفر، پذیرای سخنان نادرست و سر به فرمان سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «سمعون . . .»، علاوه بر توصیف یهودیان، وصف منافقان نیز باشد، و «للکذب» و «لقوم» مفعول به برای «سمعون» باشد. بنابراین معنای «سمعون للکذب» که دارای لحنی مذمت آمیز است، چنین می شود: آنان پذیرای سخنان دروغ هستند، و «سمعون لقوم ءاخرین»، یعنی شنوای دستورات دیگران و مطیع آنانند.

14 - دروغ پذیری برخی منافقان و یهودیان و پیروی آنان از عالمان تحریفگر، فلسفه نهی خداوند از تأسف پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر کفرورزی آنان

لا یحزنک الذین یسرعون . . . سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین

«سمعون» خبر برای ضمیر محذوفی است که به «الذین قالوا» و «الذین هادوا» بر می گردد (هم سماعون) و این جمله، بیانگر علت نهی خداوند از تأسف بر کفر منافقان و یهودیان است.

15 - منافقان و یهودیان شتابنده در کفر، مردمی دروغ پرداز، جاسوس و فرمانبردار سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «للكذب» و «لقوم» مفعول له برای «سمعون» باشد. بنابراین «سمعون للکذب»، یعنی سخنان تو را می شنوند تا بر تو دروغ ببندند و شایعه سازی کنند و «سمعون لقوم آخرین»، یعنی آنان جاسوس دیگرانند و سخنان تو را برای دیگران می شنوند.

22 - سفارش عالمان یهود به فرستادگان خویش مبنی بر پذیرش حکم پیامبر (صلی الله علیه و آله) به شرط موافقت آن با حکم تحریف شده آنان

سمعون لقوم آخرین لم یأتوک . . ان اوتیتم هذا فخذوه و إن لم تؤتوه فاحذروا

«هذا» اشاره به حکمی است که عالمان یهود آن را ابراز می داشتند و جمله «یحرفون الکلم» می رساند که حکمی تحریف شده بوده است.

23 - تثبیت حکم تحریف شده به دست عالمان یهود ، هدف آنان از ارجاع داوری به رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

ان اوتیتم هذا فخذوه و إن لم تؤتوه فاحذروا

ارجاع داوری به رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و نپذیرفتن قضاوت آن حضرت در صورت مخالفت حکم وی با اظهارات عالمان یهود، می رساند که هدف آنان از این ارجاع تنها تلاش برای یافتن امضای حکم تحریف شده بوده است.

25 - امتناع عالمان تحریفگر یهود از رویارویی با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، از ترس افشای دروغ ها و تحریفهایشان *

سمعون لقوم آخرین لم یأتوک یحرفون الکلم من بعد مواضعه

26 - تحریف تورات از سوی عالمان یهود با جابجایی کلمات و جملات و احکام آن

يُحرفون الكلم من بعد مواضعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 3,4

3 - عوام یهود ، قبول کننده تحریفات صورت گرفته به دست عالمان آنها *

سمعون للكذب

چنانچه «سمعون» وصف عوام یهود باشد، مراد از «کذب» به قرینه «یُحرفون» تحریفاتی خواهد بود که به دست عالمان یهود صورت می گیرد و شنیدن تحریف به معنای قبول کردن آن است.

4 - نیل به متاع دنیا ، انگیزه عالمان یهود در تحریف حقایق تورات و احکام آن

يُحرفون الكلم من بعد مواضعه ... اكلون للسحت

261- ترس علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 25

25 - امتناع عالمان تحریفگر یهود از رویارویی با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، از ترس افشای دروغ ها و تحریفهایشان *

سمعون لقوم ءاخريں لم يأتوك يُحرفون الكلم من بعد مواضعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 22

22 - عالمان یهود در عصر بعثت ، بیمناک از مردم خویش در حکم و قضاوت بر اساس تورات

و الربنيون و الاحبار بما استحفظوا من كتب الله ... فلا تخشوا الناس

262- تقوای علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

31 - احبار و ربانیون، عالمانی خداترس، بی طمع و دل بریده از دنیا

الربنیون و الاحبار .. فلا تخشوا الناس و اخشون

33 - پیامبران، ربانیون و احبار، الگوهای خداترسی و بی پروایی از مردم برای قضاوت بر اساس احکام الهی

یحکم بها النبیون .. فلا تخشوا الناس و اخشون

ص: 522

263- توجیه گری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 6

6 - ناتوانی مسلمانان از احتجاج علیه یهود در پیشگاه خدا، توجیه عالمان یهود برای بازداری مردم خویش از بازگویی و نشر صفات پیامبر موعود

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم

264- نوطئه علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 7

7 - همسویی اهل کتاب (علمای یهود) با کافران و مشرکان، تلاشی برای فراهم آوردن نیرو و یاور علیه مسلمانان *

الم تر الى الذين... و يقولون للذين كفروا... فلن تجد له نصيراً

جمله «فلن تجد له نصيراً» پس از بیان همسویی یهود با مشرکان، می تواند بیانگر این معنا باشد که یهودیان به منظور یاری طلبی علیه مسلمانان، با مشرکان همسو شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 24

24 - تحریکات پشت پرده عالمان یهود علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

سمعون لقوم ءاخريں لم يأتوك... ان اوتيتم هذا فخذوه و ان لم تؤتوه فاحذروا

265- جرایم علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند.

إن كثيراً من الأخبار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

266- حرامخواری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا ، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع ، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأحرار والرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

ص: 523

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 2

2 - عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش سپارنده به شایعات دروغین و راغب به حرمخواری و رشوه گیری

سمعون لقوم ءاخیرین . . . سمعون للکذب اکلون للسحت

برداشت فوق بر این مبناست که دو صفت یاد شده درباره عالمان یهود باشد. توصیف عوام یهود در آیه قبل به «سمعون للکذب»، این مبنا را تأیید می کند، و «سحت» به معنای مال حرام است و از مصادیق مورد نظر آن، به مناسبت مورد، رشوه می باشد.

267- حق ستیزی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 5

5 - حق ستیزی و حق پوشی علمای یهود و نصارا

إن الذین یتکفرون . . . ذلک بأن اللّٰه نزل الکتب بالحق

268- حق ناپذیری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 10، 9

9 - پیشوایان و عالمان یهود در عصر بعثت، مردمانی لجوج و حق ناپذیر

أتحدثونهم بما فتح اللّٰه علیکم . . . أفلا تعقلون

10 - لجاجت و حق ناپذیری عالمان و پیشوایان یهود، دلیل نا به جا بودن امید و دل بستن مسلمانان به ایمان آوردن آنان

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم . . . قالوا أتحدثونهم بما فتح اللّٰه علیکم

آیه مورد بحث عطف بر جمله حالیه «و قد کان . . .» و یا عطف بر جمله «یسمعون . . .» در آیه قبل می باشد. در هر صورت، بیانگر علتی دیگر برای «أفتطمعون . . .» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 1

1 - عالمان یهود، به رغم آگاهی از دستورات تورات، به آن عمل نمی کردند.

مثل الذین حملوا التوریه ثم لم یحملوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 13

13 - یهودیان و علمای آنان دارای روحیه سلطه گری و حق ناپذیری

اشد الناس عدوه للذین ءامنوا الیهود . . . و انهم لایستکبرون

ص: 524

269- خطر علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1 - خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

يأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرَّهْبَانِ لِيَأْكُلُوا أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

270- خواسته علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 7

7 - عالمان ژرفنگر یهود ، خواسته نابجا از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) نداشته و از صفات زشت و اعمال ناروای یهودیان (پیمان شکنی ، انکار آیات الهی و ...) بر حذر بودند .

يسئلك أهل الكتب .. لكن الرسخون فى العلم منهم و المؤمنون يؤمنون

خداوند در آیه 153 تا آیه مورد بحث بهانه گیریها و صفات زشت اهل کتاب و به خصوص یهودیان را بیان نموده و آیه مورد بحث با کلمه «لکن» مؤمنان واقعی و عالمان ژرفنگر را، استثنا کرده است.

271- دروغگویی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 25

25 - امتناع عالمان تحریفگر یهود از رویارویی با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، از ترس افشای دروغ ها و تحریفهایشان *

سمعون لقوم ءاخريں لم يأتوك يحرفون الكلم من بعد مواضعه

272- دشمن شناسی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 45 - 2

2- عالمان یهود، دشمن مسلمانان

الم تر الى الذين . . . و الله اعلم باعدائكم

مراد از «اعداء» به قرینه آیه قبل و بعد، همان عالمان یهود هستند.

ص: 525

273- دشمنی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 1

1 - جامعه یهود در عصر بعثت متشکل از عالمانی معاند و عوامی ناآگاه

و قد کان فریق منهم . . . و منهم أمیون لایعلمون الکتب إلا امانی

چنانچه در آیه «75» گذشت، مراد از «فریق منهم» - به قرینه صفات شمرده شده بر آنان - عالمان یهود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 3

3 - احبار (عالمان یهود) و راهبان (عالمان نصارا) سردمداران مبارزه با قرآن و اسلام

اتخذوا احبارهم و رهبنهم أرباباً . . . یریدون أن یطفئوا نور اللّٰه بأفوههم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «هم» در «یریدون»، «یطفئوا» و «بأفوههم» به احبار و راهبان بازگردد، که در این صورت آیه شریفه بیانگر یکی از مصداقهای «اتخذوا احبارهم و رهبنهم أرباباً» خواهد بود؛ بدین معنا که احبار و راهبان علیه قرآن و اسلام سخنان نادرست می گفتند و یهود و نصارا از آنان تبعیت کورکورانه و اطاعت محض داشتند.

274- دنیاطلبی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 6

6 - دستیابی به متاع های دنیوی (مال ، ریاست ، جاهت و . . .) هدف عالمان یهود از ارائه خود ساخته ها به عنوان کتاب آسمانی

لیشتروا به ثمناً قلیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 8

8 - تلاش احبار و راهبان ، در بازداشتن مردم از راه خدا ، در راستای دستیابی به مطامع دنیوی خویش

لیأکلون أموال الناس بالباطل و یصدون عن سبیل اللّٰه

با توجه به ارتباط و پیوستگی «یصدون» با «یاکلون» برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 6

6 - حرص و آزمندی شدید عالمان یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به متاع دنیا

اکلون للسحت

صیغه مبالغه «اکلون» نشان از رغبت و حرص فراوان عالمان یهود دارد.

ص: 526

275- دین سازی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 5,6,8,9

5- گروهی از عالمان یهود، افکار تحریر یافته خویش را حقایقی (معارف، احکام و...) از جانب خدا قلمداد نموده، به مردم ارائه می کردند.

فویل للذین یکتبون الکتب بأیدیهم ثم یقولون هذا من عند الله

«بأیدیهم» (با دستهای خود)، تأکید بر این است که عالمان یهود آنچه را به عنوان کتاب الهی می نوشتند، ساخته و پرداخته خود آنان بود، همانند جمله های «یقولون بأفواههم» و «نظرته بعینی...» و... .

6- دستیابی به متاع های دنیوی (مال، ریاست، جاهت و...) هدف عالمان یهود از ارائه خود ساخته ها به عنوان کتاب آسمانی

لیشتروا به ثمناً قليلاً

8- گروهی از عالمان یهود، مردمانی بدعتگذار و دین ساز بودند.

فویل للذین یکتبون الکتب بأیدیهم

9- عالمان بدعتگذار و دین ساز یهود، به عذاب الهی گرفتار خواهند شد.

فویل للذین یکتبون الکتب... فویل لهم مما کتبت أیدیهم

276- فروشی علمای یهود دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 34

34 - خداوند بر حذر دارنده عالمان یهود از دین فروشی و سوداگری با آیات الهی

و لا تشتروا بایتی ثمناً قليلاً

277- رشوه خواری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 2,5

2 - عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش سپارنده به شایعات دروغین و راغب به حرم‌خواری و رشوه‌گیری

سمعون لقوم ءاخرین . . . سمعون للکذب اکلون للسحت

برداشت فوق بر این مبناست که دو صفت یاد شده درباره عالمان یهود باشد. توصیف عوام یهود در آیه قبل به «سمعون للکذب»، این مبنا را تأیید می‌کند، و «سحت» به معنای مال حرام است و از مصادیق مورد نظر آن، به مناسبت مورد، رشوه می‌باشد.

5 - رشوه خواری عالمان کفرپیشه یهود برای پذیرش و تأیید دروغپردازی های رشوه دهندگان

لقوم ءاخرین . . . سمعون للکذب اکلون للسحت

ذکر رشوه خواری عالمان یهود پس از توصیف آنان به دروغ‌پذیری، بیانگر آن است که آنان برای پذیرش و تأیید دروغهای بافته شده توسط گروهی از یهودیان رشوه می‌گرفتند.

ص: 527

278- روش تبلیغ علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 11

11 - عالمان یهود برخی از حقایق تورات را برای مردم بیان می کردند و بسیاری از حقایق آن را از مردم پنهان می ساختند.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

279- ریاست طلبی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 6

6 - دستیابی به متاع های دنیوی (مال ، ریاست ، و جاهت و . . .) هدف عالمان یهود از ارائه خود ساخته ها به عنوان کتاب آسمانی

لیشتروا به ثمناً قليلا

280- زمینه توجیه گری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 6

6 - ناتوانی مسلمانان از احتجاج علیه یهود در پیشگاه خدا ، توجیه عالمان یهود برای بازداري مردم خویش از بازگویی و نشر صفات پیامبر

موعود

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم

281- زهد علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 31

31 - احبار و ربانیون ، عالمانی خداترس ، بی طمع و دل بریده از دنیا

الربنيون و الاحبار .. فلا تخشوا الناس و اخشون

282- سرزنش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 12

12 - نکوهش اهل کتاب (علمای یهود) ، به جهت قضاوت ظالمانه درباره مؤمنان و سازش با کافران

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون

جمله «الم تر .. » دارای لحن مذمت گونه و اعتراض آمیز است.

283- سرزنش احترام به علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 2

2 - توییح یهود و نصارا از سوی خدا ، به خاطر ارج نهادن به پیشوایان دینی خود (احبار و راهبان) تا حد پروردگاری

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً من دون الله

284- سرزنش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 2

2 - نکوهش شدید عالمان یهود ، از سوی خداوند

مثل الذين حملوا التوریه ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل أسفاراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 4

4 - ربانیون و احبار (عالمان یهود و نصارا) مورد توییح خداوند به خاطر بی تفاوتی ایشان در برابر حرام خواری مردم خویش و گفتار ناروای آنان

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

مراد از «ربانیون» عالمان نصارا هستند و «احبار» به دانشمندان یهود، گفته می شود.

285- سکوت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 4،10

4 - ربانیون و احبار (عالمان یهود و نصارا) مورد توبیخ خداوند به خاطر بی تفاوتی ایشان در برابر حرام خواری مردم خویش و گفتار ناروای آنان

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

ص: 529

مراد از «ربانیون» عالمان نصارا هستند و «احبار» به دانشمندان یهود، گفته می شود.

10 - سکوت عالمان یهود و نصارا در برابر منکرات جامعه خویش، بسیار زشت و ناپسند

لبس ما کانوا یصنعون

ظاهراً مراد از ضمیر در «کانوا» و «یصنعون»، «ربانیون» و «احبار» می باشد نه توده اهل کتاب؛ قابل ذکر است که در برداشت فوق مراد از «ما»ی موصوله، سکوت عالمان اهل کتاب در برابر گناهان دانسته شده است.

286- سوء استفاده علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 16

16 - سوء استفاده عالمان یهود، از ضعف بینش های دینی و اعتقادی مردم خویش

أتحدثونهم بما فتح الله علیکم لیحاجوكم به عند ربکم

287- شبهه افکنی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 16

16 - « و قيل کتابتہم بأیدیہم عمدوا إلی التوراه و حرفوا صفہ النبی (صلی اللہ علیہ و آلہ) لیوقعوا الشک بذلک للمستضعفین من الیہود و هو المروی عن ابی جعفر (ع) . . . »

از امام باقر (ع) روایت شده که: «علمای یهود به سراغ تورات رفتند و اوصاف حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) را در آن تغییر دادند تا به این وسیله در دل مستضعفان فکری یهود، شک ایجاد کنند».

288- شجاعت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 33

33 - پیامبران، ربانیون و احبار، الگوهای خداترسی و بی پروایی از مردم برای قضاوت بر اساس احکام الهی

یحکم بها النبیین . . . فلا تخشوا الناس و اخشون

289- شرک علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 4

4 - شرک برخی از اهل کتاب (علمای یهود) ، علی رغم بهره مندی آنان از کتاب های آسمانی

ص: 530

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

جمله «اوتوا نصيباً ..» می تواند اشاره به علت سرزنش و اعتراضی باشد که از جمله «الم تر ...» به دست می آید. یعنی چگونه است که از کتاب خداوند بهره مند هستند، ولی کافر و مشرک می شوند.

290- طمع علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 6

6 - حرص و آزمندی شدید عالمان یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به متاع دنیا

اکلون للسحت

صیغه مبالغه «اکلون» نشان از رغبت و حرص فراوان عالمان یهود دارد.

291- ظلم علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 10

10 - داوری ظالمانه علمای یهود نسبت به مسلمانان

الم تر الى الذين... و يقولون للذين كفروا هؤلاء اهدى من الذين امنوا سيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 23

23 - ستم پیشگی برخی از عالمان و سران یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به دلیل خودداری آنان از قضاوت بر اساس تورات

فأولئك هم الظلمون

292- عصیان علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 27

27 - عدم پابندی سران و عالمان یهود به احکام تورات

يحرّفون الكلم من بعد مواضعه

293- علایق علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 531

2 - عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش سپارنده به شایعات دروغین و راغب به حرمخواری و رشوه گیری

سمعون لقوم ءاخرین . . . سمعون للكذب اكلون للسحت

برداشت فوق بر این مبناست که دو صفت یاد شده درباره عالمان یهود باشد. توصیف عوام یهود در آیه قبل به «سمعون للكذب»، این مبنا را تأیید می کند، و «سحت» به معنای مال حرام است و از مصادیق مورد نظر آن، به مناسبت مورد، رشوه می باشد.

294- علم علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 17

17 - عالمان یهود و نصارا، به خوبی می دانستند که قبله شدن مسجدالحرام، فرمانی از ناحیه خداوند است .

إن الذین أوتوا الکتب لیعلمون أنه الحق

«لام» تأکید در «لیعلمون» بیانگر این است که: اهل کتاب هیچ تردیدی نداشتند و به روشنی می دانستند که تغییر قبله حق و از ناحیه خداوند است.

295- علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 23 - 6

6 - عدم قبول حکمیت تورات از سوی برخی عالمان یهود، به دنبال ارائه پیشنهاد آن از جانب پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

الم تر الی الذین اوتوا نصیباً من الکتاب . . . هم معرضون

برداشت فوق بر اساس شأن نزولی است که درباره آیه مورد بحث نقل شده است. (مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 66 - 3

3 - سرزنش اهل کتاب (علمای یهود و نصارا) به خاطر محاجّه و انتساب ناآگاهانه ابراهیم (ع) به یهودیت و نصرانیت

فلم تحاجّون فیما لیس لکم به علم

آنچه یهودیان و نصارا بدان علم نداشتند و درباره آن احتجاج می کردند، انتساب ابراهیم به یهودیت و نصرانیت بوده و لذا به خاطر آن، سرزنش شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 71 - 1,3

1 - آمیختن آگاهانه حق به باطل و کتمان آن توسط علمای یهود و نصارا، و نکوهش آنان از سوی خداوند

یا اهل الكتاب لم تلبسون الحق بالباطل و تکتُمون الحق و انتم تعلمون

3 - علم و آگاهی علمای یهود و نصارا به حقیقت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 532

یا اهل الكتاب . . . و انتم تعلمون

با توجه به اینکه محور اختلاف اهل کتاب با مسلمانان در حقایق قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده، معلوم می شود منظور از کلمه «الحق»، قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 4،8

4 - عالمان یهود، دارای اهداف دنیوی در کتمان و تحریف عهد خدا (حقایق مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله))

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه و ایمانهم

با توجه به شأن نزول، مقصود از «عهد الله»، حقایق مربوط به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در تورات است که به دست عالمان یهود تحریف گشته.

8 - محرومیت عالمان یهود، سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، از بهره های اخروی

انّ الذّین یشترون . . . اولئک لا خلاق لهم فی الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 5

5 - انتظار ستایش عالمان یهود و نصارا از پیروانشان به جهت بیان نکردن حقایق از تورات و انجیل

لا تحسبنّ الذّین . . . یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

بنابر اینکه مراد از «ما لم یفعلوا» (آنچه را انجام ندادند)، وفادار نبودنشان به پیمان الهی و کتمان حقایق باشد که در آیه قبل به آن تصریح شد. و انتظار ستایش شاید بدان جهت بوده که آنان با کتمان حقایق، دین اجدادی مردم خویش را محفوظ می داشتند و لذا فاعل محذوف در «یُحمدوا» به پیروان آنان تفسیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 15

15 - نادیده گرفتن آیات بیانگر حقایق قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات از سوی علمای یهود، به خاطر متاع اندک دنیا

انّ من اهل الکتب لمن . . . لا یشترون بایات اللّٰه ثمناً قليلاً

تمجید خداوند از عالمان مؤمن اهل کتاب، به خاطر ایمان به قرآن و سوداگری نکردن بر سر آیات الهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 11، 2

2 - آگاهی ناقص دانشمندان یهود به تورات

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب

بدان احتمال که «من» در «من الذين هادوا - آیه 46 -» بیانیه باشد.

11 - سوء استفاده علمای یهود و دانشمندان اهل کتاب از علم و مقام خویش برای گمراهی مسلمانان

الم تر الى الذين . . . ان تضلوا السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 1، 2

ص: 533

1 - وجود دانشمندان ژرفنگر و مؤمنانی واقعی در میان یهودیان

لكن الرسخون فى العلم منهم و المؤمنون يؤمنون بما أنزل إليك

ظاهراً مراد از «المؤمنون»، یهودیان با ایمان می باشد، یعنی «المؤمنون منهم» و کلمه «منهم» به قرینه فراز قبل حذف شده است.

2 - عالمان ژرفنگر یهود و مؤمنان واقعی آنها، به قرآن و دیگر کتب آسمانی ایمان می آورند .

لكن الرسخون فى العلم منهم و المؤمنون يؤمنون بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 52

52 - پیشوایان یهود (ربانیون) ، دارای جایگاهی پایینتر از انبیا و منزلتی برتر از علمای یهود (احبار)

یحکم بها النبیین . . . للذین هادوا و الربنیون و الاحبار

از امام صادق (ع) روایت شده که آن حضرت پس از تلاوت آیه فوق فرمود: فهذه الائمة دون الانبياء الذين يريون الناس بعلمهم و اما الاحبار فهم العلماء دون الربانيين . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 323، ح 119؛ نورالثقلین، ج 1، ص 634، ح 206.

296- علمای یهود و اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 14

14 - عالمان یهود، دارای نقش بسزا در بازدارى مردم خویش از ایمان آوردن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان فريق منهم

جمله «وقد كان...» می تواند دلیل قطع امید از ایمان آوردن عالمان یهود باشد و می تواند علت قطع امید از ایمان آوردن عامه یهود باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است؛ یعنی، یهودیان ایمان نمی آورند؛ زیرا عالمانشان به خاطر تحریفگر بودن، اجازه نخواهند داد حقایق - همان گونه که هست - به دست مردم برسد و زمینه های ایمان در آنان شکوفا شود.

297- علمای یهود و انبیا

32 - ضرورت درس آموزی عالمان یهود از انبیا ، احبار و ربانیون ، در خداترسی و بی پروایی از مردم

یحکم بها النبیون . . . فلا تخشوا الناس و اخشون

تفریع جمله «فلا تخشوا الناس» بر «یحکم بها النبیون» با کلمه «فاء»، بیانگر برداشت فوق است.

ص: 534

298- علمای یهود و تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 16، 12، 11

11 - عالمان یهود برخی از حقایق تورات را برای مردم بیان می کردند و بسیاری از حقایق آن را از مردم پنهان می ساختند.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

12 - عالمان یهود مانع دسترسی مردم به حقایق کتاب آسمانی خود (تورات) بودند.

هدی للناس تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

16 - عالمان یهود با پنهان کردن بسیاری از معارف تورات آن را تحریف کردند.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

کتمان بسیاری از نوشته های تورات از دید و اطلاع مردم طبیعتاً منجر به فراموش شدن آن قسمتها می شود و در نتیجه کتاب آسمانی به شکل ناقص در اختیار مردم قرار می گیرد که این خود نوعی تحریف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 1

1 - بهره اندک علمای یهود از تورات

الم تر الی الذین اوتوا نصیباً من الکتب

2 - کلمه «نصیباً» با توجه به نکره بودن آن، دلالت بر بهره اندک دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 27

27 - عدم پابندی سران و عالمان یهود به احکام تورات

یحرفون الکتب من بعد مواضعه

299- علمای یهود و سفاقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 8،12

8 - پیشوایان یهود، بازگویی صفات پیامبر موعود و اعتراف به حقانیت او را، نشانه بی خردی بازگوکننده می شمردند .

أتحدثونهم .. أفلا تعقلون

12 - پیشوایان و عالمان یهود، اعتراف به حقایق دینی و معارف الهی را، در صورتی که مخدوش کننده منافع قومی آنان گردد، ناروا و برخاسته از بی خردی می دانستند .

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم .. أفلا تعقلون

300- علمای یهود و قبله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 535

17 - عالمان یهود و نصارا، به خوبی می دانستند که قبله شدن مسجدالحرام، فرمانی از ناحیه خداوند است.

إن الذین أوتوا الکتب لیعلمون أنه الحق

«لام» تأکید در «لیعلمون» بیانگر این است که: اهل کتاب هیچ تردیدی نداشتند و به روشنی می دانستند که تغییر قبله حق و از ناحیه خداوند است.

301- علمای یهود و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 13

13 - عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به الهی بودن قرآن آگاهی کامل داشتند.

و هم یعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفعول «یعلمون» به قرینه «یسمعون کلام الله» الهی بودن کلامی باشد که برای آنان قراءت می شده است؛ یعنی: «و هم یعلمون ان الذی یسمعونه کلام الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 114 - 9

9 - اهل کتاب (عالمان یهود و نصارا) آگاه به حقانیت قرآن و نزول آن از جانب خدا

و الذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 2

2 - پیشگویی علمای یهود و نصارا، در باره آمدن قرآن و ظهور پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که صرف آگاهی و اطلاع علمای بنی اسرائیل تا زمانی که اطلاعات خود را در اختیار دیگران قرار نداده اند، نمی تواند آیه و نشانه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 7، 1

1 - اهل کتاب (علمای یهود) مشمول لعن خداوند به جهت حقپوشی و همسویی با کفار علیه مسلمانان

الم تر .. اولئك الذين لعنهم الله

7 - همسویی اهل کتاب (علمای یهود) با کافران و مشرکان، تلاشی برای فراهم آوردن نیرو و یاور علیه مسلمانان *

الم تر الى الذين .. و يقولون للذين كفروا ... فلن تجد له نصيراً

جمله «فلن تجد له نصيراً» پس از بیان همسویی یهود با مشرکان، می تواند بیانگر این معنا باشد که یهودیان به منظور یاری

ص: 536

طلبی علیه مسلمانان، با مشرکان همسو شدند.

303- علمای یهود و کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 12

12 - پیشوایان و عالمان یهود، اعتراف به حقایق دینی و معارف الهی را، در صورتی که مخدوش کننده منافع قومی آنان گردد، ناروا و برخاسته از بی خردی می دانستند.

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم .. أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 6،10

6 - عالمان یهود و نصارا در عصر بعثت، شواهد و نشانه های حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام اسلام را کتمان می کردند.

الذين يكتُمون ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینة للناس فی الکتب

10 - علمای یهود و نصارا به خاطر کتمان حقایق و معارف کتب آسمانی از رحمت خدا محروم شده و مورد لعن و نفرین لعنت کنندگان هستند.

إن الذین یکتُمون ما أنزلنا .. أولئک یلعنهم الله و یلعنهم اللعنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 5

5 - حق ستیزی و حق پوشی علمای یهود و نصارا

إن الذین یکتُمون .. ذلك بأن الله نزل الکتب بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 11،12،13،16

11 - عالمان یهود برخی از حقایق تورات را برای مردم بیان می کردند و بسیاری از حقایق آن را از مردم پنهان می ساختند.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

12 - عالمان یهود مانع دسترسی مردم به حقایق کتاب آسمانی خود (تورات) بودند.

هدی للناس تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

13 - تورات مشتمل بر حقایقی بوده، که بیان آن به نفع و مصلحت عالمان یهود نبوده است.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

16 - عالمان یهود با پنهان کردن بسیاری از معارف تورات آن را تحریف کردند.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

کتمان بسیاری از نوشته های تورات از دید و اطلاع مردم طبیعتاً منجر به فراموش شدن آن قسمتها می شود و در نتیجه کتاب آسمانی به شکل ناقص در اختیار مردم قرار می گیرد که این خود نوعی تحریف است.

ص: 537

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 1

1 - اهل کتاب (علمای یهود) مشمول لعن خداوند به جهت حقپوشی و همسویی با کفار علیه مسلمانان

الم تر .. اولئك الذين لعنهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 25

25 - خداوند ، بر حذر دارنده عالمان یهود از کتمان حقایق تورات

و كانوا علیه شهداء فلا تخشوا الناس

برداشت فوق بر این مبناست که متعلق «فلا تخشوا ..» مضمونی باشد که از «كانوا علیه شهداء» به دست می آید. یعنی در اظهار آنچه در تورات است، از مردم نترسید.

304- علمای یهود و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 5,6,8

5 - عالمان و پیشوایان یهود ، مردم خویش را از بازگویی صفات پیامبر موعود و اعتراف به انطباق آن به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، بر حذر می داشتند .

قالوا أتحدثونهم بما فتح الله عليكم

استفهام در «أتحدثونهم» انکار توییخی است.

6 - ناتوانی مسلمانان از احتجاج علیه یهود در پیشگاه خدا ، توجیه عالمان یهود برای بازداری مردم خویش از بازگویی و نشر صفات پیامبر موعود

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم

8 - پیشوایان یهود ، بازگویی صفات پیامبر موعود و اعتراف به حقانیت او را ، نشانه بی خردی بازگو کننده می شمردند .

أتحدثونهم .. أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 16

16 - « و قيل كتابتهم بأيديهم عمدوا إلى التوراه و حرفوا صفه النبي (صلى الله عليه و آله) ليوقعوا الشك بذلك للمستضعفين من اليهود و هو المروى عن ابى جعفر (ع) . . . » ;

از امام باقر(ع) روایت شده که: «علمای یهود به سراغ تورات رفتند و اوصاف حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) را در آن تغییر دادند تا به این وسیله در دل مستضعفان فکری یهود، شک ایجاد کنند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 8

8 - انگیزه عالمان یهود از نادیده گرفتن بشارت های تورات ، ایجاد زمینه برای انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

ص: 538

و لما جاءهم رسول . . . نبذ فريق من الذين أوتوا الكتب كتب الله وراء ظهورهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 197 - 2

2 - پیشگویی علمای یهود و نصارا، در باره آمدن قرآن و ظهور پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أولم يكن لهم آية أن يعلمه علموا بني إسرائيل

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که صرف آگاهی و اطلاع علمای بنی اسرائیل تا زمانی که اطلاعات خود را در اختیار دیگران قرار نداده اند، نمی تواند آیه و نشانه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 162 - 7

7 - عالمان ژرفنگر یهود، خواسته نابجا از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) نداشته و از صفات زشت و اعمال ناروای یهودیان (پیمان شکنی، انکار آیات الهی و . . .) بر حذر بودند.

يسئلك أهل الكتب . . . لكن الرسخون في العلم منهم و المؤمنون يؤمنون

خداوند در آیه 153 تا آیه مورد بحث بهانه گیریها و صفات زشت اهل کتاب و به خصوص یهودیان را بیان نموده و آیه مورد بحث با کلمه «لکن» مؤمنان واقعی و عالمان ژرفنگر را، استثنا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 41 - 24, 25

21 - عالمان یهود با اعزام گروهی از منافقان و یهودیان به حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جوایز حکم وی درباره قضیه مورد اختلاف در بین یهودیان شدند.

سمعون لقوم آخريں لم يأتوك

24 - تحریکات پشت پرده عالمان یهود علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

سمعون لقوم آخريں لم يأتوك . . . ان اوتيتهم هذا فخذوه و ان لم تؤتوه فاحذروا

25 - امتناع عالمان تحریفگر یهود از رویارویی با رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، از ترس افشای دروغ ها و تحریفهایشان *

305- علمای یهود و مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 14

14 - عالمان یهود ، دارای نقش بسزا در بازسازی مردم خویش از ایمان آوردن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان فريق منهم

جمله «وقد كان ..» می تواند دلیل قطع امید از ایمان آوردن عالمان یهود باشد و می تواند علت قطع امید از ایمان آوردن عامه یهود باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است؛ یعنی، یهودیان ایمان نمی آورند؛ زیرا عالمانشان به خاطر تحریفگر بودن، اجازه نخواهند داد حقایق - همان گونه که هست - به دست مردم برسد و زمینه های ایمان در آنان شکوفا شود.

ص: 539

306- علمای یهود و مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 6

6 - ناتوانی مسلمانان از احتجاج علیه یهود در پیشگاه خدا ، توجیه عالمان یهود برای بازداری مردم خویش از بازگویی و نشر صفات پیامبر موعود

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 10،11،12

10 - داوری ظالمانه علمای یهود نسبت به مسلمانان

الم تر الى الذين... و يقولون للذين كفروا هؤلاء اهدى من الذين امنوا سبيلاً

11 - موضعگیری مشترک عالمان یهود و مشرکان مکه علیه اهل ایمان

الم تر الى الذين... و يقولون للذين كفروا هؤلاء اهدى من الذين امنوا سبيلاً

12 - نکوهش اهل کتاب (علمای یهود) ، به جهت قضاوت ظالمانه درباره مؤمنان و سازش با کافران

الم تر الى الذين اتوا نصيباً من الكتب يؤمنون

جمله «الم تر...» دارای لحن مذمت گونه و اعتراض آمیز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 1

1 - اهل کتاب (علمای یهود) مشمول لعن خداوند به جهت حقپوشی و همسویی با کفار علیه مسلمانان

الم تر... اولئك الذين لعنهم الله

307- علمای یهود و مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - همسویی اهل کتاب (علمای یهود) با کافران و مشرکان ، تلاشی برای فراهم آوردن نیرو و یاور علیه مسلمانان *

الم تر الى الذين . . . و يقولون للذين كفروا . . . فلن تجد له نصيراً

جمله «فلن تجد له نصيراً» پس از بیان همسویی یهود با مشرکان، می تواند بیانگر این معنا باشد که یهودیان به منظور یاری طلبی علیه مسلمانان، با مشرکان همسو شدند.

ص: 540

308- علمای یهود و یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 5,16

5 - عالمان و پیشوایان یهود ، مردم خویش را از بازگویی صفات پیامبر موعود و اعتراف به انطباق آن به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، بر حذر می داشتند .

قالوا أتحدثونهم بما فتح الله عليكم

استفهام در «أتحدثونهم» انکار توییخی است.

16 - سوء استفاده عالمان یهود ، از ضعف بینش های دینی و اعتقادی مردم خویش

أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم

309- غضب علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2 - بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا ، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع ، تصاحب می کردند .

إن كثيراً من الأحرار والرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

310- فساد مالی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1 - خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

يأيها الذين ءامنوا إن كثيراً من الأحرار والرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

311- قضاوت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - داوری ظالمانه علمای یهود نسبت به مسلمانان

الم تر الى الذين . . . ويقولون للذين كفروا هؤلاء اهدى من الذين امنوا سييلاً

12 - نکوهش اهل کتاب (علمای یهود) ، به جهت قضاوت ظالمانه درباره مؤمنان و سازش با کافران

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون

جمله «الم تر . . .» دارای لحن مذمت گونه و اعتراض آمیز است.

ص: 541

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 10, 9

9 - تورات ، محور قضاوت های عالمان ربانی و احبار در بین یهود

یحکم بها .. الربنیون و الاحبار

10 - عالمان ربانی و احبار یهود ، ادامه دهندگان راه انبیا در مسند قضاوت

یحکم بها النبیون .. و الربنیون و الاحبار

33 - پیامبران ، ربانیون و احبار ، الگوهای خداترسی و بی پروایی از مردم برای قضاوت بر اساس احکام الهی

یحکم بها النبیون .. فلا تخشوا الناس و اخشون

312- کفر علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 5

5 - رشوه خواری عالمان کفرپیشه یهود برای پذیرش و تأیید دروغپردازی های رشوه دهندگان

لقوم ءاخرین .. سمعون للکذب اکلون للسهت

ذکر رشوه خواری عالمان یهود پس از توصیف آنان به دروغ پذیری، بیانگر آن است که آنان برای پذیرش و تأیید دروغهای بافته شده توسط گروهی از یهودیان رشوه می گرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 51

51 - کفرپیشگی برخی از عالمان و سران یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به دلیل خودداری آنان از قضاوت بر اساس تورات

ثم یتولون من بعد ذلک .. و من لم یحکم بما أنزل اللّهُ فأولئک هم الکفرون

313- گرایش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- گرایش و ایمان برخی اهل کتاب و علمای یهود به جبت (معبودی غیر از خدا) و طاغوت

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت و الطاغوت

«جبت» در لغت به معنای هر چیزی است که در آن خیری نباشد و نیز به معبودی غیر از خدا گفته می شود.

314- گواهی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 17، 16

ص: 542

16 - دانشمندان یهود و عالمان ربانی آنان ، گواهان حقانیت تورات و بیان کنندگان حقایق آن

یحکم بها . . . و الربینون و الاحبار بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

17 - دانشمندان یهود به دلیل شهادتشان بر حقانیت تورات آن را اساس احکام خویش قرار دادند .

یحکم . . . بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

چون جمله «کانوا . . .» عطف بر «استحفظوا» است، معلوم می شود که دلیل قضاوت ربانیون و احبار بر اساس تورات، اعتقاد آنان به حقانیت آن کتاب است.

315- لجاجت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 10، 9

9 - پیشوایان و عالمان یهود در عصر بعثت ، مردمانی لجوج و حق ناپذیر

أتحدثونهم بما فتح اللّٰه علیکم . . . أفلا تعقلون

10 - لجاجت و حق ناپذیری عالمان و پیشوایان یهود ، دلیل نا به جا بودن امید و دل بستن مسلمانان به ایمان آوردن آنان

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم . . . قالوا أتحدثونهم بما فتح اللّٰه علیکم

آیه مورد بحث عطف بر جمله حالیه «وقد کان . . .» و یا عطف بر جمله «یسمعون . . .» در آیه قبل می باشد. در هر صورت، بیانگر علتی دیگر برای «أفتطمعون . . .» می باشد.

316- لعن بر علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 10

10 - علمای یهود و نصارا به خاطر کتمان حقایق و معارف کتب آسمانی از رحمت خدا محروم شده و مورد لعن و نفرین لعنت کنندگان هستند .

إن الذین یکتُمون ما أنزلنا . . . أولئک یلعنهم اللّٰه و یلعنهم اللعنون

317- مثل علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 3

3 - مثل عالمان بی عمل یهود در پیشگاه خداوند ، مَثَل الاغی است که بار کتاب حمل می کند ؛ ولی از آن بهره ای ندارد .

مثل الذین حمّلوا التوریه . . . کمثل الحمار یحمل أسفارًا

ص: 543

318- مسلمانان صدر اسلام و علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 3

3 - خوشبینی مسلمانان صدر اسلام ، نسبت به پیشوایان دینی یهود و نصارا

يأبها الذين ءامنوا إن كثيراً من الأحرار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالباطل

افشای چهره عالمان دینی یهود و نصارا برای مسلمانان (یا ایها الذین آمنوا) - که متضمن هشدار به ایشان است - بیانگر این حقیقت است که: مسلمانان از ماهیت خطر پیشوایان دینی اهل کتاب آگاهی نداشتند بلکه بر عکس به آنان خوشبین بودند.

319- مسلمانان و علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 10

10 - لجاجت و حق ناپذیری عالمان و پیشوایان یهود ، دلیل نا به جا بودن امید و دل بستن مسلمانان به ایمان آوردن آنان

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم .. قالوا أتحذونهم بما فتح الله عليكم

آیه مورد بحث عطف بر جمله حالیه «وقد كان ..» و یا عطف بر جمله «يسمعون...» در آیه قبل می باشد. در هر صورت، بیانگر علتی دیگر برای «أفتطمعون...» می باشد.

320- مسؤولیت علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 32, 33, 21, 12

12 - حراست و نگهداری تورات از تغییر ، تبدیل و تحریف ، مسؤولیت عالمان ربانی و احبار یهود

يحكم بها .. الربنيون و الاحبار بما استحفظوا من كتب الله

«استحفظوا» به معنای «امروا بالحفظ» و «من كتب» بیان برای «ما» در «بما استحفظوا» می باشد. یعنی ربانیون و احبار به چیزی حکم می کنند که مأمور حفاظت از آن هستند و آن چیز کتاب خداست.

21 - حراست از تورات و قضاوت بر اساس آن ، بدون هیچ ترسی از مردم ، فرمان خداوند به عالمان یهود معاصر پیامبر (صلی الله علیه و

و الرنبون و الاحبار بما استحفظوا من كتب الله .. فلا تخشوا الناس

32 - ضرورت درس آموزی عالمان یهود از انبیا ، احبار و ربانیون ، در خداترسی و بی پروایی از مردم

یحکم بها النبون .. فلا تخشوا الناس و اخشون

تفریح جمله «فلا تخشوا الناس» بر «یحکم بها النبون» با کلمه «فاء»، بیانگر برداشت فوق است.

33 - پیامبران ، ربانیون و احبار ، الگوهای خداترسی و بی پروایی از مردم برای قضاوت بر اساس احکام الهی

یحکم بها النبون .. فلا تخشوا الناس و اخشون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 10

10 - سکوت عالمان یهود و نصارا در برابر منکرات جامعه خویش ، بسیار زشت و ناپسند

ص: 544

لبس ما كانوا يصنعون

ظاهراً مراد از ضمیر در «كانوا» و «يصنعون»، «ربانیون» و «احبار» می باشد نه توده اهل کتاب؛ قابل ذکر است که در برداشت فوق مراد از «ما»ی موصوله، سکوت عالمان اهل کتاب در برابر گناهان دانسته شده است.

321- منافقان و علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 11

11 - یهودیان و منافقان شتابنده در کفر، پذیرای سخنان نادرست و سر به فرمان سران و عالمان تحریفگر یهود

سمعون للکذب سمعون لقوم آخرین لم یأتوک یحرفون الکلم

برداشت فوق بر این مبناست که «سمعون...»، علاوه بر توصیف یهودیان، وصف منافقان نیز باشد، و «للکذب» و «لقوم» مفعول به برای «سمعون» باشد. بنابراین معنای «سمعون للکذب» که دارای لحنی مذمت آمیز است، چنین می شود: آنان پذیرای سخنان دروغ هستند، و «سمعون لقوم آخرین»، یعنی شنوای دستورات دیگران و مطیع آنانند.

322- نژادپرستی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 11

11 - حفظ منافع قوم و جامعه یهود، برتر از اعتراف به باورها و عقاید دینی در دیدگاه عالمان و پیشوایان آنان

أتحدثونهم بما فتح الله علیکم... أفلا تعقلون

323- نفاق علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 8

8 - تناقض آشکار میان ادعای اهل کتاب (عالمان یهود) و عمل آنان

الم تر الی الذین اوتوا نصیباً من الکتاب یؤمنون بالجبت و الطاغوت

خداوند از یکسو یهودیان را به دارا بودن کتاب آسمانی - که طبعاً کتاب توحید است - توصیف کرده و از سوی دیگر شرک آنان را گوشزد

کرده تا تناقض در ادعا و عمل یهودیان را به خود آنان و به مسلمانان تفهیم کند.

324- نقش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 14

ص: 545

14 - عالمان یهود، دارای نقش بسزا در بازسازی مردم خویش از ایمان آوردن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان فريق منهم

جمله «وقد كان...» می تواند دلیل قطع امید از ایمان آوردن عالمان یهود باشد و می تواند علت قطع امید از ایمان آوردن عامه یهود باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است؛ یعنی، یهودیان ایمان نمی آورند؛ زیرا عالمانشان به خاطر تحریفگر بودن، اجازه نخواهند داد حقایق - همان گونه که هست - به دست مردم برسد و زمینه های ایمان در آنان شکوفا شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 10

10 - عالمان تحریفگر و بدعتگذار یهود، زمینه سازان گمراهی مردم خویش

ثم يقولون هذا من عند الله ليشثروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 10، 19

10 - عالمان ربانی و احبار یهود، ادامه دهندگان راه انبیا در مسند قضاوت

يحكم بها النبيون... و الرنينون و الاحبار

19 - عالمان ربانی و احبار یهود، وفادار به تکلیف حراست از تورات تا عصر بعثت

بما استحفظوا من كتب الله و كانوا عليه شهداء

بنابر اینکه «شهداء» به معنای «رقباء» و «حافظان» باشد، جمله «و كانوا عليه شهداء» دلالت بر تحقق مأموریتی دارد که بر عهده عالمان یهود گذاشته شده بود که همان حراست از تورات باشد.

325- هشدار به علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 27

27 - تهدید و هشدار خداوند به عالمان یهود، نسبت به خودداری از بیان احکام تورات

يحكم بها... و اخشون

3- علوم

1- ارزش علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 8

8- علم به حقایق دینی ارزشمند بوده و عالمان به آن دارای جایگاه و مقام والا در پیشگاه خداوندند .

إن الذين أوتوا العلم من قبله يخرون للأذقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 14

14 - دانش و معرفت دینی ، از ملاک های فضیلت و برتری

يرفع الله الذين .. و الذين أوتوا العلم درجات

2- حقیقت علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 13

13 - علوم و معارف دینی ، حقیقتی آسمانی داشته و از ناحیه خداوند به اهلش عطا می شود .

و الذين أوتوا العلم

به کار رفتن تعبیر «أوتوا العلم» به جای مثلاً «أهل العلم» یا «العلماء» و .. بیانگر مطلب یاد شده است.

3- زیان علوم غریبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 21

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما يعلمان من أحد حتی یقولوا إنما نحن فتنه فلا تکفر

4- سوء استفاده از علوم غریبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 21

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

5- علوم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 12

12 - بهره مندی پیامبران از دانش های ویژه ، جلوه ای از ربوبیت خداوند بر آنان

ذلکما مما علمنی ربی

6- علوم قبل از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 6

6- وجود برخی علوم و معارف صحیح الهی در میان مردم قبل از نزول قرآن

إن الذین أوتوا العلم من قبله

7- عوامل موثر در انتقال علوم تجربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 11

11- نقش پیامبران در انتقال صنعت و علوم تجربی به انسان

داود . . . و علمنه صنعه لبوس لکم لتحصنکم من بأسکم

8- فلسفه علوم طبیعی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 7

7 - طرح مسائل طبیعی در قرآن ، به منظور خداشناسی و پندآموزی است .

ص: 548

و السَّمَاءِ بِنِينِهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ . . . و من كلّ شيء خلقنا زوجين لعلّكم تذك

طرح مسائل مربوط به طبیعت و قوانین حاکم بر آن (مانند توسعه نظام آسمان ها و حاکمیت قانون زوجیت بر جهان)، در سلسله آیاتی که در صدد بیان قدرت و تدبیر خداوند بر جهان و در مقام پندآموزی به انسان ها است، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

9- محمد (صلی الله علیه و آله) و علوم طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 3

3 - وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ارائه معارف الهی و احکام دین است ، نه تشریح و تبیین علوم طبیعی *

یسئلونک عن الأهلہ قل ہی موقیت للناس و الحج

ظاهر آن بود که در پاسخ به چگونگی ظهور ماه به صورت هلالها، علل طبیعی آن تبیین می شد. عدول از بیان علل و مطرح ساختن فواید آن، خصوصاً مسأله حج، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

10- منشأ بقای علوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 6

6 - بقا و زوال علوم اعطایی خداوند به بشر ، حتی دریافت وحی به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منوط به مشیت خدا است .

سنقرئک فلا تنسی . إلا ما شاء الله

11- منشأ زوال علوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 6

6 - بقا و زوال علوم اعطایی خداوند به بشر ، حتی دریافت وحی به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منوط به مشیت خدا است .

سنقرئک فلا تنسی . إلا ما شاء الله

12- منشأ علوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قرآن ، مایه عزت انسان ها و آموزنده دانش به آنان

تنزیل الكتب من الله العزيز العليم

ص: 549

تذکر این نکته که قرآن از منشأیی نازل شده که دارای عزت و علم است، (خدا)، می تواند گویای این حقیقت باشد که قرآن کتابی عزت آفرین و دانش آموز برای بشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 12

12- صاحبان نعمت و دانش - حتی افراد برجسته و سرآمد نیز - باید خداوند را سرچشمه کمالات خود بدانند .

ءاتینه رحمه من عندنا و علمنه من لدنا علماً

13- منشأ علوم تجربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 31 - 7

7 - خداوند ، عامل اصلی در یادگیری بشر ، حتی در علوم تجربی و حسی

فبعث الله غراباً .. ليريه كيف يوري سوءه اخيه

در برداشت فوق ضمیر فاعلی در «لیریه» به «الله» برگردانده شده است. یعنی علی رغم اینکه قاییل با مشاهده کند و کاو کلاغ دانشی را فرا گرفته است ولی عامل اصلی در این تعلیم، خداوند بوده است و او این تجربه را به قاییل آموخته است.

14- منشأ علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 13

13 - علوم و معارف دینی ، حقیقتی آسمانی داشته و از ناحیه خداوند به اهلش عطا می شود .

و الذين أوتوا العلم

به کار رفتن تعبیر «أوتوا العلم» به جای مثلاً «أهل العلم» یا «العلماء» و .. بیانگر مطلب یاد شده است.

15- نعمت علوم تجربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 14

14- دستیابی انسان به علوم و صنایع دفاعی ، نعمتی شایسته سپاس گزاری

و علمنه صنعه لبوس لکم . . . فهل أنتم شكرون

ص: 550

16- هشدار به متعلمان علوم غریبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 21

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

علوم تجربی

17- عوامل موثر در انتقال علوم تجربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 11

11- نقش پیامبران در انتقال صنعت و علوم تجربی به انسان

داود . . . و علمنه صنعه لبوس لکم لتحصنکم من بأسکم

منشأ علوم تجربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 7

7 - خداوند ، عامل اصلی در یادگیری بشر ، حتی در علوم تجربی و حسی

فبعث الله غراباً . . . لیریه کیف یوری سوءه اخیه

در برداشت فوق ضمیر فاعلی در «لیریه» به «الله» برگردانده شده است. یعنی علی رغم اینکه قاییل با مشاهده کند و کاو کلاغ دانشی را فرا گرفته است ولی عامل اصلی در این تعلیم، خداوند بوده است و او این تجربه را به قاییل آموخته است.

18- نعمت علوم تجربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 14

14- دستیابی انسان به علوم و صنایع دفاعی ، نعمتی شایسته سپاس گزاری

و علمنه صنعه لبوس لکم . . . فهل أنتم شكرون

علوم دینی

19- ارزش علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 14

ص: 551

14 - دانش و معرفت دینی ، از ملاک های فضیلت و برتری

یرفع الله الذین .. و الذین أوتوا العلم درجت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 8

8- علم به حقایق دینی ارزشمند بوده و عالمان به آن دارای جایگاه و مقام والا در پیشگاه خداوندند .

إن الذین أوتوا العلم من قبله یخزّون للأذقان

20- حقیقت علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 13

13 - علوم و معارف دینی ، حقیقتی آسمانی داشته و از ناحیه خداوند به اهلش عطا می شود .

و الذین أوتوا العلم

به کار رفتن تعبیر «أوتوا العلم» به جای مثلاً «أهل العلم» یا «العلماء» و .. بیانگر مطلب یاد شده است.

21- منشأ علوم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 13

13 - علوم و معارف دینی ، حقیقتی آسمانی داشته و از ناحیه خداوند به اهلش عطا می شود .

و الذین أوتوا العلم

به کار رفتن تعبیر «أوتوا العلم» به جای مثلاً «أهل العلم» یا «العلماء» و .. بیانگر مطلب یاد شده است.

علوم غریبه

22- زیان علوم غریبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

سوء استفاده از علوم غریبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 552

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

23- هشدار به متعلمان علوم غریبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

ص: 553

4- عمر

1- عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 16

16 - مهلت یافتن و عمر طولانی کافران، گویای عزت و قرب آنان در نزد خدا نیست.

اِنَّمَا نَمَلَىٰ لَهُمْ لِيَزَادُواِثْمًا وَّ لَهُمْ عَذَابٌ مَّهِينٌ

2- آثار اخروی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 10

10 - قیامت، صحنه بروز و ظهور سعادت واقعی و سودبخشی و یا خسارت آفرینی عمر آدمی

إِنَّ الْخٰسِرِينَ الَّذِيْنَ خَسِرُواْ اَنْفُسَهُمْ وَّ اٰهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخٰسِرَانِ الْمَبِيْنِ

3- آثار تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 9

9 - پشیمانی، اندوه و حسرت در آخرت، پیامد تباه کردن فرصت دنیا و کوتاهی در انجام تکالیف

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَبُواْ بِلِقَاءِ اللّٰهِ .. قَالُواْ يَحْسِرُنَا عَلٰى مَا فَرَطْنَا فِيْهَا

ضمیر «ها» در «علی ما فرطنا فیها»، به «ما بر می گردد و معنا چنین می شود: «یا حسرتنا علی تفریطنا». و چون متعلق تفریط محذوف است، بر اطلاق متعلق تفریط دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 37 - 16، 8

8 - سرزنش شدید کافران از سوی خداوند در دوزخ، به خاطر استفاده نکردن از فرصت مناسب عمر برای ایمان و دین داری

أولم نعمركم ما يتذكّر فيه من تذكّر

ص: 554

16 - بهره نبردن از عمر و فرصت های مناسب ، در جهت دین داری و در سایه تعالیم آسمانی ، ظلم به خویشتن است .

و الذین كفروا .. أولم نعمركم ما يتذکر فیه من تذکر و جاءکم النذیر فذوقوا فم

برداشت یاد شده به این خاطر است که خداوند کسانی را که به قرآن و کتاب های آسمانی ایمان نیاورده اند و از انذار پیامبران پند نگرفته و به دعوت آنان پاسخ مثبت نداده اند، با عنوان ظالم یاد کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 8، 5

5 - کسانی که سرمایه عمر خویش و بهره های بایسته از خانواده خود را از دست بدهند ، در قیامت از زیانکاران واقعی محسوب خواهند شد .

إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

8 - تباه کردن سرمایه عمر و از کف دادن بهره از خانواده ، خسروانی روشن و تردیدناپذیر

الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه ألا ذلک هو الخسران المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 4

4 - خسارت و از دست دادن سرمایه عمر و خانواده ، موجب آتش شدید و فراگیر دوزخ

الذین خسروا .. لهم من فوقهم ظلل من النار و من تحتهم ظلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 45 - 2، 1

1 - به بطالت گذراندن عمر ، از عوامل دوزخی شدن

ما سلککم فی سقر .. و کنا نخوض مع الخائضین

«خوض» (مصدر «نخوض»)، در اصل به معنای حرکت در آب است (لسان العرب). در این آیه مقصود، اشتغال فراوان به کار باطل است. (قاموس المحيط)

2 - به بطالت گذراندن عمر ، جرمی بزرگ و نابخشودنی است .

عن المجرمين . . . و كُنَّا نَحْوُضُ مَعَ الْخَائِضِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 48 - 1

1 - ترک فریضه نماز ، اطعام مساکین ، گذراندن عمر به بطالت و تکذیب روز جزا ، از عوامل محرومیت انسان از شفاعت در قیامت

قالوا لم نک من المصلّین . . . و کُنَّا نَكْذِبُ بِیَوْمِ الدِّینِ ... فما تنفعهم شفاعه الشفع

4- آثار تَضِیعِ عَمَرٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 555

6- ضیيع عمر و از دست دادن فرصت های زندگی دنیوی ، مایه حسرت انسان به هنگام مرگ

قال ربّ ارجعون . لعلّی اعمل صلحاً فیما ترکت

5- آثار ذکر محدودیت عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 12

12- توجه به محدودیت عمر زندگی ، هشدار به انسان ها و عاملی در جهت حق گزایی و روی آوردن آنان به حقایق دین *

ما خلقنا..إلّا بالحقّ وأجلّ مسمّی و الذین کفروا عمّا أنذروا معرضون

برداشت بالا براساس این احتمال است که تذکر خداوند به «أجلّ مسمّی» - در پی تذکر به حقانیت هستی - هشدار به آدمیان که دل به زندگی ناپایدار نبندند و از حاکمیت حق غافل نگردند.

6- آثار عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 1

1- عمر طولانی همراه با بهره مندی جوامع شرک پیشه از نعمت های الهی ، موجب دلبستگی آنان به معبود ها و توهم کارساز بودن آنها

بل هم عن ذکر ربّهم معرضون . . . بل متّعنا هؤلاء و ءاباءهم حتّی طال علیهم العمر

«بل» در جمله «بل متّعنا..» برای اضراب از موضوع پیش (أم لهم آلهم تمنعهم من دوننا) است؛ یعنی، توهم این که معبودها از آنان حمایت می کنند، بر اثر زندگی پر نعمت، همراه با مهلت و عمر طولانی است.

7- آرزو عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 13، 9

9 - علاقه به دنیا و آرزوی عمر طولانی به خاطر آن ، خوبی ناپسند و نکوهیده است .

ولتجدنهم أحرص الناس علی حیوه . . . یود أحدهم لو یعمر الف سنه

لحن آیه گویای مذمت یهود به خاطر علاقه به دنیا و درخواست عمر طولانی به خاطر آن است.

13 - یأس یهود از سرای آخرت ، زمینه ساز حرصشان بر حیات دنیا و آرزوی عمر طولانی است . *

یود أحدهم لو یعمر الف سنه و ما هو بمزحزحه من العذاب أن یعمر

ص: 556

8- آغاز عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 4

4- آغاز زندگی انسان از پایین ترین مراتب ادراکی و جسمانی و بازگشت وی در پایان ، به همان نقطه *

والله خلقکم ثم یتوفکم - کم و منکم من یردّ الی أذل العمر

در ماده «یردّ» این معنا نهفته است که انسان ابتدا در نقطه ای قرار داشته، سپس سیر تکاملی را دنبال کرده است و در نهایت هم به همان نقطه آغازین باز می گردد. خداوند از نقطه آغازین به عنوان پست ترین نقطه حیات یاد کرده است.

9- ارزش عمر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 7

7 - سرمایه های وجودی انسان ، ارزشمندترین سرمایه ها است .

الذین خسروا أنفسهم وأهلهم

خداوند سرمایه هایی از قبیل مال، علم و .. را ذکر نموده و سرمایه عمر را بر سرمایه خانواده مقدم داشته است. از این نکته می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 45 - 3

3 - سرمایه عمر آدمی ، گران قدر و پرارزش است .

و کنا نخوض مع الخائضین

از این که به بطالت گذراندن عمر، از عوامل دوزخی شدن برشمرده شده است، می توان استفاده کرد که عمر آدمی بسیار گران قدر و پرارزش است.

10- امکان طول عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 4

4 - برخورداری از عمر طولانی برای انسان ، امری ممکن است .

فلبث فيهم ألف سنة إلا خمسين عاماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 11

11 - امکان کم و زیاد شدن عمر طبیعی انسان ها

وما يعمر من معمر ولا ينقص من عمره إلا في كتب

ص: 557

11- امکان کوتاهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 11 - 35 - 11

11 - امکان کم و زیاد شدن عمر طبیعی انسان ها

و ما یعمّر من معمر و لاینقص من عمره إلا فی کتب

12- اهمیت عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 23 - 5

5- نیل به بهشت ، تنها دستاورد شایسته و بدون زیان در برابر سرمایه عمر و جان آدمی است .

أولئك الذين خسروا أنفسهم .. إن الذين آمنوا ... أولئك أصحاب الجنة

عنوان کردن بهشت ، به عنوان پاداش مؤمنان در مقابل زیانکار شمردن کفرپیشگان ، اشاره به برداشت فوق دارد.

13- اهمیت عمر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 6

6- سرمایه عمر و بهره از خانواده ، سرمایه کمال و سعادت آدمی است .

إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

14- بدترین دوران عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 14، 13، 7

7- دوران کهنسالی همراه با نادانی ، از پست ترین مراحل زندگی انسان

و منکم من یردّ إلى أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً

13- « عن أبي جعفر (ع) : إذا بلغ العبد مائة سنه فذلك أرذل العمر ;

از امام باقر(ع) روایت شده است: هر گاه بنده خدا به صد سال می رسد، [عمر او] «أرذل العمر» است.

14- « عن علي (ع) في قوله « و منكم من يردّ إلى أرذل العمر » قال : خمس و سبعون سنه ;

از علی(ع) روایت شده که درباره قول خدا «و منكم من يردّ إلى أرذل العمر» فرمود: «أرذل العمر» سن 75 سالگی است».

15- « روى : أن أرذل العمر أن يكون عقله عقل ابن سبع سنين ;

روایت شده است که «أرذل العمر» آن است که [در اثر پیری] عقل انسان مانند عقل بچه هفت ساله باشد».

ص: 558

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 18,22,36

18- پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ الأشد) ، نقطه آغازین منحنی نزول است . و سرانجام مرحله پیری (أرذل العمر) ، نقطه پایانی این منحنی در زندگی انسان می باشد .

فإنا خلقناكم من تراب.. ثم لتبلغوا أشدكم... لكيلا يعلم من بعد علم شيئاً

22- مرحله پایانی پیری ، مرحله ناپسند دوران زندگی برای انسان است .

إلى أرذل العمر

36- « و روی آن أرذل العمر أن يكون عقله عقل ابن سبع سنين ؛

روایت شده که پست ترین دوران عمر زمانی است که عقل انسان، همانند عقل بچه هفت ساله گردد».

15- بهره مندی از عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 6

6 - هدایت یافتگان عمر خویش را تباه نکرده و از آن بهره مند بوده اند .

من يهد الله فهو المهتدي

از جمله «فأولئك هم الخسرون» - که درباره گمراهان بیان شد - می توان فهمید که جمله ای مانند «و أولئك هم الرابحون برای هدایت یافتگان در تقدیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 9

9 - تشویق و ترغیب خداوند به بهره گرفتن درست تر و هر چه بیشتر از سرمایه عمر خود و خانواده ، در جهت کمالات معنوی و سعادت اخروی

الذين خسروا أنفسهم وأهليهم يوم القيامة ألا ذلك هو الخسران المبين

16- پایان عمر ابلیس

3- حیات ابلیس ، محدود است و قبل از پایان عمر دنیا ، پایان می پذیرد . *

قال فإنك من المنظرين . إلى يوم الوقت المعلوم

ابلیس، از خداوند درخواست کرد که حیاتش طولانی شود و تا قیامت ادامه یابد. خداوند، درخواست حیات طولانی وی را اجابت کرد، اما تداوم آن را تا قیامت با آوردن «إلی يوم الوقت المعلوم» ردّ کرد. بنابراین حیات ابلیس، قبل از قیامت پایان می پذیرد.

ص: 559

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 81 - 5

5 - پایان عمر آدمی در دنیا، پایان حیات ابلیس و سرآغاز مرگ او است .

من المنظرین . إلى يوم الوقت المعلوم

17- پایان عمر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 49 - 1

1 - زندگی نسل انسان ها در دنیا، با یک صیحه و فریاد سهمگین به پایان خواهد رسید .

و يقولون متى هذا الوعد . . . ما ينظرون إلا صيحة وحده تأخذهم

«صیحه» به معنای صدای بلند و سهمگین است و مقصود از آیه شریفه، با توجه به آیه قبل - که در آن کافران از زمان برپایی قیامت سؤال می کردند - بیان نشانه های برپایی قیامت و شرایطی است که در آن، رستاخیز برپا می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 81 - 5

5 - پایان عمر آدمی در دنیا، پایان حیات ابلیس و سرآغاز مرگ او است .

من المنظرین . إلى يوم الوقت المعلوم

18- پایان عمر دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 1 - 2

2 - از عمر دنیا، مقدار کمتری باقی مانده است .

اقتربت الساعة

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که نزدیک شدن لحظه برپایی قیامت - که با به پایان رسیدن عمر دنیا صورت می پذیرد - در مقایسه با گذشته عمر دنیا سنجیده شده است.

19- پایان عمر گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 14

14 - روئیدن از خاک ، رشد و بالیدن ، زرد شدن و آن گاه خشک و تبدیل به خاشاک شدن ، مراحل عمر دانه هایی است که کشاورزان کشت می کنند .

كَمْثَلْ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتَهُ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتْرِيْهِ مَصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حَطَمًا

ص: 560

هر یک از «نبات» (رویاندن) «هیجان» (حرکت)، «اصفرار» (زرد شدن) و «حطام» (خاشاک) اشاره دارد به یکی از مراحل عمر بذری که کشاورزان کشت کرده اند.

20- تباهی سرمایه عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 17، 18، 19

17 - آنان که سرمایه جان را به خسارت از کف داده اند، منکر قیامت هستند.

لیجمعنکم إلی یوم القیمه ... الذین خسروا أنفسهم فهم لا یؤمنون

متعلق «لا یؤمنون»، با توجه به جمله «لیجمعنکم إلی یوم القیامه» قیامت می تواند باشد.

18 - تباه کردن سرمایه وجودی خود زیانکاری و زمینه انکار معارف دین است.

لیجمعنکم إلی یوم القیمه ... الذین خسروا أنفسهم فهم لا یؤمنون

19 - کافران به معاد و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، زیانکار، تباه کننده خویش و محروم از رحمت الهی

و لقد استهزیء برسلاً ... کتب علی نفسه الرحمه ... الذین خسروا أنفسهم فهم لا یؤمنون

با توجه به اینکه رحمت الهی فراگیر است، ممکن است زیان کافران به جهت محروم ساختن خود از دریافت رحمت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 14

14 - زندگی منهای دین و اعتقاد به قیامت زیانبار و تباهگر سرمایه عمر آدمی است.

قد خسر الذین کذبوا بقاء الله ... یحسرتنا علی ما فرطنا فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 9

9 - منکران قرآن با بی اعتنایی به معارف آن، تباه کننده سرمایه عمر خویش هستند.

قد خسروا أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 5,7

5 - گمراه شدگان به دست خدا، زیانکار و تباه کننده سرمایه عمر خویشند .

من یضلل فأولئک هم الخسرون

7 - تکذیب آیات الهی موجب زیان و ضایع کردن سرمایه عمر است .

من یضلل فأولئک هم الخسرون

از مصادیق مورد نظر برای گمراهان، به قرینه آیه قبل، تکذیب کنندگان آیات الهی هستند.

ص: 561

21- تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 10

10 - از کف دادن سرمایه های وجودی ، بزرگ ترین زیان آدمی در زندگی است .

إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسَرُوا أَنفُسَهُمْ

22- تباهی عمر جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 47 - 1

1 - دوزخیان ، در سراسر عمرشان ، هرگز به تکلیف نماز و اطعام مساکین نپرداخته اند و عمر خود را به بطالت و تکذیب روز جزا گذرانده اند .

قالوا لم نك من المصلين . . . و كُنَّا نكذب بيوم الدين . حتى أتينا اليقين

مقصود از «یقین» مرگ است که حقیقتی یقینی و تردیدناپذیر برای تمامی انسان ها است. آمدن فعل های «لم نک»، «نخوض» و «نکذب» - به صورت فعل مضارع - اشعار دارد که این اعمال از سوی دوزخیان، امری مستمر و مکرر بوده است.

23- تباهی عمر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 3

3 - مشرکان و کافران در عرصه قیامت ، سرمایه عمر خود را تباه شده می بینند و خویش را از حمایت خانواده شان ، محروم می یابند .

قل إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسَرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

مقصود از «أنفس» سرمایه های عمر و مراد از «أهل» خانواده می باشد. بر این اساس خسارت نفس، به معنای تباه ساختن و بهره کافی نگرفتن از سرمایه عمر است. خسارت اهل نیز به معنای از کف دادن حمایت خانواده و بهره نجستن از آنان می باشد. گفتنی است برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه کافران و مشرکان هستند.

24- تباهی عمر مشرکان

3 - مشرکان و کافران در عرصه قیامت ، سرمایه عمر خود را تباه شده می بینند و خویش را از حمایت خانواده شان ، محروم می یابند .

قل إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم وأهلیهم یوم القیمه

مقصود از «أنفس» سرمایه های عمر و مراد از «أهل» خانواده می باشد. بر این اساس خسارت نفس، به معنای تباه ساختن و

بهره کافی نگرفتن از سرمایه عمر است. خسارت اهل نیز به معنای از کف دادن حمایت خانواده و بهره نجستن از آنان می باشد. گفتنی است برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه کافران و مشرکان هستند.

25- تقدیر عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 11 - 10

10 - مقدار عمر تمامی انسان ها و کم و زیاد شدن آن ، در نوشته ای (لوح محفوظ) ثبت و مشخص است .

و ما یعمّر من معمر و لاینقص من عمره إلا فی کتب

در این که مقصود از «کتاب» چیست، مفسران اختلاف نظر دارند و چند مصداق برای آن ذکر کرده اند؛ ولی بیشتر آنان یکی از مصادیق آن را «لوح محفوظ» دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 14 - 15

15 - عمر و حیات انسان ها ، دارای مدتی مشخص و از پیش تعیین شده است .

و لولا کلمه سبقت من ربّک إلى أجل مسّی لقضی بینهم

26- حرص مشرکان به عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 11

11 - گروهی از مشرکان ، خواهان عمری طولانی هزار ساله هستند .

و من الذین أشركوا یود أحدهم لو یعمر الف سنه

برداشت فوق مبتنی بر این است که «و من الذین أشركوا» خبر برای مبتدایی محذوف باشد نه عطف بر «الناس»؛ یعنی: «و من الذین أشركوا طائفه یود أحدهم». بر این مبنا، جمله «و من الذین...» جمله حالیه است و «یود أحدهم» توصیف همین دسته از مشرکان خواهد بود. بر این اساس مفاد آیه چنین است: یهودیان از همه مردم به دنیا دل بسته ترند و این در حالی است که گروهی از مشرکان خواهان عمری هزار ساله هستند.

27- حرص یهود به عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 13، 8، 1

1 - یهود، حریص ترین مردمان بر زنده ماندن و برخوردار شدن از عمری طولانی هستند.

و لتجدنهم أحرص الناس على حياة

8 - فرد فرد یهود، خواهان عمر طولانی هزار ساله هستند.

ص: 563

یود أحدهم لویعمر الف سنه

«یعمّر» از تعمیر و به معنای عمر داده شود، است. آوردن «أحدهم» به عنوان فاعل «یود» و استفاده نکردن از ضمیر جمع (یودون) تصریح به این معنا دارد که: عمر طولانی هزار ساله، خواسته فرد فرد آنان است.

13 - یأس یهود از سرای آخرت، زمینه ساز حرصشان بر حیات دنیا و آرزوی عمر طولانی است. *

یود أحدهم لویعمر الف سنه و ما هو بمزحزحه من العذاب أن یعمر

28- دورانهای عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 8، 6، 4

4- آغاز زندگی انسان از پایین ترین مراتب ادراکی و جسمانی و بازگشت وی در پایان، به همان نقطه *

و الله خلقکم ثم یتوفّکم و منکم من یردّ الی أرذل العمر

در ماده «یردّ» این معنا نهفته است که انسان ابتدا در نقطه ای قرار داشته، سپس سیر تکاملی را دنبال کرده است و در نهایت هم به همان نقطه آغازین باز می گردد. خداوند از نقطه آغازین به عنوان پست ترین نقطه حیات یاد کرده است.

6- برخی از انسان ها، از حفظ دستاورد های علمی خویش در همه مراحل زندگی ناتوانند.

و منکم من یردّ الی . . . لکی لایعلم بعد علم شیئاً

8- برخی از انسان ها آن چنان به پیری می رسند که تمامی اندوخته های علمی خود را از دست می دهند.

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 16، 17، 18، 19، 21، 22

16- زندگی دنیوی دارای دو منحنی صعود و نزول است.

فإنّا خلقنکم من تراب. . . ثم لتبلغوا أشدکم. . . و منکم من یردّ الی أرذل العمر

17- منحنی صعود انسان در زندگی دنیوی، از طفولیت آغاز می شود و در اوج جوانی، به پایان می رسد.

فإنا خلقناكم من تراب. .. ثم نخرجكم طفلاً ثم لتبلغوا أشدكم

18- پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ الأشد) ، نقطه آغازین منحنی نزول است . و سرانجام مرحله پیری (أرذل العمر) ، نقطه پایانی این منحنی در زندگی انسان می باشد .

فإنا خلقناكم من تراب. .. ثم لتبلغوا أشدكم... لكيلا يعلم من بعد علم شيئاً

19- منحنی صعود ، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول ، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است .

لتبلغوا أشدكم. .. منكم من یردّ إلى أرذل العمر

21- قوای جسمی و عقلی در مرحله نهایی پیری ، به درجه ای کاهش می یابد که انسان از فراگیری محروم می ماند و تمامی دانسته های پیشین خود را از دست می دهد .

منكم من یردّ إلى أرذل العمر لكيلا يعلم من بعد علم شيئاً

22- مرحله پایانی پیری ، مرحله ناپسند دوران زندگی برای انسان است .

إلى أرذل العمر

ص: 564

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 6 - 2

2 - آفرینش انسان از خاک ، رشد مرحله به مرحله او در رحم ، صعود تدریجی از طفولیت (مرحله ضعف جسمی و عقلی) به اوج جوانی و نزول تدریجی از اوج بتوانایی (جوانی) به حضيض ناتوانی (کهولت و پیری) ، جلوه های ربوبیت خدا و یگانگی او

فإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تَرَابٍ .. لَكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ... ذَلِكَ بَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 6, 5, 4

4 - آغاز جوانی ، شروع تکامل و رشد قوای جسمی و عقلی ، و آغاز پیری ، اول سستی و سیر نزولی آن قوا است .

و من نعمه ننگسه فی الخلق

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، دوران پیری را از نظر قوای جسمی و عقلی، مانند دوران طفولیت دانسته است. بنابراین لازمه این سخن، مطلبی است که در برداشت بالا آمده است.

5 - جوانی ، بهترین و مفیدترین دوران زندگی برای تربیت و رشد جسمی و عقلی انسان

و من نعمه ننگسه فی الخلق

6 - بازگشت انسان به حالت طفولیت - پس از دوران پیری - از نظر قوای جسمی و عقلی ، نشانگر توانایی خداوند بر عذاب کافران و بازگرداندن آنان به روز رستاخیز است .

و لو نشاء لطمسنا علی أعینهم .. و من نعمه ننگسه فی الخلق

برداشت یاد شده براین اساس استوار است که عبارت «من نعمه ..» عطف بر «و لو نشاء لطمسنا...» - از باب عطف علت بر معلول - باشد؛ یعنی، آیه شریفه درصدد ارائه شاهدهی بر توانایی خداوند بر مسخ و زمین گیر کردن انسان و بازگرداندن وی به روز رستاخیز برای محاکمه است.

29- دورانهای عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 36

36- « و روی أن أرذل العمر أن یکون عقله عقل ابن سبع سنین ؛

روایت شده که پست ترین دوران عمر زمانی است که عقل انسان، همانند عقل بچه هفت ساله گردد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 54 -

2,4,10,11,12,13,14,15

2- مراحل مختلف حیات انسان ، از کودکی تا پیری ، به دست خداوند است .

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَ شَيْبَةً

4- سیر مراحل زندگی آدمی ، از کودکی تا پیری ، تخلف ناپذیر و غیر قابل تغییر است .

خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَ شَيْبَةً

10 - دوران پیری انسان ها ، دوران ناتوانی و ضعفی ادامه دار است .

ص: 565

ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً

«شيبه» به معنای پيري است و آورده شدن آن پس از «ضعفاً» به عنوان عطف بيان، با اين كه «ضعفاً» مقصود را مي رساند، به خاطر يادآوری اين نکته است كه در اين دوران، ضعف، قابل جبران نيست و تا مرگ ادامه دارد.

11 - تحولات مراحل عمر آدمي (از كودكي تا پيري)، تجلي توان مندي و علم الهي است .

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ .. . ثُمَّ جَعَلَ ... شَيْبَةً ... وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

12 - رساندن انسان ها از دوران ناتواني جنيني و نوزادي به توان مندي دوران جواني و سپس فرتوت ساختن آنان ، نشانه توان مندي خداوند بر باز آفريشي انسان ها در قيامت است . *

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ .. . يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ

عبارت «يخلق ما يشاء» به قرينه آيه پنجاه - كه در آن، بر توان مندي خداوند بر معاد انسان ها، برهان اقامه شده بود - و نيز آيه پنجاه و پنج - كه درباره برپايي قيامت است - مي تواند درباره معاد و باز آفريشي انسان ها، در قيامت باشد.

13 - آفريش انسان و مراحل حيات وي ، امري عالمانه و از روي آگاهي است .

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ .. . وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

14 - آفريش انسان و حالات مختلف او در مدت عمر ، براساس مشيت خداوند است .

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ .. . يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ

15 - رساننده انسان از دوران قوّت و توان مندي به دوران ضعف و ناتواني ، خداوند است .

اللّٰهُ الَّذِي .. . جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً

30- زمينه طول عمر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - ابراهيم - 14 - 10 - 14، 13

13- ايمان به خدا، از عوامل آمرزش برخي از گناهان و موجب ادامه زندگي تا اجل طبيعي

يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ .. . وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

14- معنويات داراي نقشي مؤثر در تداوم حيات دنيوي انسانها

يدعوكم ليغفر لكم . . . و يؤخركم إلى أجل مسمّي

مراد از «يدعوكم» می تواند دعوت به ایمان باشد که از جمله معنویات است و از نتایج آن، به تأخیر افتادن أجل تا رسیدن به أجل مسمّي است و این، حاکی از تأثیر معنویت در حیات دنیوی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 11 - 7

7- سیستم بدن انسان ، برای زندگی طولانی و بدون تغذیه در خواب ، قابلیت دارد . *

فضربنا علی اذانهم فی الکهف سنین عددًا

از ظاهر آیات سوره كهف، برمی آید که اصحاب كهف، در آن سال های متمادی، زنده، ولی در خواب بودند.

ص: 566

31- سرزنش تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 37 - 12

12 - بهره نجستن از عمر و فرصت های مناسب ، در جهت شناخت دین و عمل به تعالیم آسمانی ، محکوم و مورد سرزنش و بازخواست خداوند

أولم نعمركم ما يتذکر فيه من تذکر و جاءکم النذیر

32- سرمایه عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 6

6 - هدایت یافتگان عمر خویش را تباہ نکرده و از آن بهره مند بوده اند .

من يهد الله فهو المهتدی

از جمله «فأولئك هم الخسرون» - که درباره گمراهان بیان شد - می توان فهمید که جمله ای مانند «و أولئك هم الرابحون برای هدایت یافتگان در تقدیر است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 10

10 - از کف دادن سرمایه های وجودی ، بزرگ ترین زیان آدمی در زندگی است .

إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم

33- طول عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 6

6 - کوتاه بودن مدّت حیات آدمی در دنیا و یا به درازا کشیدن آن ، در اختیار خداست .

اتّما نملی لهم خیر . . . اتّما نملی لهم

از اینکه «املاء» در آیه شریفه به خداوند اسناد داده شده است، برداشت فوق به دست می آید.

34- طول عمر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 20

20- برخی از انسان ها ، پیش از رسیدن به مرحله پایانی پیری (أرذل العمر) زندگی را به درود گفته و از دنیا می روند .

و منکم من یتوفی و منکم من یردّ الی أرذل العمر

ص: 567

35- طول عمر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 37 - 2

2- موجودات دیگری جز ابلیس ، دارای حیات طولانی تا روز قیامت

فإنک من المنظرین

از اینکه خداوند، در جواب درخواست مهلت ابلیس می فرماید: «تو از مهلت داده شدگانی» نکته فوق به دست می آید.

36- علم خدا به عمر انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 12

12 - آگاهی کامل خداوند از عمر آدمی و کم و زیاد شدن آن

و لاتضع إلا بعلمه و ما یعمّر من معمر و لاینقص من عمره إلا فی کتب

37- عمر آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 8

8- عمر آسمان ها و خورشید و ماه (جهان آفرینش) محدود و تمام شدنی است .

کل یجری لأجل مسمی

38- عمر ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 14 - 1

1 - ابلیس، خواستار مهلت و زنده ماندن خویش تا روز رستاخیز آدمیان (قیامت) گردید.

قال أنظرنی إلى یوم یبعثون

انظار (مصدر «انظر») به معنای تأخیر و مهلت دادن است و مراد از آن تأخیر زمان مرگ می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 15 - 3, 2

2 - ابلیس از موجودات دارای عمر طولانی و زنده تا روز رستاخیز آدمیان

ص: 568

أنظرنی إلی یوم یبعثون . . . قال إنک من المنظرین

3 - خداوند، ابلیس را در پی درخواست زنده ماندن تا رستاخیز، عمری طولانی داد.

أنظرنی إلی یوم یبعثون. قال إنک من المنظرین

ذکر نکردن متعلق «المنظرین» می تواند اشاره به این باشد که خواسته ابلیس تنها در اصل «انظار» اجابت شده است، و نه در مدت آن؛ یعنی تا روز قیامت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 1

1 - گمراه ساختن مردم، هدف ابلیس از مهلت خواهی و درخواست عمر طولانی

أنظرنی . . . لأقعدن لهم صرطک المستقیم

39- عمر اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 11 - 3

3- حیات طولانی اصحاب کهف در خواب ، از آیات الهی است .

کانوا من ءایتنا عجبًا . . . فضربنا علی ءاذانهم فی الکهف سنین عددًا

40- عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 2

2 - تمام انسان ها دارای عمری معین و زمان مرگشان در علم الهی ، مشخص است .

و ما کان لنفس ان تموت . . . کتاباً مؤجلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 6

6 - کوتاه بودن مدّت حیات آدمی در دنیا و یا به درازا کشیدن آن ، در اختیار خداست .

اَئْمَانَمَلِيْ لِهَم خَيْرٌ . . . اَئْمَانَمَلِيْ لِهَم

از اینکه «املاء» در آیه شریفه به خداوند اسناد داده شده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 3

3 - خداوند قراردهنده اجل و مدتی برای عمر انسان

ثم قضی أجلا

با توجه به اینکه سخن از آفرینش آدمی است، «أجل» می تواند به معنی نهایت عمر آدمی در این جهان باشد. راغب گوید:

ص: 569

«و يقال للمدّمه المضروبه لحياه الإنسان أجل» . به مدت عمر معین شده برای آدمی أجل گویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 4,6,7,8

4- آغاز زندگی انسان از پایین ترین مراتب ادراکی و جسمانی و بازگشت وی در پایان ، به همان نقطه *

و الله خلقکم ثم یتوفّکم و منکم من یردّ الی أرذل العمر

در ماده «یردّ» این معنا نهفته است که انسان ابتدا در نقطه ای قرار داشته، سپس سیر تکاملی را دنبال کرده است و در نهایت هم به همان نقطه آغازین باز می گردد. خداوند از نقطه آغازین به عنوان پست ترین نقطه حیات یاد کرده است.

6- برخی از انسان ها ، از حفظ دستاورد های علمی خویش در همه مراحل زندگی ناتوانند .

و منکم من یردّ الی . . . لکی لایعلم بعد علم شیئاً

7- دوران کهنسالی همراه با نادانی ، از پست ترین مراحل زندگی انسان

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً

8- برخی از انسان ها آن چنان به پیری می رسند که تمامی اندوخته های علمی خود را از دست می دهند .

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 16,17,18,21,22

16- زندگی دنیوی دارای دو منحنی صعود و نزول است .

فإنّا خلقنکم من تراب. . . ثم لتبلغوا أشدکم... و منکم من یردّ الی أرذل العمر

17- منحنی صعود انسان در زندگی دنیوی ، از طفولیت آغاز می شود و در اوج جوانی ، به پایان می رسد .

فإنّا خلقنکم من تراب. . . ثم نخرجکم طفلاً ثم لتبلغوا أشدکم

18- پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ الأشد) ، نقطه آغازین منحنی نزول است . و سرانجام مرحله پیری (أرذل العمر) ، نقطه پایانی این منحنی در زندگی انسان می باشد .

فَاتَا خَلَقْنَكُمْ مِنْ تَرَابٍ.. ثُمَّ لَتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ... لَكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا

21- قوای جسمی و عقلی در مرحله نهایی پیری ، به درجه ای کاهش می یابد که انسان از فراگیری محروم می ماند و تمامی دانسته های پیشین خود را از دست می دهد .

منکم من یردّ إلى أرذل العمر لكيلا يعلم من بعد علم شيئاً

22- مرحله پایانی پیری ، مرحله ناپسند دوران زندگی برای انسان است .

إلى أرذل العمر

41- عمر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 11

11 - امکان کم و زیاد شدن عمر طبیعی انسان ها

وما یعمّر من معمّر ولا ینقص من عمره إلاّ فی کتب

ص: 570

42- عمر خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 8

8- عمر آسمان ها و خورشید و ماه (جهان آفرینش) محدود و تمام شدنی است .

کل یجری لأجل مسمی

43- عمر طولانی ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 36 - 1

1- ابلیس ، در پی طرد از درگاه الهی ، از خداوند خواست تا عمر وی را تا قیامت طولانی کند .

قال رب فأنظرنی الی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 37 - 2

2- موجودات دیگری جز ابلیس ، دارای حیات طولانی تا روز قیامت

فإنک من المنظرین

از اینکه خداوند، در جواب درخواست مهلت ابلیس می فرماید: «تواز مهلت داده شدگانی» نکته فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 81 - 3

3 - خداوند ، به ابلیس تا پایان عمر جهان و انسان ، مهلت داد و به او عمر طولانی بخشید .

من المنظرین . الی یوم الوقت المعلوم

بسیاری از مفسران بر این عقیده اند که مقصود از «یوم» مطلق زمان است - نه روز - و مراد از «الوقت المعلوم» نفخه اولی می باشد که با آن عمر جهان و انسان به سر می رسد. برپایه این دیدگاه نام گذاری آن به «وقت معلوم»، برای این است که تنها خدا زمان دقیق آن را می داند.

44- عمر طولانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 5

5- خداوند، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد.

ص: 571

بل متّعنا هؤلاء وءاباءهم حتّى طال عليهم العمر

45- عمر طولانی اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 2

2- برخورداری از نعمت های دنیایی همراه با عمر طولانی ، موجب غرور و غفلت مردم مکه و پدران آنان گردیده بود .

بل هم عن ذکر ربّهم معرضون . . . بل متّعنا هؤلاء وءاباءهم حتّى طال عليهم العمر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هؤلاء» اشاره به حاضرین در اذهان مخاطبان (مردم مکه) باشد؛ همان طور که مشارالیه در بسیاری از آیات نازل شده در مکه، مردم آن سرزمین هستند.

46- عمر طولانی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 1

1- عمر طولانی همراه با بهره مندی جوامع شرک پیشه از نعمت های الهی ، موجب دل بستگی آنان به معبود ها و توهم کارساز بودن آنها

بل هم عن ذکر ربّهم معرضون . . . بل متّعنا هؤلاء وءاباءهم حتّى طال عليهم العمر

«بل» در جمله «بل متّعنا . . .» برای اضراب از موضوع پیش (أم لهم آلهم تمنعهم من دوننا) است؛ یعنی، توهم این که معبودها از آنان حمایت می کنند، بر اثر زندگی پر نعمت، همراه با مهلت و عمر طولانی است.

47- عمر طولانی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 80 - 2

2- موجودات دیگر جز ابلیس ، دارای حیات طولانی تا روز قیامت اند .

قال ربّ فأنظرنی إلی یوم یبعثون . قال فإنک من المنظرین

از این که خداوند، ابلیس را از زمره «منظرین» (مهلت یافتگان) برشمرده است، می توان استفاده کرد که در این عالم، جز ابلیس موجودات دیگری نیز وجود دارند که تا روز قیامت زنده بوده و مهلت داده شده اند.

48- عمر كافران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 16

ص: 572

16 - مهلت یافتن و عمر طولانی کافران ، گویای عزّت و قرب آنان در نزد خدا نیست .

اِنَّمَا نَمْلِيْ لَهُمْ لِيْزِدَادُوْا اِثْمًا وَّ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ

49- عمر ماه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - 2 - 13 - رعد

8- عمر آسمان ها و خورشید و ماه (جهان آفرینش) محدود و تمام شدنی است .

كُلُّ يَجْرِى لِاَجَلٍ مُّسَمًّى

50- عمر مردم دوران نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 5

5 - مردم دوران نوح (ع) ، عمری طولانی داشته اند . *

و لقد ارسلنا نوحًا اِلی قومه فلث فیهم اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا

بنابراین که «لبث فیهم» حقیقتاً، اشاره داشته باشد به درنگ نوح(ع) در میان قومی که از آغاز، رسالت اش را در میان آنان شروع کرده، نکته یادشده، به دست می آید.

51- عوامل تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 21 - 4، 2، 1

1- دروغ بستن به خدا و بازداری مردم از راه او ، موجب خسارت و تباه کردن سرمایه عمر است .

و من اظلم ممن افتری علی الله کذبًا .. اُولَئِکَ الَّذِیْنَ خَسِرُوْا اَنْفُسَهُمْ

2- تلاش برای منحرف نشان دادن راه خدا و انکار سرای آخرت ، موجب خسارت و تباهی سرمایه عمر است .

الَّذِیْنَ .. یَبْغُوْنَهَا عَوْجًا وَّ هُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ کٰفِرُوْنَ ... اُولَئِکَ الَّذِیْنَ خَسِرُوْا اَنْفُسَهُمْ

4- باور به معبودهایی غیر از خدای یکتا ، باوری واهی و مایه خسران و تباهی است .

أولئك الذين خسروا أنفسهم و ضلّ عنهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 4

4 - آیین شرک و عبادت غیر خدا ، مایه خسارت و از کف دادن سرمایه عمر آدمی و محرومیت از بهره های بایسته از خانواده در عرصه قیامت

فاعبدوا ما شئتم من دونه قل إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

ص: 573

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 21

21 - گوش نسپردن به سخنان و پیروی نکردن از بهترین آنها، موجب خسران و تباهی عمر و خانواده است.

إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسَرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ... الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

آیات گذشته در توصیف خاسران بود و آیه مورد بحث، درباره کسانی است که در قطب مخالف زیان کنندگان قرار داشته و در سایه گوش فرا دادن به سخنان و گزینش بهترین آنها، به سعادت نایل شده اند. بنابراین از ارتباط میان آیات یاد شده، به دست می آید که استماع سخنان و گزینش بهترین آنها موجب سعادت و ترک آن سبب خسران و بدبختی است.

52- عوامل طول عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 13

13 - وجود عواملی چند (بیرون از عوامل طبیعی)، برای کم و زیاد شدن عمر انسان ها

و ما یعمّر من معمر و لاینقص من عمره إلا فی کتب

بیشتر مفسران بر این عقیده اند که این آیه، به عوامل غیر طبیعی اشاره دارد که در کم و زیاد شده عمر آدمی مؤثر می باشد؛ مانند: صله رحم که در ازدیاد عمر طبیعی انسان ها و گناه زنا که در کاسته شدن آن و یا مرگ ناگهانی تأثیر می گذارد.

53- عوامل کوتاهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 13

13 - وجود عواملی چند (بیرون از عوامل طبیعی)، برای کم و زیاد شدن عمر انسان ها

و ما یعمّر من معمر و لاینقص من عمره إلا فی کتب

بیشتر مفسران بر این عقیده اند که این آیه، به عوامل غیر طبیعی اشاره دارد که در کم و زیاد شده عمر آدمی مؤثر می باشد؛ مانند: صله رحم که در ازدیاد عمر طبیعی انسان ها و گناه زنا که در کاسته شدن آن و یا مرگ ناگهانی تأثیر می گذارد.

54- غفلت از محدودیت عمر دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 6

6- بی توجهی به محدودیت عمر ، زمینه سازی بی اعتنایی به شخصیت دیگران و ضربه زدن به اعتبار آنان است .

همزه لمزه .. . یحسب أنّ ماله أخلده

ص: 574

55- قضاوت عمر (ابن خطاب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 15

15 - روی انه اُتی عمر بحامل قد زنت فامر برجمها فقال له امیر المؤمنین (ع): هب لك سبیل علیها اُیّ سبیل لك علی ما فی بطنها والله تعالی یقول: «ولاتزر وازره وزر آخری...».

روایت شده: زن حامله ای را که مرتکب زنا شده بود نزد عمر آوردند، وی دستور داد زن را سنگسار کنند. امیرالمؤمنین (ع) به وی فرمود: بر فرض که حق سنگسار کردن زن را داشته باشی، ولی چه حقی بر طفل در شکم او داری؟ خداوند متعال می فرماید: کسی بار گناه دیگری را بر دوش نمی کشد... .

56- کیفر اخروی تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 16

16 - کسانی که در دنیا عمر خود را به بطالت (بازی، سرگرمی، آرایش، تفاخر، فزون خواهی و...) می گذرانند، در آخرت محکوم به عذاب الهی اند.

أثمّ الحیوه الدنیا لعب و لهو... و فی الآخره عذاب شدید

57- گناهکاران و عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 15

15 - عمر گناهکاران، هر چند طولانی باشد، موجب نجاتشان از عذاب الهی نخواهد شد.

بما قدمت ایدیههم... و ما هو بمزحزحه من العذاب أن یعمر

58- محدوده عمر آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 8

8- عمر آسمان ها و خورشید و ماه (جهان آفرینش) محدود و تمام شدنی است .

کل یجری لأجل مسّی

59- محدودیت عمر آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 575

6- ژرف نگری در نظام هستی و توجه به عمر محدود جهان ، امری لازم و شایسته است .

أولم يتفكروا في أنفسهم ما خلق الله السموت والأرض و ما بينهما إلا بالحقّ و

«و أجل مسمّى» عطف به «بالحقّ» است و احتمال دارد که مراد از آن، داشتن مدتی مشخص باشد.

16 - هدف داری نظام هستی و بی پایان نبودن عمران آن ، از دلایل معاد است .

أولم يتفكروا .. ما خلق الله ... إلا بالحقّ و أجل مسمّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نظام جهان محسوس ، پایان پذیر است .

كلّ يجرى إلى أجل مسمّى

احتمال دارد مراد از «أجل مسمّى» بر پایی قیامت و شروع عالمی دیگر غیر از عالم کنونی باشد. لازم به ذکر است که پایان داشتن جریان خورشید و ماه، می تواند اشاره به پایان عالم باشد؛ چه این که برنامه خورشید و ماه، تابع برنامه کلّ عالم است و به پایان رسیدن آن دو، به معنای پایان عالم کنونی است.

60- محدودیت عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- اجل و عمر انسان ها در دنیا ، محدود و پایان پذیر است .

أولم يروا .. و جعل لهم أجلاً لا ريب فيه

بنابر اینکه مراد از «أجلاً» اجل و عمر محدود انسان در دنیا باشد نه زمان برپایی قیامت، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - حیات و عمر آدمی در دنیا، محدود و دارای مدت معین و مشخص

ویرسل الأخرى إلى أجل

کاربرد واژه «أجل» در مورد انسان، به معنای مدت تعیین شده برای حیات انسان است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 15

15 - عمر هر انسان در دنیا، دارای زمانی معین و محدود است .

ولتبلغوا أجلاً مسمى

ص: 576

61- محدودیت عمر دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 5

5- دنیا برای هیچ انسانی ، حتی در صورت برخورداری او از ثروت هنگفت ، جاودانه نخواهد ماند .

یحسب أن ماله أخلده

62- محصول عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 23 - 5

5- نیل به بهشت ، تنها دستاورد شایسته و بدون زیان در برابر سرمایه عمر و جان آدمی است .

أولئك الذين خسروا أنفسهم .. إن الذين ءامنوا ... أولئك أصحاب الجنة

عنوان کردن بهشت ، به عنوان پاداش مؤمنان در مقابل زیانکار شمردن کفرپیشگان ، اشاره به برداشت فوق دارد.

63- مدت عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 11 - 35 - 14

14 - آفرینش انسان در قالب مرد و زن و آگاهی از بارداری و زایمان زنان و مقدار عمر آدمی ، کاری آسان برای خداوند

والله خلقكم من تراب ثم من نطفه .. و ما يعمر من معمر ولا ينقص من عمره إلا

64- مدت عمر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 10

10 - برخی از انسان ها ، پیش از رسیدن به مرحله پیری ، زندگی را به درود گفته ، از دنیا خواهند رفت .

ثم لتكونوا شیوخاً و منکم من یتوفی من قبل

65- مدت عمر ساره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 71 - 13

13- ساره همسر ابراهیم (ع)، تا به دنیا آمدن نوه اش یعقوب، زنده بود.

فبشّرنها بإسحق و من وراء إسحق یعقوب

ص: 577

بشارت دادن به همسر ابراهیم که از پسر اسحاق فرزندی به نام یعقوب به دنیا خواهد آمد، این سؤال را به ذهن می آورد که چرا به او بشارت داده نشد که مثلاً از یعقوب نیز فرزندی به نام یوسف به دنیا خواهد آمد؟ در پاسخ این پرسش می توان گفت: یاد کردن از خصوص یعقوب اشاره به این معنا دارد که ساره او را درک می کند و جمال او را خواهد دید؛ یعنی، تا آن زمان زنده است.

66- مدت عمر نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 13 - 14 - 29

13 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : « عاش نوح ألفي سنة و ثلاث مائه سنة . منها ثمانمائه و خمسين سنة ، قبل أن يبعث و ألف سنة إلا خمسين عاماً و هو في قومه يدعوهم و خمس مائه عام بعد ما نزل من السفينه . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که نوح(ع)، دو هزار و سیصد سال عمر کرد. که هشتصد و پنجاه سال آن، پیش از بعثت او بود و نهصد و پنجاه سال، دورانی بود که در میان قوم خود مشغول دعوت آنها بود و پانصد سال نیز، بعد از آنکه از کشتی پیاده شد، (زندگانی کرد)...».

67- مراحل عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 13, 14 - 15 - 46

13- نقش اساسی دوران جنینی و شیرخوارگی ، در رشد و بلوغ فرزند *

و حمله و فصله ثلثون شهراً حتى إذا بلغ أشده

برداشت یاد شده بدان احتمال است که آمدن «بلغ أشده» - در پی «و حمله و فصاله» - بیانگر ارتباط میان این دو مقطع باشد.

14- چهل سالگی ، مرحله ای ویژه در کمال و رشد انسان

حتى إذا بلغ أشده و بلغ أربعين سنة

از این که «چهل سالگی» اختصاص به ذکر یافته است، نقش ویژه آن در رشد و کمال انسان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 4 - 20 - 57

4 - انسان ، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی ، نوجوانی ، جوانی ، میان سالی و پیری) ، دارای روحیه و گرایشی متفاوت

با مرحله قبل و مرحله بعد است .

اعلموا أنما الحيوه الدنيا لعب .. و تكاثر في الأمول و الأولد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

ص: 578

68- مراحل عمر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 16، 9، 8

8 - پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ اشد) نقطه آغاز منحنی نزول و سرانجام مرحله پیری، نقطه پایان این منحنی در زندگی انسان است.

ثُمَّ لَتَبْلَغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شِوْخًا... لَتَبْلَغُوا أَجْلًا مَسْمًى

9 - منحنی صعود، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است.

ثُمَّ لَتَبْلَغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شِوْخًا

16 - آفرینش انسان و سیر تطور و تحوّل وی از خاک تا پیری و مرگ، نشانه ای از قدرت و ربوبیت بی همتای خداوند است.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تَرَابٍ... وَ لَتَبْلَغُوا أَجْلًا مَسْمًى

69- مراحل عمر دانه گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 14

14 - رویدن از خاک، رشد و بالیدن، زرد شدن و آن گاه خشک و تبدیل به خاشاک شدن، مراحل عمر دانه هایی است که کشاورزان کشت می کنند.

كَمْثَلْ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارِ نَبَاتَهُ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتْرِيْهِ مَصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حَطْمًا

هر یک از «نبات» (رویاندن) «هیجان» (حرکت)، «اصفرار» (زرد شدن) و «حطام» (خاشاک) اشاره دارد به یکی از مراحل عمر بذری که کشاورزان کشت کرده اند.

70- مراحل عمر یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 1

1- یوسف (ع) روزگار کودکی و نوجوانی را در خانه عزیز مصر به سر برد، تا به جوانی و رشد جسمی و عقلی رسید.

أَكْرَمِي مَثْوِيَةً... وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ

کلمه «أشدّ» چنانچه لسان العرب از سیبویه نقل کرده - جمع شده (توان و قدرت) است. بنابراین «أشدّ» ; یعنی ، توانها و قدرتهای متعدد که به مناسبت مورد ، شامل توان جسمی و عقلی است.

71- منشأ عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 8

8- بهره‌وری انسان از نعمت‌ها و مقدار عمر وی ، در اختیار خداوند و در قلمرو اراده او است .

ص: 579

بل متّعنا هؤلاء .. انا نأتی الأرض ننقصها من أطرافها أفهم الغلبون

72- منشأ عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 3

3- دخالت معبودها و خدایان ، در مقدار عمر و بهره‌وری مادی انسان ، پندار باطل مشرکان

أم لهم ءالله تمنعهم .. بل متّعنا هؤلاء و ءاباءهم حتّی طال علیهم العمر

برداشت یاد شده بر این اساس است که «بل ..»، اضراب از «أم لهم آلهه...» باشد. از این استفاده می شود که مشرکان به چنین قدرتی برای خدایان خویش اعتقاد داشتند.

73- موارد تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 7

7- زندگی بدون تن دادن به تعالیم دین ، سرگرمی و تباهی عمر است .

ذرهم .. و یلههم الأمل

«لهو» در لغت به معنای چیزی است که انسان را مشغول می کند و از مراد و مقصودش باز می دارد. بنابراین کسی که از هدفش باز بماند، عمر خود را تباه کرده است.

74- موانع تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 10

10 - باور به تعالیم قرآن و انجام دستورات آن ، راه جلوگیری از تباه گشتن سرمایه عمر

قد خسروا أنفسهم

جمله «قد خسروا أنفسهم» در توصیف کسانی است که در دنیا قرآن را باور نکردند و به دستورات آن گردن نهادند.

75- نقش عمر طولانی

6- بهره مندی از نعمت های دنیایی و عمرِ طولانی جوامع و تمدن ها ، دلیل بر حقانیت و موفقیت آنان نیست .

بل متّعنا هؤلاء وءاباءهم حتّى طال عليهم العمر . . . أفهم الغلبون

ص: 580

76- وعده عمر طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 1

1 - وعده نوح (ع) به قوم خود، مبنی بر آمرزش گناهان، مصونیت از عذاب الهی و تداوم زندگی تا فرارسیدن اجل مسمی (مرگ مقدر) ، در صورت ایمان آوردن آنان ،

یغفر لکم من ذنوبکم و یوخرکم إلی أجل مسمی

«أجل» به معنای پایان زندگی و نهایت زمان عمر آدمی و «مسمی» به معنای معین و مشخص است. مقصود از تأخیر اجل مسمی، نازل نشدن عذاب الهی و تداوم زندگی تا فرارسیدن مرگ مقدر الهی است که هر انسانی، حتماً با آن روبه رو خواهد شد.

77- یهود و عمر طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 14

14 - زندگانی در دنیا و داشتن عمری طولانی، نجاتبخش یهود از عذاب اخروی نیست .

و ما هو بمزحزحه من العذاب أن یعمر

«أن یعمر» بدل برای «هو» و یا فاعل برای «مزحزح» است. مآل هر دو به یک معناست؛ معنای جمله «ما هو...» چنین است: یهودیان [بر فرض اینکه عمری هزار ساله داده شوند] آن عمر طولانی، ایشان را از عذاب رها نخواهد ساخت.

ص: 581

5- عمران

1- عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 2

2 - خدمتکاری فرزندان پسر برای خداوند ، سنت معمول در جامعه عصر عمران *

قالت ربّ ائى وضعتها ائى

شگفتزده شدن همسر عمران، نشانه این باور است که دختران برای خدمتکاری گماشته نمی شده اند.

2- برگزیدگی آل عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 33 - 1

1 - آدم ، نوح ، خاندان ابراهیم و خاندان عمران ، برگزیدگان خدا بر همه جهانیان

انّ الله اصطفى ادم و نوحاً و ال ابراهیم و ال عمران على العالمين

3- حزن همسر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 3

3 - تأسف و اندوه همسر عمران ، به گمان عدم پذیرش نذرش

ائى نذرت .. قالت ربّ ائى وضعتها ائى

4- دختر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 10

10 - مریم ، دختر عمران

امرات عمران . . . و ائى سمّيتها مريم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - تحريم - 66 - 12 - 2

2 - حضرت مريم (ع) ، دختر عمران بود .

و مريم ابنت عمران

5- دعای همسر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 12

12 - دعای همسر عمران در پیشگاه خداوند و درخواست از او ، برای قبولی نذرش

ربّ ائى نذرت لك . . . انك انت السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 22

22 - اجابت دعای همسر عمران ، در مورد حفظ مريم (س) و فرزندش از شرّ شیطان

و ائى اعیذها بك و ذریّتها من الشّيطان الرجيم

رسول خدا (صلی الله علیه و آله): . . . و قال عيسى (ع) فیما ینثی علی ربه: و اعاذنی و امی من الشّيطان الرجيم فلم یکن له علینا سبیل.

الدر المنثور، ج 2، ص 184.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 2

2 - اجابت دعای مادر مريم از سوی خداوند ، درباره حفظ مريم (س) از شرّ شیطان

ائى اعیذها . . . فتقبّلها . . . و انبتھا نباتاً حسناً

6- زایمان همسر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 36 - 1

1 - همسر عمران پس از زایمان ، ناباورانه ، نوزاد خویش را دختر یافت .

فلما وضعتها قالت ربّ ائنی وضعتها أنثی

ص: 583

7- مرگ عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 10

10 - زنده نبودن عمران، آن زمان که همسرش، فرزند خویش را نذر پروردگار کرد. *

اذ قالت امرات عمران ربّ ائنی نذرت لك ما فی بطنی محرراً

زیرا مادر با وجود پدر، معمولاً چنین تصمیمی را نسبت به فرزند اتخاذ نمی کند.

8- مقام آل عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 33 - 2

2 - آدم، نوح، خاندان ابراهیم و خاندان عمران، دارای شایستگی های ویژه

انّ الله اصطفى ادم و نوحاً و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین

قطعاً گزینش خداوند، بر اساس شایستگی بوده است؛ زیرا ترجیح بلا مرجح در مورد خداوند حکیم، محال است.

9- مقام همسر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 14

14 - تعالی روحی و معنوی مادر حضرت مریم (همسر عمران)

اذ قالت .. ربّ .. ائنی سمّيتها مریم و ائنی اعیذها

از توجه به خدا، خلوصش در نذر و نامی که برای فرزند خویش انتخاب کرد (مریم به معنی عابده)، برداشت فوق استفاده شده است.

10- نبوت آل عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 8

8 - نذر مخلصانه همسر عمران ، زمینه برگزیدن آل عمران برای نبوت از سوی خداوند

انّ الله اصطفى . . . ال عمران ... اذ قالت امرات عمران ربّ ائني نذرت لك

«اذ» متعلّق به «اصطفی» است؛ یعنی آنگاه خداوند آل عمران را برگزید که همسر عمران، نذری مخلصانه کرد. و اخلاص، از «لك» استفاده شده است.

ص: 584

11- نذر همسر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 1,7,8,10,12,19

1 - همسر عمران، فرزندی را که در شکم داشت، برای خداوند نذر کرد و از هر خدمتی به خود آزاد ساخت.

اذ قالت امرات عمران ربّ ائنی نذرت لک ما فی بطنی محرّراً

7 - خلوص نیت همسر عمران، در نذر فرزندش برای خدمت در راه خدا

ربّ ائنی نذرت لک

«لک»، بیانگر خلوص نیت است.

8 - نذر مخلصانه همسر عمران، زمینه برگزیدن آل عمران برای نبوت از سوی خداوند

انّ الله اصطفی . . . ال عمران ... اذ قالت امرات عمران ربّ ائنی نذرت لک

«اذ» متعلّق به «اصطفی» است؛ یعنی آنگاه خداوند آل عمران را برگزید که همسر عمران، نذری مخلصانه کرد. و اخلاص، از «لک» استفاده شده است.

10 - زنده نبودن عمران، آن زمان که همسرش، فرزند خویش را نذر پروردگار کرد. *

اذ قالت امرات عمران ربّ ائنی نذرت لک ما فی بطنی محرّراً

زیرا مادر با وجود پدر، معمولاً چنین تصمیمی را نسبت به فرزند اتخاذ نمی کند.

12 - دعای همسر عمران در پیشگاه خداوند و درخواست از او، برای قبولی نذرش

ربّ ائنی نذرت لک . . . انک انت السميع العليم

19 - همسر عمران نذر نمود که چنین خود را برای همیشه خدمتگزار عبادتگاه قرار دهد.

ربّ ائنی نذرت لک ما فی بطنی محرّراً

امام باقر (ع): . . . انّ امراه عمران نذرت ما فی بطنها محرّراً و المحرّر للمسجد یدخله ثمّ لا یخرج منه ابداً . . .

کافی، ج 3، ص 105، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 332، ح 113.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 3

3 - تأسف و اندوه همسر عمران ، به گمان عدم پذیرش نذرش

انّی نذرت .. قالت ربّ انّی وضعتها انثی

12- نسل آل عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 34 - 1

1 - آدم ، نوح ، خاندان ابراهیم و خاندان عمران از نسل و نژادی واحد

انّ الله اصطفی .. ذریّه بعضها من بعض

برداشت فوق را روایت امام صادق (ع) تأیید می کند که فرمود: الذین اصطفاهم الله، بعضهم من نسل بعض.

مجمع البیان، ج 2، ص 735.

ص: 585

13- همسر عمران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 14، 13، 11، 5

5 - ولایت همسر عمران بر فرزند خویش

ربّ ائی نذرت لک ما فی بطنی

11 - ولایت همسر عمران بر فرزند خویش ، به هنگام در حیات نبودن عمران *

ربّ ائی نذرت لک

13 - اعتقاد عمیق همسر عمران ، به شنوایی و علم گسترده الهی

ربّ .. انک انت السميع العليم

14 - همسر عمران بر این باور بود که حمل او پسر است .

ربّ ائی نذرت لک ما فی بطنی محرراً

زیرا چنین مرسوم بود که پسر را تحریر می کردند و مادر مریم نذرش را، مشروط به پسر بودن حمل خویش نکرد. و از طرفی پس از زایمان، با تأسف و شگفتی گفت: انی وضعتها انثی.

18 - وعده خداوند به عمران که پسری به تو خواهیم داد ، سبب شد که همسرش گمان کند حمل او پسر خواهد بود .

ربّ ائی نذرت لک .. فتقبّل منی

امام صادق (ع): ان الله تعالى اوحى الى عمران، انى واهب لک ذکراً سوياً مبارکاً .. فحدث عمران امرأته حتّٰه بذلک

کافی، ج 1، ص 535، ح 1؛ مجمع البیان، ج 2، ص 737.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 21، 9

9 - همسر عمران ، نوزاد خویش را مریم نامید .

وَأَنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ

21- تأسف همسر عمران ، در پی زادن مریم (س) ، از اینکه نذرش محقق نشده و دخترش به دلیل حائض شدن نمی تواند در مسجد مانده و محرّر باشد .

رَبِّ اَنِّي وَضَعْتُهَا اُنْثَىٰ . . . وَلَيْسَ الذَّكَرَ كَالْاُنْثَىٰ

امام صادق (ع): . . . «وَلَيْسَ الذَّكَرَ كَالْاُنْثَىٰ» اَنَّ الْاُنْثَىٰ تَحِيضُ فَتَخْرُجُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَالْمَحْرَّرُ لَا يَخْرُجُ مِنَ الْمَسْجِدِ.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 170، ح 37؛ بحار الانوار، ج 14، ص 204، ح 18.

ص: 586

1- احکام عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 158 - 2,5

2 - طواف صفا و مروه (سعی میان آن دو) عبادت و از مناسک حج و عمره است .

إن الصفا و المروه .. فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما

«اعتمار» (مصدر اعتمر) به معنای: زیارت کردن و نیز انجام دادن عمره است. تفریع «من حج البيت ...» بر معرفی صفا و مروه به عنوان علاءمتی بر جایگاه عبادت، گویای این است که: اولاً، طواف صفا و مروه - که از آن به سعی میان صفا و مروه تعبیر می کنند - عبادت خداست و ثانیاً، این عبادت از اعمال و مناسک حج و عمره می باشد.

5 - سعی میان صفا و مروه، از اعمال نیک حج و عمره است .

فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما و من تطوع خيراً

مصدق مورد نظر برای «خیراً»، به قرینه جمله قبل، سعی میان صفا و مروه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 -

1,2,3,4,11,12,34,35,36,41

1 - و جوب إتمام اعمال حج و عمره، به طور کامل

و اتمّوا الحج و العمره لله

2 - آدای حج و عمره، باید برای خداوند باشد .

و اتمّوا الحج و العمره لله

3 - محصور از حج و عمره، باید برای خروج از احرام، چهارپایی (گاو، شتر یا گوسفند) را که برای او میسور و آسان باشد، قربانی کند .

فان أحصرتم فما استيسر من الهدى

محصور، مُحْرَمِی است که به خاطر مرض و یا منع دشمن، نتواند اعمال حج و یا عمره را به پایان رساند.

4- اتمام حج و عمره بر محصورِ احرام بسته ، واجب نیست .

و اتمّوا الحج . . . فان أحصرتم فما استيسر من الهدى

11 - حلیت محرمات احرام ، پس از اتمام عمره تا شروع مناسک حجّ

فاذا امنتم فمن تمّتع بالعمره الى الحج

12 - تقدّم اعمال عمره بر حجّ ، در حجّ تمّتع

فمن تمّتع بالعمره الى الحج

ص: 587

34 - تمامیت حج و عمره به پرهیز از کلام ناشایست و نافرمانی و نزاع در حج است .

و اتمّوا الحجّ و العمره لله

امام باقر و امام صادق (ع): ... فانّ تمام الحجّ و العمره ان لا یرفث و لا یفسق و لا یجادل

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 88، ح 225؛ نورالثقلین، ج 1، ص 181، ح 642.

35 - تمامیت حج و عمره، به انجام آن توأم با پرهیز از محرمات احرام است .

و اتمّوا الحجّ و العمره لله

امام صادق (ع): ... یعنی بتمامهما، اداؤهما و اتقاء ما یتقی المحرم فیهما

کافی، ج 4، ص 264، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 193، ح 2.

36 - عمره، همانند حج واجب است .

و اتمّوا الحجّ و العمره لله

امام صادق (ع): العمره واجبه علی الخلق بمنزله الحجّ . . . لانّ الله عزّ و جل یقول «و اتمّوا الحجّ و العمره لله»

علل الشرایع، ج 2، ص 408، ح 1؛ کافی، ج 4، ص 265، ح 4.

41 - وجوب بجا آوردن عمره تمتّع، قبل از انجام اعمال حجّ

فمن تمتع بالعمره الی الحجّ

امام صادق (ع): انّ الحجّ متّصل بالعمره لانّ الله عزّ و جل یقول «فاذا امنتم فمن تمتّع . . .» فلیس ینبغی لاحد الا ان یتمتّع

علل الشرایع، ج 2، ص 411، ح 1، ب 149؛ نورالثقلین، ج 1، ص 188، ح 669.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 3

3 - مردم ، باید پیایی برای زیارت خانه خدا (حج و عمره) به سوی آن جایگاه روانه شوند .

و إذ جعلنا البيت مثابة للناس و أمناً و اتخذوا

جمله «اتخذوا...» که جمله ای انشایی و دستوری است می تواند قرینه بر این باشد که مقصود از «جعلنا البيت...» نیز معنایی انشایی و دستوری است؛ یعنی، مراد از «جعل»، تشریح قانون است. بنابراین مفاد جمله چنین می شود: باید مردم به سوی خانه خدا بیایند و امنیت آن را به شایستگی پاس بدارند.

3- اهمیت قربانی عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 7

7- قربانی حیوان در قربانگاه ، دارای اهمیتی ویژه در اعمال عبادی عمره

و الهدی معكوفاً أن يبلغ محله

ص: 588

4- تجارت در عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 15

15 - کسب مال و تجارت به هنگام سفر بسوی خانه خدا ، امری مشروع و مجاز بر حاجیان و معتمران

ءآمین البیت الحرام یتغون فضلا من ربهم

چنانچه مراد از «فضلا» رزق و روزی و درآمدهای مادی باشد، ابتغاء فضل به معنای کسب درآمد به وسیله تجارت و مانند آن است.

5- تقصیر (مو) در عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 10

10- تراشیدن سر و کوتاه کردن مو و ناخن ، از اعمال مراسم عمره

لتدخلن المسجد الحرام .. محلّین رءوسکم و مقصّین

6- حلق (سر تراشی) در عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 10

10- تراشیدن سر و کوتاه کردن مو و ناخن ، از اعمال مراسم عمره

لتدخلن المسجد الحرام .. محلّین رءوسکم و مقصّین

7- شرایط وجوب عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 21

21 - وجوب حج و عمره ، بر افراد مستطیع

ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: یعنی به الحج و العمرة جميعاً لانهما مفروضان.

کافی، ج 4، ص 265، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 302، ح 2.

ص: 589

8- عمره تمتع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 41، 47

41 - وجوب بجا آوردن عمره تمتع ، قبل از انجام اعمال حج

فمن تمتع بالعمره الى الحج

امام صادق (ع): انّ الحجّ متّصل بالعمره لانّ الله عزّ و جل يقول «فاذا امنتم فمن تمتع . . .» فليس ينبغي لاحد الا ان يتمتّع

علل الشرايع، ج 2، ص 411، ح 1، ب 149؛ نورالثقلين، ج 1، ص 188، ح 669.

47 - زمان انجام عمره تمتع ، ماه های حج می باشد .

فمن تمتع بالعمره الى الحج

امام باقر (ع): انّ العمره واجبه بمنزله الحج . . . و العمره فى اشهر الحج متعه

تفسير عياشى، ج 1، ص 87، ح 219؛ تفسير برهان، ج 1، ص 194، ح 14.

9- عمره حديبيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 94 - 17

17 - نزدیک شدن شکار های وحشی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در عمره حديبيه جهت آزمایش آنان

ليبلونكم الله بشيء من الصيد تناله ايديكم و رماحكم

امام صادق (ع) در توضیح آیه فوق فرمود: حشرت لرسول (صلی الله علیه و آله) فى عمره الحديبيه الوحوش حتى نالتها ايديهم و رماحهم.

کافی، ج 4، ص 396، ح 1؛ نورالثقلين، ج 1، ص 671، ح 357.

10- عمره مفرده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 34

34 - انجام عمره و زیارت خانه خدا، امری مرسوم در نزد مشرکان عصر بعثت

و لاء آمین البیت الحرام... و لایجرمنکم شئنان قوم ان صدوکم

در شأن نزول آیه آمده است که مشرکان برای عمره و زیارت خانه خدا راهی مکه بودند و مسلمانان خواهان هجوم به آنان شدند، در آن هنگام این آیه نازل شد. (مجمع البیان) جمله «و لایجرمنکم» این معنا را تأیید می کند.

ص: 590

11- مناسک عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 158 - 2,5

2 - طواف صفا و مروه (سعی میان آن دو) عبادت و از مناسک حج و عمره است .

إن الصفا و المروه ... فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما

«اعتمار» (مصدر اعتمر) به معنای: زیارت کردن و نیز انجام دادن عمره است. تفریع «من حج البيت ...» بر معرفی صفا و مروه به عنوان علامتی بر جایگاه عبادت، گویای این است که: اولاً، طواف صفا و مروه - که از آن به سعی میان صفا و مروه تعبیر می کنند - عبادت خداست و ثانیاً، این عبادت از اعمال و مناسک حج و عمره می باشد.

5 - سعی میان صفا و مروه ، از اعمال نیک حج و عمره است .

فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما و من تطوع خيراً

مصدق مورد نظر برای «خیراً»، به قرینه جمله قبل، سعی میان صفا و مروه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 7

7- قربانی حیوان در قربانگاه ، دارای اهمیتی ویژه در اعمال عبادی عمره

و الهدی معكوفاً أن يبلغ محله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 10

10- تراشیدن سر و کوتاه کردن مو و ناخن ، از اعمال مراسم عمره

لتدخلن المسجد الحرام ... محلقين رؤوسكم و مقصرين

عمره القضا

12- زمینه عمره القضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18- فتح خیبر ، پیش در آمدی بر حضور بی دغدغه مسلمانان در « عمره القضا » *

فجعل من دون ذلك فتحاً قريباً

برداشت بالا بدان احتمال است که «فتحاً قريباً» نظر به فتح خیبر داشته باشد؛ زیرا این فتح، موقعیت مسلمانان را در منطقه تثبیت کرد و در دل مشرکان رعب آفرید؛ تا پیمان حدیبیه را نشکنند و محیط مکه را برای مسلمانان خالی گذارند که اینان بدون دغدغه، مراسم عمره به جای آورند.

13- فلسفه تأخیر عمره القضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 591

14- رخداد صلح حدیبیه و تأخیر عمره مسلمانان ، تدبیر عالمانه خدا و دارای اسراری نهفته بر مؤمنان

فعلم ما لم تعلموا

در آیات پیشین، سخن از منتهی شدن سفر مسلمانان به صلح حدیبیه بود و این که رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آن سفر، تعبیر نشد. خداوند در این آیه، پس از این که رؤیای آن حضرت را صادق دانسته و ورود مؤمنان را به مسجدالحرام قطعی شمرده است؛ به آنان یاد آور می شود: مؤمنان با توجه به این جریان، در خواهند یافت که رخداد صلح و تأخیر عمره، منافی داشته که بر آنان مخفی بوده است.

14- قصه عمره القضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 4

4- درگیر نشدن مؤمنان و مکیان با یکدیگر در «عمره القضا»، نعمتی مهم برای اهل ایمان*

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم و أیدیکم عنهم ببطن مکّه

برداشت بالا-بدان احتمال است که تعبیر «ببطن مکّه» اشاره به «عمره القضا» داشته باشد که مسلمانان پس از پیروزی حدیبیه براساس قرارداد، سال بعد به شهر مکه وارد شدند و با آرامش کامل، مناسک عمره را به جا آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 11، 12

11- وجود نگرانی در مسلمانان، نسبت به سرنوشت و خطرات «عمره القضا»

لتدخلن المسجد الحرام إن شاء الله ءامنین. .. لاتخافون

تعبیر «لاتخافون»، در واقع جنبه بشارتی دارد و در مقام اطمینان بخشی به مسلمانان و رفع نگرانی از آنان است.

12- تضمین الهی به مؤمنان، در انجام تمامی اعمال «عمره القضا» با امنیت و آرامش کامل

لتدخلن المسجد الحرام إن شاء الله ءامنین. .. لاتخافون

تعبیر «آمین» و تکرار آن در قالب «لاتخافون»، می رساند که ورود مسلمانان به مکه، همراه با امنیت بوده و پایان مراسم عمره نیز، آمیخته با آرامش تضمین شده است.

15- منت بر حاضران عمره القضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 5

5- امتنان الهی بر شرکت کنندگان در «عمره القضا»، با یادآوری ممانعت مکیان از ایشان در سفر حدیبیه*

هم الذين كفروا و صدّوكم عن المسجد الحرام و الهدى معكوفاً

برداشت بالا بدان احتمال است که آیه شریفه خطاب به مؤمنانی باشد که در سال هفتم هجری (یک سال پس از صلح حدیبیه) برای انجام عمره وارد مسجدالحرام شدند. در چنین شرایطی خداوند، موقعیت دشوار گذشته را به یاد ایشان آورد تا نعمت ها را از یاد نبرند.

ص: 592

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

